

НІСД НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
NATIONAL INSTITUTE
FOR STRATEGIC STUDIES NISS

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ім. А. Ю. Кримського
Національної академії наук України

XIV Міжнародна наукова конференція

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

ГЕЛЬВЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

5 листопада 2020 р.

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ІМЕНІ А. Ю. КРИМСЬКОГО НАН УКРАЇНИ

ГО «УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ»

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

МАТЕРІАЛИ

XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

5 листопада 2020 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Співголови оргкомітету:

Антонок Л. Л. – проректор з наукової роботи ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», директор Інституту вищої освіти ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», д.е.н., професор
Богомолов О. В. – директор Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, д.ф.н.
Кікентко В. О. – завідувач відділу Азіатського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, президент Української асоціації китаєзнавців, д.філос.н.

Члени оргкомітету:

Гальперіна Л. П. – професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», провідний експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., професор
Гончарук А. З. – головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень
Дроботюк О. В. – доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», директор Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), член правління ГО «Українська асоціація китаєзнавців», к.е.н.
Ільницький Д. О. – професор кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», науковий співробітник Інституту вищої освіти КНЕУ, д.е.н., доцент
Кальченко Т. В. – професор кафедри міжнародного менеджменту ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», завідувач сектору глобальної місії Китаю Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор
Мавріна О. С. – вчений секретар Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, к.і.н.
Отрошенко І. В. – провідний науковий співробітник відділу Сучасного Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, д.і.н.
Радівілов Д. А. – заступник директора з наукової роботи Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, к.ф.н.
Черницька Т.В. – доцент кафедри міжнародної економіки ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», заступник директора Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), к.е.н., доцент
Яценко О. М. – заступник завідувача кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана», провідний експерт Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца (КНЕУ), д.е.н., професор

Секретар оргкомітету:

Гобова С. В. – молодший науковий співробітник Азіатського-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, виконавчий секретар Української асоціації китаєзнавців, к.ф.н.

Інформаційна підтримка – журнал «Україна – Китай»

Китайська цивілізація: традиції та сучасність : матеріали XIV міжнародної наукової конференції, 5 листопада 2020 р. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 496 с.
ISBN 978-966-992-250-2

До збірника включені матеріали виступів наукових співробітників, викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів, які взяли участь у XIV Міжнародній науковій конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (Київ, 5 листопада 2020 р.). Збірник містить матеріали секцій «Дослідження китайської цивілізації: історія, філософія, культура», «Китай в сучасному світі: міжнародно-політичний аспект», «Сучасна модель соціально-економічного розвитку Китаю», «Теоретичні та прикладні питання китайського мовознавства та літературознавства». Збірник призначений для всіх, хто цікавиться проблемами китаєзнавства, міжнародних відносин і регіоналістики.

У статтях збережена авторська орфографія.

УДК 008(510)(063)

ЗМІСТ

**Вігальне слово Надзвичайного і Повноважного
Посла України в КНР Сергія Камишева 15**

СЕКЦІЯ І. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

Барштейн В.Ю., Андрейчин М.А.
СТОРІНКИ ІСТОРІЇ КИТАЙСЬКОЇ МЕДИЦИНИ
ТА ФАРМАКОЛОГІЇ В МЕДАЛЬЄРНОМУ МИСТЕЦТВІ 17

Безгин К.С.
КИТАЙСКИЕ СТРАТАГЕМЫ В УПРАВЛЕНЧЕСКИХ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯХ: НЕЛИНЕЙНОЕ ВЛИЯНИЕ 22

Билогрива Д.В., Родян М.В.
ИНЬ И ЯН – МУДРОСТЬ ИЛИ ФИЛОСОФИЯ? 26

Броварець Т.М.
«ЯК СЕРДЕНЬКО МОЄ Б'ЄТЬСЯ: ПШОВ МІЙ ГРИЦЬ ДО КИТАЮ,
МОЖЕ, І НЕ ВЕРНЕТЬСЯ»: КИТАЙ ЯК «ЧУЖИЙ» ПРОСТІР
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ СЮЖЕТНО-ЕПІГРАФІЧНОЇ
ВИШИВКИ)..... 30

Ведмедєв М.М.
ІДЕЯ ЗАКОНІВ ПРИРОДИ В ЄВРОПІ
І ТРАДИЦІЙНОМУ КИТАЇ 34

Ганаба С.О.
ІДЕЯ «ШЛЯХЕТНОЇ ЛЮДИНИ» КОНФУЦІЯ ЯК ПРИНЦИП
МОРАЛЬНОГО ЗРАЗКУ В УПРАВЛІННІ СУСПІЛЬСТВОМ 37

Гончаренко А.В.
ДИСКУСІЇ У США СТОСОВНО ЗМІНИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
ЩОДО КНР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 60-Х РР. ХХ СТ. 38

Дацьшен В.Г.
ПРОБЛЕМЫ ПАРИТЕТНОСТИ В ИСТОРИИ МЕЖРЕГИОНАЛЬНЫХ
РОССИЙСКО/СОВЕТСКО-КИТАЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ
НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ 42

Жмай А.В., Ву В.К.
КОНФУЦИАНСТВО И ДАОСИЗМ КАК ПРЕДПОСЫЛКИ
РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ МЫСЛИ 45

Жорновая Е.И., Жорновая О.И. СМЕНА КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРЕФЕРЕНЦИЙ АКТОРОВ ИЗ КНР В КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОСТИ.....	48
Жорновая Е.И., Жорновая О.И. КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ХРОНОТОП КИТАЙСКО-УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ КИЕВСКОЙ МУНИЦИПАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ МУЗЫКИ ИМ. Р. М. ГЛИЭРА).....	52
Задніпровський О.Г., Коломієць Д.В. ГЕНЕЗИС ФОРМУВАННЯ ПОДВІЙНОЇ БУХГАЛТЕРІЇ В КИТАЇ	53
Ільницька Л.В. ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ СПІВЧУТТЯ – АНАЛІЗ КИТАЙСЬКОЇ ДУХОВНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ	56
Іщенко П.О. ІСЛАМ В КИТАЇ: ІСТОРІЯ ПОШИРЕННЯ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ.....	58
Капанов С.В. ДОСЛІДЖЕННЯ «ДАО ДЕ ЦЗИНУ» В ЄВРОПІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	62
Кислов Д.В. УПРАВЛЕНЧЕСКО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ИДЕИ ДРЕВНЕГО КИТАЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ	66
Кікєнєко В.О. ІДЕОЛОГІЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ КИТАЮ В ПЕРІОД ПОЛІТИКИ РЕФОРМ І ВІДКРИТОСТІ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	70
Купчик О.Р. СТУДЕНТИ-КИТАЙЦІ В КДУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА (1950-ТІ – ПОЧАТОК 1960-Х РОКІВ)	74
Кучерук М.С. «МИСТЕЦТВО ВІЙНИ» СУНЬ-ЦЗИ: ЧЕТВЕРТЕ (ПРИХОВАНЕ) ДЖЕРЕЛО МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ?	78
Лазарева М.Л. КИТАЙСЬКИЙ КОЛЕКТИВІЗМ НА ПЛОЩИНІ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ	88

Лях Р.А. ЛИСТИ ДО МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ВІД ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КИТАЇ (1930–1938 РР.).....	90
Матковський І.Ю. ЦІНЬ ТІЕЛІН, ЯК ПРЕДСТАВНИК СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВОКАЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	92
Мельник М.Т. ТРАДИЦІЙНА КИТАЙСЬКА ВИШИВКА В СУЧАСНІЙ МОДІ	96
Михайлюк М.І. РОЗВИТОК КИТАЙСЬКОЇ МЕДИЦИНИ.....	99
Поцупко О.А. ФІЛОСОФІЯ КИТАЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ	101
Рибак А.А., Родян М.В. СТАТУС ЖІНКИ У СІМ'Ї СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ	105
Смольницька О.О. КИТАЙСЬКА ТЕМАТИКА У МИКОЛИ ГУМІЛЬОВА І МАРІЇ ВІЗІ: ПЕРЕКЛАДИ ЛІРИКИ У НЕОКЛАСИЧНИХ ТРАДИЦІЯХ.....	107
Смольницька О.О. КИТАЙСЬКІ МОТИВИ У ПОЕЗІЇ ТА ОБРАЗОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІРИ ВОВК І ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ: АРХЕТИПНЕ ДНО ТА СИМВОЛИ	111
Тарасюк Л.С. КРИТЕРИИ ФІЛОСОФІИ ЧЖУАН-ЦЗЫ.....	117
Трофимченко А.Л. МІСЦЕ ЖІНКИ В ОСВІТІ КИТАЮ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН.....	120
Урусов В. Б. ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	125
Фалько С.А. ВОЄННА МОДЕРНІЗАЦІЯ КИТАЮ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНИ XIX – ПЕРШІЙ ТРЕТИНИ XX СТ.: РОЛЬ ВОЄННО-ІНСТРУКТОРСЬКИХ МІСІЇ З ЄВРОПИ, США ТА ЯПОНІЇ.....	126

Цапяк М.Й.
ЕТНОХОРЕОЛОГІЯ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ:
ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ «ТАНЦЮ ДРАКОНА» («ЛУН-У») .. 131

Чжан Ліан
ПЕРЕГОНИ НА ЧОВНАХ-ДРАКОНАХ У КУЛЬТУРНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ПРОВІНЦІЇ СИЧУАНЬ..... 134

Шипотілова О.П., Кожанов А.В.
СТОРІНКИ ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО МОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
З КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ..... 136

Danylova T.V.
THE NOTION OF TAO IN “TAO TE CHING”..... 140

Liu Meihuan, Kravchenko H.
THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF TRADITIONAL SPIRITUAL
CULTURE IN MUSIC EDUCATION IN CHINESE UNIVERSITIES 143

Liu Yanshi
CULTURAL MISUNDERSTANDINGS IN THREE ENGLISH VERSIONS
OF *SHUPU* FROM THE SKOPOS THEORY PERSPECTIVE..... 147

田园
湖北与乌克兰：政治、经济、科技与文化交流：1961–2020..... 157

СЕКЦІЯ II. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Балашова О.В.
ПАСТКА ФУКІДІДА ДЛЯ США ТА КНР:
ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ТА ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ 158

Веденєв Д.В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КИТАЄМ
ІНСТРУМЕНТАРІЮ «М'ЯКОЇ СИЛИ»..... 164

Головко О. П.
ПРАКТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА У ВИДАВНИЧІЙ ГАЛУЗІ МІЖ
УКРАЇНОЮ І КИТАЄМ: ДОСВІД ВИДАВНИЧОГО ДОМУ
«ГЕЛЬВЕТІКА» І CHINA RENMIN UNIVERSITY PRESS 167

Гончарук А.З.
КНР И США В XXI ВЕКЕ. ВЗГЛЯД ИЗ УКРАИНЫ 170

Дуна Н.Г., Матвієнко А.П. КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	174
Євтушенко В.І. ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ КИТАЙ-ДЕРЖАВИ АСЕАН У «ЕПОХУ СІ ЦЗІНЬПНА»: CASE STUDY 2020	177
Єргакова В.В. РОЛЬ ТА УЧАСТЬ КИТАЮ В ООН.....	181
Завербний А.С., Мицишин О.Л. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИКИ КИТАЮ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗУВАННЯ	184
Іванова Т.Ю., Ковалевич Д.О. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	188
Іванова Т.Ю., Українцева О.О. ТАЙВАНЬ – ЯК АМЕРИКАНСЬКИЙ ВАЖЕЛЬ ВПЛИВУ НА КНР.....	191
Кондратенко О.Ю. УКРАЇНА І КИТАЙ: СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН	195
Коротков Д.С. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ – ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ	199
Кравець О.А. КИТАЙСЬКО-АФРИКАНСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМ «М'ЯКОЇ СИЛИ»	203
Лікарчук Д.С. РОЛЬ США У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ КИТАЮ: КОНФЛІКТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР	207
Лозовицький О.С. ГЕОПОЛІТИКА СУЧАСНОГО КИТАЮ НА ШЛЯХУ ДО СВІТОВОГО ЛІДЕРСТВА	210
Мателешко Ю.П. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	214
Мільчев В.І. ЄВРАЗІЙСЬКІ УРОКИ «КИТАЙСЬКОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»: ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ.....	219

Мороз Р.Д. ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ЯК КЛЮЧ ДО ВИРІШЕННЯ «МАЛАККСЬКОЇ ДИЛЕМИ»	222
Пехарєв А.В., Попова К.Ю. СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ПОЛІТИЧНИЙ КАНАЛ ВПЛИВУ КИТАЮ У СВІТОВОМУ ДИСКУРСІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВНЕ МІСЦЕ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ АРТ-РИНКУ ПІД ПРОВОДОМ КНР.....	226
Попков В.В. КИТАЙ В КОНТЕКСТІ СВІТ-СИСТЕМНОЇ ТЕОРІЇ І. ВАЛЛЕРСТАЙНА.....	230
Резніков В.В., Логвиненко Б.Г. ГЕОЕКОНОМІЧНА ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС ТА ОДИН ШЛЯХ» ЯК ОСНОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	234
Саган Г.В. ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ ХРИСТІЯНСТВА В СУЧАСНОМУ КИТАЇ.....	238
Сардак С.Е., Накєвхрішвілі О.А. УЧАСТЬ КНР У СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ	243
Сєврюк В.С. ОСОБЛИВОСТІ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КНР ТА ІЗРАЇЛЮ	245
Слюсаренко А.В. СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ КНР	249
Ушакова О.А., Кухоцька І.С. КИТАЙ У СПІВПРАЦІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ	250
Ушакова О.А., Кирилюк О.А. УКРАЇНА І КИТАЙ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ.....	254
Ціватий В.Г. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» КИТАЮ В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ДІАСПОРАЛЬНИЙ АСПЕКТИ.....	257
Шамрасва В. М., Закурдасва О.В. ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР: ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН	262

Шутова А.О. ПОСТУП КНР НА ЗАХІД: РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ В ЄС	266
Яструбський М.Я., Малюга Л.А. ОСНОВНІ ЗАСАДИ І НАПРЯМКИ КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ СПІВПРАЦІ В ЕКОНОМІЧНІЙ, НАУКОВО-ОСВІТНІЙ І КУЛЬТУРНІЙ СФЕРАХ	270
Garnyk L.P., Vitkovskiy Y.P., Snihirova I.I., Mishchenko O.O. GUANXI: CHINESE SOCIAL NETWORKS BUILDING IN PRISM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS	274
Gurova D.D., Lebid O.S. CHINA'S DEMOGRAPHIC POLICY: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY	278
Mazokha M., Kurbatov S. CONFUCIANISM AS ONE OF THE PHILOSOPHICAL SOURCES OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF CHINA IN THE 21ST CENTURY	282
 СЕКЦІЯ ІІІ. СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ	
Антонюк Л.Л., Дроботюк О.В., Антонюк Б.О. РОЗВИТОК СМАРТ-МІСТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО ЛІДЕРСТВА КНР	286
Беззубченко Ю.Я. ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КНР ТА ФРН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	292
Біла С.О. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ КИТАЮ	295
Борзенко О.О. МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ: ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ (ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ).....	299
Вашай Ю.В. КИТАЙСЬКА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	303
Волков В.П., Переверзєва А.В. ВИТРАТИ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В КИТАЇ	305

Воронкова В.Г. КИТАЙСЬКА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	309
Воронкова В.Г., Нікітенко В.О. СТРІМКИЙ РОЗВИТОК ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ НОВОГО «ЕКОНОМІЧНОГО ДИВА» КИТАЮ.....	313
Головаш Б.Е., Головаш Л.В. ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	317
Голод В.Ю. КИТАЙСЬКИЙ СПОЖИВЧИЙ РИНОК: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ	319
Гончар Д.Р., Казакова Н.А. ГУАНДУН ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ.....	321
Горбачук В.М., Сулейманов С.-Б., Батіг Л.О. ЛІДЕРСТВО У СУЧАСНИХ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУПАХ.....	325
Гоу Кванденг ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ.....	329
Гречишкіна Е.А., Самоховец М.П. ИНВЕСТИЦИОННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КИТАЯ И БЕЛАРУСИ.....	332
Грицасенко М.І., Грицасенко Г.І. ИНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ КИТАЮ	336
Грищенко І.М. ІННОВАЦІЙНІ БЕЗПЕКОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЄКТІВ КИТАЮ	340
Єфремов Д.П. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО ОБІГУ: ДОСВІД КИТАЮ	344
Жмай А.В., Рахими А.М. ВОЗМОЖНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТРАКТАТА «ИСКУССТВО ВОЙНЫ» В СОВРЕМЕННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ	348
Кириченко А.В. СУЧАСНА МОДЕЛЬ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ КИТАЮ.....	351

Клюс В.В. ВНУТРІШНІ ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ КИТАЙСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ «ПОЯСУ І ШЛЯХУ»	353
Ковальова О.В., Гришова Р.М. ПРИНЦИПИ ЦИРКУЛЯРНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ	357
Компанець К. А., Франовська В.О. МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ В КИТАЙСЬКИХ КОМПАНІЯХ	360
Курносенко Л.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФОРМ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я КНР	364
Липов В.В. ПАРАДОКС ШЕРИНГОВИХ ПЛАТФОРМ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ	370
Людвенко Д.В. ПРИКЛАД КИТАЮ У ПОБУДОВІ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	374
Могилевська О.Ю., Сідак І.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КИТАЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	378
Мошковська О.А., Долинна А.В. КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В КИТАЇ (КНР)	382
Овчарова Л.П. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕКТОРА КИТАЮ	387
Олійник О.М. КИТАЙ В УМОВАХ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ».....	391
Охріменко О.О. МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ КНР: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ.....	396
Пархоменко Н.О. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КИТАЄМ	400

Переверзєва А.В., Волков В.П. ПОНЯТТЯ ТА РОЗВИТОК СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В КИТАЇ ТА СВІТІ.....	402
Полторак А.С., Брашавецька О.В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ.....	405
Предєнна М.Ю. КИТАЙ: ПОИСК «ГЛАВНОГО» ПРОТИВОРЕЧІЯ	408
Редзюк Є.В. РОЛЬ І ПЕРСПЕКТИВИ КИТАЮ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СВІТУ	412
Сардак С.Е., Лисенко А.О. МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ КНР: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	417
Семенцова О.В. ТРАНЗИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВПРАЦІ З КИТАЄМ.....	420
Могилєвська О.Ю., Тищук І.М. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ «COVID-19».....	423
Бугайчук К.А. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО КИТАЮ.....	426
Ушакова О.А., Бунечко К.І. ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ	429
Хачікян С.А. ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ В ПОРІВНЯННІ З КИТАЄМ.....	433
Хвостенко Д. О., Чжоу Вєньлян СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ, ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	435
Drobotiuk O.V. DIGITAL TRANSFORMATION OF CHINA'S ECONOMY	441
Kaptur V.A., Kniazieva O.A. TRANSPORT CORRIDORS IN CONTEXT OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF PRC.....	444

Zapotichna R.A. CHINESE BANKS BEFORE AND AFTER CORONAVIRUS PANDEMIC	447
--	-----

СЕКЦІЯ ІV. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Гандзюк О.М. СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК (У ПЕРЕКЛАДІ).....	451
Гао Цзінси, Черненко Г.А. ТИПИ МОВНОГО КОНФЛІКТУ У ВИСВІТЛЕННІ КИТАЙСЬКИХ СОЦІОЛІНГВІСТІВ	455
Гобова Є.В. КОНЦЕПЦІЯ 责任 «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ.....	456
Дашенко Г.В. ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ЧАНЬ-БУДДИСТСЬКИХ МОТИВІВ У ЦЗЮЕЦЗЮЙ СУНСЬКИХ МОНАХИНЬ	458
Ершова-Бабенко І.В. ПРИКЛАДНІЕ ВОПРОСЫ ПСИХОЛИНГВИСТИКИ И ПСИХОКОРРЕКЦИИ В АСПЕКТЕ ПРИМЕНЕНИЯ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА (ИЕРОГЛИФОВ)	462
Іванова Т.Ю., Бєляєва К.О., Маснюк В.Р. СПЕЦИФІКА ТА ІСТОРІЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА	465
Карпенко М.Ю. ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОГО ГІПОТЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ	468
Костанда І.О. СЛОВНИКИ РИМ, ЯК НОСІЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОДИФІКАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ.....	472
Павлюк І.З. СУЧАСНИЙ КИТАЙСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК МО ЯНЬ ТА УКРАЇНА. ОСОБИСТИЙ ДОСВІД СПІВТВОРЧОСТІ.....	476

Савченко М.П. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ, КУЛЬТУРНО-МОВНИХ ЦІННОСТЕЙ КИТАЙЦІВ У НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ГІМНАЗИСТІВ.....	480
Цюп'як І.К. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛІСТИКИ ДОБИ СУН.....	484
Черниш Н.О. КИТАЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА НОВОГО ПЕРІОДУ: ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ.....	486
Turmys O.V. “TOPIC-COMMENT” STRUCTURES AS TYPICAL SYNTACTIC CONSTRUCTIONS IN CHINESE.....	490

Вітальне слово

Надзвичайного і Повноважного
Посла України в КНР
Сергія Камішева

учасникам XIV міжнародної
наукової конференції
«Китайська цивілізація: традиції
та сучасність»
м. Київ, 5 листопада 2020 р.

Шановні учасники Конференції!

Дякую за запрошення взяти участь у цьому заході, актуальність проведення якого не викликає жодних сумнівів.

Сьогодні КНР є вагомим актором міжнародних відносин та одним з ключових центрів на геополітичній карті планети. Учасниками китайської ініціативи «Один пояс, один шлях» вже стали понад 130 країн та 30 міжнародних організацій, що є впливовим чинником балансу сил у сучасному багатопольарному світі.

Останніми роками Китай активно впроваджує ідею створення «спільноти єдиної долі людства», яка набуває особливого резонансу в умовах глобальної протидії пандемії COVID-19. Невипадково, що КНР як країна, котра першою в світі практично подолала це лихо, прийняла рішення про приєднання до ініціативи ВООЗ COVAX. В умовах, коли саме Китай є глобальним лідером у розробці протикоронавірусної вакцини, його участь у якості донору в справедливому розподілі цього довгоочікуваного препарату є важливим чинником забезпечення глобальної безпеки.

З 2011 р. Україна та КНР розбудовують відносини стратегічного партнерства, нарощуючи взаємодію в галузях культури, медицини, космосу та багатьох інших. З 2019 р. Китай є нашим найбільшим торговельним партнером. У поточному році ми ширше відчинили двері для туристів з Піднебесної. Навіть за умов пандемії не знижується активність співпраці представників наукових і освітніх кіл двох сторін, підтвердженням чому є і сьогоднішній захід. Перераховані факти

свідчать про великий потенціал двостороннього співробітництва і прагнення обох країн використовувати його.

Отже, від щирого серця бажаю учасникам і організаторам Конференції успіхів у її проведенні, нових цікавих ідей у наукових дослідженнях та плідного спілкування на користь українсько-китайської дружби.

Нехай сьогоднішній захід стане черговою сходинкою в розбудові багатогранних відносин між Україною та Китаєм!

З повагою,

*Надзвичайний і Повноважний
Посол України в КНР Сергій Камішев*

СЕКЦІЯ І.
ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ:
ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

УДК 61(091):61(092):930.85:737

Барштейн В.Ю.

ORCID: 0000-0002-0809-5759

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
завідувач лабораторії*

*ДУ «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»
м. Київ, Україна*

Андрейчин М.А.

ORCID: 0000-0003-0154-730X

*академік НАМН України, доктор медичних наук, професор
завідувач кафедри*

*Тернопільський національний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України*

м. Тернопіль, Україна

**СТОРІНКИ ІСТОРІЇ КИТАЙСЬКОЇ МЕДИЦИНИ
ТА ФАРМАКОЛОГІЇ В МЕДАЛЬСЬНОМУ МИСТЕЦТВІ**

Ключові слова: Китай, історія медицини, історія фармакології, настільна медаль.

Вивчення історії спирається на широкий комплекс історичних джерел. В першу чергу, це писемні джерела, але в останні десятиріччя звертає на себе увагу нова функція речових (або матеріальних) джерел, які вивчаються спеціальними історичними дисциплінами (фалеристикою, філателією тощо). Цього разу мова йде про розділ нумізматики – медальєрне мистецтво, або настільні медалі [1, с. 76–79; 2, с. 71–80; 3, с. 28–37].

Метою даної роботи є дослідження та введення у науковий обіг настільних медалей, які стосуються історії медицини та фармакології Китаю.

Китайській медицині присвячена американська медаль із серії «Історія медицини» (ø 39 мм, бронза, Franklin Mint, 70-ті роки ХХ ст.). На аверсі медалі – зображення китайського лікаря, який лікує пацієнта

(рис. 1). На реверсі – медична емблема (ліворуч) та напис, який можна перекласти так: «Китайська медицина. Спираючись на духовну основу та давню культуру, вона видається дивною для західного розуміння» (рис. 2).

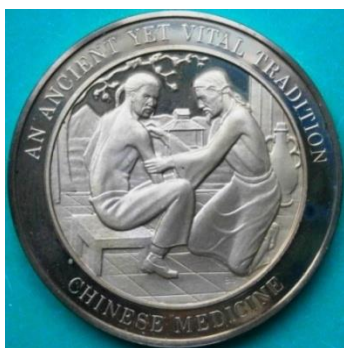

Рис. 1. Медаль США (аверс)

Рис. 2. Медаль США (реверс)

Особливе місце серед писемних джерел – пам'яток традиційної китайської медицини займає «Хуан-ді Ней Цзін» (Канон медицини Жовтого Предка). Жовтий імператор, знаний як Жовтий бог, Жовтий володар або Хуан-ді – божество і легендарний правитель Китаю, який вважається засновником даосизму та пращуром усіх китайців. Гадають, що Хуан-ді жив у період близько 2600 року до н. е. та був, серед іншого, основоположником китайської медицини. Йому приписується також авторство Хама Цзін (Жабій Канон), що містить приписи з акупунктури і лікування припіканнями.

Французька скульптуриня Annette Landry створила у 1970 році медаль (ø 68 мм, бронза, Monnaie de Paris), присвячену Хуан-ді (рис. 3).

Рис. 3. Медаль Хуан-ді (аверс)

Рис. 4. Медаль Хуан-ді (реверс)

Авторка медалі згадала Хама Цзін при створенні реверсу медалі, присвяченому акупунктурі (рис. 4).

Чжан Чжунцзину (150–219) – китайському лікарю, видатному терапевту, державному службовцю часів династії Хань, автору класичних трактатів китайської медицини, в яких вперше з'єднано теорію і клінічну практику, присвячена наступна медаль (Ø 45 мм, мідь, Shenyang Mint, Китай, 2016).

На аверсі – зображення видатного лікаря, який працює над одним із своїх медичних трактатів (рис. 5). У 200–210 рр. Чжан Чжунцзін склав медичний трактат «Шанхань цзабінлунь» – «Міркування про пошкодження холодом і різноманітні хвороби (через внутрішні порушення)» в 16 цзюанях, що містять 375 приписів з використанням 241 лікарського засобу в різних медикаментозних формах (пігулка, відвар, настоянка тощо). Серед чотирьох методів діагностики Чжан Чжунцзина були промацування пульсу і пальпація. Саме промацування пульсу зобразив скульптор на реверсі медалі (рис. 6).

Рис. 5. Медаль Чжан Чжунцзин (аверс)

Рис. 6. Медаль Чжан Чжунцзин (реверс)

Лі Шичжень (1518–1593) – китайський лікар, фармаколог і натураліст часів династії Мін, узагальнив у своїй монументальній праці «Бен Цао ган му» (Великий травник) досвід, накопичений китайськими лікарями за попередні століття, і в 52 томах (писав 26 років і перевіряв ще 10) описав 1892 лікарських засоби, в основному рослинного походження. «Великий травник» був частково переведений на латинь, французьку, японську, російську та англійську мови. Китайський скульптор Lai Kui Fang створив на честь Лі Шичжєня медаль, яку в 1973 році викарбував Паризький монетний двір (Ø 81 мм, бронза, Франція). Портрет Лі Шичжєня розташовано в центрі аверсу (рис. 7). Реверс (рис. 8) являє собою дуже витончену композицію з квітів, рослин, фармакологічних атрибутів Середньовіччя і розкритої книги китайською мовою [4].

**Рис. 7. Медаль Лі Шичжень
(аверс)**

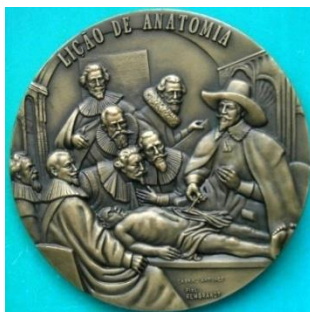
**Рис. 8. Медаль Лі Шичжень
(реверс)**

Відомий хімік-фармацевт китайського походження доктор Цзун Ін Шень народився в 1924 році в Китаї. Навчався в Лондоні, Манчестері, де в 1950 року здобув ступінь доктора філософії з органічної хімії та ступінь доктора наук у 1978-му. В лабораторії фірми Merck & Co., Inc. у 1956 році. Цзун Ін Шень винайшов Індометацин, Суліндак, Діфлунізал та інші препарати. Вчений – член Зали Слави Американського хімічного товариства (2007).

Дві дуже цікаві португальські медалі присвячені Цзун Ін Шеню та відкриттю Суліндака (рис. 9, 10) та Діфлунізола (рис. 11, 12).

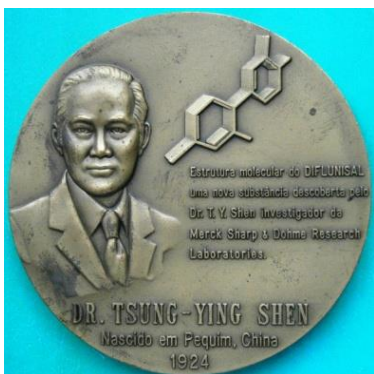

**Рис. 9. Медаль «Суліндак»
(аверс)**

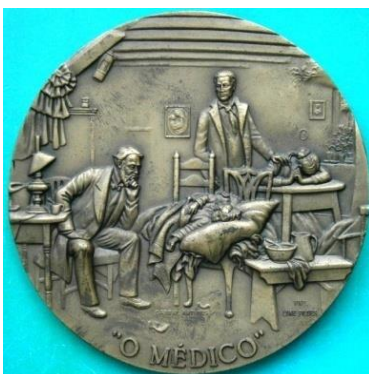

**Рис. 10. Медаль «Суліндак»
(реверс)**

Герой наступної медалі Австралійської Академії Здоров'я та Медичних Наук (рис. 13, 14) Цзянь Чжоу (1957–1999) – китайський вірусолог і дослідник раку, який разом з колегою-дослідником Яном Фрейзером винайшов вакцини Гардасил і Церварікс проти вірусу папіломи людини.

Рис. 11. Медаль «Діфлунізал» (аверс)

Рис. 12. Медаль «Діфлунізал» (реверс)

Рис. 13. Медаль Цзянь Чжоу (аверс)

Рис. 14. Медаль Цзянь Чжоу (реверс)

Таким чином, досліджено та введено у науковий обіг ряд матеріальних історичних джерел – настільних медалей США, Франції, Китаю, Португалії, Австралії, які стосуються різних етапів історії медицини та фармакології Китаю.

Література:

1. Барштейн В.Ю. Новая функция специальных исторических дисциплин. Материалы междунар. науч. конф. «Исторические исследования» (Уфа, июнь 2012 г.). Уфа. 2012. С. 76–79.
2. Пиріг Л. Українська наука у дзеркалі філателії. Українці в науці та освіті XIX сторіччя. *Світгляд*. 2011. № 1. С. 71–80.

3. Барштейн В.Ю., Бугаевский К.А. Асептика и антисептика в произведениях медальерного искусства. *Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области*. 2017. 3 (18). Т. 1. С. 28–37.

4. Барштейн В.Ю. История фитотерапии в памятниках материальной культуры. Высокое и Позднее Средневековье. *Фитотерапія. Часопис*. 2011. № 4. С. 62–64.

УДК 658.012

Безгин К.С.

ORCID: 0000-0003-2077-8023

*доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры менеджмента и поведенческой экономики
Донецкого национального университета имени В. Стуса
г. Винница, Украина*

КИТАЙСКИЕ СТРАТАГЕМЫ В УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯХ: НЕЛИНЕЙНОЕ ВЛИЯНИЕ

Ключевые слова: стратагемы, влияние, взаимодействия, управление.

В управлении постоянно возникают ситуации, когда необходимы изменения разной степени глубины и самым сложным на пути их реализации является невозможность «обуздания» единственно активного элемента организации – человека. Реактивное сопротивление, как ответная реакция, возникающая вследствие изменения привычных поведенческих траекторий – постоянный спутник линейных управленческих воздействий. Поэтому преодоление ограниченности управления в схеме «субъект – объект» может быть реализовано посредством нелинейного взаимодействия, которое имеет преобладающее значение в эффективном управленческом влиянии на поведение отдельно взятого человека или целевого социального окружения. Рассматриваемый управленческий подход, позволяющий «мягкими» методами формировать релевантное поведение, является способом перезагрузки существующих представлений относительно эффективных форм управленческого влияния на себе подобных.

В разрезе управленческих взаимодействий это подводит к необходимости уточнения понятия «рефлексия» и «рефлексивное управление». В узком контексте рефлексия – это способность посмотреть на себя как бы со стороны, то есть находиться по отношению к себе в позиции

внешнего наблюдателя, стать исследователем собственной деятельности. Используя это определение по отношению к расширенному контексту – контексту межличностных взаимодействий, можно применить этот подход ко всем его участникам, что потребует отражения в собственных представлениях их когнитивных процессов, интересов и намерений. Интегрируя понятия «рефлексия» и «управление» мы включаем в образовавшуюся комплексность необходимость нелинейного влияния на поведение индивидов и групп, которое осуществляется по особой схеме, учитывающей активность действующих лиц и через создание условий, предопределяющих решение и поведение целевых субъектов.

Предпринятый широкий поиск конкретных приемов, позволяющих осуществлять подобное влияние на поведение целевых индивидов или групп, позволил идентифицировать, как наиболее соответствующие для этого средства – стратагемы. Предварительно характеризуя это относительно новое для наших широт понятие, можно сказать, что стратагемы – это каталогизация нелинейных действий, которая применима в разных ситуациях. Сформированные более 3000 лет назад в «мастерской» китайского народного творчества и основанные на систематизации наиболее хитроумных действий, которые позволили одержать победу в критических ситуациях, эти уловки представляют собой антологию человеческой хитрости, которая, к сожалению, отсутствует в анналах западной культуры (Г. Бальтасар и Н. Макиавелли не в счет, так как они дают лишь общие рекомендации, исключая технологию действия).

Представляет определенную трудность вскрыть семантику «стратагемности», пользуясь исключительно восточными образами, относительно независимыми от морали, религии и других методов социального контроля. Не менее сложно сделать это и через попытку подобрать синонимичное понятие из западной и восточноевропейской языковой традиции, совпадающее и полностью накрывающее в смысловом аспекте исследуемое понятие. Представляется уместным сделать это через комплекс понятий, которые с разных позиций отражают смысловые грани «стратагемы». С позиции западной, европейской и восточноевропейской ментальности, понятие «стратагема» может быть раскрыто через апелляцию к трем концептам, авторы которых, являясь представителями указанных культур, наделяют их оригинальным смыслом, что позволяет через собирательный образ приблизиться к значению понятия «стратагема» с наименьшими семантическими искажениям. К этим понятиям мы отнесем: «стратегия непрямых действий» [1]; «игра» [2] и «идеальный конечный результат» [3].

Раскроем сущность приведенных понятий через сопоставление и смысловые соприкосновения с понятием «стратагема». С позиции военного дела, английский историк и военный теоретик Л. Гарт дает

следующую характеристику понятию «стратегия не прямых действий»: «В стратегии самый длинный обходный путь часто является кратчайшим путем к цели. ... Наступление в направлении, не являющемся для противника неожиданным, улучшает его положение и, таким образом, увеличивает силу его сопротивления. ... Успех при таком способе борьбы возможен только при огромном превосходстве в силах, и даже при этом условии он не будет решающим» [1, с. 24]. Смысл приведенного положения и его истоки уходят своими корнями на Восток и во временном аспекте углубляются на 2500 лет, обнаруживая себя в работах китайских мудрецов Сунь-цзы и Лао-цзы, однако, в западной культуре его целенаправленная рефлексия и формулировка произошла, только в XX веке. Лао-цзы говорит: «Вода – это самое мягкое и самое слабое существо в мире, но в преодолении твёрдого и крепкого она непобедима, и на свете нет ей равного. Слабые побеждают сильных, мягкое преодолевает твёрдое. ...» [4].

Понятие «игры» рассмотрим в трактовке американского психолога и психотерапевта Э. Берна, который понимает под ней: «...последовательный ряд дополнительных скрытых взаимодействий, движущихся к определенному предсказуемому исходу. Ее можно описать как последовательность взаимодействий, нередко повторяющихся, внешне невинных, но со скрытой мотивировкой. Проще говоря, это ряд ходов с западной или “уловкой”» [2, с. 41]. В разрезе данного определения следует выделить процессуальную морфологию игры, которая состоит из контроля хода развития ситуации, а также получаемых результатов и смещения поведения контрсубъекта в реактивную плоскость. То есть она имеет целью лишить его возможности выхода в рефлексивную позицию, постоянно работая на опережение и давая возможность лишь реагировать на действия стратагемщика, смещая его к проигрышу. Сунь-цзы говорит: «Война – это путь обмана. Поэтому, если ты и можешь что-нибудь, показывай противнику, будто не можешь; если ты и пользуешься чем-нибудь, показывай ему, будто ты этим не пользуешься; хотя бы ты и был близко, показывай, будто ты далеко; хотя бы ты и был далеко, показывай, будто ты близко; заманивай его выгодой; приведи его в расстройство и бери его; если у него все полно, будь наготове; если он силен, уклоняйся от него; вызвав в нем гнев, приведи его в состояние расстройства; приняв смиренный вид, вызови в нем сомнение; если его силы свежи, утоми его; если у него дружны, разъедини; нападай на него, когда он не готов; выступай, когда он не ожидает» [5, с. 36]. Понятие «игры» вызывает устойчивые ассоциации с «хитростью», определяемой в особом контексте, его релевантное наполнение находим в китайском описании: «Создавать что-то непривычное, чтобы одержать победу» [6, с. 20].

Еще одним штрихом в понимании «стратагемности» является понятие «идеального конечного результата» разработанное советским изобретателем Г. Альтшуллером, предположившим, что самое эффективное решение проблемы – такое, которое достигается «само по себе», только за счёт уже имеющихся ресурсов. Таким образом, он пришёл к формулировке идеального конечного результата (ИКР): «Некий элемент (X-элемент) системы или окружающей среды сам устраняет вредное воздействие, сохраняя способность выполнять полезное воздействие» [3, с. 19]. В указанном аспекте Сунь-цзы иллюстрирует идеальный конечный результат военных действий следующими правилами и умозаключениями: «по правилам ведения войны наилучшее – сохранить государство противника в целости, на втором месте – сокрушить это государство. Наилучшее – сохранить армию противника в целости, на втором месте – разбить ее. Наилучшее – сохранить бригаду противника в целости, на втором месте – разбить ее. Наилучшее – сохранить батальон противника в целости, на втором месте – разбить его. Наилучшее – сохранить роту противника в целости, на втором месте – разбить ее. Наилучшее – сохранить взвод противника в целости, на втором месте – разбить его», далее автор резюмирует, «Поэтому сто раз сразиться и сто раз победить – это не лучшее из лучшего; лучшее из лучшего – покорить чужую армию, не сражаясь. Поэтому тот, кто умеет вести войну, покоряет чужую армию, не сражаясь; берет чужие крепости, не осаждая; сокрушает чужое государство, не держа свое войско долго. Он обязательно сохраняет все в целости и этим оспаривает власть в Поднебесной. Поэтому и можно, не притупляя оружия, иметь выгоду: это и есть правило стратегического нападения» [5, с. 40].

Таким образом, определяя понятие «стратагемности» через понятия военных наук, психологии и инженерии мы приближенно подошли к смыслу этого концепта в западной культурной плоскости, что позволяет вывести следующий симбиотический набор ее ключевых характеристик, которые должны быть присущи субъекту, обладающему навыками нелинейного влияния, а именно: знание поведенческих конструкторов; умение эксплуатировать когнитивную дисфункциональность контрсубъекта; способность просчитывать реакцию оппонента и на этой основе строить структуру и алгоритм взаимодействия с ним; доскональность ориентации в свойствах динамично изменяющейся ситуации.

Литература:

1. Гарт Л. Стратегия непрямых действий / Л. Гарт. – Пер. с англ. – М. : АСТ, 2014. – 512 с.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих отношений / Э. Берн. – Пер. с англ. – М. : Эксмо, 2016. – 168 с.

3. Альтшуллер Г. Найти идею: Введение в ТРИЗ – теорию решения изобретательских задач / Г. Альтшуллер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 400 с.
4. Лао-Цзы Дао Дэ цзин / Пер. Ян Хин-шун. – М. : Азбука-Аттикус, 2011. – 144 с.
5. Сунь-Цзы Трактаты о военном искусстве / Сунь-Цзы, У-Цзы. – Пер. с кит., предисл. и коммент. акад. Н. И. Конрада. – СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 558 с.
6. Зенгер Х. 36 стратагем для менеджеров / Х. Зенгер. – М. : Олимп-Бизнес, 2017. – 224 с.

УДК 304

Билогрива Д.В.

*студентка II курса специальности Культурология
Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова
г. Одесса, Украина*

Родян М.В.

*старший преподаватель кафедры культурологии
Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова
г. Одесса, Украина*

ИНЬ И ЯН – МУДРОСТЬ ИЛИ ФИЛОСОФИЯ?

Ключевые слова: инь и ян, философия, наука, мудрость, гармония.

Инь и ян – (в переводе инь – «темное» и ян – «светлое») для любого жителя западного полушария Земли, понятия, известные как концепция китайской философии о взаимодействии, а также единстве противоположностей. И, помимо общеизвестного значения этих двух категорий (как черный и белый цвета, символизирующие зло и добро, соответственно), ян так же выступает символом тепла и света, обозначая таким образом активность, день, мужское начало; а инь символизирует все противоположное ян: обозначая холод, тьму, ночь, пассивность, женское начало. Конечно, все это существует лишь в теории, однако российский востоковед, доктор исторических наук А. А. Маслов замечает, что: «Концепция инь и ян – двух противоположных начал – пронизывает все в китайской культурной традиции, от системы управления государством и отношений между людьми до правил питания и саморегуляции...»

[1, с. 29], и что приводит нас к заключению о том, что данная концепция имеет практическое применение. Но как это видно?

Яркой визуализацией созидающего единства противоположностей является китайское боевое искусство. Основоположник стиля Джит Кун-До, мастер боевых искусств, китаец по происхождению, Брюс Ли, говоря об ушу (общее название китайских боевых искусств) объяснял взаимодействие противоположностей так: «Ушу – это противостояние инь и ян. Когда противник атакует – это проявление ян. Когда защищаешься – проявление инь. Инь и ян сменяют друг друга – с помощью инь контролируешь ян: силу соперника перенаправляешь на него самого и переходишь в атаку». Получается, что, защищаясь, сам человек являет инь, а атакуя – ян. Из чего так же можно сделать вывод, что инь и ян проявляются в нашем ежедневном жизненном цикле: скажем, как смена времени сна на время бодрствования.

Так же инь и ян являют собой шахматы: и, если знать, что белый цвет символизирует активность и атаку, становится очевидным, почему первыми всегда ходят белые фигуры, а не черные. Словом, это правило (защиты сменяющейся атакой) действует на протяжении всей игры. Хотя, согласно общепринятой версии, данный вид спорта возник не в Китае, а в Индии, – и тем не менее, эта концепция работает и здесь.

Если подытожить, получается, что инь и ян – сочетание несочетаемого: иными словами, гармония – равновесие, баланс между противоположностями. И как утверждал в свое время древнекитайский мыслитель VI–V вв. до н. э., Лао-Цзы: «Знание гармонии называется постоянством. Знание постоянства называется мудростью» [2, с. 20].

Однако, на Западе считается, что инь и ян – это не более чем философские понятия, а тут в цитате Лао-Цзы появляется такое определение, как мудрость. Стоит отметить, что мудрость и философия – два достаточно сложных понятия для современного западного человека; и если философия является более знакомым, и более понятным определением, то вот значение понятия мудрость – весьма и весьма туманно, почему и само слово сегодня редко употребляемо. Так же в чем разница между этими двумя понятиями (мудрость и философия), ведь в русском языке одно из них – просто устаревшее, другое – вообще иностранного происхождения, ведь в переводе с древнегреческого, слово философия означает «любовь к мудрости»? Можно предположить, что в западной культуре словом «философия» заменяется понятие «мудрость», но вот, что странно: философия представляет собой совокупность различных точек зрения о вещах, связанных с окружающим, а также внутренним миром каждого человека, – однако эти взгляды часто противоречат друг другу, реже дополняют друг друга, – и все равно не приходят к чему-то общему, т.е. не достигают единства: если бы это было не так, не возникла бы целое

направление в науке, так и называемое «философией». Однако же нет такой науки, которая называлась бы «мудростью». Следовательно, оба данных понятия, философия и мудрость, уже не являются синонимами при всей их схожести. Но почему это так?

Философия говорит о стремлении к совершенству, к идеалу – что, в конечном итоге, так и остается на уровне идеи, не имея воплощения в жизнь так, как данная наука **не отвечает на вопрос, как достичь** этого. Хотя непосредственное применение совета или какого-либо, даже правильного теоретического умозаключения – требует своей специфики (что можно было заметить в примере с китайскими боевыми искусствами). Тогда как совокупность точек зрения и лежат в основе любой науки, ведь наука – логос – это слово. Но все же, даже идея, высказанная вслух – только слово, и с точки зрения человека, – не само действие: не практическое применение идеи, – что очень важно! Да, человек, как существо разумное, способен создавать что-либо, однако не может делать это лишь словом. В подтверждение вышесказанному хочется привести цитату, принадлежащую основоположнику буддизма, Сиддхартхе Гаутаме, известному как Будда, учение которого получило большое распространение именно в Китае: «Сколько бы мудрых слов ты не прочел, сколько бы не произнес, какой тебе от них толк, коль ты не применяешь их на деле?» [3]. Как мы знаем, теория без практики мертва, и все остается на уровне мысли, не приобретая внешнюю форму.

Но что же, в таком случае, мудрость? Ранее упомянутому, «старому мудрецу» – именно так переводится имя основателя даосизма, Лао Цзы, принадлежат такие строки: «Для мудреца почесть и позор от сильных мира сего одинаково странны», ведь «Мудрец избегает всякой крайности» [4, с. 29].

Гуаньлин Инь Си, так же один из ярких представителей даосизма, живший, в конце VI – V вв. до н. э., размышлял так: «Мудрый доверяет переменам, чтобы пребывать в неизменном», «Мудрый не отличается от других тем, что он говорит, действует и мыслит. А тем он отличается от других, что он никогда не говорит, не действуя и не размышляя» [5, с. 134].

Итак, из всего вышеупомянутого можно сделать следующий вывод: **Мудрость – это конкретные шаги, применение знаний о том, как прибывать в гармонии, и сохранять баланс между впадением в любую крайность.** Ведь, как говорят, сойти с ума можно как от большого горя, так и от большой радости. Посему, мудрость – понятие полноценное, то есть гармоничное: приводящее теорию в действие, т. е. практическое применение знаний в жизни. Тогда, как любая «Наука – это организованные знания, а мудрость – это организованная жизнь» (Эммануил Кант). Очевидно, что: философия – как наука о любви к мудрости, – но не сама мудрость, – должна служить теоретической базой

для практического применения, отвечая на вопросы, волнующие сердце человека; тогда как мудрость – это умение применить полученные теоретические знания в нужное время в нужном месте.

Философия способна существовать отдельно от человека как наука, будучи запечатленной в научных трактатах и тому подобное, чего не может быть с мудростью: ибо практическое применение не может «жить» в книгах, – что неоднократно подтверждается китайскими мудрецами. Почему именно китайскими мудрецами, а не философами? Потому что данное определение исключительно греческое, тогда как в Китае, и на Востоке в целом, никогда не существовало философов, ведь там существовали мудрецы: но мудрецы – это не теоретики; мудрецы – это практики. А насмешливый оттенок слова «мудрец» возник в связи с тем, что многие не столь разумные люди хотели уподобиться истинным мудрецам, однако никогда ими не становились, и данное слово по отношению к ним скорее было сарказмом, чем данью уважения.

Итак, возвращаясь к заданной теме, так что же тогда инь и ян – мудрость или философия, следует ответить так. Философия – подобна инь: ведь знания не имеющие воплощения, пассивны, в них нет движения. Мудрость – это взаимодействие инь и ян: пассивность, сменяющаяся действием, которая не позволяет человеку принимать только одну из сторон, ибо это и есть само движение: а движение, – как известно, – это и есть жизнь.

И все же, воплощение знаний в жизнь требует больших усилий. Ведь «тот, кто не имеет воли – не может быть мудрым», – как сказал, живший в IV–III вв. до н. э., Мэн-Цзы [6]. Ведь именно воля, дух, позволяет человеку сохранять гармонию, и постигать Дао, что в переводе с китайского – «путь», т.е. путь совершенствования человека посредством духа.

Посему, инь и ян – это прежде всего мудрость, а не философия. Однако же, воспринимать их как мудрость, или как философию – каждый человек решает сам для себя. Выбор это и есть борьба инь и ян в действии.

Литература:

1. Маслов А.А. Китай: укрощение драконов. Духовные поиски и сакральный экстаз. М. : Алетея: Культурный центр «Новый Акрополь», 2006. 480 с.: ил. – (Сокровенная история цивилизаций)

2. Лао Цзы. Дао Дэ Цзин. Книга пути и благодати: сборник / пер. с кит. Ян Хин-Шуна, Л. Померанцевой. Москва: Эксмо, 2010. 400 с.

3. Наиболее известные цитаты Будды о жизни и мудрости. *SebWeo.com*: веб-сайт. URL: <https://sebweo.com/ru/naibolee-izvestnye-tsitaty-buddy-o-zhizni-i-mudrosti/>

4. Лао Цзы. Дао дэ цзин. Книга пути и достоинства: сборник / пер. и послесл. Д. П. Конисси. Москва: Центрполиграф, 2016. 221 с.

5. Кожевников Ю.А., Линдберг Т.Б. Мудрость Востока. М. : Олма Медиа Групп, 2013. 304 с.

6. Мэн-Цзы – афоризмы, цитаты, высказывания. *Афорисимо.ру* : веб-сайт. URL: <https://aforisimo.ru/autor/Мэн-Цзы/>

УДК 398.82-193:746.3(477)«18/19»

Броварець Т.М.

ORCID: 0000-0003-1563-2572

кандидат філологічних наук,

молодший науковий співробітник

відділу української та зарубіжної фольклористики

Інститут мистецтвознавства, фольклористики

та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

м. Київ, Україна

**«ЯК СЕРДЕНЬКО МОЄ Б'ЄТЬСЯ:
ПШОВ МІЙ ГРИЦЬ ДО КИТАЮ, МОЖЕ, І НЕ ВЕРНЕТЬСЯ»:
КИТАЙ ЯК «ЧУЖИЙ» ПРОСТІР**

(На матеріалі української сюжетно-епіграфічної вишивки)

Ключові слова: Китай, «китайський» сюжет, «чужий» простір, сюжетно-епіграфічні рушники, схема для вишивки хрестиком.

Сюжет, де жінка за тином дивиться вслід чоловіку, який із палицею і торбиною вирушає у дорогу («Китай»), доволі поширений на українських сюжетно-епіграфічних рушниках кінця XIX – першої половини XX ст. Типовий напис до цього зображення – *«Як серденько моє б'ється: пішов мій Гриць до Китаю, може, й не вернеться»*.

На цей день в Інтерактивному електронному покажчику фольклорних формул (епіграфічна вишивка) [4] налічується 32 одиниці сюжетно-епіграфічних рушників із згаданим сюжетом. Лише у трьох із них прибрано або замінене слово «Китай», решта 29 – містять назву цієї країни. Такі непоодинокі згадки про Китай на українських виробках, очевидно, потребують пояснення.

Відразу слід вказати, що прототипом «китайського» сюжету у народній вишивці була друкована схема. Остання, як виявилось, тиражувалася одночасно різними видавцями. Зокрема, одним із джерел був альбом для вишивки хрестиком під назвою «Узори для вишивання М. Карагодиной» (1897) в м. Одесі [5].

Рис. 1. Схема для вишивки хрестиком із альбому М. Карагодіної (1897)

Практично тотожну схему, тільки у вигляді листівки з рекламою на звороті, пропонував і московський підприємець-парфумер французького походження Адольф Сіу [6]. У нього її можна було отримати безкоштовно – як «премію» до придбаного товару.

Рис. 2. Схема для вишивки хрестиком як «премія» до парфумерії А. Сіу (кін. XIX ст.)

Тут же необхідно зробити застереження, що те значення, яке вкладав автор сюжету, не є ідентичним до тих смислів, які згодом надавали вишивальниці. Якщо ми говоримо про феномен «китайського» тексту в українській сюжетно-спіграфічній вишивці, то наше завдання – з'ясувати семантику «Китаю» так, як це розуміли в народі. Інакше кажучи, нам потрібно висвітлити фольклорне трактування цього словесно-візуального тексту, а не авторське. Перше з них є вторинним і множинним (на відміну від другого – первинного і єдиного). Відповідно,

однозначної і категоричної відповіді на питання фольклорного розуміння «Китаю» в українській сюжетно-епіграфічній вишивці бути не може. Трактатування цього сюжету як такого, що пов'язаний із Російсько-японською війною (1904–1905) [1, с. 141; 3, с. 169; 7], не можна вважати коректним у розрізі аналізу народної культури. Так само, як є варіативність фольклорних текстів, існує і варіативність їхніх смислів.

Тому у з'ясуванні цього питання насамперед слід звертатися до глумачень нащадків вишивальниць. Зокрема, власниця рушника (Київська обл., с. Мирне, 1945–1950-ті рр.) із зазначеним сюжетом нам розповіла: «Вишивали на війну, на заробітки. Про цей точно не знаю, бо нема вже ні прабабусі, ні бабусі. А от старших людей питала, так вони казали, що такі рушники жінки вишивали, коли сиділи вдома і чекали чоловіків, із заробітків, наприклад. Я думаю, що, може, цей рушник і під час війни вишивали» [4].

Рис. 3. Рушник із «китайським» сюжетом (Київська обл., с. Мирне, 1945–1950-ті рр.)

Той факт, що Китай у цьому фольклоризованому сюжеті не сприймається як конкретна держава, підтверджує і рушник, де паралельно зі словами «Як серденько моє б'ється: пішов мій Гриць до Китаю, може, й не вернеться» вишиті рядки: «Поцлуй же мэнэ на прощаніе, бо ти ідеши, в Полтавщину ідеши» [2, с. 88]. Тут «Китай» є синонімічним до «Полтавщини» – дальньої дороги.

Загалом же під час аналізу фольклорних (або фольклоризованих) текстів варто виходити з їхньої формульності – фольклорні формули не

можна розуміти буквально. Щодо «китайського» сюжету на рушниках, то Китай розуміється не як географічна реальність, а як «чужий» простір. Це підтверджують не тільки аналітичні дані, але й польові матеріали, зібрані нами від нащадків вишивальниць. Залежно від контексту, вирушання до Китаю може означати похід солдата на війну або еміграцію заробітчанина. В обох наведених випадках Китай постає як зона ймовірного неповернення.

Література:

1. Брылова Л. Сюжетные рушники Кубани и Дона конца XIX – начала XX века: формально-содержательный анализ (на материале музейных коллекций). *Кубань–Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия*. 2012. Выпуск 6. С. 138–146.

2. Волковічер Т. «Поцилуй же мэнэ на прощаніе...»: вплив війн першої пол. XX ст. на сюжети і написи українських рушників. *Збірник матеріалів VI Студентської міжвузівської науково-практичної конференції «Україна у світових війнах XX ст.»*. 2015. С. 85–93.

3. Зайченко В. Вишивка Чернігівщини. Київ : Родовід, 2010. 208 с.

4. Інтерактивний електронний покажчик фольклорних формул (епіграфічна вишивка) / Т. Волковічер ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2016. URL: <http://volkovicher.com> (пароль: 2707).

5. Карагодина М. Узоры для вышивания М. Карагодиной. Одеса : Издание лит. В. Тиль и К°, 1897.

6. Сіу А. Схема «Як сердэнько мое бьетса пійшовъ мій Гриць до Китая може и нэ вэрнэться!» : [Премія къ глицериновому мылу]. Москва : Парфюмерія Высшаго Качества «А. Сіу и К°», [б.д.]. *Интернет-аукціон «Мешок»*. URL: <https://meshok.net>.

7. Sciacca F. Since we're on a Hryts theme... (22 October, 2017). *Ukrainian Folk Art and Traditions*. URL: <https://www.facebook.com/groups/ukrainianfolkart/permalink/1505824542833259>.

Ведмедєв М.М.

ORCID: 0000-0003-0290-3775

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії та соціальних наук

*Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
м. Суми , Україна*

ІДЕЯ ЗАКОНІВ ПРИРОДИ В ЄВРОПІ І ТРАДИЦІЙНОМУ КИТАЇ

Ключові слова: закони природи, Китай, наука, антропоцентризм.

Змістом відомого нідемівського проекту «Наука і цивілізація в Китаї» було дослідження сукупності соціальних, культурних та інтелектуальних обставин, які сприяли або перешкождали розвитку наукової думки в традиційному Китаї. Учасниками проекту вважалося, що ключовим моментом тут було діаметрально протилежне ставлення європейців і китайців до ідеї законів природи.

Дж. Нідем [4, с. 308] наводять свідчення місіонерів (звіт місії 1737 року) щодо того, як освічені китайці XVIII століття поставилися до повідомлень про європейську науку того часу. Йшлося про те, що природа, як пояснювали місіонери, підкоряється простим пізнаваним законам. Це було сприйняте китайськими мудрецами як неперевершений зразок антропоцентричної дурості. Хоча повелителеві Піднебесною і надане право встановлювати закони, а так само вимагати під загрозою покарання їх виконання, але виконувати закони можуть лише ті, хто здатний їх зрозуміти. Вода ж, камені, дерева такої властивості розуміти не мають: для них не можна встановлювати закони і вимагати їх виконання. Виникає парадоксальна ситуація: ревними поборниками принципів європейської методології виявилися саме китайці! Тут дуже чітко зафіксовано суть справи: перш ніж говорити про закони природи, варто було б з'ясувати, як і чому вони там опинилися. Очевидно, ревне дотримання чистоти норм й виключення будь-якого антропо- і соціоморфізму (як це практикувалося китайцями) стало б істотним бар'єром для використання корисних ресурсів юриспруденції в природничо-науковому пошуку.

У Дж. Нідема, крім цього, наводяться дуже цікаві міркування стосовно відмінності західного і східного світобачення щодо даного питання. Він згадує про практику середньовічних судових процесів над тваринами в Європі. Так, півень, що нібито ніс яйця, кваліфікувався як порушник закону природи. А оскільки закони природи прирівнювалися до божественних

законів, то півень засуджувався до смерті, оскільки він вважався злочинцем. З погляду китайців, такий півень не скоїв би ніякого злочину, просто його поведінка порушила б гармонію. Згідно з їхньою філософською концепцією, космос перебуває в спонтанній гармонії, що є результатом рівноваги між процесами. Жодне зовнішнє джерело при цьому не потрібне. Явища немов би резонують, утворюючи недоступні слуху гармонійні співзвуччя. Якби й існував який-небудь закон, то він не був би доступним ні для Бога, ні для людини. Іншими словами, він не був би законом, установленим Творцем, і таким, що досягається людиною.

Дж. Нідем резонно задається питанням про те, чи був стан розуму, за якого півень, який несе яйця, міг бути покараний за вироком суду, тим необхідним елементом у культурі, здатній згодом породити Й. Кеплера [4, с. 330].

Думка Дж. Нідема стосовно того, що ідея законі природи була чужа традиційній китайській свідомості, поділялася не усіма учасниками згаданого проекту. Критиком такої точки зору був, зокрема Д. Бодде (D. Bodde) [3]. Дослідник піддає текстологічному аналізу уривки з праць різних давньокитайських філософів з метою виявлення концептів, які б можна було б вважати аналогічними поняттю «закон природи». На його думку, це йому вдається зробити. «Небесний закон» (тянь фа) вважається буквальним еквівалентом концепту законів природи. До концепту законів природи вчений можна з певними застереженнями відносить поняття «небо» (тянь), «верховний правитель» (Шан-ді) «вища єдність» (дао), які за допомогою наказів або просто через пряму дію примушують різні астрономічні тіла (сонце, місяць і зірки) слідувати їх орбітами [2, с. 300].

У цій суперечці, з нашої точки зору, правим слід визнати Дж. Нідема. Справа полягає не в тому, що трактатах давньокитайських філософів можна іноді знайти певні аналоги поняття законів природи. Головне у тому, щоб настанова стосовно існування законів природи була санкціонована свідомістю традиційного китайського інтелектуального співтовариства і стала орієнтиром, який скеровує пізнання оточуючого світу. А такого не спостерігається.

Обговорювана проблематика крім історичного і культурологічного аспектів має й суто епістемологічний вимір, який вже був предметом дослідження автора цих строк [1]. Вище зазначалося, що було причиною несприйняття освіченими китайцями ідеї законів природи. Йшло про виключення ними будь-якого антропо- і соціоморфізму. Нами обґрунтовувалася ідея про безглуздість негативних однозначних оцінок антропоморфізму. Якби дійсно строго дотримувалися зазначених вище заборон на запозичення ідей у чужих сферах діяльності, то і європейська наука не народилася б. Проте антропоморфізм є не тільки

історично обумовленим і виправданим. У плані використання набутого знання як ресурсів креативної діяльності його значення важко переоцінити. Звернімося в цьому зв'язку до сучасної практики винахідницької діяльності. У синектиці В. Гордона використовується чотири типи аналогій – пряма, особиста, символічна й фантастична. В основі особистої аналогії (емпатії) лежить принцип заміщення об'єкта, який аналізується, іншим. У цьому випадку аналогія полягає в тому, щоб уявити себе предметом або його складовою (наприклад, шестірнею, літаком, криголамом), про які йдеться у винахідницькому завданні. При цьому відбувається осмислення функцій досліджуваної речі шляхом «уживання» в образ винаходу, якому приписуються особисті почуття, емоції, здатність бачити, чути, міркувати і т. ін. Що ж дає таке перевтілення? Воно викликає у свідомості суб'єкта відтворення пережитих раніше думок, відчуттів тощо. А в даному випадку дозволяє «відчути на собі» всі незручності й навантаження, яких зазнає відповідний технічний пристрій [1, с. 147].

Це виявляється дуже плідним прийомом креативної мисленевої діяльності.

Література:

1. Ведмедєв М.М. Культурні ресурси продуктивного мислення. Суми: Університетська книга, 2011. 216 с.
2. Киктенко В. А. Историко-философская концепция Джозефа Нидэма: китайская наука и цивилизация (филос. анализ теоретических подходов). К. : Ин-т востоковедения им. А. Крымского, 2008. 530 с.
3. Bodde D. Chinese “Laws of Nature”: a Reconsideration. *Harvard Journal of Asiatic Studies*. 1979. № 39. P. 139–155.
4. Needham J. Science and Society in East and West. – In: *The Grand Titration*. London : Allen and Unwin, 1969. 348 p.

Ганаба С.О.

ORCID ID 0000-0002-4373-7075

*Доктор філософських наук, професор,
професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна*

ІДЕЯ «ШЛЯХЕТНОЇ ЛЮДИНИ» КОНФУЦІЯ ЯК ПРИНЦИП МОРАЛЬНОГО ВРАЗКУ В УПРАВЛІННІ СУСПІЛЬСТВОМ

Ключові слова: шляхетна людина, добродесність, гуманізм, управління, мораль, повага, етика відносин.

Людство у всі часи свого існування шукало довершені й ефективні зразки управління державою й суспільством. Підтвердженням є різноманітна кількість різних ідей й концепцій. Вони відображають не лише світоглядні цінності та устремління мислителів, які їх обґрунтували, а й соціокультурні особливості розвитку епохи тощо. Незважаючи, що вони створені багато років тому назад, їх засадничі ідеї не втратили своєї актуальності й можуть бути релевантними у пошуку ефективних зразків управління сучасним суспільством.

Цікавою у ракурсі зазначених міркувань є філософсько-етична концепція Конфуція. Засадничою ідеєю морально-етичного вчення є обґрунтування мистецтва управління й виховання людини у дусі поваги до предків, до держави, до інших людей. В основі конфуціанського ідеалу управління лежить принцип морального зразку, а не примусу. Щоб відповідати й наслідувати моральний зразок людині необхідно культивувати у собі моральні вольові якості. Мова йде про те, що не можна навчитися керувати державою й людьми, якщо не вмієш управляти й керувати собою, своїми емоціями, думками й вчинками. Тобто спочатку людина повинна навести порядок у собі, а потім у своїй сім'ї й лише після цього у державі. Лише той, хто досяг внутрішньої досконалості, буде поводитися належним чином, піклуватися про старших, дотримуючись принципу синівської поваги, виконувати ритуали, користуючись правилами (лі), прагнути до знань (чжи), передусім до історії, оскільки вона звертається до часів досконалих мудрих правителів, що організовує досконалисть суспільства.

Етика Конфуція заснована на розрізненні двох соціальних типів людей, двох стилів поведінки у суспільстві – «шляхетної людини» і «низької людини». Цзюньцзя («шляхетна людина») – одне із центральних понять

у вченні Конфуція. Цьому поняттю відводиться роль ідеального взірця. Шляхетна людина має бути справедливою, скромною, правдивою, привітною, шанобливою, відвертою, такою, що вміє стримувати свої бажання, ніколи не зупиняючись на досягнутому, прагне до самовдосконалення, сподіваючись осягнути дао-шлях.

Піклування про людей похилого віку, передусім про батьків. Однією з центральних ідей вчення Конфуція є побудова гармонійного суспільства. Він розробляє й закликає дотримуватися принципу (сяо), що має цементуючу роль у становленні ними правил поведінки людей. Синівська повага до батьків – це корінь «гуманності» конфуціанства, який уважав, що людина, яка шанує батьків, шануватиме й інших людей, передусім старших, поважаючи державну владу. Зауважимо, що «шляхетна людина» – це не лише етична побудова, а й політичне поняття. Відповідність образу «шляхетної людини» є критерієм відбору на державну службу.

Отже, у філософсько-етичному вченні Конфуція культивується ідея «шляхетної людини». Гуманізм розуміється через визначення людини як найвищої цінності. Його ідеї й думки спрямовані на удосконалення й покращення життя людини, а не на пізнання реальності заради отримання істинних суджень. Чесноти такі як доброчесність й сердечність людини або людяність – це стосується опису людини, яка досягла певного рівня самовдосконалення. Соціальний аспект ідеї – «вчитися бути людиною» розуміється як процес навчання і трансформації, заснованої на взаємодії з іншими.

УДК 327 (73:510)«1966/1969»

Гончаренко А.В.

ORCID: 0000-0003-4281-8735

кандидат історичних наук,

доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін

та українознавства Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

ДИСКУСІЇ У США СТОСОВНО ЗМІНИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО КНР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 60-Х РР. ХХ СТ.

Ключові слова: США, КНР, зовнішня політика.

У другій половині 60-х рр. ХХ ст. у правлячих колах США не знімали з порядку денного питання про необхідність «боротьби з комуністичною агресією», уособленням якої в Азії був і Китай. Представники

американського політикуму розуміли, що відхід США з Південно-Східної Азії надасть КНР можливість поширити свій вплив на цю частину континенту. Крім того, в цей час державний департамент почав схилитися до думки про самостійність «комуністичного Китаю» на міжнародній арені. Унаслідок цього, вже у другій половині 60-х рр. XX ст. значна частина американського істеблішменту розглядала Пекін як потенційно небезпечною ворога, як «новий центр революційного комунізму і джерело згубної зарази». Крім того, одним з лозунгів В'єтнамської війни була теза про «стримування Китаю» [1, с. 318; 2, с. 124].

Показовою є промова заступника державного секретаря США у справах Далекого Сходу М. Банді 12 лютого 1966 р. в якій він відзначив: «Зовнішньополітичні цілі Пекіна і тактика, до якої він вдається для досягнення цілей, гостро ставлять перед нами проблему війни і миру в Азії, а також проблему свободи і життя мільйонів людей не тільки в Азії, але і у всьому світі». Він також зазначав, що Вашингтон не може погодитися з пануванням континентального Китаю в Азії і що США є «великим ворогом Пекіна» [3, с. 29].

Незважаючи на це, ще в середині 60-х рр. XX ст. у США все частіше почали лунати голоси стосовно перегляду китайської політики Білого Дому в бік її поліпшення. Все більше уваги перспективам поліпшення американо-китайських відносин почали приділяти в Конгресі, особливо внаслідок зростання антирадянських тенденцій у політиці КНР. Під час відповідних слухань у середині 60-х рр. мова йшла про те, як змінити політику Вашингтону щодо Китаю з урахуванням радянсько-китайських розбіжностей. Цьому також сприяла кампанія, що розгорнулася в позаурядових колах, перш за все, в середовищі університетський професури, метою якої був перегляд зовнішньополітичного підходу щодо КНР.

У 1966 р. Комітет з міжнародних відносин сенату на чолі з сенатором-демократом Дж.У. Фулбрайтом провів слухання стосовно політики США щодо «комуністичного Китаю», під час яких було висловлено думку про необхідність зміни зовнішньої політики щодо КНР. Крім того, ліберальні кола американського істеблішменту виступили за принцип «стримування без ізоляції» [1, с. 319].

Завдання формування нового підходу щодо Китаю у 1967 р. оприлюднив кандидат в президенти від республіканської партії Р. Ніксон у своїй програмній статті «Азія після В'єтнаму», яка була опублікована в журналі «Foreign Affairs». В цій публікації він закликав визнати «реальність Китаю» і приступити до проведення такої політики, яка сприяла б поверненню КНР у міжнародне співтовариство в якості «великої і прогресивної нації, а не епіцентру світової революції» [8, с. 122–124].

Кандидат від республіканців йшов до перемоги на президентських виборах 1968 р. використовуючи зовнішньополітичні концепції своїх політичних опонентів – лібералів, за якими закріпилася репутація «умиротворителів комунізму». При цьому він користувався безперечною перевагою в цих діях, оскільки належав до консервативного табору.

У цьому контексті цікава позиція інших американських політиків з табору опонентів демократичної партії. Г. Кіссінджер згадує про розмову з Н. Рокфеллером у липні 1968 р. Торкаючись американо-радянських відносин, Рокфеллер зазначив: «Нам потрібно навчитися вести справи з різними конкуруючими центрами комуністичної влади... Я б почав діалог з комуністичним Китаєм. Діючи в тонкому трикутнику відносин між Вашингтоном, Пекіном і Москвою, ми покращуємо можливості угод з кожним, оскільки ми збільшуємо наші можливості стосовно обох». У цих словах, очевидно, були окреслені контури майбутньої політики США [7, с. 205]. Крім того, в суспільно-політичних, академічних та творчих колах США у цей час поширювалися більш сприятливі, ніж в Білому Домі, уявлення про «комуністичний Китай» [4, с. 22; 5, с. 50].

Значний внесок у розробку основ нової китайської політики США зробила конференція, присвячена обговоренню цієї політики, яка відбулася в Нью-Йорку 20-21 березня 1969 р. Підсумком її стало видання збірника «США і Китай. Наступне десятиліття», в якому викладалися виступи учасників конференції і були узагальнені висновки щодо можливих напрямків китайської політики США в найближчі роки [6]. Ці матеріали фактично стали теоретичним фундаментом для американо-китайських відносин у 1970-х рр.

Конференція безумовно не вирішила, та й не могла вирішити китайську проблему. Однак вона показала, що впливові кола в США зацікавлені в зміні офіційного ставлення до КНР, особливо в зв'язку з антирадянським курсом Пекіну який, як вважав ряд експертів, створює «сприятливу атмосферу» для зближення КНР з США.

Обговорюючи політичну ситуацію в КНР, намагаючись визначити розстановку сил у внутрішньому житті Китаю, яка впливає на зовнішню політику країни, багато учасників конференції досить відверто говорили про те, як хотів би Вашингтон вплинути на позицію КНР у майбутньому. Керівник відділу держдепартаменту США П. Крейсберг, наприклад, висловлював надію, що в майбутньому Китай буде менш, ніж раніше, зацікавлений у розвитку світового революційного руху [6, с. 47], бо тільки таким шляхом, на його думку, може бути досягнуто поліпшення відносин між КНР і США.

Сенатор Е. Кеннеді запропонував цілу програму розвитку американо-китайських відносин, що включає визнання уряду КНР законною владою

на материку, відновлення діалогу на рівні послів, скасування обмежень на поїздки між США і КНР і на торгівлю нестратегічними товарами, проголошення готовності заснувати в обох країнах консульства, залучити КНР до переговорів про роззброєння, до обговорення питань безпеки в Азії та інших проблем. Він запропонував погодитися на допуск КНР в ООН і до Ради Безпеки, не чекаючи остаточного вирішення питання щодо Тайваню [6, с. 154–158].

Сенатор Дж. Джавітс запропонував уряду США покінчити з залишками маккартизму, які продовжували впливати на американську політику стосовно Китаю, висловив надію на те, що якщо Білий Дім почне пристосовувати свою політику до політики Пекіна, то останній відповідь тим же.

Концепцію, пов'язану з вирішенням ряду зовнішньополітичних завдань щодо КНР, мета якої переконати китайців у тому, що їх головним ворогом є СРСР [6, с. 114], висунув один із зарубіжних учасників конференції, колишній міністр сільського господарства Канади А. Гамільтон.

Проте, незважаючи на наявність в політичних, академічних і громадських колах США певних настроїв стосовно визнання КНР як політичної реальності міжнародного життя, питання про фактичне і тим більше юридичне визнання «комуністичного Китаю» в другій половині 60-х рр. XX ст. постійно відсувалося на другий план. Навіть у 1968 р., коли Сполучені Штати заповонив масовий антивоєнний рух, опитування громадської думки показували, що незважаючи на критичне ставлення до ситуації у В'єтнамі, збереження військової присутності Вашингтону в Індокитаї схвалювалося головним чином через «китайський фактор».

Цьому багато в чому сприяло розгортання в КНР «культурної революції» з її екстремізмом зовнішньополітичних гасел і установок. Китай сприймався в США як агресивна і непередбачувана держава, здатна на будь-яку міжнародну авантюру. Тон висловлювань американських засобів масової інформації щодо КНР у другій половині 60-х рр. XX ст. був неприховано ворожим. Ця ворожість різко похитнулася після радянсько-китайського прикордонного інциденту в березні 1969 р.

Підготовка до перегляду зовнішньої політики США щодо КНР почалася з перших днів діяльності республіканської адміністрації президента Річарда Ніксона на початку 1969 р. Необхідно було розробити систему односторонніх кроків, які Білий Дім міг зробити не ставлячи себе в невідгідне становище і які не вимагали б відповідних дій китайської сторони.

Література:

1. Занегин Б.Н. Политика в отношении Китая. Современная внешняя политика США. М. : Наука, 1984. Т. 2. С. 302–340.
2. Косов А.П. Внешняя политика США в отношении КНР в 1949–1969 гг. Ученые записки УО «ВГУ им. П.М. Машерова». 2012. Т. 14. С. 118–127.

3. Кузьмин В.В. Китай в стратегии американского империализма. М. : Международные отношения, 1978. 271 с.
4. Место Китая в глобальной политике США. Отв. ред. В.П. Лукин. М. : Наука, 1987. 359 с.
5. Юнгблуд В.Т., Воробьева Т.А. Советско-китайский раскол в американской политике разрядки международной напряжённости (1968–1973 гг.). Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2018. № 1. С. 47–57.
6. Barnett A.D., Reischauer E.O. The United States and China: The Next Decade. N.-Y.: Praeger Publishers, 1970. 272 p.
7. Kissinger H. White House. Boston: Little, Brown and Company, 1979. 1751 p.
8. Nixon R.M. Asia after Viet Nam. Foreign Affairs. 1967. Vol. 46. No. 1. P. 111–125. URL до журналу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1967-10-01/asia-after-viet-nam>.

УДК 327 (510)

Дацышен В.Г.

*доктор исторических наук, профессор
Сибирский федеральный университет
Красноярский государственный педагогический университет
г. Красноярск, Российская Федерация*

ПРОБЛЕМЫ ПАРИТЕТНОСТИ В ИСТОРИИ МЕЖРЕГИОНАЛЬНЫХ РОССИЙСКО/СОВЕТСКО-КИТАЙСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ¹

Ключевые слова: СССР, Россия, Китай, Дальний Восток, межрегиональные отношения.

Важнейшей составляющей российско-китайских отношений на протяжении почти всей ее истории были межрегиональные отношения. Несмотря на то, что и российское и китайское государства в период становления и развития двухсторонних отношений по большей части фактически были империями, включавшими сложно-подчиненные субъекты, фактически они оставались централизованными бюрократическими государствами. Но центры государств находились далеко от

---

¹ Исследование осуществляется при финансовой поддержке гранта РФФИ. Проект «Влияние неравномерного развития регионов России и Китая на межрегиональное двустороннее сотрудничество: сравнительно-историческое исследование» № 20-014-00010

границы, вдоль которой по обе стороны располагались различные территориально-административные образования, обладавшие де-факто значительной самостоятельностью.

На важность и роль регионов в российско-китайских отношениях указывают такие факты, как установление двухсторонних отношений в начале XVII в. именно «региональным посольством», установление современной межгосударственной границы на Дальнем Востоке в середине XIX в. именно соглашением между главами регионов и т. д.

Проблема паритетности в российско-китайских отношениях не ограничивается собственно вопросами международных отношений. Актуальной и общественно-значимой проблемой является проблема сравнительного анализа развития приграничных регионов двух стран, и более корректные и научно-обоснованные критерии позволяют создать более объективную картину геополитической ситуации на Дальнем Востоке.

Проблема паритетности в межрегиональных отношениях на Дальнем Востоке приобрела большую актуальность в русско-китайских отношениях во второй половине XIX в. Пекинским договором 1860 г. закреплялось: «Отныне, кроме сношений, производившихся на восточной границе чрез Ургу и Кяхту, между кяхтинским градоначальником и ургинскими правителями, а на западной – между генерал-губернатором Западной Сибири и Илийским управлением, пограничные сношения будут еще производиться: между военными губернаторами Амурской и Приморской областями, и хэйлунь-цзянским и гириньским цзянь-цзюнями...»². Таким образом, во второй половине XIX в. российские власти оставили должность генерал-губернатора Западной Сибири равной цзянцзюню (将军), но должность Восточно-Сибирского генерал-губернатора была уже выше должностей цзянцзюней провинций Северо-Востока Китая. Проблема в русско-китайских отношениях была в том, что китайская сторона приравнивала цзянцзюня к российскому генерал-губернатору, русская, как и было закреплено двухсторонними договорами, к военному губернатору.

Китайская сторона настаивала на том, что равным российскому областному военному губернатору был фудутун (副都统), военный областной начальник. Таким образом, власти Цинской империи считали, что российские области в Приамурском генерал-губернаторстве соответствовали областям-фудутунствам.

Противоречивость ситуации была в том, что Цинская империя была страной с ограниченным суверенитетом, что давало Российской империи преимущества, а кроме того вдоль границы не было совпадения административно-территориальных образований по разные стороны границы. В сопредельной с Забайкальской и Амурской областями провинции

---

² Матусовский З. Географическое обозрение Китайской империи. – СПб., 1888. С. 25.

Хэйлунцзяне имелось 6 фудутунств. Правда, непосредственно граничили с Забайкальской и Амурской областями территории фудутунов Хулуьбуэр (呼伦贝尔) и Айгунь (瑷琿). В сопредельной с Приморской областью было 5 фудутунств, при этом непосредственно граничили с областью территории Саньсинского (三姓), Нингутского (宁古塔) и Хуньчуньского (琿春) фудутунов.

Российская сторона приравнивал должность фудутуна к российскому чиновнику в администрации военного губернатора или пограничному начальнику. Согласно «Инструкции Пограничному комиссару Южно-Уссурийского края»³, комиссар в сношениях с китайскими властями приравнивался к Нингутскому фудутуну.

Военные губернаторы Амурской области первоначально не соблюдали установленные в России правила и лично встречались с Айгуньскими фудутунами, вели с ними переписку. Но в конце 1883 г. генерал-губернатор потребовал прекратить сложившуюся практику и военному губернатору сноситься лишь с хэйлунцзянским цзянцзюнем. После этого военный губернатор стал отказываться от прямых контактов с фудутуном. Но и после 1883 г. Хэйлунцзянские цзянцзюни старались не вступать в прямые отношения с губернаторами, действуя через фудутунов, которые решали вопросы через посредство чиновников и позже – пограничных комиссаров.

С 1907 г. начались реформы административно-территориального устройства Северо-Восточного Китая, а с 1920 г. преобразования начались и в России. Однако во второй половине XIX в. в обеих странах в основном была возвращена старая административно-территориальная организация приграничных территорий. При восстановлении межрегиональных отношений на Дальнем Востоке вновь стал актуальным вопрос паритетности и соответствия территорий и должностей.

Можно привести такой пример. В направленном в Москву отчете ответственного секретаря Читинского областного отделения ОСКД Ю. Аршинского «О поездке делегации Забайкальского отделения ОСКД в г. Маньчжурию (КНР) на празднование 36-й годовщины образования КНР» говорилось: «В беседе выявилось различное понимание административного статуса пограничных районов. Если советская сторона приравнивает Забайкальский район Хулунбуирскому аймаку, то китайская сторона – городу Маньчжурия, руководствуясь при этом количеством населения и объемом промышленного производства»⁴. И действительно, китайская сторона успешно отстаивала свою позицию. На переговорах между делегациями Исполнительного комитета Совета народных

---

³ РГИАДВ. Ф. 87. Оп. 1. Д. 1091. Л. 51.

⁴ ГАЗК. Ф. П-3. Оп. 66. Д. 1553. Л. 48.

депутатов Забайкальского района Читинской области СССР и города Маньчжурия Автономного района Внутренняя Монголия КНР в апреле 1988 г. был подписан «Протокол об учреждении приграничной торговли и организации экономического и технического сотрудничества между Забайкальским районом Читинской области СССР и городом Маньчжурия Автономного района Внутренняя Монголия КНР».

Таким образом, проблема паритетности в межрегиональных отношениях между Россией и Китаем была актуальной на протяжении длительного времени. Стороны всегда пытались отстаивать собственную позицию, но в XIX в. успешнее это делала Российская империя, но в поздне-советский период китайская сторона стала действовать более решительно и успешно.

УДК 331:140.8

Жмай А.В.

ORCID: 0000-0001-5276-3462

член правления ГО «МО «Энектус» ОНУ»

г. Одесса, Украина

Бу В.К.

Студентка II курса специальности «Менеджмент»

экономико-правового факультета

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова

г. Одесса, Украина

КОНФУЦИАНСТВО И ДАОСИЗМ КАК ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ МЫСЛИ

Ключевые слова: философия, конфуцианство, даосизм, Китай, управление, менеджмент, история управленческой мысли, история, Конфуций, Лао-цзы, Четверокнижие, Лунь Юй, Дао-Дэ цзин.

Китайская философия имеет длинную историю. За долгое время своего существования она сформировала разные типы мировоззрения, которые имеют один философский фундамент – предфилософское идейное образование. Под влиянием разных социальных запросов и личных интересов эта идея изменяется разными философами, вследствие чего появляются разные философские учения и направления. Они едины по основанию, в них фигурируют одни и те же категориальные системы,

они решают общую задачу гармонизации Поднебесной, но по внутреннему содержанию очень отличаются.

Одними из самых распространенных направлений являются даосизм и конфуцианство. Конфуцианство – учение последовательное, оно отличается своей строгостью и рациональностью, в отличие от даосизма, который является мистическим и не отвечает стандартам рациональности. Следовательно, проведя анализ сути обоих направлений, можно прийти к выводу, что эти два учения абсолютно противоположны друг другу. Также стоит обратить внимание на то, что одним из критериев даосизма является критика конфуцианского определения философии.

Конфуцианское учение склоняется к вечному развитию, к философской категории – «любовь к учебе». Даосизм же, напротив, считает, что конфуцианство противоестественно и правильнее будет подчиниться природному процессу, так сказать «плыть по течению».

Главным в конфуцианстве для эффективного управления государством считается сила примера для подражания и убеждения. В главной книге конфуцианства «Лунь Юй» (написана древнекитайским языком учениками Конфуция (551–479 до н. е.), состоит из коротких заметок, которые фиксируют высказывания, поступки учителя, а также диалоги с его участием), которая считается самым знаменитым текстом Восточноазиатского культурного региона, а также является составляющей конфуцианского Четверокнижья, писалось: «Ай-гу спросил: «Что нужно предпринять, дабы народ подчинился?». Кун-цзы ответил: «Если возвышать прямых и ставить их накривыми, то народ сам подчинится. Если возвышать кривые и ставить над прямыми, то народ не подчинится» [1, с. 163].

Конфуций утверждал, что нужно управлять народом с помощью просвещения, а не с помощью законов и наказаний, как правила на территории Древнего Китая.

Последователи даосизма же утверждали, что всё суэта, Вселенная приводится в порядок, если дать свободу её прирожденным качествам. Лучший правитель тот, который ни во что не вмешивается. Общественный идеал – патриархальная непросвещенная жизнь, так как многознающим народом трудно управлять.

Как рассуждал Лао-цзы, который считается основателем даосизма, в своей книге «Дао-Дэ цзин»: «Как рыбе нельзя уйти из глубин, так и методом управления государством не должно обучать людей» [2, с. 225].

Даосисты считали, что знания абсолютно не нужны для эффективно-го управления государством: «Если с помощью знаний управлять

царством, то царство погибнет; если без помощи знаний управлять царством, то царство будет процветать» [2, с. 243].

Даосизм настаивал на интуитивном познании мира, который является гармоничным. Лао-цзы предлагал людям оставить суетную жизнь и обратиться к естественности. Вывод об этом можно сделать на основе анализа Третьего критерия даосской философии.

В то время как Конфуций максимально пытается подчеркнуть важность социальных норм, человеческих знаний, науки, просвещения и традиций, Лао-цзы, наоборот, приемлет их.

Оба этих направления призывали людей вернуться к истокам, но только в разных значениях этого слова. Конфуций предлагал вернуться к способу правления государством, которое было ранее, когда им управляли мудрые цари. Лао Цзы утверждал, что нужно вернуться к первоначальному, к перерождению народа.

Также стоит подчеркнуть, что Конфуций считал гуманность самым главным законом для всего народа.

Учитывая вышеизложенное, можно прийти к выводу что тот факт, что конфуцианство взяло верх над даосизмом, было верным решением для китайского народа, которое помогло им в тот сложный период истории Древнего Китая.

Конфуцианство одержало победу над даосизмом в силу своей чёткости и рациональности, что играет важную роль, если речь идет об управлении. К тому же это учение было ясным и доступным.

Если проводить параллель между двумя учениями и менеджментом в современном мире, можно понять, что бóльший вклад в историю управленческой мысли сделало именно конфуцианство, так как лидерские качества у человека могут быть врождёнными, но всё же их нужно правильно распределять, постоянно развивать и «держат в тонусе». Для этого нужно постоянно учиться, практиковаться и набираться опыта. К тому же, для эффективного управления нужно иметь способность «строить» отношения с персоналом, руководством, клиентами и постоянно развивать ее.

В этом случае важную роль играет мотивация. И здесь необходимо вспомнить, что говорил Конфуций о том, как правильно взаимодействовать с народом: «Если наставлять народ путем [введения] правления, основанного на законе, и поддерживать порядок [угрозой] наказания, то народ станет избегать наказания и лишится [чувства] стыда. Если наставлять народ путем [введения] правления, основанного добродетели, и поддерживать порядок путем [использования] Правил, то [в народе] появится [чувство] стыда, и он исправится» [1, с. 161].

Литература:

1. Конфуцианское «Четверокнижие» («Сы шу»). Пер. с кит. и коммент. А. И. Кобзева, А. Е. Лукьянова, Л. С. Переломова, П. С. Попова при участии В. М. Майорова ; Вступит, ст. Л. С. Переломова ; Ин-т Дальнего Востока. – М. : Вост. лит., 2004. – 431 с.

2. Даосизм. «Дао-Дэ цзин». – 2-е изд. / Пер. Е. А. Торчинова. – СПб.: «Азбука-классика»; «Петербургское Востоковедение», 2004. – 256 с.

УДК168.222

Жорновая Е.И.

ORCID: 0000-0001-6141-9786

*доктор педагогических наук, профессор,
Академия мониторинга и экспертизы,
г. Запорожье, Украина*

Жорновая О.И.

ORCID: 0000-0002-3004-6590

*доктор педагогических наук, профессор,
Академия мониторинга и экспертизы,
г. Запорожье, Украина*

СМЕНА КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРЕФЕРЕНЦИЙ АКТОРОВ ИЗ КНР В КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОСТИ

Ключевые слова: Китай, транскультура, хронотоп транскультуры, культурно-образовательные практики, культурно-образовательные предпочтения, высшая школа.

Вовлеченность в функционирование и развитие украинского музыкального искусства непохожих культур, а именно китайской, вызывает особый интерес. В том числе, влияние личности акторов (музыкантов, деятелей культуры), а также типов их поведения, конфигураций, направленности и особенностей их участия (стихийное или регулируемое, официально обусловленное как закрепленное в культурной политике или неофициальное), как и параметры анализа перечисленных характеристик, на переходные состояния культуры в целом.

В данной публикации изложены результаты изучения особенностей участия акторов (здесь – студентов) из КНР в культурно-образовательных практиках и обосновано авторское понимание явления транскультуры и

хронотопа транскультуры в культурно-образовательных условиях мультикультурности музыкального учреждения высшего образования.

Социокультурная ситуация, сложившаяся в сфере высшего образования в Украине в начале XXI века, отражает многоаспектные и не однозначные взаимодействия общества и культуры, а также влияние транснациональных и глобальных политических отношений на цивилизационные, идеологические, информационные, модернизационные варианты ее развития. Это связано с факторами международной политики, торгово-экономического сотрудничества между странами, культурными обменами в рамках многочисленных международных и национальных проектов.

Особенно показательным является факт расширения круга акторов музыкального искусства за счет иностранных студентов, являющихся носителями непохожих культур. Как следует из официальных документов, украинские университеты пользуются популярностью среди китайских студентов. Общая их численность составляет более 4 % среди всех иностранных студентов [1].

Если в иных учебных заведениях студенты становятся полноправными акторами профессиональной деятельности спустя некоторое время после окончания обучения, то музыканты, как представители профессий ранней профессионализации, к моменту поступления в учебное заведение уже активные ее субъекты [2]. Очевидно, что участие на протяжении пяти и более лет в культурно-образовательных практиках воспроизводства и развития украинской культуры, а также ознакомления с многочисленными культурами, носителями которых являются иностранные студенты из иных стран, формирует исключительные условия мультикультурности.

Результатом этого процесса предположительно может стать, кроме всего прочего, смена культурно-образовательных предпочтений акторов из КНР.

Здесь под мультикультурностью в целом понимаем сохранение культурных различий в естественных условиях их взаимодействия, а под транскulturой на данном этапе исследования – ситуативную смену культурно-образовательных предпочтений в условиях мультикультурности за пределами национальной культуры. Под хронотопом смещения будем понимать ситуацию мультикультурности за пределами национальной культуры, которая формирует у акторов музыкального искусства потребности смены культурно-образовательных предпочтений.

Для описания и объяснения результатов исследования используем дискурс культуротворчества [3].

Становление и дальнейшее формирование хронотопа смещения с последующим оформлением в явление транскультуры происходит в

результате нахождения акторов в ситуации мультикультурности за пределами национальной культуры.

Смена культурно-образовательных предпочтений акторов музыкального искусства происходит не одинаково даже в пределах одной учебной группы.

Хронотоп смещения, обуславливающий изменения повседневного и привычного культурно-образовательного поведения акторов, более заметен и влиятелен для студентов, которые в повседневном общении не испытывают сложностей из-за незнания украинского или русского языков. Так, исследование эволюции музыкального строя с помощью сравнения китайской и украинской музыкальных культур, произведений, относящихся к разным временным рамкам, описание и объяснение комплекса средств выразительности (от ранних памятников искусства до современных), – все это способствует переосмыслению участия в иных практиках. Студенты, владеющие языком обучения выше среднего уровня, склонны к расширению практик и возможностей, которые предоставлены им другой культурой.

Студенты, испытующие сложности в повседневном общении из-за недостаточного знания украинского или русского языков, и прибегающие к помощи английского языка, склонны к смещению культурно-образовательных предпочтений в сторону самостоятельного расширения практик и возможностей, которые создают себе самостоятельно по собственной инициативе и в соответствии с индивидуальным выбором в конкретных культурно-образовательных ситуациях.

Для студентов, активно практикующих электронные устройства для перевода с украинского (русского, английского) на региональный китайский, фактическая этническая полнота родной культуры, как и практики и возможности в ее пределах, остаются без видимых смещений.

Это не отвечает реальным потребностям обучения. Например, интонационная пентатоническая природа китайской музыки претерпевает пересмотр как повседневная музыкальная практика в Украине, но, не осмысленная в рамках иной культуры в качестве ресурса, не создает дополнительных возможностей для исполнителя.

Важно добиться устранения признаков опрошения какой-либо культуры и утраты акторами осознания ее целостности, проявляющееся в произвольном отказе от какой-либо ее части или ее конститутивных свойств по причине попадания в хронотоп транскультуры или нехождения в него вовсе.

Итак, несовпадение культурно-образовательных предпочтений акторов музыкального искусства связано с владением языком обучения в иной культуре. Замена первичной мотивации, которая стала фундаментом для обучения в другой стране, на последующие, слабо связанные с

нею, но замещающие ее в процессе пребывания в иной культуре, в незначительной мере обусловлена зависимостью отношения акторов от индивидуальных предпочтений, находящихся за кругом образовательных потребностей, но в центре молодежных национальных субкультур.

Регулирование явления транскультуры возможно средствами усиления/ослабления языкового режима, научно-методического сопровождения обучения, повышения ответственности за качество языка научно-педагогического коллектива и дополнительного персонала (особенно по месту проживания в общежитиях), а также усовершенствования их культурологической компетентности.

Важно констатировать, что неизвестными остаются культурно-образовательные предпочтения и практики акторов музыкального искусства, как и мера задействованного ими опыта иной культуры, после окончания обучения.

Литература:

1. Іноземні студенти в Україні. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/ru/zhizn-v-ukraine/inostrannye-studenty-v-ukraine/> (дата звернення: 05.10.2020).

2. Жорнова О. І., Жорнова О. І. Якість вищої освіти України та медіаграмотність науково-педагогічної спільноти: виклики без відгуків. Вища школа. 2019. № 10. С. 38–44.

3. Жорнова О. І. Ідея культуротворчості і перспективи соціальної психології. Київ: Міленіум, 2014. 100 с.

Жорновая Е.И.

ORCID: 0000-0001-6141-9786

*доктор педагогических наук, профессор,
Академия мониторинга и экспертизы,
г. Запорожье, Украина*

Жорновая О.И.

ORCID: 0000-0002-3004-6590

*доктор педагогических наук, профессор,
Академия мониторинга и экспертизы,
г. Запорожье, Украина*

КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ХРОНОТОП КИТАЙСКО-УКРАИНСКОЙ КУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ КИЕВСКОЙ МУНИЦИПАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ МУЗЫКИ ИМ. Р. М. ГЛИЭРА)

Ключевые слова: Китай, Украина, культура, история, музыка, хронотоп.

Культура Китая всегда представляла интерес для науки ввиду ее своеобразия, а также множественности проявлений и интерпретаций. Наряду с этим, в истории ее изучения за пределами Китая можно выделить периоды наращивания количества исследований и расширения их тематики.

Начало XXI ст. ознаменовано очередным резким повышением воздействия национальной китайской культуры на восточно- и западно-европейский миры, их культурно-цивилизационные представления о духовной и материальной культуре.

Встречный интерес проявлен и со стороны КНР, направленность которого подлежит изучению в контексте расширения круга акторов культуры и искусства за счет китайских студентов, активно расширяющих границы национального культурного пространства.

В Украине наблюдается становление и дальнейшее активное развитие хронотопов китайско-украинской культуры. В этом контексте справедливо отметить Киевскую муниципальную академию музыки им. Р. М. Глиэра (далее – КММ им. Р. М. Глиэра). Старейшее учебное заведение профессиональной подготовки музыкантов, оно занимает одно из ведущих мест среди украинских музыкальных учебных заведений. Более 150 лет насыщая культурными явлениями украинское социокультурное пространство, КММ им. Р. М. Глиэра вносит вклад в создание,

становление и развитие на ее базе хронотопа китайско-украинской культуры.

Начало этому процессу было положено Р. М. Глиэром – композитором, педагогом, в 1914–1920 гг. руководителем учебного учреждения (в те годы – консерватории), имя которого с гордостью носит КМММ. Его балет «Красный цветок» – это эпизод борьбы китайских трудящихся за справедливое и светлое будущее, союзниками которым стали советский моряки.

В наши дни КМММ им. Р. М. Глиэра продуцирует много оригинальных культурно-художественных, -образовательных, -просветительских практик. В их числе – социокультурные локусы китайско-украинской культуры. Именно они стали фундаментом для культурно-исторического хронотопа китайско-украинской культуры

В исследовании сделан упор на такие понятия: культурно-исторический хронотоп, социокультурный локус, культуротворчество.

УДК 657.1

Задніпровський О.Г.

ORCID: 0000-0002-3337-7061

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку та оподаткування

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Коломієць Д.В.

здобувач вищої освіти, 4-й курс факультету фінансів та обліку,

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

ГЕНЕЗИС ФОРМУВАННЯ ПОДВІЙНОЇ БУХГАЛТЕРІЇ В КИТАЇ

Ключові слова: подвійний запис, система «Брама дракона», система «трьох колон», система «чотирьох колон», балансове «урівноваження неба і землі».

Бухгалтерська справа в Китаї має майже чотирьохтисячолітню історію [1], при цьому до новітніх часів вона практично уникала чужоземного впливу. Обслуговуючи в першу чергу запити централізованого державного апарату густо населеної держави, облік в Китаї був одним з інструментів в управлінні накопиченням і розподілом ресурсів, широко

використовувався для цілей їх інвентаризації. Розвиток його методики був об'єктивним наслідком господарювання. Відтак незалежно від Європи в середньовічному Китаї виникла оригінальна подвійна бухгалтерія, передумовами появи котрої були сильна державна влада, застосування балансового методу для фіскальних потреб, наявність методики, за допомогою якої в єдиному грошовому вимірі узагальнювались всі стягнуті податки, та, зрештою – відображення доходів та видатків бюджету за допомогою балансового методу [2].

Вже в часи династії Тан (618–907 р. н. е.) в державі склалась розвинута і розгалужена система матеріального обліку, так звана система «трьох колон» чи «трьох ніг». Її обслуговували обліковці, що працювали в трьох відділах, в котрих фіксували надходження, видаток та залишок цінностей. При цьому перші два відділи незалежно один від одного обслуговували рух цінностей, а в третьому – виводились фактичні залишки (без інформування про залишки облікові). Таким чином досягалось незалежне і максимально об'єктивне інформаційне забезпечення вищої адміністрації про реальний стан об'єктів обліку [3, р. 164-165].

Першим варіантом власне подвійного рахівництва в Піднебесній була сформована в останні роки династії Мін (1368–1644 рр.) система, відома як «Брама Дракона».

Власне, під самою «Брамою дракона» розуміли прибуток (або збиток) звітного періоду. Термін описував вхід з поточного фінансового становища господарюючого суб'єкта (як різниці доходів і витрат) в баланс. За «брамою» лежить різниця між наявним у суб'єкта майном і обсягом капіталу, який був залучений ним за звітний період [4, с. 57–64].

При цьому конфуціанська етика накладала певні обмеження на вихід з «брами»: великі прибутки розумілися як отримані безчесно та аморально, оскільки при їх отриманні хтось інший мав понести великі втрати.

Методика «Брами Дракона» передбачала використання для обліку всіх операцій чотирьох головних рахунків: «Отримано» (для обліку доходів); «Сплачено» (для обліку витрат); зростання активів при зменшенні зобов'язань фіксували на рахунку «Наявність»; процеси, що призводили до зменшення активів при збільшенням зобов'язань, відображали на рахунку «Володіння (Власник)» [3, с. 163].

Операції, пов'язані з рахунками «Отримано» і «Наявність», розташовувалися у верхній частині бухгалтерської книги під назвою «Прихід», а рахунки «Сплачено» і «Володіння» – у нижній частині іншої бухгалтерської книги під назвою «Видаток».

Принцип подвійності обумовлював те, щоб суми записів, відображених у верхній та нижній частинах бухгалтерської книги, мали бути взаємно тотожним, при чому на дату складання звіту обчислювали підсумки за кожним з чотирьох рахунків «Брами», після чого здійснювалася перевірка з допомогою рівняння матеріального балансу:

Отримано – Сплачено =
= Наявність (Активи) – Володіння (Власник) [3, р. 165].

Сам балансовий метод розрахунку прибутку за рік в системі «Брама Дракона» отримав назву «улаштування».

Пізніше в XVII ст. на основі «Брами Дракона» була сформована вдосконалена система, що отримала назву «Чотири колони (чотири ноги)». Вона передбачала вже складання певного аналогу звіту про прибутки і збитки (Caixiang) [3, р. 165], в якому всі доходи розташовувалися у верхній, а витрати, втрати і податки – у нижній частині звітної форми. Перевищення загальної суми доходів, зафіксованої у верхній частині звіту, над загальною сумою записів у його нижній частині демонструвало формування прибутку. Збиток відображали, коли загальна сума витрат, втрат і податків перевищувала суму сукупних доходів.

Система «Чотирьох колон» також передбачала формування аналогу балансового звіту (Cungai) [3, р. 165]. Його форма передбачала відображення пасивів (капіталу та зобов'язань) у верхній частині, а активів у нижній. Прибутки наводили при цьому у верхній, а збитки – у нижній частині форми, при цьому верхня частина балансу звалася «небо», а нижня – «земля». Сам процес балансування двох частин отримав назву Tian Di He («урівноваження неба і землі») [5, с. 874].

Таким чином, можна засвідчити, що в середньовічному Китаї незалежно від європейського впливу була сформована досить ефективна оригінальна система подвійної бухгалтерії. Проте, на відміну від середньовічної Європи, де поява подвійного обліку була обумовлена формуванням і розвитком торговельного та фінансового капіталу, рахівництво в Китаї обслуговувало не «бізнес», а переважно матеріальний облік в інтересах адміністративно-бюрократичного апарату держави, що певний час і стримувало її розвиток.

Література:

1. Aiken M. Historical Instances of Innovative Accounting Practices in Chinese Dynasties and Beyond / M. Aiken, W. Lu // *The Accounting Historians Journal*. – 1993. – Vol. 20, № 2. – P. 163–186.
2. Huang A. Accounting in China in Transition: 1949–2000 / A. Huang, R. Ma // *Accounting and Business in Asia*. – Singapore: World Scientific, 2001. – Vol. 2. – 138 p.
3. Cigdem Solas, Sinan Ayhan. The historical evolution of accounting in China: the effects of culture // *Spanish Journal of Accounting History*. No. 7 Diciembre 2007 p. 146–173.
4. Петров А.М. Подходы к классификации национальных систем бухгалтерского учета с позиции теоретиков КНР / А.М. Петров,

М.П. Лымарь // Международный бухгалтерский учет. – 2013. – № 43(289) – Ноябрь. – С. 57–64.

5. Редченко К.І. Розвиток бухгалтерського обліку в Китаї: історія та сучасність. // Глобальні та національні проблеми економіки. № 7, 2015. С. 872–876.

УДК 17(2-46).141

Ільницька Л.В.

кандидат філософських наук,

Європейське науково-естетичне об'єднання

м. Житомир, Україна

ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ СПІВЧУТТЯ – АНАЛІЗ КИТАЙСЬКОЇ ДУХОВНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Ключові слова: Конфуцій, Лунь-юй, «волевиявлення співчуття», чесноти, духовно-філософська традиція.

Розуміння всеохопної лінії життя, як багатовимірного цілого у взаємодії з глибинними процесами природного руху, висуває квінтесенцію сполучення духовного та філософського тлумачення буттєвості усього суцього. Китайська парадигма добробуту та входження до простору самоусвідомлення свого шляху із категоріями космічного пізнання всесвіту органічним чином підкорюється істинним дороговказам найдивовижнішого мудреця – Конфуція. Вчення цього філософа започаткувало нову парадигму просвітлення – зразкового прагнення злету до найвищого стану шляхетного осягнення законів праведного буття. Зрештою, традиція конфуціанства, як духовно-філософського напрямку, підсумувала завдяки учням Конфуція його ідейні здобутки у загальний канон зафіксованої мудрості.

Відома праця «Лунь-Юй» [1], назва якої відома нам у перекладі як «Бесіди і судження» відображає систему афористичної думки духовного обміркування вдосконалення власного духу. Діалог учня з вчителем висвітлює у запитаннях та відповідях сумніви початкового рівня морального судження. Вислови Конфуція розподілені по двадцяти розділах. Висловлювання з книги «Лунь-Юй» – це апокрифи, ніби живі думки китайського мудреця, визначають помірковане наслідування шляхетної дороги до впевненого винайдення ціннісного зання самого Вчителя, зразкового просвітника, постать якого у тексті «Лунь-Юй»

роз'яснює сутність вирішальних потрібних якостей людського буття. Втім, початком істинного тлумачення рівня встановлених суджень настає за змістом афористичного способу прозріння безпосередньо самого Вчителя для того, щоб вірно охарактеризувати встановлений вимір призначення відкритої картини світу. У розставлених пріоритетах морального існування «Бесіди і судження» демонструють програму керівного вибору дієвого парадигмального значення. Відтак, четвертий розділ цього твору має назву «Людяність» – це основа духовного напрямку волевиявлення думки щодо самостановлення благочинної рівноваги. Разом з тим, вже перше твердження «Прекрасне там, де людяність» [1] свідчить про моральний шлях у підкреслених перевагах внутрішньої краси та гармонії. У наступних судженнях Вчителя поступово відкриваються мотиви формування поведінки, де взірцем вчинків є принципове застосування таких наріжних механізмів, що ведуть до відчуття «досконалого ступеня людяності». Отже, «погляньте на помилки людини – і пізнаєте ступінь її людяності» [1].

Надалі, у «Бесідах і судженнях» роздуми про людяність поглиблено увіходять до площини «справедливості». Проте, варто наслідувати справедливого, як верховного змісту істини, але прагнути «доброчинності». Ще одним кроком до людяності стає усвідомлення власної недосконалості та необхідності засвоєння дотичних моральних станів людяного «доброчинного ества», адже «доброчинність не буває самотньою, у неї завжди є сусіди» [1]. Супутні моральні доброчинності не позначені у тексті. Хоча, як зазначено у цьому ж розділі, потрібно не оминати серединного виміру душі – особливого поступу співчуття. За судженнями «Лунь юй» наступний діалог висвітлює сенс єднання «доброчинного волевиявлення» з безумовним «прагненням до людяності»: «– На моєму шляху все пронизано одним. Коли він вийшов, учні спитали: – Щоб це могло означати? Вчитель Цзен відповів: – На шляху Вчителя є лише одне співчуття до глибини душі» [1]. Абсолютизація думки Вчителя з наміром «людяної доброчинності» демонструє вищу глибину наближення мудрості виявляти та видобувати вірну волю справжнього справедливого вдосконалення – почесне ототожнення себе із пронизливим душевним та всеохопним співчуттям.

Література:

1. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=14852&p=5> (дата звернення: 12.10.2020).

Ищенко П.О.

ORCID: 0000-0002-6191-029X

студентка

Історико-філософського факультету

Київського університету імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ІСЛАМ В КИТАЇ: ІСТОРІЯ ПОШИРЕННЯ У ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Ключові слова: іслам, релігія в Китаї, історія релігії.

Релігійна історія Китаю має тисячолітню історію. Сьогодні ми можемо поділити релігії Китаю на дві групи за ознакою їх походження: автохтонні та прийшли. Найбільш поширеними релігійними течіями автохтонного походження в Китаї є конфуціанство та даосизм, до останньої ж групи належать – буддизм, християнство, іудаїзм та іслам. Кожна релігія має свою специфіку формування та подальшого поширення в китайському регіоні. Звісно розвиток кожної релігії був обумовлений багатьма факторами, особливо це відноситься до релігії другої групи, які мають іноземні корені.

У даній статі ми висвітлимо тенденції розвитку одної з світових конфесій – ісламу в Китаї. Іслам розвивався тут більше ніж 1300 років і став однією з п'яти основних релігій в сучасному Китаї. Через свою специфіку, яка у багатьох моментах протирічила китайським традиціям, іслам поширювався доволі повільно.

Аби краще зрозуміти особливості низької динаміки поширення ісламу варто розібратися в причинах та розглянути умови, які були притаманні даному процесу.

Китай був однією з перших країн за межами арабського сектору, в якому поширювався іслам. Згідно із записами книги династії Тан, іслам з'являється на території Китаю приблизно у першій половині сьомого століття, коли сюди приходять перші мусульмани – в основному це були араби, яких називали Даші го жен (大食國人), що перекладається як «люди з Арабського халіфату». Назва Даші була згадана в «Описі чужинців» (述異記). Китайські записи говорять, що в період з 651 до 798 року 39 арабських посланців відвідали Китай. Часта співпраця між урядами та комерційні відносини забезпечували хороші умови для поширення ісламу в Китаї. У Китаї починають прибувати торговці, місіонери, проповідники, наймані воїни та біженці. Поряд з арабами

істотну роль у поширенні ісламу в Китаї зіграли вихідці з Середньої Азії, Персії, Індії.

Існує декілька маршрутів за допомогою яких поступово іслам проникає до Піднебесної. Перший – це через північно-західні території імперії де проходив Великий Шовковий Шлях (絲綢之路), та другий – морський шлях з південного сходу.

Під час правління династії Тан (唐朝 618–907) Великий Шовковий Шлях стає центральною дорогою торгівлі в Азійському регіоні та досягає найбільшої стабільності і ефективності з появою китайських військових гарнізонів в Центральній Азії. Прямих торгових контактів в ранні роки Тан з мусульманськими країнами Даші Китай не мав.

З середини VIII ст., через посилення контролю тибетців над торговим маршрутом, значення сухопутного Шовкового Шляху зменшується, з цієї причини з більшою інтенсивністю розвиваються морські шляхи. Морський маршрут починався в Аравійському морі, проходив через Бенгальську затоку, протоку Малакка і закінчувався в китайських портах: Кантон (Гуанчжоу), Цюаньчжоу, Ханчжоу і Янчжоу [5].

З розвитком торговельних шляхів і розгортанням зовнішньої політики, до Китаю починають прибувати арабські торговці та послі. У 651 році зафіксований офіційний візит на чолі з Саадом ібн Абі Вакаасом, дядьком пророка Мухаммада, якого відправив халіф Омар в Китай, для поширення ісламу.

У 872 році до Чаньяня прибуває Ібн Ваххаб аль- Кураши, він продемонстрував імператору колекцію зображень пророків Нуха (Ноя), Муса (Мойсея), Іса ібн Марьяма (Ісус) і Мухаммеда, які імператор Сі-цзун зберігав в скриньці разом із зображеннями мудреців Китаю та Індії [6]. Під час правління династії Сун (宋朝 960–1279 г.) візити арабських послів стають щорічним явищем. Також, відомо деякі мусульмани мали змогу отримати посаду в чиновницькому апараті.

У китайських історичних записях також є відомості про те, як арабські та персидські торговці жили в Чан'ані (столиці) та різних місцях уздовж китайського узбережжя. При династіях Тан та Сун, через збільшення кількості мусульман у Китаї, влада починає видавати закони, які регламентують їх проживання на китайських територіях. З дозволу уряду мусульманам було дозволено жити в таких містах, як Гуанчжоу, Янчжоу, Цюаньчжоу, Ханчжоу. У Китаї мусульман називали варварами, їм було заборонено селитися поряд з китайцями (хуа жень 華人). Окрім цього, було заборонено одружуватися з корінними мешканцями, а також приватизувати землю. Китайські мусульмани не проповідували іслам китайцям, а навпаки, намагалися пристосуватися до нових економічних і культурних умов. Тому починали формуватися спеціальні райони, де проживали лише мусульмани. У цих районах, було дозволено вести свій спосіб життя, правила якого диктував іслам.

Оскільки основним інтересом перших мусульман була комерція, а не прозелітизм, іслам поширювався дуже повільно через сім'ю і часткову передачу релігійної традиції дітям. Таким чином, релігійна приналежність до ісламу в Китаї у добу династій Тан і Суй традиційно поширювалася лише на прибулих арабів [2].

Лише починаючи з монгольської династії Юань (元朝 1271–1368) і далі, у міру широкомасштабного переселення і злиття національностей, кількість мусульман стала швидко зростати, і як результат іслам перетворився на релігію багатьох малих народів Китаю.

Правління династії Юань вважається золотою епохою ісламу та мусульман у Китаї, оскільки вони інтегрувалися у китайське суспільство. Свідченням цього є перепис населення, згаданий у Книзі історії династії Юань, де можна помітити, що мусульман китайського походження стало більше, ніж числа мусульман, які приїжджали з-за кордону. Вони почали займати високі посади. Історичні джерела надають нам імена деяких міністрів, таких як Абдул Рахман та Ахмед, які сповідували іслам. Також мусульмани виконували обов'язки керівників армії, фінансових радників, інженерів, архітекторів, астрономів, лікарів, митників та комерційних посередників.

Через великий коефіцієнт числа мусульман в імперії, уряд перестав обмежувати проживання іновірців в китайських портах або у великих комерційних містах, таких як Чан'ань та Пекін. Починаючи з правління династії Юань, іслам поширюється серед окремих народів, які мешкали на території Піднебесної. Це було обумовлено, міграційними процесами, які з плином часу призвели до злиття цих народів в один народ Хуей (回族). У їх число увійшли уйгури, казахи, киргизи, дунсяни, салари та інші народи північного заходу.

Сфера праці, яку зазвичай виконували мусульмани розширюється, вони були вже не лише торговцями, а художниками, ремісниками, науковцями, проповідниками та чиновниками, це відображає статус, який мусульмани мали у імперії Монголів. Про долю мусульман у добу Юань ми можемо дізнатися від мандрівника Ібн Баттуті, який приблизно у 1345 році відвідав Китай. Він пише: «У кожному місті Китаю є квартал для мусульман, в якому вони живуть та мають свої мечеті ...». Також, дослідник зазначає, що приблизна кількість мусульман становила 4 мільйони осіб. Перші переклади з арабської на китайську мову з'являються в період правління монгольської династії Юань (1271–1368 рр.), проте не можна з упевненістю сказати, що це були переклади Корану.

Наприкінці правління династії Юань настав період військової смуги, суспільне становище хуей різко знизилося, іслам втратив свій винятковий статус [4].

Під час династії Мін (大明 1368–1644 рр.) іслам продовжував широко поширюватися в Китаї. Уже формується образ класичних ісламських житлових районів, де мечеть виступала в ролі центру. Посилення ізоляції династії Мін призвело до різкого сповільнення імміграції з мусульманських країн. Мусульмани в Китаї дедалі більше ізолювалися від решти ісламського світу. Вони починають мігрувати у Китаї з великих міст в середні або малі міста та сільські райони. Тому ми бачимо присутність мусульман в районах, де до династії Мін вони не були помічені: північна частина каналу Великий Пекін деякі райони навколо Пекіна, райони Нінся, а також північно-східного Китаю, Гуйчжоу та Тибету, крім окремих районів Юньнань. З часом мусульмани, які були нащадками іммігрантів з мусульманських країн, почали говорити на місцевих діалектах і читати китайською.

Нанкін, столиця династії Мін, була найбільш густонаселеним регіоном для мусульман. Під час династії Юань Нанкін називали Цзяканглу, і кількість проживаючих там мусульман не перевищувала тисячі. Однак на початку династії Мін кількість мусульман в Нанкіні швидко зростала, і в книзі «Хіцу Аойі», написаною Гу Цзі Юанем з династії Мін, сказано: «...У 1592 р. загальна кількість сімей в окрузі Цзяньнін досягла 32390 сімей, у тому числі 9230 мусульман, але ця кількість не дорівнювала одній десятій від загальної кількості мусульман у період між 1368 і 1398 рр. ...» Основною причиною швидкого збільшення кількості мусульман в Нанкіні імміграція мусульман з-за меж нього [11].

Отже, високий статус Китаю та його вплив на сусідні країни, приваблював мандрівників, торговців та місіонерів. Вони з собою приносили нову культуру, релігію та звичаї. Так, іслам з'являється на теренах Китаю в період династії Тан, через торговий сухопутний і морський шлях. А поширення релігії в імперії залежало від політики правлячої династії. Проаналізувавши джерела та літературу, можемо сказати, що китайська влада не ставилася вороже до нової конфесії, а навпаки намагалася інтегрувати її в традиційне китайське суспільство. Мусульмани в Китаї закріпилися за певними регіонами, така ситуація зберігається й до нині.

Література:

1. Барінова Е.Б. Этнокультурные контакты Китая с народами Центральной Азии в древности и Средневековье. Москва. ИЭА РАН, 2013. С. 419.
2. Захарьин А.Б. Ислам в Китае. Религия и власть. Востоковедение. Вып.4. Москва. Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 13, 2012. С. 38–47.
3. Ли Синь. Некоторые особенности ислама в китайской культуре. меж.науч. конф. Россия, Биробиджан, 3 октября 2019 г. С. 91–94.

4. Лян Чжэ Роль императора Чжу Юаньчжана в проникновении ислама в Китай Шаньдунский университет, г. Цзинань, КНР, 2014. С. 124–130.

5. Ши Шу «Разнообразие религиозной жизни Китая при империи Тан в 618 – 907 (по исследованиям современных китайских ученых). Дис. на соиск. учен. степ. канд. философ. наук (09.00.13) Ши Шу; Санкт-Петербургский Государственный Университет им. Ломоносова. Институт Философии. Санкт-Петербург, 2006. С. 155.

6. David O. Morgan. The new Cambridge History of Islam. The Eastern Islamic World. Eleventh to Eighteenth Centuries. V 3. Cambridge University Press. 2011.

7. Jonathan M. Bloom. *Paper Before Print: The History and Impact of Paper in the Islamic World*. 3 № 2. December, 2005.

8. Michael Dillon. *China's Muslims. Hong Kong: Oxford University Press*. 1997.

9. Raphael Israeli. *Islam in China: Religion, Ethnicity, Culture, and Politics*. Oxford. 2002.

10. Raphael Israeli. *Muslims in China, a Study in Cultural Confrontation*. London. 1980.

11. 2011 توسع انتشار الإسلام في عهد أسرة مينغ الملكية.

УДК 930(44)“18”+141.1(510)+221.3

Капанов С.В.

ORCID: 0000-0003-0320-0991

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
відділу Азійсько-Тихоокеанського регіону
Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України,
м. Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ «ДАО ДЕ ЦІНУ» В ЄВРОПІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

Ключові слова: «Дао де цін», китаєзнавство, китайська філософія.

Дослідження «Дао де цін» в рамках академічної синології було започатковано у першій половині ХІХ ст. у Франції засновником цієї дисципліни Ж.-П. Абель-Ремюза (1788–1832) та двома його учнями – Гійомом Потье (1801–1873) та Станіславом Жюльеном (1797–1873).

Щоправда, в Росії 1826 р. був зроблений переклад цієї пам'ятки архімандритом Данілом (Д. П. Сівіловим, 1798–1871) [1, с. 484, 490], але він не був опублікований у той час і, таким чином, залишився за межами наукового дискурсу. Перша наукова праця на Заході, спеціально присвячена «Дао де цзіну», була написана Ж.-П. Абель-Ремюза й опублікована 1823 р. під назвою «Дослідження про життя і творчість Лао-цзи, китайського філософа VI ст. до нашої ери, котрий сповідував погляди, спільні з приписуваними Піфагору, Платону та їхнім учням» [2]. Зацікавлений твердженнями місіонерів XVIII ст. Буве, Фуке, Премара тощо про подібність окремих висловлювань «Дао де цзіну» до християнського віровчення, Абель-Ремюза намагається знайти цьому раціональне пояснення. Спираючись на «Історичні записи» Сима Цяня та даоський агіографічний збірник «Ле сянь чжуань», вчений висуває гіпотезу, що Лао-цзи ще до написання «Дао де цзіну» міг подорожувати до Центральної Азії, а можливо, й до Персії та Сирії [2, с. 12-13] й там познайомитися з ідеями, на яких побудував своє вчення його сучасник – Піфагор [2, с. 49–50, 52–53]. Аналізуючи текст «Дао де цзіну», Абель-Ремюза вказую на численні, на його погляд, паралелі зі вченням Платона, неоплатоніків (у тому числі християнських) та Гермеса Трисмегіста. Крім того, цей вчений твердить, начебто у 14-му чжані даоського тексту міститься ім'я Боже у формі з трьох літер – так званий Триграматон – зашифроване в трьох ієрогліфах *I, Hi, Wei* (夷, 希, 微). Абель-Ремюза докладно аналізує поняття «Дао», його етимологію та еволюцію в різних текстах – від «дорога» у фізичному сенсі до «слова» та «розуму» [2, с. 18–20]. У даосизмі це слово набуває найвищого сенсу: «одвічний розум, інтелект, котрий сформував світ, і котрий ним править, як дух править тілом». У цьому сенсі найкращим відповідником китайського терміну «Дао» є грецьке слово *λόγος*. Та найчастіше Абель-Ремюза використовує переклад «розум» (*raison*), зокрема, назву пам'ятки він перекладає як «Книга розуму та чесноти» [2, с. 14].

Г. Потье є автором праці «Дослідження про походження та поширення вчення Дао, заснованого Лао-цзи; переклад з китайської у супроводі коментаря, узятого з санскритських книг і з «Дао де цзіну» Лао-цзи, що встановлює відповідність деяких філософських поглядів Китаю та Індії, з китайським малонком; з додатком двох ведичних упанішад з санскритським та перським текстами» [5]. Він також розпочав був переклад цієї пам'ятки, але видав лише перший том з запланованих шести [4]. Цей переклад, зроблений двома мовами (латиною та французькою), Потье супроводжує паралельним текстом оригіналу, китайськими коментарями та власним коментарем, тому до першого тому увійшло лише 9 чжанів. У першій праці він висуває нову гіпотезу – що вчення Лао-цзи походить з Індії, на доказ чого наводить численні цитати з упанішад, «Бгагавадгіти»,

«Рігведи», «Законів Ману» тощо. Потьє намагається знайти індійські відповідники (на його думку, прототипи) всіх китайських філософських термінів: Дао – це Брахма, інь і ян – тамас і раджас або Пракриті та Пуруша тощо [5, с. 4, 8–10]. На думку вченого, ієрогліфи *I, Hi, Wei* не транскрипція давньоєврейського імені Бога, а атрибути найвищого духа згідно з індійською філософією: перший з них значить «великий» або ж «прекрасний»; другий – «рідкий, розріджений»; третій – «тонкий, маленький» [5, с. 32–37]. Втім, у своєму перекладі «Дао де цзіну» Потьє вже не наполягає на цій гіпотезі, згадуючи її лише один раз із зауваженням, що це питання потребує глибшого аналізу [4, с. 24]. Потьє також приділяє значну увагу тлумаченню поняття «Дао», інтерпретуючи його етимологічно як «розумний хід» (*marche intelligente*), а звідси – «шлях», далі «дорога доброчесності», «правило поведінки», «слово». Лао-цзи «обрав його на позначення своєї Першопричини, проте, підносячи його значення до ідеї верховного керівного Розуму (*souveraine Intelligence directrice*), найвищого першопочаткового Розуму (*Raison primordiale suprême*)» [4, с. 5]. Однозначного перекладу терміну Потьє не пропонує: Дао у нього – і «найвищий Розум», і «правильний шлях», і «Принцип найвищого Розуму» тощо.

Нарешті, С. Жюльєн створив перший повний європейський переклад «Дао де цзіну», опублікований 1842 р. [3]. Перекладу передують ґрунтовне дослідження, яке включає історичні відомості про Лао-цзи та його легендарне життє, а також огляд різних версій і видань тексту та китайських коментарів до нього. Як і Потьє, Жюльєн наводить текст оригіналу й супроводжує переклад численними примітками, проте не перевантажує його коментарями. У вступі він суворо критикує погляди Абель-Ремюза. Спираючись на коментар Хешан-гуна, Жюльєн вказує, що ієрогліфи 夷, 希, 微 (*I, Hi, Wei*) мають цілком зрозумілий сенс у давньокитайській мові: перший з них означає «безбарвний», другий – «беззвучний», третій – «безтілесний» [3, с. vii]. Подорож Лао-цзи на Захід, зауважує Жюльєн, не що інше, як вигадка Ге Хуна [3, с. ix]. Також Жюльєн радикально переосмислює інтерпретацію поняття «Дао», для чого, крім самого тексту, звертається до стародавніх даоських мислителів – Чжуан-цзи, Хешан-гуна, Хе Гуань-цзи, згідно з якими, Дао «позбавлене дії, думки, судження, інтелекту», а отже, це слово не можна перекладати як «розум». Згідно з Жюльєном, Дао – це Шлях (*Voie*), яким «ідуть», по якому «просуваються», до якого «наближаються». Жюльєн особливо відзначає чжан 21, де Дао порівняне з «брамою, крізь яку проходить усе суще, щоби прийти до життя». Таким чином, у Лао-цзи «слово Дао означає то високий *Шлях*, яким усе суще приходить у життя, то наслідування Дао, перебування, подібно до нього, без дії, без думок, без бажань» [3, с. xiii-xv]. Тому й назву книги Жюльєн перекладає як

«Книга Шляху та Доброчесності». Переклад Жюльєна зробив «Дао де цзін» доступним для європейських інтелектуалів, а також послужив каталізатором для низки перекладів іншими мовами, які з'явилися у другій половині XIX ст. Він задав високий науковий та перекладацький стандарт, завдяки чому зберігав своє значення аж до 1910-х рр.

Ж.-П. Абель-Ремюза, Г. Потье та С. Жюльєн, творчо переосмисливши й піддавши критиці спадщину місіонерів-єзуїтів, вивели дослідження «Дао де цзін» за межі теології й сформували основи наукових досліджень цієї пам'ятки. Зазначмо, що «Дао де цзін» було визнано за філософський текст, а не релігійний чи то поетичний твір. Було сформульовано перші наукові інтерпретації поняття «Дао»; поруч зі старим перекладом цього терміну – «Розум», запозиченим від єзуїтів, з'являється новий переклад – «Шлях», що затвердився як основний уже у XX ст. Крім того, саме тоді вперше було сформульовано гіпотези чужоземного походження філософських ідей Лао-цзи – одна з них, а саме, індійська гіпотеза Потье, у «слабкій» версії дожила до наших днів. Праці цих вчених вплинули також на історико-філософську рецепцію «Дао де цзін» та даосизму загалом: на праці Абель-Ремюза спирався Гегель, працюю Жюльєна користувався Шеллінг.

Література:

1. Хохлов А. Н. Китаист Д. П. Сивиллов и его переводы древнекитайской классики. *Общество и государство в Китае*. Т. XLIV, ч. 1. Москва: Федеральное государственное бюджетное учреждение науки Институт востоковедения Российской академии наук (ИВ РАН), 2014. С. 484–512.

2. Abel-Rémusat J.-P. *Mémoire sur la vie et les ouvrages de Lao-Tseu, philosophe Chinois du VI. siècle avant notre ère, qui a professé les opinions communément attribuées à Pythagore, à Platon et à leurs disciples*. Paris: Imprimerie royale, 1823. 54 p.

3. *Le Livre de la Voie et de la Vertu, composé dans le VIe siècle avant l'ère chrétienne par le philosophe Lao-tseu, traduit en français, et publié avec le texte chinois et un commentaire perpétuel par Stanislas Julien, membre de l'Institut et professeur au Collège de France*. Paris: Imprimerie Royale, 1842. XLVI+304 p.

4. *Le Tao-Te-King, ou le Livre révééré de la Raison suprême et de la Vertu, par Lao-Tseu, traduit en françois, et publié pour la premiere fois en Europe, avec une version latine et le texte chinois en regard, accompagné de Commentaire complet de Sie-Hoeï, d'origine occidentale, et de notes tirées de divers autres commentateurs chinois, par G. Pauthier*. 1re Livraison. Paris–Leipzig, 1838. 80 p.

5. Pauthier J.-P. G. Mémoire sur l'origine et la propagation de la doctrine du Tao, fondée par Lao-tseu; traduit du chinois et accompagné d'un commentaire tiré des livres sanskrits et du Tao-te-king de Lao-tseu, établissant la conformité de certaines opinions philosophiques de la Chine et de l'Inde, avec un dessin chinois : suivi de deux oupanichads des Védas, avec le texte sanskrit et persan. Paris: Librairie orientale de Dondey-Dupré, 1831. viii+80 p.

УДК 351+316.77:94(315/510)

Кислов Д.В.

ORCID: 0000-0002-7000-4635

доктор наук по государственному управлению, доцент,

заведующий кафедры международного права,

международных отношений и социально-гуманитарных дисциплин

Институт права и общественных отношений

Открытый международный университет развития человека «Украина»

г. Киев, Украина

УПРАВЛЕНЧЕСКО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ИДЕИ ДРЕВНЕГО КИТАЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Ключевые слова: Китай, государственное управление, коммуникация.

Становление теоретических управленческо-коммуникационных идей в Древнем Китае происходило в контексте формирования основных философских школ в VI–III вв. до н. э., что свидетельствует о пристальном внимании выдающихся представителей конфуцианства, легизма и моизма к проблемам коммуникации между властью и населением. В эпоху, получившей название «Борьба царств», уже отмечалось последовательное и настойчивое стремление к установлению единого централизованного государства, к единению теории и практики при реформировании государственного управления путём рекрутирования в административные органы представителей возникавших тогда философских школ. Характерной особенностью древнекитайской идеологии и философии явилась определённая коммуникационная взаимозависимость власти и человека из народа [1, с. 24].

Наиболее четко определили значение коммуникации в контексте понимания проблем управления обществом и государством того времени выдающиеся мыслители древнего Китая, оказавшие определяющее влияние на дальнейшее развитие управленческой мысли вплоть до

современности. В их трактатах появляются высказывания, указывающие на внимание к данным вопросам, что было обусловлено подъёмом производительности труда, земельными реформами и борьбой за становление единого централизованного государства. Происходило первичное осмысление связи информации и коммуникации; методов использования информации в политических целях, в борьбе с другими учениями и в ряде иных управленческих функций.

Ранняя политизация и определенная социализация древнекитайской философской мысли были вызваны коренной трансформацией общественной и государственной структуры страны, повышенным интересом властной элиты и всей вертикали правящих кругов к совершенствованию, существенному улучшению системы государственного управления. Одновременно проявились тенденции к огосударствлению философских школ и непосредственному привлечению выдающихся их представителей к административной деятельности, прямому приёму философов на государственную службу, к созданию в Цзиси (царство Ци) философско-управленческой академии. Эти процессы сопровождались бурными дискуссиями между представителями разных школ по вопросам формирования принципов и методов управления государством, по вопросам взаимоотношений между правителем, сановниками и народом, то есть по коммуникациям между ними в современной терминологии.

Наиболее значимой и влиятельной среди мыслителей Древнего Китая является фигура Конфуция или Кун Фуцзы (551–479 гг. до н. э.), который одним из первых выдвинул идеи и принципы по данным вопросам [2, с. 363]. В учении Конфуция, изложенном его учениками в трактате «Луньюй» («Беседы и суждения»), отражены четкие требования к методам управления страной и народом на основе обобщенных и усовершенствованных морально-этических норм, бытовавших в больших китайских семьях и в обществе. В дальнейшем это учение получило название «конфуцианство». Признание исторической роли, значение и авторство самого Конфуция пришло во II веке до н. э. В 125 году до н. э. были введены и оставались неизменными более двух тысяч лет обязательные экзамены для китайского чиновничества по основам классического конфуцианства. Их успешное прохождение было главным условием приема на императорскую службу. Эта традиция продолжает соблюдаться и совершенствоваться для государственной службы в Китае и сейчас. При первом правителе династии Хань (202 г. до н. э. – 220 г. н. э.) конфуцианство было провозглашено официальной государственной идеологической доктриной. И в наше время оно имеет большое значение для формирования современного могущества Китайской народной республики, ставшей второй экономикой мира.

Философское направление, также получившее название «конфуцианство», начало развиваться только с XI века н. э., хотя Конфуций создал свою особую этико-политическую систему взглядов и концепций государственного управления на полторы тысячи лет раньше. В историческом измерении это вполне закономерно. В основу государственного управления им положены этические нормы и моральные принципы, которым должны следовать правители и чиновничество всех уровней государственной иерархии. Моральный пример поведения любого государственного деятеля является главным этическим принципом управления, лежащим в основе доверия к власти со стороны населения.

В его системе «правильного государственного управления» искусство коммуникации (в современном понимании этого термина) занимает достойное место. Конфуций считал, что только через непосредственную коммуникацию – общение можно влиять на поведение подданных и сохранять стабильность и добропорядочность в обществе. В качестве аналогии такой коммуникационной модели влияния он приводил пример, взятый из природы: ветер – трава. Сила ветра (управляющей системы – субъекта управления) непосредственно воздействует на траву (население – объект управления), прогибая и направляя её. Из этого следует признание им только односторонней направленности коммуникации в системе «власть – подданные». Конфуций рекомендовал всегда сохранять надежное расстояние между массами и властью, проповедовал внутреннюю закрытость власти. Он считал, что общение наиболее рационально осуществлять через ритуалы [3, с. 20–25].

Коммуникация, по Конфуцию, выражалась через три слагаемые «правильного пути» – «дао». Среди этих трех составляющих – иероглиф «жэнь», что означал «гуманность», складывался из двух знаков: «человек» и «два». Этот иероглиф выражал взаимоотношения между людьми. Второй составляющей было понятие «взаимность» – «шу». Третьей центральной составляющей было понятие «золотая середина» – «чжун юн», достижение которой было сложным и трудным процессом при обеспечении понимания взаимности через устойчивое коммуникационное взаимодействие между людьми.

Среди различных учений, возникших в Древнем Китае были такие, что также в какой-то мере затрагивали проблемы коммуникации, но значительно менее глубоко и последовательно. Это «моизм», основанный Мо-цзы в V веке до н. э. и «легизм», проводником которого был Шан Ян в IV веке до н. э. В конце III века до н. э. в контексте толкования этих течений возникли признаки подходов к пониманию состояния «равновесия коммуникации» между разными слоями населения. В позднейшие эпохи основным в этих учениях был поиск оптимальных форм организации общества посредством использования качеств всех субъектов и объектов управления

при балансе коммуникационных навыков управленцев, ответственных за порядок и спокойствие в государстве.

В наше время происходит острое противоборство новых концептуальных положений развития национальных государственных управленческих структур. Обновленное восточное философско-управленческое учение, которое также имеет название «Дао» вобрало в себя основополагающие положения конфуцианства, других вышеупомянутых китайских учений и некоторых современных управленческих концепций и по сути является мировоззренческой основой синергетического подхода к управлению сложными многомерными нелинейными системами современного общества, синтезированного на основе опыта управленческо-коммуникационных идей, опирающихся на закономерности органистической концепции спонтанности всего сущего в философии общественного устройства и на здравый смысл. В основе управления китайским социумом и в методологии функционирования государства глубоко заложен философский принцип органической связи человека с природой. Приверженность китайцев к их традиционно-ментальному восприятию государственности в любых формах, к единству с природными процессами объясняет чрезвычайную стойкость китайской цивилизации и впечатляющую успешность КНР на международной арене.

К началу 20-х гг. XXI столетия человеческое сообщество подошло к необходимости объективного научного понимания доминирующей роли всех видов коммуникаций в общей теории ноосферного управления социально-экономическими процессами на планете Земля. То, о чём интуитивно высказывались древние философы, и то, на что пытались обратить внимание общества М. Вебер (1919 г.), В. Вернадский (1944 г.) и ряд других исследователей в XX веке, теперь стало реальным императивом и практическим требованием времени. Однако, осмысление необходимости и неотложности новой всеобъемлющей управленческо-коммуникационной парадигмы ещё далеко не закончено и должно пройти через период трудного и острого дискурса [1, с. 29].

Концепции античных мыслителей были весьма схожи с высказываниями философов Древнего Китая, но практики управленческих технологий существенно разошлись и воплотились в развитии разных цивилизационных систем Запада и Востока. В последнее время восточные управленческие теории и практики нашли отзыв в европейской науке управления. Но синергетический эффект произойдёт лишь при синтезе этих, разошедшихся в прошлом, управленческих течений во всеобъемлющую концепцию управления новым мировым порядком на базе обновленных органистической и ноосферной теорий.

Литература:

1. Kislov D. V. State and communications in the works of the thinkers of the past. The role of social sciences in Ukraine and the world: milestones and outlook : collective monograph. Lviv-Toruń, 2020. С. 17–31.
2. Остапець Ю. Конфуцій. Політична енциклопедія / за ред. Ю. Левенця та ін. Київ, 2011. С. 363–364.
3. Конфуцій. Уроки мудрости : сочинення. Москва : Эксмо ; Харків : Фолио, 2006. 959 с.

УДК 94(510):329.15(510)

Кіктенко В.О.

*ORCID: 0000-0002-0078-4285 доктор філософських наук,
завідувач відділу Азіатсько-Тихоокеанського регіону
Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України
м. Київ, Україна*

ІДЕОЛОГІЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ КИТАЮ В ПЕРІОД ПОЛІТИКИ РЕФОРМ І ВІДКРИТОСТІ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ключові слова: ідеологія, марксизм-ленінізм, КПК, ідеї Мао Цзедуна, теорія Ден Сяопіна, «три представництва», «наукова концепція розвитку», «соціалізм з китайською специфікою», «соціалізм з китайською специфікою в нову епоху», посткомунізм, постмарксизм, постаоїзм.

Ідеологія Комуністичної партії Китаю⁵ та різні контексти її розвитку постійно перебувають у центрі уваги істориків, політологів, філософів, лінгвістів, китаєзнавців, хоча найчастіше об'єктом дослідження є не сама ідеологія, а суміжні питання, що стосуються історії та сучасного розвитку Китайської Народної Республіки⁶. Багато в чому це пояснюється тим, що ідеологія в КНР одночасно є теорією пізнання світу (*епістемологія*) і політичною дією (*легітимність в суспільстві*). Тому вивчення ідеології КПК є основним підходом не тільки для розуміння стратегії партії та зміни її керівництва, а й для аналізу політичного та соціально-економічного розвитку КНР в цілому. При цьому багатогранність поняття «ідеологія», відсутність єдиного визначення поняття «ідеологія КПК», різно-дисциплінарні дослідження в загальному ускладнюють

---

⁵ Далі – КПК.

⁶ Далі – КНР.

прояснення цього питання. Найчастіше роботи, присвячені ідеології КПК, зосереджені на питаннях існування режиму влади, державному управлінні, механізмах і ефективності проведених реформ на тому чи іншому історичному етапі. Менше уваги приділяється вивченню цілісного розвитку офіційної ідеології КПК в генезі й в різних контекстах (внутрішніх і зовнішніх). Це визначає необхідність системного вивчення ідеології КПК, представлених в генетично пов'язаних партійних концепціях – марксизм-ленінізм, ідеї Мао Цзедуна, теорія Ден Сяопіна, концепція «трьох представництв» Цзян Цземіня, «наукова концепція розвитку» Ху Цзіньтао та ідеї Сі Цзіньпіна про «соціалізм з китайською специфікою в нову епоху». Безумовно, що нові концепти в ідеології КПК не тільки визначатимуть політичне майбутнє Китаю, але і матимуть велике міжнародне вплив, що відповідно визначає і актуальність досліджень в даній області. Мета полягає у вивченні процесів формування нових концептів ідеології КПК, включаючи витоки комуністичного правління і шляхи переходу в посткомуністичне суспільство. Джерельній базою дослідження ідеології КПК є емпіричні дані (тексти робіт, виступів, інтерв'ю партійних лідерів) і теоретичні ідеї провідних вчених в області вивчення ідеології сучасного Китаю.

Досить поширеною серед західних вчених є точка зору, що в сучасному Китаї ідеологія є *догмою* і виконує тільки функцію стримування при здійсненні соціально-економічних реформ. Такий підхід також передбачає, що ідеологічні концепції принципово застаріли і не мають ніякого значення для суспільного життя. Згідно з іншим підходом, якого дотримуюся і автор цієї статті, ідеологія як і раніше відіграє визначальну роль в КНР, і це досягається завдяки високому ступеню адаптованості теорій та мови партії. Політична ідеологія в сучасному Китаї грає вирішальну роль в підтримці згуртованості партії і народної легітимності КПК, яка доклала величезних зусиль для переосмислення своїх ідеологічних дискурсів. Всі вищі керівники Китаю надавали великого значення ідеології, про що можна дізнатися з робіт Мао Цзедуна, Ден Сяопіна, Цзян Цземіня, Ху Цзіньтао, а сьогодні на це звертає увагу й нинішній Голова КНР і Генеральний секретар КПК Сі Цзіньпін. На відміну від посткомуністичних держав Центральної та Східної Європи, а також Росії, в КНР правлячою партією залишається КПК, яка ніколи офіційно не засуджувала марксизм-ленінізм і відповідно сповідує комуністичну ідеологію. Незважаючи на більш прагматичну і раціональну Політику реформ і відкритості, ідеологія залишається в центрі політичної системи КНР. Однак після чотирьох десятиліть здійснення глибоких соціально-економічних реформ, в яких використовуються ринкові механізми, і зростання міжнародної економічної інтеграції фактично поклали край плановій економіці і спільному проекту побудови

комунізму в найближчому майбутньому. В результаті марксизм-ленінізм був значно змінений і адаптований відповідно до китайського контексту, й тому нові концепти офіційної ідеології КПК в цілому це не тільки комуністичний, а й китайський продукт.

При вивченні безпосередньо офіційної ідеології КПК, по-перше, аналізуються ідеї, методи переконання, самосвідомість і цінності влади, і, по-друге, ідеї та пропозиції, висунуті окремими особами і групами, які не займають офіційні позиції в країні або не мають реальної політичної влади. У широкому сенсі «офіційна ідеологія КПК» – це домінуюча ідеологія всередині партії, а у вузькому сенсі – це домінуючі ідеї та концепти, прийняті «істеблішментом» і політичними лідерами партії. Таким чином «офіційна ідеологія КПК» включає в себе всі можливі ідейні розбіжності політичної еліти КПК і відповідно аналіз «офіційної ідеології КПК» спрямований на всі ідеології, які генеруються всередині партії, бо вони по своїй суті взаємопов'язані теоретично (традиціоналізм, марксизм-ленінізм, маоїзм) та історично (внутрішньопартійна боротьба за владу, «ліві» та «праві»). Крім того, офіційна ідеологія КПК також є сполучною ланкою між державою й суспільством, що має важливе значення для формування структури публічного дискурсу, який в свою чергу впливає на соціальний консенсус, консолідацію політичного порядку, стандартизацію політичної поведінки мас і прийняття цінностей. Вивчення цих аспектів стало важливим напрямком в дослідженнях офіційної ідеології КПК зокрема і політичного розвитку КНР в цілому. Важливо також відзначити, що в КНР національна ідеологія, ідеологія офіційної влади і партійна ідеологія концептуально збігаються. Що ж стосується загального визначення «офіційної ідеології КПК», то під нею розуміють набір внутрішньопартійних ідеологічних і теоретичних систем, спрямованих на пояснення і забезпечення політичного, соціально-економічного та культурного розвитку КНР. Дослідження розвитку офіційної ідеології направлено на створення загальної картини політичних трансформацій КПК [Misra 1998].

Хоча офіційна ідеологія КНР в своїй основі залишається незмінною з часів маоїзму, проте з 1978 р., з початком періоду Політики реформ і відкритості, були сформульовані й нові ідеологічні концепти для подолання явних невідповідностей між ідеями марксизму-ленінізму та Мао Цзедуна й реальністю, що насамперед виразилося у відмові від будівництва комунізму, використанні ринкових механізмів та участі в глобальній економіці [Chen Cheng 2007, 278]. Відбувся відхід від двох фундаментальних ленінських принципів, що характеризують всі комуністичні режими: централізованої планової економіки (або економіка адміністративно-командного типу) і зняття класових обмежень на членство в КПК, що і дає підставу класифікувати Китай як «посткомуністичний» з сильним акцентом в ідеології на прагматизмі. Конкретні зміни в ідеології були виражені в теорії Ден Сяопіна, концепції

«трьох представництв» Цзян Цземіня, «науковій концепції розвитку» Ху Цзіньтао, ідей Сі Цзіньпіна про «соціалізм з китайською специфікою в нову епоху» і так званому Пекінському консенсусі, який хоч і не використовується китайським керівництвом, але увійшов в науковий обіг для визначення політичного і соціально-економічного розвитку Китаю в постмаоїстський період. Загалом для нової офіційної ідеології КПК притаманний прагматичний еkleктизм, що дає необхідну гнучкість в розробці тих чи інших політичних питань і сприяє досягненню стабільності влади (*китайський варіант авторитарного капіталізму*). В цілому успішність нових концептів офіційної ідеології в посткомуністичний період залежить від здатності влади узгодити їх з базовими ідеологічними концептами КНР. Іншими словами, КПК використовує офіційну ідеологію для перегляду визначення соціалізму, підтримки консенсусу між партійними лідерами-реформаторами і лідерами-консерваторами.

Таким чином, при вивченні ідеології КПК необхідно враховувати широке коло питань з точки зору міждисциплінарного підходу. Особливу увагу необхідно приділяти взаємозалежності між ідеологією і владою, а також можливим інтерпретаціям концепту «офіційна ідеологія КПК». Також важливо враховувати, що в сучасному Китаї не тільки держава, а й суспільство впливає на формування ідеології. З цієї причини системне дослідження офіційної ідеології КПК є важливим елементом в аналізі розвитку сучасного соціально-економічного і політичного розвитку КНР. На основі проведеного в даній роботі аналізу можна зробити висновок про те, що офіційна ідеологія КПК в своїй основі є марксистсько-ленінської, але з початком Політики реформ і відкритості вона стала розвиватися в якості системи інтерпретацій «соціалізму з китайською специфікою». Ця нова офіційна ідеологія використовується партійним керівництвом для досягнення загальних цілей партійного будівництва, розвитку країни і загального процвітання нації.

Література:

1. Chen Cheng, Sil R. Stretching Postcommunism: Diversity, Context, and Comparative Historical Analysis. *Post-Soviet Affairs*. 2007. Vol. 23. No 4. P. 275–301.
2. Misra K. From post-Maoism to post-Marxism: the erosion of official ideology in Deng's China, New York: Routledge, 1998.

Купчик О.Р.

*Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

СТУДЕНТИ-КИТАЙЦІ В КДУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА (1950-ТІ – ПОЧАТОК 1960-Х РОКІВ)

Ключові слова: Китай, університет, інститут, викладач, студент, аспірант, навчання, стажування.

Із встановленням комуністичної влади китайські науковці, педагоги налагоджують тісні зв'язки з радянськими колегами, китайські абітурієнти почали активно вступати до радянських вузів. Одним із таких став КДУ ім. Т. Г. Шевченка.

Китайці-студенти КДУ ім. Т. Г. Шевченка

**Зліва направо: Ма Янь-вень – механіко-математичний факультет,
Сюй Су-цзюань – радіофізичний, Го Лянь-фан – механіко-
математичний, Чжоу Шунь-чан – історико-філософський,
Чжу Цзун-і та Го Цзін-тан – механіко-математичний, 1956 р.**

Китайські абітурієнти почали вступати на навчання до Київського університету вже з початку 1950-х років. В 1956 р. вони були серед випускників філологічного, радіофізичного, механіко-математичного факультетів. У свою чергу, цього року в університет вступило 33 китайці, зокрема 13 на історико-філософський, 12 – механіко-математичний і 8 – фізичний факультети [4].

Водночас китайські делегації почали відвідувати університет. Вони ознайомились з організацією навчального процесу, науковою роботою. Так в серпні 1956 р. побували китайські студенти, вчителі [2, арк. 1]. В грудні цього ж року університет відвідала делегація, очолювана заступником міністра вищої освіти Цін Чах-луном.

До делегації також входили декан хімічного факультету Фуданського університету (Шанхай) У Чжен-кай, професор фізичного факультету Нанкінського університету Чжен Кай-дзя, заступник директора Пекінського інституту російської мови Ян Хуа-фей, проректор Пекінського університету Цзян Лун-Цзі, начальник навчальної частини Нанкайського університету (Тян Цзінь) У Да-жен та заступник начальника головного управління університетів при Міністерстві вищої освіти Ной Бей-Чжен [7]. Наступного року університет відвідала делегація Міністерства культури Китаю, очолювана заступником міністра Цянь Цюнь-жуем [6]. В 1960–1961 рр. його гостями були викладачі Пекінського політехнічного інституту (Чень Діод, У Лянь-юань).

Заступник міністра культури КНР Цянь Цюнь-жуї та ректор університету, академік І. Т. Швець обмінюються пам'ятними подарунками, зліва – перекладач радянсько-китайського товариства «Дружба» Гао Ман, 1957 р.

Студенти-китайці долучались до участі в щорічній університетській конференції «Жити і працювати по Іллічу». Вони звично виступали з доповідями на комуністичну тематику. Так в 1958 р. студент I курсу радіофізичного факультету Сюй Су-цзюань (Китай) виступив на ній із доповіддю «В. І. Ленін про Сунь-Ятсена», студент I курсу механіко-математичного факультету Чжань Гуань-Щзюань доповів на тему «Велика Жовтнева Соціалістична революція в Китаї».

Китайці охоче вступали в аспірантуру університету. Плідно працювали над кандидатськими дисертаціями на радіофізичному, механіко-математичному факультетах. Китайські аспіранти результативно стажувались на історико-філософському факультеті [1, арк. 27].

Ще з початку 1950-х років китайські вузи, академія наук в рамках книгообміну надсилали до Київського університету наукові книги, журнали, газети. До середини 1960-х років цю «розсилку» Академія наук КНР, Пекінський університет проводили вже систематично. Тоді від китайських колег університет отримав також особливо цінні видання («Акта геологіка», «Акта палеонтологіка») [5].

Студенти-китайці відразу долучались до громадського життя університету, зокрема з радянськими студентами проводили «вечори дружби». Разом відзначали річницю утворення КНР, укладення радянсько-китайського договору.

Вони входили до студентської організації «Рада Інтернаціональної дружби». Були членами редколегії газети «Дружба». На її шпальтах публікували статті про навчання, студентські будні, повідомляли про події на батьківщині. В університеті функціонував гурток китайської мови, яким керувала Юй Фен-лян.

Гурток китайської мови. Заняття проводить Юй Фен-лян, 1959 р.

Опісля встановлення комуністичної влади науково-дослідні установи й вузи Китаю з початку 1950-х років прагнули отримати науково-освітню допомогу від радянських вузів. Серед тих, з ким зав'язали відносини був КДУ ім. Т. Г. Шевченка. За запрошенням його науково-педагогічні працівники ознайомлювали китайських колег з організацією навчального процесу, методичними розробками, результатами наукової роботи.

Наприклад, у середині 1950-х років у Пекінському університеті лекції читали декан факультету журналістики доцент Слободянюк І. А, доцент кафедри російської мови та літератури факультету філології В. Капустін. У свою чергу, в Пекінському геологорозвідувальному інституті курс лекцій з геохімії прочитав доцент кафедри мінералогії геологічного

факультету В. Латиш. Читав лекції і проводив семінари для китайських студентів доцент історичного факультету В. А. Сліпченко [3, арк. 19-20].

В 1960 р. лекції в Китаї читали завідувач кафедри корисних копалин доцент Куліковський В. К. та доцент кафедри електроніки С. М. Левитський.

Молоді радянські науковці тоді почали стажуватись в китайських вишах. Так у 1959 р. у Нанкінському університеті стажувався аспірант географічного факультету М. І. Щербань.

Окремі університетські викладачі отримали від китайської сторони нагороди. Так за ефективну допомогу в організації навчального процесу і наукової роботи в Ханойському університеті доцент Толкач Н. С. нагороджено «Медаллю дружби» [4, арк. 41].

**Ректори університетів (зліва направо):
Шанхайського – Чен Ванд Тао, Київського – І. Т. Швець
і Грейфсвальдського – Кач під час святкування 500-річчя
Грейфсвальдського університету (НДР), 1956 р.**

В рамках обміну науковою літературою Київський університет надсилав китайській академії наук, вишам власні наукові книги, журнали, газети, в тому числі повні комплекти «Вісника» і «Наукових записок».

Щороку університет надсилав до Пекінського університету новорічні привітання. Вітав також з річницями утворення КНР, ювілеями голови ЦК КП Китаю Мао Цзедуна.

Таким чином, з початку 1950-х років китайські вузи, академія наук налагодили зв'язки з КДУ ім. Т. Г. Шевченка. До початку 1960-х років вони переросли у тісну наукову співпрацю. науково-педагогічні працівники Київського університету протягом 1950-х – на початку 1960-х років викладали в КНР. Деякі отримали китайські нагороди. Молоді радянські науковці проходили там стажування.

Література:

1. Архів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботу університету за 1957/1958 н/р.
2. Державний архів м. Києва (далі ДАК). Ф. 1246. Оп. 5. Спр. 262.
3. ДАК. Ф. 1246. Київський ордена Леніна Державний університет імені Т. Г. Шевченка. Оп. 5. Спр. 333.
4. З Китаю, Кореї, Чехословаччини. За радянські кадри. 1956. 1 верес.
5. Зростає книжковий обмін. За радянські кадри. 1959. 16 верес.
6. Наші дорогі гості. За радянські кадри. 1957. 28 лист.
7. Університет приймає дорогих гостей. За радянські кадри. 1956. 22 груд.

УДК 930.2:355.01:929Лєнін:94(477)

Кучерук М.С.

ORCID: 0000-0001-8727-6031

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії та етнології України,

Одеський національний політехнічний університет,

м. Одеса, Україна

«МИСТЕЦТВО ВІЙНИ» СУНЬ-ЦЗИ: ЧЕТВЕРТЕ (ПРИХОВАНЕ) ДЖЕРЕЛО МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ?

Ключові слова: марксизм-ленінізм, китайська філософія, ідеологія, мистецтво війни.

У травні 1901 р. В. Ленін написав статтю «З чого почати?», в якій він виклав конкретний план створення марксистської партії в Росії [6, с. VIII]. В ній Ленін підкреслив, що при тогочасних політичних реаліях і поліцейських переслідуваннях головною ланкою, із якої потрібно почати створення партії, була загальноросійська політична газети. Вона мала стати не лише колективним пропагандистом і агітатором, а також колективним організатором всіх революційних соціал-демократичних сил в Росії. Це була принципова нова постановка питання про шляхи і методи партійного єднання. Викладений в статті план був практично втілений в життя в діяльності ленінської «Іскри». Всі основні положення статті «З чого почати?» були згодом детально викладені в праці «Що робити?».

Книга «Дитяча хвороба «лівизни» в комунізмі була написана Леніним до відкриття II конгресу Комуністичного Інтернаціоналу, що проходив влітку 1920 р. Мета її написання – допомогти «братнім партіям» віднайти правильний шлях революційної боротьби, а фактично – дати рецепт приходу до влади комуністам в інших країнах. В ній Ленін дає власне визначення, як він розуміє диктатуру пролетаріату: це «наполеглива боротьба, кривава і безкровна, насильствена і мирна, воєнна і господарська [напевне, Ленін мав на увазі економічну боротьбу – авт.], педагогічна і адміністраторська» [4, с. 26]. Іншими словами, Ленін вчить закордонних «товаришів», як правильно завойовувати владу.

У мистецтві завоювання влади Ленін виділяє три чинники, які необхідно брати до уваги, коли намагаються визначити обставини, що склалися на політичній арені. Це: **організація, ідеологія, пропаганда і агітація.**

(1) **Партійна організація.** Перше, на що вказував Ленін у своєму «посібнику», так це дисципліна:

«Повторюю, досвід переможної диктатури пролетаріату в Росії показав наочно тим, хто не вміє думати або кому не доводилось міркувати про дане питання, що безумовна централізація і найсуворіша дисципліна пролетаріату є однією з основних умов для перемоги над буржуазією» [4, с. 57].

«Напевно, тепер уже майже кожен бачить, що більшовики не продержалися б при владі не те що 2 ½ роки, а й 2 ½ місяці без найсуворішої, справді залізної дисципліни в нашій партії, без найбільш повної і беззавітної підтримки її всією масою робітничого класу, тобто всім, що є в ньому мислячого, чесного, самовідданого, впливового, здатного вести за собою або захоплювати відсталі верстви» [4, с. 5].

(2) **Ідеологія.** Ленін говорив, що спочатку потрібно переконати, а потім вже примусити.

«І насамперед постає питання: чим держиться дисципліна революційної партії пролетаріату? чим вона перевіряється? По-перше, свідомістю пролетарського авангарду і його відданістю революції, його витримкою, самопожертвою, героїзмом. По-друге, його вмінням зв'язатися, зблизитися, до певної міри, коли хоче, злитися, з найширшою масою трудящих, в першу чергу пролетарською, але, також, і непролетарською трудящою масою. По-третє, правильністю політичного керівництва, здійснюваного чим авангардом, правильністю його політичної стратегії і тактики, при умові, що найширші маси власним досвідом переконалися в цій правильності. Без цих умов дисципліна в революційній партії, дійсно здатній бути партією передового класу, який має повалити буржуазію і перетворити все суспільство, нездійсненна. Без цих умов спроби створити дисципліну неминуче перетворюються в пустушку, в фразу, в кривляння. А ці умови, з другого боку,

не можуть виникнути відразу. Вони виробляються лише довгою працею, тяжким досвідом; їх вироблення полегшується правильною революційною теорією, яка, в свою чергу, не є догмою, а остаточно складається лише в тісному зв'язку з практикою дійсно масового, дійсно революційного руху» [4, с. 6-7].

(3) **Пропаганда і агітація.** Завдяки своєму «шостому чуттю» В. Леніну вдалося вловити *Zeitgeist* ХХ століття – роль мас в історії. Якщо раніше політика і війна були справою небагатьох, вузького кола обраних, то із початком Першої світової війни величезна кількість людей була втягнута в політику. Тому, третім фактором досягнення успіху більшовиків Ленін позначає пропаганду і агітацію.

«Щоб уміти допомогти «масі» і завоювати симпатії, співчуття, підтримку «маси», треба не боятися труднощів, не боятися причин, підніжок, образ, переслідувань з боку «вождів» (які, будучи опортуністами і соціал-шовіністами, здебільшого прямо або посередньо зв'язані у буржуазією і поліцією) і обов'язково працювати там, де є маса» [4, с. 34].

2017 р. у видавництві «Фоліо» вийшла в світ колективна монографія «Світова гібридна війна: український фронт», в якій вперше у вітчизняній та світовій науці детально досліджено явище світової гібридної війни в перспективі російської агресії проти України. Директор Національного інституту стратегічних досліджень В. Горбулін зазначає, що наш досвід не просто заслуговує пильного вивчення, він єдиний, з погляду оцінки загроз, із яким світові доведеться мати справу найближчим часом [1]. І додає: гібридна війна не почалася і не закінчиться Україною. Вона тільки починається... [1]

Сьогодні людство стоїть перед викликом гібридних війн, подобається це комусь, чи ні [7, с. 7]. Світ зараз перебуває у вибуховому стані, воєнний конфлікт може спалахнути будь-де, і це об'єктивна реальність, як би ми не закликали до миру. Мантру про примирення, всепрощення і взаєморозуміння ми чуємо майже щодня, і вона виходить з вуст людей різних політичних поглядів і різних соціальних статусів. Але, гібридна війна буде продовжуватися, об'єктивна реальність не буде запитувати про наші бажання і сподівання. Точкою відліку для формування нового, гібридного світоустрою стала агресія Росії проти України. Авторка статті далека від думки, що наша війна стала причиною виникнення гібридної війни, це радше наслідок процесів глобального масштабу, формування нового, гібридного світоустрою. Військова агресія проти України, що розпочалася у 2014 р., стала найяскравішим прикладом війни сучасності, і аж ніяк не її причиною.

Перед науковцями постало завдання: відреагувати на виклик, описати його не заперечуючи, але приймаючи реальність такою, як вона є, говорити нам В. Горбулін, автор передмови до колективної монографії

[1, с. 15-16]. Як сараєвське вбивство вивільнило стиснуту пружину глибоких суперечностей і складних процесів, що призвели до Першої світової війни, так і анексія Криму Росією та її дії на Донбасі стали таким самим спусковим гачком для початку нової світової гібридної війни.

Термін «гібридна війна» ввів Ф. Гоффман (F. G. Hoffman). Він вказує [що особливо приємно для істориків – як часто нам закидають марність гуманітарних знань в епоху суцільної комп'ютеризації!] на особливу цінність знання історії, особливо «видатного і завжди актуального знавця конфлікту, випадку і людської натури – Фукідіда – актуального як ніколи» [10]. Говорячи про гібридну війну, фахівець зазначає, що найліпшим терміном для характеристики сучасної війни, що розвивається на наших очах, є «збіжність» (convergence). Конвергенція включає в себе поєднання фізичного і психологічного впливів, кінетичної і некінетичної зброї, військових і невійськових, мілітарної сили і спільноти, держави і недержавних акторів [10]. Гібридні загрози включають в себе весь ряд засобів ведення війни, включно із традиційними засобами ведення війни, іррегулярними формуваннями, терористичними актами й використанням кримінальних елементів [10]. Гібридна війна – це явище не нове, проте сама війна змінилась. В цьому виді війни невійськові засоби ведення війн набувають такої ж ваги, як і власне воєнні дії [10].

У вивченні гібридних воєн і у виробленні успішних протидій гібридним загрозам надзвичайно велику вагу має досвід стародавнього Китаю. Там, із давніх часів існує воєнна доктрина – витончене мистецтво маніпулювати оточуючими людьми, досягати своїх цілей. Ця військова наука трималась в секреті і маловідома навіть в самому Китаї. Ми маємо дякувати синологам Н. Конраду і В. Малявіну, які не тільки переклали твори китайських класиків, а й забезпечили нас коментарями й дослідженнями, що дають можливість не тільки читати твори китайських стратегів, а й розуміти їх.

Н. Конрад характеризує доктрину Сунь-цзи як вчення про загарбницьку війну в інтересах рабовласників (вперше переклад і дослідження, здійснені Н. Конрадом, були видані в 1950 р.). Разом з тим вчений зазначає, що значення трактату Сунь-цзи може бути корисним для розуміння деяких сторін стратегії і тактики країн Дальнього Сходу не тільки в минулому, а й в новий час. Багато із положень трактату завжди легко переносились із царини війни в царину політики і дипломатії [9, с. 8-9]. В Радянському Союзі поняття «гібридна війна» було відсутнім, тому Н. Конрад послуговувався сучасною йому термінологією. Проте пояснення, які він надавав, за суттю близькі до поняття гібридної війни.

До речі, Н. Конрад зазначає, що не він перший звернув увагу на Сунь-цзи. До нього в Російській імперії трактат було видано двічі –

Срезневським в 1860 р. у Военному збірнику (т. XIII) і Путятю в 1889 р. у Збірці географічних, топографічних і статистичних матеріалів по Азії (т. XXXIX). На Заході вперше Сунь-цзи було опубліковано в Лондоні у 1910 р. [2, с. 21].

Виникає логічне запитання: а який зв'язок теорії Леніна і стародавнього Китаю?

Звичайно, це твердження є лише науковою гіпотезою і не претендую на стовідсоткову достовірність, поки ми не знайдемо документів, які зможуть пролити світло на проблему. Уважне прочитання статті «З чого почати?» і трактату «Мистецтво війни» Сунь-цзи наводить на думку, що В. Ленін був все-таки знайомий із цією роботою.

В. Ленін:

«Мова йде про систему і план практичної діяльності. І треба визнати, що це основне для практичної партії питання про характер і способи боротьби лишається у нас все ще нерозв'язаним, викликає все ще серйозні незгоди, які виявляють сумну нестійкість і хитання думки. ... Ми могли б, мабуть, висловити, задоволення з приводу того, що «Раб. Дело» так швидко засвоїло висунуту нами вже в першому номері «Искры» програму створення міцної організованої партії, спрямованої на завоювання не тільки окремих поступок, а й самої фортеці самодержавства, але відсутність у тих, що засвоїли, будь-якої твердої точки зору може зіпсувати все задоволення. ... Та для того, щоб зміни тактику, треба спершу мати тактику, а коли нема міцної організації, досвідченої в політичній боротьбі при всякій обстановці і в усякій періоди, то не може бути й мови про той систематичній, освітлений твердими принципами і неухильно здійснюваний план діяльності, який тільки й заслуговує назви тактики. ... безпосереднім завданням нашої партії не може бути заклик усіх наявних сил зараз же до атаки, а повинен бути заклик до вироблення революційної організації, здатної об'єднати всі сили і керувати рухом не тільки за назвою, але й на ділі, тобто бути завжди готовою до підтримки всякого протесту і всякого спалаху, користуючись ними для умноження і зміцнення військових сил, придатних для вирішального бою. ... Вимагається не тільки усвідомити, яка саме організація, для якої саме роботи необхідна, – вимагається виробити певний план організації, щоб до побудови її можна було приступити з усіх боків» [3, с. 5-6].

Сунь-цзи:

«У мистецтві війни керівними є п'ять постійних чинників, які беруть до уваги в обговореннях, коли намагаються визначити обставини, що склалися на полі.

Це:

- (1) Норми моралі;*
- (2) Небо;*

- (3) Земля;
- (4) Поководець;
- (5) Метод і дисципліна.

Через норми моралі люди повністю підтримують свого правителя, тож підуть за ним, пустившись на відчай душі, не злякавшись доброї небезпеки.

Небо означає ніч і день, холод і спеку, часи і сезони.

Земля охоплює відстані, великі і малі; небезпеку і надійність; відкритий простір і вузькі ущелини; можливість вижити і померти.

Полководець відстоює чесноти мудрості, відвертості, щедрості, хоробрості та суворості.

Під «Методом і дисципліною» маємо на увазі керування військом з його устроєм, градацію чинів серед офіцерів, утримування доріг, якими війську можуть доставляти провізію, і контроль за військовими витратами» [8, с. 15-16].

В. Ленін:

«Ця сітка агентів буде кістяком саме такої організації, яка нам потрібна: досить великої, щоб охопити всю країну; досить широкої і рівносторонньої, щоб провести строгий і детальний поділ праці; досить витриманої, щоб уміти при всяких обставинах, при всяких «поворотах» і несподіванках вести неухильно свою роботу; досить гнучкої, щоб уміти, з одного боку, ухилитися від бою у відкритому полі з переважаючим своєю силою ворогом, коли він зібрав на одному пункті всі сили, а з другого боку, щоб уміти користуватися неповороткістю цього ворога і напасти на нього там і тоді, де найменше чекають нападу» [3, с. 11].

Сунь-цзи:

«Слід змінювати плани за доброї okazji.

Усе ведення війни базується на хитрощах.

Тож, коли змога атакувати, маємо прикидатися, що не спроможні на це; коли виконуємо маневр – щоб ані лялечки не видно; коли ми близько, потрібно змусити ворога повірити, що ми далеко; коли ми далеко, потрібно змусити його повірити, що ми близько.

Закинь приманку, щоб спокусити ворога. Вдай сум'яття і знищ супротивника.

Якщо він захищений усіма сторонами, будь готовий до цього. Якщо він переважає силою, уникай його.

Якщо у твого опонента холеричний характер, намагайся роздратувати його. Прикинься слабким, щоб він став зарозумілим.

Атакуй його, коли він у стані спокою, не давай йому відпочивати. Якщо його сили об'єднані, розділи їх.

Атакуй його там, де він не сподівається тебе побачити, з'явися там, де тебе не чекають» [8, с. 18-19].

В. Ленін:

«Таку міру бойової готовності можна виробити тільки на постійній діяльності, якою займається регулярне військо. І якщо ми з'єднаємо свої сили на веденні спільної газети, то така робота підготує і висує не тільки найбільш умілих пропагандистів, але й найбільш вправних організаторів, найталановитіших політичних вождів партії, здатних в потрібну хвилину дати лозунг до вирішального бою і керувати ним» [3, с. 12].

Сунь-цзи:

«Отже, ми маємо знати п'ять переваг переможця:

- (1) переможе той, хто знає, коли ставати до бою, а коли – ні;*
- (2) переможе той, хто може впоратися і з численнішими, і з меншими військами;*
- (3) переможе той, чиє військо на всіх чинах надихає одне й теж;*
- (4) переможе той, хто, підготувавшись, чекає, щоб застати ворога невідготовленим;*
- (5) переможе той, хто має військові здібності й не дозволяє монархові втручатися у свої справи» [8, с. 31].*

«Якщо ворог чисельніший, ми можемо уникнути бою. План полягає в тому, щоб викрити його плани та можливість їхнього успіху.

Розбуди його та вивчи принципи його дій чи бездіяльності. Змусь його викрити себе, щоб з'ясувати слабкі місця.

Ретельно порівняй військо опонента зі своїм власним, так ти зможеш дізнатися, де сила переважає, а де її забракне.

Плануючи тактичні диспозиції, найвища вершина, якої ти зможеш досягти, – це приховати їх; приховай усі диспозиції, і ти будеш захищений від шпигунських прощуків, від махінацій наймудріших розумів» [8, с. 52-53].

В. Ленін:

«Ми говорили весь час тільки про систематичну, планомірну підготовку, але ми зовсім не хотіли цим сказати, що самодержавство може впасти виключно від правильної облоги або організованого штурму. Такий погляд був би безглуздим доктринерством. Навпаки, цілком можливо і історично далеко ймовірніше, що самодержавство впаде під тиском одного з тих стихійних вибухів або непередбачених політичних ускладнень, які постійно загрожують з усіх боків. Але ні одна політична партія, не впадаючи в авантюризм, не може будувати своєї діяльності, розраховуючи на такі вибухи і ускладнення. Ми повинні йти своїм шляхом, неухильно робити свою систематичну роботу, і, чим менше будемо ми розраховувати на несподіванки, тим більше ймовірності, що нас не захоплять зненацька ніякі «історичні повороти» [3, с. 12].

Сунь-цзи:

«Підбий під свою руку ватажків, завдавши їм збитків; створи для них проблеми й постійно підкидай їм роботу; спокушай їх поспішати до будь-якого заданого місця.

Мистецтво війни вчить нас покладатися не на можливість, що ворог не прийде, а на власну готовність прийняти його; не на шанс, що він може не атакувати, а радше на те, щоб зробити свої позиції неприступними» [8, с. 70].

«Можеш бути впевнений в успішності своїх атак, якщо тільки атакуєш позиції без оборони. Можеш гарантувати надійність своєї оборони, тільки якщо утримуєш позиції, які не можна атакувати.

Тому той генерал майстерний у наступі, чий опоненти не знають, що обороняти, а майстерний він в обороні, якщо його опоненти не знають, що атакувати.

О божественне мистецтво хитроців та вміння тримати все в таємниці! Завдяки тобі ми нечутні; і відтоді доля ворога в наших руках» [8, с. 50].

В. Ленін:

«Коли, пам'ятаючи про це, ми кинемо загальний погляд на прожиті три роки, з точки зору міжнародного статусу Радянської республіки, то стане ясно, що ми могли продержатися і могли перемогти нечувано могутній союз держав Антанти, підтримуваний нашими білогвардійцями, тільки тому, що ніякої єдності між цими державами не було» [5, с. 90].

«І, чим глибше, чим грізніше зростатиме комуністичний рух, тим більше повторних спроб зроблять вони для задушення нашої республіки. Звідси наша політика – використати суперечності імперіалістичних держав, щоб утруднити угоду або по можливості зробити її тимчасово неможливою» [5, с. 91].

Сунь-цзи:

«Викривши позиції ворога та залишаючись непоміченими, ми можемо тримати наші сили сконцентрованими, тоді як сили ворога потрібно розділити.

Ми можемо сформувати єдину об'єднану основну частину, тоді як ворог мусить розділитися на фракції. Відтоді як нацькуємо їх одна на одну, нас буде багато, а ворога мало.

І якщо ми зможемо атакувати меншу силу більшою, наші опоненти опиняться у скруті» [8, с. 51].

«Якщо військовий командир атакує могутню державу, його майстерне керівництво саме собою виявляється в тому, щоб не дати ворогу можливості зосередити свої сили. Він вселяє в своїх супротивників страх та не дозволяє своїм союзникам об'єднатися проти нього» [8, с. 109].

А всю гібридність ленінської війни наочно демонструє цитата:

«Кожний погодиться, що нерозумна або навіть злочинна поведінка тієї армії, яка не готується оволодіти всіма видами зброї, всіма засобами і прийомами боротьби, які є або можуть бути у ворога. Але до політики це ще більше стосується, ніж до військової справи. В політиці ще менше можна знати наперед, який засіб боротьби буде при тих чи інших майбутніх умовах застосовним і вигідним для нас. Не володіючи всіма засобами боротьби, ми можемо зазнати величезної – іноді навіть вирішальної – поразку, якщо незалежні від нашої волі зміни в становищі інших класів висунути на чергу дня таку форму діяльності, в якій ми особливо слабкі. Володіючи всіма засобами боротьби, ми перемагаємо напевно, раз ми представляємо інтереси дійсно передового, дійсно революційного класу, навіть коли обставини не дозволяли нам пустити в хід зброю, найбільш для ворога небезпечну, зброю, яка найшвидше завдає смертельних ударів. Неосвічені революціонери часто думають, що легальні засоби боротьби опортуністичні, бо буржуазія на цьому поприщі особливо часто (найпаче в «мирні», не революційні часи) обманювала і дурила робітників; – а нелегальні засоби боротьби революційні. Але це неправильно» [4, с. 76-77].

У Суни-цзи:

«Вода формує свій курс згідно з природним рельєфом, по якому вона протікає; солдат працює над своє перемогою залежно від ворога, з яким він зіткнеться.

Тому, так само як вода не має постійної форми, і в веденні війни не буває постійних умов.

Того, хто може змінювати свою тактику залежно від свого противника й таким чином досягає перемоги, можна назвати природженим командиром» [8, с. 55].

Подібність слів Леніна до Сунь-цзи кидається в очі, але, Ленін на нього не посилається. Використовуючи безліч джерел, і цитуючи їх, Ленін замовчує «Мистецтво війни». На практиці він застосував всі рекомендації Сунь-цзи: розробив власну теорію, названу потім марксизм-ленінізм, створив міцну боездатну партію, детально планував кожен свій крок, і в повній мірі використовував інтриги для досягнення своїх політичних цілей, розбрат в лавах своїх противників, як всередині країни, так і на міжнародній арені. Тож, може до витоків ленінізму віднести і Сунь-цзи?

Р. Кіплінг колись сказав, що Захід і Схід не зійдуться ніколи. Але в наші часи кордони потроху розмиваються, світ глобалізується, нації і культури зближуються. Так і формується той гібридний світ, про який говорить В. Горбулін. І це одна із ознак гібридності: поєднання того, що здавалось непоєднуваним, зміщення акцентів, мішанина культур і

менталітетів. Час заперечив тезу Кіплінга: Захід і Схід сходяться, змішуються і перемішуються. Виникають нові явища, про можливість яких ще сто років тому було смішно навіть подумати. Хоча, схоже, В. Ленін свій час таки випередив. Гібридну війну почали вивчати не більше двадцяти років тому, класифікувати сучасні воєнні конфлікти й засоби досягнення воєнних цілей невоєнними методами. А Ленін їх всіх застосував. До Жовтневого, військового, перевороту він провів велику організаційну, ідеологічну і пропагандистську роботу. Для досягнення цілей військового характеру він застосував всі методи, в тому числі і невійськові. Ось і сутність гібридної війни – поєднати непоєднувані на перший погляд речі для досягнення стратегічної мети.

Література:

1. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається. Дзеркало тижня. – 25 березня 2016. [Електронний ресурс]. URL: https://dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya_.html. Дата звернення: 21.02.2019.
2. Конрад Н. И. Избранные труды: Синология. М. : Главная редакция восточной литературы, 1977. 621 с.
3. Ленин В. И. Повне зібрання творів. Т. 5. К. : Видавництво політичної літератури України, 1969. С. 5–11.
4. Ленин В. И. Повне зібрання творів. Т. 41. К. : Видавництво політичної літератури України, 1974. С. 1–97.
5. Ленин В. И. Повне зібрання творів. Т. 42. К. : Видавництво політичної літератури України, 1974. С. 85–192.
6. Ленин В. И. Избранные сочинения. Т. 3. 1901–1904. М. : Издательство политической литературы, 1984. 587 с.
7. Світова гібридна війна: український фронт / За ред. В. Горбуліна. Харків: «Фоліо», 2017. 496 с.
8. Сунь-Цзи. Мистецтво війни / Пер. з англ. Г. Литвиненко. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 128 с.
9. Трактаты о военном искусстве / Сунь-Цзы, У-Цзы; Пер. с кит., предисл. и коммент. Н. И. Конрада. М. : ООО «Издательство АСТ», СПб.: Terra Fantastica, 2003. 558 с.
10. Hoffman F. G. Hybrid Warfare and Challenges [Електронний ресурс]. URL: <https://smallwarsjournal.com/documents/jfqhoffman.pdf>. Дата звернення: 22.02.2019.

Лазарева М.Л.

ORCID: 0000-0002-7063-2068

кандидат філософських наук, доцент,

завідувач кафедри гуманітарної освіти

Львівський національний аграрний університет

м. Львів, Україна

КИТАЙСЬКИЙ КОЛЕКТИВІЗМ НА ПЛОЩИНІ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: колективізм, китайський світогляд, традиції, індивідуалізм, держава, глобальні загрози.

Однією зі стереотипних рис, з якою досить часто асоціюють китайський народ, є колективізм, який здавна вкраплювався у китайський менталітет філософськими, релігійними та культурними традиціями. Х. Сюй вважає, що формування цієї риси відбувалось під впливом природних умов і тих видів діяльності, якими займалися китайці. Так, «для боротьби зі стихійними лихами (повінь, тайфуни, засухи) були потрібні спільні дії багатьох тисяч і навіть мільйонів людей. В основу способу виробництва ліг принцип колективної обробки землі, що вимагало додаткових зусиль для створення іригаційних споруд. Скупченість проживання і постійне оточення окремого індивіда безліччю собі подібних сприяли придушенню індивідуалістичних рис характеру і розвитку колективізму» [2].

Протягом тисячоліть китайців привчали до колективної злагодженої роботи, до усвідомлення себе частиною великого державного механізму, запорукою побудови якого слугує праця і відповідальність кожного окремого індивіда, до шанування старших і дотримання традицій, невтручання у перебіг подій та прийняття тих принципів життя, які споконвіків закладались їхніми пращурами. Однак на Заході усі ці якості вважаються швидше негативними та презентуються у досить спотвореному вигляді. Як наслідок, ми часто протиставляємо західний індивідуалізм та східний колективізм як суперечливі традиції, занижуючи водночас значення і переваги другої. У світлі сучасних подій такий підхід видається досить однобічним та потребує переосмислення, адже китайські традиції дедалі яскравіше демонструють свій потенціал та перевагу у кризових ситуаціях.

Так, аналізуючи глобальну загрозу, яка постала перед людством у 2020 р. у вигляді COVID-19, ми побачимо, що такі риси національного

світогляду як колективізм і традиціоналізм посприяли швидкій злагодженій роботі у боротьбі із лихом. Саме ці якості допомогли китайському народу згуртуватись і спільними зусиллями витримати удар. Як зазначає Х. Сюй, в Китаї ще з часів Конфуція «вихованою людиною вважалась лише та, яка поєднувала у собі гуманність і почуття обов'язку. Обов'язок перед суспільством вимагав коритися прийнятним нормам і не виходити за рамки звичного. Обов'язок перед сім'єю змушував людину приборкувати свої пристрасті і бажання» [1]. Усе це змусило китайців під час кризи беззастережно дотримуватись встановлених правил, відповідально ставитись до здоров'я оточуючих, підтримувати владу та сприяти їй у всьому для якнайшвидшого подолання загрози. Натомість, західний індивідуалізм виявив себе у закритих кордонах, переляканих людях, які ізолювали себе від світу (і навіть родичів), безвідповідальному ставленні до особистої та громадської безпеки та регулярних порушеннях прийнятих на державному рівні норм для боротьби із вірусом. Особисті права і свободи у цей період обстоювались на Заході напрочуд активніше у порівнянні із потребами суспільства в цілому. Видається, що подібний егоцентризм та матеріалізація світогляду сприяють тому, що хвиля хвороби не вщухає та набуває нового загрозливого розмаху.

Більше того, саме завдяки колективістській свідомості Китай зміг в доволі короткі терміни заявити про себе на весь світ, вийти на політичну арену та помітно трансформувати уявлення про сервісне суспільство. Згадуючи теорію ідеальної держави Платона, можна провести деякі аналогії із сучасним китайським суспільством. На думку Г. Кіта особливості формування колективістського світогляду значно наближують Китай до тієї держави, яку описував античний філософ: «китайці, які мають двотисячолітню традицію іспитів на державну службу, значною мірою поділяють платонівську концепцію справедливості: вони також вважають, що лише ті, хто має успіхи в наукових дослідженнях, повинні контролювати державне управління, аж до рангу головного міністра» [3]. Й хоча, на відміну від теорії Платона, доступ до державної служби мають усі громадяни, їм доведеться виявити неабиякі здібності, аби досягти результатів та посісти ту чи іншу посаду. Важливо тут те, що кожен китаєць змалку привчається до думки, що кожна його дія і вчинок вплинуть на все суспільство, яке він повинен плекати і доповнювати, підтримувати і прославляти.

Таким чином, навіть якщо ми не можемо назвати Китай ідеальною державою, усе ж не слід забувати про низку переваг, якими володіє його народ. Китайський колективізм не слід розглядати однобічно та надавати виключно негативних конотацій, водночас звеличуючи західний тип світогляду, адже чимало сучасних проблем масового глобалізованого світу можна вирішити саме спільними зусиллями, відповідальністю та розумінням того, що права і свободи особистості в окремих випадках потребують обмеження заради блага суспільства в цілому.

Література:

1. Сюй, Х. Особенности китайского национального характера (часть 1). *Молодой ученый*. 2011. № 2 (25). Т. 2. С. 180-181. URL: <https://moluch.ru/archive/25/2644/>
2. Сюй, Х. Особенности китайского национального характера (часть 2). *Молодой ученый*. 2011. № 3 (26). Т. 2. С. 190–192. URL: <https://moluch.ru/archive/26/2645/>
3. Keith, K.C. Hui. Could Plato's Republic Work In China? *Philosophy now. The ship of fools. Plato and Democracy*. 2014. Issue 10. URL: https://philosophynow.org/issues/101/Could_Platos_Republic_Work_In_China

УДК [94:930.253(477.83-25):061.2(510=161.2)](044)

Лях Р.А.

ORCID: 0000-0001-6517-2637

PhD student

*аспірант кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ЛИСТИ ДО МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ВІД ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В КИТАЇ (1930–1938 РР.)

Ключові слова: Андрей Шептицький, товариство «Просвіта», Українська Далекосхідна Січ, Харбін, Шанхай.

У Центральному державному історичному архіві м. Львів у фонді митрополита Андрея зберігаються сім листів від товариства «Просвіти» у м. Харбіні, один лист від Української громади м. Шанхаю та три листи від Української Далекосхідної Січі. Так як ці документи раніше не вводилися в науковий обіг, саме тому становлять особливу цінність для вивчення історії української присутності на території Китаю.

Українське товариство «Просвіта» надіслало першого листа 10 травня 1930 р. Зокрема, українці в Харбіні вітали митрополита з далекої хінської землі без різниці у релігійному віросповіданні в ювілейний рік, щиро дякували А. Шептицькому за його жертви та служіння народові України. Далі просили благословення та молитви за українців у Китаї [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 1]. Другий лист датований 1 листопада 1930 р. Цей документ є особливо цінними адже містить

важливі статистичні дані, опис тодішнього становища української громади в Харбіні та найголовніше – це бажання створити власну греко-католицьку парафію [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 2–7].

Третього листа митрополит Андрей отримав 3 листопада 1930 р. В ньому діячі «Просвіти» вибачалися за затримку та обіцяли надати звіт про чотири роки діяльності організації. Далі в листі, автори пояснили, що діяльність «Січ-Просвіти» базується на глибоких підвалинах християнської моралі та ставить собі за мету, боротьбу проти атеїзму та нігілізму [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 8-9]. Четверте повідомлення надійшло 26 грудня 1930 р. «Просвіта» вітала його Ексцеленцію з Різдом Христовим та Новим Роком та просила якнайшвидше вирішити справу стосовно священника, який зайняв би греко-католицьку парафію в Харбіні [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 10-11].

У п'ятому листі за 28 березня 1931 р. «Просвіта» привітала митрополита Воскресінням Господнім та передала вітання від усіх українців Далекого Сходу [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 12]. Шостий документ від 7 червня 1934 р. стосувався розгляду справи про утворення греко-католицької парафії в Харбіні [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 13]. Останній сьомий лист 7 червня 1934 р. від діячів «Просвіти» був адресований вже до Папи Пія XI. У зверненні вони дякували за всі справи Католицької церкви для українського народу. Розповіли про неможливість українського духовного зростання в лоні російської церкви і тільки католицька церква зможе уберегти український народ від пагубного московського православ'я. Члени «Просвіти» вводять, навіть такий термін як «Суверенна Держава Католицька Україна», який простягатиметься від Карпат до Кавказу, творитиме справжній бастион християнства й авангард активного католицизму на стику Східної Європи та Азії. Основним проханням у Папи Пія XI – окрема греко-католицька парафія, з власним українським католицьким священником під проводом архімандрита Фабіяна Абрантовича, що призвело б до утворення українського католицького релігійного та національно-культурного життя [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 14-15].

Інший цікавий лист до митрополита Андрея надійшов 5 лютого 1936 р., однак вже від представників Української громади в м. Шанхаю. Українці Китаю вітали митрополита з 35-им ювілеєм митрополичого сану та бажали міцного здоров'я: «дожити та побачити свій народ вільним і щасливим, для котрого Ви віддали все, повне турбот і діяльності, своє життя» [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 25].

Наступні листи були відправлені від Української Далекосхідної Січі. Перший датований 18 травня 1938 р. Роман Корда-Федорів від імені всієї організації дякує за лист від А. Шептицького за 15 квітня 1938 р., а також подає дужу цінну інформації щодо членів організації і за яких

умов вона існувала. Автор розповів про видавництво серії книг: видано книжку про Україну на японській мові «Україна Встає», на китайській мові «Українська Держава» та на російській мові «Україна», на українській мові «Далекосхідний націоналіст» [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 16]. Друга відповідь надійшла від Української Далекосхідної Січі 27 вересня 1938 р. В документі зазначено, що автори дуже вдячні митрополиту за подарунки у вигляді книжок, яких так бракувало у їхній бібліотеці. Члени УДС вважали для себе важливою метою створення власного музею української культури в Українському Національному Домі, проте значною перешкодою на цьому шляху стало відсутність деяких експонатів [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 17]. Останній лист потрапив до митрополита 19 листопада 1938 р. В ньому автор дякував за лист від митрополита 11 жовтня та надав певні вказівки щодо необхідності поповнення музею української культури УНДомі. Також А. Шептицькому разом з листом було надіслано декілька фотографій діяльності УДС в Харбіні [ЦДІАЛ ф. 358, оп. 1, спр. 137, арк. 18].

Література:

1. ЦДІАЛ (Центральний Державний Історичний Архів Львівської Обл. сті), ф. 358, оп. 1 спр. 137.

УДК 37.013.43:784(510)

Матковський І.Ю.

ORCID: 0000-0003-2482-6512

*аспірант кафедри теорії та методики постановки голосу
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

ЦІНЬ ТІЕЛІН, ЯК ПРЕДСТАВНИК СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВОКАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: вокальна освіта, глобалізація, Китай.

Одним із найбільш вагомих подій минулого століття був процес перетворення вищої освіти на масову, а використання іноземних мов дозволило вченим обмінватися своїми ідеями зі світом. У наш час темп глобалізаційних процесів прискорився. Їх вплив ми можемо бачити в

усіх сферах життя. Вокальне мистецтво, як невід'ємна частина людського буття, не може залишитись осторонь такого ходу речей. Одним із сучасних представників синтезу європейських вокальних традицій та китайської вокальної школи став Цінь Тіелін.

Нашу увагу привернув професор китайської консерваторії Цінь Тіелін, який відзначився використанням принципів західноєвропейської вокальної школи задля підготовки студентів до виконання не тільки оперних арій, але й традиційної китайської музики. Він піднімає питання односторонності поглядів педагогів Китаю. Зокрема, деякі китайські педагоги стверджують, що традиційну вокальну школу потрібно замінити на західні методи співу (*Western singing method*), ніби то люди, які «опанували спів оперних партій та романсів зможуть на достатньому рівні виконувати китайські народні пісні також (*Chinese songs*)» [1, с. 214].

Зауважимо, що ми погоджуємося із думкою Цінь Тіелін у цьому питанні. Адже, задля опанування фольклорним репертуаром потрібно не тільки мати достатній рівень співацьких умінь і навичок, але й володіти високим рівнем обізнаності у національних вокальних звичаях, що буде проявлятися під час виконання традиційної китайської вокальної музики.

Зокрема, Цінь Тіелін зауважив, що «існує проблема визнання китайських співаків, які, оволодівши технікою *bel canto* та зайнявши призові місця на міжнародних конкурсах, не можуть реалізуватися у повній мірі. Публіка у таких співаків дуже мала, актори самі були засмучені таким ходом справ. Навіть якщо декілька західних опер було поставлено за рік, то цього було не достатньо щоб заволодіти увагою більшості глядачів» [2, с. 7]. Багато співаків, тренування яких проходило за методикою західноєвропейською вокальною школою, не змогли знайти роботу у Китаї. Наприклад, так сталося із прославленою співачкою, сопрано Хе Хуей. Хоча співачка виконувала провідні оперні партії у театрах Ла Скала, Німецькій опері та Метрополітен опера. Це пов'язано з тим, що «у сучасному Китаї оперні вистави відбуваються не більше пари разів на рік. Європейські опери презентуються не більше ніж один раз чи два на рік [3].

Таким чином, Цінь Тіелін піднімає питання розвитку національної вокальної педагогіки, традиційного вокального мистецтва тощо.

На нашу думку, проблема виникає не стільки в тому, що китайській слухач не може сприйняти європейське оперне мистецтво, а в тому, що китайці мають низький рівень доступу до творінь європейських композиторів.

Зауважимо, що вирішуючи проблему виконання традиційної Китайської вокальної музики, Цінь Тіелін приходять до типових для європейської культури науково-педагогічних принципів, а саме: «науковості, національного характеру, артистизму та сучасності» [2, с. 14].

Отже, він визначає «чотири основи», які називає «естетичними складовими цілого». Кожна складова має незалежну та повну конотацію.

«Науковість» полягає у тому, що вокальна музика повинна слідувати законам співу, вивченню співацьких навичок та процесу співу» [2, с. 14].

«Національний характер» полягає у тому, що вокальна музика повинна виростати від традиційної китайської культури та базуватися на естетичних вподобаннях китайського народу» [2, с. 14].

«Артистизм» складається з ознак художньої краси та є проявом естетичних цінностей» [2, с. 14].

«Сучасність» закладає у себе те, що вокальна музика повинна вбирати у себе ритм сьогодення та сприяти розвитку вокальної музики у майбутньому» [2, с. 14].

Цінь Тіелін звертає увагу на те, що вокальна педагогіка у сучасному Китаї знаходиться на відносно низькому рівні у порівнянні з «більш глибоким вивченням інших дисциплін, таких як музикознавство та музична естетика, наші перспективи у вивченні національної вокальної музики піднімуться з рівня повного пізнання технік та засобів до рівня природи та законів» [2, с. 15].

Зокрема, Цінь Тіелін розкриває три фактори, які дозволять майбутньому вокалісту володіти китайською національною манерою співу, а саме:

- контроль за диханням;
- з'єднання грудного голосу та фальцету;
- дикція [4].

Також Цінь Тіелін вважає, що «оволодівши зазначеними складовими, студент зможе зробити свій голос більш гучним, багатим обертонами та потужним» [1, с. 214].

Ми повністю погоджуємося із зазначеними вище методами розвитку співацького голосу, зокрема визначення ролі фальцету при вокальному виконанні Китайської традиційної музики, де йде постійний перехід від повного звучання співацького голосу до використання окремого фальцетного регістру у співака. Зауважимо, що у європейській вокальній музиці не використовується така манера співу, тобто, використання фальцетного співу.

Слід звернути увагу на те, що Цінь Тіелін, професор китайської консерваторії, використовує у своїй педагогічній роботі італійські та німецькі романси [1]. Це дає змогу його учням робити співацьку вокальну кар'єру не тільки в Китаї, але і за її межами. Тобто, такий принцип підбору репертуару дозволяє студентам відкрити для себе цілий світ європейської вокальної культури, використовувати дані надбання у своїй подальшій творчій діяльності.

Слід звернути увагу на те, що Цінь Тіелін розспівує студентів на «відкритих» голосних, що, на нашу думку, дає змогу відкрити для себе відносно легкий спосіб звукоутворення і звуковедення. Він наголошує на

тому, що під час співу вокальних творів спостерігається «модифікація» голосних і приголосних, що на його думку, «дозволить отримати виконавцю гарний голос без втрати артикуляції у процесі співу» [1, с. 215].

Щодо цього питання існує багато точок зору. Зокрема ми не зовсім погоджуємося із такими прийомами роботи над вокальною технікою. Тобто, вважаємо, що співацький голос найбільш яскраво, потужно і вокальне правильно звучить саме під час розпівування голосних.

Таким чином, розглянуті педагогічні принципи, методи і прийоми вокального навчання, які пропонує Цінь Тієлін, мають позитивний результат. Його учні представлені такими видатними в Китаї артистами, наприклад, Лі Гуї. Співачка комбінувала у своєму співі народні традиції та естрадну манерність. Зокрема, Донг Венхуа використовувала типовий європейський спів «на опорі» при виконанні китайських вокальних хітів. Ву Біксія презентувала синтез європейської школи *bel canto* із можливістю співу китайських народних пісень.

Таким чином, Цінь Тієлін використовував у своїй педагогічній практиці сучасні методи і прийоми вокального навчання, які згодом використовують його студенти.

Із вищесказаного можна зробити висновок, що Цінь Тієлін є представником сучасних глобалізаційних процесів модернізації вокальної освіти та заслуговує на більш глибокі науково-педагогічні дослідження українськими вченими.

Література:

1. The Construction of National Identity through the Creation of the National Singing Method in China LIU Yuan PhD University of Technology Sydney 2019
2. Jin, Tielin, ed. 2011. Jin Tielin shengyue jiaoxue fangtang lu (Jin Tielin's Vocal Teaching: Interviews). Beijing: People's Music Publishing House.
3. <https://www.theoperaqueen.com/2019/10/16/hui-he/>
4. 余笃刚. 民族声乐学 上海音乐出版社 2015年 146 页 (Юй Юган. Національна вокальна музика. Шанхай, 2015. 146 с.)

Мельник М.Т.

ORCID: 0000-0002-0494-9403

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри художнього текстилю та моделювання костюма
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва
і дизайну імені Михайла Бойчука
м. Київ, Україна*

ТРАДИЦІЙНА КИТАЙСЬКА ВИШИВКА В СУЧАСНІЙ МОДІ

Ключові слова: традиційна вишивка, китайська вишивка, мода, дизайн одягу, китайський орнамент.

Вишивка займає чільне місце в традиційних культурах багатьох країн. У Китаї, від халатів давніх імператорів до показів сучасних дизайнерів, вишивка завжди була тісно пов'язана з костюмом. Завдання даної розвідки – проаналізувати як популяризується та інтерпретується традиційна вишивка в фешн-дизайні на початку XXI століття.

Традиційній вишивці Китаю присвячено ряд монографій, дисертацій, наукових статей. Жозен Бертін-Гест у книзі «Традиційна китайська вишивка. Історія. Техніка. Мотиви» [1] розглядає традиції китайської вишивки в історичній перспективі, а також аналізує її основні символи і мотиви, найпоширеніші техніки тощо. Лі Су в статті «Технологія традиційної китайської вишивки та її використання в дизайні сучасного одягу» [3] розглядає етнічні особливості китайської вишивки та аналізує можливості її застосування в сучасних формах одягу, зрозумілих і цікавих представникам різних культур. Чжан Інчунь у дисертаційній роботі «Концептуальна вишивка для моди в китайському контексті» [10] проводить порівняльний аналіз традиційної китайської та західної вишивки і визначає нову концепцію вишивки для сучасного фешн-дизайну на основі збереження китайської ідентичності, модернізації традиційних технік вишивання та креативності поєднання традиційного оздоблення з сучасними матеріалами і конструкціями.

В українському мистецтвознавстві питання застосування мотивів і технік традиційної китайської вишивки в сучасному дизайні модних продуктів практично не висвітлені. Вивчення досвіду Китаю в збереженні та розвитку традиційної вишивки актуальне, оскільки вишиванка є символом вітчизняної національної культури, а традиційна вишивка потребує гармонійної інтеграції в сучасний фешн-дизайн та популяризації як всередині країни, так і за її межами.

Найбільш ранні зразки китайської вишивки сягають династії Чжоу (1027–221 рр. до н. е.). Вишивка створювалася з використанням шовкових ниток, виробництво яких на той час вже було освоєно. Мистецтво вишивки поширилося по всьому Китаю за часів династії Хань (206–220 рр. до н. е.) і вже на той час виділилися чотири відмінних стилі (школи) вишивки, кожен з яких досяг значного розквіту після поживлення торгівлі на Шовковому шляху, що створило значний попит на китайські товари у країнах Європи [5].

Су, Шу, Сянь та Юе – чотири основні стилі вишивки, визнані частиною нематеріальної культурної спадщини Китаю. Кожна з цих шкіл має певні художні й технологічні особливості.

Су походить з Сучжоу, провінції Цзянсу. Це одна з найдавніших технік вишивки у світі (налічує понад 2000 років історії), яка вважається найрепрезентативнішим видом китайської вишивки. Для вишивання використовуються найтонші голки, а майстерність вишивальниць називають «живописом голкою». В період династії Цін (1644–1912) вишивка Су шанувалася по всьому Китаю, а Сучжоу було офіційно проголошено «Містом вишивки». На той час в там працювало 65 спеціалізованих майстерень з вишивки [7].

Найбільш характерними особливостями вишивки Су є: надзвичайно тонкі шовкові нитки (нитку ділять на половину, на чверть, восьму, шістнадцяту частини); утворення відтінків з поєднання ниток різних кольорів, а також гладка (атласна), рівномірна, тонка фактура. В сучасній моді вишивка Су, в основному, використовується для оздоблення одягу, віял, гаманців, ювелірних виробів.

Стиль Шу походить з навколишніх районів Ченду, Провінції Сичуань. Відрізняється яскравими барвами, змішуванням ниток різних кольорів для плавного переходу від одного суцільного кольору до іншого; об'ємною фактурою і використанням більше сотні видів стібків. В сучасній моді використовується для декору одягу, взуття, аксесуарів.

Вишивка Сян географічно пов'язана з провінцією Хунань. Вишивальниці навмисно імітують інші види мистецтва, такі як живопис, гравюра та каліграфія. Як правило, мотиви Сян відображаються «широкими мазками», а вишивка двобічна і зображення мають дуже гладкі поверхні. Сьогодні використовується в одязі, постільній білизні.

Стиль Юе походить з Чаочжоу, провінції Гуандун. Вишивка складається зі складних симетричних візерунків, яскравих кольорів, різноманітних стібків і переплетень. У Юе відсутня ілюзія глибини, а серед мотивів переважають дракони і фенікси. Вишивка Юе використовується по-різному сьогодні: для весільних суконь, костюмів, прикрас тощо.

Протягом тисячоліть в Китаї майстерність вишивки передавалася між поколіннями в сім'ях, а не в офіційних школах. В період закритості країни вишивка рідко практикувалася і вважалася майже втраченим мистецтвом. У провідних сучасних закладах вищої мистецької освіти

Китаю нема спеціалізацій з вишивки, а необхідність ввести курси вишивки для дизайнерів моди і текстилю обґрунтовується потребою не тільки зберегти традиційну вишивку, а й поєднати сучасну теорію і практику дизайну з традиційним мистецтвом [10, с. 182–184].

В 2003 році фундаментальне дослідження традиційної китайської вишивки почали засновники китайського бренду Eve Group: 15 років вивчали вишивку найбільш віддалених поселень Китаю і охопили понад 8000 вишивальниць та зібрали понад 5000 традиційних орнаментів вишивки. Проект Eve Group під назвою «Вишивані мрії» включав проведення 1200 семінарів, відкриття 16 сільських музеїв та більше 10 туристичних маршрутів до сіл, де виникло це ремесло. В рамках проекту організовано участь китайських вишивальниць у престижних європейських фешн-заходах. В 2018 році Eve Group відкрили онлайн-базу даних для світових дизайнерів моди [6]. Всі перелічені заходи з популяризації традиційної китайської вишивки, безумовно, вплинули на китайську та глобальну індустрію моди.

В Паризькому тижні моди періодично беруть участь китайські дизайнери, в роботах яких багато елементів традиційної вишивки: Лоренс Ксю, Лан Ю, Іцін Ін, Гуо Пей. Не обійшли китайську вишивку і всесвітньвідомі європейські й американські дизайнери: Лаура Б'яджотті, Ральф Лорен, Том Форд, Дріс Ван Нотен, Александро Мікеле. В Західному світі традиційна китайська вишивка ідентифікується, головним чином, за стилістикою орнаментів і мотивів. Серед останніх – дракони, фенікси, тигри, піони і хризантеми, квіти лотоса, сприятливі ієрогліфи, журавлі, риби тощо. Але успадкування традиційної китайської вишивки – це не просто питання наслідування її технік та копіювання мотивів, але й, що важливіше, це популяризація ключових культурних цінностей Китаю, оскільки вишивка поєднує мистецтво, ремесло, дизайн та культуру. Для багатьох майстрів, втомлених сучасними темпами життя, вишивка є своєрідним засобом сповільнення, навіть медитації – це окремих напрямком подальших досліджень.

Література:

1. Бертин-Гест Ж. Традиционная китайская вышивка. История, техника, мотивы. – М. : Издательство «Кристина – Новый век», 2007. – 126 с.

2. Ли Су. Влияние особенностей национального костюма на моделирование современной китайской одежды // Научный журнал «Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена» 2010, № 120. – С. 243–248.

3. Ли Су. Технология традиционной китайской вышивки и ее использование в дизайне современной одежды / Творчество молодых: дизайн, реклама, информационные технологии / Материалы IX Международной научно-практической конференции студентов и аспирантов. – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2010. – С. 45–48.

4. Chen Y. The influence of Chinese folk embroidery of modern fashion design // Atlantis Press <https://download.atlantis-press.com/article/25865088.pdf>

5. Chinese Embroidery // China highlights [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.chinahighlights.com/travelguide/culture/embroidery.htm>

6. Fair puts spotlight on traditional Chinese embroidery // China Daily, 2018, 08, 04 [Електронний ресурс]. – URL: <https://news.cgtn.com/news/3d3d514e30596a4d79457a6333566d54/share.p.html>

7. Mailer A., Zhu S. What is Su Embroidery? The History of Suzhou Silk Embroidery Art // Art of silk, May 30, 2013 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.artofsilk.com/blogs/news/7987881-what-is-su-embroidery-the-history-of-suzhou-silk-embroidery-art#.X3a2MmgzbIV>

8. Wei S. New London exhibition showcases China's ethnic minority fashion // Global Times 2019/10/22 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1167601.shtml>

9. Xiaojin R. Chinese embroidery gets modern look in fashion pop-up market // China Daily, 2018, 08, 02 [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.chinadaily.com.cn/a/201808/02/WS5b62a146a3100d951b8c83b7.html>

10. Yingchun Z. Conceptual Embroidery For Fashion In A Chinese Context // Zhang Yingchun. – A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. – The Hong Kong Polytechnic University. Institute of Textiles and Clothing (ITC), 2009 – 305 pp.

11. Yuqiao J. Chinese fashion designer combines clothing and traditional culture // Global Times 2020/3/19 [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1183360.shtml>

УДК 61(510)

Михайлюк М.І.

ORCID: 0000-0003-2776-9875

кандидат педагогічних наук, старший викладач

кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

ПВНЗ “Київський медичний університет”

м. Київ, Україна

РОЗВИТОК КИТАЙСЬКОЇ МЕДИЦИНИ

Ключові слова: китайська медицина, лікування, захворювання.

Китайська медицина пройшла довгий шлях розвитку та на даний момент вона включає в себе безцінний практичний досвід, унікальні терапевтичні методи.

Протягом двох тисячоліть традиційна китайська медицина розробила теоретичний і практичний підхід до лікування і профілактики захворювань. Перший документально підтвержене джерело китайської медичної теорії – «Хуанді ней цзін» (“Inner Classic of the Yellow Emperor”) був написаний між 300 і 100 роками до нашої ери. У ньому описується діагностика і лікування величезної кількості захворювань і даються поради про здоровий спосіб життя, фізичні навантаження і дієта, щоб уникнути хвороб, пов’язаних з дефіцитом вітамінів.

Китайська медицина розвивалася і передавалася з давніх часів. Результатом цього є спадщина письмових робіт, які перевищують 8000 текстів, присвячених всіляким проблемам зі здоров’ям, включаючи простуду, венеричні захворювання, параліч, і епілепсія. Ці знання містяться в книгах і рукописах з такими загадковими назвами, як “The Pulse Classic” (складена Ван Шухе в III столітті) і “Prescriptions Worth a Thousand Pieces” (Сунь Сіміана в VII столітті).

Якщо порівняти методи лікування традиційного Заходу і Сходу, то вони обидва пов’язані з людським тілом і лікарськими препаратами. До того, як ортодоксальна медицина розкрила справжню причину хвороб, у людей була довга історія уяви про внутрішнє і зовнішнє «я». У той час як стародавні китайці сприймали тіло в адекватному балансі, що характеризується Інь і Ян, то середньовічні європейські лікарі використовували роздвоєність, але принципи лікування залишилися однакові.

В одній середньовічній медичній книзі “Causae et Curae” було написано Хильдегардом з Бінгена (1098–1179), існують методи лікування, дуже схожі як в європейській, так і в китайській медицині. Наприклад оцет або його аналог використовувався в якості зігріваючого засобу, «щоб зігріти шлунок і сечовий міхур».

Як і більшість форм традиційної медицини, теоретичні та діагностичні основи традиційної китайської медицини часто не можна пояснити термінами західної анатомії та фізіології. Вони кореняться у філософії, логіці та віруваннях іншої цивілізації.

У той час як лікар традиційної західної медицини може цікавитися масою тіла, ростом і симптомами під час обстеження, лікар китайської медицини дивиться на пацієнта цілісно. Цей процес включає в себе чотири стовпи діагностики – погляд, слухання, дотик і питання, які можуть дати важливі індикатори балансу, гармонії і енергії пацієнта. Потім вони можуть надати необхідне лікування, і двох пацієнтів з однаковими симптомами можна буде лікувати по-різному. Ми повинні спробувати інтегрувати і те й інше в універсальний підхід до зцілення і лікування, тоді, можливо, людство буде здоровіше і мудріше.

Поцулко О.А.

ORCID: 0000-0002-6797-9992

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 1

Донецький національний медичний університет

м. Лиман, Україна

ФІЛОСОФІЯ КИТАЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ

Ключові слова: китайська традиційна медицина, діагностика, цигун, ци, чжен, ян, інь, гармонія, Лао-цзи, діалектичний підхід.

Феномен китайської традиційної медицини в сучасному модернізованому суспільстві викликає закономірний інтерес у дослідника. Він свідчить про унікальну живучість традиції, що розвивається протягом двох тисячоліть і залишається затребуваною і в наші дні. Чому саме традиційна медицина? Тому що саме вона робить упор на запобігання, профілактику захворювань, виявляється більш вигідною як для окремої людини, так і для суспільства в цілому. До того ж її прийоми зазвичай представляють лише складову частину складних систем світосприйняття і світоустрою, оволодіння якими повідомляє тілесному і духовному життю нову якість.

Мета дослідження – проаналізувати основи китайської традиційної медицини як цілісної філософської системи, яка знайшла свою силу в природних законах самої природи.

У одній з найдавніших праць з китайської медицини «Ней Цзін», написаній у II столітті до н.е., говориться: «Збереження порядку, а не виправлення безладу є вищим принципом мудрості. Лікувати захворювання після того, як воно вже виникло, все одно, що копати колодязь, коли захотілося пити, або кувати зброю, коли почалася війна» [5, с. 68]. Висловлення «Людина хвора не тоді, коли у неї виникає хвороба, а хвороба виникає тоді, коли вона хвора» абсолютно точно відображає суть погляду китайської медицини на здоров'я людини. Коли захисні сили ослаблені, а резерви вичерпані, безліч факторів вступає у взаємодію, допускаючи виникнення хвороби.

Здоров'я в китайській медицині розглядається, як здатність організму реагувати на широке розмаїття подразників таким чином, щоб підтримувалися рівновага та цілісність. Основним правилом лікування є «усунення причини захворювання» з урахуванням індивідуальних особливостей, конституції, географічного положення, пори року і т. п. Традиційна

китайська медицина – медицина, яка веде до здоров'я шляхом «гармонії» завдяки добре збалансованому харчуванню. Відповідно до цієї теорії, ніяких спеціальних і, тим більше, штучних засобів не повинно існувати, тому що природа – мати всякого життя в цьому світі – сама велика цілителька. Тому велике значення приділяється збору трав. Їх збір і обробка відбуваються строго у відповідності з космічним положенням Сонця, Місяця і Сузір'їв. Продукт, що увібрав в себе енергію Землі, Сонця, Місяця і Космосу, багаторічних трав і тварин, передає всю цю енергію людині, а на основі цієї енергії виробляється енергія довголіття [1, с. 166].

Діалектичний підхід в китайській традиційній медицині бере початок у вченні Лао-цзи: «Коли всі в Піднебесній дізнаються, що прекрасне є прекрасним, з'являється і потворне. Коли всі дізнаються, що добре є добрим, виникає зло» [3, с. 1]. Великий мудрець вказав на дуальність суцього, саме в процесі взаємодії протилежностей визначається характеристика явища або речі. Діалектика Лао-цзи відрізняється від «діалектики суперечностей», згідно з якою вони в стосунках і протистояння, і єдності. Співіснуючи, протилежності досягають єдності під час «боротьби», а діалектика Лао-цзи цінує саме гармонію двох сторін суцього: одна сторона служить передумовою існування іншої, і вони можуть трансформуватися один в одного – суще і несуще не суперечать один одному, що створює рівновагу. З точки зору китайської традиційної медицини, захворювання є порушенням гармонії людського організму, який розглядається як органічне ціле, на ході захворювання якого позначаються як внутрішні, так і зовнішні чинники, тобто хвороба пов'язана з цілісним людським тілом в повному контексті його життєдіяльності. Наприклад, в процесі лікування розтягування шийних жил голковколіванням лікар впливає на женьчжун – точку на вертикальній борозні верхньої губи; при лікуванні безсоння – на ноги [3, с. 8]), але і на зв'язок людського тіла з навколишнім середовищем (наприклад, під час прийняття китайських ліків необхідно дотримуватись обмежень в їжі; заняття цигун (особлива гімнастика, мистецтво застосування енергії ци для оздоровлення організму), вимагають повідомлення ци із зовнішнім світом) [5, с. 8].

У китайській традиційній медицині існує унікальне поняття – чжен. Хвороба і чжен є способами пізнання сутності захворювання. Різниця між ними полягає в тому, що чжен є узагальнення показників певного періоду розвитку захворювання – причин, локалізації та особливостей захворювання – в якийсь період його розвитку. Хвороба ж відображає основне протиріччя всього процесу захворювання. Чжен характеризується індивідуальною різноманітністю, володіє протяжністю в часі, просторі, динамічністю і виявляє органи, функції яких були порушені

більшою мірою, тому в китайській традиційній медицині дуже серйозно ставляться до індивідуального підходу при діагностиці. Діагноз ставиться шляхом розмежування хвороби і чжен. Звідси на різних етапах лікування, з урахуванням чжен, відсоткове співвідношення та види призначених лікарських трав в рецептурі постійно змінюються відповідно до стану хворого, ходу розвитку хвороби, віку і статті. Тому цілком можна стверджувати, що китайська традиційна медицина лікує пацієнтів системно – через приватності (чжен), що організують гармонію цілого.

У китайській традиційній медицині розрізняють чотири основні методи діагностики – огляд, аускультация, опитування, пальпація. При цьому всі виявлені симптоми характеризують з позиції ян і інь, що дозволяє визначити провідний патологічний синдром. Величезне значення приділяється пульсовій діагностиці. Залежно від характеристик, описують вісім видів пульсу: поверхневий – визначається при легкому натисканні, характерний для «зовнішнього» синдрому; глибокий – прощупується при сильному натисканні, характерний для «внутрішнього» синдрому; рідкісний – не більше чотирьох хвиль за цикл дихання, характерний для синдрому «холоду»; частий – характерний для синдрому «спека»; вільний – гладкий, при повнокров'ї; терпкий – повільний, невільний, тонкий, буває при недокрів'ї; великий – коли прихід пульсової хвилі сильний, а відхід слабкий – при лихоманці; прихований – прощупується насилу – при занепаді «ян».

Основною метою лікування в китайській традиційній медицині є відновлення рівноваги в організмі, досягнення балансу інь і ян. Тому при «порожньому» синдромі застосовується метод «бу» (тонізації) у вигляді слабого подразнення. При «повному» синдромі, навпаки, застосовується метод «се» (седації) у вигляді сильного роздратування. При синдромах, що поширюються вгору, використовується сильне роздратування, а при синдромах, що опускаються вниз, – слабке. Якщо страждає ліва сторона, то діємо на праву і навпаки. Дія початків інь-ян полягає в наступному: 1) вони прагнуть подавити один одного; 2) обидва початки знаходяться в тісному взаємозв'язку і перетворюються один в інший («у інь є ян, у ян є інь»); 3) боротьба та взаємоперетворення інь і ян дають джерело розвитку і перетворенням, для цього використовуються різні засоби: трави, масаж, акупунктура, за допомогою яких можна регулювати проходження енергії в місцях її надлишку [2, с. 74].

Важливе значення в китайській традиційній медицині надається концепції «п'яти стихій» (у-сін), до яких включають дерево, вогонь, землю, метал, воду, між якими існують складні взаємозв'язки. Першоелементи стимулюють один одного: дерево стимулює вогонь, вогонь – землю, земля – метал, метал – воду, вода – дерево. Одночасно вони пригнічують один одного. Послідовність тут така: дерево пригнічує землю, земля –

воду, вода – вогонь, вогонь – метал, метал – дерево. Існують також зворотні зв'язки, коли через надмірні витрати енергії гнітючий елемент виснажується і вектор придушення розгортається в зворотну сторону. [2, с. 76]. П'ять першоелементів відповідають п'яти системам органів, п'яти кліматам і п'яти типам особистості. Всі типи «наживають» собі хвороби через свою схильність, звички і похилості, проявляючи сильні й слабкі сторони своєї природи.

У сучасному світі традиційна китайська медицина відіграє дедалі зростаючу роль. Наукове вивчення її спадщини має важливе значення для розвитку сучасної наукової медицини. Так, найпопулярнішим методом лікування раку в сучасній медицині є хімічна терапія, тобто процес знищення ракових клітин, що супроводжується загибеллю частини здорових, що передбачає подальше їх відновлення. У цьому процесі не враховуються власні ресурси організму, хоча експериментально було доведено, що в клітинах людського тіла присутні cAMP, що має дуже цікаву і важливу здатність перетворювати ракові клітини в здорові [6]. Звичайно, за допомогою традиційної китайської медицини не можна видалити злякисну пухлину, проте її глибока філософія розглядає кожний стан організму людини як ланцюжок взаємопов'язаних подій, а тому в лікуванні застосовується принцип впливу саме на причини захворювання, які відновлюють всі функції організму і стимулюють природні захисні реакції.

Література:

1. Герасимова А.М., Поцулко О.А. Філософія та світорозуміння китайської філософії. The 14th International youth conference «Perspectives of science and education». (January 17, 2020) SLOVO\WORD, New York, USA. 2020. С. 164–176.
2. Кобзев А.И. Пять элементов и «магические» фигуры «И цзина». 12-я науч. конф. «Общество и государство в Китае». Москва, Наука. 1981. Ч. 1. С. 73–88.
3. Лао-цзы: Дао-Дэ дзин / Пер. Ян Хи-шуна. М. Мысль. 1972. 16 с.
4. Моучан Ю. Европейская и китайская медицины: две философии и две культуры. Вестник Чжэнчжоуского института легкой промышленности (Общественные науки). 2012. Т. 13. № 3. С. 7–12.
5. Цзю У. Культурные корни даосской философии и китайской традиционной медицины. Религия Китая. 2015. № 7. С. 68-69.
6. Чжан Цзиньсинь, Хоу Сяньпин, Чжао Хуэй, Хоу Инжун, Ю Фанфан. Первоначальное исследование теорий о сезонном питании жизни. Клиническое исследование китайской медицины. 2015. Т. 10. № 29. С. 7–9.
7. Энциклопедия Байду. cAMP (Cyclic Adenosine monophosphate). URL: <https://baike.baidu.com/item/cAMP/13840883?fr=aladdin> (Дата звернення 08.12.018)

Рибак А.А.

*студентка 2-го курсу кафедри культурології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Родян М.В.

*ст. викл. кафедри культурології,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

СТАТУС ЖІНКИ У СІМ'Ї СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ

Ключові слова: Китай, жінка, сімейні відносини, традиції.

Перш ніж розглядати статус дівчат і жінок в традиційній стародавньо-китайській родині, слід надати характеристику відносинам, що панували в китайській родині між чоловіком, батьком сімейства, і дочками, та в суспільстві в цілому. Кожен китаєць був зобов'язаний дотримуватися інтересів сім'ї, один із головних – це народження дітей, насамперед синів, задля продовження роду та зміцнення позиції родини протягом століть. Дочки віддавалися заміж та практично переставали бути членами сім'ї.

Поява на світ дочки ставала тягарем, бо вона не могла приносити жертви на честь батьків та продовжувати клан, тобто від маленької зростаючої жінки нема чого було очікувати, проте треба було подбати про виховання та придане. Батьки-бідняки, розуміючи, що у них немає можливості купити придане донці, і не бажаючи прирікати її на гірке й безчесне існування, позбавляли її життя [3, с. 58].

Для свого спокою батьки часто сватали своїх дітей у ранньому віці. Якщо так трапилося, а наречений помирав до весілля, дівчину вінчали з поминальною дощечкою померлого: тоді вона ставала вдовою в момент свого вінчання і, як інші вдови, позбавлялася можливості вдруге вийти заміж. Це ставалося тому, що вторинне заміжжя вважалося тяжким злочином та зневаженням жінки покійного чоловіка. Вдова, яка набула сміливості вдруге вийти заміж, була приречена на вигнання зі свого місця перебування, піддавалася ризику бути убитої родиною покійного чоловіка, та й за законом могла стати лише чиеюсь наложницею, але не дружиною. За традицією, дружина мала залишатися з чоловіком при житті та після, тобто піти у потойбічний світ разом із ним. Вона оголошувала про таке рішення родині, і її вчинок розглядався як подвиг [1, с. 94–112].

Що стосується прав жіночої частини родини на сімейну власність, то була така ситуація: якщо через будь-які обставини відбувався поділ нерухомості, то вона розподілялося між чоловіками. Дочки й дружини ставали спадкоємицями майна батьків і чоловіків тільки якщо в роду не залишалося жодного чоловіка, що було великою рідкістю. Навіть у багатих родинах жінка не мала права на спадщину [2, с. 308].

Окрім моральних та матеріальних утисків, дівчата з дитинства страждали й фізично. Китайці вважали, що справжньою красунею може бути тільки та дівчина, яка виглядає як слабка і витончена тростинка, але насправді задля цього потрібно було бути сильною духом. Щоб відповідати цьому тендітному образу, дівчина повинна була мати дуже маленький розмір ніг і грудей. Мати з шести-семирічного віку своєї дочки "створювала" відповідний вигляд майбутньої красуні. Для цього дівчатам замотували ноги, підгинаючи усі пальці крім великого. Ця процедура виконувалася до тих пір, поки ступня не набувала потрібну дугоподібну форму [2, с. 311]. Краса потребує жертв, тож ця процедура була вельми й вельми болючою, однак, попри постійні болі, дівчатка повинні були продовжувати виконувати всі свої обов'язки по будинку як і раніше.

Звичайно, у жінки були деякі привілеї – якщо дружині нікуди було піти, або якщо чоловік розбагатів завдяки її приданому, він не мав права з нею розійтися. Проте було багато інших причин, через які чоловік міг вигнати дружину навіть без шлюбнорозлучного процесу: якщо дружина не влаштовує свекра і свекруху, безплідна, підозрюється в зраді або вже вчинила її, розмовами чи неслухняністю викликає суперечки в сім'ї, страждає якоюсь хворобою, що викликає огиду, без дозволу чоловіка присвоює собі домашнє майно [2, с. 308].

Отже, стародавні традиції Китаю прирікали усіх без виключення дівчат на жалюгідне існування. Однак, культ чоловіка з раннього дитинства домінував над дівчинкою. Положення дівчат не змінювалося в кращий бік і не ставало менш важким після заміжжя. Безумовно, в багатих сім'ях дівчатам хоча й жилося легше, вони мали не більше прав, ніж бідні. Проте, ми повинні розуміти, що ні про які феміністичні ідеї на той час не чули й не думали ніде у світі, тож відношення до жінки як до другорядної людини – проблема не тільки китайської культури.

Література:

1. Зибіна А. Взгляд на значение женщин в исторической жизни народов. Т. 1 – Китай. Москва: Типография В. Готье, 1870. 175 с.
2. Кравцова М. История культуры Китая. Москва: Лань, 1999. 416 с.
3. Доменак Ж. Л. Семейные отношения в Китае. Москва: Наука, 1991. 215 с.

Смольницька О.О.

ORCID: 0000-0001-9864-1727

кандидат філософських наук,

провідний науковий співробітник

Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського,

член ICOM,

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКА ТЕМАТИКА У МИКОЛИ ГУМІЛЬОВА І МАРІЇ ВІЗІ: ПЕРЕКЛАДИ ЛІРИКИ У НЕОКЛАСИЧНИХ ТРАДИЦІЯХ

Ключові слова: Китай, переклад, неокласицизм, еміграція.

Китайська культура як синонім екзотичного, витонченого і таємничого неодноразово змальовувалася в європейській художній рецепції. У ХХ ст., коли відвідування Китаю перестало бути занадто недоступним, сформувалося зображення цієї держави та її культури водночас як реальності та міфологеми. Відповідно, пропонується зіставити змалювання китайської тематики як малорозробленої у двох поетів – Миколи Гумільова [6] (відомого за життя як співця екзотики) і Марії Візі – з теоретичної та практичної точки зору (перекладознавства). Інтерес до поезії Миколи Гумільова спостерігається у сучасних українських перекладачів, які стоять на неокласичних засадах і мають у зацікавленнях інші культури (І. Качуровський (1918–2013), Олена О’Лір, М. Стріха та ін., у тому числі авторка цих рядків).

1. Микола Гумільов, «Я верил, я думал...» – зі збірки «Чуже небо»; опубліковано у 1912 р. Цей текст має присвяту Сергію Маковському, але водночас включений до циклу «Посвящается Анне Ахматовой» [4, с. 169]. Вірш викликав у сучасників (О. Блока, А. Ахматової) схвальні враження. Сам твір – явна сублимація, бо на початку ліричний герой наголошує на своїй відторгненості, забутості, фатальній самоті (фатум замінив Бога!), і на усвідомленні того, що успіх не може бути вічним, адже постійне творення виснажує творчі сили, а причетність до сакрального передбачає розплату: «И если я волей себе покоряю людей, / И если слетает ко мне по ночам вдохновенье, / И если я ведаю тайны – поэт, чародей, / Властитель вселенной – тем будет страшнее паденье» [4, с. 169]. Китай як порятунок для поета – ожила казка, і у вірші підкреслено естетизм і тендітність: дзвоники – порцелянові; навіть кольорова пагода здається хиткою, нетривкою; описана далі дівчина –

мала і так само тендітна. Ключові символи – це оси, квітки і дракони, вишиті золотом на червоному халаті. Але провідний символ – це подзвін, ледь чутний, проте важливий. Отже, Китай постає як естетизм, як мистецтво, доступне не для всіх, але для поетової душі (що не має меж). М. Гумільов уловив у цій культурі головне – медитативність, терапевтичний спокій (тому більше серце не болить). Тобто для автора Китай – внутрішня еміграція.

Важливо простежити, як цей текст «працює» іншими мовами – у перекладах англійською та українською (щодо останньої мови див. додаток 1). Останні дві строфи були покладені на музику під назвою «Китай» (виконував О. Вертинський). У пісенному варіанті є різночитання: зокрема, замість «без снов» – «без слів», а дзвони не легкі, а «тихие-тихие» [5]. Цей варіант на англійську мову 2008 р. точно і водночас оригінально інтерпретувала київська перекладачка і поетеса І. Гончарова: «Thus I saw in my night dreams that my heart didn't ache anymore...» [5]. Для фахової англістки важлива точність. Одночасно І. Гончарова дотримується пісенного ритму, тому «желтый Китай» у неї постає не *yellow*, а *faraway* – тобто «далеким». Портрет китайки відтворено загалом точно, хоча деякі символи замінено: «...Whereupon yellow jackets, flowers, dragons were stitched / Sat there quietly thoughtless, wordless and cross-legged / Listening attentively to how the hardly heard bells jingled» [5]. Замість гаптованих «ос» тут *yellow jackets* (а не епітет *golden*), дівчина не просто підгортає ніжки (на жаль, через еквіритмічність не підкреслено, що це саме «ніжки» – вочевидь, автор натякав і на традицію старого Китаю бинтувати дівочі ступні для того, щоб зберегти їхній малий розмір), а схрещує їх (*cross-legged*). Також в українському перекладі та англійському пропущено лексему «журавлі» (китайський тотем безсмертя). Щоправда, в українській версії є заміна на іншого птаха – лелеку: «лелечі (зграї)». Але, підсумовуючи: сам Китай, показаний поетом, англійською адекватно трансльований, і пожертвування оригіналом тут мінімальні.

2. Марія Візі (Mary Custis Vezey, 1904–1994). *Біографічна довідка.* Марія Генрихівна (Генриківна) Візі (у заміжжі Туркова, 17 січня 1904 р., Нью-Йорк – 18 жовтня 1994 р., Сан-Франциско) – поетка, яка належить англо- і російськомовній літературі, а також китайській, оскільки почала творити і публікуватися, належачи до першої хвилі російської еміграції у Китаї. Народжена у США, до Росії потрапила у чотирирічному віці. На Батьківщину переїхала наприкінці 1930-х рр., до того мешкала у Китаї. З 1918 р. поетеса жила з батьком у Харбіні, де й навчалася, у 20-ті рр. продовжила освіту в США. Після окупації Маньчжурії Японією в 1932 р. була змушена переїхати до Шанхаю, а далі – до Сан-Франциско. Була перекладачкою як технічною, так і поезії [2].

Творчість. Видала такі збірки власних віршів: «Стихотворения» (Харбін, 1929), «Стихотворения. II» (Шанхай, 1936), «Голубая трава» (Сан-Франциско, 1973). У найпершій збірці, деякі вірші з якої вперше перекладено українською, відзначали вплив російського символізму. Як поетеса М. Візі стала двомовною з 20-х рр. У цій книзі є й китайські мотиви. За життя великої слави не зазнала. Провідні мотиви – фантазія, уміння бачити символи у буденності; самотність, відчуження ліричної героїні. З одного боку, вона своя у Китаї або іншій змальованій реальності, з іншого – самотня, або ж належить кільком світам, уявному і реальному. Її реальність – часто міфологічна або казкова.

У компаративному аналізі (порівнянні з лірикою М. Гумільова) показовий англомовний вірш «Китайська серенада» («69. Chinese Serenade»), з першої збірки «Стихотворения»), 1925 р. Цей вірш звучав в англійському оригіналі та українському перекладі на заході Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського (КЛМММР) «А небо журавками вишите...», формат «Голосіївський мануар»), присвяченому пам'яті української китаїстки Ярослави Шекери (1982–2019), модераторкою була авторка цих рядків [1]. Згаданий вірш М. Візі було важко перекладати через ритм, а також алітерації (проте збережені). Зокрема, в оригіналі (перша строфа, 3-й рядок) – *flashing star* [3]. У перекладі є спроба відтворити це звуком «с»: «все в сні вколицує своїм» (див. додаток 2). В останньому рядку останньої строфи збережено оригінальну риму (*nenuphar*). Для збереження форми і змісту використано зворот «зірки жар» (в оригіналі 3-й рядок останньої строфи – *and sweetly starts her lullaby* [3]). На жаль, задля збереження ритму довелося пожертвувати фемінітивом, бо в оригіналі *Chang-O* – це богиня (*my Goddess Moon* [3]). У китайській міфології (даосизмі) справді є така богиня, зображувана білоликою; інакше її ім'я відтворюють Чан Е, або Чан'е. Отже, це – якщо дотримуватися вчення Р. Грейвза – Біла Богиня. Тоді їй освідчується у коханні не *поетеса*, а *поет* (навіть співець – тобто продовжувач стародавньої китайської традиції, коли мистецтво було синкретичним). І в оригіналі, і у перекладі відсутні роди. Щоб не перетворювати «богиню» на «бога» (хоча розмір дозволяє: «бог Місячний»), довелося вжити «лик». Є й полісемія: так, нефритова лютня богині (*thy lute of jade!* [3]) може бути й жадеїтовою, бо *jade* означає і «нефрит», і «жадеїт». Це споріднені камені, належать до мінералу жаду. Проте з Китаєм більше асоціюється нефрит. У вірші круглий лик місяця порівнюється з лютнею – вочевидь, мається на увазі білий нефрит (бо цей камінь може бути й зеленим, й інших кольорів). Так само ненюфари можуть бути білими. Прямо це не сказано, а є лише натяки. Як таких барв не названо, але можна вловити. І у першій, і у третій (останній) строфі згадуються хмари (*clouds*) і хмара (*cloud* [3]).

Отже, вони начебто протиставлені чистому місячному лику, зоряному сяйву, мерехтінню, але з іншого – у природі все гармонійно, усе взаємодоповнюється, і тому авторка дозволяє хмарині закохатись у палахку зірку. Усе це – любов до божества.

Таким чином, компаративний аналіз довів, що діаспорна (емігрантська) поезія у дечому органічно продовжила традиції Срібного віку, не будучи прямо пов'язана з нею. У досліджених текстах китайська тематика презентована європейцями (цікаво, що обох авторів об'єднує і перекладацтво, і знання саме англійської та французької мов). Китайська культура як екзотизм, вишукано змальований акмеїстом М. Гумільовим і символісткою М. Візі, зображена з притаманними їй рисами: мінімалізм, естетизм, велика увага до символів. Але якщо для акмеїста Китай (на противагу Африці) залишається не у перших «лавах» поетичної тематики і постає як рятівна екзотика, то у М. Візі у силу біографічних обставин це друга Батьківщина, «не екзотична» екзотика, а реальність, показана зсередини. Проте обоє поети вимогливо ставляться до вибору лексичних засобів – тому картина Китаю показана не банально. У М. Гумільова це урбанізм і далека Аніма (китайська дівчина) як аналог куртуазної (європейської) Прекрасної Дами у високій вежі. У М. Візі – осмислення даосизму, місячного божества як міфологеми (богині Чанг-О). Тобто в обох випадках постає поетична Аніма.

Додаток 1. Микола Гумільов, «Я вірив, я думав...» (поетичний переклад з російської Ольги Смольницької, 2015). Я вірив, я думав, і врешті сяйнув промінець; / Створивши, навек Світотворець мене віддав фатуму всує; / Я проданий! Більш я не Божий! Пішов продавець, / І дивиться з глумом виразним тепер той, хто мене торгує. // Горою легючою Вчора в гонитві мене визира, / А Завтра на мене безоднею знову чигає, / Іду... та колись буде час, і в Безодню зірветься Гора. / Я знаю, я знаю, дорога моя навіть сенсу не має. // І як з волі власної я підкорюю безодні сердець, / І як уночі прилітає до мене натхнення-видіння, / І як таємниці я відаю – маг і митець, / Володар усесвіту – тим буде страшніше падіння. // І раптом приснилось, що серце моє не болить, / Воно – порцеляновий дзвоник у жовтім Китаї, / На пагоді барвній... висить і привітно дзвенить, / В смалевім небі лелечі піддражнює зграї. // А дівчина тиха в уборі з червоних шовків, / Де золотом вишиті оси, квітки і дракони, / Підгортає ніжки й вдивляється знову без дум і без снів, / Вчуваючись пильно в легкі невагомості дзвони.

Додаток 2. Марія Візі, «Китайська серенада» (поетичний переклад з англійської Ольги Смольницької, 2019). Небесний срібний пілігрим – / хмар сутінки так-о, / все в сні вколисує своїм / лик Місячний, Чанг-О. // Мій друже, снів розсіюй спліт, / як мерехт промінців, / твій лютні місячний нефрит, / а відголос – мій спів! // Любить себе дай – хмари плин / так любить зірки жар, / а стави линуть вперегін / торкнутись неньюфар!

Література:

1. Вечір пам'яті Ярослави Шекери, Київ, 24.10.2019. URL: https://youtube.com/watch?reload=9&v=Llrj_Sgj6eo&feature=youtu.be (дата розміщення: 25 жовтня 2019).
2. Визи, Мария Генриховна. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Визи,_Мария_Генриховна (дата визита: 08.03.2019).
3. Визи Мария Генриховна. A Moongate in My Wall. URL: <https://www.litmir.me/a/?id=71390> (дата визита: 08.03.2019).
4. Гумилев Н. С. 114. Я верил, я думал... Гумилев Н. С. Стихотворения и поэмы / Вступ. ст. А. И. Павловского. Биогр. очерк В. В. Карпова. Сост., подг. текста и примеч. М. Д. Эльзона. Ленинград : Сов. писатель, 1988. С. 169.
5. Ирина Гончарова. Thus I saw in my night dreams that my heart didn't ache anymore. URL: <https://poezia.org/ua/id/13790/personnels> (дата візиту: 21.06.2015).
6. Медведева Н. Г. Образ Китая в русской поэтической традиции (Н. Гумилёв, О. Седакова, И. Бродский). Вестник Удмуртского университета. История и филология. 2008. Вып. 1. С. 53–72.

УДК 821.161.2-1-145

Смольницька О.О.

ORCID: 0000-0001-9864-1727

кандидат філософських наук,

провідний науковий співробітник

Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського,

член ICOM,

м. Київ, Україна

КИТАЙСЬКІ МОТИВИ У ПОЕЗІЇ ТА ОБРАЗОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВІРИ ВОВК І ЯРОСЛАВИ ШЕКЕРИ: АРХЕТИПНЕ ДНО ТА СИМВОЛИ

Ключові слова: Китай, поезія, переклад, символ, еміграція, чань-буддизм.

Компаративний аналіз пропонує різні підходи для висвітлення сходинкових проблем. Цікавим матеріалом у цьому плані може бути творчість двох українських поетес – *Віри Вовк* (автонім Віра-Лідія-Катерина Селянська, Wira Selanski, 1926 р.н., Борислав, далі еміграція, мешкає у Ріо-де-Жанейро) і фахової китаїстки *Ярослави Шекери* (1982–2019).

Таке порівняння ще не здійснювалося, хоча поезія обох авторок поставала як предмет вивчення. Постать В. Вовк передусім асоціюється з бразильською тематикою (оскільки більша частина життя авторки пов'язана з Бразилією) або приналежністю до Нью-Йоркської групи, але творчість цієї авторки часто побудована на народному християнстві (релігійному дуалізмі), поєднуючи елементи української (у тому числі гуцульської) міфології з афро- та індіано-бразильською, германською, античною, буддійською тощо. На китайський аспект увага у студіях переважно не зверталася. В Я. Шекери рання лірика часто – приклад звернення до рідної української демонології [9], [15], але помітні й порівняння до китайської філософії, згодом повніше презентовані у зріліших текстах [17]. Зазначені письменниці являють собою приклад універсальних постатей, оскільки В. Вовк також – науковиця, теоретик і практик (доктор германістики, професор, викладачка), перекладачка, мисткиня, видавець, літературний критик, композиторка, музиколог (докладніше біографія та аналіз: [1], [4–7], також понад 80 публікацій авторки цих рядків). Зазначимо, що таку різноманітну діяльність вона розвиває впродовж свідомого життя. Я. Шекера так само поєднувала наукову, художню, музичну, перекладацьку, видавничу, викладацьку діяльність (детальніше: [2], [11–17]). Наукова діяльність В. Вовк пов'язана з Німеччиною та Бразилією, в Я. Шекери – з Україною (кандидатка філологічних наук, була доценткою кафедри мов і літератур Далекého Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка); можна згадати і численні подорожі обох персоналій (в Я. Шекери – у тому числі до Китаю, спілкування з носіями китайської мови), інтерес до інших культур і змалювання Сходу як сутності, а не як екзотики, у спогадах та інших текстах. Із практичної діяльності можна зауважити і режисерську активність: виступи В. Вовк із презентаціями її книг, написання драматичних творів для втілення на сцені; організовані Я. Шекерою вистави з її студентами – китайською мовою, із класичного китайського репертуару. Варто зазначити на мовному аспекті: В. Вовк – україномовна авторка, хоча для кращого розуміння зарубіжною аудиторією паралельно перекладає себе німецькою, португальською та іншими мовами, і її перекладають так само (польською – Т. Карабович, англійською – авторка цих рядків, та ін.), видання книг цієї письменниці як бі- чи трилінгви (або включаючи більше мов) не рідкість. Я. Шекера була білінгвою, пишучи вірші українською та китайською мовами, причому така двомовність виглядає органічно.

Аналіз наукової, письменницької, художньої, перекладацької діяльності Я. Шекери виконується у рамках досліджень Київського літературно-меморіального музею Максима Рильського (далі КЛМММР). Із практичного аспекту можна назвати традиційні заходи «Розповіді про

неспокій» (у форматі яких виступала Я. Шекера 6 грудня 2018 р. [12-13], 24 жовтня 2019 р. було організовано вечір її пам'яті [11]), уперше доповнені сходознавчою специфікою. Подальший архетипний аналіз пов'язаний із діяльністю КЛММР – зокрема, читанням у цьому музеї авторкою пропонованого дослідження лекції пам'яті українського психоаналітика Ніли Зборовської (1962–2011) «Квіти для Ніли» (26 липня 2018 р. [18]), де, зокрема, акцентувалося на юнґіанстві та мандалі.

Зауважимо архетипний аспект лірики обох письменниць. У них надзвичайно розвинуте національне несвідоме, звідки – чуття символів. В. Вовк оздоблювала і оздоблює свої книги власноруч зробленими витинанками; Я. Шекера так само практикувала вироблення витинанок – у тому числі оформлюючи власні збірки [15], – а ще плела мандали. В обох мисткинь ці витвори були плодом власної уяви, а не копіюванням готових зразків. Ключові мотиви в образотворчих і вербальних витворах – це видіння, сновидіння. Отже, в обох випадках бачимо наголошення на інтуїтивному чиннику. Вербальна і невербальна творчість часто поєднувалася (а у В. Вовк – досі поєднується) у цих авторок, цебто картина може стати продовженням вірша чи іншого писаного твору, або ж текст «продовжує» картину чи інший образотворчий шедевр (інтерсе-міотичний аспект: [5], міфопоетика та ін.: [6; 8]). Чуття символіки Я. Шекерою дозволяє глибше зрозуміти синологічний науковиці – адже китайська культура базується на ієрогліфах та несвідомому. Звідси і прагнення ліричної героїні інакше збагнути зв'язок реальності та уяви – точніше, знайти реальність в обох площинах і навіть зосередитися суто на власному внутрішньому світі (це вже у китайській духовній традиції буддизму). Наприклад, у вірші «Серед квітів хитливих...» так підсумовується ставлення до власного видіння: «Може, виміряні квіти / ароматніші від справжніх?» [15, с. 21].

Специфіка поетичних текстів обох письменниць – лаконізм, «принцип айсберга», часто імпліцитна символіка. Упадає у вічі прихований (але сильний) внутрішній темперамент. У зв'язку з цим варто дослідити архетиповий символ чи архетип *мандали*, наявний в обох поетес. Мандала у В. Вовк уже аналізувалася [1; 7; 10], тому слід зазначити головне: це коло, вписане у квадрат; як пояснювала авторка у примітці про власну збірку «Мандала» (1980): «Це слово означає в санскриті округле зображення всесвіту. Тут його поняття перенесено на цикл афористичних поезій зі східним забарвленням» [3, с. 498]; мандалу «Тисячойменний спорудив / своєю премудрістю / на принципі ладу» [3, с. 263] – тобто Бог сотворив Усесвіт-мандалу для гармонії. У збірці поряд із орієнтальними мотивами помітні спроби знайти спільний «знаменник» у мотивах різних культур, від філософії до орнаменту, духовної та матеріальної культури. Це зумовлено еміграцією авторки,

прагненням віднайти рідні мотиви. Так, відомий вірш «Молитви»: «Буддистський монах / меле молитви на млинку, / чернець нанизує їх на чотки, / сіяч їх силпе в землю. // Різниця вся – в обряді» [3, с. 271]. Натомість Я. Шекера як синолог пояснювала різницю у принципах поетичного натхнення: якщо європеєць сублимує неспокій, то китайський поет (у тому числі буддистський чернець-відлюдник) творить у внутрішньому спокої [13] – недарма медитація є атрибутом такого творення. Так, у двомовному циклі 2018 р. «Пилипецькі медитації» (Карпати були джерелом натхнення для Я. Шекери, а для В. Вовк залишаються таким) – як експліцитна, а імпліцитний – потяг до медитативного усамітнення: «Сонце осіннє. Легіт. П'ятикольорові хмари» [17, с. 127], де від реального карпатського пейзажу біля водоспаду Шипіт лірична героїня переходить до внутрішнього самоспоглядання, виходячи за межі власної свідомості й тілесності: «Бачу ув імлі моє існування – в цю первозданну мить» [17, с. 127]. «П'ятикольорові хмари» – явна китайська символіка завдяки сакральності п'ятирици у культурі Піднебесної (на чому наголошувала і сама Я. Шекера [13]). На цьому тлі помітно, що у ліриці Я. Шекери – внутрішня еміграція: фізично лишаючись в Україні, авторка прагне вийти за межі рідної культури, знайшовши сублимацію у китайській моделі.

Відтак, українська китаїстка в останні роки наукових студій тяжіла до вивчення дзен-буддизму (у китайській традиції *чань*) як синоніму відсторонення від марноти; як перекладачці та науковцю Я. Шекері був близький поет-монах доби Тан *Хань Шань* (VIII ст.) [16, с. 46–49], який, зокрема, порівнював у рівновазі своє серце з осіннім місяцем [16, с. 49]; автор бажав стати просвітленою людиною [16, с. 48]. Якщо в Я. Шекери дзен-буддизм (*чань*) – свідомий вибір наукових розвідок, перекладів, тематики у власній творчості, то у В. Вовк можна знайти імплікатури, спільні мотиви, зумовлені загальною тенденцією XX ст. до вивчення філософії дзен (у перекладах, Я. Шекерою – в оригіналах). Але у випадку В. Вовк ця медитативність поєднує ознаки різних культур, характеризуючи універсальний вибір митця, ученого і взагалі архетипового мудреця до самозаглиблення, економії власної енергії, нахил до споглядання природи і взагалі Універсуму; метою такого інтроверта є створення результату, тобто зрілого твору. Поет часто – у символічній «вежі», яка може втілюватись і буквально (гора, скелі, печера, хижа тощо), проте він відає про зовнішній світ і переосмислює реальність (ліричні герої В. Вовк і Я. Шекери, на противагу монахам-поетам Стародавнього і Середньовічного Китаю).

Здійснене компаративне дослідження засвідчує перспективність синології в аспекті трансформації китайських мотивів на прикладі лірики, створеної українськими письменниками. Цікаво, що ці твори явно

виходять за межі суто фемінінного аспекту. Також в обох випадках помітно інтермедіальний та інтерсеміотичний аспекти міфопоетики авторок як різнобічних постатей, перетікання різних родів і жанрів під час творчості: вірш – переклад – картина – наукова студія часто базуються на взаємодоповненні, звідси й ремінісценції прочитаних класиків у власних творах поетес. Провідними моментами цих творів є архетип, символ, узагалі увага до несвідомого; ґрунтовне вивчення філософії, прагнення гармонійності та рівноваги у творенні. Символіка часто імпліцитна, але одними з головних символів є Бог (чи божество), Всесвіт, митець і взагалі творча постать як самотник; печера, гора як архетип. Упадає у вічі архетиповий символ мандали. Робота має перспективу продовження в аналізі інших творів В. Вовк і Я. Шекери.

Література:

1. Астаф'єв О. Міражний простір модернізму. *Поети «Нью-Йоркської групи»*. Антологія. Упоряд. текстів О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового; Передм. О. Г. Астаф'єва. Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. С. 3, 31–39.
2. Біографія [Ярослава Шекера]. *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. Ніжин-2020. № 1. С. 126-127.
3. Вовк В. *Поезії*. К. : Родовід, 2000. 422 с.
4. Григорчук Ю. М. Проза Віри Вовк: виміри сакрального. Брустурів : Дискурсус, 2016. 364 с.: іл.
5. Жодані І. М. Емма Андіївська і Віра Вовк: тексти в контексті інтерсеміотики: Монографія. К. : ВДК «Університет «Україна», 2007. 116 с.
6. Карабович Т. Міфопоетика Нью-Йоркської групи: монографія. К. : Талком, 2017. 461 с.
7. Коцюбинська М. *Метаморфози Віри Вовк* : [передмова]. Вовк В. *Поезії*. К. : Родовід, 2000. – С. 12-13.
8. Рубчак Б. Міти метаморфоз, або Пошуки доброго світу : Есеї. Упоряд. Василь Габор. Львів : ЛА «Піраміда», 2012. 484 с.
9. Смольницька О. «І вітряного краю / Я буду дивний цар». *Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори*. Ніжин-2020. № 1. С. 125-126.
10. Смольницька О. Мандала як багатозначний архетип у поетичній збірці Віри Вовк «Мандалья». Південний архів. Філологічні науки. Херсон : Херсонський державний університет, 2017. № 69. С. 142–145.
11. Смольницька О. Ярослава Шекера: журавлі безсмертя. URL: [https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?__xts__\[0\]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNxurS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwvlSxCSookOw95b5Kx](https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2477760542491820?__xts__[0]=68.ARCUxdqWbFiaAmiD8wPM_jwngaEFq513MCZs912GjFg2OrEQsK6wvHG0R33uCvmfac9k5c38fXmNxurS4SmJgnVdUu7TNL2FK3ZhoZqkZ38hLJEnbp8vQJMPfWrweEk7qpUoGvRJP1H4LOaHxwvlSxCSookOw95b5Kx)

4xn-Q0J2O3y7a1h1EfH6oeedeIt3EujyKhExEV4pt4k2onnyPP_griCD5k3_SJpoQ7tuMcORIs1W1UCiCRHkM7-oV150ySMkPPvGF_XA9pZv0zJ5vGOKtFrGAHZwXnjQfUrZ5xjMNT7ZgNQSWMIBVIgXqVoN_CWkiAgxdTzGL3FDqoGORFDdAUAZ_CjokcawIu8XoLF6qG1qcC948inZ0WslZx5RR1HgeRJqyg_N4ldYMZSep2adYwCjwz2LxdqeSCmRR_ArkXE&__tn__=C-R (29.10.2019).

12. Смольницька О. Ярослава Шекера: китайська поезія на український лад. URL: [13. Філософська лірика середньовічного Китаю. Ярослава Шекера. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=y5FGM5vUi0> \(07.12.2018\).](https://www.facebook.com/mavkasnail/posts/2258245421110001?__xts__[0]=68.ARBX-oV6-MaD3Qe7KDH4A9tx3Fu6ViKOTYEoFZGikyJIHg-cbpivhtUw38e0_9dXbRestqmVn4PWJ4Vsy3CgPr5W0ARjfbMIOji-4p0MjQpooJ95jOu6_5G7Do-OWBsOuMaI9y2X5e2bid5Pd2FGlgfk3LIDa6LvpzVslLpVG-EhE5L4pCipiM4YqF3Yk9AQX9EZhYuAAi9vD2xjbnxzQIEkY6BHMDgDpEwcuFsNDV-3zmLFxvCZ0mpcLUaU2yqIp-QKpMv4VZK1ZoJEkf6dUawz5152DejiDthEuE0jZuXy7mIBOXD3sYbHY_7ycBYp8_xGKCByQrmV1HcCOv97u24d3g&__tn__=UCH-R (14.12.2018).</p></div><div data-bbox=)

14. Хрестоматія китайської літератури (III–VI ст.) / упорядник Я. В. Шекера. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. 194 с.

15. Шекера Я. А небо журавками вишите: Поезії / Худож. оформ. авт. Ред. Д. Чередниченко. К. : Задруга, 2000. 48 с. : іл.

16. Шекера Я. В. Китайська література VII–XIII століть: навч. посіб. К. : ВПЦ «Київський університет», 2013. 351 с.

17. Шекера Я. Пилипецькі медитації. Наш український дім. Науково-популярний часопис для вчителів України та діаспори. Ніжин-2020. № 1. С. 127–131.

18. Korovchenko S. 26 липня 2018 року у Київському літературно-меморіальному музеї Максима Рильського у форматі «Розповідей про неспокій» відбувся захід «Квіти для Ніли», присвячений пам'яті Ніли Зборовської (1962–2011) – видатного українського психоаналітика, літературознавця, критика, доктора філологічних наук, професора, письменниці, національного автора (за С. Павличко). URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=441591309676180&id=100014759441157 (06.08.2018).

Тарасюк Л.С.

ORCID: 0000 0002 3863 7707

доктор философских наук, доцент,

доцент кафедры философии и истории

Учебно-научный гуманитарный институт,

Таврический национальный университет имени В.И. Вернадского

г. Киев, Украина

КРИТЕРИИ ФИЛОСОФИИ ЧЖУАН-ЦЗЫ

Ключевые слова: критерии, даосизм, человек, поиск, мудрость, истина, случайности.

Даосизм, как одно из направлений древнекитайской философии, отличается своей проблематикой. В центре внимания даосов – натурфилософия и проблемы взаимосвязи человека и природы, с космическим целым. Основные положения даосизма были изложены в книге «Дао дэ цзин». Дао – центральный даосистский термин, с помощью которого можно дать ответы на вопросы происхождения мира и способ его существования. Дао – первопричина, первооснова и единый закон мира, которому все подчиняется и природа, и общество, и человек. Сущностью *дао* есть небытие, поэтому *дао* невозможно постичь разумом, невозможно дать ему определение. Согласно древнекитайской философии, *дао* есть вечное, все противоположности есть иллюзорны. На самом деле мир пребывает в единстве, и это единство есть Дао. Но увидеть это и постичь может только совершенномудрый. «Совершенномудрый» – идеал человека в даосизме.

Один из основателей даосизма Чжуан-цзы (IV в. до н.э.) предложил свои идеи существования мира и места человека в нем. Мудрец считал, что случайности неслучайны и человек должен уменьшить «коэффициент трения с миром». Человеку нужно научиться экономить жизненные ресурсы и направлять их на свое развитие и совершенство. Как писал философ «садиться на нужный цветок» [8]. Чжуан-цзы признает общечеловеческий гуманизм, для него мир существует только там, где есть человек – неизвестный, непознанный «настоящий человек», который не предаёт свою свободу, проходит сквозь «тысячи преобразований, перемен» [7].

Чжуан-цзы ищет спокойствия и одиночества, не избегая мира, а вмещающая в себя весь мир и сохраняя свою непосредственность. Истинная мудрость, в понимании философа, пребывает между словом и молчанием. Слова мудреца «просты и легки», подобно звону они наполняют

воздух и плывут в мир, насыщают человека звуком вечности. Чжуан-цзы открывает человеку беспредельный мир возможностей. Китайский философ определяет Путь Дао как способ существования даосского мудреца. Его поиски, указывают путь от вещей к бытийной Пустоте, каждый миг, наполняя его душу беспредельной радостью. Чжуан-цзы называет радость «небесной радостью» абсолютно безусловной, которую нельзя постичь разумом. Мудрец предлагает идею Великой Пустоты как прообраза высшей целостности мира. Она вмещает в себя все существующее. Бытие мира есть единым, в нем звучит «безмолвная музыка мировой гармонии» [8]. Мудрец говорит об общей связи всех явлений: «в одном присутствует все» [6]. Мудрым есть тот, кто понимает, что истинный свет – тайный [8, с. 78] .

У Чжуан-цзы центральное место Человека на мировой оси занимает даоский совершенномудрый человек. Он решает задачу приведения категориальных противоположностей в единство и по мировой оси от вселенского неисчерпаемого получает импульс просветления (совершенномудрый подключён к вселенскому океану мышления) [6].

Наше восприятие окружающего зависит от наших представлений. Наши чувственные восприятия чрезвычайно изменчивы. Следует осторожно относиться к разного рода догматическим утверждениям и оценкам, основанном на нашем ограниченном опыте [6; 7]. Они ведут к ошибкам и искажениям. Опытное восприятие будет объективным только в том случае, когда мы освободимся от навязанных нам условностей и парадигм; тогда мы сможем воспринимать окружающее ясно и правильно и окажемся в состоянии действовать спонтанно и легко. Того, кто сумел встать на этот путь, можно назвать идеальной личностью. Только такая идеальная личность, «истинный муж», может обрести «истинное знание». Языковые значения неустойчивы и зависят от контекста. Философские споры в целом бесплодны в смысле выявления истины, хотя иногда полезны в творческом отношении. Смерть – естественная часть жизни, одно из множества превращений живого [7].

Чжуан-цзы оказал сильнейшее влияние на всю позднейшую философию, особенно на чань-буддизм (дзэн) и на даосскую философию. В гносеологии Чжуан-цзы особое место занимает состояние «ясности» [7]. Под «ясностью» понимается способность проводить тончайшие различия, не обращаясь к дихотомии, а отнюдь не отказ от понятийного мышления в пользу мистического опыта, как это часто утверждают исследователи.

С практической точки зрения выделяется принцип недеяния, или ненаправленного действия. При таком типе поведения удастся избежать различных конфликтов с окружающей средой и стрессов, связанных с трудностями. Овладевший стилем жизни человек, вместо того, чтобы

бороться с миром, должен адаптироваться к нему, к требованиям текущей ситуации. Вследствие этой уступчивости, уменьшения «коэффициента трения» с миром идеальная личность экономит свои жизненные ресурсы [6]. Идея «ликвидации трения» с миром выражена в видении любого объекта или явления духом. Эта концепция легла в основание теории китайской медицины и получила в дальнейшем название «внутренней алхимии».

Таким образом, исследуя критерии философии Чжуан-цзы, можно провести аналогию проблем в современном мире. Такие идеи как поиск истины, истинного пути, образ идеального человека – мудреца, совершенного мудреца, идея единства мира, проблема «коэффициента трения» человека с миром, болезненно актуальны и сегодня. Сегодняшнее общество страдает от отсутствия профессионализма, точности и ясности критериев познания и мышления, практической деятельности, которая преобразовывала бы мир. Происходящие процессы, как на глобальном уровне, так и в личном опыте, ставят новые вызовы человеку и обществу. Не преобразовываясь внутри, не меняя своих ложных заблуждений и установок, не освобождаясь от иллюзий сознания, невозможно положительно ответить на вызовы современного мира.

Литература:

1. Буров В.Г. Современная китайская философия. М., 1980. 311 с.
2. Древнекитайская философия в 2-х томах. Т. 1. «Мысль», М., 1972.
3. Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5-ти томах / гл. ред. М.Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. М. : Лит., 2006.
4. История китайской философии. М., 1989. 552 с.
5. Китайская философия и современная цивилизация : сб. статей. М., 1997.
6. Малявин В.В. Чжуан-цзы. М., 1985.
7. Михалев А.А. Чжуан-цзы: структура сознания // Рационалистическая традиция и современность. Китай. М., 1993.
8. Чжуан-цзы: Даосские каноны, Изд-во «Астрель», М. 2002.
9. Zhand, Dainian. An Introduction to the Methodologies in the History of Chinese Philosophy. Beijing Book Bureau, 1983.

Трофимченко А.Л.

ORCID: 0000-0001-6260-7076

аспірант кафедри всесвітньої історії

Історико-філософського факультету

Київського університету імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

МІСЦЕ ЖІНКИ В ОСВІТІ КИТАЮ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН

Ключові слова: Китай, освіта, освітні реформи, жіноча освіта, гендерна рівність.

Освіті в Китаї з давніх часів приділялося багато уваги. Коли в добу середньовіччя Європа була поглинута суцільною неграмотністю, то в Китаї, майже все населення було писемним. Здобутки в різних сферах науки, у військовій галузі та економіці давнього і середньовічного Китаю стали можливими саме завдяки високим показникам в освіті. Найбільшого впливу на освітню політику держави в ті чи інші часи чинили зовнішні фактори та домінуюча ідеологія правителів. З поміж питань, які зазнавали змін освітньої політики, стосуються питання жіночої освіти. Гендерний аспект освіти й нині не має єдиної думки у китайському суспільстві. Актуальності цій проблемі додає демографічна криза, яка привела до дисбалансу чоловічого і жіночого населення в КНР.

У сучасній системі освіти, існують рівні можливості для чоловіків і жінок. Варто тільки зазначити, що нині мета жіночої освіти виходить за рамки традиційного уявлення про роль жінки в суспільстві. Статус китайської жінки в середні віки зводився до такого, який з одного боку, визначався системою сімейно-шлюбних відносин, що в свою чергу ґрунтувалася на авторитарній владі глави сім'ї і домінуванні представників старшого покоління, з іншого боку – морально-етичними нормами і законодавством [1, с. 10–15].

Наприкінці династії Цін (1636–1912 рр.) в Китаї розпочалася кампанія зі створення жіночих шкіл. У той же час зміни в освіті жінок почали відбуватися з проголошенням статевої рівності в рамках освіти. До кінця династії Цін освіта жінок відрізнялася не тільки від сьогоденної, але й від того, що вивчали чоловіки у той час. Мета традиційної жіночої освіти обмежувалася викладанням соціальної етики та сімейних традицій з акцентом на тому, як стати доброчесною дружиною і доброю матір'ю [1].

Протиідея інтелектуальному збагаченню жінок була заснована на переконанні, що справою жінки є життя, одруження і народження дітей,

тоді як грамотність для жінок вважалося моральним клеймом. Тому освіта жінок засуджувалася конфуціанськими моралістами, на це вказував Лу Кун: «батьки неохоче дозволяли своїм дочкам вчитися, бо вони думали, що це може зіпсувати їхніх дітей» [2]. Цей погляд на «незнання як чесноту» жінок був у розквіті кінця династії Мін. Така думка зустріла свій перший громадський супротив з боку інтелектуальних верств ще за династії Цін. Такі люди, як Ян Мей і Чень Біченг почали створювати власні школи, до яких приймали дівчат [3]. У 1919 р. вся стара система зіткнулася з серйозним викликом. Звичайно, проблема емансипації жінок була одним з наріжних питань, що привернуло увагу, а пізніше отримало підтримку серед китайської молоді того часу. Саме в цей момент з'явився новий період історії жіночої освіти в Китаї. Лише наприкінці 1920-х р. дівчат офіційно почали зараховувати до Пекінського Університету. Нині жінки нарешті досягли рівності в отриманні освіти.

Варто зазначити, що реформаторами «Феміністичного руху 4 травня», який почав відстоювати рівність жінки з чоловіками, були переважно чоловіки. Основна мотивація чоловіків-інтелектуалів визволення жінок, встановлення гендерної рівності.

Після революції 1949 р. відбулися кардинальні зміни, які сильно вплинули на життя сотень мільйонів китайських жінок та чоловіків. Новий уряд КНР впроваджував політику щодо гарантування рівності жінок та чоловіків. Знаменита цитата Мао Цзедуна відображає рішучість уряду: «Жінки тримають половину неба» [4].

50-ті р. XX ст. стали часом розквіту комуністичної ідеології в Китаї. Школа відігравала роль творця комуністичної ідеї, тому була доступна для всіх верств населення. Дітей навчали робітничим спеціальностям і готували їх до роботи на підприємствах.

Між 1953–1955 рр. була прийнята нова освітня політика, що наголошувала на покращенні якості освіти. У 1956 р. головна політика Міністерства освіти знову змінилася. Приватні школи були націоналізовані, освіта була розширена на всіх рівнях і отримала значні субсидії. Кількість учнів зростала [5]. Найважливішими аспектами навчальної програми стали праці Мао та офіційні документи Комуністичної партії Китаю [6].

У період Великого стрибка вперед (1958–1960 рр.) та соціалістичного просвітницького руху (1962–1965 рр.) в Китаї намагалися покласти край елітарності шляхом зменшення соціальних та культурних розривів між робітниками та селянами, а також між міським та сільським населенням. Навчальні програми стали відображали цю мету і зосереджувалися на забезпеченні вищої освіти для всіх.

У результаті китайсько-радянського розколу в 1960 р. запозичена радянська модель більше не вважалася парадигмою, і уряд повернувся

до створення навчальних програм, які демонстрували баланс між конфуціанською та західною освітою. Мао вважав, що його партія втрачає революційний запал і створює привілейовану еліту, яка загрожує соціалістичному режиму. Освіта, яка мала значний вплив на соціальний та економічний розвиток, стала першим об'єктом нападу, і Мао заявив, що освіту слід змінити.

Китайська система освіти з 1976 р. і донині, вважається головним фактором просування економічної модернізації. Наука і техніка стали важливим напрямом освітньої політики. З приходом до влади Ден Сяопіна в 1978 р. було запроваджено низку реформ [7]. Перехід до соціалістичної ринкової економіки вимагав не лише належної підготовки робочої сили для підтримки економічного розвитку, але й високоосвічених кадрів.

Трансформація шкільної системи стала національним пріоритетом. Якість освіти знову почала зводитися до кількісного показника. Навчальні програми та педагогіка почали використовувати іноземний досвід для підготовки власних кадрів.

У травні 1985 р. Національна конференція з питань освіти офіційно визначила низку напрямів, призначених для реформ. Ці реформи були спрямовані на підготовку «більше здібних людей»; [8] покращення середньої освіти; розвиток професійно-технічної освіти; реформування системи працевлаштування випускників вузів; [9; 10] та інше. У 1985 р. ліквідували Міністерство освіти та створили Державну комісію з питань освіти. Нова Комісія мала вищий статус, ніж колишнє Міністерство, і відповідала за всі освітні організації, крім військових.

На сьогоднішній день система освіти КНР являє собою наступну структуру. Діти в Китаї навчаються у школі протягом 12 років. Як і в більшості країн, навчання поділяється на три ступені. Цікавим є те, що з 2008 р. в країні є обов'язковим проходження 9-річної безкоштовної освіти в школі. Перший тест майбутні першокласники проходять перед зарахуванням до школи. Після завершення навчання у початковій школі школярі складають іспит. Для того, щоб почати навчання в середній школі потрібно набрати необхідну кількість балів. В Китаї існують школи при ВНЗ, і якщо учень набирає достатньо балів для того, щоб вступити в таку школу, це майже завжди гарантує йому подальше зарахування до вищого навчального закладу. Після завершення навчання у школі, її випускники складають іспити, що одночасно є й випускними зі школи, і вступними до ВНЗ. Чим вищий статус закладу, тим більші вимоги він може висувати до абітурієнтів.

Порівняно з іншими країнами, китайські учні мають велике навантаження, адже китайська мова дуже складна. 80% навчального часу учні витрачають на вивчення рідної мови та математики. Діти навчаються

5 днів на тиждень з 8 до 16 години. Зазвичай режим навчання такий: з 8 до 11.30 учні мають уроки з важливих предметів – це рідна та іноземна мова та математика; з 11.30 до 14 діти відпочивають – мають перерву на обід; з 14 до 16 проходять заняття з другорядних предметів – фізична культура, праця, мистецтва. До речі, займатися фізкультурою в школі діти мають не менше, ніж 70 хвилин на тиждень. Класи в Китаї досить великі – зазвичай від 30 учнів, але їх кількість досягає 70 осіб. Навчальний рік в країні триває два семестри, наприкінці навчального року кожному учню виставляють бали. Дисципліна в школах дуже жорстка – якщо учень не відвідує 12 занять без поважної причини, його відраховують.

Що стосується вищих навчальних закладів, нині більшість студентів у них – жінки. Кількість жінок, що працюють у навчальних закладах усіх рівнів, також зросла, про це свідчать дані Національного бюро статистики. У 2016 р. 50,6% аспірантів були жінки, що вперше перевищило відсоток чоловіків. Того ж року жінки становили 52,5% студентів коледжів. На кінець 2016 р. близько 43,1% робочої сили країни склали жінки, при цьому кількість жінок-працівниць у міських регіонах досягла 65,18 млн., що на 34% більше порівняно з 2010 р. Таким чином, остаточно склався гендерний дисбаланс на користь жінок.

Отже, дослідивши питання жіночої освіти в Китаї, встановлення гендерної рівності, можна зробити висновки, що у вирішенні цих аспектів освіти, Китай має давню і неоднозначну історію. Освіта тривалий час була тісно пов'язана з релігійною, культурною та філософською традицією, яка домінувала у той чи інший час в державі. До недавнього часу (до середини ХХ ст.) влада в освітній сфері притримувалася тієї думки, що жінка має відігравати традиційну роль – народжувати дітей і вести домашнє господарство. Боротьба жінок за право на освіту та підтримка їх у цьому освічених чоловік призвели до впровадження реформ та забезпечення доступності і гендерної рівності в освіті. Нині КНР є країною з інноваційною економікою. Статистичні дані свідчать про домінування жінок у вищих навчальних закладах як серед здобувачів освіти, так і серед викладацького персоналу. Сьогодні Китай зіткнувся з іншою проблемою – з статевим дисбалансом і мільйонне домінування чоловіків підносить жінок на вищий соціальний щабель.

Література:

1. Мильникова Ю. Правовое положение женщин в истории средневекового Китая : династии Тан – Сун : диссертация ... кандидата исторических наук : 07.00.03 / Мильникова Юлия Сергеевна; – Санкт-Петербург, 2012. 232 с.

2. For a discussion on this, see Xu Bing-yu (1982) Zhengwei Yunei–Chuantong Shehui De Funu (Home is the Place: women in traditional

society), in Du Zheng-sheng (Ed.) *Zhongguo Wenhua Xinlun ShehuiPian: Wutu Yu Wumin* (A New Discussion in Chinese Culture, with focus on the Society: my country and my people), pp. 143–187 (Taipei: Lianjin).

3. Wong Yin-lee (1983) *Cong Shici Kan Zhonggou Funu Xintai* (Chinese Women's Psychology as Seen in their Poetry), pp. 40–72 (Hong Kong: Bowen).

4. Wong Yin-lee, *Cong Shici Kan Zhongguo Funu Xintai*, pp. 241-242.

5. Wong Yin-lee *Women's History Review. Women's education in traditional and modern China* [Електронний ресурс] / Wong Yin Lee // Routledge. – 1995. – URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09612029500200092>.

6. Fan, Lianghuo (1997). “The Expansion of Education in China: 1949-1995”. Paper presented at the American Educational Research Association Annual Meeting. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 411 192).

7. Anrig, Gregory (1979). “Curriculum”. *Chinese Education*, 11 (4), 39–53.

8. Fan, Lianghuo (1997). “The Expansion of Education in China: 1949-1995”. Paper presented at the American Educational Research Association Annual Meeting. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 411 192).

9. Ball, S. *Foucault and Education: Disciplines and Knowledge*. (1990, London: Routledge.)

10. Epstein, Irving (1982). “An analysis of the Chinese National Examination: The politics of curricular change”. *Peabody Journal of Education*, 59 (3), 180–189. (ERIC Document Reproduction Service No EJ 262578)

11. Andreas, Joel (2004). “Leveling the Little Pagoda: The Impact of College Examinations, and Their Elimination, on Rural Education in China”. *Comparative Education Review*, 48 (1), 1–48. (ERIC Document Reproduction Service No EJ 701 445)

12. Тиркалова О. Шкільна освіта в Китаї та цікаві факти про неї [Електронний ресурс] / Олександра Тиркалова // ВУКІ. 2018. URL: <https://buki.com.ua/news/shkilna-osvita-v-kytayi-ta-tsikavi-fakty-pro-neyi/>.

Урусов В. Б.

кандидат історичних наук,
історик Центру досліджень сучасної історії Китаю
кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн
історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ НА ІСТОРИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Ключові слова: китаєзнавство, писемні джерела, веньянь, «Саньцзицзін».

З 2015 року на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка здійснюється підготовка студентів за спеціалізацією «сходознавство» (китаєзнавство). З першого курсу студенті вивчають китайську мову. На старших курсах починають аналізувати тексти китайською мовою з історії Китаю. Виникає необхідність формування переліку китайських джерел для ознайомлення та подальшого вивчення. Для цього на кафедрі розроблена навчальна програма для вивчення джерел з історії Китаю. Значна увага приділяється писемним джерелам, що висвітлюють історію та культуру стародавнього Китаю. Без розуміння китайської класики неможливе адекватне сприйняття сучасного Китаю, тому для вивчення запропонований список з 81 твору конфуціанського, даоського, буддійського канонів, історичних праць, літописів, творів художньої літератури та інших джерел. На жаль, у програмі вивчення китайської мови студентами істориками не передбачене вивчення писемної мови *веньянь*, що ускладнює розуміння історичних текстів. Першим текстом для читання та аналізу є «三字经» («Саньцзицзін»). Практика свідчить, що попри складність тексту і його на насиченість реаліями китайської історії та культури, студенти добре розуміють зміст та значення цього канону.

Література:

1. 280 种国学入门必备要目 <http://www.guoxue.com/zt/gxby/>
  2. 国学备览 <http://www.guoxue.com/zt/gxbl2019/>
  3. 三字经 <https://www.sanzijing.org>
- УДК 355.1-048.35(510):355.343(4+73+520)](091)«187/193»

Фалько С.А.

ORCID: 0000-0002-8266-2643

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
гуманітарного факультету

Національна академія Національної гвардії України

м. Харків, Україна

ВОЄННА МОДЕРНІЗАЦІЯ КИТАЮ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНИ ХІХ – ПЕРШІЙ ТРЕТИНИ ХХ СТ.: РОЛЬ ВОЄННО-ІНСТРУКТОРСЬКИХ МІСІЇ З ЄВРОПИ, США ТА ЯПОНІЇ

Ключові слова: Китай, воєнно-інструкторські місії, воєнна модернізація.

Изучение проблем организации военных реформ в Китае в период циклических кризисов последней трети XIX – первой трети XX вв. является актуальной с научной точки зрения. Это было время системных преобразований в китайском государстве, время слома старых политических структур. Вместе с тем, это был период поиска выхода из затянувшегося кризиса китайской политической и военной элитой. Оценивая состояние Китая в конце XIX ст. военный агент (атташе) этой страны во Франции Ченг-Ки-Тонг указывал, что его родное государство не будет долго стоять на коленях, а преобразуется и вновь станет могучей державой [10].

Военная модернизация Китая пытающегося догнать передовые армии мира тема очень объемная. Она охватывает вопросы финансирования военных программ, закупок вооружения и политики перевооружения армии, структурных реформ в вооруженных силах, вопросов военного образования и другие аспекты системы обороны Китая. Одной из недостаточно изученных проблем военных преобразований является роль военных инструкторов европейских, американских и японских военных миссий, направленных в Поднебесную в исследуемый период. Цель исследования обобщить исторический опыт восстановления военной силы китайского государства на переломном цикле его развития, проанализировать, в массе вопросов связанных с преобразованиями армии Китая, деятельность воєнно-інструкторських місій стран западного мира и Японии в Поднебесной. Необходимо исследовать особенности, эффективность и уровень участия иностранных военных специалистов в армейских преобразованиях на протяжении длительного периода. Большой временной интервал исследования помогает понять суть проблематики и сделать определенные выводы в отношении

участия иностранных военно-инструкторских миссий в сложнейших процессах укрепления военно-политической власти в Китае.

Фрагментарность и отсутствие обобщающих исследований о системе работе иностранных военно-инструкторских миссий в Китае, позволяющих более глубоко изучить научную информацию о военных реформах, делают изучение роли иностранных военных специалистов в реформах вооруженных сил Поднебесной перспективной научной темой.

Китаеведы в разные периоды обращали внимания на вопросы изучения военных реформ в Китае и участие в них военных инструкторов из Европы, США и Японии в исследуемое время. Специалист по истории Китая эпохи Цин О. Е. Непомнин уделил внимание этому явлению в контексте проведения политики «Самоусиления» 1861–1895 гг. [13, с. 462–466]. Детально, на базе опубликованных исследований проследила роль иностранных военных специалистов исследовательница З. Д. Каткова [11].

К наиболее качественным исследованиям в этой области относится работа немецкой исследовательницы Э. Каске [2]. Она посвящена деятельности первых военных инструкторов из Германии в Цинской империи в кон. XIX в. Э. Каске детально, на архивных документах изучала работу немецких военных специалистов в Китае с 1870 до 1914 гг. [3].

Отметим, что в этот период за деятельностью военных инструкторов из Германии наблюдали дипломаты и военные агенты многих стран. Например, большое значение, предавали сбору и анализу материалов о результатах деятельности немецких военных инструкторов в Китае российские военные агенты [15, Л. 121]. Архивные документы Главного штаба российской армии, собранные в коллекцию различных фондов Российский государственный военно-исторический архив. Они позволяют системно изучать успехи и результаты преобразований связанных с участием европейских инструкторов в создание первого в Китае военно-учебного заведения, организованного по европейскому образцу [4].

Эпизоды участия в обучении солдат вооруженных сил империи Цин в 60-х и 90-х гг. XIX в. российских офицеров освятили в своих работах востоковеды А. Н. Хохлов [19], В. Г. Дацышен [6], П. Н. Симанский [17], Е. В. Добычина [7].

З. Д. Каткова, изучала, на основе европейских исследований, деятельность немецких военных специалистов в Китае в 20–30-е гг. XX ст. [12]. Интересна информация о работе, в тот же период, американских инструкторов в учебных заведениях китайских спецслужб [5, с. 313–319]. Обстановку активной борьбы между различными военно-политическими миссиями в Китае отмечала советская военная разведка в своих исследованиях [9].

Период, рассматриваемый в работе обширный, и целесообразно разделить его на ряд циклов. Первый этап – охватывает период от разгрома

Тайпинского восстания и мятежа мусульманских народов 60-х гг. XIX в. до окончания политики «Самоусиления». Впервые европейские военные были использованы в вооруженных силах цинского Китая в виде т.н. «Всегда побеждающей армии» под командой американца Ф. Уорда и английского майора Ч. Дж. Гордона [1]. Британцами был создан специальный учебный лагерь в Фэнхуаншань, где в течение нескольких лет происходило обучение китайских военных [11, с. 88]. Пытались принять участие в инструкторской работе с китайцами и русские офицеры [18, с. 146].

Война с Францией 1884–1885 гг. привела к новой попытке реформ войск империи Цин с помощью найма в Германии, агентами Ли Ханчжана, частным порядком несколько десятков немецких офицеров. Зная слабость китайского офицерского корпуса, Ли Хунчжан видел выход из создавшегося положения в привлечении иностранных офицеров-инструкторов. В этот период немецкие военные специалисты создали первое военно-учебное заведение в Китае, на основе европейских методик обучения [2, с. 117]. Военные профессионалы из Германии и Великобритании начали помогать китайскими властями в создании флота и строительстве современных военно-морских баз [16].

Следующая серьезная попытка военных реформ связана с деятельностью Юань-Шикая, создавшего, после военного поражения в войне с Японией 1894–1895 гг., новую «Бэйянскую» армию. В этот период в стране вновь появляются военные инструкторы из Германии и впервые, в виде инструкторов офицеры из Японии. Они, проявили энергию и настойчивость с целью продвижения своих инструкторов в северных районах Китая, оттеснив немецких военных на второй план [8]. С 1901 г. с помощью японских инструкторов стали организовываться дивизии и смешанные бригады «новых войск» [13, с. 549].

Следующая волна военных преобразований в Поднебесной, с использованием военных инструкторов из-за рубежа, связана с деятельностью лидеров Китая 20–40-х годов XX в. Сунь Ятсена, Чан Кайши. Получивший военное образование в Японии 1908–1909 гг. Чан Кайши длительное время в военно-политической карьере опирался в своих преобразованиях армии, в разные периоды своей деятельности, на советских, немецких и американских офицеров-инструкторов.⁷

Правление Чан Кайши связано с эпохой господства китайских милитаристов. В это время, генералы Юго-Западного Китая получали такого же рода поддержку от Франции и Англии. Страны-спонсоры поставляли «своим» милитаристам и военных советников [14, с. 197]. Сторонники

---

⁷ До начала XX в. понятие военный советник не использовалось. В служебных документах предшествующего периода относительно военных специалистов из другой страны употреблялось только понятие «военный инструктор».

Гоминьдана, с 1924 г. в борьбе с милитаристами опирались на советских военных инструкторов [20; 21]. Но изменение политического вектора ориентации Гоминьдана привело и к смене военных специалистов. В этот период, с 1927 г. Чан Кайши привлекает офицеров немецкой армии с целью системных преобразований в армии. Сотрудничество углублялось, и согласно секретному договору 1934 г. от 9 марта на отдел внешних сношений Министерства обороны Германии была возложена работа с группой военных советников в Китае. МИД взял в свои руки решение вопроса о назначении членов группы и за контроль над их работой, а генерал Фон Сект стал не только генеральным советником правительства Китая, но и доверенным лицом Председателя Военного Совета Чан Кайши [12, с. 188]. В дальнейшем Гитлер меняет политическую ориентацию Германии от сотрудничества с Китаем, на союз с Японской империей и работа немецкой военной миссии была свёрнута.

Литература:

1. Heath I. The Taiping Rebellion 1851–66. 1994, Reed International Books Ltd. 48 p.
2. Kaske E. Bismarcks Missionare: deutsche Militarinstruktoren in China 1884–1890. Wiesbaden, 2002. 293 p.
3. Kaske E. Teachers, Drillmasters or Arms Dealers? German Military Instructors in China 1870–1914. *Berliner China-Hefte 23 (October 2002)*. 82–98. p.
4. Военный агент в Китае 1886. *РГВИА*, Ф 401 Военно–ученый комитет Главного штаба. Оп. 4. (1886). 928 Д. 9. 72 Л.
5. Вэйкман Ф. Мастер шпионажа (Дай Ли и китайская секретная служба). М. : Изд. Дом «Серебрянные нити», 2018. 654 с.
6. Дацышен В. Г. Русский военный советник в Китае полковник П. П. Воронов. *Военно–исторический журнал*. 2012. № 5. С.38–44.
7. Добычина Е. В. Внешняя разведка России на Дальнем Востоке 1895–1904 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. М., 2003. 213 с.
8. Добычина Е. В. Разведка России о японском военном влиянии в Китае на рубеже XIX–XX веков. *Вопросы истории*. 1999. № 10. С. 123–138.
9. Дробов М. А. Германская агрессия в Азии до и во время мировой войны Иллюстрации к "Тайным силам" полк. Николаи. М. : Изд. IV Упр. штаба РККА, 1931. 144 с.
10. Заметки китайского офицера о Китае. *Сборник географических, топографических и статистических материалов по Азии*. 1885. Вып. 14. С. 152–168.

11. Каткова З. Д. Ли Хун-чжан и его иностранные советники. *Общество и государство в Китае: XXXVI научная конференция. К 70-летию А. А. Бокщанина*. М., 2006. С. 84–93.
12. Каткова З. Д. Чан Кайши и его немецкие советники // *Общество и государство в Китае*: Т. XLII, ч. 3. М. : ИВ РАН, 2012. С. 183–189.
13. Непомнин О. Е. История Китая : Эпоха Цин. XVII – начало XX века. М. : Вост. лит., 2005. 712 с.
14. Непомнин О. Е. История Китая. XX век. М. : Институт востоковедения РАН, 2011. 736 с.
15. О сборе секретных сведений в Китае (из рапорта полковника Н. Я. Шнеура). *РГВИА*, Ф. 447. Китай, Оп. 1, Д. 11 (2), Л. 121–124.
16. Пастухов А.М. Бэйянский флот – от истоков до гибели. *Морская кампания*. № 8. М., 2010. С. 19–27.
17. Симанский П. Н. События на Дальнем Востоке предшествующие русско-японской войне (1891–1903 гг.) Ч. II. Борьба России с Японией в Китае. Спб., 1910. 232 с.
18. Фалько С. А. Из истории военной модернизации на Востоке во второй половине XIX в.: деятельность инструкторских миссий военного министерства Российской империи в Азии. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 130. С. 141–151.
19. Хохлов А. Н. Попытки укрепления маньчжурских войск в Китае во второй половине XIX – начале XX в. *Вопросы истории и историографии Китая : сб. ст.* М., 1968. С. 203–244.
20. Чуйков В.И. Миссия в Китае. М. : Воениздат, 1983. 252 с.
21. Юркевич А. Г. Феномен Хуанпу: военная школа Гоминьдана в новейшей истории Китая М. : ООО «Вариант», 2015. 394 с.

Цап'як М.Й.

ORCID: 0000-0003-3645-201X

аспірант кафедри культурології

Волинського національного університету імені Лесі Українки,

артист балету Волинського державного

академічного українського народного хору,

викладач хореографічних дисциплін Волинського коледжу

культури і мистецтв ім. І.Ф. Стравінського

м. Луцьк, Україна

ЕТНОХОРЕОЛОГІЯ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ: ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ «ТАНЦЮ ДРАКОНА» («ЛУН-У»)

Ключові слова: етнохореологія, хореографічне мистецтво, Стародавній Китай, «Танець дракона», «Лун-у».

Генерація протообразу танцювальних елементів відбувалась з давніх часів за визначеним, надиктованим формами суспільної свідомості конкретної епохи сценарієм. Релігія, міфи, побут, територіальне положення є відправними пунктами у формуванні хореографічної ідентичності кожного народу. Період первісного суспільства, як відомо, закладає фундамент суспільних форм життя, родової та родоплемінної організації. Танцювальне мистецтво розвивається самостійно, проте, як тільки племена поділяться на кочові та осілі, почнуть торгувати та воювати за кращі земельні угіддя – людство почне переживати вплив діалогу культур. Держави Стародавнього світу (Стародавній Єгипет, Стародавня Індія, Стародавній Китай, Стародавня Греція) вирізнялись власними хореографічними традиціями так само як культурними, релігійними, чи світоглядними, що згодом знайшли власне відображення у побуті інших народів та потребує дослідження.

Філософському трактуванню феномену танцю приділялось і приділяється багато увагу в цілому. Переосмислення сутності традиційного хореографічного мистецтва держав Стародавнього Світу, Стародавнього Китаю зокрема, знаходимо у працях А. Вац [1], М. Вашкевича [2], С. Худекова [3], Т. Благової [4] та багатьох інших.

Мета дослідження – висвітлити сутність хореографічного мистецтва Стародавнього Китаю та розглянути виникнення «Танцю дракона» («Лун-у»).

З історії хореографічного мистецтва Китаю відомо, що з часу заснування Китайської імперії була створена імператорська академія, де в

обов'язковому порядку навчали музиці і танців [1, с. 33]. А. Вац – фахівець з питання дослідження історії танцювальної культури Китаю та етнохореолог С. Худеков сходяться на думці, що *У* (ou), або *Ю* (you), «танець» з китайської, не отримав належного розвитку хореографічної лексики в територіально ізольованому та духовно обмеженому середовищі, а склався переважно з поклонів, плавних образних жестів, рухів очима [3, с. 21; 2, с. 7]. Разом з тим, авторка розповідає про пошуки китайськими вченими сьогодення «справжніх» коренів національного танцювального мистецтва поміж маловідомих древніх записів за межами канонічної конфуціанської літератури – у сюжетах давньокитайської міфології, головними героями яких є *Сань хуан* (три правителі) та *у-ді* (п'ять імператорів), початок діяльності яких припадає ще до 3 тис. до н.е. Ім'я першого легендарного володаря Фу-Сі розшифровують як «той, хто влаштував засідку на жертовних тварин», згідно переказам, пов'язують із виникненням та поширенням перших традиційних, етнічних танців. Доцільно буде розкрити історію становлення саме «Танцю дракона», адже цей зразок національної хореографії Китаю вважається одним із найвідоміших поміж корінного населення.

«Танець дракона» («Лун-у») за однією з версій починав активно ширитись за часів правління Фу-Сі із провінції на півдні центральної частини сучасної території Китаю Сичуань. Згідно оповідей, Фу-Сі оберігав певний скарб, наділений магічною силою захищати світ від темних сил. Він кинув високо в небо чарівний посох з руків'ям у формі голови дракона (лунтоу-гуайчжан), який трансформувався у золотого дракона і поглинув наслані демоном хвороби. З тих часів і виник звичай виконувати «танець дракона»: тіло дракона плели із очерету, а всередину поміщали запалені свічки [2, с. 129].

Іншу версію появи «танцю дракона» розкриває сюжет битви Жовтого імператора (одного з *у-ді*) та монстра-велетня Чи-ю. Заручившись допомогою дракона, Жовтий імператор переміг у битві, але не віддячив своєму союзнику. Дракон, образившись, наслав засуху на володіння Жовтого імператора, а прості люди намагались задобрити дракона та випросити у нього дощу. Власне кажучи, для китайців історія виникнення цього танцю залишалась загадкою [2, с. 130]. Скільки б не існувало версій походження, зазначимо, що відмінності у виконанні проявляються з драматургії та виразних засобах хореографічного мистецтва.

Класичний варіант «танцю дракона» можна вважати повноцінним театралізованим дійством, перфомансом. Глядачі розпочинають танець із закликів дракона з'явитись, часто супроводжуючи вигукі розривами хлопавок чи петард. Ця частина так і називається – «Відозва до дракона» (цін-лун). Слідом йде «Вихід дракона», після чого відбувається власне «танець дракона». Лексичний словник танцю містить такий набір рухів як

юанцюй – «скручення в кільце»; фаньгунь – «переворот на хвилях», коли дракон перевертається з живота на спину і створюється враження тіла, що пливе на хвилях; цзяочань – «сплетіння», в якому тіло дракона згинається хрест-нахрест; чуаньча – «вклинювання», розвернення передньої частини корпусу в сторону хвоста; цуань-яо – «стрімкий стрибок», здійснюється різкий ривок вгору, ніби дракон злітає у небо; пози лун тен юнь тянь – «дракон, що парить серед нічного неба»; мен лун шуай вей – «розлучений дракон б'є себе хвостом»; лун пань юнь чжу – «дракон, що окутав стовп хмари». Закінчується танець «проведенням дракона» (сун-лун), коли він залишає сценічну площадку [2, с. 132–135].

Висвітлено сутність хореографічного мистецтва Стародавнього Китаю, його міфологічну першооснову. Розглянуто виникнення «Танцю дракона» («Лун-у») та специфіку його виконання у класичному варіанті. Подальшого вивчення потребують регіональні особливості та міжпровінційні відмінності побутування цього танцю. Дослідження різночасових наवरстувань етнохореології Стародавнього Китаю допоможе окреслити картину еволюції хореографічного мистецтва загалом, і «Танцю дракона», зокрема. Танцювальна культура держав Стародавнього Світу починає оживати у роботах дослідників-науковців, балетмейстерів і танцівників – практикуючих, які засобами хореографічного мистецтва спонукають глядачів із захватом переживати дух епохи, поринати у культуру, побут та розваги тих часів.

Література:

1. Вашкевич Н. Н. История хореографии всех веков и народов: Учебное пособие. Санкт-Петербург: изд-во «Лань». 2016. 192 с.
2. Вац А. Б. Танцевальное искусство Китая: история и современность. Санкт-Петербург: изд-во «Лань». 2011. 208 с.
3. Худеков С. Н. История танцев: Ч.1. Санкт-Петербург. 1913. 310 с.

Чжан Ліан

ORCID ID 0000-0002-5750-2605

аспірант PhD,

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

ПЕРЕГОНИ НА ЧОВНАХ-ДРАКОНАХ У КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПРОВІНЦІЇ СИЧУАНЬ

Ключові слова: човен-дракон, расова культура, спортивні змагання.

Сичуань пережив дві великі історичні міграції в історії, а саме династії Цінь і Хань, а також династії Мін і Цин. Народні культури взаємодіють і впливають одна на одну в процесі міграції, а культури людей з різних регіонів і національностей продовжують зливатися [1, с. 379–398]. Перекриття шарів народної культури через перехрещення історії, зіткнення та поєднання різних культур сформувало народну культуру з регіональними характеристиками Провінція Сичуань [2, с. 149–151]. Через географічні причини Сичуань знаходиться високо на заході та низько на сході, а його населення розподілене лінійно з північного заходу на південний схід. Іноземна народна культура перетинається і зливається з місцевою народною культурою південного Провінція Сичуань, а потім поширюється від південного Провінція Сичуань до глибинки Провінція Сичуань.

Необхідні умови для розвитку човнів-драконів: Гонки на човнах-драконах у водах. У Сичуані багато річок. Сім основних річкових систем Китаю – Хуанхе та Янцзи протікають через Сичуань, а в Сичуані переважає річка Янцзи. Система річок Янцзи в основному витікає з кордонів Тибету, Провінція Юньнань та Провінція Сичуань на південь Провінція Сичуань, річки на півдні Провінція Сичуань мають змінні водні системи та величезні басейни. Географічне розташування та природні умови південного провінції Сичуань – це Сприяє природному розвитку культури перегонів на човнах-драконах. Південний Сичуань – це місце збору та розходження місцевої народної культури та Давньокитайська культура хань [3, с. 112–121].

Культура човнів-драконів у південній частині провінції Сичуань відображає Давньокитайську культуру хань, спричинену культурою башу, культурою судноплавства річки Сичуань та міграцією, і містить підтекст народної культури провінції Сичуань [4, с. 75–81].

У цій роботі човен-дракон використовується як об'єкт дослідження для аналізу середовища історичного розвитку народної культури човнів-драконів; розкривається закон розвитку культури човнів-драконів; звертається увага на потребу захисту та успадкування чудової традиційної культури Китаю.

Культура перегонів на човнах-драконах на півдні Провінція Сичуань перейшла від періоду особистого розвитку до напівкланового [5, с. 99–117] та напівконтрактного [6, с. 52-53], і, нарешті, до контрактного періоду. Ми розглядаємо це питання з іншої точки зору. Існують ділові відносини між спортсменами та представницькими командами, більшість з яких існують у професійних спортивних змаганнях. Коли спорт є професійним, він в основному проявляється як: професіоналізація економічного рівня спортсменів, комерціалізація змагань, монополія на ринку, організація змагань та маркетизація інтересів. В даний час у провінції Сичуань існує безліч професійних команд човників-драконів. Що стосується нинішньої ситуації, рівень змагань серед спортсменів на південносичуанських човнах-драконах поступово покращився, масштаби змагань та вплив ринку поступово вдосконалювались, культура змагань перейшла від єдиної культури до мультикультури, а Південно-Сичуанська гонка на човнах-драконах переходить від аматорського спорту на човні-драконі до кар'єри.

Література:

1. Лі Мінг. Відділ китайського фольклору. Фольклор Сичуань. Народне видавництво Ганьсу: Ланьчжоу., 2004. С. 397–398.
2. Районний комітет Нейцзян Січжун міста Нейцзян провінції Сичуань Комітет з вивчення літератури та історії. Відбір літератури та історичних матеріалів району Нейцзян Шичжун № 29 [М]. Місто Нейцзян, провінція Сичуань, Комітет районного комітету з вивчення літератури та історії: Сичуан Нейцзян, 1996. С. 149–151.
3. Міський комітет з літератури та історії міста Лучжоу СРРСС. Одинадцята збірка літератури та історичних матеріалів Лучжоу [М]. Міський комітет з літератури та історії Лучжоу СРРСС: Лучжоу, 1996. С. 112–121.
4. Ван Чжихуей. Дослідження походження, характеристик та успадкування традиційної національної спортивної культури в Китаї [J]. Журнал Інституту фізичного виховання Сіаня, 2015. № 32(01). С. 75–81.
5. Фен Ерканг. Соціальний стан клану на рубежі XVIII-XIX століть: обсяг матеріалів кримінального відділу династії Цзяцян [J]. Китайські історичні дослідження, 2005. № 1. С. 99–117.
6. Енгельс. Походження сім'ї, приватної власності та держави, [М]. Народне видавництво, 2000. № 4. С. 52-53.

Шипотілова О.П.

ORCID: 0000-0002-9842-8157

кандидат історичних наук, доцент
кафедри довузівської підготовки
Одеський національний морський університет

Кожанов А.В.

ORCID: 0000-0002-6696-6874

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри українознавства
Національний університет «Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна

**СТОРІНКИ ІСТОРІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО МОРСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
З КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ**

Ключові слова: Одеський національний морський університет, Китайська Народна Республіка, співробітництво, студентство.

Одеса є одним із культурних центрів України, де навчаються понад 500 китайських студентів. За останні декілька років в Україні було проведено понад 100 китайсько-українських культурних заходів, а також організовано понад 3800 різних комерційних виставок і обмінів. Останні роки Україна переживає культурну та мовну «лихоманку Китаєм», і українська культура також викликає зацікавлення китайського народу. Упродовж 25 років відбувалися контакти та співпраця між різними регіонами двох країн. Наприклад, Одеса та провінція Фуцзянь, Одеса, Циндао та Нінбо встановили дружні відносини, що є важливою платформою для співпраці на регіональному рівні [1, с. 66].

Невиключеною співпрацею стали відносини між Китайською Народною Республікою (КНР) та Одеським національним морським університетом (ОНМУ). На III Міжнародній науковій конференції «Соціальний розвиток країн «Одного поясу та одного шляху: розвиток Нового шовкового шляху в Україні» (30 жовтня 2017) ректор ОНМУ, професор С. В. Руденко відмітив, що перші кроки з співробітництва були зроблені ще в 1950 році, коли Одеський інститут інженерів морського флоту (зараз ОНМУ) почав підготовку кадрів для КНР. Потім укладено прямі договори з суднобудівними, судноремонтними підприємствами і проектними організаціями, такими як Тяньзинська компанія суднобудівної

промисловості, Дев'ятий проектно-дослідний інститут, Далянська суднобудівна корпорація. Випускниками Одеського національного морського університету були Ля Інчень, який став академіком Академії наук КНР та Лі Цзянь, який був віце-президентом Всекитайської кораблебудівної корпорації.

Наразі Одеський національний морський університет працює за прямими договорами з Тяньцзиньським університетом, Північно-західним політехнічним університетом (Шанхай), Шанхайським морським університетом (Шанхай), Китайським університетом геологічних наук (Ухань), Уханьським університетом технологій (Ухань), Далянським університетом технологій (м. Далян) та Інститутом соціології Китайської академії соціальних наук (м. Пекін) [2, с. 5].

Історія співробітництва між Одеським національним морським університетом та Інститутом соціології Китайської академії соціальних наук розпочалася у 2016 році з підписання Угоди про співробітництво та організації I Міжнародної наукової конференції «Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, середній клас і інноваційний менеджмент у країнах нового шовкового шляху» 14–18 вересня 2016 р.

Із 24 по 26 квітня 2017 року в Одеському національному морському університеті спільно з Інститутом соціології Китайської академії соціальних наук при підтримці Генерального консульства КНР в Одесі та Південного наукового центру Транспортної академії наук України була проведена II Міжнародна наукова конференція «Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, транспорт та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового шляху».

25 квітня 2017 року на урочистому засіданні Вченої ради ОНМУ було підписано Угоду про створення Науковий центр досліджень соціального розвитку країн «Одного поясу, одного шляху» між Інститутом соціології Китайської академії соціальних наук та Одеським національним морським університетом. В урочистому відкритті Наукового центру приймали участь представники Інституту соціології Китайської академії соціальних наук на чолі з заступником директора Інституту соціології паном Жао Кебіном; Генеральний консул КНР в Одесі, пані Чжао Сянжу; Представник МЗС України в Одесі, пан К.І. Ржепішевський [3, с. 3–8].

30 жовтня 2018 р. у рамках Третьої наукової конференції «Соціальний розвиток країн «Одного поясу, одного шляху»: розвиток Нового Шовкового Шляху в Україні», в університеті було офіційно відкрито офісне приміщення Наукового центру досліджень соціального розвитку країн «Одного поясу, одного шляху». Тут проводитимуться заняття за участю вчених двох країн, є література про історію, економіку, традиції та стратегію розвитку Китаю [4].

Упродовж 5 по 8 грудня 2017 р. Науковий центр досліджень соціального розвитку країн «Одного поясу, одного шляху» (CASS-ОНМУ) організував Перший китайсько-український науково академічний діалог «Китайські можливості для України» в Пекіні (Китай). Делегація ОНМУ в складі восьми осіб очолив ректор університету проф. С.В. Руденко. Кожному з учасників діалогу була дана можливість виступити з докладом і винести свої пропозиції щодо розширення співробітництва між ОНМУ та CASS.

У рамках співпраці ОНМУ з Китайською академією соціальних наук в університеті організовано безкоштовні курси китайської мови для студентів і співробітників. Китайські мовні курси стали користуватись популярністю серед студентства.

У 2019 році доктор філософських наук, доцент ОНМУ О. В. Стівець став учасником програми молодих синологів у КНР. Програма мала на меті побудувати платформу для підтримки зарубіжних молодих синологів у проведенні досліджень Китаю, забезпечити допомогу в наукових дослідженнях, підтримати обмін та спільні дослідницькі проекти з видатними китайськими академічними, культурними та освітніми установами, групами, компаніями і науковцям, а також допомогти підвищити свою академічну компетентність і міжнародний вплив.

Того ж року в Одеського національному морського університеті була відкрита фотовиставка, присвячена 70-й річниці створення КНР. Ця виставка дозволила студентам, науковцям та усім бажаючим отримати більше інформації про історію розвитку та успіху Китаю. Виставка була присвячена досягненням Китаю, яка проводилась в ОНМУ спільно з Генеральним консульством Китайської Народної Республіки в Одесі та Китайською академією соціальних наук. А у березні 2019 року в ОНМУ проводилась виставка, присвячена 40-річчю проведення Політики реформ та відкритості Китаю [5].

16 жовтня 2019 року відбулося нагородження студентів ОНМУ-переможців Конкурсу студентських робіт з досліджень Китаю, присвяченому 70-й річниці створення КНР. Переможці Конкурсу були відзначені дипломами ОНМУ та КАСН. Дипломи переможців вручали ректор ОНМУ, проф. С.В. Руденко; директор Бюро міжнародного співробітництва Китайської академії соціальних наук, проф. Ван Лей; директор Інституту соціального розвитку Китайської академії соціальних наук, проф. Жан Ї. Переможцями конкурсу стали: Покора Я.Ю. з роботою «Models of globalization in the 21 Century: the Chinese factor»; Субко Є.Р. з роботою «China: the new format of globalization»; Шахова О. А. з роботою «Analysis of higher education system reformation in PRC [6].

Отже, у співпраці Одеського національного морського університету з Китайською Народною Республікою зроблені важливі кроки налагодження

відносин. Відбулись обміни студентами, стажування викладачів, проведення наукових форумів, семінарів і конференцій, як в Одесі, так в Китаї. Створено мости єднання українсько-китайських культур, що дозволило забезпечити мовну підготовку студентів ОНМУ, які бажають працювати в КНР. На жаль, зараз в умовах Всесвітньої пандемії Covid-19, ці відносини перейшли в онлайн режим. У недалекому майбутньому, співробітництво ОНМУ з вишами і Китайською академією соціальних наук відновиться. І працівники університету, знову будуть приймуть у себе вчених-колег з Китаю. Оскільки, перспектива наукових пошуків не зупинилась. Викладачі ОНМУ і в цьому році будуть проводити серед студентів конкур молодих дослідників Китаю.

Література:

1. Лю Сяньчжун Соціально-культурний обмін між Китаєм та Україною: історія та сучасність. Україна-Китай. 2018. № 13. вересень. С. 62–67.

2. III Міжнародна наукова конференція «Соціальний розвиток країн «Одного поясу та одного шляху: Розвиток Нового Шовкового шляху в Україні»: Тези доповідей. Відповідальна за випуск С.М. Гловацька. Одеса: ОНМУ, 2017. 89 с.

3. II Міжнародна наукова конференція «Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, транспорт та інноваційний менеджмент у країнах нового шовкового шляху»: тези доповідей. Відп. за випуск С.М. Гловацька. Одеса: ОНМУ, 2017. 165 с.

4. Офіційний сайт Одеського національного морського університету.
URL: <https://onmu.odessa.ua/ua/mezhdunarodnye-svyazi-4/mizhнародna-praktika.html>

5. Офіційний сайт Одеського національного морського університету.
URL: <https://onmu.odessa.ua/ua/arkhiv-novin/2321-photo-exp-china-70-19.html>

6. Офіційний сайт Одеського національного морського університету.
URL: <https://onmu.odessa.ua/ua/arkhiv-novin.html?start=25>

Danylova T.V.
ORCID ID 0000-0002-0297-9473
PhD in Philosophy,
Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Philosophy,
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

THE NOTION OF TAO IN “TAO TE CHING”

Key words: Taoism, Tao, Wu Wei, Tao Te Ching, Lao Tzu.

Nowadays, the spiritual heritage of the East has attracted attention and considerable interest. Taoism as a complete philosophical system that includes three relatively autonomous, but deeply interconnected levels – religious doctrine, philosophical discourse, and psycho-techniques – is becoming increasingly popular in the Western countries. Taoism is perhaps the only one religious and philosophical system that encourages its adherents to live a happy, long, healthy life in this (not in the transcendent) world. For Taoists life is the highest value. According to some researchers [3; 5], Taoism has contributed to the development of science and medicine in China. Many herbs, minerals were discovered in the search for extraordinary means to prolong life or achieve immortality. Taiwanese say: “Confucianism is a food store, Buddhism is a department store, and Taoism is a drug store”. Taoist practices of physical and spiritual healing, universal human development are well known outside of China. Some among them are Tai Chi Chuan, Hsing-i Chuan, Bagua Zhang, Qigong, internal alchemy, meditation, breathing techniques, which are mastered by more and more people.

Like any philosophical worldview, Taoism is a peculiar way of perceiving and understanding the world – the world where Tao is the highest and ultimate reality. Tao is the central concept of Taoist philosophy. It is translated as “way”, “route”, “path”, “doctrine”, “principle”, “to go with”, “to lead”, “to flow”. For Taoist philosophers, the term Tao is not the name of things, but the definition of the natural order of existence. This is the absolute beginning and the absolute value, which is manifested in being and at the same time is merged with the cosmic body of being. It is the supreme law of the universe, its substantial basis, and the principle of its emergence. Tao cannot be expressed.

“The Tao that can be spoken is not the eternal Tao
The name that can be named is not the eternal name
The nameless is the origin of Heaven and Earth
The named is the mother of myriad things
Thus, constantly without desire, one observes its essence
Constantly with desire, one observes its manifestations
These two emerge together but differ in name
The unity is said to be the mystery
Mystery of mysteries, the door to all wonders” [6, Chapter 1].

The universe and all its manifestations are inextricably linked organic unity growing out of deep, secret, hidden Tao. Everything that you can think of is within this principle. Taoist universe operates according to invariable natural laws. As a part of Cosmos, humans can become aware of these laws and act in accordance with them. These are natural laws that constitute the basic principles of Taoism. Adherence to these principles provides a universal perception and understanding as well as an opportunity to live in harmony with Tao.

The first chapter of Lao Tzu’s treatise “Tao Te Ching” refers to two kinds of Tao. There are nameless Tao and Tao that has a name. The first Tao is the highest, deepest force. The second Tao is the force that manifests itself as the mother of all things. The theory of two Tao was very popular among the Taoist thinkers. One is the norm of all things – the eternal, unchanging, ultimate universal principle. The other is the norm of each particular thing or creature – inconstant, changeable [1].

Tao is the universal way, the highest norm of Cosmos and human society. Tao may be interpreted as the Universe in the flow of formation or as the essence/model of Nature that brings the order and balance into the world. Tao is one unified whole that generates all elements of the Universe. Through the lens of Tao antinomy of good-and-evil disappears, since good and evil are relative: they define each other and make no sense without each other [2].

“When the world knows beauty as beauty, ugliness arises
When it knows good as good, evil arises
Thus being and non-being produce each other
Difficult and easy bring about each other
Long and short reveal each other
High and low support each other
Music and voice harmonize each other
Front and back follow each other” [6, Chapter 2].

Tao is devoid of form and content, but all its actions are harmonious. Harmony means how Tao creates, maintains, restores and renews itself in its eternal fullness. Since the actions of Tao are formless, its highest harmony is in itself – where nothing is created and nothing is disappeared. Tao is

constantly in its fullness, integrity, and completeness. Tao is always identical to itself, it is determined by its own nature.

“Humans follow the laws of Earth

Earth follows the laws of Heaven

Heaven follows the laws of Tao

Tao follows the laws of nature” [6, Chapter 25].

Human beings, like all that exists, depend on Tao. When they are in harmony with the universal cosmic law, their life is long and happy. It becomes possible if they follow the principle of Wu Wei. “Wu” can be translated as “without”, “do not have”, “Wei” – as “to act”, “to do”, “to govern”, “to effort”. Hence, this concept literally means non-action/non-doing. Other variants of understanding are non-resistance, non-interference. In some cases, Wu Wei means action that does not require a struggle or excessive effort. Sometimes the concept of Wei Wu Wei means the action of non-action [4]. Wu Wei is the special kind of “joining the flow of existence”, merging of the individual “I” and Qi, unity of subject and object.

“Bearing it, rearing it

Bearing without possession

Achieving without arrogance

Raising without domination

This is called the Mystic Virtue” [6, Chapter 10].

Being in Wu Wei state, humans achieve inner balance and harmony, obtain invisible soft power. When they live in accordance with Tao – the rhythms of Cosmos – their actions become effortless and natural. They are aware of their place in the world, their involvement in all that exists.

References:

1. Торчинов Е. *Пути философии Востока и Запада. Познание за пределами.* Книга по требованию, Пальмира, 2016. 464 с.
2. Danylova, T. Born out of Nothingness: a Few Words on Taoism. Research Revolution. *International Journal of Social Science & Management.* 2014. Vol.III. Issue 1. P. 1–6.
3. Li, Y.S. *A New Interpretation of Chinese Taoist Philosophy.* Taoist recovery Centre, London, Ontario, Canada, 2010. 243 p.
4. Loy, D. (1985). Wei-wu-wei: Nondual action. *Philosophy East and West.* Vol. 35. Is. 1. P. 73–87.
5. Needham, J. (1959). *Science and Civilization in China. Vol. 3: Mathematics and the Sciences of the Heavens and the Earth.* Cambridge University Press, 1959. 877 p.
6. *Tao Te Ching: Annotated & Explained.* Translation and Annotation by Derek Lin; Foreword by lama Surya Das. SkyLight Paths, 2012. 208 p.

Liu Meihuan

*Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Sichuan University of Arts and Sciences,
China*

Kravchenko H.

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of Department
of Pedagogy and Foreign Philology,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics,
Kharkiv, Ukraine*

**THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF TRADITIONAL SPIRITUAL
CULTURE IN MUSIC EDUCATION IN CHINESE UNIVERSITIES**

Take piano teaching as an example

Key words: China, traditional spiritual culture, universities, music education, piano.

The piano is a Western musical instrument, which was introduced to China relatively late. In the 1950s and 1960s, when Chinese went abroad to accept and learn Western culture, the piano was introduced into China during this period. From the “Peace March” by Mr. Yuanren Zhao, “The Shepherd Boy Piccolo” by Mr. He Luting, to the emergence of a large number of piano works containing Chinese cultural elements, Chinese piano music has been constantly innovating through the creation, performance and teaching of a century. An important part of world piano music that is unique and has high artistic achievement.

1. Chinese traditional spiritual culture and piano teaching in college music education

1.1 The connection between the two

The Chinese piano works involved in piano teaching in Chinese universities, whether it is creation, teaching, performance, or appreciation, are closely related to the spirit of traditional Chinese art. Even many Western piano works are also related to the spirit of traditional Chinese art. There is a certain connection. Mr. Peng Jixiang mentioned the spirit of traditional Chinese art in the book “Chinese Art”, which roughly includes six categories: “Tao”, “Qi”, “Heart”, “Dance”, “Enlightenment”, and “Harmony”. The spirit, vitality, subjectivity, music and dance spirit, intuitive thinking and discerning thinking in the spirit of traditional Chinese art.

In actual teaching, many students have little understanding of the spirit of traditional art, so “Hyun Technology School” and “Empty Shell School” often appear in teaching, and their understanding of the work is not up to the required level, nor can they understand it. The beauty of Chinese traditional art spirit contained in the works. Therefore, studying the application of Chinese traditional art spirit in piano teaching of college music education has extremely important practical significance.

1.2 The role and significance of Chinese traditional spiritual culture on piano teaching in colleges and universities

First of all, it helps to improve the comprehensive quality of students’ art. Nowadays, the teaching and piano competitions of major music academies and universities encourage and require players to play Chinese piano works. At the same time, they also increase the learning and performance courses of Chinese music works. This helps students master the important aspects of China in various periods. Piano works broaden the knowledge of students, and thus form a multi-dimensional artistic thinking, expand the cognitive space of artistic performance, and enhance the comprehensive quality of art.

Second, colleges and universities are gathering places for college students, which are responsible for the inheritance and innovation of national music. Music educators in colleges and universities pay attention to guiding students to pay attention to traditional Chinese art in teaching, so that students can understand the profound national culture contained in Chinese piano works, and help students uphold the spirit of traditional Chinese art in learning and creation, and better pass on and develop Chinese national culture. Therefore, the teaching of Chinese piano works in colleges and universities plays an irreplaceable role in the inheritance and development of national culture, and it is particularly important for students to grasp the spirit of traditional Chinese art.

In addition, by comprehensively studying the spirit of Chinese traditional art and Chinese piano works, students’ national consciousness and patriotic enthusiasm can also be cultivated, and traditional Chinese national culture can be promoted and innovatively applied, enriching teaching content, and combining aesthetic education with music education. Broaden the breadth of students’ thinking.

2. Take “heart” and “enlightenment” as examples

2.1 “Heart” – the main body of piano teaching in college music education;

Mr. Peng Jixiang mentioned in “Chinese Art” that “heart” is the main body of traditional Chinese art, emphasizing the integration of aesthetic subject and object, the combination of emotion and image, and the requirements for the artist’s character. In traditional Chinese art, the requirement of “heart” can be seen everywhere, and the piano teaching of modern higher normal teachers can get some inspiration from it.

For example, when playing “Shepherd Boy Piccolo” by Mr. He Luting, a good piano player must not only experience the leisurely, long, and meaningful musical mood that the creator (subject) gives to the work, but also express this. This kind of emotion is brought to the actual expression of performance. I am familiar with the two-voice polyphonic melody and smooth melody lines of the response in the work. According to the different emotions of the work, the relationship between the pause, connection, strength, and weakness of the notes is handled to construct a Different from Western aesthetics, the quiet and peaceful yet innocent and enthusiastic Chinese pastoral sound painting image integrates the subject and object relationship of the performer and the work, and finally combines emotion and image into one, presenting the best The effect of artistic expression.

In teaching activities, teachers should teach these concepts to students, emphasizing the importance of subjectivity to performance, and cultivate students’ diversified subjective aesthetic thinking, so that they can form their own playing style and achieve better teaching results.

Of course, in the piano teaching activities of normal colleges, the “heart” also puts forward strict requirements on the “character” of teachers and students in piano performance. Chinese traditional spiritual culture has always valued the character and art of the practitioners. In teaching, teachers need to teach students in accordance with their aptitude, formulate corresponding teaching plans according to students’ personality, playing style, and hobbies, guide them to establish correct artistic and moral concepts, cultural responsibility, and national honor, and guide them to explore the truth, goodness and beauty in art. In order to truly improve their thinking in teaching, they become a piano artist with both virtue and art.

2.2. “Enlightenment” – the intuitive thinking of piano teaching in college music education;

Mr. Zhang Dainian once put forward in the book “Chinese Culture and Cultural Controversy”: “The dominant mode of thinking in traditional Chinese philosophy is characterized by harmony, integrity, intuition, relationship, and practicality”. “Intuition” is constantly evolving in the book China. As Mr. Peng Jixiang said in “Introduction to Art”, “a perceptual and intuitive aesthetic thinking with ‘enlightenment’ as the core is gradually formed”. This kind of intuitive thinking is used in college music Educational piano teaching can usually play an important role.

“Enlightenment” pursues a state of artistic expression that is free from constraints, desires and desires, and distracting thoughts. Piano teaching activities in higher normal schools, whether it is the instillation of teaching ideas or the demonstration of piano performance, should follow the true laws and true emotions of art, and should not use utilitarianism as the teaching purpose, show off skills as the teaching process, and perfunctory The teaching

attitude should lead students to understand the theme, emotion, cultural background and artistic techniques of piano works, and guide them to abandon distracting thoughts and perceive and interpret the works carefully.

This kind of work's perception and intuitive thinking can not only be applied to the study of Chinese piano works, but also applicable to the performance of Western classics, romanticism, even jazz piano works with strong improvisation, and modern exploratory experimental music. We need to use "enlightenment" methods to find the freedom and creativity of artistic expression, further expand the artistic expression space, and provide more possibilities for teaching and performance.

3. Thinking and summary

At present, Chinese piano educators should inherit and carry forward the spirit of Chinese traditional art, localized piano teaching and performance, and uphold the spirit of teaching and learning, theory leading practice, practical feedback theory, and strive to make Chinese piano music performance and teaching and even the whole The piano art career has flourished. Piano educators must not only disseminate professional knowledge, but also inherit national culture, especially the spiritual qualities behind national culture.

In particular, it should be pointed out that the piano major of music education in colleges and universities should engage in basic music education after graduation, and their professional skills and comprehensive qualities will directly affect the development of basic music education in our country. Therefore, strengthening the national artistic spirit and national cultural study is an urgent task and an inevitable requirement for future development.

Piano teaching in Chinese colleges and universities music education needs to establish links with philosophy, aesthetics, literature and other related disciplines. In teaching practice, it focuses on training students' diversified artistic thinking, and cultivates a group of compound talents with multi-dimensional thinking ability. Inherit and promote traditional Chinese national culture.

The spirit of traditional Chinese art is broad and profound, and has a long history. This summary is only a brief overview, and it is not just a few words that can be fully explained. Relevant research on this also requires teachers, students and research scholars to explore together in long-term practice, to promote the effective application of Chinese traditional art spirit in teaching activities, in order to harvest more effective comprehensive value.

References:

1. Peng Jixiang, Chinese Art [M], Peking University Press, 2007
2. Zhang Dainian, Chinese Culture and Cultural Controversy [M], Renmin University Press, 1997.
3. Peng Jixiang, Introduction to Art[M], Peking University Press, 2006.

Liu Yanshi

ORCID: 0000-0002-6588-8325

postgraduate of Simon Kuznets

Kharkiv National University of Economics,

professor of Sichuan University of Arts and Sciences, China

CULTURAL MISUNDERSTANDINGS IN THREE ENGLISH VERSIONS OF *SHUPU* FROM THE SKOPOS THEORY PERSPECTIVE

Key words: textual purpose, translational Skopos, Chinese calligraphic classic, C-E translation.

1. Introduction

The contents of Chinese calligraphy papers are rich, extensive and profound, and their interpretation is also diverse. The uniqueness of calligraphy and the difficulty of learning and understanding make ordinary readers flinch. Chinese calligraphy is the abstract spirit of Chinese culture, which contains traditional philosophy and reflects the spirit of the times. It is very important to inherit and carry forward the essence of Chinese calligraphy and spread the art of Chinese calligraphy to the outside world. There are many works on calligraphy in China, but few of them are written in English for Western readers or for cross-cultural communication. How to make calligraphy lovers and overseas scholars accept Chinese calligraphy theory easily is always a difficult problem. The premise of the publicity of Chinese calligraphy culture is that the Chinese people themselves must do a good job in inheriting and interpreting from the diachronic level, and then do a good job in foreign interpretation and translation from the synchronic level, so as to achieve the “original flavor” packaging export.

Although calligraphy exhibitions, translated works, monographs and other systematic or scattered English texts with all or part of the translation nature have become a specific register, many calligraphy terms have also entered the English world as national sayings [1]. However, as a strategy of cultural output, calligraphy needs a more systematic translation and introduction text. At present, there are some papers discussing on the English translation of Chinese calligraphic theory. The number of articles on calligraphy translation in CNKI is also very limited. At present, there are 16 articles and 6 Master’s theses retrieved from CNKI with key words of calligraphy and translation. It can be seen that the number of research literature on Chinese calligraphy art translation is relatively limited. To sum up, there are more researches on the

translation of terms and concepts, less from the perspective of translation theory, interdisciplinary and translation comparative studies, but less on the discourse level of translated sentences.

In order to translate Chinese traditional classic calligraphy theory, the translator should not only understand English, but also translate modern vernacular into English. Only in this way can the charm of ancient Chinese be translated, and it is better to understand or at least appreciate the art of calligraphy. Translation activities can not be carried out in a “vacuum”. Without specific situations, carriers and register fields, if the translator, the subject of translation, lacks the understanding and comprehension of the artistic behavior of calligraphy itself, it will be difficult to produce excellent translation works of calligraphy and calligraphy theory. In the context of globalization, it is imperative to establish China’s discourse system, seek strategies and paths in line with “going out” of culture, and build an effective and unobstructed cross-cultural communication platform. It is necessary for calligraphers to translate abstract words into concrete calligraphy.

Skopos theory, put forward by the school of German scholars such as C. Nord, has not been applied in the study of English translation of Chinese traditional calligraphy theory. The author tries to use the research results of this theory to explain the translation norms of Chinese calligraphic theory, so as to provide the translation theory a more application space.

2. Translational Skopos and functional Skopos

Human active behavior is purposeful, so is translation. German functionalist translation theorists hold that translation is a purposeful act. Functional skopos theory plays an important role in German functional translation schools. In today’s applied research of translation theory, it has achieved the situation of heroes only based on purpose. Nevertheless, skopos theory needs to be further expanded and extended. K. Reiss’s translation theory introduces text function into translation criticism, and holds that the form of the target text is determined by its function and purpose in the target context. Hans Vermeer proposed that translation is a kind of purposeful human behavior, whose purpose determines the strategy of expected purpose. J. Manttari believes that the purpose of translator’s action is to construct the target text, and all relevant factors involve the translator, the original author, the client or client, and the target reader. C. Nord distinguishes translation from translation and holds that “translation is the target text that enables it to play a certain function. The relationship between it and the source text will be embodied according to the function expected or required by the translation. Translation makes the communication that cannot be carried out smoothly because of the objective language and cultural barriers. [2] She has distinguished between ‘translational action’ (the range of what translators actually do) and ‘translation’ (what they do when rendering texts). Translators

enable communication to take place between members of different culture communities. They bridge the gap between situations in which differences in verbal and non-verbal behaviour, expectations, knowledge, and perspectives are such that there is not enough common ground for the sender and receiver to communicate effectively by themselves.

Audience-orientation has always been a particularly sensitive aspect of functionalism. It is easy to speak about the importance of the audience's expectations but rather difficult to find an empirical proof of what recipients expect of translated texts in general or of specific genres in non-linguistic fields in particular. One way of looking at the expectations and background knowledge of a particular audience would be to analyse non-translated parallel texts because expectations are usually formed by what you have read before. However, these texts only tell us what readers expect of non-translated texts, while the response to translated texts might be different.

Skopostheorie and its functionalist applications, are limited at the earlier stage in the German-speaking area and hamper in their development by misunderstandings and misrepresentations in the first decade, finally spread across (almost) the whole world and inspired scholars in many different subfields of translation studies and even in other disciplines.

Under the guidance of skopos theory, translation is no longer just a text form conversion between languages, but also a production activity to create target texts that can achieve specific functions in different contexts for the audience of another culture. The political, economic and cultural purposes of translation are the purposes of the initiators of translation activities. They are the initial requirements for the initiators of translation activities in selecting texts, rather than the purposes of the implementers of translation activities. The purpose of the translator is the textual purpose, that is, to let the readers who don't understand the original text understand and even appreciate the ideological content and style of the original text through reading the translation. One of the communicative purposes of the translation is to enlighten the readers' cognition. Making money may be the translator's purpose, but it belongs to non-textual purpose. The purpose of translation is the textual purpose, and the realization of this purpose is the fundamental task of the translator. In order to achieve a certain purpose, all translations must contain a certain degree of control over the source language version. In short, the purpose of translation is to let the readers who do not understand the original text know how to understand and even appreciate the ideological content and style of the original text. [3]

3. Comparison of three versions of *Shupu* in the translational purpose

The most important calligraphy theory of the early Tang Dynasty (618–907) is Sun Guoting's *Shupu*. This magnificent treatise of 3700 Chinese characters is rich in content, involving all important aspects of Chinese

calligraphy. It reveals the essence of calligraphy art and many important laws. It has become a landmark work in the history of ancient Chinese calligraphy theory, which marks a new and brilliant stage in the development of Chinese calligraphy.

Sun Dayu’s translation of *Shupu* was published in 1935 invited by the editor in chief of *Tianxia Monthly*. In terms of the overall translation orientation, it is not clear whether it is completely positioned as a western reader or a western reader with a foundation of Chinese calligraphy” [4]. This is due to the personal love of calligraphy, “translation for translation”. Nevertheless, the purpose of the translator is very clear. In terms of stylistic treatment, the translator has formed a type of image description and abstract discourse. In terms of diction, sentence construction, paragraph composition and composition, the translator’s language skills are also demonstrated.

Chang Chung-ho & Hans Frankel’s version of *Shupu* are definite and clear as to its readers. In 1962, the couple went to Yale University to teach Chinese Calligraphy, which was obviously translated to meet the needs of western college students learning calligraphy under the background of American education [5].

The purpose of P. Laurentis’s translation of *Shupu* is to analyze and sort out the literature from the theoretical level, because this is a part of his dissertation. He interpreted Sun Guoting’s works from a rigorous philosophical perspective, hoping to express as much as possible the idea that Sun Guoting, as a calligrapher and calligraphy teacher as well, would integrate aesthetic concepts with personal experience [6].

4. Analysis of differences in text interpretation

The author has built three English translation corpora of *Shupu*, which only counts the text content of the translation, excluding the annotation part. By using the language data network analysis tool, and through objective data comparison, the author hopes to reveal the overall features and differences of each translation. The statistical results of the three translations are as follows:

Core textual indicator		Sun Dayu’s version	Chang Chung-ho & Hans Frankel’s version	P. Laurentis’ version
Lexical coverage (%)	Junior School Exam	48.16	52.72	50.28
	College Entrance Exam	68.38	73.04	71.29
	CET Band 4	80.34	85.84	84.67
	CET Band 6	85.94	89.92	89.86
	Graduate Entrance Exam	89.38	92.72	92.62
Average sentence length		25.78	21.05	22.44
The Longest sentence		106	143	126
The length of the text		6367	5873	6531
LD value of difficulty		4.13	4.09	4.11

From the perspective of lexical coverage, Chang's and Sun Dayu's versions have the highest lexical usage rate, while Sun Dayu's version has the lowest. It can be seen from the basic situation of sentences that the average sentence length of Sun Dayu's translation is the longest, that of Chang's is the shortest; Chang's version and Sun Dayu's version are the least. In terms of the length of the article, the total number of words in P. Laurentis's translation is the most, while that of Chang's is the least. From the LD value of difficulty, the higher the index, the more difficult it is to read the text. The index of Sun Dayu's translation is the highest, while that of Chang's is the lowest. It can be seen that the couple uses the most abundant words and the translation has the strongest readability. P. Laurentis's version is the second, and Sun Dayu's version is the most difficult. This proves that the words used in Sun's translation are difficult and the sentences are long because of the uncertain readers. Chang's version is aimed at college students, so the vocabulary used is relatively easy to understand, and the length of sentence structure is reasonable, while P. Laurentis's version has professional terms for its academic writing, with more standard and appropriate sentence patterns.

5. Cultural Misunderstanding in three versions of *Shupu*

In the process of translation construction, the original reading experience and knowledge structure may unconsciously infiltrate into the new reading activities, resulting in cultural misreading in the process of cultural comparison. In the translation of ancient books, the first thing to break is the shell of form. Only when the form of the original text is broken and adjusted to a certain extent, can the translation between languages have the basis of implementation. This stage is just like a calligrapher's conception before creation. Before writing, he has words in his mind. The whole process is a process of inner conception from scratch.

People know that modern Chinese and classical Chinese have great differences in language forms and characteristics, so it is impossible to ask modern Chinese to imitate the expression of ancient Chinese. In C-E translation, although people realize the existence of this difference, they always emphasize the introduction of the source language form, lack of understanding of the differences between languages, and the requirements of translation are too idealistic, so we can not treat interlingual translation with tolerance. People always insist that the language structure in the source language text can not be compromised or relaxed until it is absolutely necessary. In the process of translation, the characteristics of one language are often imposed on another language. Language determines the difference of thinking mode. The difference of thinking is manifested in the difference of language form, and the form of language and the content of thought are inseparable.

In translation, the translator should not mechanically copy the original language syntactic form, but should actively break the curse and seek the tacit understanding between the two languages. In the fusion of differences, the

translation should show the “formal beauty of language” of the target language, that is, to seek orderliness from diversity, to seek coordination from different species, and to unify contradictions, thus forming a harmonious formal beauty [7].

The reader-oriented approach in cultural translation. The first and second person should be used correctly in the translation of culture. and the reader’s psychology should be grasped to guide the reader’s imagination and the similarities between calligraphy and nature. Like the style, like a person. By comparing the differences between Chinese and English, it can eliminate readers’ psychological barriers and shorten their distance.

When commenting on Zijing, Sun Guoting emphasized that he should establish himself by cultivating his own essence. If he had no talent and morality, he would become a scholar and “who is beyond the wall”! He quoted the story in *Shiji (Historical Records)*, “in the lane of Shengmu, Zeng can’t enter”, which refers to Zeng Zi’s seeing a lane named “Shengmu”. He thought it was disrespectful to his mother, so he refused to enter the lane and did not pass through it.

Example 1, “胜母之里，曾参不入”.

Sun Dayu’s Version	Chang and Frankel’s Version	P. Laurentis’s Version
The shortest way for a man to set himself on his feet and spread a fair name, so goes the saying, lies in properly revering the sovereign and raising his own parents into prominence [8].	True, establishing oneself and enhancing one’s reputation serve to reflect honor on one’s parents; Zeng Shen refused to enter the street named Better Than Mother [5].	[as well as it has to be said that] the hamlet [called] “Surpassing the Mother” (Shengmu) was not entered by Zeng Shen [6].

Sun Dayu uses the translation method of interpretation to explain that a person must respect the monarch and show his parents before he can become famous. And he uses the parentheses to reflect their quotations.

The couple, Chang and Frankel, do not make any information foreshadowing in the direct translation of the source language, which may cause obstacles for the target language readers to read here and ask themselves who is the former participant? The relevant story can only be understood when there is time. There should be no doubt about the basic meaning of filial piety to parents.

By means of transliteration plus free translation and supplementary annotation, P. Laurentis has completely reproduced the meaning of the original text and supplemented the original text information. The translation of “*li*” is that Chang and Frankel think of as “street”, while Laurentis chooses “hamlet”. This is the different interpretation and translation brought about by the multi-layer meaning of “*li*” in classical Chinese. “*Li*” means hometown,

neighborhood and lane. From the perspective of context, both translations refer to place names, and there is no asymmetric information.

Example 2, “虽复粗传楷则，实恐未克箕裘”

Sun Dayu's Version	Chang and Frankel's Version	Q. Laurentis's Version
Possibly the pages of Xianzhi do betray here and there gleams of his father's revealing beauty in some diminished degree, but one can scarcely believe that his brush-work has ever approached the sustained level of Xizhi's [8].	As to whether Wang Xianzhi's brush and ink carried on Wang Xizhi's art ---- I am afraid that he did not really master the fundamentals, although he continued using [his father's] method in a rough way [5].	Considering [Wang] Zijing's calligraphy as continuing that of [Wang] Youjun, although it did roughly transmit its rules, in reality I am afraid that it was not capable of carrying on the paternal speciality [6].

Wang Xianzhi inherited Wang Xizhi's writing style. Although he learned some rules roughly, he didn't learn all his father's achievements. I'm afraid it has not yet reached the initial stage of “*gong, ye*” (弓、冶) which refers to the children learning “*ji, qiu*” (箕、裘). The idiom “*ke shao ji qiu*”(克绍箕裘) is a bamboo tool used to lift rice and remove chaff, or a dustpan or something like that; “*qiu*” refers to the wind fur used to smelt iron to blow air. This idiom indicates “inheriting the cause of father and ancestor. According to the book of *Rites*, the section “learning record” by Dai Sheng in the Western Han Dynasty, it reads, “the son of good “*ye*” must learn to be a “*qiu*”, and the son of a good “*gong*” must learn to be a “*qi*”.

Example 3, “总其终始，匪无乖互”

Sun Dayu's Version	Chang and Frankel's Version	R. Laurentis's Version
And even though he does not claim to be a specialist (perhaps not by blind accident, but out of careful choice), one must, taking the whole affair into account, admit that his versatile genius is worth much more than the narrow gifts of either one of the others [8].	In sum, each has his shortcomings [5].	Summarising his overall [conditions], he was not lacking of shortcomings [6].

“Zong qi zhong shi”, is to summarize the above comments, or “on the whole, both they have short and good”. “Feiwuguaihu” is not without conflict. The key and difficult point is to interpret the whole paragraph. What does it mean? To understand this problem, we must first find out the subject of this sentence. Sun Guoting came to the conclusion that “there is no obedience to each other” after observing the fine arts of calligraphy. In the notes of *Shupu* in the past, most of them interpreted it as “Wang Xizhi, Zhong Yao and Zhang Zhi”. As a result, it was not clear that “bandits have no obedience to each other” and the meaning of the paragraph was not clear. Because there is only a high level of calligraphy between the three calligraphers, there is no conflict between the three calligraphers. Obviously, “qi” does not refer to people, but “qi” should refer to something else. Looking ahead, we can see that before this “qi”, there are still two “qi” in this paragraph, which means “we can judge its compendium, but we don’t know its origin and end”. (it is speculated that this comment is only a general outline, but it does not give a full account of its essence.)

In the past, the critics of calligraphy regarded the development of Chinese calligraphy art and our calligraphers with the fixed thinking of “the present does not catching up with the past” and ranked calligraphers according to the size of their official positions and the times they lived in. This kind of thinking and understanding is problematic and does not conform to the reality of calligraphy art. In the past, calligraphic reviewers’ ranking of the titles of the “four sages” has caused confusion in the understanding of calligraphers’ learning calligraphy art. This view must be corrected. For the calligraphers’ comments and ranking, they should be ranked according to their level of calligraphy skills. In the history of Chinese calligraphy, the ranking order of the “four sages” respected and promoted by later generations should be Wang Xizhi, Zhang Zhi, Zhong Yao and Wang Xianzhi.

Example 4, “语过其分，实累枢机”

Sun Dayu’s Version	Chang and Frankel’s Version	S. Laurentis’s Version
For misstatements and exaggeration always convert words into fountain-heads of laughter [8].	These two sayings exaggerate, yet they concern a pivotal matter [5].	These sentences are yet excessive, but they actually touch a crucial point [6].

In fact, Sun Guoting here refers to “saying too much, really hindering appreciation”, which will restrict people’s thinking of elucidating and discussing, rather than “involving key points”. In other words, if you go too far, there will be problems at key points.

When collecting various Western monographs centered on *Shupu*, we found that the title of *Shupu* was translated in a very general way (interpreted as “essay” or “treatment”), and there was little discussion on the correct meaning of its title. Therefore, I have paid close attention to the explanation of “pu” in different dynasties. It turns out that it can be understood as a “manual”. As described on page 4285 of the *Great Chinese Dictionary*, “pu” refers to “a collection of books for people to study and observe.”. At the same time, I read the text of *Shupu* carefully, and compared it with the calligraphy literature of the pre-Tang Dynasty, and found that there are many special points in the book. First of all, Sun Guoting obviously emphasized that it was different from the previous calligraphy literature in his book of calligraphy. He even gave a negative evaluation of the previous works that “most of them involved in ostentatious things, but had no external appearance and internal mystery of their principles”. He also stressed that “what is written today is nothing to take” (lines 154–156). There are several similar words in *Shupu*. It seems that Sun Guoting consciously mentioned that there are essential differences between *Shupu* and other calligraphy documents, and claimed that his purpose was to “benefit scholars” (line 203).

Different interpretations of literary theory lead to different translations. The purpose of translator’s subjectivity is different. Reasonable and effective English translation of calligraphy papers will affect English readers’ cognition of Chinese calligraphy. Considering the readers’ horizon of expectation, we can effectively transmit rich cultural information, narrow cultural distance and reduce misreading as much as possible. As a unique traditional Chinese culture and art, calligraphy reflects the aesthetic concept of the spiritual world of the unity of man and nature. As a unique national symbol, Chinese calligraphy is the source of our cultural self-confidence.

Under the guidance of a clear purpose, the translator interprets and translates the original text with the target readers as the service object. Westerners discuss the word “Chinese calligraphy” on the basis of calligraphies, often limited by Chinese, in order to show Chinese identity, and fully show the artistic features with art. [9] Bao Shichen of the Qing Dynasty ever pointed out that the beauty of calligraphy lies in temperament, but it can be found in form and quality. Temperament is determined by the heart but difficult to be named. The form and quality should be based on the eyes. P. Laurentis knew that in the future of calligraphy research, calligraphy must follow the linear signifier of language symbols. Besides language, there is also the text background of calligraphy works. We should combine practice with theory to study calligraphy. Only those who have been trained in calligraphy will feel the subtleties of calligraphy. After all, calligraphy is an art that pays attention to subtle feelings. As one of the typical Chinese cultures, calligraphy is the least influenced by the West culture. The greatness of calligraphy lies in

that it is the only cultural phenomenon that has changed little compared with ones a thousand years ago. We believe it is the only culture with Chinese characteristics that has been preserved to the present.

References:

1. Gu Yi. The traditional Chinese calligraphy theory translated by Lin Yutang [J]. *Journal of Chinese Translators*, 2009 (2): 53–58.
2. Nord, Christiane. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*[M]. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2001:23.
3. Cao Minglun. *The Way of Translation: Theory and practice* [M]. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2013:127.
4. Wang Hongyin. An analysis of Sun Dayu's English Version of Shupu [A]. *Translation and Intercultural Communication: Integration and Innovation* [C]. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 2009: 265–280
5. Chang, Chung-ho & Hans Frankel. *Two Chinese Treatises on Calligraphy* [M]. New Haven: Yale University Press, 1995.
6. Laurentis, Pietro. *The Manual of Calligraphy by Sun Guoting of The Tang: A Comprehensive Study on the Manuscript and Its Author* [M]. Rome: Herder International Book Centre, 2011.
7. Wang Li. *Manuscript of the Chinese History* [M]. Beijing: China Book Company, 1980:460.
8. Sun Dayu. *Collection of English translations of ancient Chinese poetry*[M]. Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 1997.
9. Zhao Baisong. *Chinese calligraphy in the eyes of the Westerners* [D]. Hebei University, 2009.

田园

语文学副博士，武汉大学外语学院乌克兰研究中心

湖北与乌克兰：政治、经济、科技与文化交流：1961-2020

20世纪中叶至21世纪初的60年，湖北与乌克兰的交往经历了三个时期：

一、20世纪60-80年代湖北省与苏联乌克兰加盟共和国的交流。这段时期是湖北与乌克兰建立、中断和恢复联系的阶段。双方交流以政府部门代表团和文化、艺术、体育代表团为主，目的为加深认识，增进友谊。

二、20世纪90年代湖北省与乌克兰（主要是基辅州）的交流。90年代是中国的改革开放初期，湖北省与乌克兰由于多年的友好交往历史和互补的产业结构，建立了政治、经贸、科技、人文研究、教育、文化等方面的深度合作和交流，取得了丰硕的成果。90年代末，中国从国有和集体经济为主转向社会主义市场经济体制，大部分国有企业逐渐淡出历史舞台。这间接导致了湖北的国营企业和乌克兰的企业之间的合资经营和贸易合作难以为继。但双方仍保持了频繁的人员交流，培养了一批乌克兰中国留学生，也促进了湖北侨民在乌克兰的事业发展。这些年轻人无疑会成为21世纪中乌友好交流的中坚力量。

三、21世纪，湖北省与乌克兰基于市场规律的新一轮交流。在体制与结构改革见成效后，湖北与乌克兰的交流呈现了多元化、规律性的特点，民间交往广泛，个人、企业、政府都成为了中乌交往的积极主体。然而，随着双方对外交往规模的扩大和国际地位的提升，彼此都不再把对方作为对外联络的优先方向，而是顺应市场的需求进行了调整。考虑到乌克兰与中国其他省市的合作规模和深度，以及湖北省和武汉市的经济增长速度与对外投资的增长幅度，双方还有极大的交流合作潜力。如何促进这一潜力的发挥，是双方的汉学家与乌克兰学家面临的迫切任务。

СЕКЦІЯ П. КИТАЙ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 327(73+510)

Балашова О.В.

ORCID: 0000-0002-9200-9808

магістр політології, аспірантка

викладачка кафедри політології та національної безпеки

Національного університету «Острозька академія»

м. Острог, Україна

ПАСТКА ФУКІДДА ДЛЯ США ТА КНР: ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ТА ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ

Ключові слова: Китай, США, пастка Фуکیدда, пастка Кіндлебергера, міжнародні відносини.

Феномен пастки Фуکیدда у контексті протистояння США та КНР – це не тільки дуже добре придатний об'єктив⁸ [12] для дослідження двосторонніх державних відносин, а й, дійсно, пастка, про яку Фуکیدд і не міг підозрювати. І проблема тут аж ніяк в класичній критиці порівняльності кейсів подій Пелопоннеської війни 5 ст. до н.е. та конфліктів сучасності. Вся підступність криється в особливостях мислення та сприйняття світу двома кардинально відмінними цивілізаціями. Зазвичай, західна наука не виходить за межі лінійного бачення розвитку історії та сприймає його як єдиноможливе та єдиноправильне. Особливості ХХІ ст, з новими викликами від ісламського світу чи Китаю, наприклад, як найкраще демонструють альтернативність розвитку та підходів до розуміння усталених стереотипів. Якщо знову повернутись до відносин США-КНР, то це значить, що навіть однакова політична риторика, швидше за все, нестиме абсолютно інше смислове навантаження. Якщо наміри та амбіції США – це Америка понад усе (America first), то для Китаю це досі «приховуючи за усмішкою кинджал»⁹ «обманути імператора для того, щоб переплисти море»¹⁰

---

⁸ У вступному слові до спеціального випуску Журналу китайської політичної науки присвяченому темі пастки Фуکیدда 2019 року Ч. Джан та Х. Пу використовують термін «useful lens».

⁹ Кит. 笑里藏刀 (Xiaolicangdao) – 10та стратагема із стародавнього китайського воєнного трактату «36 стратагем».

[2, с. 10]. Або ж здійснивши поверхневий контент-аналіз основних сучасних доктринальних документів досліджуваних країн – Стратегії національної безпеки Сполучених Штатів Америки 2017 року [7] та Білої книги за 2019 рік: «Національна оборона Китаю в нову еру» [4] стає чітко помітною система мислення з нульовою сумою Д. Трампа та беззаперечний намір відродження/зародження китайської мрії. З однієї сторони висловлюється намір США вступити в нову еру великої державної конкуренції, де Китай отримує статус «ревізійністською державою» і стає «стратегічним конкурентом», який хоче «сформувати світ, що протистоїть цінностям та інтересам США [7]. На іншому ж полюсі, в тексті китайського документу зустрічаємо наступні положення «вироблення військових відносини із США відповідно до принципів неконфліктності, не конфронтації, взаємоповаги та взаємовигідної співпраці... прагнення зробити відносини між військами і військовими стабілізатором відносин між двома країнами і, отже, сприяти китайсько-американським відносинам, заснованим на координації, співпраці та стабільності» [4]. Якщо в тексті американської Стратегії назва «Китай» (China) зустрічається 33 рази, то в китайській військовій стратегії «США» (US) вдвічі рідше – 16 разів. Тобто бачимо, що напруження дійсно існують, проте його формат і вимір дуже відрізняються для обох країн. Найбільш актуальним питанням на сьогодні залишається – як можуть між собою узгоджуватись наміри адміністрації Д. Трампа зробити Америку знову великою, і Пекіна – досягти великого омолодження китайської нації¹¹. Як ці амбітні цілі вплинуть на їхні стосунки та чи неминучою є пастка Фуکیدіда, з її історичним трагічним фіналом?

Концепція «пастки Фуکیدіда»

В науковий обіг термін був введений американським політологом Г. Еллісон у статті 2012 року для «Financial Times» [10]. На основі цитати давньоафінського історика та військового полководця Фуکیدіда у своєму тексті «Історія Пелопоннеської війни», в якому стверджується, що «саме піднесення Афін і страх, що воно вселило Спарті, зробили війну неминучою». Г. Еллісон використовував цей термін для опису тенденції до війни, коли зростаюча держава – на прикладі Афін – оскаржує статус домінуючої держави – на прикладі Спарті. Науковець значно розширив цей термін у своїй книзі «Призначений для війни» («Destined for war»), яка стверджувала, що «Китай і США зараз перебувають на шляху зіткнення». Автор пропонує наступне розуміння концепції – «пастка Фуکیدіда є природньою, неминучою дисконсолізацією (невизначеністю – авт.), яка відбувається, коли зростаюча влада

---

¹⁰ Кит. 瞒天过海 (Mantianguohai) – Іша стратагема із стародавнього китайського воєного трактату «36 стратагем»

¹¹ «the great rejuvenation of the Chinese nation», саме так дана конструкція вживається в перекладі англійською в Білій книзі КНР 2019 року.

загрожує витіснити правлячу владу ... і наслідком структурного стресу стає жорстоке зіткнення» [3]. Як бачимо психологічний компонент такий як зростання незадоволення, взаємовиключеності інтересів, що стабільно нарощує міждержавну напруженість та «стрес» також враховано. Згодом Г.Еллісон очолив однойменне тематичне дослідження Центру науки і міжнародних відносин Белферського центру Гарвардського університету, яке показало, що серед 16 історичних випадків появи сильного актора, що прямо чи опосередковано кидає виклик домінуючій країні, 12 з них закінчилися війною.

Після чого термін набув особливої популярності, як в науковому так і публіцистичному світі. Цікавою є реакція Китаю на зростання популярності конструкції. Наприклад, на початку 2019 р. Журнал китайської політичної науки присвятив цій темі спеціальний випуск [12], де сім різних авторів зробили спробу дати відповідь на два основні запитання – 1) як же правильно розуміти феномен пастки Фуکیدіда та 2) як аналізувати та прогнозувати майбутній перебіг подій? Проте ще більш показовою є ситуація з публіцистичним висвітленням даної актуальної концепції, яка прийшла на зміну риторичного запитання, що з'явилося більше 10 років назад – Чи зможе Китай зростати мирно? Водночас є однаково популярною з темою «нової холодної війни». Отож, для нашого чергового оглядового контент-аналізу ми обрали найпопулярніше китайське видання, що є в перекладі англійською, і це щоденна газета China Daily¹². Основними аргументами нашого вибору став факт приналежності видання відділу реклами комуністичної партії Китаю, а отже позиції, що там висвітленні можна сміливо прирівнювати до офіційного трактування подій політичним керівництвом Китаю. Водночас з близько 900 тис. примірників газети, 600 тис. видаються закордоном, а отже це і державницьке бачення, підготовлене спеціально для західного світу.

Усю стратегічність та глибину розуміння конкурентної ситуації, що склалась між країнами G-2, можна з легкістю простежити з хронології появи терміну «пастка Фуکیدіда» в публікаціях видання. І хоча усі теперішні статті, в основному, з'являються з прямим чи непрямим натяком на гіперболізованість ситуації зі сторони США¹³, проте детальніший аналіз свідчить якраз про зворотне. Перші публікації з'являються одночасно із першим введенням його в науковий лексикон Г. Еллісоном, коли після свого першого візиту в 2013 році до США, Сі Цзіньпін стверджує «треба зробити все можливе, щоб уникнути пастки Фуکیدіда»

---

¹² Офіційний вебсайт сторінки China Daily //www.chinadaily.com.cn/

¹³ Автори часто використовують англійську ідіому «to cry wolf» (бити на сполох, без реальних підстав на це) на позначення поведінки США (наприклад в Blaming China won't solve America's problems URL: www.chinadaily.com.cn/a/202009/24/WSSf6bfaaba31024ad0ba7b708_9.html)

[6]. Отож, у 2013 році публікується 4 статті із згадкою про пастку Фукідіда (усі згадки в контексті протистояння США та КНР), в 2014 – 6 публікацій, в 2015 – 12, в 2016 – 8, в 2017 (після виходу згаданої вище книги Г. Еллісона) чисельність публікацій різко зростає до 21 (в тому числі три інтерв'ю з автором книги), у 2018 році публікацій було 29, 2019 – 30, а в 2020 році (до вересня) вийшло 17 статей пов'язаних з темою пастки Фукідіда.

Пастка Фукідіда чи пастка Кіндлебергера?

Ч. Кіндлебергер, один з інтелектуальних архітекторів плану Маршалла, стверджував, що згубне десятиліття 30-х років було наслідком неспроможності США забезпечити глобальні суспільні блага після того, як вони замінили Великобританію, як провідну державу. Сьогодні, коли сила Китаю зростатиме, чи не існує такої загрози знову?

Це своєрідне питання глобальної відповідальності за домінуючі позиції і на ньому наголошує американський теоретик і практик міжнародних відносин Дж. Най. У внутрішній політиці уряди виробляють суспільні блага, такі як охорона правопорядку або чисте навколишнє середовище, від яких можуть всі громадяни отримувати вигоду. На глобальному рівні суспільні блага – такі як стабільний клімат, фінансова стабільність чи свобода морів – забезпечуються коаліціями, очолюваними найбільшими державами. Ризик в тому, як зазначає автор, що країна-гегемон, навіть отримавши очевидно переважаючі позиції все ж залишиться вільним вершиником¹⁴ [9], який відмовляється брати на себе відповідальність за сприяння забезпечення глобальних благ. І якщо логіка американського дослідника зрозуміла і помітний натяк на те, що Китай, що з ростом своєї могутності може залишатись вільним актором, не сприяючи міжнародному порядку, якого він не створив. Чи взагалі пропонувати альтернативні правила гри через його ініціативу «Один пояс – один шлях»¹⁵, Азійський банк інфраструктурних інвестицій та ШОС. Тоді як нормативні документи і офіційна риторика посадових осіб Китаю одноголосні – КНР не претендує на глобальне лідерство та визнає існування мультиполярного світу, як оптимального шляху подальшого розвитку [4].

Історичні аргументи та контраргументи сучасності

Як ще з 2010их років, в своїх статтях, інтерв'ю та серії лекції на загальнодоступному ресурсі Coursera¹⁶ канадський професор, що працює в Гонконгу Д. Цвейг стверджував, що мирне зростання Китаю можливе «проте ризик полягає в тому, що це злегка тривожить світ... адже країна

---

¹⁴ Дж. Най використовує термін «free rider».

¹⁵ Ініціатива демонструє неабиякий економічний успіх, зокрема в реалізації інфраструктурних проєктів, в якій членство з 2013 року розширилося до 137 країн.

¹⁶ Курс прослухало більше 15 тис. студентів (деталі тут: Chinese Politics Part 1 – China and Political Science URL: <https://www.coursera.org/learn/chinesepolitics1>)

розмірів Китаю зростає так швидко, що є дуже дестабілізуючим фактором. Але світ повинен змиритися з цим, і Китай повинен усвідомити, що його підйом – це надзвичайно дестабілізуюча сила, і тому він повинен внести ясність щодо свого інтеграційного шляху в існуючу систему, без провокування додаткового дисбалансу» [11; 13].

Китайські політики навіть наводять історичний факт часів середньовіччя, що демонструє безкорисливість намірів КНР. Апелюючи до величчя та сили морського флоту за часів династії Мін під керівництвом адмірала Джен Хе¹⁷ на початку XV ст., тобто за 100 років до перших плавань Х. Колумба, коли ним було здійснено масштабний вояж Індійським океаном, проте, як демонструє історія, жодних колонізаційних намірів, як це трапилось з європейцями, в Китаю не було [11]. А все тому, що на той час це не відповідало намірам та амбіціям китайських правителів, і не могло бути і думки про непокору усталеним конфуціанським цінностям, таким як першочерговий принцип поваги до правителів та існуючих ритуалів. Дуже влучну ремарку тут пропонує професор історії Китаю в Гарвардському університеті В. Кірбі, зазначаючи, що коли зміститись на 600 років, тобто до сьогодні, то сучасні мотиви Китаю уже більше нагадують інтереси західних країн. Вчений говорить: «На сучасному етапі роль Китаю в Африці, мені здається, дуже схожою на роль інших країн. Я бачу, що Китай наслідує, в кращу, а можливо і в гіршу сторону, американську модель необхідності забезпечення джерел енергії та прагне зробити це найрізноманітнішими способами» [11].

Виваженість, цілеспрямованість та амбіційність сучасної політики Китаю простежується не лише у відносинах з США чи Африкою, а з будь-яким іншим стратегічним гравцем на міжнародній арені. Наприклад відносини з Індією, через свою напруженість, змінюють роль та значущість її державсусідів. Згадаємо тільки найпоказовіші зразки, як от «Пакистансько-Китайський економічний коридор» [5] чи сім китайських портів які Непал з 2019 року може використовувати для морських перевезень, з метою уникнення абсолютної монополії індійського морського берега для Непалу [8]. І таких прикладів можна навести безліч, практично щодо кожної країни-учасниці ініціативи «Один пояс-один шлях», які тепер пов'язані з Китаєм «взаємовигідними» вузами співпраці («win-win cooperation», ключовий термін зовнішньополітичної риторики КНР).

Отож, сучасні відносини між США та КНР можна назвати пасткою Фуکیدда, тільки за умови глибокого аналізу, коли оцінювати не лише зовнішній демонстраційний елемент політики КНР, а і внутрішній контекст, а саме особливості філософії та мислення, методів діяльності та амбіцій щодо кінцевої цілі, і все це дуже добре накладається на

---

¹⁷ Кит. 郑和 (Zheng He) – китайський моряк, дослідник, дипломат, адмірал флоту

значущість концепції «дао»¹⁸ [1], розуміння якої є виключно у представників китайської цивілізації, а західний світ може пропонувати лише свої припущення, щодо майбутнього політики КНР, тим самим уже потрапляючи в пастку «недорозуміння».

Література:

1. Сунь-Цзи Мистецтво війни. переклад Григорія Латника, К. : Арій, 2014. 128 с.
2. Тридцать шесть стратагем. Китайские секреты успеха. Перевод с кит. В.В. Малявина. М. Белые альвы, 2000. 192 с.
3. Allison, G. 2017. Destined for war: Can America and China escape Thucydides's trap. New York: Houghton Mifflin Harcourt
4. China's National Defense in the New Era URL: www.xinhuanet.com/english/download/whitepaperonnationaldefenseinnewera.doc
5. China-Pakistan Economic Corridor (CPEC) Official Website // <http://cpec.gov.pk/>
6. Chinese leader Xi Jinping joins Obama for summit. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-22798572>
7. National Security Strategy of the United States of America, 2017 // <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
8. Nepal says China to allow access to ports, ending Indian monopoly on transit. URL: <https://cn.reuters.com/article/instant-article/idUSKCN1LN1KJ>
9. Nye, Joseph. "The Kindleberger Trap." Project Syndicate, January 9, 2017. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/kindleberger-trap>
10. Rachman G. "Year in a Word: Thucydides's trap". Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/0e4ddcf4-fc78-11e8-aebf-99e208d3e521>
11. Rob Gifford China's Rise: A Quest To 'Hug The World'?2011. URL: <https://www.wbez.org/stories/chinas-rise-a-quest-to-hug-the-world/463d6ec7-01f9-469f-a25e-38615ca7fae2>
12. Zhang Chunman & Xiaoyu Pu. Can America and China Escape the Thucydides Trap? Journal of Chinese Political Science/Association of Chinese Political Studies 2019. URL: <https://doi.org/10.1007/s11366-019-09609-y>
13. Zixiao Y., Zweig D. Does Anti-Americanism Correlate to Pro-China Sentiments? The Chinese Journal of International Politics, Volume 2, Issue 4, Winter 2009, Pages 457–486, <https://doi.org/10.1093/cjip/pop009>

---

¹⁸ кит. 道 (dao), що значить оригінальний та неповторний путь, мета сама в собі, гармонія та результат, а також, відповідно до «Мистецтва війни» Сунь-Дзи є першим компонентом розуміння поняття війни)

Ведєнєєв Д.В.

ORCID: 0000-0002-8929-9875

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри арт-менеджменту та івент-технологій

Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КИТАЄМ ІНСТРУМЕНТАРІЮ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

Ключові слова: Китай, «м'яка сила», культурна дипломатія, інформаційна експансія.

Помітне місце в арсеналі сучасних асиметричних стратегій посіли технології цілеспрямованого корегування суспільної свідомості як передумови досягнення відповідних воєнно-політичних цілей та глибинних змін суспільно-політичної реальності. Зокрема, це доктрини й практика «м'якої сили» (МС) та «публічної дипломатії», які дозволили змістити акценти на несилові важелі конструювання нової міжнародної реальності на фоні утвердження нової парадигми міжнародних відносин – геоінформаційної, в якій вирішальним фактором світової політики стали інформаційні потоки та вплив на масову свідомість [5; 7].

Інструментарій «м'якої сили» енергійно освоює Китай, який відносно пізно приступив до творення сучасної системи МС [6]. Так, орієнтовані на вивчення китайської мови та культури Інститути Конфуція, виникли у 2004 р. Проте до 2018 р. їх працювало вже 500 в десятках країн на всіх континентах (до кінця 2020 р. чисельність таких установ за планами Пекіна повинна зрости до 1000, одночасно понад 272 тис. студентів з КНР навчалося в американських університетах, в КНР до 300 млн. людей вивчає англійську). Ретельно виконується особиста настанова Голови КНР Сі Цзіньпіня пропагандистам – «добряче розповідати китайські історії» [4].

До пропагандистської роботи активно залучається дипломатичний корпус КНР, у т.ч. – для роботи у соціальних мережах. В столиці й великих провінціальних центрах створені потужні концерни із телестанцій, радіостанцій, видавництв. Їх бюро і філії діють у містах Північної Америки та Європи, в Росії. Значне фінансування спрямоване на теле-радіомовлення іноземними мовами, у цілодобовому режимі діють шість глобальних інформаційних каналів, за кількість іноземних мов трансляції на закордонну аудиторію Китай висунувся на перше місце у світі (включаючи діалекти афрозіатських країн, де населенню безкоштовно роздають телевізори). Особливий наголос здійснено на просуванні у світі продукції китайського

кіно, для чого створюються спільні із іноземними державами студії, за солідні гонорари запрошуються зірки екрану.

Китай не нав'язує іноземній аудиторії ідеологічних настанов, зосереджуються на поширенні історико-культурологічної, етнографічної інформації, досягнень економіки, науки, що викликає зростаючий інтерес до моделі «соціалізму із китайською специфікою» на фоні кризи «ліберальних» та «загальнонародських» цінностей, розчарування політичною мультикультуралізму. Зростає і опір діяльності «конфуціанців» з боку США – інформаційні ресурси КНР розглядаються як органи воєнної спецпропаганди, Інститути Конфуція закриваються як «центри шпигунства», висилаються співробітники китайські медіа тощо [2].

Одним із провідних інститутів непрямого культурно-інформаційного впливу Пекіна – система Інститутів Конфуція (ІК), які запроваджуються Міністерством освіти КНР за кордоном з листопада 2004 р. Вже у 2010 р. у 96 країнах світу нараховувалося 322 ІК та 369 «класів Конфуція» з 360 тис. слухачів, у 2019 р. діяло 530 ІК, у т.ч. 5 в університетах Україні (до 2020 р. планувалося збільшити кількість цих заходів до 1000). Чисельність іноземців, котрі вивчали китайську зросла до 100 млн.

В Росії діють 14 ІК, кілька китайських шкіл, створених ними при університетах. Діяльність цих закладів фінансується КНР і регулюється російським законодавством та російсько-китайською підкомісією із співробітництва у сфері освіти. Розуміючи, що «конфуціанці» ведуть поширення історико-культурної інформації крізь призму власної «ідеологічної моделі», в РФ, тим не менш (імовірно, в силу статусу двосторонніх відносин та зростаючої залежності від КНР), не розглядають роботу ІК як «промивання мізків» [2].

Опосередкованим визнанням ефективності поширення ментального впливу Піднебесної на зарубіжну громадскість в інтересах формування політичних симпатій стала заява державного секретаря США М.Помпео у Празі про те, що КНР являє набагато страшнішу загрозу для Заходу, аніж СРСР під час «холодної війни». Проте, лише в самих США (переважно – при університетах) діє до 80 відділень цієї установи.

Однак, у рамках загального загострення воєнно-політичного й економічного суперництва між Китаєм (по суті вже – першою економікою світу) і Вашингтоном, американська сторона почала вживати заходів і прагне поширити на філії ІК статус «іноземних місій» (зокрема, як і іноземні дипломатичні представництва, вони будуть зобов'язані інформувати Державний департамент США про свої штати, фінансування, виконувати ті самі вимоги щодо отримання віз тощо). Із звинуваченнями на адресу цієї установи виступив і директор ФБР. ІК, зокрема, дорікали пропаганду «китайської версії» національної історії, відповідне тлумачення проблеми Тайваню тощо.

З початку 2000-х рр. зростає потенціал використання цифрових технологій для здійснення інформаційно-культурного впливу. Підготовлений корпорацією РЕНД на замовлення Національної ради з розвідки США звіт «Глобальний курс інформаційної революції: загальні питання й регіональні відмінності» (літо 2003 р.) наголошує, що інформаційна революція змусить певні нації лишитися частини функцій етнічної держави (при їх збереженні великими націями). Водночас очікуються «додаткові проблеми», якими супроводжується інформаційна революція, аналітики називають появу країн, які «програли» або відстають в глобалізації. Загалом, доходить висновку РЕНД, глобалізація та інформаційна революція призведуть до поглиблення існуючої нерівності між окремими націями та регіонами планети, і як наслідок – нечуваному зростанню напруги у всьому світі [1].

Закономірно, що провід КНР здійснює комплекс заходів, спрямованих на підвищення інформаційної безпеки країни, підготовку до масштабної інформаційно-психологічної війни: здійснюється реорганізація урядових структур, проводиться переоснащення збройних сил і розробляються принципи інтеграції інформаційної інфраструктури Китаю у світові системи. З 1996 р. при Державній раді КНР створено Комісію з питань інформатизації у складі провідних експертів із 20 державних органів Китаю, її головною функцією є визначення і підтримка найбільш важливих напрямків розвитку інформаційних комунікацій, технологій і техніки. Проводячи політику широкої інтеграції у світові інформаційні системи, уряд КНР при цьому наполягає на необхідності перегляду умов функціонування глобальних високошвидкісних мереж, здатних, на його думку, здатних провокувати конфлікти в міжнародних відносинах і нести загрозу національним суверенітетам.

Пекін виступає за розробку міжнародного механізму, норм і правил інформаційного обміну, які виключають прояв мережного домінування, адже «принципи, на яких нині ґрунтується створення глобальної високошвидкісної мережі провідних Західних держав, не відповідають вимогам безпеки більшості держав світу». Встановлення такого інформаційного обміну, вважають в КНР, можливе за умови дотримання принципів рівності, відповідності інтересам більшості держав світу, усунення диктату однієї чи низки провідних індустріальних держав, які використовують для цього свої економічні та технологічні переваги. Для країн, що розвиваються, зазначають китайські аналітики, необмежена інформаційна свобода несе загрозу соціально-політичній й культурній ерозії [3].

Література:

1. Гриняев С. Цифровое неравенство наций // Независимое военное обозрение. 2004. № 3.

2. Конфуция признали смертельным врагом США // Независимая газета. 2020. 13 августа.

3. Кузьменко А. Квітневий-2009 самміт «Великої двадцятки»: особливості оперативної обстановки і сучасної державної політики Китайської Народної Республіки у сфері безпеки. URL: <http://www.justinian.com.ua/print.php?id=338>.

4. Таровський Ю. Китай и США: сравнение совокупных национальных потенциалов // Независимое военное обозрение. 2020. 3 сентября.

5. Тищенко-Тишковець О.М. Практичні й теоретичні передумови виникнення публічної дипломатії як форми «м'якої сили» у системі зовнішньої політики держави // Актуальні проблеми міжнародних відносин. К. : Вид-во ІМВ, 2010. Вип.94. Ч. I. С. 107–113.

6. Цзайци Лю. «Мягкая сила» в стратегии развития Китая // Полис. 2009. № 4. С. 149–156.

7. Циватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України) // Зовнішні справи. 2014. № 6. С. 32–36.

УДК 339.94:655.4/.5(477+510)

Головко О. П.

кандидат економічних наук, доцент

Голова Наглядової ради

Причорноморського науково-дослідного

інституту економіки та інновацій,

Директор Видавничого дому «Гельветика»

м. Одеса, Україна

ПРАКТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА У ВИДАВНИЧІЙ ГАЛУЗІ МІЖ УКРАЇНОЮ І КИТАЄМ: ДОСВІД ВИДАВНИЧОГО ДОМУ «ГЕЛЬВЕТІКА» І CHINA RENMIN UNIVERSITY PRESS

Ключові слова: Китай, видавнича сфера, міжнародні відносини, гуманітарні науки.

У ХХІ столітті необхідність розвитку відносин між країнами у найрізноманітніших сферах не викликає жодних заперечень. Китай є одним із потужних акторів на міжнародній арені; країною із найбільшою кількістю населення у світі і невеликою площею відносно до неї. Економічне зростання Китаю привертає увагу практиків і вчених усіх країн світу, і Україна як держава, що розвивається і наразі знаходиться у стані довгострокової економічної кризи, не є виключенням.

В останні роки можливість долучитися до багатого досвіду Китаю з'явилась в тому числі і через розвиток співробітництва у видавничій галузі. До прикладу, Видавничим Домом «Гельветика» у 2019 році був укладений договір про співробітництво із одним із найбільш видатних передових наукових видавництв Китаю – China Renmin University Press. Видавництво було засновано у 1955 році і стало першим університетським видавництвом з часів заснування Китайської Народної Республіки. На сьогодні China Renmin University Press є одним із основних видавництв Китаю у галузі наукової і академічної книги.

Співробітництво із China Renmin University Press надає можливість не тільки українським вченим, але і кожній україномовній людині ознайомитися із науковими здобутками, думками та теоріями видатних китайських науковців та практиків; дізнатись «із перших рук» про найбільш значущі наукові розробки та узагальнення у сферах економіки, культури, мистецтва, сільського господарства, освіти, політики та ін.

Необхідно зазначити, що на сьогодні досить складно, майже неможливо відшукати китайську академічну книгу українською мовою. Побіжний пошук дає можливість зробити висновок про наявність невеликої кількості художньої або перекладів стародавньої китайської літератури, проте здобутки сучасних вчених, нажаль, не представлені. З цього погляду співробітництво із China Renmin University Press видається досить цінною можливістю розширити горизонти наукових розвідок.

В якості початку довгострокового і плідного співробітництва між Видавничим домом «Гельветика» і China Renmin University Press було досягнуто домовленість щодо перекладу і подальшої публікації трьох книг:

- «Шлях економічного зростання Китаю» (The Track of Chinese Economic Development)

- «Висловлювання Чжу Юнсіня про освіту» (Words of Zhu Yongxin on Education);

- «Погляд китайського вченого на майбутній розвиток сільського господарства» (View the Future Development of Agriculture from a Chinese Scholar).

«Висловлювання Чжу Юнсіня про освіту» присвячені висвітленню основних постулатів у галузі китайської освіти. Разом із економічним зростанням освіта Китаю також привернула увагу міжнародної спільноти. Шанхай очолював тест PISA (Міжнародна програма з оцінювання освітніх досягнень учнів) протягом кількох років поспіль, і весь світ був позитивно вражений тим, що було досягнуто завдяки освіті в цій країні. Наголос на розвитку освіти, на освітніх цінностях, збереженні освітніх традицій і впровадженні новацій – ось основні риси китайської освіти у XXI столітті. Сам автор так охарактеризував свою книгу: «Якщо читання шедеврів

великих просвітителів, таких як Тао Сінчжі і Василя Олександровича Сухомлинського – це досвід спілкування з майстрами, який може бути прирівняний до насолоди розкішним духовним святом, то читання моєї маленької книги більше схоже на бесіду по душах зі старшим братом, і може бути прирівняне до десерту під час пообіднього чаю. Саме тому книга має заголовок простим словом – «Висловлювання».

«Шлях економічного зростання Китаю» присвячений реформі економічної системі в Китаї, що завдяки своїй безпрецедентності викликає зацікавленість усіх країн світу. Реформування економічної системи Китаю розпочалося в 1978 році і до нині пройшло складний, але вражаючий шлях, який назвали «дивом економічного розвитку», «загадкою століття». Статистичні дані, наведені у книзі, переконливо свідчать, що це не просто виразні епітети; так, лише за 34 роки в період з 1978 по 2012 рік внутрішній валовий продукт Китаю збільшився з 364 500 млрд до 52 000 трлн юанів; обсяг імпорту й експорту збільшився з 20,6 млрд юанів до 3 866,8 млрд юанів (відповідно, країна посідає перше місце у світі за експортом та друге – за обсягом імпорту), а сукупний економічний обсяг злетів до 2-го місця у світі. Такі показники, звичайно, привертають увагу і викликають бажання дослідити досвід Китаю для можливого впровадження у нашій країні.

Сільське господарство завжди мало для України особливе значення. Саме тому одним із першочергових наукових творів, обраних для перекладу і опублікування, став і «Погляд китайського вченого на майбутній розвиток сільського господарства». Автор книги слушно зазначає, що «Інтеграція технологій, економіки, політики і національної безпеки, сільського господарства – це постійна індустрія, що підтримує всю історію еволюції людини... Коли урбанізація в реальному сенсі завершиться, фермери будуть визнані «сільськогосподарськими працівниками», які більше не будуть виступати в ролі первинних виробників сільськогосподарської продукції, а будуть новаторами, що дають поштовх розвитку сільського господарства і конструкторами сільськогосподарського виробничо-збутового ланцюжка». На сторінках видання докладно описуються питання зернової безпеки у сучасному розвитку сільського господарства, розглядаються питання продовольчої безпеки Китаю (зокрема, в останні два десятиліття), описується сільське господарство Китаю в умовах сьогодення, досліджується сучасна система управління сільським господарством.

Вважаємо, що такі видання у сфері гуманітарних наук будуть слугувати інформативними довідниками для пошуку оптимального шляху подальшого розвитку відповідних галузей в Україні, а тому слід продовжувати і розширювати співробітництво із китайськими науковими та академічними видавництвами задля можливості долучатися до багатого та вдалого досвіду цієї східної країни.

Гончарук А.З.

советник

Правления Украинской ассоциации китаеведов

г. Киев, Украина

КНР И США В XXI ВЕКЕ. ВЗГЛЯД ИЗ УКРАИНЫ

Ключевые слова: Китай, США, международные отношения, политика, экономика, технологии.

В XX веке Китай совершил огромный прорыв из полуколониального состояния в первую шеренгу лидеров мирового развития. Успешная борьба с японской агрессией в годы Второй мировой войны, создание Китайской Народной Республики, выдвижение и реализация пяти принципов мирного сосуществования, восстановление законного места КНР в Организации Объединенных Наций, переход к политике реформ и открытости – все это не только важные моменты китайской истории, это вехи общемирового развития.

В стране, где 80 % населения было неграмотным и влачило жалкое существование, за 70 лет с момента создания КНР полностью преодолена неграмотность и практически побеждена нищета. В 2020 г. в Китае планируется окончательно вывести все население из-за черты бедности.

В XXI веке Китай последовательно укреплял свои международные позиции. В 2011 г. КНР вышла на первое место среди стран-экспортеров, опередив Германию. В 2013 г. Китай вышел на второе место по объему внутреннего валового продукта (ВВП), опередив Японию. В 2019 г. КНР опередила США по объему ВВП и вышла на первое место в мире.

Сегодня весь мир восхищается технологическими прорывами Китая в самых разных отраслях. КНР вышла на первое место в мире по количеству научных публикаций, обогнав США. Молодые китайцы с интересом «идут в науку», занимаются исследованиями в разных отраслях, видят свое место в дальнейшем развитии. Именно это создает будущее страны и гарантирует ее процветание. Все больше студентов из разных стран мира приезжают получать образование в Китае и связывают свое будущее с этой страной.

В результате новых подходов к сравнительному анализу создана модель, позволяющая проследить объемы ВВП разных стран мира в условных долларах начиная с 1800 г. Анализ полученных данных для многих прозвучит неожиданно. Так, в 1800 г. Китай продолжал удерживать многовековое лидерство среди всех стран мира по объему

ВВП, который в тот год составил 316 млн условных долларов (у.д.). ВВП ближайшего конкурента – Индии – составлял 177 млн у.д., на третьем месте была Франция (53 млн у.д.). В том же 1800 г. ВВП США составлял 14 млн у.д. (для сравнения: ВВП Индонезии был 16 млн у.д.). Для правильного понимания следует подчеркнуть, что в 1800 г. Китай производил треть (!) мирового ВВП.

Свое первенство как крупнейшая экономика мира Поднебесная удерживала весь XIX век: до 1889 г., и только в 1890 г. уступила первое место США – 358,2 млн у.д. (Китай – 357,8 млн у.д.). Эти две страны опять поменялись местами в 2018 г. ВВП КНР составил 22 031 млн у.д., ВВП США составил 17 766 млн у.д.

Важно подчеркнуть, что на протяжении периода, получившего в Китае название «столетие унижения» (вторая половина XIX – первая половина XX вв), когда в результате опиумных войн Китай попал в полуколониальную зависимость от стран Запада, а в 1932 г. стал жертвой японской агрессии, объемы китайской экономики все равно оставались весьма значительными. Так, в 1900 г. ВВП США составил 519 млн у.д., Китая – 353 млн у.д., Великобритании – 305 млн у.д., Индии – 282 млн у.д. За всю свою историю Китай никогда не выпадал из десятки стран – мировых экономических лидеров. Например, в 1976 г., году смерти Мао Цзэдуна, после сомнительного эксперимента «большого скачка» и трагического хаоса «культурной революции» Китай оставался на 9 месте в мире с показателем 848 млн у.д. Для сравнения в том же году ВВП США составил 5766 млн у.д., СССР – 2358 млн у.д., Японии – 1936 млн у.д. Интересен тот факт, что в 1976 г. ВВП Украины (на тот момент УССР) составлял 430 млн у.д., то есть уступал ВВП Китая менее, чем в два раза.

Приведенные статистические данные позволяют сделать такие выводы:

1. Отношение к Китаю как к «колоссу на глиняных ногах», которое активно культивировалось последние 50 лет, имеет политическую подоплеку и не основывается на научном подходе.

2. Попытки некоторых ученых и экспертов представить экономический подъем КНР в последние три десятилетия как некую случайность, непонятный феномен, который «как пришел ниоткуда, так и уйдет в никуда», не выдерживают профессиональной критики.

3. Периодические истерики Д. Трампа по поводу «китайской экспансии» скорее отражают слабое знание истории, чем стремление осмыслить суть происходящих явлений.

Пандемия коронавируса наглядно продемонстрировала человечеству, что у него есть куда более серьезные проблемы, чем борьба за сферы влияния и рынки сбыта. В то время, как в США политический истеблишмент пытался использовать пандемию в целях борьбы за власть, оставляя без внимания кричащие проблемы медицинской системы,

Китай продемонстрировал миру свою готовность к мобилизации и сплочению нации перед лицом национальной угрозы. Более того, на пике первой волны пандемии, когда США самоизолировались от всего мира, а Евросоюз разбежался по национальным квартирам, именно Китай протянул руку помощи странам, которые в ней нуждались. Это и Италия, и Испания, и, в частности, – Украина.

Движение BLM в США, равно как до этого «желтые жилеты» во Франции продемонстрировали миру кризис западной демократии как модели успешного социально-экономического развития. Собственно, о тупике демократии все последнее десятилетие шла речь на Всемирном экономическом форуме в Давосе. Вторую жизнь в глобализацию 2.0 вдохнул приезд в Давос Председателя КНР Си Цзиньпина в январе 2017 г. При этом, Запад очень осторожно относится к китайской концепции мирового сообщества общей судьбы, опасаясь за судьбу своих «демократических ценностей».

Упорное непонимание особенностей конфуцианского мира со стороны западных элит приводит к созданию очередных мифов, которые успешно внедряются в общественное сознание слабых стран, таких как Украина. Фейковая декоммунизация приводит к попыткам создания в Украине «антикитайского фронта», а успешное строительство в Поднебесной социализма с китайской спецификой вызывает истерику у украинских националистов. И только специалисты понимают сущность китайской меритократии, строго говоря, и являющейся основой «китайского чуда». Тем временем, «Капитал» Карла Маркса остается самой читаемой книгой в мире, а научный коммунизм изучается во всех университетах Запада.

Как известно, принцип взаимности является одним из основополагающих в мировом праве и межгосударственных отношениях. В Украине с глубокой благодарностью отнеслись к словам Председателя КНР Си Цзиньпина, которые после Революции достоинства неоднократно прозвучали в его поздравлениях с Днем Независимости Украины: «Китай уважает исторический выбор украинского народа». Украина также обязана уважать выбор китайского народа и его стремление построить социализм с китайской спецификой.

19-й Всекитайский съезд Компартии в 2017 г. поддержал инициативу Си Цзиньпина «Один пояс, один путь», которая на сегодня стала стержнем внешней политики КНР и объединила десятки стран на разных континентах. Украина также присоединилась к этой инициативе, украинская делегация приняла участие в двух форумах высокого уровня «Один пояс, один путь», которые прошли в Пекине в 2017 и 2019 гг. Однако, дальше деклараций с украинской стороны дело не пошло.

Инициатива «пояса и пути» с самого начала натолкнулась на определенное противодействие со стороны некоторых стран. Сегодня у нее есть

откровенные противники. Если проанализировать, «кто против, а кто за», приходишь к интересным выводам: против – политиканы и бюрократы, за – государственные деятели и реальный бизнес.

Украине необходимо уходить от исторических, идеологических и политических дискуссий «ни о чем» и начинать заниматься конкретными вопросами социально-экономического развития. Примечательно, что именно к такому диалогу готова китайская сторона.

Выводы:

1. Торговая война между США и КНР, инспирированная Д.Трампом в популистских целях закончится поражением американской администрации под давлением требования дешевых китайских товаров со стороны американских избирателей, а также в силу невозможности роста рабочих мест в условиях пандемии.

2. Попытки развернуть антикитайскую истерию в США и Европе не будут иметь успеха из-за противодействия реального бизнеса, который в условиях пандемии и социального кризиса (BLM) заинтересован в устойчивом и прогнозируемом развитии, которое может обеспечить Китай.

3. Китай имеет куда больший запас устойчивости, чем США, в силу потенциального развития внутренних районов. КНР может «расти вглубь» в то время, как у США таких возможностей почти нет. Кроме того, вопросы внутреннего развития в США относятся к компетенции властей штатов, а в КНР есть 100-миллионная Компартия под руководством ЦК и Политбюро.

4. Китай все еще остается крупнейшим держателем ценных бумаг внешнего долга США. И вопрос не в том, что Пекин может шантажировать этим Вашингтон, а в том, что во время неизбежного столкновения интересов еврозоны с американским долларом как мировой валюты, Китай окажется естественным союзником США.

5. Мир стремительно меняется и часто непредсказуемо. К сожалению, в мире есть силы, готовые использовать трудности всего человечества для достижения корыстных, эгоистических целей. В этих условиях только максимальная открытость и честность в международных отношениях, забота об интересах всего человечества может привести мир к порядку и гармонии. Сообщество общей судьбы, о котором в последние годы говорит Китай – это один из позитивных ответов на вызовы современности.

7. Украине при выборе вектора своего развития нужно исходить из национальных интересов, а не националистической риторики. Китай – главный экономический партнер нашей страны, потенциальный источник инвестиций и технологий, поэтому нам следует проявлять здоровый прагматизм и дальновидность.

Дуна Н.Г.

ORCID: 0000-0003-1339-5454

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародної економіки та світового господарства

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Матвієнко А.П.

студентка 1 курсу магістратури

освітня програма «Міжнародна економіка»

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Ключові слова: бізнес-культура, крос-культурні комунікації, ділове спілкування.

На сьогоднішній день Китай вважається одним із найрозвиненіших економічних, політичних та етнічних центрів світу. Китайська Народна Республіка відома та цікава своїми методами викорінення корупції, розвитком «зеленої енергетики», а також національними проявами унікальної бізнес-культури.

У сучасному глобалізованому та діджиталізованому світі крос-культурні комунікації відіграють все більшу роль у налагодженні та веденні бізнесу. Українсько-китайські відносини не є виключенням. Відомо, що в країнах з багатим досвідом ділового спілкування існує ряд певних правил поведінки у бізнес-середовищі, порушення яких може призвести до розірвання ділових стосунків. Саме тому дуже важливим є знання особливостей національної бізнес-культури Китаю, чим зумовлена актуальність даного дослідження.

При налагодженні ділових стосунків з представниками Піднебесної варто звернути увагу на те, що бізнес в Китаї будується виключно на особистих знайомствах. «Не важливо, що ви знаєте, важливо кого ви знаєте» – вислів, що характеризує китайське бізнес-середовище. Ідея важливості особистих стосунків існує вже понад 2500 років та бере свій початок з Конфуціанства. Китайці перед початком офіційних бізнес-відносин завжди намагаються встановити неформальний міцний зв'язок з майбутніми партнерами, що в подальшому сприятиме ефективному веденню справ [2, с. 463].

Китайці, як і більшість представників Сходу, дуже цінують свій час. Для них важлива пунктуальність. На зустріч партнери зазвичай приходять за 15–20 хвилин до оголошеного часу та обов'язково повідомляють за 10–15 хвилин, що зустріч добігає кінця.

Запорукою успішного ведення бізнесу з китайцями є перше враження при знайомстві. Представники КНР цінують спробу іноземців привітатися з ними китайською. В залежності від статусу вашого співрозмовника існує декілька варіантів: «Ні хао» – для більш неформального знайомства, «Нін хао» – для звернення на «Ви». Міцні рукостискання не характерні для представників китайської цивілізації. Для налагодження гарних стосунків рукостискання має бути м'яким та спокійним, обов'язково з посмішкою на обличчі.

В діловому житті китайці практикують обмін візитними картками з потенційними партнерами. Віддавати візитку треба обов'язково двома руками [2, с. 46]. Китайці поступово викорінюють традицію обміну подарунками. Представники Піднебесної все частіше звертають увагу на цінності, що сповідує потенційний партнер. Проте довіра залишається головною запорукою успішних бізнес-зв'язків.

Процес комунікації займає чільне місце при налагодженні стосунків з новими бізнес-партнерами. Під час розмови варто посміхатися, не дивитися в очі партнеру надто довго та помірно жестикулювати, тримаючись максимально дружньо [3, с. 183-184].

Надзвичайно важливим в діловому спілкуванні є соціальний статус потенційного партнера. Якщо для представників західних культур публічні помилки можуть не нанести значної шкоди репутації бізнесу, то для китайців це прирівнюється до однієї з найсерйозніших провин у житті. Представники китайської національності дуже рідко говорять прямо слово «ні», натомість намагаються відповісти на небажану пропозицію фразою «це питання ще потребує подальшого розгляду». З одного боку дана відповідь допоможе співрозмовнику не втратити своє «обличчя», а з іншого подарує надію на співпрацю, пропозиція якої може не надійти у майбутньому [4, с. 464].

Китайці у веденні бізнесу більше схильні довіряти слову партнера, ніж укладеному контракту. Підписуючи папери, представники китайської республіки не часто вчитуються у кожне слово, адже вони ретельно обирають собі партнерів до моменту укладення договору та вірять у силу міжособистісних стосунків.

Бачимо, що китайська культура зберігає національні традиції у діловому спілкуванні протягом багатьох років, що є ключовим у способах та манері бізнес-спілкування. Для досягнення порозуміння та ведення прибуткового бізнесу варто зважати на існування крос-культурних відмінностей та дотримуватися правил бізнес-етикету.

Свідченням того, що українці не лише добре обізнані у даному питанні, а ще й вдало використовують свої знання на практиці є те, що на даний час ділові відносини між Україною та Китаєм не обмежуються лише торгівлею, хоча Китай і є одним із найбільших торговельних партнерів нашої держави. 2020 рік став рушійним у сфері промислового та технологічного співробітництва між Харковом, зокрема групою DCH на чолі з Олександром Ярославським, та однією з найбільших китайських корпорацій високотехнологічного сектора – ZTE Corporation. Після підписання двосторонньої угоди компанія ZTE стала першим бізнес-резидентом багатогалузевого бізнес-парку індустріальної та технологічної направленості «Екополіс ХТЗ». Завдяки чому у Харкові почав активно розвиватися промисловий кластер та IT- і R&D-кластери [1].

Віце-президент корпорації ZTE наголосив, що даний проект відповідає стратегічним планам його компанії як в Україні, так і на світовому ринку. У свою чергу генеральний директор ZTE Ukraine запропонував свою допомогу у створенні Smart City у місті Харкові. Торговий представник Китайської Народної Республіки в Україні високо оцінив налагодження співробітництва між компаніями DCH та ZTE, зазначивши при цьому, що обидві вони є лідерами на національних ринках, що свідчить про майбутній позитивний результат колаборації.

Таким чином, Україна та Китай демонструють приклад ефективної міжкультурної взаємодії.

Література:

1. Китайская компания «ZTE» будет участвовать в развитии «Экополиса ХТЗ» [Электронный ресурс]. URL: <https://www.city.kharkov.ua/>
2. Проценкова Н. В. Специфика делового общения – взгляд извне. Проблемы современной науки и образования. 2014. № 5 (23). С. 45–47.
3. Сайтарли І. А. Культура міжособистісних стосунків: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.
4. Шогенова Л. А. Особенности социальной коммуникации и этикета в китайской культуре. Обсерватория культуры. 2018. Т. 15. № 4. С. 460–467.

Євтушенко В.І.

*магістрант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ КИТАЙ-ДЕРЖАВИ АСЕАН У «ЕПОХУ СІ ЦЗІНЬПІНА»: CASE STUDY 2020

Ключові слова: Китай, АСЕАН, Сі Цзіньпін, «спільнота єдиної долі».

Китайська Народна Республіка у XXI столітті проводить досить гнучку та багатовекторну зовнішню політику, чільне місце у якій посідає регіон Південно-Східної Азії або держави, що інституційно входять до Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – Філіппіни, Малайзія, Індонезія, Таїланд, Сінгапур, В'єтнам, Бруней, Лаос, Камбоджа та М'янма. Підтвердженням активізації Китаю на цьому напрямі є динаміка політичного діалогу з державами регіону та їх поступове залучення до реалізації Пекіном концепції «спільноти єдиної долі».

Під керівництвом Сі Цзіньпіна Китай приділяє додаткову увагу політичній діяльності в своїй дипломатії в Південно-Східній Азії. На конференції в жовтні 2013 р. голова КНР підтвердив основне бачення і принципи закордонних справ Китаю, включаючи «період стратегічних можливостей» на період до 2020 р. для подальшого зростання і розвитку Китаю і необхідність стабільного зовнішнього середовища для здійснення реформ на внутрішньому фронті [5, р. 98]. Сі Цзіньпін підкреслив, що Пекін повинен прагнути до того, щоб сусіди Китаю «були більш тісно пов'язані з ним, стосуватися регіональних сусідів як до друзів і партнерів, щоб вони відчували себе в безпеці і допомагати їм розвиватися», а також створити більш сильне почуття «спільної долі» між Китаєм і його сусідами в регіональному співтоваристві [5, р. 99].

Крім того, що Китай має досить амбітні цілі свого зростання та постійно теоретично і концептуально оформлює відповідні ідеї, можна вести мову про входження китайської нації та державності у нову еру свого існування – «епоху Сі Цзіньпіна». Зазначена риторика носить офіційний характер, що було підтверджено заявами про «входження Китаю у нову епоху» – «епоху становлення могутньою державою» на сесіях Всекитайських зборів народних представників і Народно-політичної консультативної ради Китаю у березні 2018 р. [2].

У 2013 р. Сі Цзіньпін і Лі Кецянь відвідали всі десять країн АСЕАН в перший рік свого перебування на посаді в надії на зміцнення сильніших регіональних зв'язків, підвищення регіональної конкурентоспроможності та поглиблення економічного зростання [3].

Відбулася низка візитів очільника КНР до регіональних держав у період з 2013 по 2019 рр., що стало певним визначальним фактором у активізації політичного діалогу.

Варто зазначити, що 2020 р. є особливим у відносинах Китаю з державами Південно-Східної Азії. Китай та країни Південно-Східної Азії відзначають ряд важливих річниць у 2020 р. Китай і М'янма відзначають 70-ту річницю своїх відносин у 2020 р. Китай також відзначить 70-річчя своїх зв'язків з Індонезією та В'єтнамом. Ці три країни важливі з точки зору позиціонування Китаю у Південно-Східній Азії, оскільки М'янма – це країна, яка має спільний кордон з Китаєм, тоді як Індонезія – найбільша і найважливіша країна АСЕАН, а В'єтнам – головує в АСЕАН у 2020 р. Крім того, Китай і Сінгапур цього року відзначатимуть 30-ту річницю дипломатичних відносин. Таким чином, 2020 р. можна вважати важливим роком «ювілейних відносин Китай-АСЕАН» [1].

Президент Китаю Сі Цзіньпін відвідав з державним візитом М'янму у січні 2020 р. Китайські ЗМІ підкреслили важливість цього візиту для зміцнення «братської» дружби між двома країнами, як це показано у підписанні понад 30 угод, і підтримці Китаєм шляху розвитку М'янми та її зусиль щодо вирішення ситуації в державі щодо геноциду рахінджа [8].

Після візиту лідера КНР до М'янми, більшість експертів зійшлися на позиції, що з регіональної точки зору візит Сі Цзіньпіна сигналізує про те, що Китай, ймовірно, приділить більше уваги розвитку та зміцненню зв'язків з Південно-Східною Азією у 2020 р. [10].

Дійсно, незважаючи на пандемію COVID-19, Китай не втратив можливість зміцнити відносини з державами АСЕАН у контексті політико-дипломатичного виміру їх «ювілейності» у 2020 р.

18 січня 2020 р. офіційні Пекін та Ханой відзначили 70-річчя встановлення дипломатичних відносин. Сі Цзіньпін у телефонній розмові з прем'єр-міністром В'єтнаму Нгуєн Суан Фуку наголосили на перспективах двостороннього співробітництва, адже, за словами китайського лідера у 2020 р. відносини між державами досягли «нової відправної точки» незважаючи на проблемні моменти [4]. Вже у вересні цього року у телефонній розмові між Сі Цзіньпіном та президентом В'єтнаму Нгуєн Фу Чонг було наголошено на переговорному процесі щодо врегулювання питання Південно-Китайського моря і новому раунді переговорів [6].

31 серпня 2020 р. президент Індонезії Джоко Відодо відповів телефонним дзвінком на лист-привітання президента Китаю Сі Цзіньпіна з

70-річчям двосторонніх відносин Індонезії та Китаю. Президент Індонезії висловив вдячність уряду Китаю за результати візиту міністра індонезійських закордонних справ та міністра державних підприємств до Китаю для обговорення низки питань співпраці у галузі охорони здоров'я та економіки. Зокрема, зміцнення стратегічного співробітництва в галузі охорони здоров'я, включаючи спільне виробництво та постачання вакцини проти COVID-19.

Окрім сектору охорони здоров'я, президент Д. Відодо відзначив так званий «коридор подорожей», який був узгоджений двома країнами 21 серпня 2020 р. для сприяння важливим діловим поїздкам та терміновим офіційним візитам, звичайно, дотримуючись суворих медичних протоколів [9].

3 жовтня цього року Китай та Сінгапур будуть відзначати 30-річчя з дня встановлення дипломатичних відносин. Протягом 2020 року відбулася низка контактів між державами на політичному рівні. Зокрема, зважаючи на пандемію, відносини у переважній більшості підтримуються дистанційно (за участі посольств обох держав та телефонними дзвінками перших осіб держав). Зокрема, 14 липня відбулася телефонна розмова голови КНР Сі Цзіньпіна та прем'єр-міністра Сінгапура Лі Сянь Луна. Китайський лідер привітав Лі Сянь Луна з перемогою на виборах та наголосив на позитивній динаміці двосторонніх відносин у межах реалізації ініціативи «Пояс і шлях» (розбудова міжнародного сухопутно-морського торговельного коридору між Китаєм та Сінгапуром), а також протидії коронавірусній інфекції [11]. Зокрема, 8 лютого уряд Сінгапуру передав Китаю такі медичні матеріали, як протівірусні препарати та набори для тестування. 5 травня китайський уряд та Товариство Червоного Хреста Китаю надали Сінгапуру понад 600 000 масок різного типу [7].

Тобто, на основі вище згаданих фактів, можна стверджувати, що відносин Китаю з державами АСЕАН є вагомими для Пекіну та знаходять позитивну відповідь зі сторони держави Південно-Східної Азії у пост-коронавірусну епоху. Звичайно, основою політики Китаю в регіоні є реалізація ініціативи «Пояс і шлях», яка є важливою у інвестиційному та економічному співробітництві держав регіону з Пекіном. Можна зробити припущення, що 2020 р. та низка заходів на рівні політичного діалогу Китай- держави АСЕАН на двосторонній основі створює підґрунтя до ще більшого «проникнення» Китаю у цей регіон та розбудову «спільноти єдиної долі». Проте, чи будуть такі відносини носити більше партнерський характер чи матимуть риси підпорядкування зовнішньополітичній стратегії Китаю буде залежати і від координованості дій держав Південно-Східної Азії у межах багатосторонньої дипломатії – діяльність АСЕАН як єдиного форуму.

Література:

1. Коробкова Д. В. Периферийная дипломатия как инструмент внешне-неполитической коммуникации КНР // Журнал «Международные коммуникации» Издание Факультета международной журналистики МГИМО МИД России. 2019. URL: <http://intcom-mgimo.ru/2019-11/prc-peripheral-diplomacy>
2. Мокрецкий А. Китайская дипломатия в эпоху Си Цзиньпина // Международная жизнь. 2019. URL: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2163>
3. ASEAN Secretariat Information Paper October 2017. Overview of ASEAN – China Dialogue Relations URL: http://asean.org/storage/2012/05/Overview-of-ASEAN-China-Relations-October-2017_For-Website.pdf
4. Banquet held to mark 70th anniversary of Việt Nam-China diplomatic ties // Viet Nam News. 2020. January 16. URL: <https://vietnamnews.vn/politics-laws/571227/banquet-held-to-mark-70th-anniversary-of-viet-nam-china-diplomatic-ties.html>
5. Chow P. C. Y. The US Strategic Pivot to Asia and Cross-Strait Relations: Economic and Security Dynamics. Palgrave Macmillan, 2014. 292 p.
6. Elmer K. South China Sea: Vietnam seeks talks on Paracel Islands dispute // China Morning Post. 2020. September 30. URL: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3103704/south-china-sea-vietnam-seeks-talks-paracel-islands-dispute>
7. Hong Xiaoyong Maturing relations have promising prospects // China Daily Global. 2020. July 30. URL: <http://epaper.chinadaily.com.cn/a/202007/30/WS5f221d8ca3107831ec753e61.html>
8. Lye Liang Fook Xi's visit to Myanmar and implications for Southeast Asia // ThinkChina. 2020. February 5. URL: <https://www.thinkchina.sg/xis-visit-myanmar-and-implications-southeast-asia>
9. President Jokowi Appreciates 70th Anniversary of Indonesia-China Relations // Cabinet Secretariat of the Republic of Indonesia. 2020. September 1. URL: <https://setkab.go.id/en/president-jokowi-appreciates-70th-anniversary-of-indonesia-china-relations/>
10. Xi arrives in Nay Pyi Taw for state visit to Myanmar // Xinhua. 2020. January 17. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/17/c_138713416.htm
11. Xi says anti-epidemic cooperation becomes new highlight of China-Singapore ties // Xinhua. 2020. July 15. URL: https://www.vtibet.cn/en/news_1746/world/202007/t20200715_1011685.html

Єргакова В.В.

ORCID: 0000-0002-5883-1232

Студентка III курсу

*Науковий керівник: кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики*

Маріупольського державного університету

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

РОЛЬ ТА УЧАСТЬ КИТАЮ В ООН

Ключові слова: Китай, ООН, Рада Безпеки, зовнішня політика, відносини, миротворчість, операція.

Зростаюча глобальна присутність Китаю означає зростаючу обізнаність і стурбованість всередині країни з приводу міжнародних економічних і політичних подій. Оскільки національні інтереси Китаю стали більш глобальними за своїм охопленням, Китай продемонстрував зросту готовність виділяти ресурси на конструктивне залучення міжнародного співтовариства і відповідальний внесок у забезпечення стабільності та безпеки у все більшій кількості регіонів. Зростаюча роль Китаю в миротворчих операціях Організації Об'єднаних Націй – одне з важливих проявів цієї тенденції.

За останні роки різко збільшився внесок Китаю в миротворчі операції Організації Об'єднаних Націй. Більш активно беручи участь в миротворчій діяльності та надаючи інженерів, транспортні батальйони і польові госпіталі, Китай вносить критично необхідний потенціал, а також певний рівень додаткової легітимності в той час, коли миротворча діяльність ООН сильно перевантажена [5, с. 6–11].

Ключовим фактором розширення участі Китаю в миротворчій діяльності є спільні зусилля країни щодо підвищення свого міжнародного авторитету. В середині 1990-х років у зовнішній політиці і політиці безпеки Китайської Народної Республіки почалися значні метаморфози. В цілому Китай з тих пір дотримується більш активного, прагматичного і конструктивного підходу в своїх зовнішніх відносинах, який все більше збігається як з його власними глобальними інтересами, так і з інтересами інших великих держав. Одним з найбільш цікавих і важливих проявів цієї тенденції стало різке розширення розгортання китайських миротворців.

В рамках цього Китай відповідає очікуванням міжнародного співтовариства щодо того, що він повинен внести більш відчутний внесок в забезпечення глобального миру і безпеки. Крім того, китайські сили безпеки виграють від участі в багатосторонніх миротворчих операціях з точки зору практичного досвіду різних типів операцій, можливостей навчання за кордоном і тісної співпраці з силами інших країн. Китайські миротворці незмінно вважаються одними з найпрофесійніших, добре підготовлених, ефективних і дисциплінованих в миротворчих операціях ООН. Більш високий авторитет Китаю в миротворчій діяльності зміцнює як передбачувану легітимність, так і ефективність миротворчих місій ООН. Очікується, що держава буде все більше і більше збільшувати свій миротворчий внесок, особливо щодо бойових військ і «засобів забезпечення сил», таких як наземні і повітряні транспортні засоби. Китайські поставки військової техніки підвищили можливості інших країн щодо участі в миротворчих операціях [4, с. 157–159].

Участь Китаю в миротворчій діяльності відкриває нові можливості для зміцнення прихильності країни до побудови міжнародної стабільності і безпеки та підвищення багатостороннього миротворчого потенціалу. Це також відкриває області для більш тісного військового співробітництва між Китаєм і іншими великими суб'єктами безпеки [1, с. 11].

Будучи постійним членом Ради Безпеки ООН, Китай бере активну участь в міжнародній системі, всіляко просуває принцип мультилатералізму, ядром якого є підтримка авторитету ООН, ратує за створення справедливого і раціонального міжнародного політичного порядку, виступає проти унілатералізму і гегемонізму, всіляко сприяє демократизації і інституалізації міжнародних відносин. Китай активно взаємодіє з ООН і її спеціальними органами у миротворчості, боротьби з тероризмом, в сферах розвитку, захисту прав людини, правосуддя, охорони навколишнього середовища та ін. Китай надає належного значення і іншим міжнародним системам, просуває контроль над озброєннями і роззброєння, надає підтримку процесу з контролю над озброєннями, включаючи створення механізму запобігання поширенню озброєнь масового знищення. Китай заохочує ділове співробітництво в областях антитероризму, нерозповсюдження, гуманітарної допомоги, навколишнього середовища та клімату, а також в боротьбі з транснаціональними злочинами [2].

Як постійний член Ради безпеки ООН, Китай надає важливого значення тому, що ООН відіграє активну роль в захисті миру і безпеки у всьому світі на основі цілей і принципів, закріплених в Статуті ООН. Китай рішуче виступає за збереження ролі і впливу ООН в міжнародних справах, відстоює авторитет її Ради Безпеки, виявляє високу принциповість у питанні реформи ООН.

Таким чином, можна зробити висновок, що в останні роки Китай збільшив свою участь в миротворчих операціях Організації Об'єднаних Націй. Китай зараз надає більше військового персоналу, ніж будь-який інший постійний член Ради Безпеки ООН. У міру зростання попиту на вклад Китаю і його вдячності можна очікувати, що Китай зосередить увагу на підвищенні якості своїх миротворчих військ і розширенні свого вкладу, включивши в нього такі необхідні бойові частини і засоби підтримки. Китай може сподіватися поступово зрівноважити вплив Заходу і більш активно формувати норми, що регулюють миротворчі операції ООН, таким чином, щоб це відповідало принципам зовнішньої політики Китаю і національним інтересам.

Література:

1. Абдуллаев М. История международных отношений (XX в. II часть, 1945–2000 годы). Москва: Проспект, 2011.
2. Арсентьева И.И. Китай в системе международных отношений: реалии и перспективы. Актуальные проблемы развития КНР в процессе ее регионализации и глобализации. Чита: ЗабГУ, 2012.
3. Волохова А. Изменения во внешнеполитических концепциях КНР. Проблемы Дальнего Востока, Китай: угрозы, риски, вызовы развитию. Москва: Московский Центр Карнеги, 2009. 647 с.
4. Ряснов И. А. Политика Китая в ООН // Власть. 2014. Том. 22. № 3. С. 157–159.
5. Gill, B., & Huang, C. China's expanding role in peacekeeping: prospects and policy implications. Solna, Sweden: Stockholm International Peace Research Institute, 2009. P. 52.

Завербний А.С.

ORCID:0000-0001-7307-536X

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Мицишин О.Л.

ORCID:0000-0001-7677-4625

*асистент кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГЕТИКИ КИТАЮ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗУВАННЯ

Ключові слова: енергетика Китаю, відновлювальна енергетика, міжнародні енергетичні організації, стратегія енергопостачання та споживання.

Одним із головних пріоритетних завдань соціально-економічної політики будь-якої держави за умов глобалізування та високого рівня нестабільності конкурентного середовища повинне виступати формування висококонкурентоспроможної економіки. Потрібно констатувати, що протягом останніх десятиліть чітка, виважена політика уряду Китаю дала змогу цій країні стати другою (за величиною) економікою світу, найбільшим експортером товарів, другим (за величиною) імпортером товарів, другим (за величиною) одержувачем прямих іноземних інвестицій, найбільшим власником валютних резервів тощо. Одночасно, завдяки динамічному розвитку, Китай починає також займати провідні позиції у світі за фінансуванням науки, інновацій, досліджень, високотехнологічним експортом, патентуванням, чисельністю науково-дослідницького персоналу, постійно зростаючим рівнем продуктивності праці завдяки створенню потужної інноваційної складової [1].

Останніми роками серед основоположних передумов ефективного та динамічного економічного розвитку у поєднанні із досягненням високого рівня стабільності так і економічної безпеки для країн промислово розвинених, що розвиваються пріоритетне місце посідає проблема забезпеченості їх енергетичними ресурсами. Економічне зростання КНР супроводжується високоінтенсивним розвитком паливно-енергетичної галузі. У Китаї спостерігається активний розвиток вугільної, нафтової,

газової промисловостей. Це призводить до інтенсивного використання викопних енергетичних ресурсів [2]. Саме тому, бурхливий розвиток економіки Китаю на пряму залежить від доступу до світових енергетичних ресурсів (оскільки, згідно прогнозів протягом наступних 20-ти років із 50 видів сировинних ресурсів (що сьогодні є на території країни) залишиться максимум 6. Саме тому Китай, згідно із власними стратегічними завданнями, налагоджує міцні, довгострокові міжнародні відносини із африканськими країнами, країнами Центральної Азії тощо. На сьогодні Китай виступає найбільшим торговим партнером Африканського континенту. Ця співпраця Китаю із Африкою сприяє просуванню його політико-економічних інтересів, зокрема й в енергетичних питаннях, забезпечуючи приплив до країни енергетичних а також й інших ресурсів [3].

В Китаї сформовано та реалізується стратегія (2016–2030 рр.) революційних змін у сфері енергопостачання/споживання, яка передбачає всеосяжну систему політик, заходів, завдань із просування структурної реформи енергетичного ринку країни. Основними пріоритетними напрямками стратегії включають систему контролювання/моніторингу загального споживання енергії, динамічність структури енергоспоживання, сприяння підвищення рівнів енергозбереження, скорочення викидів, електрифікування міських/сільських регіонів, оптимізування чистого, ефективного виробництва/споживання вугілля (як стратегічного ресурсу, що є в достатніх розмірах на території країни) тощо. Відповідно зі стратегією, до 2050 р. передбачається формування сучасної енергетичної системи країни із рівнем споживання не викопної (альтернативної) енергії понад 50%.

За умов динамічного глобалізування Китаєм встановлено тісні зв'язки із іншими країнами світу шляхом розроблення двосторонніх/багатонаціональних механізмів співпраці з різними енергетично впливовими країнами, організаціями тощо. Китай сповідує інтегрування до системи глобального енергетичного управління. Враховуючи нарощування обсягів споживання, відповідно й імпорту, енергії Китай бере активну участь у міжнародному співробітництві за умов стійкого та гармонійного розвитку, адаптуючи власні плани розвитку. Зобов'язання Китаю у Паризькій угоді, «Великій двадцятці» показують всезростаючу готовність взяти на себе міжнародну відповідальність за вирішення питань, що є пов'язаними із зміною клімату у світі, сприяння глобальному гармонійному розвитку тощо [1; 3]. Так в рамках Паризьких зобов'язань, Китай зобов'язався подолати пік викидів до 2030 р.

Про далекоглядність стратегії, намірів Китаю говорить те, що на сьогодні вже було розроблено 42 двосторонні інструменти енергетичної співпраці із 30 країнами-партнерами (більшість з яких мають значні обсяги енергетичних ресурсів). Дані механізми співпраці сприятимуть

подальшому обміну інформацією щодо енергетики, політики освоєння енергетичних ресурсів тощо.

Китаєм визнається глобальне енергетичне управління не тільки як спосіб вирішення поточних та потенційних енергетичних проблем, але також як взаємовигідний механізм для політичного впливу. Зокрема Китай виступає членом/учасником міжнародних енергетичних організацій (Міжнародний енергетичний форум, Міжнародне агентство з атомної енергії (МЕА), Міжнародне енергетичне агентство (ІЕА), Міжнародна енергетична хартія та ін.). У поєднанні з цим КНР також відіграє надзвичайно активну роль у вирішенні саме енергетичних питань ще й із платформи світових багатосторонніх об'єднань («G20» (Велика двадцятка), Азійсько-Тихоокеанське Економічне Співробітництво (АРЕС), Організація Співробітництва Шанхаю (SCO) тощо). Проєкт «Один пояс та одна дорога» підтверджує прагнення до посилення власного впливу на світову енергетику шляхом об'єднання енергетичної інфраструктури азійського, європейського, африканського континентів [1–2]. Китай також поступово рухається і до світового лідерства у сфері відновлюваної енергетики. За останні роки саме Китай став найбільшим інвестором у власну «зелену» енергетику [2]. Зокрема ІЕЕФА було визначено рекордні витрати Китаю (\$ 44 млрд.) на міжнародні проєкти, які є пов'язаними саме із відновлювальною енергетикою. Проєкт «Один пояс, один шлях» стимулює інвестиції в інфраструктуру вздовж стародавніх торгових шляхів веде до випереджаючого зростання країни (Китай експортував сонячних панелей, обладнання на \$ 8 млрд, випередивши США, Німеччину за експортом екологічно чистих товарів/послуг) [2–3]. Що ж стосується співпраці Китаю із Україною у сфері енергетики, то у 2019 р. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України та Міністерство комерції КНР уклали Меморандум «Про взаєморозуміння щодо початку підготовки двостороннього плану співробітництва зі спільного будівництва Економічного поясу Шовкового шляху та Морського Шовкового шляху XXI століття у найрізноманітніших галузях – від сільського господарства до зв'язку та інформації». Україною було запропоновано китайській стороні портфель спільних проєктів із розвитку транспортної інфраструктури, альтернативної енергетики, тощо.

Враховуючи глобальні мегатренди, що будуть впливати на розвиток всіх країн у найближчі десятиліття, проведене аналізування енергетичної політики Китаю, що формується виключно на інноваційному лідерстві, можна виокремити наступні висновки. Енергетична стратегія Китаю в основному базується виключно на принципі «опора на власні сили». Протягом останніх років Китай також дещо змінює власну енергетичну стратегію нарощуючи імпорт інших енергоносіїв (газ, нафта). Однак, на відміну від інших країни-імпортерів нафти/газу, Китай реалізує стратегію

зміцнення своєї присутності у країнах-експортерах через купівлю місцевих енергетичних компаній, будівництво газо- та нафтопроводів, експорт власних технологій, робочої сили тощо. Зазначене стратегія дозволить Китаю контролювати поставки енергоносіїв та їх ціну. Одночасно посилення присутності на іноземних енергетичних ринках Китай також реалізує і шляхом поступового відродження Економічного поясу Шовкового шляху, будівництвом Морського Шовкового шляху XXI-го століття, що матиме безпосередній вплив на геополітичні процеси в регіоні Євразія. Успіх реалізування енергетичної стратегії Китаю також значною мірою залежатиме й від ресурсів світової енергетичної системи, її здатності задовольнити постійно зростаючі потреби країни.

Література:

1. Антонюк Б.О., Гороховська Н.В. Стратегічні напрями конкурентного розвитку Китаю в XXI столітті. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 13. 2016. С. 49–54.
2. Mainland China and Hong Kong 2020 mid-year review: IPOs and other market trends. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2020/06/china-hk-ipo-review-2020-mid-year.pdf>
3. Foreign direct investment (FDI) OECD Data. URL: <https://data.oecd.org/fdi/fdi-flows.htm#indicator-chart>.

Іванова Т.Ю.

ORCID: 0000-0002-5684-200X

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Ковалевич Д.О.

студентка 4 курсу спеціальності

014.03 Середня освіта (Історія)

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-КИТАЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова: науково-технічне співробітництво, інвестиції, проекти, КНР, конференції, взаємозв'язки.

Актуальність теми пов'язана зі зростаючою роллю Китаю на світовій арені. Необхідність пошуку альтернативних напрямків зовнішньої політики у науково-технічній сфері України та прискорення динаміки і покращення україно-китайських відносин.

Визнання незалежності України КНР відбулося 27 грудня 1991 року, дипломатичні відносини між двома країнами встановлено у січні 1992 р. Українське посольство у Пекіні засновано 1993 року. Обидві країни, на сучасному етапі, демонструють прагнення до поглиблення співробітництва в усіх галузях виробництва. Особливо динамічний розвиток відносин прослідковується у науково-технічному співробітництві.

У 2011 році створена Комісія зі співробітництва між Урядом України та Урядом КНР. За час функціонування Комісії напрямки взаємовідносин було значно розширено, профінансовано роботу в 98 проектах у рамках відповідних програм співробітництва.

Між країнами, визначено актуальні та важливі напрямки науково-технічного співробітництва: енергоефективність, суднобудування, авіабудування, раціональне природокористування, розвиток аерокосмічних, інформаційних, комунікаційних технологій. Встановлено програму підготовки і стажування аспірантів, науковців, фахівців, студентів.

Розвиток науково-технічного взаємозв'язку між Україною та Китаєм передбачає виокремлення кінцевої користі співпраці для кожної зі сторін окремо. Позитивні сторони для України виокремлюються в наступних факторах:

1. Китай модернізує власну економіку з кожним роком, збільшуючи витрати на НДДКР. Наука для Китаю – це «першорядна продуктивна сила».

2. Інвестиційний потенціал Китаю доволі високий, адже він перетворився на одного з найбільших інвестиційних країн [1, с. 18].

На сьогоднішній день українсько-китайські взаємовідносини знаходяться на межі складного етапу структурної трансформації, де торгівля товарами, які мають низький ступінь обробки – з України та низькоякісними, але широкого споживання – з Китаю переходить до торгівлі продукцією, що є наукомісткою і високоякісною. За кілька останніх років, за обсягами двосторонньої торгівлі Китай входить до основних зовнішньоторговельних партнерів нашої країни. Тому, є підстави стверджувати, що при вірному виборі пріоритетів і впровадженні низки відповідних практичних заходів Китай у довготривалій перспективі залишатиметься провідним партнером України у зовнішньоекономічних справах.

Для Китаю позитивно постає встановлення науково-технічного співробітництва з Україною, адже розвинена технічна освіта, високий науково-технічний потенціал в ракето- і авіабудуванні, велика кількість IT-фахівців – одні з сильних сторін України:

1. Реалізуючи взаємовідносини з країнами Європи, Україна постає для Китаю вигідним об'єктом транзиту науково-технічного потенціалу.

2. Це можливість нарощення обсягів торгівлі, а саме – освоєння нових місць збуту на теренах України.

3. Співпраця країн на основі реалізації науково-технічних програм, проєктів

4. Обмін фахівцями в зазначених сферах

5. Україна цікава Китаю як держава, яка не висуває політичних умов і вимог при організації проєктів .

У липні 2012 року в м.Пекін – було затверджено програму науково – технічного співробітництва між Україною та КНР на 2013–2014 рр., яка передбачала реалізацію спільних проєктів між науково-дослідними та освітніми установами країн.

У серпні 2016 р. було укладено угоду між ДП «Антонов» і китайською компанією «China Airspace». Країни встановили відносини про довгострокову співпрацю, що передбачає розпочатися будівництвом другого модернізованого екземпляру літака Ан-225 «Мрія» на держпідприємстві «Антонов» [4, с. 16].

Наприкінці жовтня 2016 р. делегація Національної академії наук України відвідала Китайську Народну Республіку та взяла участь у кількох важливих заходах, що завершилися підписанням двосторонніх українсько-китайських угод у сфері науково-технічного співробітництва [6, с. 4].

Проведено конференцію 17 червня 2016 р. у м. Харбін «Українсько-китайське співробітництво у науково-технічній сфері». У листопаді 2017 року за участі масштабної української делегації було проведено Першу українсько-китайську науково-інноваційну конференцію у м. Цзінань, на якій було підписано Угоду про науково-технічне співробітництво між Національною академією наук України та Академією наук провінції Шаньдун [8].

Наступним кроком була зустріч 24–26 жовтня 2018 року у м. Ціндао "Розвиток українсько-китайської науково-технічної співпраці в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», в якій взяли участь десять українських наукових центрів та понад 40 китайських компаній.

У квітні 2019 року було затверджено Програму науково-технічного співробітництва між Україною та Китайською Народною Республікою на період 2019–2020 рр., в яку загалом увійшли 32 спільні проекти.

Отже, для України співробітництво з Китаєм розкриває нові можливості для міжнародної торгівлі та економічного розвитку країни, адже Китай, безумовно, є однією з найбільш впливових держав із високим економічним та науково-технологічним розвитком. Україна має всі можливості для співпраці з Китайською Республікою, до того ж Китай також зацікавлений у науково-технічному партнерстві з Україною.

Література:

1. Висоцька М., Аль Атті А. Аналіз основних тенденцій розвитку економічних відносин між Україною та Китаєм. Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. 2013. № 4. С. 14–20.
2. Волик О. Україна і світ: проблеми і перспективи міжнародних відносин / О. Волик. Київ, 2008. С. 18–22.
3. Гайдуков Л. О. Українсько-китайські відносини: історія, сьогодення, перспективи / Л.О. Гайдуков // Політика і час. 2009. № 7. С. 78-8.
4. Китай після 2014: нова сторінка у відносинах / С.І. Герасимчук та ін. Київ : Фонд імені Фрідріха Еберта, 2017. 16 с.
5. Левківський В. Українсько-китайське економічне співробітництво в контексті зовнішньоекономічної безпеки. Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. 2013. Вип. 2. С. 95–103.
6. Литвин В. Україна і Китай в історичних зв'язках. Голос України : газета ВРУ. 2010. № 53 (3303). С. 4–6.

7. Павлюк Є.П. Двосторонні відносини України і Китаю / Є.П. Павлюк // Науковий вісник дипломатичної академії України. Київ : 2007. Випуск 7. С. 121–135.

8. Науково-технічне співробітництво між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/187-naukovo-tehniche-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>

УДК 327.51

Іванова Т.Ю.

ORCID: 0000-0002-5684-200X

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Українцева О.О.

студентка 4 курсу спеціальності 014.03

Середня освіта (Історія)

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

ТАЙВАНЬ – ЯК АМЕРИКАНСЬКИЙ ВАЖЕЛЬ ВПЛИВУ НА КНР

Ключові слова: тайванське питання, КНР, Республіка Китай, США, економіка, конфлікт, президент, незалежність, торгівля.

В азіатському регіоні існує досить багато територіальних проблем, що є бомбами уповільненої дії: індо-пакистанський, арабо-ізраїльський конфлікти, питання об'єднання Північної та Південної Кореї тощо. На жаль, і в Китаї існують протиріччя, пов'язані з островом Тайвань. Проблема Тайваню полягає у тому, що на сьогоднішній день її вважають своєю частиною, як влада КРН так і влада частково визнаної Китайської Республіки. В цій роботі ми подивимось на Тайванське яблуко розбрату у ракурсі американо-китайських відносин. Тема є актуальною, оскільки весь світ стежить за певним економічним протистоянням між цими країнами.

Для США Тайвань є перш за все важелем, з допомогою якою держава хоче утримувати економічний та військовий розвиток КНР. Наразі

остання має другу економіку світу, поступаючись лише Штатам. Але за прогнозом компанії PricewaterhouseCoopers, до 2050 року Китай стане найбільшою економікою світу [1]. І є підстави так вважати. Наприклад, у 2020 року приріст ВВП КНР становить 11,5 %, в той час як в США він обвалився до – 31,4 % [2-3]. Тому неважко здогадатися, що об'єднання материкового Китаю та економічно надрозвиненого острова стане для США справжнім економічним крахом. Як відомо, острів Тайвань – це один з чотирьох азіатських тигрів, і хоча в 2020 році його ВВП також трохи знизився до – 1,4 %, проте об'єм залишається високим (605 мільярдів доларів (для порівняння в Україні такий показник – 154 мільярдів доларів) [4-5].

З огляду на вищенаведені дані Білий Дім зберігає тенденцію на збільшення воєнних контактів з островом з метою недопущення китайсько-тайванського протистояння, котре зовсім йому не вигідне. Вашингтон зацікавлений у тому, щоб конфлікт залишався в замороженому стані якомога довше, не переходячи у відкриті збройні сутички, і в той же час, щоб напруга залишалася в регіоні.

Так, наприклад, під час президенства в Республіці Китай Чень Шуйбяня (2000–2008), представника Демократичної прогресивної партії, яка обстоювала ідеї незалежності острова, Вашингтон та Пекін направляли свої спільні зусилля на стримування радикального лідера Тайваню [6]. Ще з моменту дипломатичного визнання КНР адміністрацією США (1971) і до сучасності США маневрують між підтримання партнерських стосунків з Пекіном та неофіційними зв'язками з Тайбеєм. До того ж, на нашу думку, Штати навряд чи влаштує незалежність острова. Маючи великий потенціал, Тайвань після отримання та визнання своєї незалежності має великі можливості до економічного посилення, що для США означає появу нового економічного конкурента в регіоні.

Наступним лідером Республіки Китай після президентських виборів 2008 року став Ма Інцзю (партія Гоміньдан). В цей час в стосунках між трьома країнами починається відлига. Ма Інцзю визнає «консенсус 1992 року» (принцип єдиного Китаю з різними поглядами на майбутнє зі сторони КНР та Тайваню) [7]. На нашу думку така стратегія є найбільш вигідною для США, коли Пекін та Тайбей начебто не ворогують і навіть йдуть до примирення, але цей шлях є нескінченним через те, що кінцева зупинка такого шляху у КНР та Тайваню різна. Так можна йти-йти і ніколи не прийти до врегулювання ситуації.

Хоча й за час президенства Ма Інцзю було багато зрушень в економічному плані, відбулося значне поліпшення відносин між КНР та Республікою Китай. Вже до кінця 2008 року були встановлені три канали зв'язку між берегами Тайванського проливу: прямі вантажоперевезення, авіасполучення, поштові повідомлення. А в 2010 році було

підписано Рамочну угоду про економічну співпрацю [7]. Таким чином, двосторонні стосунки оформилися на державному рівні. 7 листопада 2015 року відбулася перша зустріч з 1949 року політичних лідерів: голови КНР Сі Цзіньпіна та президента Республіки Китай Ма Інцию [7].

В 2008 році також змінився президент США. Ним став Барак Обама. Цей час характеризується подвійною політикою Вашингтону. З одного боку, в листопаді 2009 року було підписано угоду між КНР та США, в якій фіксувалася важливість інтересів один одного. Більш того перед заключенням даного документу, Барак Обама відклав рішення про продаж зброї Республіці Китай, відмовився від зустрічі з Далай-ламою.

Проте це були лише загравання до КНР, а вже 2010 році зброя була таки продана Тайбею вартістю 6,4 млрд. дол, що повернуло США до своєї традиційної позиції в рамках тайванського питання. Відповідь Пекіну на такі коливання була досить жорстка: було призупинено військові обміни з США на період січень-жовтень 2010 року, пролунали погрози накласти санкції на американські компанії, задіяні у продажі зброї, був розірваний ряд двосторонніх договорів. Треба відзначити, що така політика китайської дипломатії виявилась дієвою. В майбутньому продаж зброї мав нерегулярний характер [7]. Тобто ми бачимо, що стосунки на цьому етапі стабілізувалися, а тайванська проблема залишилася у статусі «кво». Вона була регульованою, проте не вирішеною.

Ситуація загострилася у 2016 році з президентськими виборами. На Тайвані президентом стала член ДПП Цай Ївень, а в Штатах цю посаду зайняв республіканець Дональд Трамп.

Цай Ївень відмовилася від «консенсусу 1992 року» та вимагає від КНР визнання самостійності та незалежності Республіки Китай. КНР же наполягає на принциповій важливості угод 1992 року. Через відсутність компромісу КНР збільшує кількість військово-морських та повітряних навчань біля Тайванського проливу [7].

Погіршуються і американо-китайські відносини. Дональд Трамп називає КНР головним суперником США за владу в регіоні, каже, що Пекін загрожує американській мощі. Це напряму впливає на позицію США в Тайвані. Адміністрація Дональда Трампа налагоджує стосунки з Тайбеєм у сфері безпеки. Тайвань підключається до Індо-тихоокеанської стратегії США, причому Тайвань займає там одне з чільних місць [7].

Надалі ситуація лише наколюється. Так у 2018 році було прийнято Закон про поїздки на Тайвань, що означає можливість візитів чиновників вищого рангу один до одного, а квітні того ж року Держдепартамент дозволяє американським оборонним компаніям вивчити варіант продажі Тайваню технологій та систем озброєнь для його програми створення підводних човнів [7].

У подальшому позиція США по тайванській проблемі буде напряму залежати від президентських виборів, що відбудуться в США 8 листопада 2020 року. У випадку, якщо переможе Дональд Трамп, то скоріш за все стосунки між КНР та Вашингтоном будуть й надалі напружуватися. Якщо до влади прийде його опонент Джо Байден, то американо-китайські відносини можливо стабілізуються, оскільки він вважає, торгіву війну з КНР безглуздою та такою, що шкодить американським промисловцям. Це призведе до повернення США до своєї традиційної парадигми деякого нейтралітету в тайванському питанні.

Література:

1. Якою буде світова економіка в 2050 році – прогноз PwC [Електронний ресурс] // finance.ua. – 2017. – URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/397746/yakoju-bude-svitova-ekonomika-v-2050-rotsi-prognoz-pwc>.
2. ВВП Китаю: об'єм, темпи росту, на душу населення, структура [Електронний ресурс] // take-profit.org. – 2020. – URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/china/>.
3. ВВП США: об'єм, темпи росту, на душу населення, структура [Електронний ресурс] // take-profit.org. – 2020. – URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/united-states/>.
4. ВВП Тайваня: об'єм, темпи росту, на душу населення, структура [Електронний ресурс] // take-profit.org. – 2020. – URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/taiwan/>.
5. ВВП України: об'єм, темпи росту, на душу населення, структура [Електронний ресурс] // take-profit.org. – 2020. – URL: <https://take-profit.org/statistics/gdp/ukraine/>.
6. Кравчук О. А. Тайванський чинник у взаєминах США та Китаю [Електронний ресурс] / О. А. Кравчук – URL: <file:///C:/Users/olgau/Downloads/2925-10701-1-PB.pdf>.
7. Волошина А. В. Тайванський вопрос в современных отношениях Китая и США [Електронний ресурс] / А. В. Волошина. – 2020. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tayvanskiy-vopros-v-sovremennyh-otnosheniyah-kitaya-i-ssha/viewer>.

Кондратенко О.Ю.

ORCID: 0000-0002-1905-934X

доктор політичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень

імені І.Ф. Кураса НАН України

м. Київ, Україна

УКРАЇНА І КИТАЙ: СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМВІДНОСИН

Ключові слова: Китай, Україна, українсько-китайські відносини, торговельно-економічні відносини, політичні відносини.

Надважливим завданням для України є розширення палітри взаємозв'язків і торговельно-економічних відносин з метою їх диверсифікації. Україна в значній мірі скоротила обсяги торгівлі з Росією та країнами пострадянського простору за рахунок розширення торговельних взаємин з Європейським Союзом після підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Однак у експорті товарів України до ЄС превалює агропромислова продукція та чорна металургія. Зважаючи на такий стан речей Україні слід розширювати географію зовнішньоекономічної діяльності за рахунок таких азійських промислових гігантів як Китай, що відзначається своєю активною динамікою економічного розвитку й зростання.

Слід відзначити, що Китай визнав Україну у якості незалежної держави 27 грудня 1991 р. – тобто став однією з тих перших держав, котрі визначили Українську державу у якості нового суб'єкта міжнародного права. Офіційно українсько-китайські відносини були встановлені 4 січня 1992 р., цього ж року було відкрито китайське посольство в Києві, а Україна відкрила своє посольство в Пекіні вже у березні 1993 р. Цього ж року було здійснено перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Китаю. У 1994 р. з підписанням Будапештського меморандуму Китай активно долучився до надання гарантій ядерної безпеки Україні відповідною спеціальною заявою. Пекін неодноразово надавав гуманітарну допомогу жертвам Чорнобильської катастрофи та повеней у Закарпатті [1, с. 151]. Вагомою подією стало завершення розробки у 1995 р. «Державної програми розвитку відносин України з КНР» де визначено засади й пріоритети України в на китайському напрямі, а також підписання у грудні цього року «Декларації про розвиток і поглиблення відносин дружби і співробітництва між

Україною і КНР». Ще одним важливим кроком у напрямі зміцнення українсько-китайського стратегічного партнерства стало також ухвалення частиною Міжурядової українсько-китайської комісії з питань торгово-економічного співробітництва «Концепції розвитку економічних відносин України з КНР» [2]. Тобто вже у першій половині 1990-х рр. відносини України з Китаєм упродовж 1990-х рр. відзначалися своєю позитивною динамікою.

У 2010 р. відбулася подальша активізація відносин України з Китаєм, про що свідчить серія офіційних візитів перших осіб двох держав упродовж 2010–2013 рр. під час яких сторони підписали низку важливих документів про поглиблення співпраці Києва та Пекіна. Серед них: «Спільна декларація про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР», «Договір про дружбу і співробітництво між Україною й КНР», «Спільна декларація України і КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства» та «Програма розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014–2018 рр.» [3]. У подальші роки відбулася серія візитів на рівні міністрів закордонних справ, парламентів, громадських організацій тощо. Центральними темами для діалогу українсько-китайських відносин 2016–2019 рр. були обговорення співпраці країн у міжнародних організаціях, діалог щодо співробітництва у форумі ініціативи «Один пояс, один шлях» та ін. [4]. Більше того, відбувалася серія перемовин на рівні бізнесових структур про розширення співробітництва та залучення інвестицій, передусім для розвитку високотехнологічного сектору української економіки – космічної галузі, інфраструктури, енергозбереження та ІТ-сектору.

Вже на 2012 р. Китай зайняв перше місце серед торгових партнерів України в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [5], а у 2019 р. товарообіг між Україною й КНР склав 12,79 млрд та зріс на 30,4% порівняно з попереднім роком. У структурі експорту України в Китай домінує поки що агропродукція, меншою мірою машини устаткування, механізми та військова техніка. Китай постійно скорочує закупівлі продукції машинобудування, сталевого прокату та хімічних добрив. Тому український експорт до КНР перетворюється, за своєю структурою, на майже виключно сировинний. У загальній складовій імпорту з Китаю до України переважають постачання електричних машин, пластмас, засобів наземного транспорту тощо. Справді деструктивним фактором для України у торговельно-економічних відносинах досі залишається збереження негативного сальдо, у середньому на рівні 5–6 млрд дол. Дещо обнадіює торгівля послугами України з Китаєм, серед яких близько 50% займають транспортні послуги. Тому, у зв'язку з тотальним домінуванням українського експорту до КНР з низькою доданою

вартістю необхідним завданням є розширення торгівлі саме послугами [6]. Китай також може стати ринком збуту для української машинобудівної, літакобудівної та військової продукції.

Стратегічним завданням для України є активізація залучення китайських інвестицій задля збільшення експорту товарів з високою доданою вартістю, а також розширення співробітництва в індустріально-інноваційній та науковій сферах. Не менш важливим питанням для України є створення технопарків і зон технологічного розвитку за участю китайського капіталу. Важливим для України є також фінансування Китаєм великих інфраструктурних об'єктів та аграрних проєктів у зв'язку з чим КНР планує виділити 10 млрд дол. Не менш важливим завданням є отримання Україною від КНР дешевих кредитів для стабілізації української економіки в умовах гібридної російської агресії та поширення епідемії COVID-19. За нинішніх обставин китайські банки можуть стати додатковим джерелом зовнішніх позик, а то й альтернативою кредитних надходжень МВФ для України.

Важливою сферою українсько-китайського стратегічного партнерства є відносини в гуманітарній і культурній сфері. Відомо, що ще за часів УРСР було видано твори класиків української літератури. Вже у 1992 р. в Уханьському національному університеті було створено перший спеціальний дослідницький центр про Україну (нині Центр українознавства). У 2002 р. вперше були проведені дні культури України в Китаї, які сприяли більш глибокому розумінню української культури китайським народом. Цього ж року в Києві було проведено міжнародну конференцію «Україна–Китай: шляхи до співробітництва». Нині активно функціонує Спільна українсько-китайська комісія у галузі культури, що координує планування культурного співробітництва між Україною та Китаєм. В той же час в українських вузах навчається близько 2 тис. китайських студентів. Динамічно розвиваються українсько-китайсько взаємини у сфері науки та аерокосмічній сфері, активно проводиться українсько-китайський форум «Один пояс, один шлях», розвиваються взаємозв'язки на рівні Академій наук двох держав, в Києві активно функціонує Інститут Конфуція. При всьому Україні варто активізувати наукові дослідження з вивчення китайської історії, філософії, мови та культури, оскільки в державі все ще гостро відчувається брак фахівців-синалогів.

Наразі дається взнаки географічне розташування України на фронтірі євразійської та євратлантичної цивілізації, що спричиняє зону геополітичної турбуленції. Відтак чимдалі відчувається тиск США на офіційний Київ з вимогою не підписувати контракт з Китаєм стосовно часткової приватизації заводу «Мотор Січ», що спеціалізується на виробництві авіадвигунів [7]. Насправді конфлікт довкола цього заводу є суперечкою США та Китаю, а не конфліктом України з однією з цих двох держав, що лиш свідчить про

намагання Вашингтона та Пекіна схилити Україну на свій бік. Саме тому українсько-китайська співпраця в найближчій перспективі має бути спрямована на залагодження конфлікту довкола українського підприємства «Мотор Січ», модернізація якого, за рахунок китайських інвестицій, дозволила б збільшити експорт його високотехнологічної продукції, передусім авіадвигунів. Не менш важливим завданням для України є домагання участі у китайському інфраструктурному проєкті «Один пояс, один шлях», покликаному більш тісно зв'язати Азію є Європою та, більшою мірою, Китай з рештою світу. Тим паче, що Китай у рамках цього проєкту планує створення виробничих центрів у безпосередній близькості до ринків збуту своєї продукції. Залучення України до багаторічного проєкту «Один пояс, один шлях» може сприяти відновленню територіальної цілісності, оскільки Китай чимдалі буде проєктувати свій вплив не через створення конфліктних ситуацій, а шляхом підтримки трансрегіональної стабільності. Утім Китай поки підтримує на всіх рівнях позицію РФ як країни-агресора, а в найкращому разі займає нейтральність у питанні ситуації з анексією Криму та щодо конфлікту на Донбасі. Утім реалізація такого проєкту спрямована на забезпечення цивілізаційного зближення й інноваційної / інвестиційної мобільності. Саме це має стати взірцем для інших авторитарних режимів на кшталт тієї ж Росії, співпраця якої з тим же Китаєм може залежати в перспективі від її міжнародної поведінки. Відтак Китай має бути зацікавлений у сприянні утвердженню суб'єктності Української держави та процесі обстоювання її територіальної цілісності.

Отже, виважена й диференційована зовнішньоекономічна політика України буде відзначатися корисністю не лише в плані диверсифікації експорту, а й в доступі до інноваційних технологій та створенні об'єднаних наукоємних підприємств, зокрема в IT-сфері та енергозбереженні. Україні та українській економіці вкрай необхідні інвестиції потужних азійських держав, що здатні компенсувати нестачу західних інвестиційних ресурсів та сприяти її політичній і економічній стабільності.

Література:

1. Лещенко Л.О. Українсько-китайські відносини: здобутки і перспективи. URL: file:///C:/Users/Oleg/AppData/Local/Temp/Nvdau_2001_5_25.pdf.
2. Українсько-китайські відносини: надбання й проблеми. URL: https://sinologist.com.ua/wp-content/uploads/2016/02/Укра_нсько_кита_ські_відносини.pdf.
3. Гончарук А. Українсько-китайське стратегічне партнерство на сучасному етапі. URL: <https://sinologist.com.ua/ukrayinsko-kitajske-strategichne-pa/>.

4. Політичні відносини між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/185-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>.

5. Україна та Китай. Торговельно-економічне співробітництво. URL: <https://china.mfa.gov.ua/ukraine-cn/trade>.

6. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>.

7. Битва за завод: зачем Китаю украинский «Мотор Сич». URL: <https://www.capital.ua/ru/publication/132177-bitva-za-zavod-zachem-kitayu-ukrainskiy-motor-sich#ixzz60OCxdgtT>.

УДК 327.8(510)

Коротков Д.С.

ORCID: 0000-0003-2732-0824

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри філософії та політології

Харківського національного економічного університету

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ – ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, м'яка сила, масова культура, культурні акції, інструментарій «м'якої сили».

У сучасний час незважаючи на видиму прагматичність міжнародного порядку денного, який акцентований на використанні державами військової сили як пріоритетного засобу забезпечення власної національної безпеки, не можна не помічати посилення впливу «м'яких» інструментів діяльності публічної дипломатії держави на систему міжнародних відносин. У сучасних умовах помітно зростає роль гнучких чинників, посилюється вплив політики «м'якої» сили у міждержавних відносинах, яка є основою публічної дипломатії. Сформульований відомим американським політологом Дж. Найєм у 1990 р. і розвинений їм у наступних роботах постулат про значущість і ефективність «м'якої сили» в зовнішній політиці держав, стає все більш актуальним. Публічна дипломатія стає основою постсучасної могутності і працює на розши-

рення сфери впливу у світі завдяки умінням створювати ідеї, інформацію, імідж і знання, а також ефективні системи експорту досягнень культури. Для успішного використання публічної дипломатії в контексті політики «м'якої сили» необхідно мати її інституційне оформлення та механізми її реалізації – демократичні цінності, культуру та зовнішню політику.

Зазначимо, що політичні цінності не є головними у проведенні політики «м'якої сили» Китаю, але вважається, що ця держава теж має високий авторитет у міждержавних відношення і доволі успішно використовує цю політику. Приклад цьому – Китай, який поступово посилює свій економічний, політичний, військовий потенціал, нарощуючи економічну могутність на 10 % щороку, а на 12 % щороку зростають військові інвестиції. Це посилює «жорстку» силу Китаю, що турбує її сусідів. Але керівництво Китаю розуміє і перспективи розвитку у міжнародних відносинах саме політики «м'якої сили» та її інституційне оформлення. Тому в 2007 р. президент Китаю Ху Цзіньтао, виступаючи на 17-му з'їзді Китайської комуністичної партії, наголосив на тому, що країна повинна посилити свою «м'яку силу» в контексті публічної дипломатії держави. Одночасно були визначені основні напрямки розвитку «м'якої сили»:

- створення системи базових соціалістичних цінностей та посилення привабливості соціалістичної ідеології;
- формування гармонійного типу культури та цивілізованих звичаїв;
- розповсюдження культури китайської нації;
- розвиток новаторських ідей в національно-культурному просторі [5, с. 97].

Це і є розумною стратегією. Але якщо Китай нарощуватиме лише тверду силу, він буде дедалі більше лякати своїх сусідів, а вони в свою чергу почнуть створювати проти нього коаліції. Якщо Китай розвиватиме «м'яку силу» і посилюватиме власну привабливість в очах сусідів, вірогідність того, що проти нього створять коаліції буде дедалі меншою. Тому яскравим прикладом впровадження стратегії «м'якої сили» на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин є Китай. 3-поміж основних механізмів політики «м'якої сили» КНР виділяють:

- 1) організацію і проведення різноманітних заходів культурного характеру, що мають на меті популяризацію надбань китайської культури та економічних досягнень останніх років;
- 2) розвиток співпраці між країнами, спрямований на надання допомоги в економічній і соціальній сферах, освіті, а також на медичне забезпечення та гуманітарну підтримку;
- 3) проведення на світовій арені збалансованої політики, що дає змогу Китаю відігравати важливу роль в посиленні глобальної економічно-

політичної стабільності та недопущенні загострення міжнародних відносин [3, с. 219].

На думку автора, керівництво Китаю розуміє що, необхідно розвивати привабливість соціалістичної ідеології, але наскільки вона буде привабливою у порівнянні з демократичними цінностями – це значна проблема для сучасного Китаю. Тому, стратегія «м'якої сили» КНР, насамперед, впроваджується за допомогою заходів культурного характеру, значна частина з яких проводиться за територіальними межами Китаю. Уряд Китаю офіційно визнало культуру країни, засновану на конфуціанських морально-етичних цінностях, народних традиціях, збагаченої секретами китайської медицини, методики підготовки висококласних спортсменів – важливим складовим елементом «м'якої сили». Культурні акції мають глобальний вплив, а їхнім об'єктом є універсальна аудиторія, зокрема західна, азійська, африканська, латиноамериканська та мусульманська.

Керівництво Китаю намагається створити свою зону впливу і розуміє свій потенціал запровадження «м'якої сили» і в яких географічних регіонах це можливо. Мова йде про відношення з країнами Африки, Південної Америки, Близького Сходу і Південно-Східної Азії. Пекін використовує різні інструменти, щоб посилити свій вплив у країнах, що розвиваються, включаючи економічні стимули та військове співробітництво, проте важливим елементом стає і формування інститутів та застосування різних механізмів реалізації «м'якої сили». Хоча основою взаємовідносин все ж таки залишається економіка, збільшення культурних обмінів, поширення академічних програм, залучення місцевих китайських громад при посередництві кваліфікованих дипломатів. На думку дослідників В. Кіма та Я. Бохана набір інструментів «м'якої сили» Китаю може бути класифікований мінімум на п'ять груп: інвестиції (враховуючи сучасні реалії, автори все ж таки відносять цей аспект до елементів «м'якої сили»), гуманітарна допомога, освітні програми обміну, дипломатія, участь у діяльності міжнародних організацій і робота з діаспорою [1, с. 18]. Необхідно підкреслити що, доктрина поваги державного суверенітету може бути особливо привабливою для авторитарних урядів країн, що розвиваються. Центральною ідеєю китайської дипломатії, спрямованої на сусідні держави, є добросусідство і партнерство, значення яких розкривається через такі поняття, як товариськість, безпека та збагачення. Товариськість передбачає розвиток добросусідських зв'язків Китаю з усіма, без винятків, сусідніми державами. Зміст безпеки полягає в тому, щоб інші країни відчували щодо КНР як сусіда стан безпеки і спокою. Таким чином пріоритетним напрямом використання «м'якої сили» є країни, де головним є не політичні цінності, а економічна, гуманітарна допомога та вплив китайських культурних цінностей (мова йде щодо програм обміну).

Програми обміну займають центральне місце в стратегії в області публічної дипломатії Пекіна. Китай значно розширив свої програми обміну, включаючи академічні, культурно-мовні програми, політичну підготовку для іноземних посадових осіб та іноземних кореспондентів. З метою сприяння поширенню китайської мови і культури відкрито вже 691 Інститутів і Класів Конфуція в 96 країнах світу і планується збільшити цю цифру до 1500 до 2030 р. До того ж серед найбільш результативних культурних заходів виділяють Олімпійські ігри в Пекіні 2008 р., які не лише продемонстрували економічний прогрес сучасного Китаю, а й вивели цю країну в число світових лідерів, дали можливість створити потужну індустріальну і фінансову бази для розвитку країни.

З метою поширення китайської системи цінностей, збільшення привабливості Пекіна увага урядовців сконцентрована й на створення китайського аналога провідних світових каналів як, наприклад, CNN чи ВСС. Зазначимо, що ще на початку 2009 р. китайські урядовці прийняли рішення інвестувати понад 6 млрд. доларів у розширення агенції «Сінхуа», газети «Женьмінь Жібао», а передовсім – у створення міжнародного телевізійного інформаційного каналу. Хоча центральне державне телебачення CCTV транслюється англійською, іспанською та французькою та є доступним в кабельних пакетах багатьох країн світу, проте навіть самі китайці визнають, що їхня популярність залишається досить низькою. Це пояснюється великим ступенем недовіри до китайських інформаційних агенцій, існуванням цензури, що ставить під сумнів альтернативність і достовірність інформації [4, с. 661].

Таким чином Китай має прогресуючу тенденцію до інтенсифікації «м'якої сили», іншими словами, збільшувати культурний, ідеологічний та політичний вплив у своїх міждержавних відношеннях. Поступово Пекін теж створює інституційну матрицю політики «м'якої» та «розумною сили», яка спрямовується на формування позитивного іміджу КНР в системі міжнародних відносин та пропагування національних соціо-культурних цінностей. Але, разом з тим, виникає усвідомлення того, що хоча Пекін і демонструє досягнення в стратегії «м'якої сили», але її подальша реалізація є несумісною з політичною системою КНР. На думку Д. Ная, Китай може витратити мільйони доларів для просування цінностей та культури в світі, поширення інформаційного простору, проте він не матиме «м'якої сили», якщо продовжуватиме контролювати власне суспільство. Адже цілком очевидно, що «розумна стратегія» вимагає не лише декларації певної системи цінностей, а, насамперед, їх дотримання у внутрішньому устрої держави. Наприклад, багаторічні зусилля Пекіна, спрямовані на популяризацію національної культури, були значною мірою знівельовані, коли китайський уряд не випустив Лю Сяобо отримати Нобелівську премію, що негативно відобразилося на м'якій силі КНР [2]. Вдосконалення також потребує структура, спосіб роботи, цілі та завдання національних ЗМІ, їх перетворення в

інструмент «м'якої сили», в результаті чого «китайська модель» набуде більшої популярності.

Література:

1. Ким В. С. Трансформація стратегії «мягкої сили» КНР в сучасних умовах. *Вестник Челябинского государственного университета : Политические науки. Востоковедение*. 2012. № 12 (266). С. 17–20.

2. Най Дж. Якщо у сусідів України різне бачення політики, досить важко підібрати шлях, який зацікавить всі. URL: <http://iwrp.org.ua/ukr/public/340.html>

3. Турчин Я. Зовнішня політика КНР в умовах глобалізації. *Гуманітарні та соціальні науки : матеріали III Міжнарод. конф. молодих вчених HSS-2011, (Львів, 24–26 листоп. 2011 р.)* Л. : Вид-во Львів. політехніки, 2011. С. 218–221.

4. Турчин Я. Б. Стратегія «м'якої сили» КНР: основні механізми реалізації на початку ХХ ст. *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2011. Випуск 54 (11). С. 657–662.

5. Шевчук О. В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку ХХІ століття. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Вип. 150. Т.162. Політологія. С. 96–100.

УДК 327(510+6)

Кравець О.А.

ORCID: 0000-0003-1155-9814

магістрант кафедри Міжнародних відносин та зовнішньої політики

факультету політичних наук

Чорноморського національного університету

імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

КИТАЙСЬКО-АФРИКАНСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЄ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК МЕХАНІЗМ «М'ЯКОЇ СИЛИ»

Ключові слова: КНР, африканські країни, культурне співробітництво, наукове співробітництво, «м'яка сила».

На сьогоднішній день одним з ключових векторів зовнішньої політики Китайської Народної Республіки є африканський, проголошення та активізація якого почалася ще з 1950-х рр. Така зацікавленість цим

регіоном пояснюється не лише значним ресурсним потенціалом континенту, а й зростаючою політичною вагою регіону на міжнародній арені. Відносини з Африкою – це частина китайської стратегії нового світового порядку, створення багатопольярного світу. Китай прагне грати більш вагому роль у міжнародних відносинах [3]. І тим самим з «держави-челенджера» перетворитися на провідного глобального гравця.

Важливе місце в африканській політиці Пекіна відводиться саме культурним і освітнім зв'язкам з країнами континенту. Реалізація яких відбувається шляхом застосування дипломатії «soft power» або дипломатії «м'якої сили», яка спрямована на покращення іміджу Китаю за кордоном і спростування західної теорії «китайської загрози» [1, с. 45]. Важливість розвитку цих напрямів чітко простежується у промовах і виступах лідерів КНР, де підкреслюється спільність культур країн (подібні старовинні традиції, древні цивілізації, традиції підпорядкування особистих інтересів інтересам суспільства) [6].

Початок офіційного культурного обміну Китаю та країн Африки поклато підписання в травні 1955 р. у Пекіні культурної угоди між КНР та Арабською Республікою Єгипет. У результаті, вже у квітні 1956 р. делегація представників культури і мистецтва Китаю у складі 76 осіб відвідала Єгипет і Судан. А у листопаді 1965 року китайська фольклорна трупа здійснила поїздку в Малі і Гвінею. Восени 1966 р. гвінейський ансамбль пісні і танцю відвідав Китай.

Згідно з офіційним сайтом МЗС Китайської Народної Республіки упродовж з 1955 р. до 2013 р. КНР і країни Африки підписали 85 двосторонніх угод з культурного обміну, що тим самим сприяло подальшій активізації співпраці [6].

За останні 20 років відбулося понад 300 обмінів делегаціями у сфері культури, організованих урядами КНР і країн Африки. Понад 10 тисяч артистів були спрямовані обома сторонами. Серед китайських труп, що відвідали Африку, були такі широко відомі, як Головна балетна трупа країни, Трупа східної пісні і танцю, Китайська акробатична група, Ухуаньська акробатична трупа, ансамблі пісні і танцю Даоляна і Сінцзяну. Водночас Китай відвідали трупи з Республіки Конго (Браззавіль), Єгипту, Малі, Намібії і Південної Африки. Було організовано сотні виставок. У їх числі виставка китайського живопису і скульптури в Єгипті, виставки живопису в Зімбабве та Тунісі, виставка китайського мистецтва в Беніні та китайського сучасного мистецтва в Південній Африці. Водночас в Китаї своє мистецтво представили такі африканські країни, як Марокко, Маврикій, Кабо-Верде. Найбільш вражаючою подією стала «Велика виставка африканського мистецтва», на якій були представлені понад 300 експонатів картин, виконаних провідними художниками з 11 африканських країн. Ця виставка стала

найбільшим заходом такого роду в історії китайсько-африканських культурних зв'язків [6].

Невід'ємною складовою співпраці країн у даному випадку є організація симпозіумів, метою яких є підбиття підсумків щодо досвіду культурного співробітництва. Одним з таких був симпозіум 2010 р., організований за ініціативи Міністерства культури КНР. У симпозіумі взяли участь офіційні представники високого рангу 22 африканських країн, представники Організації Африканської Єдності, китайські офіційні особи та експерти у сфері культури. Протягом двох днів учасники симпозіуму обговорювали досягнення та досвід культурного обміну між Китаєм і Африкою, можливості його подальшого розвитку та заходи по захисту традиційних культур обох сторін. Китайське міністерство культури зобов'язалося при цьому заснувати спеціальні фонди для сприяння африканським країнам у сфері культури, а також вивчити можливості організації комерційних виставок і спектаклів африканських художніх колективів. Також було ухвалене рішення організувати виступи в Китаї Національного балету Республіки Конго та Національного балету Республіки Гвінея, фотовиставку «Китай і Африка» в Забороненому місті. На виконання цього рішення Міністерство культури КНР створило спеціальний фонд, призначений для розширення і розвитку культурних зв'язків з африканськими країнами [6].

Окрім того, у Пекіні діє Китайсько-африканська асоціація дружби, представництва якої функціонують у більшості африканських країн. Серед таких Китайсько-бенінська асоціація дружби, заснована у 1993 р. Неурядова організація, до завдань якої входить зміцнення дружби і співпраці між народами обох країн за допомогою організації конференцій, фестивалів кінофільмів та ін. [5].

Велике місце у китайсько-африканському співробітництві відводиться освіті. Такого роду зв'язки підтримуються Китаєм з 50 африканськими країнами. Розвиваючи цю сферу, КНР має на меті підготувати на базі спеціально розроблених навчальних програм як у Китаї, так і в країнах континенту кваліфікованих фахівців, які будуть у майбутньому орієнтовані на Китай.

Реалізуючи цей напрямок співробітництва, швидко прогресує програма вивчення африканцями китайської мови. Тому, за останні роки китайський уряд направив в інститути, університети, спеціалізовані центри 28 африканських країн більше 200 викладачів з китайської мови. Розширюється практика створення на кошти Пекіна в місцевих університетах африканських країн «інститутів Конфуція». Станом на 2014 р. вже було відкрито 45 таких інститутів, де студенти вивчають мову і культуру Китаю [7]. Сьогодні у світі 400 інститутів Конфуція, з них 47 на африканському континенті [1, с. 50]. Варто зазначити, що така практика з боку

китайського уряду є досить продуктивною. Оскільки, знаючи китайську мову, африканська молодь виїжджає працювати на китайські фірми. Тим самим Китай вирішує питання диверсифікації робочої сили. Хоча, як зазначають американські дослідники: «Китай перешкоджає «ренесансу», який наразі переживають країни Африки» [4].

Завдання підготовки африканських кадрів покладено на спеціально створений Фонд розвитку людських ресурсів в Африці, що діє під егідою Міністерств закордонних справ, комерції, освіти, науки і технологій, сільського господарства, охорони здоров'я. Кожне з цих міністерств відповідає за підготовку африканського персоналу в сфері своєї компетенції. Сьогодні Китай планує створити в Африці центри професійної підготовки, в яких зможуть пройти навчання більше 200 000 місцевих робітників [2, с. 133].

Отже, як бачимо, китайсько-африканське співробітництво у сфері культури та освіти вийшло на новий рівень. Підписано ряд нормативно-правових документів, в яких чітко прослідковується зацікавленість усіх сторін у важливості розвитку таких видів співпраці. Проводячи таку політику «м'якої сили», Китай набуває позитивного іміджу серед країн Африки, що тим самим дає йому можливість зайняти лідируючі позиції на даному континенті.

Література:

1. Дейч Л.Т. «Мягкая сила» Китая в Африке: сотрудничество в сферах образования и культуры // Вестник МГЛУ. Общественные науки. Вып.. 4 (788). 2017. С. 44–56.
2. Ломова А.А. Перспективы развития китайско-африканских отношений (по материалам Шестого форума сотрудничества «Китай-Африка») // Власть. 2017. № 1. С. 130–135.
3. Синюхина П., Себельдина С., Чень Ч. Тенденция развития китайско-африканского сотрудничества по линии «Юг-Юг» в рамках форума сотрудничества Китай-Африка. URL: <https://mirec.mgimo.ru/upload/ckeditor/files/tendencii-razvitiya-kitajsko-afrikanskogo-sotrudnichestva-po-linii-yug-yug.pdf>
4. Скосырев В. Китай вытесняет из Африки западные державы // Независимая. 2019. 16.07. URL: https://www.ng.ru/world/2019-07-16/1_7624_china.html
5. Chinese Government's Official Web Portal. URL: http://english.gov.cn/2006-02/08/content_182637.htm
6. Ministry of Culture of the People's Republic of China. URL: <http://english.moc.gov.tw/search/index.php>
7. Worldwide Confucius Institute. URL: http://www.chinesecio.com/m/cio_wci/

Лікарчук Д.С.

ORCID: 0000-0003-1603-7601

*доктор філософії (політичні науки),
доцент кафедри міжнародних відносин,
КНУКіМ
м. Київ, Україна*

РОЛЬ США У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ КИТАЮ: КОНФЛІКТОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Ключові слова: США, Китай, конфлікт, зовнішня політика, міжнародні відносини, торговельна війна.

Стосунки між Сполученими Штатами та Китаєм, між державами які є лідерами в певних сферах – намагаються поділити першість у світовій політиці. Така тенденція помітна з позиції 45-го президента США Дональда Трампа: «Подумайте, що трапиться з Китаєм, коли я виграю. Операція буде куди жорсткіше! Разом з тим знизиться мережа постачальників, і бізнесу, робочі місця і гроші випаруються!» Американський лідер також стверджує, що Китаю замість нинішньої адміністрації Трампа хотів би мати справу з іншою, яка б дозволила Пекіну продовжувати «пограбування США». При цьому Трамп оцінив втрати Вашингтона від колишньої торгової політики США в \$ 600 млрд на рік.

Відносини між США і КНР, державами, що займають провідні позиції у світовому списку, будуть здійснювати визначальний вплив на ситуацію у світі.

Вже зараз можна відзначити масштаби суперництва між цими країнами в різних регіонах. Разом з тим, їх протиріччя неминуче залучаються інші найбільші учасники світової політики. Наприклад, питання можливого зняття Європейським союзом ембарго на постачання зброї до Китаю вже зараз займає важливе місце в порядку денному американо-європейських відносин.

Еволюція американської політики щодо Китаю стала результатом нездатності «китайського лобі» як і раніше відстоювати курс на залучення КНР до співробітництва з США, що на той час проводилася адміністрацією Б. Клінтона.

В результаті боротьби лобістських угруповань й змінилася міжнародна ситуація в США – поступово відбувається переоцінка своїх підходів до відносин з Китаєм.

У свій час, значний вплив мав характер дій американської адміністрації щодо Тайваню, особливо у військово-технічній сфері, а

також характер публічних виступів представників зовнішньополітичних відомств США дозволяють припустити, що Дж.Буша молодший прийняв рішення про відхід від політики залучення КНР в співробітництво [6, с. 10]. Зараз завдяки успіхам КНР в розвитку національного господарства згідно з курсом економічних реформ, ініційованих в кінці 70-х років ХХ століття [1, с. 133], країна отримує як об'єктивну можливість розширити свій міжнародний вплив, так й здатність за допомогою механізмів різноманітного економічного стимулювання підтримати й збільшити число своїх міжнародних союзників та партнерів.

Основними методами впливу на американську політику, що використовує Китай є:

- налагодження тісних контактів з політично впливовими представниками американського бізнесу;
- комунікативні зв'язки прихильників серед впливових представників політичної еліти США шляхом надання їм та представникам їх оточення особливих можливостей для ведення бізнесу в Китаї;
- нові контакти в американській науковій спільноті шляхом використання різних непрямих методів матеріального заохочення дружньо налаштованих експертів [1, с. 136].

При цьому в китайському керівництві усвідомлювали важливість маніпулятивних відносин з найбільшою індустріальною державою сучасного світу – США.

В американській політичній еліті оцінка потенціалу «китайської економічної мапи» у світовій геополітичній грі поступово була переглянута. КНР, як держава, що стрімко розвивається, виявилася в фокусі уваги американських політиків. Криза у зв'язку з Тайванем в 1996 році стала потужним поштовхом для переоцінки Вашингтоном значення відносин з Китаєм.

КНР стала сферою прокладання нових зовнішньополітичних підходів, висунутих президентом Б. Клінтоном. Вже на початку 1990-х років обидві сторони стали подавати сигнали до примирення, а в середині цього десятиліття адміністрація Б. Клінтона остаточно відмовилася від спроб тиску на КНР, перейшла до політики її активного залучення до міжнародних інституцій.

В цілому дев'яності роки стали для США й КНР періодом проб та помилок в пошуку моделі відносин, яка повинна була прийти на зміну холодним міждержавним стосункам. В основному Вашингтону й Пекіну доводилося не стільки вибудовувати довгострокову стратегію, скільки в авральному порядку гасити або локалізувати постійно виниклі осередки напруженості у двосторонніх відносинах. Основним досягненням можна визнати те, що їм завжди вдавалося не доводити справу до крайності,

а знаходити прийнятні шляхи якщо не розв'язання питань, то мінімізації збитку. Інше важливе питання в дискусіях щодо дипломатичної стратегії зачіпає проблему багатополярності. З одного боку, розвивається тенденція багатополярності. З іншого, виявляються спроби США здійснити задуми щодо створення однополярного світу. В умовах існування такої структури китайська стратегія повинна зосередитися на тому, щоб рішуче й незмінно сприяти тенденції багатополярності, стримувати та виступати проти спроб створити однополярний світ.

Разом з тим в інших областях Китай може й повинен співпрацювати з США та їх союзниками, в тому числі у протидії розповсюдженню ядерної зброї, в боротьбі з тероризмом, наркоторгівлею, в захисті навколишнього середовища, врегулювання локальних конфліктів [2, с. 45]. Китаю слід брати участь в діяльності всіх важливих міжнародних організацій, у виробленні різних міжнародних правил.

Як вважають китайські експерти, хоча між Пекіном й Вашингтоном існують серйозні розбіжності, вони не перетворилися в супротивників, можуть й повинні нарощувати співпрацю [4, с. 11]. Звертається увага на те, що розширення західних військових союзів не означає їх націленість на розв'язання агресивних воєн.

Початок торговельної війни пов'язують з обранням у 2016 році Президентом США Д. Трампа, який побудував свою передвиборчу кампанію на критиці Китаю й обіцянках покінчити з його «несправедливими» торговими практиками, «оббирає Америку» та позбавляють її громадян робочих місць.

Разом з тим, один впливовий китайський вчений відзначив, що перемога Трампа стане сильним ударом в глобальному управлінні й самій глобалізації – ці дві міжнародні тенденції надзвичайно сприятливі для Китаю і, судячи з виступу Сі Цзіньпіна в Давосі, Китай їх принципово схвалює й підтримує.

В ході президентської кампанії 2016 року Д. Трампом були зроблені численні, причому часто суперечливі заяви на зовнішньополітичні теми. І хоча в них й проглядалася певна тенденція, в тому числі й стосовно КНР, передбачити реальний курс нової адміністрації виключно на основі передвиборних обіцянок виявилось практично неможливо.

В такому випадку варто відзначити, що одночасно з різкою ескалацією конфлікту почалися пошуки політичного рішення. Як показали подальші події, шлях до примирення виявився вкрай непростим і звивистим. До підписання «першої фази» торговельної угоди у 2020 році Китай і США були близькі до укладення «миру» як мінімум три рази, проте в кожному випадку замість довгоочікуваного примирення наступало ще більш запеклий загострення.

Більшість політологів у своїх прогнозах сходяться на тому, що КНР в ХХІ столітті має реальний шанс перетворитися на наддержаву. Проте американцям вдалося завдати удару у вразливий момент – коли Китай ще не злетів, але тільки розганяється на злітній смузі.

Література:

1. Климишин П. Основні вектори геостратегії Китайської Народної Республіки на початку ХХІ ст. / Наукові записки. ІІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2013. – Вип. 5(67). – С. 132–138.

2. Лікарчук Д. С. Європейський Союз та Україна: перспективи та проблеми адаптації. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2019. Вип. 3. – С. 41–49.

3. Basrur, R.M., Bommakanti, K. The India-China Nuclear Relationship / R.M. Basrur, K. Bommakanti // Strategic Analysis. – 2011. – Vol. 35. – Issue 2. – P. 186–193.

4. Borger, J., Miliband, D. China ready to join US as world power / J. Borger, D. Miliband // The Guardian. – 2009. – 17 May. – P. 11.

5. Kagan, R. US share is still about a quarter of global GDP / R. Kagan // The Financial Times. – 2012. – 7 February. – P. 21–24.

6. Rudd, K. Beyond the Pivot. A New Map for US-Chinese Relations / K. Rudd // Foreign Affairs. – 2013. – Vol. 92. – No 2. – March/April. – P. 9–15.

УДК 327.8(100):94+351.88(477)

Лозовицький О.С.

*кандидат політичних наук, доцент,
виконавчий директор
Міжнародний Стратегічний Центр
м. Київ, Україна*

ГЕОПОЛІТИКА СУЧАСНОГО КИТАЮ НА ШЛЯХУ ДО СВІТОВОГО ЛІДЕРСТВА

Ключові слова: Китай, цивілізація, геополітика, геостратегія, міжнародні відносини.

Актуальність сучасної геополітичної проблематики визначається загостренням боротьби центрів сили, блоків, союзів, тимчасових альянсів. Новий рівень організації проявляється на тлі зростання рівня взаємодії та взаємозалежності суб'єктів міжнародних відносин. З одного

боку – формування просторів, транскордонних за сутністю, а з іншого – збільшення кількості акторів змінили характер і рівень їх організації. Саме тому, осмислення змісту, визначення специфіки, прояснення їх ролі й характеристик знаходяться в основі проблематики дієвості та ефективності геополітики, постійно перебуваючи в центрі уваги провідних держав світу.

Сучасну геополітичну ситуацію можна класифікувати як синтез політичної науки з політичною практикою, як застосування наукових методів та підходів до міжнародної діяльності держави.

Геополітика є однією із складових теорії та практики сучасної політики яка складається з окремих галузей. Вона виступає в якості цілеспрямованої діяльності суб'єктів світової політики, спрямованої на ефективне здійснення контролю над просторами для дієвої реалізації власних національних інтересів.

Геополітика є науковою дисципліною, яка розглядає взаємовпливи географічних чинників та політики держави в сучасному світі. Останнім часом вона стала як мистецтвом, так і практикою здійснення політичної влади держави над визначеною територією.

Водночас, загальне правило геополітичного розвитку полягає в тому, що коли центр переживає потрясіння, периферія все одно розвивається швидше, а коли він перебуває у спокої, то і темпи розвитку підвищуються.

Сучасна світова геополітична ситуація характеризується помітним посиленням «китайського» чинника та їй притаманні:

- високий динамізм системних змін у міжнародних інтеграційних структурах, в яких КНР постає державою, яка займає в них лідируючі позиції;

- в часи критичної світової нестабільності, Китай, з його щорічним зростанням знову виглядає не тільки більш вигратним, але і домінуючим,

- КНР взагалі виявляється єдиною країною-бенефіціантом в МВФ із систематичним збільшенням частки;

- критичний ризик виникнення регіональних конфліктів на Близькому Сході та в зоні Південно-Китайського і Східно-Китайського морів, вперше виявив Китай в уразливому становищі.

Китайська школа геополітики сформувалася на власних цивілізаційних підвалинах і не є продовженням західної геополітичної думки. Особливості геополітичної думки Китаю є те, що вона протягом багатьох років реалізовує геостратегію встановлення тимчасових союзів з віддаленими союзниками для перемог над ближніми супротивниками. Вони виробляються на основі об'єктивного аналізу дійсного співвідношення можливостей, маючи головний задум, послідовно здійснюваний

під час зовнішньої діяльності, в якому передбачено розподіл сил і визначення стратегічних пріоритетів.

Протягом століть, Китай намагався відігравати самостійну роль, тому його геополітична ідентичність може бути охарактеризована, як рольова. Вона змінювалася залежно від історичних умов існування Піднебесної, які доцільно поділити на періоди, кожному з яких відповідав певний тип ідентичності.

В КНР геополітика є прерогативою державних діячів, формується політичною практикою і безпосередньо слугує стратегічним потребам держави. Вона концентрувала увагу виключно на прикордонних районах Китаю і в цьому сенсі була дійсно географічною політикою, що передбачає пряме ставлення до власного простору безпеки. Державам та регіонам, що не є співмежними, він визначав важливе місце, вважаючи, проте, що вони не мають безпосереднього ставлення до КНР.

Китаю імпонує незалежна геополітика, метою якої стає мирне співіснування. Він не вступає в союзи з жодною країною і строго дотримується п'яти принципів мирного співіснування, пропагуючи дружні відносини з усіма країнами.

КНР несе відповідальність за безуперечне дотримання та захист своїх принципів справедливості, має певні принципи й дотримується встановлених правил гри. Офіційний Пекін активно виступає проти гегемонізму і сам відкрито не прагне до гегемонії.

Водночас, геополітика Китаю виступає активною обороною, що визначено шляхом розвитку держави, основними завданнями, міжнародною політикою, історичними та культурними традиціями. Внутрішньополітичний чинник геополітики Китаю доцільно визначити через головні пріоритети, такі як стабільність, реформи, відкритість.

Головною геополітичною метою КНР є лідерство у Східній Азії. Він активно і наполегливо відстоює ідею біполярності готує себе до ролі одного з центрів майбутнього багатопольярного світу, діє дуже стрімко і послідовно, ставлячи на чільне місце свої національні інтереси.

Геополітика КНР у XXI ст. незалежна і прагматична та стала активно впливати на перерозподіл сфер впливу світових центрів сили, витискаючи їх з багатьох регіонів, де вони до недавнього часу домінували.

Китай на початку XXI ст. вже не зосереджений лише на собі. Йому до сеаги здійснювати власну складну комбінаційну геополітичну гру. Тому, перспективи Піднебесної будуть спрямовані на стратегічну перебудову та концентрацію переваг для перетворення КНР на світову наддержаву, шляхом створення «Великого Китаю» та здобуття панівного становища в Азіатсько-Тихоокеанському басейні.

Водночас, геополітика КНР спрямована на активне сприяння фактичного визнання «особливих відносин» із співмежними країнами.

Сутність геополітики Китаю визначається її багатовекторним характером та дуалізмом реалізації. Зазначена специфіка обумовлена, з одного боку, належністю «Серединного царства» до тихоокеанської берегової таласократичної зони, а з іншого, Китай завжди втілював континентальні архетипи державності з теллуократичними прагненнями.

Головною метою є досягнення глобальної стратегії перетворення Китаю у наддержаву, здатну перевершувати коаліції наймогутніших держав світу. Для досягнення власних цілей Пекін буде прагнути не вступати до відкритої боротьби та конфронтації, а панувати над іншими країнами завдяки власній демографічній, економічній та військово-політичній могутності, розділяючи потенційних конкурентів, не вступаючи до союзів, віддаючи пріоритети власним національним інтересам.

Сучасний Китай вбачає себе в якості лідера майбутнього багатопольного світу. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з більш детальними дослідженнями даних аспектів геополітичної теорії та практики.

Література:

1. Brzezinski Z. K. *The Grand Chessboard : American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York : Basic Books, 1997. 214 p.
2. Canes H. *China Unites*. New York : Basic Books, 1987. 216 p.
3. Haushofer K. *De la Geopolitique*. Paris : Fayard, 1996. 426 p.
4. Huntington S. *Political Order in Changing Societies*. New Haven, 1995. 561 p.
5. Lacoste Y. *Questions de géopolitique*. Paris : Le Livre de poche, "Biblio-Essais", 1998. 479 p.
6. Ye Zicheng. *Inside China's Grand Strategy: The Perspective from the People's Republic*. Lexington, United States, The University Press of Kentucky, 2011. 314 p.

Мателешко Ю.П.

ORCID 0000-0001-5327-8354

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна*

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Ключові слова: «м'яка сила», Китай, мова, культура, освіта.

«М'яка сила» в останні десятиліття є невід'ємною складовою зовнішньо-політичної діяльності багатьох держав. Маючи різноманітний інструментарій, «soft power» в якості одних з найбільш ефективних засобів досягнення поставлених цілей використовує мову, освіту та культуру. Не володіючи, на відміну від країн Заходу, достатньою політичною привабливістю (комуністична ідеологія, авторитаризм, порушення прав людини та ін.), Китайська Народна Республіка в основу своєї політики «м'якої сили» поставила культурно-освітні інструменти, які значною мірою базуються на конфуціанстві.

КНР сьогодні входить у тридцятку найбільш впливових країн у глобальному рейтингу «м'якої сили», займаючи, згідно даних лондонського агентства «Portland», 27-ме місце (2019 р.) [12]. Якщо ж брати до уваги суто такі показники як культура та освіта, то Китай за ними посідає відповідно 8-ме та 17-те місця.

Слід відмітити, що в реалізації політики «м'якої сили» КНР ключову роль відіграють партійні та урядові структури, які формують її пріоритети та цілі, а також контролюють та фінансують діяльність більшості акторів [5, с. 101-102]. Тобто особливістю китайської «soft power» є виключення недержавних організацій з процесу впливу на вироблення її пріоритетів. Фактично всі актори, за винятком деяких приватних осіб і компаній, які виробляють кінцевий культурний продукт, мають стійкі зв'язки з державою або прямо входять в систему державних органів [5, с. 102]. Це деякою мірою веде до обмеження можливостей «м'якої сили» КНР, а дії її керівництва в цій сфері можуть розцінюватися міжнародною спільнотою як державна пропаганда.

Основним інструментом популяризації китайської мови за кордоном є створення і розвиток мережі Інститутів Конфуція, управління якими займається Канцелярія Міжнародної Ради китайської мови (Ханьбань),

що підпорядкована Міністерству освіти КНР [5, с. 104]. Користуючись досвідом Великобританії, Франції, Німеччини та Іспанії у просуванні своїх національних мов, з 2004 р. Китай розпочав власну програму шляхом створення вищезгаданих некомерційних установ [9].

Інститути Конфуція створюються в різних країнах на базі вищих навчальних закладів. Обов'язковою умовою їх появи є наявність вишупартнера з китайської сторони. Фахівці КНР надають організаційну, кадрову та методичну допомогу створеним структурам, але головним внеском є фінансова допомога з боку Ханьбань [1, с. 233]. Інститути Конфуція здебільшого діють при найбільш потужних ВНЗ тих чи інших країн, що дозволяє залучити до них кращих студентів – майбутню еліту, яка буде з повагою відноситися до Китаю.

Основними завданнями Інститутів Конфуція є: організація курсів китайської мови та культури; проведення наукових конференцій, присвячених Китаю; популяризація мови і культури КНР через різні конкурси та заходи; проведення кваліфікаційного тесту з китайської мови; підготовка і видання навчальної літератури з китайської мови; студентські та викладацькі стажування в Китаї, консультації щодо навчання в КНР [6, с. 155].

Об'єктами діяльності Інституту Конфуція є вихідці з Китаю, що проживають в інших країнах – хуацяо, а також представники інших народів, які цікавляться китайською культурою [4, с. 18-19]. Відповідно до відмінностей між ними Інститут Конфуція пропонує свої послуги. Слід додати, що хуацяо, зберігаючи свою культурну ідентичність в іноземному середовищі, роблять значний внесок у популяризацію китайської культури за кордоном.

Станом на 13 жовтня 2020 р. у різних регіонах світу функціонував 541 Інститут Конфуція: 187 в Європі, 138 в Америці, 135 в Азії, 61 в Африці та 20 в Океанії [9]. В Україні згадані установи сьогодні діють в 6-ти навчальних закладах: Київському національному університеті ім. Т.Шевченка, Київському національному лінгвістичному університеті, Луганському національному університеті ім. Т.Шевченка, Харківському національному університеті ім. В.Каразіна, Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К.Ушинського та Вінницькому національному технічному університеті [9].

Аналогами Інститутів Конфуція є Класи Конфуція, що працюють в системі початкової та середньої освіти та створюються на базі загальноосвітніх шкіл.

У деяких країнах, зокрема в США, час від часу з'являються звинувачення на адресу Інститутів Конфуція в просуванні не стільки китайської мови та культури, скільки інтересів компартії та державної політики КНР [6, с. 156].

Одним із способів «м'якого» впливу є культурно-лінгвістичні проекти КНР, серед яких можна виділити міжнародний конкурс на знання китайської мови як іноземної «Міст китайської мови», «Літню школу», інтернет-клуб «Міст китайської мови», «Інститут Конфуція онлайн» та ін. Масштабність і системність даних проектів, що знаходяться під контролем Міністерства освіти КНР, дозволяє констатувати їх ефективність і спрогнозувати зростання їхнього впливу в майбутньому [7, с. 19-20].

Значний внесок у справу популяризації китайської мови і культури вносить Видавництво літератури на іноземних мовах, яке щорічно випускає праці і біографії провідних політичних діячів, художні твори класиків і сучасників китайської літератури на 10-ти іноземних мовах [7, с. 20].

Іншими ефективними майданчиками поширення культурно-освітніх елементів «м'якої сили» є ЗМІ, зокрема електронні. Найбільш відомими серед них є Центральне телебачення Китаю, офіційне державне агентство Сінхуа, «Женьмінь жибао» та ін., які подають інформацію іноземними мовами [7, с. 20].

Просування традиційної культури Китаю здійснюється за допомогою проведення за межами країни численних фестивалів і форумів китайської культури, в яких беруть участь представники традиційних бойових мистецтв, китайського цирку, образотворчого мистецтва, поезії тощо. Дуже часто подібні заходи позиціонуються як акти публічної дипломатії, спрямовані на поліпшення знань народів один про одного, а також розширення і поглиблення добросусідських і дружніх відносин між ними [5, с. 106].

Що стосується сучасної популярної культури, то сьогодні Китай скоріше є споживачем її продукції: навіть образи і сюжети традиційної китайської культури використовуються зарубіжними конкурентами для їх «реекспорту» в КНР [5, с. 109]. Однак Китай сам використовує продукти зарубіжної культури для просування власної «м'якої сили», зокрема через присутність в західній кінопродукції китайських компаній-брендів [5, с. 110].

Одним з найбільш ефективних засобів «м'якої сили» КНР є освіта. На початку 2000-х рр. Китай виходить на новий рівень розвитку в цій сфері, що дозволило в рамках оновленої зовнішньополітичної стратегії включити освіту до переліку інструментів міжнародної діяльності [2, с. 90].

Ключовими елементами стратегії КНР у даному напрямі є: розвиток академічної мобільності; надання грантів китайським і закордонним студентам; реалізація спільних освітніх програм; допомога в підготовці кадрів різної кваліфікації; входження китайських вишів у світові освітні рейтинги; створення міжнародних організацій освітнього спрямування; заснування навчальних закладів за кордоном (Інститути Конфуція) [2, с. 90].

В результаті розвитку програм академічної мобільності кількість іноземних студентів у Китаї до 2014 р. досягла 377 054 чоловік. Цього було достатньо для того, щоб країна стала третім за величиною місцем навчання у світі, де освіту здобували 8 % студентів, що брали участь в глобальній міжнародній мобільності. [10].

За даними Міністерства освіти КНР, у 2018 р. в китайських вишах навчалось 492 185 іноземних студентів з 196 країн і регіонів. Майже 60 % із них приїхали з Азії (найбільше з Республіки Корея, Таїланду та Пакистану). Крім того, близько 63 тисячі студентів мали стипендії китайського уряду. [3].

У світовому рейтингу університетів 2020 р. лондонського журналу «Times Higher Education» провідні китайські виші Університет Цінхуа та Пекінський університет посідають відповідно 23-тє та 24-тє місця, а Гонконзький університет і Гонконзький університет науки та технології – 35-тє та 47-ме місця [13].

З метою підвищення інформованості щодо навчання в Китаї, за ініціативи Міністерства освіти КНР створена потужна інформаційна система CUCAS (China's University And College Admission System) [8], яка є офіційним онлайн-порталом для іноземних студентів, що хочуть навчатися в університетах та коледжах Китаю.

Отже, культурно-освітні засоби, які включають в себе національну традиційну культуру, мову та вищу освіту, є однією з основ китайської політики «м'якої сили». Результатом останньої є не тільки позитивний імідж КНР серед громадян багатьох країн, але й сприяння економічним і політичним інтересам Китаю у світі. У підсумку це створює умови для реалізації потенціалу міжнародного лідерства КНР. Зважаючи на останнє, Китай в майбутньому буде докладати все більше зусиль для розширення свого «м'якого» впливу.

Література:

1. Актамов И. Г., Бадмацыренов Т. Б. «Мягкая сила» Китая: образовательные стратегии внешнеполитического влияния. *Власть*. 2019. № 3. С. 231–236.
2. Антюхова Е. А. Фактор образования в «мягкой силе» США, Китая и ЕС: сравнительный анализ. *Сравнительная политика*. 2019. № 2. С. 86–98.
3. В 2018 году в Китае обучалось около 500 тыс. иностранных студентов. *Синьхуа Новости*. 2019. 13 апреля. URL: http://russian.news.cn/2019-04/13/c_137973888.htm (дата звернення: 13.10.2020).
4. Ван Шо. Институт Конфуция как инструмент культурной дипломатии Китая (2004–2017 гг.): автореф. дисс. ... канд. ист. наук / Российский университет дружбы народов. Москва, 2018. 29 с.

5. Михневич С. В. Панда на службе Дракона: основные направления и механизмы политики «мягкой силы» Китая. *Вестник Международных Организаций*. 2014. Т. 9. № 2. С. 95–129.
6. Мухаметов Р. С. Культурная дипломатия КНР: институты, инструменты и проблемы. *Известия Уральского федерального университета*. Серия 3. Общественные науки. 2019. Т. 14. № 4/194. С. 150–157.
7. Тарабарко К. А. Мягкая сила культуры Китая: концептуальное содержание и практики реализации: автореф. дисс. ... канд. филос. наук / Забайкальский государственный университет. Чита, 2017. 25 с.
8. China's University and College Admission System (CUCAS). URL: <https://www.cucas.cn/> (дата звернения: 14.10.2020).
9. Confucius Institute Headquarters (Hanban). About Confucius Institutes. URL: http://english.hanban.org/node_10971.htm (дата звернения: 13.10.2020).
10. Education and the exercise of soft power in China. *ICEF Monitor*. 2016. 13 Jan. URL: <https://monitor.icef.com/2016/01/education-and-the-exercise-of-soft-power-in-china/> (дата звернения: 13.10.2020).
11. Sayama O. China's Approach to Soft Power. Seeking a Balance between Nationalism, Legitimacy and International Influence. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. Occasional Paper. London, 2016. 15 p.
12. The Soft Power 30. Overall Ranking 2019 by Portland. URL: <https://softpower30.com/> (дата звернения: 14.10.2020).
13. World University Rankings 2020. Times Higher Education. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats (дата звернения: 13.10.2020).

Мільчев В.І.

ORCID: 0000-0003-4432-3322

доктор історичних наук, професор,

декан історичного факультету

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ЄВРАЗІЙСЬКІ УРОКИ «КИТАЙСЬКОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»: ЗДОБУТКИ ТА ПРОРАХУНКИ

Ключові слова: Китай, Євразія, «Один пояс – один шлях».

Проголошена в 2013 р. вищим керівництвом Комуністичної партії Китаю ініціатива «Один пояс – один шлях» (ОПОШ) ззовні виглядає спробою реанімувати споконвічні торгові шляхи. Згідно задуму її творців, густа мережа нафто- і газопроводів, залізниць, автомобільних доріг, авіа- й морських маршрутів має огорнути Євразію і не тільки її.

Передумовами появи ОПОШ китайські експерти називають «назрілу необхідність зміни парадигми світового розвитку, а також готовність і здатність КНР йти на чолі подібних змін». Його успішна реалізація має затвердити новий статус Китаю, як глобальної держави, на міжнародній арені. Відтак, ОПОШ не є ані традиційним економічним та інфраструктурним проектом, а являє собою нову глобальну зовнішньополітичну стратегію КНР, фактично, китайський вектор глобалізації [5, с. 88-89].

На першому етапі проект ОПОШ, має зміцнити зв'язки між КНР та іншими країнами по всьому «поясу» в сенсі транспортних комунікацій. Згідно з ініціативою, сухопутні дороги та морські маршрути (всього – 6 транспортних коридорів) повинні з'єднати Китай із країнами Центральної Азії, РФ і, зрештою, ЄС. КНР закріплює свій дипломатичний та економічний профіль у країнах Євразії шляхом ефективного використання своєї «Ініціативи пояса та дорожнього руху» (BRI). «Форум поясів і доріг» (BRF) послужив платформою для Китаю для проектування авторитету BRI [3]. Всього в Євразії BRI охоплює понад 35 країн з населенням понад три мільярди [1, с. 4-5].

Можна відзначити в цьому зв'язку такі проекти, як «коридори розвитку»: Монголія – Китай – Росія, Бангладеш – Китай – Індія – М'янма, Китай – Пакистан та інші [5, с. 93]. До 2025 р аналітики-оптимісти прогнозують постання оновленого сухопутного Шовкового шляху як «нової комунікаційної артерії» всього євразійського континенту, яку «контролюватимуть в прагматичному альянсі Китай, Іран, Росія і Туреччина» [6, с. 135].

Зовні концепт ОПОШ має чималу привабливість для країн-транзитерів. У п'яти європейських країнах, які не входять в ЄС (Сербія, Чорногорія, Албанія, Македонія, Боснія і Герцеговина), в рамках ОПОШ було реалізовано ряд великих проектів з будівництва автострад і залізниць, загальною вартістю близько 6 млрд євро. Використання китайських кредитів на Західних Балканах пояснюється відсутністю привабливих альтернатив з боку ЄС для фінансування величезних інфраструктурних потреб цього регіону [4, с. 37-38].

В оцінках експертно-аналітичних структур ЄС вказується, що в якості інструменту для розвитку ОПОШ Китаєм використовуються найрізноманітніші інтеграційні структури – наприклад, «Шанхайська організація співробітництва», БРІКС, Азіатський банк інфраструктурних інвестицій. Фактично, КНР не руйнує світовий порядок і усталену систему міжнародних організацій, а створює свою, паралельну [6, с. 133].

Проте, китайське просування зустрічає на своєму шляху чимало перешкод. На західному фланзі території, на якій відбувається реалізація проекту ОПОШ – в Європі, основними партнерами є група з 11 країн, переважно розташованих у Центрально-Східній Європі, здебільшого з колишнього соцтабору. Цей факт сприймається деякими критиками з числа політикуму та аналітиків ЄС як доказ зусиль КНР вбити клин між західною та східною половинами Європи, фактично спробою сформувавши прокитайський блок, який підірве єдність ЄС. Звідси витікає прагнення Пекіна вести справи на двосторонній основі, як би ігноруючи інтеграцію в ЄС і наднаціональні структури. Втім, від активної протидії проєктові ОПОШ, не в останню чергу через мозаїчність економік і політичних інтересів своїх членів, керівництво ЄС утримується [2].

Натомість світова наддержава номер один – США, з метою протидії експансії КНР в політиці та економіці, практично відкрито виголосили їй торгіву й митно-тарифну війну. Європейський Союз намагається не тільки лавірувати між цими двома державами, але й активно захищати власні інтереси аналогічним чином, тобто шляхом введення мит на певну продукцію як США, так і КНР [1, с. 1].

Певну протидію на своєму просуванні теренами Євразії, проєкт ОПОШ зустрічає й на теренах Південної та Південно-Східної Азії. Незважаючи на те, що багато країн в Азії та інших країнах підтримують його деякі потенційно зацікавлені сторони в регіоні – Пакистан, Індія, та Японія все ще не роблять цього. Каталізатором підозрілості слугує наявність давніх і невіршених територіальних претензій між ними – в Гімалаях і Східнокитайському морі. Індію та Японію, в їх протидії ОПОШ активно підтримують США та Австралія. Ці чотири країни об'єдналися в спілку для просування вільного та відкритого

Індо-тихоокеанського регіону (ФОП) і працюють одночасно над власними ініціативами щодо зв'язку та інфраструктури як на субрегіональному, так і на регіональному рівнях [3].

Не можна обійти увагою й труднощів, пов'язаних із реалізацією глобалізаційних ініціатив КНР на теренах нашої власної держави. Найбільш реалістичним і прогнозованим сценарієм реалізації проекту ОПОШ для України також вважалося прокладання транспортних коридорів для постачання товарів [7, с. 20]. На жаль, через низку обставин – політична нестабільність, війна на Донбасі і т.п., українська транспортна система, за рідкими виключеннями (морські та річкові порти Південної України), так і не стала об'єктом фінансування та реконструкції з боку КНР. Характерним залишається скорочення трансконтинентальних транспортних маршрутів, які б йшли через Україну. До мало вдалих прикладів українсько-китайського співробітництва останніх років слід віднести й прагнення інвестувати в державні підприємства «Антонов» (Київ) та «Івченко-Прогрес», і придбати ВАТ «Мотор-Січ» (обидва – Запоріжжя) [7, с. 29]. Винесення цих питань у сферу великої політики, зокрема глобального протистояння КНР із США, загальмувало співпрацю у сфері двигуно- та авіабудування. Іншою прикритою очевидністю залишається й той факт, що потенційне співробітництво в галузі агротехнологій, поки що обмежується виключно закупівлями КНР сільгосппродукції з України, і навпаки.

Література:

1. Banik K. Europe and China in a Globalized World. The Geopolitical Impacts of Belt and Road // *China and the World: Ancient and Modern Silk Road*. Vol. 2. № 1. P. 1–18.
2. Garlick J. Europe needs to understand China better Strategy // *China-daily*. 17 June 2016. URL: https://www.chinadaily.com.cn/opinion/2016-06/17/content_25744532.htm. 13.10.2020.
3. Hashmi S. Making Sense of Five Years of China's Belt and Road Initiative // *Future Directions International: Independent Strategic Analysis of Australia's Global Interests*. 04 June 2019. URL: <http://www.futuredirections.org.au/publication/making-sense-of-five-years-of-chinas-belt-and-road-initiative/> 13.10.2020.
4. Гемуева К. А., Салицкий А. И., Семенова Н. К. Европейские дискуссии о китайской инициативе «Один пояс – один путь» // *Восточная аналитика*. 2018. № 3. С. 36–42.
5. Михалёв М.С. «Один пояс, Один путь» как новая внешнеполитическая стратегия КНР. Краткий анализ внутрикитайской дискуссии // *Контуры глобальных трансформаций*. 2016. Вып. 6. Том. 9. С. 88–102.

6. Муратшина К. Г. Китайская инициатива «Один пояс, один путь» в оценках европейских экспертно-аналитических центров (2013–2017 гг.) // *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4: История. Регионоведение. Международные отношения.* 2018. Т. 23. № 4. С. 131–147.

7. Поворозник В., Перебийніс В. Проект «Один пояс – один шлях»: можливості для України // К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 31 с. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_project_s.pdf_13.10.2020.

УДК 327

Мороз Р.Д.

ORCID: 0000-0001-8363-8883

студент 4-го курсу,

студент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна м. Харків, Україна

Науковий керівник: Безрук О.О.

доцент кандидат політичних наук,

ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» ЯК КЛЮЧ ДО ВИРШЕННЯ «МАЛАККСЬКОЇ ДИЛЕМИ»

Ключові слова: Китай, «Малаккська дилема», «Один пояс, один шлях», Арктика.

Зі стрімким економічним ростом Китайської Народної республіки, збільшується і її вага у світових процесах. Задля набуття лідируючої позиції у світі, Китай повинен усунути найгостріші виклики власній національній безпеці. Однією із таких загроз є так звана «Малаккська дилема».

Її суть полягає в тому, що через Малаккську протоку проходить більша частина китайських товарів та нафти, що є мабуть однією із найбільших загроз національній безпеці КНР, адже у разі виникнення конфлікту її можна легко заблокувати, залишивши Китай без джерела енергоносіїв, які Піднебесна активно закуповує в країнах Перської затоки. Цю проблему колишній голова КНР Ху Цзіньтао назвав «Малаккською дилемою».

Як вважає більшість дослідників, однією з головних причин створення ініціативи «Один пояс, один шлях» (надалі – ОПОШ) є саме вирішення цієї «дилеми» через диверсифікацію поставок товарів та нафти, а також створення трансконтинентальних сухопутних коридорів, які будуть сполучати Китай з Європою та Близьким Сходом, забезпечуючи функціонування економіки у разі виникнення проблем зі судноплавством через Малаккську протоку. Ще одним шляхом вирішення проблеми стало нарощування військової присутності ВМФ НВАК в Індійському океані та Південно-Китайському морі (надалі – ПКМ) [2, с. 67].

Тому, задля часткового вирішення «Малаккської дилеми», Пекін пішов на конфлікт з державами ПСА, прагнучи закріплення своїх позицій в Південно-Китайському морі. «Яблуком розбрату» слугують суперечності в ПКМ: територіальні претензії між Китаєм та В'єтнамом за Парасельські острови. Також розгорнулася боротьба між КНР, Філіппінами і В'єтнамом за острови Спрайтлі. Проте найбільша напруженість в ПКМ викликана створенням Китаєм системи штучних островів, де створюється військова інфраструктура на відносно близькій відстані від Малаккської протоки, що дозволяє активно патрулювати регіон, утримувати значний флот та авіацію. Підвищена активність Пекіну в регіоні зумовлена багатими на енергоносії шельфами островів, а розміщення військових баз і техніки, поступова мілітаризація ПКМ, повинні гарантувати безпеку судноплавства через Малаккську протоку та ПКМ [5].

Ключовим проектом у рамках ОПОШ є проект «Морський Шовковий шлях XXI століття» (надалі – МШШ), який має на меті диверсифікувати морські маршрути, покращити портову інфраструктуру країн, через які проходить. Таким чином, у вирішенні «дилеми» МШШ займає чи не найголовнішу роль.

Мабуть найважливішим проектом у рамках МШШ, може стати будівництво так званого Тайського каналу через перешийок Кра в Таїланді. Канал зможе скоротити шлях від Адаманського моря до Сіамської затоки на 1200 км, минаючи Малаккську протоку та Сінгапур, що забезпечить набагато швидшу, дешевшу доставку товарів і вуглеводнів. Таким чином, Китай отримає величезні переваги, позбуваючись залежності від Малаккської протоки. Не виключено також, що саме КНР матиме контроль над каналом, отримуючи величезну стратегічну перевагу, використовуючи його як інструмент впливу та маніпуляцій. Вартість будівництва оцінюється в 28 млрд доларів і займе 10 років.

Ще одним центральним проектом у рамках ОПОШ можна назвати «Економічний коридор Китай-Пакистан» (надалі – ЕККП), що має на меті побудувати нафтопровід протяжністю 3000 км від пакистанського порту Гвадар до китайського міста Кашгар в Сіньцзяні, скорочуючи маршрут імпорту нафти на чверть [4, с. 71-72]. Таким чином, відсувається

необхідність транспортування нафти через Малаккську протоку, проте проект має ряд доволі суттєвих недоліків. По-перше, нафтопровід проходить через гірську систему Гімалаїв, що дуже ускладнює будівництво та підвищує його ціну через необхідність застосування технологій, які б змогли закачувати нафту на великі висоти, не давати нафтопроводу перемерзати в умовах екстремально низьких температур. По-друге, важливою перешкодою також слугує те, що він пролягає через сейсмічно активну територію, зумовлюючи часту необхідність у ремонті. Тому, по оцінках, будівництво даного нафтопроводу буде не вигідним економічно через дороговизну транспортування, адже оціночна вартість доставки нафти від Гвадару до центральних регіонів Китаю складає \$15 за барель, у той час, як від Перської затоки до берегів Піднебесної – лише \$2. З цього слідує, що КНР через користування цим нафтопроводом буде втрачати по 500 млн доларів щороку [6]. Також існує можливість збільшити поставки нафти з порту Гвадар шляхом під'єднання нафтопроводу Іран-Пакистан [7].

В 2013 році пакистанський уряд надав можливість китайській компанії право управління портом Гвадар на 40 років. Таким чином, КНР отримує порт біля Ормузької протоки, через яку кожного дня проходить 30–40 % поставок світової нафти, надаючи Пекіну стратегічну перевагу, адже це дарує можливість контролювати величезні потоки вуглеводнів. Деякі дослідники висловлюють побоювання через можливість перетворення порту в морську базу КНР [4, с. 72].

М'янма також грає немаловажливу роль у вирішенні «дилеми», адже ще одним шляхом до диверсифікації поставок нафти стало створення у рамках МШШ нафтопроводу з порту Чаопхью (М'янма) до китайського міста Куньмін в провінції Юньнань, але його потужність доволі мала, щоб забезпечувати потреби Китаю, тому додатково розглядається створення залізничного сполучення Чаопхью-Куньмін [4, с. 66–68].

Ще однією альтернативою Малаккській протоці може стати Північно-Східний морський шлях. Тому і не дивно, що в останні роки Пекін приділяє особливу увагу Арктиці. Так, у 2018 році з'являється документ, опублікований Інформаційним бюро Державної ради КНР під назвою «Політика Китаю в Арктиці». Таким чином, Піднебесна на офіційному рівні підтверджує свої претензії на Арктику, називаючи себе «близько арктичною» державою, аргументуючи це тим, що процеси на Півночі активно впливають на екологію, клімат, сільське господарство країни.

Такий підвищений інтерес з боку КНР в останній час визваний зміною клімату та таненням арктичних льодовиків, що дає більше можливостей для використання Північно-Східного морського шляху, що скоротить поставки товарів до Європи на 10–14 днів. Через це, Китай і планує у рамках ініціативи ОПОШ створення «Полярного Шовкового шляху», що включає Північно-Східний морський шлях (до Роттердама) та Північно-Західний (до Нью-Йорка). Проте слід відмітити, що наразі

Північно-Східний шлях доступний лише 5-6 місяців на рік і має дуже застарілу портову інфраструктуру, яку потрібно оновити.

Немаловажливим фактором зацікавленості Пекіну в Арктиці є наявні там величезні поклади вуглеводнів, які становлять чверть від розвіданих світових запасів. Такими чином, Китай планує просувати ідею інтернаціоналізації Півночі задля отримання контролю над настільки важливим для задоволення власних енергетичних потреб регіоном.

«Відкриття» Арктики для Пекіну може стати вагомим кроком для вирішення «Малаккської дилеми» лише в довгостроковій перспективі, адже наразі Північно-Східний морський шлях у силу своїх суттєвих недоліків не може замінити традиційний морський шлях до Європи та Близького Сходу [1, с. 167–170].

Не слід також забувати про проект «Економічного поясу Шовкового шляху», який також входить до ініціативи ОПОШ та має за мету створення трансконтинентального сухопутного коридору до Роттердаму, що повинно поживити двосторонню співпрацю країн-учасниць проекту з Китаєм, збільшити присутність китайських товарів на ринках Європи, Близького Сходу, Центральної Азії [3, с. 23]. Звісно, нові сухопутні маршрути знизять кількість залежності від Малаккської протоки, проте несуттєво, адже 90 % китайської зовнішньої торгівлі здійснюється саме морем, а близько 60 % імпортованої нафти прибувають морськими шляхами, тому користь від нових сухопутних маршрутів буде не дуже високою [4, с. 60].

Отже, «Малаккська дилема» вже декілька десятиліть посідає значне місце в китайській зовнішньополітичній стратегії, її вирішення є життєво необхідним для укріплення китайської національної безпеки, тому Пекін і вкладає в її вирішення величезну кількість ресурсів. «Дилема» стала однією з основних причин створення ініціативи «Один пояс, один шлях», у рамках якої реалізуються численні заходи по усуненню залежності від Малаккської протоки шляхом диверсифікації, захисту поставок товарів та енергоносіїв. У довгостроковій перспективі можливість відмови від Малаккської протоки існує, адже альтернативні маршрути можуть дати змогу повністю задовольняти потреби КНР.

Література:

1. Забелла А. А. Цели и интересы Китая в Арктике. Вестник Московского государственного областного университета. 2019. No 4. С. 166–175.
2. Киреева А. А. «Инициатива Пояса и Пути»: содержание, цели и значение. Сравнительная политика и геополитика. 2018. No 3. С. 61–74.
3. Кіктенко В. О. «Один пояс, Один шлях» – глобальний гео економічний проект Китаю. Україна-Китай. 2017. No 2. С. 20–26.
4. Комиссина И. Н. Морской Шёлковый путь XXI в. – глобальный геополитический проект Китая. Проблемы национальной стратегии. 2017. No 2. С. 60–81.

5. Спор Китаю і Філіппин по територіям в Южно-Китайському морі: питання і відповіді. URL: <https://www.dw.com/ru/спор-китая-и-филиппин-по-территориям-в-южно-китайском-море-вопросы-и-ответы/a-19396112> (дата звернення: 06.10.2020).

6. China's pipeline dream in Pakistan. URL: <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/china-s-pipeline-dream-pakistan> (дата звернення: 06.10.2020).

7. The Malacca Dilemma: A hindrance to Chinese Ambitions in the 21st Century. URL: <https://bpr.berkeley.edu/2019/08/26/the-malacca-dilemma-a-hindrance-to-chinese-ambitions-in-the-21st-century/> (дата звернення: 07.10.2020).

УДК 37.016:7

Пехарєв А.В.

ORCID: 0000-0003-0269-0183

*керівник мистецько-літературного проекту
«Міжнародний журнал про Україну “КУРБАС”»,
магістрант Шанхайського університету комунікацій,
м. Харків, Україна*

Попова К.Ю.

ORCID: 0000-0002-0878-6197

*літературний редактор мистецько-літературного проекту
«Міжнародний журнал про Україну “КУРБАС”»,
викладач основ фінансових знань
та інвестиційних інструментів приватної гімназії ОЧАГ
м. Харків, Україна*

СУЧАСНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ПОЛІТИЧНИЙ КАНАЛ ВПЛИВУ КИТАЮ У СВІТОВОМУ ДИСКУРСІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВНЕ МІСЦЕ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ АРТ-РИНКУ ПІД ПРОВОДОМ КНР

Ключові слова: Китай, світовий дискурс, сучасне мистецтво, Україна, глобальний арт-ринок, політичний вплив.

Просування епохою постмодернізму, що, заклавши додаткові основи для поглибленої інтеркультурної взаємодії, створило додатковий незаангажований комунікаційний інструмент та надзвичайно наблизило західну та східну цивілізації одна до одної.

«Висока лампа далеко світить», – каже китайське прислів'я [3, с. 11]. З появою доступних засобів цифрового спілкування, доступ до найкращих зразків іноземних культур став лише питанням бажання та часу. Оскільки стало поняття про етичне ставлення до історії наголошує на можливості виїнятковно спостерігати за надбаннями та зберігати надбання у аутентичній формі та змісті, сучасне мистецтво є пластичною та необразливою формою відзеркалення сучасної епохи та стану міжкультурних відносин між народами, митці яких спільно працюють над доробком. Висока лампа спільної творчості дійсно може світити далеко.

Китайська Народна Республіка в особі її бізнес-еліт (Джек Ма, Ван Дзєн Лін, Джан Джідон та інші) активно розвивають інфраструктуру сучасного мистецтва та інвестують значні кошти у просування творів мистецтва з найбільших у Китаї фахових креативних майданчиків M50 у Шанхаї та 789 у Пекіні. Місцева влада Пекіна вивчає інтереси відвідувачів, покупців та митців району розташування центру сучасного мистецтва 789 при створенні та корегуванні міської інфраструктури, що обслуговує район.

Українські митці, такі як Марія Козиренко, Andris InnerClouds та інші, мали можливість провести свої виставки на території M50 у 2018–2019 роках. Ці події надали змогу митцям з України поглиблено та багатогранно вивчити особливості популярних тематик та меседж-інструментів місцевих художників, систематизувати отриманий досвід, надати місцевим китайським митцям уявлення про стан та формат сучасного мистецтва в Україні.

За своєю сутністю, сучасне мистецтво разом і соціальними мережами прямої дії перетворилися на єдиний комплекс заходів, щодо просування власних соціо-культурних алгоритмів однієї країни в іншу або до низки країни чи певного регіону світу [1, с. 47]. В той час, коли Старий світ продовжує розглядати мистецтво виключно у вимірі ідентифікації епохи за допомогою креативних інструментів, Китайська Народна Республіка ще з початку 2000-х років робить особливий акцент (і він підтримується державою фінансово) на популяризацію китайського способу життя та соціальної парадигми китайської держави як за допомогою власних митців, так і запрошуючи до цього процесу іноземних арт-мейкерів-іноземців, що по суті стають найкращими амбасадорами китайських культурних ініціатив у своїх власних країнах. Треба надати належне прагматичності та наближеності до життя такого підходу. Серед центральних рис такого співробітництва та підходу є:

– наявність у сучасного Китаю фінансових можливостей задля активної грантової інтервенції з метою залучення найкращої творчої молоді світу до навчання та подальшої роботи у креативних індустріях КНР,

- активна розбудова у провідних містах Китаю інфраструктури для творчості та продажу творчих продуктів,
- популяризація міжнародних творчих форматів та художніх стилів, що не є притаманними китайській культурній школі та суспільству, зі збереженням та одночасним розвитком власних домашніх форматів,
- суттєве підвищення рівня життя у КНР, що надає змогу ринку творчих продуктів суттєво збільшити обсяги реалізації в країні, поступово зменшуючи залежність від кон'юнктури експортних обставин закордонних ринків, що нівелює необхідність демпінгування світового творчого ринку низькою вартістю китайських доробків, підвищує вартість китайського сучасного мистецтва в цілому, надає змогу ставати заможнішими китайським арт-гравцям.
- перехід від створення високоякісного арт-контенту з метою перепродажу до бренд-мейкінгу з метою конструювання мистецьких трендів у світі,
- інші тенденції [2, с. 1468].

На думку авторів тез, особливості політики Китаю в арт-сфері дозволяє Україні, як багатовекторному гравцю, отримати чималі переваги у разі активної співпраці у відповідному напрямі. Серед переваг такого співробітництва є:

- інтеркультурні обміни між провідними митцями, що працюють у галузі сучасного мистецтва обох країн;
- створення україно-китайських центрів сучасного мистецтва в Україні та Китаї, що виступатимуть одночасно як арт-майданчики, аукціони з продажу робіт, художні школи та освітні студії;
- створення спільного вищого спеціалізованого навчального закладу мистецького спрямування задля підготовки фахівців високого рівня для арт-ринків України та Китаю. Навчальний заклад виступатиме також творчою лабораторією для створення та проектування художніх тенденцій, що за належного фінансування та рекламної підтримки з боку обох держав, поступово перетвориться у визначний світовий культурний хаб,
- обсяги потенційного споживання мистецтва китайським ринком надають змогу молодим митцям України отримати достатню кількість замовлень та побудувати створити собі ім'я світового рівня;
- інтеркультурна колаборація, що включатиме й можливість активного вивчення мови одне одного, дозволять митцям Китаю повноцінний вихід на творчий ринок України та згодом, у співробітництві з українськими художниками, ЄС та США, а митцям з України дадуть змогу повноцінно долучитися до китайського ринку з урахуванням регіональних та культурних особливостей регіону та бізнес-моделей, що успішно працюють у відповідному регіоні;
- запуск світової Олімпіади з сучасного мистецтва, що проводитиметься щороку, раз на два роки – в Україні, раз на два роки – в Китаї.

Як результат, популяризація нових локацій для арт-туризму з одночасною демонстрацією організаційних можливостей для співпраці між країнами-учасниками проекту “Один пояс-один шлях”;

– інші можливості.

Сучасне мистецтво є інструментом активного політичного впливу [4, с. 126], адже залучає чималу аудиторією, переважно високоосвічену та пасіонарну. Мистецькі проекти надають змогу розкритися творчій молоді, представити світу варіації кутів зору на розвиток мистецтва, збагатитися досвідом та підходами у крос-культурному форматі, закладає основи для бізнес-співпраці та толерантної поведінки на мистецькому рівні. До того ж, популяризація сучасного мистецтва створює чималий зиск й у внутрішній політиці: зміна споживацьких настроїв та пріоритетів суспільства, активізація інвестування у креативні продукти та виробництва мистецтва. З одного боку, це – створення інституту пасивного доходу, адже вартість мистецтва з часом тільки зростає. З іншого боку, знижується навантаження на національні економіки щодо виробництва предметів споживання у зв'язку з переорієнтацією споживацьких настроїв на мистецтво.

Автори тез вважають, що подібний хід подій є повністю реалістичним в умовах співпраці України та Китаю та відкриває для обох економік об'єктивні можливості щодо суттєвого підвищення життєвого рівня обох народів у креативну епоху.

Література:

1. Вандишев В. М. Методологічні аспекти концептології / В. М. Вандишев // Гуманітарний вісник ЗДІА. 2012. № 50. – С. 45–51.

2. Гутарева Н. Ю., Виноградов Н. В. Сравнительный анализ культур Востока и Запада / Н. Ю. Гутарева, Н. В. Виноградов // Молодой ученый. – 2015. – № 10. – С. 1468–1470.

3. Лу Цзе. Дидактичні засади китайської фортепіанної програмної музики другої половини ХХ ст / Цзе Лу / Northern Music. – Хейлунцзян-Харбін, № 13 (277), 2015. – С. 10–12 / 卢洁. 20 世纪后半段中国钢琴标题音乐的说教原则 // 北方音乐.- = 黑龙江, 哈尔滨 – No 13 (277) , 2015. – С. 10–12.

4. Пойнар Л. М. Семантичний простір фразеології як джерело інтерпретації концепту ІСТИННИЙ ШЛЯХ у картині світу китайського етносу/ Л. М. Пойнар // Studia Linguistica. Випуск 6/2012 – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – С. 125–131.

Попков В.В.

ORCID: 0000-0002-4284-6747

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри політології

Одеського національного університету

ім. І.І. Мечникова

КИТАЙ В КОНТЕКСТІ СВІТ-СИСТЕМНОЇ ТЕОРІЇ І. ВАЛЛЕРСТАЙНА

Ключові слова: Китай, світ-система, І. Валлерстайн, антисистема, Схід, Захід.

Положення світ-системної методології міцно увійшли в культуру наукового мислення кінця ХХ – початку ХХІ століття. Без цієї методології не обходиться сьогодні жоден скільки-небудь значний політико-економічний прогноз або серйозна аналітична доповідь. І хоча у цього підходу є чимало противників, імена Е. Валлерстайна, С. Аміна, Т. Дус Сантуса, Д. Аррігі і їх послідовників є одними з найбільш згадуваних імен в світовому науковому співтоваристві.

Світ-системна методологія цілком застосовна і в плані розуміння історичної ролі Китаю в ХХІ столітті. Нагадаємо, що І. Валлерстайн обмежує історію світ-системи 500-річним циклом (починаючи з ХVІ століття н.е. і аж до нашого часу) [Див .: 1, 2]. Згідно з його уявленням вже з ХVІ ст. феодальна Європа трансформується в капіталістичну світ-економіку. У підсумку весь сучасний світ перетворився в єдину світ-систему – капіталістичну світову економіку.

Точка зору І. Валлерстайна зводилася до того що світ-система, в тому вигляді в якому вона сформувалася, не може бути знищена «ззовні», тобто з боку світової периферії (або напівпериферії), оскільки ця частина світу є включеною частиною світ-системного організму і цілком залежить від його «ядра». У той же час аналіз новітніх тенденцій у світовій політиці дає підстави вважати, що як в ядрі світ-системи, так і на її периферії виникають і набирають сили процеси формування, якщо можна так висловитися, «світ-системної альтернативи». Причому значну роль тут відіграє сучасний Китай.

Для того, щоб обґрунтувати цю тезу, проаналізуємо низку прямих антисистемних або контр-системних акцій, зроблених з кінця ХІХ ст. – аж до теперішнього часу. Першою великою антисистемною акцією була революційна теорія К. Маркса, яка стала теоретичним запереченням капіталізму і обґрунтуванням альтернативної комуністичної системи.

Світ-система справляється з цим викликом, частково асимілюючи марксизм і соціалістичний революційний рух, частково обрушивши на опонентів випробування Першої світової війни.

Джерело другий антисистемної акції зміщується на схід, – у Росію. Йдеться про ленінську стратегію «роздування пожежі світової революції», яка, розпалившись на російських просторах, мала перекинутися на весь інший світ. Світ-система досить швидко впоралася з цим викликом, придушивши збройні революційні виступи у різних куточках світу, і переключивши увагу населення на необхідність вирішення своїх рутинних життєвих питань в умовах економічної кризи.

Третя масштабна антисистемна акція виявилася для світ-системи важким випробуванням. Вона зіткнулася вже не з гіпотетичною, а реальною анти-системою – сталінським соціалізмом. Ця антисистема була побудована на інших засадах, з іншим управлінням та іншою геополітичною стратегією. Спроби знищити її за допомогою генерованих світ-системою фашистських режимів виявилися безуспішними. Вперше світ-система зазнала суттєвих геополітичних та економічних втрат. Ряд країн Східної Європи, Східної Азії, а, згодом Африки і Латинської Америки (Куба) в тій чи іншій мірі випали зі сфери її впливу і перейшли під контроль «системної альтернативи». Виникає екзистенціальна загроза світ-системному існуванню в цілому. І тільки через кілька десятиліть напружених зусиль, ігри на протиріччях соціалістичної системи, розбещення її політичної еліти і смисловий деградації пізнього соціалізму, ліберальної світ-системі вдалося розвалити і частково асимілювати противника.

Однак в наступаючому третьому десятилітті XXI століття все більш помітно знову проявляє себе оновлений і масштабний антисистемний тренд. Суб'єкт його змістився ще східніше – в Китай. Тим самим, відома ще з початку XX століття теза про «переміщення центру революційної активності на Схід» отримує своє подальше підтвердження і розвиток. В даному контексті сучасний китайський «центр революційної активності» придбав нову якість. Сучасний Китай не займається експортом «світових пролетарських революцій» на кшталт Комінтерну, не мобілізує свої збройні сили для глобального насадження своєї політичної моделі в усьому світі (по типу сталінського СРСР).

Громада півтора мільярдного Китаю, яка піднялася на далекосхідному горизонті стала демонстрацією принципово нової світосистемної моделі, і нової світосистемної стратегії, адекватної реаліям XXI століття. Суть її – в послідовному і неухильному «вбудовуванні» нового (кітаєцентричного) контр-системного кластера в існуючу світ-систему з подальшою трансформацією її зсередини. При цьому наголошується на особливу якість цього кластера – на його здатність до відкритості та адаптації при

збереженні і посиленні внутрішнього смислового ядра і імунітету до «чужих впливів».

На початку 90-х років XX ст. розвиток Китаю йшов відповідно до концепції Ден Сяопіна «таогуан янхуей» (триматися в тіні і намагатися нічим не проявляти себе). Це означало, що Китай не повинен прагнути брати на себе роль лідера, він повинен утримуватися від конфронтації і не приєднуватися до жодної з протиборчих угруповань. Однак вже з другого десятиліття XXI століття Китай починає по-новому відкривати себе світові.

Свого часу З. Бжезинський активно використовував тезу про «конвергенцію» соціалістичної і капіталістичної систем, маючи на увазі повне поглинання соціалізму капіталізмом. У випадку з СРСР це йому вдалося. Але не з Китаєм, який використовував формулу Бжезинського в своїх цілях. Спочатку він здійснив «внутрішню конвергенцію» – використання капіталістичних методів стимулювання ділової активності в інтересах соціалістичного стратегічного планування. Наступним кроком стала кітаєцентрична стратегія, суть якої полягає в охопленні та поглинанні ліберальної світ-системи глобальною системою раціонального виробничого кооперування. Одним з проявів такої нової конвергентної стратегії став проект «Пояса та Шляху», здатний перетворити безкрайній євразійський континент в грандіозне будівництво з величезним науково-технічним потенціалом.

Заслуговує на серйозну увагу здатність Китаю використовувати складні проблемні ситуації як фактори самооновлення, його вміння не «воювати» зі своїм історичним минулим, а отримувати з нього уроки, його прагнення «грати на широкій клавіатурі» міжнародних відносин, зберігаючи при цьому свій художній стиль і свій творчий характер. Заслуговує на глибоку повагу принципова позиція Китаю не допускати хаосу безвідповідальних політичних і управлінських імпровізацій і неухильно слідувати по шляху сталого розвитку.

Характерно, що в сучасній політичній риторичі Китаю немає догматичних закликів до перемоги «світового комунізму», як, втім, немає і визнання ліберально-демократичних закликів як «єдино вірного вчення XXI століття». Китай взагалі не прагне нав'язувати світу свою «ідеологічну альтернативу», з метою «порушити маси на світову революцію». Він діє обачно і акуратно, займаючись непомітною, але неухильною «перекомутацією» існуючої світ-системи на інших умовах, на основі стратегічної, взаємовигідної і логістично продуманої кооперації. Він поступово змінює «глобальне буття», програмує тим самим і зміну «глобальної свідомості».

Знаковою в цьому аспекті є редакційна публікація агентства «Синьхуа», в якій підкреслюється: «Сі Цзіньпін запропонував розвивати новий

тип міжнародних відносин, що базуються на принципах співробітництва і загального виграшу ... Важливою особливістю реформ Сі Цзіньпіна є інтеграція просування внутрішніх реформ із участю в реформах глобального управління» [3]. З цього випливає, що логічним продовженням реформ в самому Китаї стане реформування управління всієї існуючої світ-системи.

Тому є підстави припускати, що саме зі Сходу насувається нова хвиля, що символізує закінчення 500-річної історії старої капіталістичної світ-системи та початок нової історичної епохи. Цілком можна погодитися з тезою І. Валлерстайна про те, що «ми не будемо більше жити в умовах капіталістичної світ-економіки. Замість цього ми будемо розвиватися в рамках нового порядку або порядків, якоїсь нової історичної системи або систем» [4, с. 79].

Яким буде зміст цієї нової епохи сказати важко. Навряд чи вона стане «перемогою всього хорошого над усім поганим». Швидше за все така зміна епох нагадує старе китайське уявлення про історію як «зміну мінливостей», коли на зміну одній «мінливості» приходять нова, незвідана, історична «мінливість». Але це означає тільки одне: «кріт історії» робить свою справу. Анти-системні і контр-системні спроби зміни картини світу, незважаючи на всі свої «злети і падіння», «приливи і відливи» цю картину змінюють. І, до того ж, дуже помітно.

Література:

1. Валлерстайн І. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн; пер. с англ. – СПб.: Университетская книга. – 2001. – 416 с.
2. Валлерстайн І. После либерализма / И. Валлерстайн; пер. с англ.; Под ред. Б.Ю. Кагарлицкого. М. : Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
3. Си Цзиньпин – человек, который ведет реформы Китая в новую эпоху // Синьхуа: новости. 2018-12-18 23:23:03 | Russian.News.Cn.
4. Валлерстайн І. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация / И. Валлерстайн; пер. с англ. .М. : КМК, 2008. – 176 с.

Резніков В.В.

Orcid ID 0000-0002-3579-311

кандидат економічних наук, доцент,

декан факультету міжнародних економічних відносин

та туристичного бізнесу

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Логвиненко Б.Г.

Магістрант 1 курсу кафедри міжнародних відносин,

міжнародної інформації та безпеки

факультету міжнародних економічних відносин

та туристичного бізнесу

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

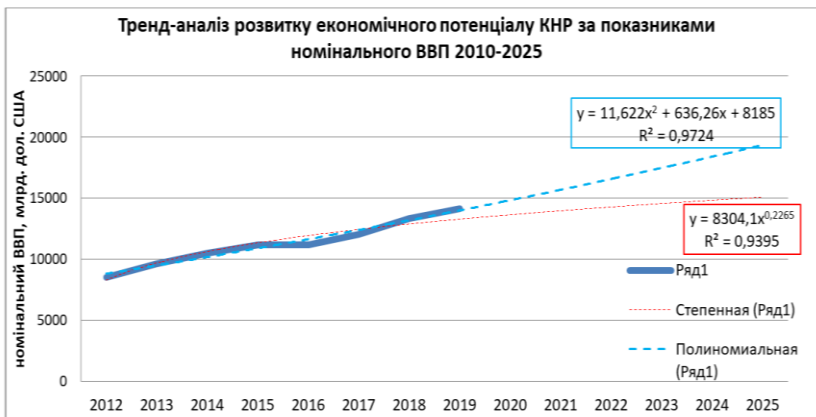
ГЕОЕКОНОМІЧНА ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС ТА ОДИН ШЛЯХ» ЯК ОСНОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Ключові слова: Китайська Народна Республіка (КНР), Новий шовковий шлях, геополітика, геоekonomіка, міжнародні відносини, Один Пояс та Один Шлях.

Останні роки та події є унікальними та надзвичайно важливими для міжнародної спільноти та сталих моделей втілення міжнародних політичних та економічних відносин. Криза перевиробництва, міжнародна конкуренція, численні внутрішні проблеми державного управління та новітня «морозова пошесть» COVID-19 ставлять під сумнів одно-полярне світо-влаштування на чолі з політичною системою Сполучених Штатів Америки. Широка міжнародна пропаганда захисту демократії та прав людини розбиваються об обоюдне насилля та жорстокість під час мітингів зі сторони як радикально-ліберальних маніфестантів, що борються за «права кольорового населення, рівноправ'я, фемінізм та усебічну толерантність», так й зі сторони правоохоронних органів. Помножений на неспроможність американської системи охорони здоров'я не тільки лікувати, а й регулювати кількість заражених коронавірусом осіб, ефект втрати авторитету США на міжнародній арені з кожним днем посилюється. Враховуючи вищевказані фактори, цей період є найбільш сприятливим для основних суперників Америки у міжнародній політиці, серед яких – Китайська Народна Республіка (КНР).

Єдина велика соціалістична держава, що залишилась із часів Холодної Війни, Китай успішно поєднав комуністичні адміністративно-планові інструменти державного управління та економічної політики із упровадженням ринкових капіталістичних відносин та залученням іноземних інвестицій. Результат є вражаючим – державний контроль, та безжалісна боротьба проти корупції у поєднанні із заохоченням до внутрішньої конкуренції призвели до феноменального росту ВВП країни, збільшившись із 566,47 млрд. дол. США 1994 року до 10,53 трлн. дол. США на стан 2014 року. Це становить 1850 % від початкового показнику, жодна країна світу у даний період часу не змогла підняти об'єми виробництва та потужність національної економіки подібним чином [2].

Із метою пов'язування економічної могутності китайської економіки з інструментами втілення міжнародно-політичної та геополітичної стратегії було побудовано тренд-аналіз економічного розвитку Китаю, відштовхуючись від реальних показників номінального ВВП за період з 2010 по 2020 роки із коридором для прогнозу у 5 років.

Побудовано авторами за даними джерела [2]

Як поліноміальна, так і степенева лінія тренду вказують на збільшення об'ємів номінального ВВП у разі продовження подібного темпу розвитку. Однак степенева відображає менший показник, оскільки не враховує можливі точки екстремуму розвитку. У обох випадках значення величини достовірності апроксимації $R^2 \Rightarrow 0,9$, а це значить високу достовірність даних прогнозів за інших рівних умов.

Нажаль для Сполучених Штатів, увесь цей час проблема потенціалу китайської економіки ігнорувалась. Максимальна могутність США як світового гегемону припадає на період 2000–2010 рр., а найбільша

активність американського впливу на геополітичній арені спостерігалась серед країн-членів НАТО, а також у регіонах Близького Сходу, Східної Європи, власному регіоні Нового Світу, Японському архіпелазі та Корейському півострові. Проамериканські уряди країн Альянсу та країн, що зазнали «кольорових» революцій, були основним засобом нав'язування власного впливу та втілення геополітичних та економічних інтересів власного транснаціонального капіталу [1, с. 231–234]. Однак, через недосконалість базових принципів державного управління та вищезазначені фактори, американська «неоколоніальна імперія» з кожним роком зазнає все більших втрат та програє геополітичну конкуренцію Російській Федерації у Східній Європі, Ірану у регіоні Близького Сходу та Китаю на Далекому Сході. Акцентуючи увагу на інструментах втілення міжнародної політики КНР, необхідно визначити основні поняття та особливості китайської торгової та зовнішньоекономічної політики як основного засобу втілення геополітичних інтересів держави.

Наразі Китай підхопив втрачене Радянським Союзом знамено «країни соціалізму, що переміг», та у свою чергу продовжує використовувати схожі з радянськими інструменти втілення власної міжнародної політики. Як і СРСР, Китай орієнтується на соціальну підтримку країн, у яких зацікавлений. На відміну від американської моделі, що визначається фінансуванням буржуазно-демократичних режимів та нав'язування необхідних торгових та стратегічних преференцій представникам вітчизняних ТНК, китайська модель передбачає інвестиції та підтримку соціальної інфраструктури: шкіл, лікарень, житлових масивів, доріг, закладів культури та інших видів побутового обслуговування. Із питань ресурсно-матеріального виробництва має місце стратегія отримання доступу до джерел необхідних ресурсів, передача права китайській стороні розробки та видобутку ресурсів та власне купівля китайською стороною видобутих ними же ресурсів. Новітня модель китайської «соціально-промислової геополітики» якнайкраще висвітлюється у гео економічній ініціативі «Одного Пояса та Одного Шляху», що є запропонованим об'єднанням проектів ««Економічного пояса Шовкового шляху» та «Морського Шовкового шляху ХХІ століття».

За своєю суттю, гео економічно-інфраструктурні проекти ««Економічного пояса Шовкового шляху» та «Морського Шовкового шляху ХХІ століття» націлені на більш поглиблене торгівельне співробітництво та інвестиції у країни, що «лежать на шляху» до європейського ринку збуту країн Західної Європи, а також матеріально-сировинних баз країн Африки та Південно-Східної Азії [4]. КНР з більшою активністю інвестує у економіки країн Середньої Азії (Казахстан, Узбекистан, Таджикистан), Східної Європи (Україна, Білорусь) та приморські

портові регіони Індії, Сінгапуру, Індонезії, Бангладеш, а також країн Північної та Східної Африки [3]. Таким чином китайська економіка «опоясує» найважливіші торговельні вузли Євразії та африканського континенту, створюючи надзвичайні проблеми для буржуазно-демократичного блоку західних країн на чолі з Америкою [4]. Також необхідно визначити, що нині масштаби стратегії, що розроблюється, значно збільшились за об'ємом та амбіціями у порівнянні з тими ж ініціативами Нового Шовкового шляху в середині нульових ХХІ століття. Від самого початку китайські ініціативи носили характер континентального євразійського співробітництва, однак нині основна лінія протидії західному капіталу має мету міжконтинентальної співпраці на конфуціанських засадах невторчання, мирного співіснування та гармонії [5].

У якості висновків необхідно підкреслити визначну роль гео економічних інструментів втілення китайської зовнішньої політики у системі міжнародно-політичних відносин та геополітичному протиборстві таласократії та телурукратії. «Морські загарбники» в обличчі США та колонізаторських країн Західної Європи нині зіштовхуються з внутрішніми соціальними та зовнішньополітичними проблемами, що сповільнюють їхній розвиток та дозволяють китайським суперникам зайняти необхідні для КНР позиції на геополітичній арені. У разі продовження сталої політики блоком західних країн, світове суспільство очікуватиме новітній перерозподіл сфер впливу, ринків збуту та матеріально-ресурсних баз, а також перехід у відкрито многополярну систему міжнародних відносин, де буде відсутня гегемонія єдиного світогляду, політичної системи та економічної моделі.

Література:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и ее геостратегические императивы. М., 1999.
2. Китай ВВП, 1980–2019 – Кноема.com [Електронний ресурс]: URL: <https://knoema.ru/atlas/Китай/ВВП>
3. China's Direct Foreign Investment [1998 – 2020] – CEIDATA [Електронний ресурс]: URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/foreign-direct-investment>
5. Mapping the Belt and Road initiative: this is where we stand – Mercator Institute for China Studies (MERICS) [Електронний ресурс]: URL: <https://www.merics.org/en/bri-tracker/mapping-the-belt-and-road-initiative>
6. 中共的超级计划“一带一路”的真正目的是什么? – GNews [Електронний ресурс]: URL: <https://gnews.org/zh-hans/130437/>

Саган Г.В.

ORCID: 0000-0001-8301-849X

доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії

Історико-філософського факультету

Київського університету імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ ПОШИРЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА В СУЧАСНОМУ КИТАЇ

Ключові слова: християнство, релігія в Китаї, історія релігії.

Нині багато китайців стали надавати християнству великого значення, прогнозувати йому великі перспективи і значення в китайському суспільстві. Очевидно, що Китай сьогодні більше, ніж будь-коли, відкритий для християнства: більше, ніж в епоху династії Тан, коли в країні з'явилися перші християни-несторіани; більше, ніж за династій Юань і Цин, коли в Китаї почали свою діяльність єзуїти; більше, ніж в XIX в., коли місіонерством в Китаї зайнялися протестанти. За десятиліття існування Китайської Народної Республіки християнство пережило різне ставлення офіційного Пекіну до себе: з початкового «придушення» (1949–1966 рр.) і навіть «викорінення» (1966–1979 рр.) в епоху «культурної революції» до «контролю з метою ослаблення» (1979–1995 рр.) під час початку проведення в країні економічних реформ і, нарешті, «управління для стримування» – з 1995 р. до теперішнього часу [1, с. 42]. З плином часу китайська комуністична влада змирилися з існуванням в їх країні християнської громади, і в даний час протестантизм і католицизм поряд з буддизмом, ісламом і даосизмом складають п'ять офіційно визнаних релігійних традицій країни. Що стосується кількісних показників самих вірних, то ще в 2006 р керівник Державного управління у справах релігій Йе Сяовень в своєму інтерв'ю інформаційному агентству Сінхуа висловив думку, що в Китаї живе близько 130 млн. християн [11]. За даними, наведеними Т. Джонсом і К. Россом з Центру вивчення світового християнства Единбурзького університету (Велика Британія), в Китаї налічується більше 115 млн. християн (8,6 % населення країни), з яких близько 100 млн. (7,5 % жителів КНР) складають протестанти, 15,2 млн. – католики (1,1 % загальної кількості населення); чисельність православних невелика – приблизно 70 тис. осіб [10].

Сьогодні в Китаї офіційно діють визнані державою Асоціація китайських католиків-патріотів (АККП) і протестантський Патріотичний рух

троїстої незалежності християн (ПДТНХ) [3]. Обидва релігійних об'єднання мають свої духовні навчальні заклади, тисячі священнослужителів щорічно поширюють більш 18 млн. примірників Біблії китайською мовою, які видають місцеві друкарні.

Та події десятилітньої давності (починаючи з 2010 р.) свідчать про те, що уряд КНР з по новому взявся за християн. Пильну вагу влада стала приділяти так званим домашнім церквам та їх прихожанам. У рамках цієї політики були помічені наступні дії: посилення нападів на адвокатів, які захищали права християн, використання тортур і долучення мафіозних структур для тиску на християн. Також уряд жорстоко придушував тих, хто не визнавав прокомуністичну Патріотичну асоціацію католиків Китаю [6]. Перевірки, арешти, заборона богослужінь щодо християн стали звичним явищем. Так, 10 квітня 2011 р. в Пекіні китайська поліція провела арешти християн, які проводили богослужіння прямо на вулиці, оскільки проводити службу деінде їм також заборонялося [8].

Проте, згодом ситуація почала потроху мінятися. Весною 2011 р. делегація з 11 китайських чиновників відвідала столицю Кенії Найробі аби вивчити досвід державної політики щодо християнства. Чимало часу китайські чиновники провели з релігійними діячами Кенії. Зокрема, зустрілися з архієпископом англіканської церкви Кенії, під час якої директор Державного управління у справах релігій Китаю дав оцінку християнству, як релігії, яка сприяє розвитку країни [8]. Вивчення досвіду функціонування релігії на прикладі Кенії став початком формування нової політики в Китаї. Офіційний Пекін, який нещодавно ставився до християнства, як до шкідливої релігії, почав надавати безкоштовно землі для будівництва церков та проводити дослідження щодо позитивного внеску християнства в розвиток США та Європи. Не без того, що таким змінам сприяли і внутрішні фактори: зростаюча соціальна напруга, погані економічні перспективи, що загалом змусило офіційні кола атеїстичної Комуністичної партії проявити більш ліберальне ставлення до християнства.

Влада Китаю навіть дозволила Американській християнській групі International Cooperating Ministries долучитися до будівництва храмів і вони допомагали у будівництві 292 церков. Також варто погодитися з думкою, висловленою виданням The Foreign Policy про те, що такі дії китайської влади були також спрямовані на зменшення послідовників підпільних церков. З іншого боку, влада доклала усіх зусиль, аби розвернути християнство у русло сприяння економічному розвитку Китаю. Адже традиційні китайські релігії і буддизм, і даосизм вчать як втекти від проблем, тоді як християнство – сповідує активну життєву позицію. Таким чином, спрямувати енергію китайських християн в проекти, які є актуальним для влади, стало головним завданням для уряду Китаю.

На Заході тих китайських християн, які пішли на співпрацю з комуністичною владою відносять до так званої патріотичної церкви, і саме членів цієї церкви враховують в офіційній статистиці. Проте, значно більша частина вірних у Китаї належить до підпільних церков. Ці християнські спільноти не приймають покровительство партії, що призводить до репресій з боку влади [2].

Професор Карстен Валу, співробітник «Центру вивчення релігії і Китаю» при університеті Пердью (Індіана, США) говорить про різне ставлення до християн центральної та місцевої влади. У Китаї більшість поділяє ту точку зору, що Церква не є центрами політичного інакودумства. Навпаки, інколи в партійній літературі можна зустріти визнання позитивної ролі, яку відіграли іноземні місіонери в розвитку Китаю. Проте, у центральному апараті КПК по відношенню до християн відчувається побоювання «чужих впливів», можливого розколу суспільства. Місцеві ж комітети партії демонструють, як правило, велику терпимість. Провідну роль у формуванні такої позиції відіграють інвестиції, які надходять до регіонів від одновірців із-за кордоном. Для місцевого партійного апарату це має велике значення, оскільки центр поклав на них відповідальність за підвищення рівня матеріального добробуту населення, а сьогодні це є головний фактор легітимності режиму [9]. Разом з тим, місцева влада відзначає позитивний вплив християн на зміцнення моральних засад в громадах, а церковна адміністрація бере на себе важливі соціальні функції, традиційно недофінансовані державою, а саме – турботу про літніх людей і сиріт. Слід зазначити, що після страшного землетрусу в провінції Сичуань у 2008 р. церкви по всій країні, офіційні і незареєстровані, багато зробили для реконструкції постраждалих районів через збір пожертвувань або шляхом відправки волонтерів [9].

Попри всі заслуги християн, пильний контроль влади має місце постійно, особливо до незареєстрованих громад. Їх зазвичай звинувачення у «незаконній релігійній діяльності». По відношенню до таких церков влаштовують рейди і заарештовують пасторів. Є випадки ув'язнення священників за публічну релігійну поведінку. Так, 2017 р. в Чженчжоу (Хенань) заарештували пастора за те, що він співав пісню поклоніння «Ісус, тебе люблю» [7]. У цьому ж році в центральній провінції Хенань влада закрила академію, яка працювала при місцевій церкві. Учителів академії звинуватили в «промиванні мізків» студентам християнством [7].

З метою подальшого регулювання процесу віровчення і віросповідання» 2 лютого 2018 р. в Китаї було запроваджено заборони на діяльність незареєстрованих релігійних організацій, зарубіжні поїздки на релігійні семінари і збори, нові норми ввели щодо заснування та реєстрацію релігійних навчальних закладів. Ці положення, затверджені

постановою прем'єр-міністра Лі Кецяна, внесли поправки до правил реєстрації, які діяли ще з 2005 р. [5] Зміни підтримав і президент Китаю Сі Цзіньпін, який доручив партії ще більш «китаїзувати» проживаючі в країні етнічні та релігійні меншини, аби обмежити іноземне проникнення через релігію.

За даними Open Doors¹⁹ через зростаючий тиск на релігійні організації, Китай нині знаходиться на 23-й позиції в списку країн, які переслідують християн. Одні з останніх новин (від 30 вересня 2020 р.) Open Doors повідомляють, що в китайському повіті Гуші, де проживає майже 2 мільйони людей, громадян ра грошову винагороду (500 юанів – близько 73 доларів США) заохочували повідомляти про «незаконну» релігійної діяльності [5].

Попри усі стримуючі заходи кількісні прогнози вражають. Зокрема, соціологічний центр Pew Research оцінює що до 2020 р. кількість християн в країні перевищить 150 млн., а в 2040 р. наблизиться до 580 млн. осіб. Німецький дослідник, співробітник Інституту Меркатор Філ Ентвістл, який вивчає християнство і національну самосвідомість в Китаї, зазначає, що багато людей навернулися у християнство з почуття розчарування і незадоволення життям. На думку вченого Китай втратив свій шлях, що привело до ідеологічного та морального вакууму і на сьогодні перед суспільством постали глибинні питання сенсу буття. Особливо це актуалізувалося серед освічених китайців [8].

Таким чином, швидкі темпи зростання християнства в Китаї постійно лякають владу, яка регулярно вдається до репресивних методів стримування кількості християн в країні. Громадськість, переважно, трохи інакше оцінює сучасну роль християнства в країні. Зокрема виділяють п'ять аспектів, які здатні позитивно вплинути на модернізацію країни:

1. Християни в Китаї здавна вирішували проблему, як залишатися разом справжнім християнином і справжнім китайцем.

2. Християнство пропонує моделі общинної та сімейної структур.

3. Церква пропонує людям ритуали, музику, літературу для життя в кризову епоху; цілісну картину світу, включаючи ідею вічного життя.

4. Християнство сприймається як засіб осягнення західної культури і модернізації (особливо в академічному середовищі).

5. Християнські церкви є члени міжнародної (універсальної) громади. У цьому можна побачити паралель з включенням китайського господарства в міжнародну економічну систему і існуванням транснаціональних інститутів.

---

¹⁹ «Open Doors» – міжнародна благодійна правозахисна християнська організація, яка ставить собі за мету допомогти віруючим в тих країнах, де християнська віра піддається переслідуванню і утиску.

Література:

1. Горохов С. А. Христианство в современном Китае // Азия и Африка сегодня. 2014. № 12. С. 42–46.
2. Дедалі більше християн у Китаї. Польське радіо. 24.12.2012 12:08 URL: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/122447>
3. Дацышен В.Г. Христианство в Китае: история и современность. М., Научно-образовательный форум по международным отношениям. 2007. С. 177.
4. Китай ввів нові жорсткі релігійні обмеження. 12-09-2017, 17:17. URL: <http://slovo.today/2017/09/12/kytay-vviv-novi-zhorstki-religiyni-obmezheniya.html>
5. Линда Лоури. В Китае сообщение полиции о христианской деятельности приносит деньги. 30 сентября 2020. <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/stories/in-china-reporting-christian-activities-to-police-pays-money/>
6. Лянь Хуа. Переслідування християн у Китаї посилюється. China Aid Association. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/china/human-rights/peresliduvannya-hrystyjan-u-kytai-posyljuyetsja-china-aid-association-72803.html>
7. У Китаї влада влаштувала масові гоніння на християн. Новини ТСН. URL: <https://tsn.ua/svit/u-kitayi-zaboronili-hristiyanstvo.html>
- У Китаї закрили академію через «промивання мізків» християнством. Slovo Today. 27-09-2017, 14:56. URL: <http://slovo.today/2017/09/27/u-kytai-zakryly-akademiyu-cherez-promyvannya-mizkiv-khrystyanstvom.html>
8. У Китаї розробляють стратегію «вихолощення» християнства. Католицький огляд. 17/11/2015 – 21:41. URL: <http://catholicnews.org.ua/u-kitayi-rozroblyayut-strategiyu-viholoshchennya-hristiyanstva>
9. Число християн в Китае достигло 100 миллионов. 24 марта 2015 г., Живая Вера Медиа <http://afmedia.ru/novosti/chislo-hristian-v-kitae-dostiglo-100-millionov>
10. Atlas of Global Christianity. 1910–2010. Center for the Study of Global Christianity. Edinburgh, 2009.
11. Hattaway P. How many Christians are there in China? URL: <http://www.asiaharvest.org/pages/Christians%20in%20China/>

Сардак С.Е.

ORCID: 0000-0002-4716-3355

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Накевхрїшвілі О.А.

ORCID: 0000-0002-3843-0626

*студентка кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

УЧАСТЬ КНР У СВІТОВИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Ключові слова: КНР, інтеграція, ШОС, АТЕС, АСЕАН.

В умовах глобалізації суспільного розвитку у XXI ст., КНР виважено приймає участь у світових інтеграційних процесах. Подальша динаміка інтеграційної активності КНР постає актуальним питанням, внаслідок швидкого поширення китайського впливу на світових ринках, стрімким зростом китайської економіки і посилення її конкурентоспроможності.

Розгортання інтеграційних процесів суттєво впливатиме на КНР, а і на стан регіонального і світового природного, біологічного, технічного, економічного, соціального та управлінського середовища у цілому. Дане питання докладно вивчали такі дослідники, як Н. Городня, Я. Дербеньова, І. Малюта, В. Катасонов, Б. Кузик, Г. Осіпов, Ю. Присяжнюк, С. Радзівєвська, С. Сардак, Л. Українець, Ю. Яковець та інші.

Із швидким зростанням на світовій арені КНР намагається посісти провідні позиції в інтеграційних угрупованнях регіону, виступаючи за «багатополярний світ». Протягом останнього десятиліття КНР використовує модель міжцивілізаційної взаємодії, спільного керівництва та діалогу в ряді установ та інтеграційних проєктів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та Євразії [4].

КНР має давно та складну історію стосунків з Асоціацією держав Південно-Східної Азії (ASEAN) – політичною, економічною і культурною регіональною міжурядовою організацією утвореною у 1967 році, яка зараз об'єднує 10 країн, розташованих в Південно-Східній Азії (Бруней,

Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд та В'єтнам). Відчуваючи необхідність поглиблювати регіональну інтеграцію, з 1997 року АСЕАН почав діалог «АСЕАН плюс три» у напрямі посилення взаємодії між країнами Східної Азії – Китаєм, Південною Кореєю та Японією. Урядові керівники, міністри та високопосадовці країн-членів АСЕАН та трьох держав Східної Азії консулюються щодо обширного кола питань, таких як: продовольча та енергетична безпека, фінансове співробітництво, сприяння торгівлі, боротьба зі стихійними лихами, міжлюдські контакти, зменшення розриву в розвитку, розвиток сільських територій та подолання бідності, торгівля людьми, рух робочої сили, інфекційні хвороби, навколишнє середовище та сталий розвиток, а також транснаціональна злочинність, включаючи боротьбу з тероризмом.

КНР є учасником Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) – міждержавного форуму створеного у 1989 році, який об'єднує 21 країну-члена Тихоокеанського регіону (Австралія, Бруней-Даруссалам, Канада, Індонезія, Японія, Республіка Корея, Малайзія, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, США, Китайський Тайбей (Тайвань), Гонконг, Китай, Мексика, Папуа-Нова Гвінея, Чилі, Перу, Росія, В'єтнам) та сприяє вільній торгівлі в усьому Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. АТЕС є одним із багатосторонніх блоків найвищого рівня, найстарішим форумом в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і має значний глобальний вільний координаційний вплив без жорсткої організаційної структури та бюрократичного апарату. Розвиток АТЕС спрямовується у напрямі обговорення концепції зони вільної торгівлі в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [1].

КНР є одним з лідерів у Шанхайській організації співробітництва (ШОС), євразійського політичного, економічного та безпекового союзу, утвореного у 2001 році групою, яка почала діяти як «Шанхайська п'ятірка» ще у 1996-1997 роках. На сьогодні ШОС налічує 8 країн: Китай, Росія, Казахстан, Таджикистан, Киргизія, Узбекистан, Індія, Пакистан [1]. Зараз ШОС постає дієвою площадкою взаємодії та діалогу країн між якими існують суттєві протиріччя, конфлікти і навіть згортання двосторонніх комунікацій.

КНР є членом потужного інтеграційного об'єднання БРІКС, заснованого у 2006 році, яке об'єднує 5 країн: Бразилію, Росію, Індію, Китай та ПАР. Потенціал даного трансрегіонального об'єднання дуже великий і його нарощення очікується, передусім, в економічній площині, що може постати конкурентом держав G7 та G20.

Зараз КНР впевнено продовжує поглиблювати інтеграцію в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, в тому числі у форматі RCER (Regional Comprehensive Economic Partnership). Це запропонована угода про вільну торгівлю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні між десятьма державами-членами АСЕАН та п'ять їх партнерів за угодою про вільну торгівлю –

Австралія, Китай, Японія, Нова Зеландія та Південна Корея. На 15 країн, що ведуть переговори, припадає 30 % світового населення і трохи менше 30 % світового ВВП. Очікується, що угода буде підписана у листопаді 2020 року [3].

Відповідно, можна констатувати, що КНР є потужним учасником інтеграційних процесів, насамперед, у сфері зовнішньоторговельних операцій з мінімальною мірою взаємозобов'язань у інших сферах. Подальші перспективи активізації участі КНР у інтеграційних процесах залежатимуть від політичної волі державної влади та міри розгортання глобалізації світової економіки [2].

Література:

1. Мартынова С.Е. Интеграционные процессы в Азиатско-Тихоокеанском регионе: новые контуры восточноазиатского регионализма. Вестник международных организаций. 2012. № 4 (39). С. 254–270.
2. Сардак С.Е. Перспективи соціально-економічного розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 9. С. 217–225.
3. Севастьянов С., Севастьянов С. Интеграционные проекты Китая в АТР и Евразии. Мировая экономика и международные отношения. 2016. Т. 60. № 4. С. 5–12.
4. Sardak S., Radziyevska S., Prysiazhniuk Y. Civilizational structure of regional integration organizations. Przegląd Strategiczny. 2019. № 12. P. 59–79.

УДК 94 (510:569.4):339.56-021.321

Севрюк В.С.

Магістр 2 курсу,

Російський державний гуманітарний університет

м. Москва, Російська Федерація

ОСОБЛИВОСТІ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КНР ТА ІЗРАЇЛЮ

Ключові слова: Китай, Ізраїль, Близький Схід, міжнародні відносини, економіка, інвестиції.

У XXI столітті Китай став одним з найактивніших гравців на світовій політичній арені. Країни Африки та Близького Сходу не стали виклю-

ченням та увійшли до сфери інтересів КНР. Проте на відміну від арабських країн зростання взаємодії Пекіну з Тель-Авівом стала популярною тенденцією останніх років. У самому Тель-Авіві китайський напрямок розглядають як один з пріоритетних у зовнішній політиці. В умовах сучасного торгово-економічного конфлікту між КНР та США, особливо важливо дослідити економічні зв'язки Китаю та Ізраїлю, оскільки останній є найближчим союзником США та основою демократії у своєму регіоні. Необхідно виділити основні напрями економічної співпраці Китаю та Ізраїлю та виявити тенденції, які сприяли чи перешкоджали розвитку діалогу між цими країнами в період 2010–2019 рр.

Після встановлення дипломатичних відносин з Ізраїлем у 1992 р. та початку мирного процесу на Близькому Сході Китай отримав шанс на розширення географії зовнішньоекономічної діяльності.

У 2019 р. RAND Corporation опублікували звіт про своє дослідження взаємовідносин КНР та Ізраїлю [8]. У цьому документі автори відзначили, що Міністерство економіки Ізраїлю ще в 2013 р. почало закривати відділи економічних аташе в західних країнах та відкривати нові в КНР. Окрім того, китайські компанії отримували більше тендерів від Міністерства транспорту Ізраїлю [8, с. 66].

У травні 2015 р. країни підписали угоду щодо спрощення оподаткування та збільшення товарообігу між ними. Цей крок дозволив зменшити бюрократичний тиск, що знизило ціни на транспортування. У тому ж році Б. Нетаньягу підписав угоду до вступу до Азіатського банку інфраструктурних інвестицій. А. Богданова вважає, що цим кроком “Ізраїль продемонстрував свою заінтересованість в співпраці з Китаєм”. На думку автора, цей крок можна трактувати як намір інтегрувати країну до китайського проекту «Один пояс – один шлях» [1, с. 10].

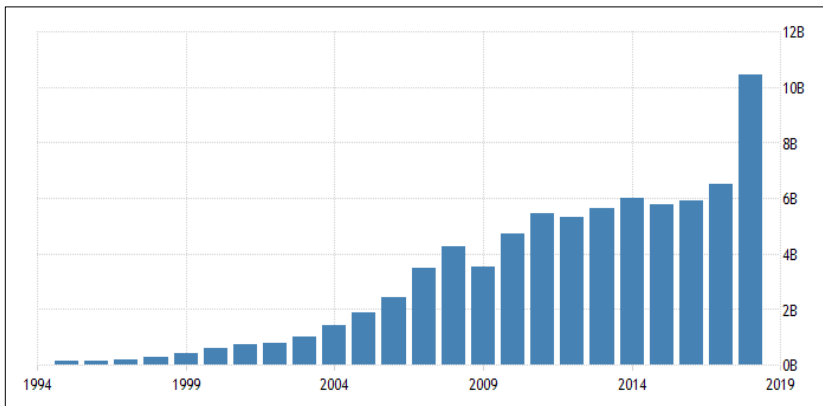
Пізніше, у липні 2017 р., країни розширили підписаний у 1990-х рр. китайсько-ізраїльський фінансовий протокол сумою на 2,6 млрд. дол. для розробок у сфері транспорту, освіти, медицини та зв'язку.

На 2017 р. у торговому партнерстві двох країн зберігається фактичне домінування Китаю та дефіцит ізраїльського торгового балансу. Відзначено, що підприємцям з Ізраїлю не вдається достатньо закріпитись на ринку КНР. Водночас у товарообігу Пекін виходить з позитивним сальдо [8, с. 67]. При цьому навіть у випадках прямої співпраці між сторонами можна простежити, що китайські підприємства надають перевагу внутрішнім ринкам. Так, у 2007 р. компанії Chery та Israel Corporation заснували автомобільну компанію Qoros Auto Co, центр якої знаходиться в Шанхаї та орієнтована на ринок КНР [4, с. 423].

За підсумками WITS у 2018 р. Китай займає 13,67% від імпорту та 7,74% експорту Ізраїлю, що виводить КНР на одну з перших позицій у міжнародному економічному партнерстві Ізраїлю. Серед головних груп

товарів, що імпортує Китай, – мікросхеми та медичне обладнання, а основні експортні товари – електроніка та товари важкої промисловості [7].

У додатку № 1 ми можемо побачити, що після 2017 р. КНР значно збільшив свій експорт в Ізраїль. Показники перевищили аналогічні дані за усі минулі роки, що може пояснюватись ефективністю минулої модернізації вимог товарообігу між країнами [6].

Рис. 1. Статистика експорту КНР в Ізраїль на основі даних Trading Economics

Серед усіх тенденцій економічної взаємодії виділяється збільшення китайських інвестицій в ізраїльський бізнес. Ізраїль є одним із головних виробників інтелектуальної власності в регіоні, що приваблює закордонний капітал. Останні роки китайські інвестори активно купували або інвестували в компанії, які задіяні в напрямках медицини, ІТ, дослідженні альтернативних джерел енергії та інші. Не зважаючи на торгову війну з США, КНР збільшив суми своїх з 1 млрд. дол. у 2015 р. до 16,5 млрд. дол. у 2016 р. Таким чином, у 2017 р. доля інвесторів з КНР сягнула показників 12 % від загального обсягу [3, с. 41-42]. Серед китайських гігантів, які придбали ізраїльські компанії, були Baidu, Alibaba, Xiaomi та Huawei. У 2018 р. компанії придбали ряд стартапів, які проводили розробки в ІТ-сфері, а компанія Horizons Ventures вклала більш ніж 200 млн. дол. у компанії малого бізнесу [2]. У свою чергу в США жорстко реагують на таку ініціативу, що викликано можливим виходом КНР на лідерські позиції у сфері розробок штучного інтелекту та інтернету нового покоління.

У період 2014-2015 рр. компанії CHES та SIPG отримали доступ к портам у містах Ашдод та Хайфа. Згідно з думкою Д. Мар'ясіса, КНР

таким чином розширює свої позиції для подальшого просування проєктів Нового шовкового шляху [3, с. 43].

Проте в сфері патентних розробок Ізраїль значно випереджає КНР. За інформацією RAND Corporation, Тель-Авів, на відміну від Пекіну, стабільно збільшує кількість отриманих грантів на зареєстрованих патентах на території Китаю. У період 1994–2015 рр. громадяни Ізраїлю подавали у середньому 280 заявок на реєстрацію патентів [8, с. 67–69]. Тільки в 2011 р. громадяни КНР зареєстрували 61 патент в Ізраїлі, що могло бути спричинено зняттям деяких обмежень на інвестиції закордонном [4, с. 419]. Але цей випадок мав не системний характер і вже в 2015 р. ця кількість була знижена до 46 патентів на рік.

Протистояння США та КНР відбилося і на китайсько-ізраїльських відносинах. У травні 2020 р. М. Помпео прибув з візитом в Ізраїль для обговорення питання китайських інвестицій та проєктів в інфраструктурі Ізраїлю. За підсумками зустрічі Тель-Авів відмовився від послуг Hutchison Water у реалізації контракту на побудову водопрісних систем на суму в 2 млрд. дол. на користь місцевої IDE. Як відзначають експерти Brookings Institution, цей випадок «був лише одним із прикладів набагато ширшого явища, значення якого, ймовірно, буде рости», що може означати продовження американо-китайської торгової війни на території Близького Сходу [5].

Були виявлені загальні тенденції, які присутні китайської зовнішньополітичної діяльності при налагоджуванні діалогу між країнами в сфері економіки: інвестиції в інфраструктуру країни-реципієнта, взаємодія з малим та середнім бізнесом тощо. Зокрема відзначаємо, що традиційний формат «боргової» китайської дипломатії не був націлений на Ізраїль. Статистичні дані вказують на те, що КНР домінував у товарообігу, що у перспективі може зашкодити конкурентоспроможності ізраїльського ринку. При цьому Китай значно програє в кількості патентних розробок закордонних компаній на своїй території. Фактично ми спостерігаємо чергове проникнення КНР в іноземну економіку та розширення проєкту Шовкового шляху за допомогою м'якої сили.

Література:

1. Богданова А.А. Китайско-израильские отношения: важнейшие аспекты сотрудничества на современном этапе. *Актуальные проблемы современных международных отношений*. Саратов, 2017. № 9. С. 8–16.
2. Корочкина В.А. К вопросу об израильско-китайском сотрудничестве *Институт Ближнего Востока* URL: <http://www.iimes.ru/?p=49210> (дата звернення: 09.10.2020).
3. Марьясис Д.А. Китай и Израиль: 25 лет экономического сотрудничества. *Азия и Африка сегодня*. Москва, 2018. № 7. С 40–46.

4. Н.С. Стародубцева к вопросу о сотрудничестве между Китаем и Израилем в автомобильной промышленности. *Общество и государство в Китае*. 2017. (№ 22-1). С. 419–424.

5. Sachs N., Huggard K. Israel and the Middle East amid U.S.-China competition. *Brookings Institution*. 2020. URL: <https://www.brookings.edu/articles/israel-and-the-middle-east-amid-u-s-china-competition/> (дата звернення: 10.10.2020).

6. Israel imports from China: World Economics. URL: <https://tradingeconomics.com/israel/imports/china> (дата звернення: 10.10.2020).

7. Israel trade balance, exports and imports by country 2018: WITS. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/ISR/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/by-country> (дата звернення: 10.10.2020).

8. The Evolving Israel-China Relationship: *RAND Corporation*. 2019. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2641.html (дата звернення: 10.10.2020).

УДК 355.34:94[477]

Слюсаренко А.В.

*Національна академія сухопутних військ України
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ КНР

Ключові слова: сили спецоперацій, збройні сили КНР, військове будівництво, геополітика.

З 2006 р. Китай реалізує програму (на період до 2020 р.) «Модернізація національної оборони і збройних сил». У січні 2016 р. в КНР оголошено про початок масштабного реформування збройних сил, кінцевою метою якого є досягнення до 2020 р. нового рівня керованості, оптимальної структурної побудови й забезпечення здатності армії здобувати перемогу в епоху інформаційних технологій. Сили спеціальних операцій (ССО) як компонент НВАК створені у 1988 р. У кожному із семи військових округів розміщено *посилені загони ССО* («дадуй»), чисельність до 1000 багнетів кожний, і підпорядковані командувачам округів. Вони запроваджувалися за окремими штатами й структурою, отримуюва-

ли спеціальні озброєння та техніку, їх особовий склад проходив спеціалізований курс навчання.

На думку спеціалістів, до сил спецпризначення НВАК слід віднести і особливо підготовлені підрозділи морської піхоти («ударний морський десант») та повітряно-десантних військ («Гострий меч синього неба»). Прагнучи до обстоювання своїх інтересів на морських просторах, Китай в останні роки значно посилив морську піхоту, яка тепер посідає друге після США місце у світі за чисельністю.

Удосконалюється технічне оснащення ССО, їх бойова навченість, запозичується світовий досвід, ведуться профільні наукові розробки й підготовка кадрів. Сильні підрозділи кібервійни та космічної розвідки запроваджуються в єдиних у своєму роді у світі Війська стратегічної підтримки Водночас, Китай поки що не запроваджує єдиний орган управління ССО. Спеціальна підготовка стала елементом боєготовності і у звичайних військах, їх об'єднаннях і з'єднаннях постійної готовності, що різко підвищує потенціал армії Китаю у разі ведення асиметричної війни.

УДК 339

Ушакова О.А.

ORCID: 0000-0001-6161-7344

кандидат економічних наук,

викладач, спеціаліст вищої категорії

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

Кухоцька І.С.

студентка III курсу

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

КИТАЙ У СПІВПРАЦІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Ключові слова: Китай, юань, поставки.

Китайський юань – офіційна валюта Китайської Народної Республіки (КНР). Назва валюти – юань, використовується тільки за кордоном. На українську мову перекладається як «кругла монета» або «коло». Внутрі-

шня назва валюти – женьмінбі (Renminbi), що перекладається як «народні гроші». Код Китайського юаня по ISO – 4217, офіційне скорочення – CNY. До початку XX сторіччя основною грошовою одиницею в Китаї був срібний Лян, рівний 10 мао і 100 феням. Для крупніших платежів існували також срібні злитки-ямби (yuán bǎo) вагою до 50 лян. У 2016 році китайський юань став однією з п'яти резервних валют Міжнародного валютного фонду (МВФ) посівши за часткою (11 %) одразу третє місце після долара США (40 %) та євро (31 %). В загальносвітових резервах МВФ оцінює частку юанів в 1,96 %. Станом на вересень 2020 року валютний курс китайського юаня (за даними МВФ, Європейського центрального банку та Національного банку України становить близько 7 юанів за 1 доллар США (0,1471 долара США за 1 юань), близько 8 юанів за 1 євро (0,1253 євро за 1 юань) та 0,2403 юаня за 1 гривню (4,161 гривень за 1 юань) [4].

На сьогоднішній день китайська економіка – друга після США за рівнем номінального валового внутрішнього продукту (ВВП), що становить більше 7 трлн \$ [5]. Зростання китайського ВВП не перевищує 7 % і має тенденцію до подальшого сповільнення.

Тим не менше, на сьогодні китайський юань (женьмінбі) не вважають провідною глобальною валютою світу. Хоча роль Китаю у міжнародних економічних відносинах надзвичайно швидко зростала впродовж останніх 40 років: на купівлю/продаж женьмінбі на валютних біржах припадає лише 4 % операцій; 97 % конвертаційних операцій із юаня та в юань відбуваються в парі з долларом США і лише 3 % – в парі з іншими валютами; лише 17 % торговельного товарообігу самого Китаю оплачено в женьмінбі, решта припадає на інші валюти; а в глобальних золотовалютних резервах у юанях утримується 1,8 % тощо [1].

За підсумками першого кварталу 2020 року експорт КНР тзнився на 11,4 % порівняно з аналогічним періодом минулого року – до 3,3 трлн юанів (468 млрд \$). Імпорт зменшився на 0,7 %, до 3,2 трлн юанів (453,8 млрд \$) [2]. Таким чином, обсяги експорту та імпорту виражені в цій валюті останнім часом сповільнились. На нашу думку, експорт та імпорт сповільнились останнім часом через епідеміологічну ситуацію в країні (COVID-19), оскільки зменшилася потреба в певних послугах, населення стало стриманішим у бажаннях, а суб'єкти господарювання стали меншими обсягами випускати продукцію.

Крім цього, у 2020 році Китай також вийшов на першу сходинку за об'ємом експорту, випередивши США, Німеччину та Японію. У МВФ Китай володіє 4,0 % спеціальних прав з 3,81 % голосів, займаючи шосте місце у світі після США (17,68 % та 16,74 % відповідно), Японії (6,56 % та 6,23 %), Німеччини (6,12 % та 5,81 %), Великої Британії та Франції (по 4,51 % та 4,29 %) [6]. Профіцит балансу зовнішньої торгівлі

Китаю в березні перевершив прогнози на понад 1 млрд \$ і становив 19,9 млрд \$. У січні-лютому спостерігався дефіцит зовнішньоторговельного балансу в розмірі 7,09 млрд \$.

Також всі зміни, які відбуваються в Китаї та з валютою юань можуть серйозно вплинути і на Україну та країни з якими вона співпрацює.

Співпраця Китаю та Росії є одним із факторів, який може мати наслідки для безпеки альянсу. Відносини між цими країнами мають наслідки в сфері безпеки для союзників Північноатлантичного альянсу (НАТО), і тому потрібно реагувати на це, потрібно робити це шляхом зміцнення політичних позицій НАТО. Хоч Китай не є новим ворогом або супротивником, проте підйом Китаю повністю змінює всесвітній баланс сил.

Співпраця країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) і Китаю полягає в тому що Китай розглядає країни ЦСЄ, як майданчик для виходу на ринки заможніших країн Західної Європи. Шляхом зближення з країнами регіону Китай прагне лобювати свої інтереси на рівні Європейського Союзу (ЄС) та визначати порядок денний співробітництва між КНР та ЄС. Ця співпраця більш вигідна для Китаю.

Принципово є те, що жодна країна ЦСЄ не є винятково важливою для китайської сторони. Останнім часом увага КНР зосереджена на Чеській Республіці, яка суттєво наростила кількість і якість проєктів з китайськими партнерами. Ще одним з найважливіших союзників КНР і його найбільшим торговельним партнером у ЦСЄ є Угорщина.

За останній рік китайці вклали близько 4 млрд \$ інвестицій в угорську економіку, а двосторонній товарооборот сягнув рекордної позначки 2,2 млрд \$ [3]. Однак, якщо країни ЦСЄ загалом підтримують та розвивають співробітництво із Китаєм, то провідні держави ЄС виступають проти цього. Тому потрібно уважно спостерігати і за юанем, і за українською гривнею, щоб знати, що призводить до зміцнення чи послаблення валюти та інших ситуацій, які можуть виникнути в країні.

Співпраця Китаю і України полягає в торгівельно-економічних відносинах. Товарообіг між нашими державами стрімко зростає, а обсяг імпорту товарів із КНР – один із найбільших, незважаючи на тисячі кілометрів, що нас розділяють. Китай суттєво розвинув виробництво практично всього асортименту споживчих товарів, обладнання, електроніки – як для побутового користування, так і для бізнесу, торгівлі, промислового виробництва, сільського господарства.

У 2019 році у структурі українського експорту до Китаю домінували поставки: руди, шлаків і золи – 32,8 %; зернових культур – 23,9 %; жирів та олій – 20,6 %; залишків і відходів харчової промисловості – 7,6 %; котлів, машин – 4,9 %. У загальній структурі імпорту з Китаю домінували поставки: електричних машин – 34,5 %; котлів, машин – 16,8 %; пластмаси, полімерних матеріалів – 3,8 %; засобів наземного транспорту,

крім залізничного – 3,4 %; іграшок – 3,0 %; взуття – 2,9 % [3]. Також у планах китайців побудова трьох залізних доріг територією України.

І тому на цей час Китай досить активно інвестує кошти в інфраструктуру України, адже розуміють, що наявність міцної та розгалуженої інфраструктури – це пряма вигода й конкурентні переваги для просування власного експортного потенціалу. Щоб співпраця між країнами була досконалішою, потрібно проводити об'єктивну оцінку спільних проєктів та активізувати галузеву та міжрегіональну співпрацю, розвивати двосторонні відносини.

Література:

1. Єфремов Д. Китайський юань у процесі перетворення на провідну глобальну валюту. URL: <https://sinologist.com.ua/yefremov-d-kytajskej-juan-u-protsesi-peretvorennja-na-providnu-globalnu-valyutu/>

2. Колісніченко В. Китайські імпорт та експорт почали відновлюватися в березні. URL: <https://gmk.center/ua/news/kitajski-import-ta-eksport-pochali-vidnovljувatisya-v-berezni/>

3. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>

4. Юань Женьміньбі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Юань_Женьміньбі

5. Юань? Це відтепер, – як долар, а для декого – ще краще! URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2095282-uan-ce-vidteper-ak-dolar-a-dla-dekogo-se-krase.html>

6. Ярошенко С., Перебийніс В. Місце України в глобальних стратегіях Китаю. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_mesto_s.p df

Ушакова О.А.

ORCID: 0000-0001-6161-7344

кандидат економічних наук,

викладач, спеціаліст вищої категорії

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

Кирилюк О.А.

студентка III курсу

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

УКРАЇНА І КИТАЙ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

Ключові слова: Україна, Китай, товарообіг.

Українсько-китайські відносини відзначаються практично 30-річним досвідом співпраці, значним багажем досвіду, взаєморозуміння та перспективних планів на майбутнє. Китайська Народна Республіка (КНР) була серед перших країн, що визнали незалежність України 27 грудня 1991 року, а вже 4 січня 1992 року було підписано «Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР» та «Меморандум взаєморозуміння до Комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною та КНР», у яких зафіксовано наміри двох країн розбудувати повномасштабне співробітництво. Вони і до сьогодні є базисом українсько-китайських взаємин. Відтоді було укладено багато угод, які відкрили широкий горизонт і стали надійною платформою для контактів. У грудні 2013 року укладено базовий Договір про дружбу і співробітництво між Україною та КНР, у якому закріплено ключові принципи й досягнення двосторонніх відносин, прагнення до активної розбудови взаємовигідної співпраці в усіх галузях. На сьогоднішній день між Україною й КНР укладено 300 документів, що є суттєвим чинником, визначаючим українсько-китайське співробітництво, як в економічній, так і політичній сферах. Із часу встановлення дипломатичних відносин двома країнами було докладено чимало зусиль для розбудови повномасштабного співробітництва у найрізноманітніших сферах: торговельно-економічній, науково-технічній, культурній, космічній, сільськогосподарській, освітянській

тощо. Пріоритетність китайського напрямку для зовнішньої політики нашої держави визначається передусім [1]:

- значною політичною й економічною вагою Китаю у світі;
- можливістю впливу КНР на події у глобальному та регіональному масштабах;
- перспективністю китайського внутрішнього ринку для широкого спектру товарів вітчизняного виробництва.

Китай є стратегічним партнером для України, а взаємна торгівля постійно зростає. За 11 місяців 2018 року товарообіг України з Китаєм склав 8,82 млрд доларів США, а це більше на 1,1 млрд доларів США, ніж за увесь 2017 рік. Україна та Китай мають домовленості на міжурядовому рівні про те, що взаємний товарообіг досягне 10 млрд доларів США на рік [2].

Однією з найбільш визначних подій останніх років стала 2-га Китайська міжнародна імпортна ЕКСПО, що відбулася у Шанхаї. У виставці взяли участь 181 країна, регіон та міжнародна організація, понад 3800 підприємств продемонстрували свою продукцію. Під час заходу було укладено попередніх контрактів на суму практично 71 млрд доларів. Виставку відвідало понад 500 тисяч представників китайських та іноземних підприємств, що імпортують продукцію із-за кордону.

Китай проводить політику відкритості, прагне до збільшення частки імпорту на своєму ринку, вживає заходів зі спрощення дозвільних і митних процедур, чим вносить вагомий вклад у глобалізацію, зокрема через розвиток стратегічного проекту КНР «Один пояс – один шлях», учасниками якого є близько 140 країн і 30 міжнародних організацій (Китай уклав близько 200 угод в рамках зазначеної ініціативи). Такі заходи дають можливість Китаю розвинути власний ринок.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, у 2019 році товарообіг між Україною та КНР становив 12,79 млрд доларів США та зріс на 30,4 % у порівнянні з минулим роком, при цьому експорт товарів з України до Китаю склав 3,59 млрд доларів США (+63,3 %), імпорт китайських товарів в Україну склав 9,20 млрд доларів США (+20,9 %). Негативне сальдо для України за цей період становило -5,61 млрд доларів США. У I кварталі 2020 року товарообіг між Україною та КНР становив 3,2 млрд доларів США. Експорт товарів з України до Китаю склав 1,3 млрд доларів США (+95,7 %), в той час як імпорт китайських товарів в Україну склав 1,9 млрд доларів США (-5,2 %). Негативне сальдо для України за цей період становило -0,6 млрд доларів США [3].

Китай сьогодні є де-факто другою економікою світу і одним з головних торговельних партнерів України. Проте сучасний рівень двосторонніх економічних відносин зводиться до простих експортно-імпортних

операцій і не включає стратегічних інвестицій в інфраструктуру чи створення виробничих потужностей. На нашу думку, слід надати основної уваги саме цьому напрямку співробітництва. Китай може стати активним учасником розбудови сучасної логістичної, зокрема, портової інфраструктури України (наприклад, портів Азовського моря, що є прибутковою та стратегічною справою для України), інвестором в енергетичну галузь (сонячна енергетика), високотехнологічне машинобудування (виробництво китайських автомобілів) тощо. Це дасть змогу збільшити кількість робочих місць, підтримати вітчизняного виробника, покращити екологічний стан нашої країни.

Таким чином, сьогодні є об'єктивний і реальний шанс використати можливості для якісного покращення взаємовигідного співробітництва із Китаєм, яке базуватиметься на взаємному доповненні економічних систем, врахуванні національних інтересів обох країн. Попри проблеми й існуючі виклики, від яких нині потерпає наша країна, український економічний, людський та інтелектуальний потенціал залишається значним та затребуваним. У цьому контексті спільне завдання державних структур, місцевих органів за влади та ділових кіл нашої країни – створення привабливих умов та зручної інфраструктури для іноземних, у тому числі для китайських інвесторів [4].

Отже, Україна і Китай надають важливого значення економічній взаємодії, зокрема у торговельній сфері. Китай належить до п'ятірки найбільш значимих торговельних партнерів України, що свідчить про високий потенціал. Бажаним є прихід китайських підприємств в Україну з інвестиціями у сфері сільського господарства, науки й техніки, розвитку інфраструктури, логістики, фінансів, електронної комерції тощо, що зумовило б інноваційний розвиток вітчизняних підприємств в конкурентному середовищі.

Існує досвід співпраці двох країн у безпековій сфері, освіті, прокладанні транспортних коридорів. Разом з тим, вважаємо за потрібне наголосити, що Китай є для України країною ризикової міграції.

Таким чином, відносини ці вже мають свою історію та надбання, є фактором геополітики. Важливо, щоб співпраця продовжувалась у напрямку не лише міждержавної взаємодії, а й взаємодії громадянських суспільств обох країн.

Література:

1. Кошовий С. А. Україна і КНР: на шляху до нової якості двосторонніх відносин. URL: <https://sinologist.com.ua/koshovij-s-a-ukrayina-i-knr-na-shlyahu-do-no/>
2. Кубів С. Україна та Китай наростили товарообіг, який за 11 місяців 2018 року склав \$8,82 млрд. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina->

kitaj-narostili-tovaroobig-yakij-za-11-misyaciv-2018-roku-sklav-882-mlrd-stepan-kubiv

3. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Китаєм. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem>

4. Україна та Китай мають значні перспективи посилення співпраці у «чистій» енергетиці, переробці сміття та сфері енергоефективності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-ta-kitaj-mayut-znachni-perspektivi-posilennya-spivpraci-u-chistij-energetici-pererobci-smittya-ta-sferi-energoefektivnosti>

УДК 94(510):327

Циватий В.Г.

ORCID:0000-0003-1505-7483,

кандидат історичних наук, доцент,

Заслужений працівник освіти України,

доцент кафедри історії світового українства,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

член правління Наукового товариства дослідників

історії дипломатії та міжнародних відносин,

м. Київ, Україна

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» КИТАЮ В УМОВАХ ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО СВІТОУСТРОЮ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І ДІАСПОРАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Ключові слова: зовнішня політика КНР, дипломатія, «м'яка сила», публічна дипломатія, гастрономічна дипломатія, превентивна дипломатія, інституціоналізація, діаспора, Китай.

Дипломатія Китаю має багатовікові історичні традиції та етапи інституціонального розвитку, які формувалися протягом кількох тисячоліть державотворення Піднебесної. В історії політичної думки та інституціонального розвитку органів зовнішніх зносин Китаю дипломатія завжди розглядалась як частина політичної та соціоінституціональної культури суспільства, як один з найголовніших засобів захисту інтересів держави [1, с. 26–29].

Публічна дипломатія, культурна дипломатія і гастрономічна дипломатія реалізуються за допомогою інструментарію «м'якої сили». «М'яка сила» є одним з найбільш ефективних і значущих засобів реалізації зовнішньополітичної стратегії для будь-якої держави, що претендує на роль одного із міжнародно-політичних центрів у системі міжнародних відносин в умовах поліцентричного світоустрою ХХІ століття. Не є винятком з цього правила і Китайська Народна Республіка (КНР) – один із планетарних лідерів, потужний міжнародно-політичний центр багатополярного (поліцентричного) сучасного світу.

До початку ХХІ століття «м'яка сила» (або «м'який вплив») китайської держави не була пріоритетним напрямом. Подальше зміцнення «жорсткої сили» без розвитку «м'якої сили» загрожувало призвести до негативних наслідків у міжнародно-політичному позиціонуванні КНР, оскільки сприяло б поширенню і зміцненню міфу про «китайську загрозу», укоріненню громадських упереджень і забобонів щодо Китаю і його політики. А це опосередковано позначилося б на можливості самої держави підтримувати і інституціонально розширювати торговельні та економічні зв'язки, здійснювати власний розвиток. Фактично можна говорити про те, що «м'яка сила» у зовнішній політиці та дипломатії КНР виступає в ролі потенціалу довіри і міжнародного іміджу країни, її здатності досягати своїх зовнішньополітичних цілей без застосування примусу або необхідних поступок [2, с. 119–132].

Зовнішня політика і дипломатія Китаю на сучасному етапі має багато інституціональних, регіональних і національних особливостей, зокрема – і у визначенні основних напрямів політики «м'якої сили» Китаю в умовах поліцентричного світоустрою ХХІ століття, основних механізмів та інструментів їх реалізації [3].

Із метою проведення комплексного аналізу доцільно виокремити основні напрями політики «м'якої сили», які враховують національну специфіку китайської «м'якої сили» і відрізняють її від традиційно-класичних складових «м'якої сили» (“soft *power*”), запропонованих у концепції Джозефа Ная, а саме: поширення і популяризація китайської мови; просування китайської традиційної класичної та сучасної культури; розширення освітніх і наукових контактів; розвиток економічних зв'язків, інвестування і науково-технічного співробітництва; сприяння міжнародному розвитку та міждержавним стосункам; розвиток публічної та народної дипломатії; підтримка співвітчизників за кордоном (діаспора) [4, с. 48–53].

Аналіз показав, що Інститути Конфуція є одним із найважливіших інструментів популяризації китайської мови, освіти, науки, культури і мистецтва. Китайські культурні центри та різноманітні культурні й культурно-просвітницькі заходи ефективно просувають традиційну

культуру Китаю у глобалізованому світі. Найефективнішою ілюстрацією успіху «м'якої сили» Китаю є поширення та розвиток міжнародного економічного співробітництва із зарубіжними державами, що досягається за допомогою таких інструментів і методів, як конгресно-виставкова діяльність і зовнішні інвестиції. Унікальні аспекти публічної дипломатії («м'якої сили») Китаю: поряд із класичним дипломатичним інструментарієм, використовується «дипломатія панд», кризова дипломатія і гастрономічна дипломатія.

Цікавим інструментом поширення «м'якої сили» Китаю є ексклюзивний китайський винахід, т. зв. «*пандова дипломатія*» (дипломатія панд). У рамках «пандової дипломатії» Китай направляє (дарує) у зарубіжні зоопарки представників великих панд. Поява панд у зарубіжних зоопарках викликає широкий суспільний інтерес і позитивним чином впливає на ставлення до Китаю. Більш того, Китай отримує значні доходи від подібної дипломатії [5].

З наданням міжнародної допомоги пов'язаний особливий спосіб просування «м'якої сили» Китаю – кризова дипломатія (*disaster diplomacy*) [6; 7] Розвиток китайської громадської дипломатії обмежується відсутністю ефективних недержавних механізмів, що функціонують у даній сфері. Проте Китай прагне максимізувати ефективність використання наявних державних органів громадської дипломатії [8].

Китай часто просуває свою «м'яку силу» через китайську діаспору (*huaqiao*) та інституціоналізує ці контакти і зв'язки, використовуючи нормативно-правову базу та потужні державні урядові механізми. Особливий інтерес являє собою і новий напрям китайської дипломатії сьогодення – концепція превентивної дипломатії як одного із інструментів зовнішньополітичної «м'якої сили» КНР [9].

Публічна дипломатія і політика «м'якої сили» сприймається керівництвом Китаю в якості не просто одного з найбільш ефективних засобів реалізації зовнішньополітичної стратегії, але є необхідним елементом поступального прогресивного розвитку країни. Серед пріоритетних завдань політики «м'якої сили» Китаю, спрямованих на досягнення визначених стратегічних цілей держави, необхідно виділити наступні: 1) створення ефективних і привабливих продуктів матеріальної та нематеріальної культури, розрахованих на внутрішнє і зовнішнє споживання; 2) формування і просування на внутрішній і міжнародній аренах китайських брендів окремих продуктів і галузей, а також китайської культури в цілому; 3) формулювання ціннісних наративів, що підвищують привабливість китайської культури і моделі розвитку в глобальному, регіональному і національному масштабах; 4) забезпечення комплексної присутності Китаю в цільових країнах за рахунок формування міцних економічних і культурних зв'язків у форматі системи «гуаньсі»; 5) підтримання безпеки та ефективності діяльності Китаю в цільових

країнах за допомогою надання фінансової та іншої допомоги, створення нових робочих місць і розвитку економік цільових країн; 6) розширення і популяризація мережі освітніх і культурних установ у цільових країнах; 7) збільшення числа іноземних студентів у закладах вищої освіти Китаю; 8) поглиблення і розширення ділових контактів з цільовими державами, у тому числі й з тими, що входять в орбіту впливу інших держав (як з метою диверсифікації власних зовнішньополітичних ресурсів, так і з метою отримання окремих преференцій у діалоговому процесі з акторами, зацікавленими у співпраці з відповідними цільовими державами); 9) зменшення впливу інших, конкуруючих акторів у цільових державах; 10) поліпшення зовнішньополітичного іміджу Китаю, зниження побоювань щодо посилення його позицій, підвищення ефективності представлення інтересів країни на міжнародній арені тощо [10].

Китайська діаспора (хуацяо) є найчисельнішою у світі. Наявність великої кількості співвітчизників за кордоном надає КНР потужний інструмент у поширенні своєї «м'якої сили» (діаспоральна дипломатія). Разом із тим діаспора є механізмом поширення чужої «м'якої сили» на КНР. «М'яка сила» у Китаї є стратегічним зовнішньополітичним ресурсом, що володіє високою практичною цінністю і дозволяє забезпечити умови для реалізації потенціалу публічної дипломатії та міжнародного лідерства КНР в політико-дипломатичних системах сучасності [11; 12, с. 269–280].

Таким чином, серед основних завдань китайської дипломатії можна виділити наступні: створення якнайкращих зовнішніх умов для збереження внутрішньополітичної стабільності та сталого економічного розвитку; мирне об'єднання з Тайванем та забезпечення територіальної цілісності держави; забезпечення мирних, стабільних відносин конструктивного партнерства із сусідніми державами; розвиток взаємовигідної співпраці із провідними державами світу; пріоритетність дипломатичного інструментарію «м'якої сили» для реалізації завдань публічної та культурної дипломатії.

Із багатьох переваг Китаю є одна з найважливіших – *мудрість*: можливо, саме вона з давніми віковими традиціями допомагає йому існувати й долати перешкоди в сучасних умовах. Великий Конфуцій, засновник давньокитайської філософії, задовго до кантівського імперативу навчав китайців: «*Чого собі не бажаєш, того й іншому не бажай*».

Література:

1. Цватий В. Г., Громико О. А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд ХХІ століття: (інституційний контекст). *Зовнішні справи*. 2014. № 8. С. 26–29.

2. Циватый В. Г. Политика и дипломатия Китая: взгляд из Украины // Украинско-китайские отношения: неизвестные страницы истории и современность / Отв. ред. И. Б. Матяш. К., 2016. С. 119–132.

3. Портяков В. Я. Становление Китая как ответственной глобальной державы: монография. М., 2013. 239 с.

4. Циватый В. Г. Дипломатія та дипломатична служба Китайської Народної Республіки в умовах глобалізаційного простору: інституційний аспект. *Зовнішні справи*. К., 2012. № 9. С. 48–53.

5. Zabarenko D. China says 5 more years of U.S.-Sino panda diplomacy. 2011. 20 January. www.reuters.com/article/2011/01/19/us-usa-china-pandas-idUSTRE70I7FL20110119 (дата входження: 14.10.2020).

6. <http://www.fmprc.gov.cn/chn/pds/wjb/zyzz/> 中华人民共和国外交部主要职责

7. http://www.gov.cn/gjjg/2005-08/01/content_18608.htm/ 中华人民共和国国务院

8. Галенович Ю. М. «Войны Нового Китая» и его дипломатическая служба. М., 2012.

9. <http://www.cpaffc.org.cn/jbqk/index.php> 中国人民对外友好协会简介

10. Україна – Китай. 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях»: монографія / за ред. О. М. Олійника. К., 2018. 392 с.

11. China Public Diplomacy Association established in Beijing // Официальный сайт Министерства иностранных дел КНР. www.fmprc.gov/eng/zxxx/t1003792.shtml (дата входження: 13.10.2020).

12. Циватый В. Г. Институционально-исторические традиции политико-дипломатических систем и дипломатии: социологический аспект // Социология дипломатии: Гипотеза, структура и тематические исследования: Монография / Милан Язбец, Вячеслав Циватый и др. Киев: Дипломатическая академия Украины при МИД Украины, 2015. С. 269–280.

Шамраєва В. М.

*доктор політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Закурдаєва О.В.

*викладач кафедри східних мов та міжкультурної комунікації
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КНР: ОСНОВНІ ЕТАПИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Ключові слова: Китай, зовнішня політика, міжнародні відносини, мирний розвиток.

В даний час Китай є важливим партнером України і відіграє значну роль у багатьох ключових питаннях глобального характеру. З моменту утворення КНР розвиток зовнішньої політики країни пройшов кілька стадій. Під керівництвом Ден Сяопіна Китай формував на міжнародній арені новий зовнішньополітичний імідж, який кардинально відрізнявся від попереднього, який асоціювався з ім'ям Мао Цзедуна. Саме тому сучасний етап зовнішньої політики КНР слід розглядати з періоду реформаторської діяльності Ден Сяопіна. Кожен наступний керівник висував свою концепцію, але зберігалася певна спадковість як внутрішньої, так і зовнішньої політики. В той же час на кожному новому етапі розвитку зовнішньополітичної стратегії КНР з'являлися і нові підходи.

Таким чином можна виокремити кілька основних періодів у сучасній зовнішній політиці офіційного Пекіну. Першим можна вважати період керівництва Ден Сяопіна (1980–1989). Головна концепція КНР «політика визначає всі сфери життя», запропонована Мао Цзедуну в 1958 р., була замінена концепцією «економіка визначає всі сфери життя». Як результат, змінилася лінія поведінки КНР на міжнародній арені: Ден Сяопін відмовився від зовнішньополітичної практики «експорту революції» в країни третього світу. У 1982 році на XII Загальнокитайському з'їзді КПК була сформульована основна ідея концепції «незалежної і самостійної зовнішньої політики» [1], в якій було відзначено, що мирна політика покликана забезпечити економічний розвиток КНР. Згодом дані принципи були включені в Конституцію КНР 1982 р.: «Китай послідовно

проводить незалежну і самостійну зовнішню політику, твердо дотримуються п'яти принципів – взаємної поваги суверенітету і територіальної цілісності, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи один одного, рівності і взаємної вигоди, мирного співіснування» [2].

В цілому зовнішня політика Китаю в період керівництва Ден Сяопіна відображала реалістичні підходи до ролі КНР у світі. Після розвалу соціалістичної системи в Європі і розпаду СРСР Ден Сяопін заявив: «Китай не претендує на статус наступника СРСР в керівництві світовим соціалістичним рухом. ... Ми повинні в своїй зовнішній політиці виходити з прагматичних міркувань користі для китайського народу. Не в інтересах Китаю ставати гегемоном і світовим лідером. Китай не зацікавлений в участі в будь-яких політичних союзах, що може призвести до втручання у внутрішні справи інших країн. Найважливіше для Китаю – це розвиток економіки» [3].

Хоча, за словами Ден Сяопіна, Китай не збирався ставати лідером, це не означало, що Китай не планував брати участь в міжнародних справах. 28 квітня 1992 р. під час розмови з питань розвитку Китаю Ден Сяопін заявив: «Ми повинні слідувати курсом «韬光养晦» («Не висовувати голову і приховувати в темряві свої можливості») протягом декількох років, щоб стати значимою політичною силою. В результаті міжнародний статус Китаю буде зовсім інший» [3, с. 1346].

Другим за хронологією став період правління Цзян Цземіня (1992–2003). У 1997 р. голова КНР Цзян Цземінь в своєму виступі на XV Загальнокитайському з'їзді КПК зазначив: «Китай буде дотримуватися зовнішньополітичної стратегії Ден Сяопіна, т. т. твердо дотримуватися мирного курсу, курсу самостійності і незалежності зовнішньої політики ... боротьби проти гегемонізму; ... не братиме участі в політичних союзах, в гонці озброєнь; ... буде мирно розвивати відносини з сусідніми країнами, зміцнювати співробітництво з країнами, що розвиваються» [4].

31 липня 2002 року китайська делегація під час регіонального форуму АСЕАН на рівні міністрів закордонних справ представила Документ про позицію КНР за новою концепцією безпеки [5]. Згідно з документом, новою концепцією безпеки Китаю стало «прагнення до забезпечення спільної безпеки шляхом взаємовигідного співробітництва на основі відмови від односторонньої безпеки». У новому підході об'єдналися національна безпека і міжнародна безпека, виявилися пов'язаними і взаємообумовленими загрози національній безпеці КНР і глобальні загрози [6].

У листопаді 2002 року Цзян Цземінь заявив, що метою зовнішньої політики Китаю є «захист миру в усьому світі і сприяння спільному розвитку». Він підкреслив, що в області економіки необхідно розвиватися спільно з іншими країнами; з проблем безпеки – просувати «нову

концепцію безпеки», засновану на рівності, взаємній довірі та вигоді, взаємодії [7].

Передостаннім за хронологією став період керівництва Ху Цзіньтао (2003–2013). Ху Цзіньтао змінив Цзян Цземіня на посаді голови КНР в 2003 р. Основою політичної стратегії адміністрації Ху Цзіньтао на наступні 10 років стали положення: «гармонійне суспільство» у внутрішній політиці; «Мирний розвиток» у зовнішній політиці. Була висунута зовнішньополітична теза «мирне піднесення», вперше озвучена віце-ректором Центральної школи КПК Джен Бідіан в 2003 р. [8]. У тому ж році під час офіційного візиту в США прем'єр Держради КНР Вень Цзябао вперше виклав цю доктрину на державному рівні у виступі в Гарвардському університеті. За його словами, Китай є країною, що розвивається, розвиток якої в основному залежить від власної інноваційної системи, від внутрішнього ринку [9], тому «мирне піднесення» не заважатиме іншим державам і не може представляти для будь-кого загрозу. Щоб уникнути подвійних трактувань терміну в західних ЗМІ з другого півріччя 2004 р., теза зовнішньої політики «мирне піднесення» був замінений на «мирний розвиток».

У 2011 р. прес-канцелярія Держради КНР опублікувала Білу книгу «Мирний розвиток Китаю». Біла книга підрозділяється на п'ять частин, в яких викладені теоретичні основи ідеї мирного шляху розвитку Китаю, загальні цілі, стратегія зовнішньої політики, світове значення мирного розвитку [10].

Новітній став період керівництва Сі Цзіньпіна (2013 – теперішній час). У листопаді 2012 р. відбувся XVIII з'їзд КПК в Пекіні. В результаті до влади прийшло «п'яте покоління» керівників на чолі з Генеральним секретарем ЦК КПК Сі Цзіньпіном. У своєму виступі на заключному засіданні Загальнокитайських зборів народних представників 12-го скликання в 2013 р. Сі Цзіньпін згадав про «китайську мрію». За його словами, «китайська мрія» дозволить Китаю реалізувати наступне: «... Досягти цілей всеосяжної побудови середньозаможного суспільства; стати соціалістичною країною, процвітаючою, демократичною, цивілізованою і гармонійною; реалізувати велике відродження китайської національної свідомості» [11].

Важливо підкреслити, що дана концепція включає в себе завдання як внутрішньої, так і зовнішньої політики. «Китайська мрія» Сі Цзіньпіна фактично спадкує принципи, закладені в ідеї «мирного розвитку». У доповіді на XVIII з'їзді КПК було заявлено, що Китай буде твердо дотримуватися курсу мирного розвитку, курсу самостійності і незалежності зовнішньої політики. Мирний розвиток і взаємовигідна співпраця є важливими тенденціями розвитку зовнішньої політики Китаю.

Підводячи підсумок розгляду основних етапів еволюції зовнішньополітичної діяльності КНР, важливо відзначити, що основним моментом стала модернізаційна концепція Ден Сяопіна. Була сформульована ідея «незалежної і самостійної зовнішньої політики», основною метою якої став прискорений економічний розвиток Китаю. Фактично країна відмовилася від експансіоністських ідей Мао Цзедуна і пішла по шляху прагматичної політики підвищення зовнішньоекономічного значення Китаю.

Наступні керівники КНР висували свої концепції, які ефективно розвивали основоположні принципи Ден Сяопіна. Так, третє покоління керівників на чолі з Цзян Цземінем в основу своєї політики поклало доктрину «нової системи безпеки», що знайшло продовження в політичній лінії Ху Цзіньтао (четверте покоління керівників КНР), який запропонував розглядати безпеку КНР в прямій залежності від принципів «мирного розвитку». Особливу увагу заслуговує сучасна зовнішньополітична лінія КНР, яка визначається поняттям «китайська мрія», що має на увазі в трактуванні Сі Цзіньпіна – необхідність такої зовнішньої політики Китаю, яка не тільки сприяла б підвищенню авторитету країни в світі, але і дала б можливість значно вплинути на піднесення життєвого рівня китайського народу.

Література:

1. Вступна промова Ден Сяопіна на XII Загальнокитайському з'їзді КПК. (Кит.). URL: http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64565/65448/442949_5.html.
2. Конституція КНР 1982 р. (Кит.)
3. 邓小平年谱 (1975–1997) [Хроніка Ден Сяопіна (1975–1997)]. Пекін, 2004. 1383 с.
4. Доповідь Цзян Цземіня на XV Загальнокитайському з'їзді КПК. (Кит.). URL: <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64568/65445/4526285.html>.
5. Документ щодо позиції КНР з нової концепції безпеки. (Кит.). URL: <http://www.mfa.gov.cn/chn//pds/ziliao/tytj/t4549.htm>.
6. Китайская делегация представляет на региональный форум АСЕАН Документ о позиции КНР по новой концепции безопасности. URL: http://russian.china.org.cn/news/txt/2002-08/02/content_2038188.htm.
7. Доклад Цзян Цземіня на XVI Всекитайском съезде КПК. (Кит.). URL: <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64569/65444/4429125.html>.
8. 郑必坚：中国和平崛起新道路和亚洲的未来 [Джен Бідіан. Новий шлях китайського «мирного піднесення» і азіатське майбутнє]. (Кит.). URL: http://news.xinhuanet.com/newscenter/2003-11/24/content_1195240.htm.
9. Remarks of Chinese Premier Wen Jiabao: “Turning Your Eyes to China”. URL: <http://news.harvard.edu/gazette/2003/12.11/10-wenspeech.html>.

10. 白皮书《中国的和平发展》. 中华人民共和国 国务院 [Біла книга. Мирний розвиток Китаю]. (Кит.). 6 сент. 2011. URL: http://www.scio.gov.cn/zfbps/ndhf/2011/Document/1000032/1000032_1.htm.

11. 中国梦, 人民的梦 -- 国家主席习近平在十二届 全国人大一次会议闭幕会讲话 [Китайська мрія, мрія народу. Виступ Сі Цзіньпіня]. (Кит.). URL: <http://lianghui.people.com.cn/2013npc/n/2013/0317/c357183-20816399.html>.

УДК 94(510:4):339.02-042.3

Шутова А.О.

студентка

*Російський державний гуманітарний університет
м. Москва, Російська Федерація*

ПОСТУП КНР НА ЗАХІД: РОЗШИРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ВПЛИВУ В ЄС

Ключові слова: Китай, ЄС, економічне розширення, інвестиції, торгівля.

На сьогодні Європейський Союз зіштовхується зі зростаючим впливом КНР, яка стрімко розширює свої позиції в економічній та торговельній сфері. Вироблення єдиної концепції реагування на поступ Китаю в Європу є досить складним питанням, що спричинено різним економічним рівнем держав-членів ЄС, а також тим, що окремі країни, з менш конкурентоспроможною економікою, позитивно розглядають можливість партнерства з Китаєм з метою поліпшення економічного показника країни. Отже, поки не існує єдиної відповіді ЄС на економічну і торговельну політику Китаю в Європі, Пекін швидко зміцнює свої позиції на європейському напрямку за допомогою гнучкої економічної політики і збільшує свою присутність в регіоні.

Робота спрямована на дослідження економічного розширення впливу Китаю на європейському напрямку, а також, на пошук проблемних зон в політиці ЄС, що не дозволяють виробити єдину стратегію реагування на дії Пекіна. Тема актуальна в рамках дослідження проблемних зон у відношеннях КНР і ЄС.

У 2013 р. голова КНР Сі Цзіньпін вперше заявив про нову ініціативу КНР «Один пояс-Один шлях» (BRI), яка на той момент оцінювалася більш ніж в 900 млрд. євро. Даний проект об'єднує Європу і Азію єдиним торговим маршрутом і складається з трьох торгових шляхів.

Перший відроджує Шовковий шлях Китаю від Синаю до Риму й проходить через Росію, Іран, Східну Азію, Африку. Морський шлях об'єднує Китай з Середземним морем через Індійський океан, Аравійське море і Червоне море. Третій шлях – цифровий, він поєднує не тільки всіх учасників Шовкового шляху, але і є відкритим для будь-якої держави, яка бажає співпрацювати в торговельній сфері з Китаєм.

Важливою є стратегія Китаю «Перлове намисто», яка спрямована на придбання стратегічно значущих портів Європи та Азії з метою розширення свого економічного потенціалу, а також на утворення вигідної для Китаю транспортної та енергетичної інфраструктури [2].

Торговельне та економічне проникнення Китаю в Європу почалося з придбання акцій порту Пірей в Греції китайською компанією COSCO в 2010 р., яка у 2016 р. вже володіла 51 % акцій і контролювала торговий оборот порту [3]. COSCO систематично інвестує і модернізує порт, внаслідок чого Пірей швидко стає центральним торговим вузлом Східного Середземномор'я. На першому форумі міжнародного співробітництва "Один пояс-один шлях" у травні 2017 р. Сі Цзіньпін у своєму виступі приділив особливу увагу порту Пірей, а COSCO поставила за мету на наступне десятиліття подвоїти розвантажувальні потужності порту. У січні 2018 р. компанія представила план великих інвестицій, у якому пріоритетними напрямками є модернізація логістики, управління, а також будівництво інфраструктури. Китайська компанія Fosun взяла участь у розробці проекту Афінської Рів'єри – проекту, спрямованого на модернізацію старого афінського аеропорту – Еллінікона [2]. Так, в рамках BRI COSCO виконує функцію реалізації політичних та економічних інтересів Пекіна в Європі, швидко збільшуючи економічний вплив Китаю в регіоні.

Свою зацікавленість у європейському напрямку голова КНР Сі Цзіньпін продемонстрував наприкінці березня 2014 р., коли відвідав Німеччину, Францію, Бельгію, Голландію, штаб-квартири ЄС та ЮНЕСКО. В ході візиту Сі Цзіньпін, крім нової концепції з ядерної безпеки КНР, представив також «нову концепцію партнерства» з Європою. У цьому проєкті Китай розглядає Європу як частину Євразійського партнерства і закликає перейти до співпраці з більш «стратегічним змістом» в рамках ініціативи «Один пояс-Один шлях». Така заява китайської сторони була неоднозначно сприйнятою державами-членами ЄС, водночас вона продемонструвала зростаючу активність Китаю на міжнародній арені як одного з лідерів світової економіки [1, с. 154–161].

Ще більшу настороженість і негативну реакцію з боку ЄС на концепцію «Один пояс-Один шлях» викликали саміти КНР з країнами Східної та Центральної Європи «Формат 16+1», що проводяться з 2012 р. На першому саміті Китай представив «12 заходів Китаю для заохочення дружнього співробітництва з країнами Центральної та Східної Європи», що гарантують надання кредитів, студентський обмін, партнерство в

науково-дослідній, культурній, туристичній сферах тощо. Співпраця переважно має інвестиційний, торговий, економічний характер і вже є результативною: обсяг взаємної торгівлі з показника в 43,9 млрд.дол. у 2010 р. зріс до 68 млрд. дол. у 2017 р., а на території балканських держав інвестується будівництво залізниці Будапешт-Белград, траса E763 в Сербії тощо. Важливо відзначити, що близько 80 % інвестицій для Балкан Китай виділяє у формі кредитування, внаслідок чого на 2018 р. 40 % зовнішнього боргу Чорногорії належить Китаю, Македонії – 20 %. Сербію Пекін розглядає як вигідного учасника цифрового Шовкового шляху, оскільки в 2017 р. Белград підписав контракт про постачання в Сербію системи спостереження «Безпечне місто». Китайська компанія China Everbright Group профінансувала будівництво нафтопереробного заводу в Албанії, на частку якого припадає 95 % сирової нафти держави. Реакція ЄС на стрімке розширення позицій Пекіна на Балканах вкрай негативна: країни-лідери Європи закликають лідерів Балкан переглянути співпрацю з Китаєм в таких глобальних масштабах [4]. 3 квітня 2019 р. Італія стала першою країною G7, яка приєдналася до ініціативи «Один пояс-Один шлях», а через місяць і Греція приєдналася до групи «Формат 17+1», що отримало різку критику з боку Німеччини, Франції та Брюсселя [3]. Таким чином, інвестування в «Формат 17+1», кредитування Балкан та інших країн спричинили зміцнення політичної значимості Китаю в Європі шляхом економічного тиску.

Позиції держав Європи відносно питання партнерства з Китаєм в глобальному проєкті розділилися: найбільш розвинені в економічному аспекті країни ЄС розглядають дану можливість як загрозу для своєї економічної стабільності, а країни з менш розвинутою економікою, навпаки, націлені на співробітництво. Греція та Італія гостро потребують нових інвестицій і розвитку інфраструктури, через що глави держав не концентрують свою увагу на численних застереженнях ЄС про поступове потрапляння в економічну і політичну залежність від КНР [2]. Попри те що країни Західних Балкан приєдналися до Договору про енергетичне співтовариство в рамках процесу інтеграції з ЄС, водночас вони активно співпрацюють з китайською стороною в рамках будівництва вугільної інфраструктури. Згідно з пунктами договору держави-кандидати на членство в ЄС повинні відмовитися від побудови нових вугільних заводів, а також до 2030 р., від інвестування у вугільну промисловість. Проте на вересень 2019 р. у п'яти балканських країнах працювало близько тридцяти енергоблоків на вугіллі, а в листопаді 2017 р. боснійська електроенергетична компанія Elektroprivreda BiH взяла в Китаю кредит в 700 млн.євро для завершення будівництва теплоелектростанції в Тузлі. Таким чином, економічна діяльність Китаю в рамках ініціативи «Один пояс-Один шлях» підриває вплив ЄС на Балканах і пропонує

альтернативний шлях розвитку, незважаючи на все ще наявне бажання окремих балканських держав стати членом ЄС [3].

Брюссель у відповідь на дії Пекіна на Балканах в кінці 2018 р. опублікував ««Connecting Europe & Asia: The EU Strategy», що є альтернативою «Один пояс-Один шлях» і спрямована на зміцнення енергетичних і транспортних зв'язків між Європою і Азією [4]. Також європейські противники економічного зближення з Китаєм побоюються збільшення торгового дефіциту: у 2018 р. негативне сальдо для ЄС склало 185 млрд. євро [2]. У березні 2019 р. Європейська комісія випустила Білу книгу, де назвала Китай системним економічним конкурентом, ознаменувавши зрушення в європейській політиці в питанні вирішення проблеми економічного поступу КНР на Захід.[4]. Такі активні кроки щодо зміни політики Брюсселя у відносинах з Пекіном підтверджують зростання економічного впливу Китаю в регіоні.

Ситуація ускладнюється не тільки через відсутність єдиної позиції з питання економічного співробітництва з Китаєм серед членів ЄС, а й унаслідок внутрішньої відносної нестабільності в Європі. У 2019 р. головним питанням для ЄС був Brexit, у Франції регулярно спалахували протести, коаліційний уряд Німеччини ослаб [4]. У цей час Пекін просував свої інтереси на європейському напрямку через надання економічної допомоги та кредитування менш розвиненим економікам Європи.

Таким чином, гнучка і продумана економічна політика Китаю дозволяє швидкими темпами реалізовувати ініціативу «Один пояс-Один шлях» на європейському напрямку. ЄС необхідно переглянути свою економічну стратегію і найближчим часом виробити єдину політику реагування і оптимальної співпраці з китайською стороною, а також вирішити ряд внутрішніх протиріч для запобігання загрози своєї економічної стабільності.

Література:

1. Виноградов А. О. Европейский визит Си Цзиньпина: новая китайская дипломатия в действии. *Китай в мировой и региональной политике. История и современность*. 2014. № 19. С. 154–161.
2. Pelagidis T. China's backdoor to Europe. *Brookings Institution*. 2019. URL: <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2019/04/15/chinas-backdoor-to-europe/> (дата звернення: 13.10.2020).
3. Harold S.W. China's Footprint in Europe. *RAND Corporation*. 2020. URL: <https://www.rand.org/blog/2020/01/chinas-footprint-in-europe.html> (дата звернення: 12.10.2020).
4. Smith J., Taussig T. Europe needs a China strategy; Brussels needs to shape it. *Brookings Institution*. 2020. URL: <https://www.brookings.edu/>

blog/order-from-chaos/2020/02/10/europe-needs-a-china-strategy-brussels-needs-to-shape-it/ (дата звернення: 13.10.2020).

УДК 339.9:338.48

Яструбський М.Я.

ORCID: 0000-0002-8032-4501

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку та аналізу,
керівник Центру китайсько-української співпраці
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Малюга Л.А.

ORCID: 0000-0002-9548-1067

*магістр географічного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ І НАПРЯМКИ КИТАЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ СПІВПРАЦІ В ЕКОНОМІЧНІЙ, НАУКОВО-ОСВІТНІЙ І КУЛЬТУРНІЙ СФЕРАХ

Ключові слова: економічний розвиток, науково-освітня сфера, культурний обмін, українсько-китайська співпраця, перспективи розвитку.

З часу встановлення дипломатичних відносин між Китаєм та Україною докладено чимало зусиль для розбудови повномасштабного співробітництва в найрізноманітніших сферах: торговельно-економічній, науково-технічній, культурній, космічній, сільськогосподарській, освітній, туристичній тощо. Пріоритетність китайського напрямку для зовнішньої політики нашої держави визначається передусім значною політичною й економічною вагою Китаю у світі, можливістю впливу КНР на події в глобальному та регіональному масштабах, перспективністю китайського внутрішнього ринку для широкого спектру товарів вітчизняного виробництва.

Існують великі можливості для розширення двосторонньої співпраці в науково-освітній і культурній галузях. Українські та китайські заклади вищої освіти активізують студентські обміни й обміни науковцями та викладачами. Серед дослідницьких установ, що працюють на українсь-

кому напрямку, значну роль відіграють: Шевченківський центр українсько-китайських культурних зв'язків університету іноземних мов у Тяньцзіні, дослідницькі центри України при педагогічному університеті в Чжецзяні, а також при університетах іноземних мов у Даляні, Ухані, Шанхаї, які фінансуються за рахунок державного бюджету КНР [1].

Упродовж останніх років спостерігається активізація участі України в культурних і мистецьких заходах, що проходять у Китаї. Зокрема, це представлення культурної спадщини України, презентації українських музичних колективів, культурно-мистецькі виставки, кінопокази, «Дні культури України» та інші заходи, спрямовані на поглиблення українсько-китайської культурно-гуманітарної співпраці.

У 2016 році в Пекіні відкрито художній музей Тараса Шевченка. Окремо варто наголосити, що його створення не фінансувала українська діаспора, це виключно заслуга китайської сторони. Музей функціонує як майданчик для постійної експозиції, а також тимчасових виставок, які знайомлять із роботами сучасних китайських і українських художників, скульпторів та фотографів.

У 2017 році китайські туроператори в рамках промотуру Україною відвідали Львівщину. Організаторами загальноукраїнського промотуру виступили 13 українських туроператорів, об'єднаних під егідою Асоціації індустрії гостинності України, спільно з місцевою владою та бізнесом [2]. Під час зустрічі урядових делегацій обговорювалися питання зміцнення міждержавних взаємин, встановлення побратимських стосунків між Львовом та Ченду, актуалізувалось питання поширення інформації про Львівську область через українські культурні центри в Китаї, а також включення Львова до великого туру європейськими столицями.

Того ж таки року Львів і Ченду підписали меморандум, що підтверджує їхнє побратимство [3]. Мери обговорили можливість авіасполучення між містами, домовилися про відкриття Інституту Конфуція, співпрацю у сфері науки та культури між університетами та науково-дослідними інститутами та медичного туризму.

У січні 2020 року делегація Львівської політехніки, для якої міжнародний освітній і науковий простір є одним із пріоритетних напрямків стратегії перспективного розвитку, взяла участь у Саміті китайсько-українського освітньо-культурного обміну. Китайські заклади вищої освіти посідають високі позиції у визнаних міжнародних рейтингах університетів світу, що визначає зацікавленість української сторони в налагодженні освітньої і наукової мобільності.

Назвемо кілька об'єктивних чинників тісного розвитку двосторонніх відносин у довгостроковій перспективі:

1) національний дух, який живлять відкритість та терпимість: українці та китайці прагнуть дізнатися більше про популярну культуру інших країн;

- 2) обидва народи мають давню історію та багату культуру;
- 3) обидві країни зіткнулися з непростим завданням національного розвитку та відродження.

Спільним для народів обох країн є досягнення розвитку держави та процвітання й благополуччя народу і це дає відчуття взаєморозуміння.

Проте мають місце чинники, які гальмують повноцінну реалізацію на сучасному етапі розвитку двосторонніх відносин, потенціалу міжнародного співробітництва Китайської Народної Республіки та України. До них належать:

- недостатня увага до Китаю з боку Уряду та МЗС України;
- відсутність дієвої координації з боку Уряду, діяльності міністерств та відомств на китайському напрямі;
- слабка роз'яснювальна робота з боку зовнішньополітичного відомства України щодо сенсу та кінцевої мети соціально-політичних перетворень у нашій державі (наприклад, китайці з розумінням ставляться до десовєтизації як відмови від негативного спадку СРСР, але не розуміють декомунізації);
- негативний корупційний «спадок» як невід'ємна складова всіх великих двосторонніх проєктів, а також намагання «захопити», китайський напрям;
- відверте ігнорування китайських пропозицій і проєктів а подекуди навіть свідомо протидія українсько-китайському співробітництву з боку частини українського чиновництва та деяких регіональних еліт;
- інші об'єктивні причини (відсутність зручної логістики, висока вартість перельотів, наявність візових бар'єрів, низький дохід громадян тощо).

На сьогодні спостерігається зростання у світі антикитайських настроїв (синофобії). І хоч глобального конфлікту очікувати не варто, для Китаю це є реальним ризиком, принаймні в деяких регіонах.

Популярні серед українських громадян туристичні маршрути територією Китаю пролягають через такі великі міста, як Пекін, Шанхай, Гуанчжоу. Чимале зацікавлення викликають міста, що мають культурне значення, зокрема Харбін, Сучжоу, Нанкін, Шенжень та ін. Апробовано чартерну програму на острів Хайнань, який є морським курортом та має значний курортний потенціал. Крім того, великим попитом користуються виставки, які проходять у Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу.

Серйозним випробуванням для культурно-освітніх взаємин обох країн стала боротьба з пандемією, що призвела до запровадження суворих обмежень в плані комунікації та обмінних процесів. Це негативно вплинуло на розвиток науково-освітніх і культурних програм, призвело до їх припинення, а подекуди й повного згорання. Зрозуміло, що безпека й здоров'я громадян обох країн є пріоритетними в

порівнянні з іншими напрацюваннями. Водночас не варто нехтувати програмами перспективного розвитку, які мають мати місце навіть в умовах карантинних обмежень.

Оскільки Україна зацікавлена у розширенні взаємин з КНР, дуже важливо приділити більше уваги вивченню культурних і ментальних особливостей Китаю, історія якого налічує понад п'ять тисячоліть і пов'язана з низкою притаманних китайській цивілізації традицій, які гармонійно поєднуються з філософською світоглядністю. Без вивчення мови, культури, ментальних особливостей китайської цивілізації неможлива повноцінна співпраця в інших сферах, в тому числі економічній, на якій в сучасних умовах зосереджена найбільша увага.

Загальновідомо, що все невідоме насторожує, лякає. У культурно світоглядних особливостях китайської ментальності є багато незвичного, незрозумілого для європейської цивілізації, хоча при поверхневому підході все здається просто і ясно. Для досягнення глибинного порозуміння необхідно вивчати мову, культуру, історичні особливості народу, якому вдалось, пройшовши через невимовні випробування, піднятися у світовому масштабі на лідируючі позиції в економічній сфері, зберігши при цьому свою самобутність, культурні особливості й ідентичність. Ця місія відведена освітній сфері. На її плечі лягає відповідальність за підготовку не лише окремих фахівців-східнознавців, а виховання молодого покоління, яке з розумінням буде ставитись до об'єктивних процесів, що відбуваються на глобальному рівні.

Література:

1. Кошовий С. А. Україна і КНР: на шлях до нової якості двосторонніх відносин. *Україна – Китай*. 2017. № 1(7). URL: <https://sinologist.com.ua/koshovij-s-a-ukrayina-i-knr-na-shlyahu-do-no/>
2. Loda.gov.ua. URL: <https://loda.gov.ua/news?id=28264>
3. Zaxid.net. URL : https://zaxid.net/lviv_razom_z_kitayskim_mistom_chendu_rozvivatime_innovatsiyi_ta_medichniy_turizm_n1491175

UDC [343.352:316+342:321:316]:(510)

Garnyk L.P.

ORCID: 0000-0003-0983-9323

*PhD (Political Science), Associate Professor,
Department of Entrepreneurship, Trade and Commodity Expertise,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine*

Vitkovskiy Y.P.

ORCID: 0000-0001-5806-8671

*PhD (Economic Science), Associate Professor,
Vice-rector on scientific – pedagogical work and international relations,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
Kharkiv, Ukraine*

Snihurova I.I.

ORCID: 0000-0003-1284-1395

*Senior lecturer of Ukrainian,
Russian Languages and Applied Linguistics Department,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,
Kharkiv, Ukraine*

Mishchenko O.O.

ORCID: 0000-0003-1901-8385

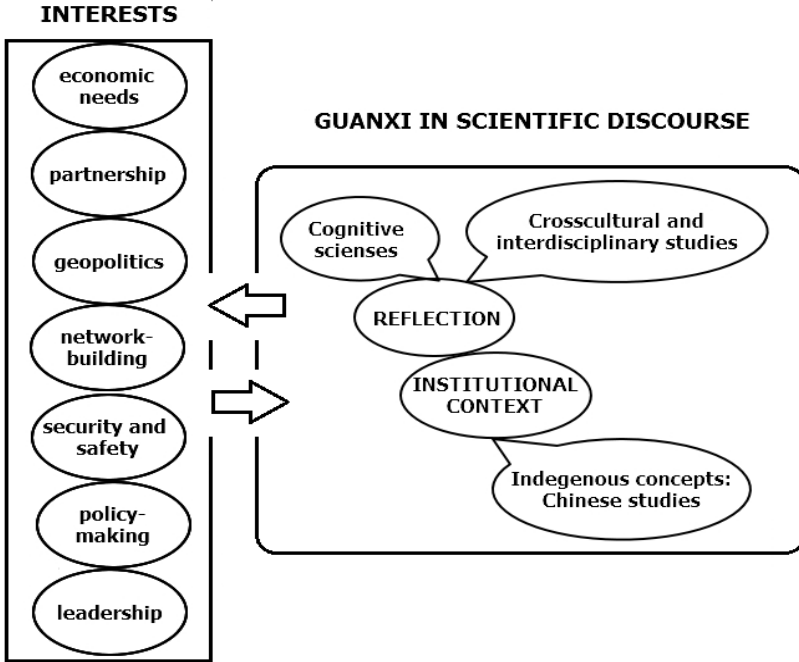
*4th year BA Student, Department of Entrepreneurship,
Trade and Commodity Expertise,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,
Kharkiv, Ukraine*

**GUANXI: CHINESE SOCIAL NETWORKS BUILDING
IN PRISM OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS**

Key words: social networks, guanxi, analytical instruments, neo-tribe, Ukrainian school of archetypes, international economic relations, innovations, strategic management.

Within last decades Chinese scholars and their foreign colleagues demonstrate high interest to interdisciplinary studies of social networks on local (national) and global levels especially to enrich analytical toolkit for evaluation and analysis of sophisticated dilemmas of coherence between theoretical and applied aspects of modern international economic relations and relevant policy-making processes.

Frameworks of our research traditionally include instruments proposed by members of Ukrainian School of Archetypes and their foreign colleagues whose works are based on interdisciplinary approach evaluation of societal domain phenomena as like as Chinese “guanxi” (see figure 1).

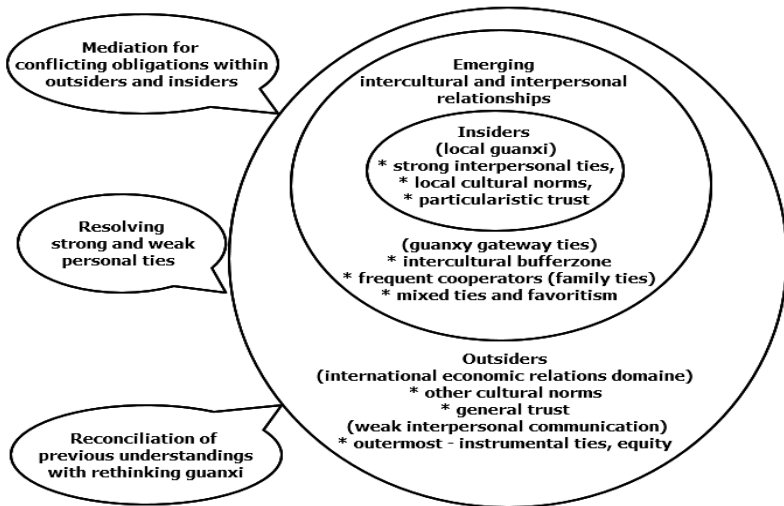

Fig. 1. Guanxi in western scientific discourse

Chinese term “guanxi” (kuan-hsi) can be translated as relationship and be interpreted as particularistic ties that are based on ascribed or primordial traits as like as kinship, nepotism, native place, ethnicity and achieved characteristics as attending the same educational institution (i.e. alumni unions), serving together in the same military unit or having shared experiences and doing business together [7, p. 6]. Close to guanxi term “guanxixue” means art of manipulating and utilizing and are close to described in our earlier works relevant postmodern concept of strategic management [3, p. 515–519]. Also this term has negative meaning “going through the black door” to solve required issue if there are any legal way to do this. Thus, Western concept of informal and usually illegal social networks building is synonymic to “guanxiwang”. Japanese “kankei”, Korean “kwankye” and Chinese “guanxi” are equivalent interpretations of main societal archetype formed under

influence of Confucianism – personal network building (social capital) by means of stratagems constellation. Such phenomenon we can find also in other societies with dominated collectivist cultures (Italy, Israel, Ukraine, Russia and etc.), where kinship is key social resource originated from sacral space, because of even the most desacralized existence still preserves traces of a religious valorization of the world [2, p. 23]. Concerning to domain of international economic relations, if politicization of social network building was implemented into transnational NGOs, social movements or international institutions as well as into interpersonal connections, we have got in result transnational self-organized groups operating across borders and able to solve problems and lobby economic interests or even political institutions [1, p. 79]. Interest to “guanxi” in western scientific discourse (see figure 2) originates since late 1970^s when country leaders have opened China to outside world.

GUANXI AS PART OF CHINESE SOCIETAL DOMAIN

Fig. 2. Guanxi as part of Chinese societal domain

[5, p. 63–67]

Insiders have noticed that postmodern Chinese culture is deeply coherent with sacral space, that emphasizes interpersonal relationships, especially clanship and guanxi phenomenon (people relying on social connections) is societal implementation of Confucian values, where people recognize it as background for creation of needed social resources. From this viewpoint contemporary China business model is based on Confucian heritage (clanship culture) represented into personal relationships and social orders build on blood ties (family units) and emotions.

Here traditionally family relationships have priority over other social ones tied through contracts. That is why phenomenon of “guanxi” always starts from inside the family, then ventures to outside acquaintances: people choose to believe insiders (people with whom they share guanxi) rather than outsiders (people with whom they don’t share guanxi).

Contemporary viewpoint on “guanxi” as kind of social capital within interdisciplinary studies of intercultural interactions (i.e. international economic relations) is coherent to postmodern concept of neo-tribalism described in work of Michael Maffesoli named “From society to tribal communities”. Neotribalism as sociological concept which postulates that human beings have evolved to live in tribal society, as opposed to mass society, because of natural form of social networks constituting is new tribe [6, p. 742-743]. If such interpretation of neotribalism as societal phenomena in global scope we try to compare with “guanxi” as general archetype of foreign policy-making and net-work building within space of international economic relations, then it will be opposite to classical patrimonial and neopatrimonial societal matrixes with constant (static) elements – hierarchy (i.e. cast system in India) and forms of getting marginal loyalty (i.e. bribery, nepotism and etc.). For example, classical patrimonial multinational society of United Arab Emirates [4, p. 299], where 10 % of population is citizens and other 90 % – permanent or temporary residents of the country with absence of political and limited economic rights. The same situation is observed in other oil monarchies of Persian Gulf: even in 21st century these countries stay in the shadow of their historical heritage based on kinship and clan interests that reflects on economic aspects of international and local policy-making and societal matrix in general [4, p. 105]. Thus, phenomena of “guanxi” can be observed as core subject of applied interdisciplinary research on international economic relations, strategic management of innovative entrepreneurship and other relevant fields. The same practices as like as “guanxi” we can find out in different communities and cultures, where national ineffective legal system forces companies to seek an alternative means to get trust and deal beyond business cycle hierarchy. Such system takes a time to settle legal business clashes and sometimes can be manipulated to lobby private interests.

References:

1. Caldor M. *New and Old Wars*. Cambridge: Polity Press, 2006. 231 p.
2. Eliade M. *The Sacred and the Profane: the Nature of Religion* / translated from the French by W.R. Trask. Orlando: A Harvest book, Harcourt, Inc., 1959. 256 p.
3. *Game of stratagems: archetypal nature of success strategies building* / L. Garnyk [et al.] // *Fundamental and applied researches: contemporary scientific and practical solutions and approaches*. Interdisciplinary prospects.

[Vol. 5]: [coll. the art. of the participants of the 5th Intern. Sci.-practical conf.], October 25, 2019, Baku – Banska Bystrica – Uzhhorod – Kherson / ed.: A. Dushniy[et al.] ; Azerbaijan National Academy of Sciences Institute of Philosophy [et al.]. Drogobych: Prosvit, 2019. P. 514–523.

5. Herb M. All in the Family: Absolutism, Revolution and Democracy in Middle Eastern Monarchies. Albany: State University of New York press, 1999. 325 p.

6. Leung T., Wong Y.H. Guanxi: Relationship Marketing in a Chinese Context. New York: Routledge, 2013. 248 p.

7. Maffesoli M. From Society to Tribal Communities. *The Sociological Review*, 2016. Vol.64. P. 739–747. DOI:10.1111/1467-954X.12434.

8. Social Connections in China: Institutions, Culture, and the Changing Nature of Guanxi / T. Gold, T.B. Gold, D. Guthrie, D. Wank. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 275 p.

UDC 314.15

Gurova D.D.

ORCID: 0000-0002-3180-0348

Ph.D., Associate Professor of Tourism,

Hotel and Restaurant Business

National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Zaporizhzhia, Ukraine

Lebid O.S.

Student of Tourism, Hotel and Restaurant Business

National University «Zaporizhzhia Polytechnic»

Zaporizhzhia, Ukraine

CHINA'S DEMOGRAPHIC POLICY: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY

Key words: China, demographic policy, tradition, growth of population, aging.

The rapid growth of the Chinese economy over the past thirty years has been driven by cheap labor and cheap natural resources. Modernization of modern China is based on accelerated industrialization, which requires more and more resource consumption. But it does not carry the potential for development, since there are no basic technologies and competition. In addition, problems in the management of society are also noticeable, since

it can be argued that in general it lags behind economic development and social progress. Let us consider them in more detail using the example of the country's demographic policy.

Since the 70s of the XX century China has made significant progress in implementing family planning policies. According to Chinese demographers and UN experts, the leadership of China has succeeded in carrying out a balanced development of the most populous country in the world, reducing the rate of population growth, preventing an increase in its population by 400 million people, improving the quality of the population, significantly raising the standard of living of citizens, alleviating the problem of scarcity the degree of demographic pressure on the environment, which ultimately created favorable conditions for rapid economic growth in the post-reform decades [1, p. 33].

In China, in a short historical timeframe – less than 40 years – as a result of effective birth control, an accelerated demographic transition has taken place from the traditional model of population reproduction with high fertility and mortality to a modern model characterized by low fertility and mortality, low population growth, and age transformation, the structure of the population in favor of older age groups and a gradual reduction in the share of the working-age population [2].

However, it must be admitted that China's demographic policy from the very beginning presupposed numerous exceptions. Fertility restrictions did not apply to small national minorities. Following this, the provincial leaders began to make their regional additions to the general rule. Somewhat later, rural families, where the first child was a girl, were allowed to give birth to a second child. The practice of issuing individual permits for the birth of a child has developed, in particular for families where the child has died, are usually allowed to give birth to another one. Later, couples, where both parents were the only children in the family, were allowed to have a second child [3, p. 90].

The birth control policy and the resulting drop in the demographic burden have contributed greatly to China's rapid economic growth. There are a number of reasons for this. The labor market was filled with young women who were no longer busy giving birth and raising children. The maintenance of a one-child family required less funds than a large one. Therefore, the requirements for higher wages were not aggravated and labor remained cheap. The state freed itself from the obligation to take care of the education and employment of the second and subsequent children. As a result, a high share of savings and investment became possible. In China, a unique situation has arisen when there were already few children, and even few older ones. Therefore, it is not strange that the drop in the demographic load and the growth of GDP went almost simultaneously.

In the early 2010s, the demographic burden reached its minimum, and the growth in the proportion of the elderly in China's population has already

begun. According to various forecasts, the demographic load in 2030 would be in the range of 0,4–0,5 versus 0,34 in 2010, and by 2050 it could grow to 0,64–0,74 per person in the working age [4].

By European standards, the demographic load of 0,5 is not much, such a load is in Germany. The problem is that the country is not ready for an aging population. There is no general pension system in China at all. Among those over 65, less than 25 % of respondents indicated pension as the main source of livelihood in the 2010 census. And although the coverage of the population with pension insurance programs, according to statistics, is growing, it is far from a complete solution to the problem [3, p. 91].

Another aspect of the birth control policy is the number of single elderly people. According to the 2010 census, 10–20 % of those over 70 live in a one-person household. According to the same census, many elderly people are not in good health and require constant care. If the state cannot provide people with pensions, then it should at least allow them to have more children [2]. That was done in 2016 – China decided to change its demographic policy and allow each married couple to have two children.

The first results of the new “two-child policy” did not fully meet expectations. In fact, changes in demographic policy affected only those whose reproductive intentions have not changed under the influence of previous reproductive rules or have not yet formed. The anti-natal effect of the policy of having one child is obvious – over the nearly four decades of its existence, Chinese families have created traditions of raising and educating an only child, have formed a stable family culture of having one child, especially in urban families, which is confirmed by young parents of only children. They refuse new births because of fears of a decrease in living standards caused by the high cost of caring for a child, his upbringing and education, as well as expensive housing and poor environment [3, p. 92].

However, if the unconditional positive component of the “culture of one child” was the decrease in labor and financial costs for children, then the negative one manifested itself in the behavioral syndrome of the “little emperor” in these children, which is expressed in the absence of social skills, the expectation of instant satisfaction of their needs, egocentrism, and acceptance of criticism. The problem turned out to be so acute that some employers began to deny employment to “only children” [4].

There are also intangible reasons that hinder the expected increase in birth rates: in half of Chinese families, the age of the spouses is over 40 years, which increases the risk of reproductive disorders.

In China, newborn boys have a preference over girls, therefore, after the possibility of intrauterine sex determination, pregnancies with female fetuses were often artificially terminated, despite the official disapproval of selective abortion. This destroyed the natural gender balance and, as a result, distorted the marriage market: today there are 134 boys for every 100 newborn girls in

some parts of China, which leads to a gender gap of 30 million men of marriageable age who lack unmarried peers [4]. The solution to this problem has not yet been found, and the most unusual measures are proposed, up to the “polyandry” practiced in the 18th-19th centuries in rural China, but has received massive criticism on modern social media.

The one-child policy has created the Chinese phenomenon of “hidden” children; children whose birth, due to the lack of permits, is not registered with the official bodies, and therefore do not have a “hukou” – a document giving access to state social, educational and medical services. According to the 2010 census, there were 13 million such “illegal” children, although in reality there are more, since not everyone reported them, fearing a violation of anonymity; in some rural settlements their share reached 50 %, mostly girls [3, p. 93].

Despite the fact that China remains the largest country in terms of population in the world, from an official point of view, there are not enough newborns today, and the abandonment of the one-child policy in 2016 failed to raise the country’s birth rate enough to avoid significant demographic challenges in the future. If the trend does not change, then, according to the UN forecast, in 2022 India – the second most populous country in the world – will become the first in this indicator [2].

Insufficient effectiveness of the new two-child policy is explained, among other things, by the fact that it appeared too late, and its measures are not able to quickly change the persistent downward trend in the birth rate. The experience of countries already pursuing pronatal policies testifies to the low effectiveness of traditional methods, and a specifically Chinese path has not yet been found here.

References:

1. Kuznetsova, S.V. (2019). Demograficheskiye protsessy v KNR kak faktor vnutrennikh problem i disproportsiy [Demographic processes in the PRC as a factor of internal problems and imbalances]. *Sotsiodinamika – Sociodynamics*, 5, 33–42 [in Russian].
2. Andreev, Ye. (2015). Udvoyneniye Kitaya: chem obernetsya otmena pravila “odna sem’ya – odin rebenok” [Doubling China: what will happen if the abolition of the rule “one family – one child”] URL: <https://www.rbc.ru/opinions/society/11/11/2015/5642d7709a794773d004037d> [in Russian].
3. Van, Ye. (2018). Izmeneniye demograficheskoy politiki Kitaya: prichiny, rezul’taty, perspektivy [Changes in the demographic policy of China: causes, results, prospects]. *Narodonaseleniye – Population*, 21(1), 84–96 [in Russian].
4. Lan, Chua (2017). Velikaya epokha. Kitaytsy ne khotyat rozhat’ [A great epoch. The Chinese do not want to bear children]. URL: <http://www.epochtimes.ru/kitajtsy-ne-hotyat-rozhat98966814> [in Russian].

Mazokha M.

Student at

Kyiv National Economic University

named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

Kurbatov S.

ORCID: 0000-0002-8929-7562

PhD, Senior Researcher at

Institute of Higher Education,

National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Professor at Kyiv National Economic University

named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

CONFUCIANISM AS ONE OF THE PHILOSOPHICAL SOURCES OF SUCCESSFUL DEVELOPMENT OF CHINA IN THE 21ST CENTURY

Key words: Confucianism, continuity, modernization strategy, soft power, educational practice.

During last decades China made impressive shift in its economic development and secured stable position as one of the leaders in contemporary world. An excellent example of growth of Chinese economy is China's GDP, which increased from 2 trillion \$ in 2000 to 11 trillion \$ in 2019 [14]. It became a «workshop of the world», as defined by Peter Ford from The Christian Science Monitor [8]. As a result, more than 850 million people have been lifted out of poverty [14]. By 2021, China can eradicate absolute poverty. In parallel, the country's enrolment rate in education is rising rapidly. Even in situation of contemporary crisis China will account for 35 % of world growth, a record high for one country [14].

With the growth of economic indicators, China's comprehensive influence on the world stage has also increased. The country also has a strong cultural influence by taking a huge market share in sales and exportation. China has put forward many programs and projects that would strengthen the country's global dominance. One of them is Belt and Road Initiative [3]. This is an ambitious program to connect Asia with Africa and Europe through land and maritime networks along six corridors with the aim of improving regional integration, increasing trade and stimulating economic growth. At the same time, as one of the

world's oldest civilizations, China is the only country on earth where state and cultural continuity has been preserved for four millennia. This civilization has not been milled by the millstones of time and has not disappeared from world maps to this day. Moreover, China is actively developing and moving forward with incredible speed. So, what's the secret to this awesome state? And does Chinese philosophy play important role in this process?

One of the most important factors that influenced Ancient China is its powerful spiritual background, moral foundations, and the relevant beliefs. It was creation and transmitting the specific type of knowledge about the Universe and the human being, which in Ancient Greece received the name "philosophy". Confucianism is a moral and ethical teaching that attempts to answer questions about the place that everyone occupies in the world. Its essence can be conveyed by Confucius' aphorism: «A sovereign must be a sovereign, a dignitary must be a dignitary, a father must be a father, and a son must be a son» [1]. The founder of Confucianism was the Chinese thinker Kung Fu Tzu (551-479 BC). His ideas had an exceptionally great influence on the way of life and consciousness of the Chinese ethnos, on the formation of stereotypes about the behavior of the Chinese people, etc. Confucius' work, by his own admission, consisted in conveying to people, in a language accessible to them, a message embodying the will of Heaven, which the ancient sages were able to comprehend. The main principles of this philosophical doctrine are: 1) *Humanity* – what you do not want yourself do not do to others; 2) *Respectfulness* – a well-mannered person makes demands on himself, a low man makes demands on others; 3) *Moral of Government* – if power is not greedy, then people will not steal; 4) *Nobility* – all people are capable of being moral, but this is primarily the lot of the wise; 5) *Education* – learning without thought is vain, thought without learning is dangerous; 6) *Obedience to elders* – if a person is respectful, then he is not despised [1].

Most of the first millennium (II – VI centuries) took place in China under the sign of political turmoil and the associated weakening of the influence of Confucian principles and norms as far as its squeezing out under the pressure of increased Taoism and Buddhism. That is why the need to strengthen the authority of official doctrine began to be felt particularly acute [6]. Neoconfucianism was a manifestation of the crisis of «classical» Confucianism and an attempt to overcome it. This philosophy as a renewed and modified form of ancient Confucianism played a huge role in the history of medieval China [2]. In the 14th century, Neoconfucianism officially became an ideology of the country. Neoconfucianism maintained its dominant position in China until the early 20th century [6].

Chinese national culture is «embedded» in the world cultural trade, making it dependent on global trends in cultural development. This approach justifies the need to develop an appropriate ideology that would mark the

transition to a new phase of world and national development. The ideological basis for modern cultural modernization of China is based on the value of traditional culture, where Confucian ethics serves as the national cultural and mental code of the nation. It was paradoxically combined with specific version of Marxist philosophy and ideology, elaborated by Mao Zedong (1893–1976) and his successors [5].

Confucianism, with its ideas of collectivism, patriotism, respect for knowledge, education, reverence and moral perfection, is a value paradigm that has been enshrined in public consciousness for millennia. Education in China is one of the tasks of modernization development [13]. The purpose of education reform is to unite traditional and civilizational values, namely, to introduce mandatory elements of Confucian teaching in the context of modern social realities. The core of moral education in China is patriotism education. It is important to note that patriotic education has strategic importance to a multinational China. The improvement of the model of moral education in China has been justifiably presented as a synthesis phenomenon of Confucius' moral teachings in conjunction with implementation of Western democratic principles, which are conditioned by the national objectives of China's modernization development.

«Cast a brick to attract jade» is how one of the 36 ancient Chinese military stratagems sounds. Its interpretations can be translated as follows: «In order to get something really valuable, you must first make the other side understand the benefits [12]. This was, perhaps, the first attempt to formulate the concept of «soft power», which was elaborates Joseph Nye (b. 1937) in his book *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power (1990)* [10]. The ideas of «soft power» are presented in Confucius quotes and actively used by Chinese leaders. We could see such “soft” dimension in educational programs of Belt and Road Initiative [4]. Also we could mention Youth exchange directed to integration of Chinese culture in Ukraine, established by enterprisers from China and charity fund from Ukraine Child UA [7].

The influence of the philosophy of Confucius on modern China and its development is very strong and are connected with the introduction of Confucianism ideas into the management of the country. China is actively covering the educational sphere. Due to the latest reforms, by 2030 about 27 % of working Chinese will have a higher education – a figure for today's Germany [9]. By introducing the ideas of Confucius into the educational process the formation of highly patriotic citizens in such is achieved. Currently the principles of soft power became an integral part of China's foreign policy – we could recall here Belt and Road Initiative [3] or establishing of the network of Confucius Institutes [11] all over the world.

Why this Chinese case could be helpful for Ukraine? The secret of a successful state is the community of its people, who become one nation

pursuing common global and national goals and China could give us good lesson here. This civilization has been successfully existing for 4 millennia and found the correct way, how to cultivate common traditions, moral foundations, feelings of identity. Philosophy of Confucius contributed a lot in this impressive success!

References:

1. Anderson J. (2015) Confucius: Greatest Quotes and Life Lessons (Inspirational Writing Book 3) Kindle Edition.
2. Bary W.Th.de. (1981) Neo-Confucian Orthodoxy and the Learning of the Mind-and-Heart. N.Y.
3. Belt and Road Initiative (2020). URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html>
4. Belt and road scholarship in China (2020). URL: <https://www.nationalmeritscholarships.com/belt-and-road-scholarship-in-china.html>
5. Biography of Mao Tse-tung (2014). URL: <https://www.biography.com/political-figure/mao-tse-tung>, 2014.
6. Brière O. (1956) Fifty Years of Chinese Philosophy, 1898–1950. L.
7. Child UA charity fund (2020). URL: <https://child.ua/>
8. Ford P. How WTO membership made China the workshop of the world? (2011) URL: <https://www.csmonitor.com/World/Asia-Pacific/2011/1214/How-WTO-membership-made-China-the-workshop-of-the-world>
9. Germany – Country Note – Education at a Glance 2014: OECD Indicators (2014). URL: <https://www.oecd.org/education/Germany-EAG2014-Country-Note.pdf>
10. Nye J. (1990) Bound to Lead: The Changing Nature of American Power. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Bound_To_Lead.html?id=dMfArUL7hycC&redir_esc=y
11. Pratik J. (2019) Confucius Institutes: The growth of China’s controversial cultural branch URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49511231>
12. The 36 Stratagems (2020) URL: http://changingminds.org/disciplines/warfare/36_stratagems/36_stratagems.htm
13. Wang R. (2011) The rise of political Confucianism in contemporary China. In *The Renaissance of Confucianism in Contemporary China*. Springer, Dordrecht, P. 33–45.
14. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files (2020) URL: <https://data.worldbank.org/country/china>

СЕКЦІЯ III. СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

УДК 332.133.4

Антонюк Л.Л.

ORCID: 0000-0003-1389-4720

доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

Дроботюк О.В.

ORCID: 0000-0003-2409-5131

кандидат економічних наук, докторант,
доцент кафедри міжнародної економіки,
директор Інституту досліджень сучасного Китаю
імені Бориса Курца при
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

Антонюк Б.О.

ORCID: 0000-0001-6836-0465

здобувач кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК СМАРТ-МІСТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГЛОБАЛЬНОГО КОНКУРЕНТНОГО ЛІДЕРСТВА КНР

Ключові слова: смарт-місто, розумне місто, КНР, конкурентоспроможність, технологічний розвиток, конкурентне лідерство.

Процес урбанізації – один з ключових викликів перед урядами країн, що має суттєві соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні наслідки у розвитку міст-мегаполісів. Тому центральні та місцеві уряди активно шукають шляхи збалансованого економічного, технологічного

та соціального розвитку, одним із яких стала політика розвитку смарт-міст, використовуючи ІТ-інфраструктуру та включаючи інноваційні розробки у містобудування.

Рівень урбанізації в Китаї досягнув 61 % у 2020 році (у 1978 році – 18 %). Такому прискоренню урбанізації сприяла Політика реформ та відкритості, що була спрямована на збільшення темпів економічного зростання. Перша хвиля урбанізації в Китаї вплинула на економічні перетворення країни за останні чотири десятиліття, збільшуючи потенціал Китаю у глобальних ланцюгах створення вартості, підвищуючи продуктивність праці і стимулюючи середній клас країни. Разом з тим, процес урбанізації стимулює китайський уряд до пошуку нових, інноваційних шляхів для подолання основних проблем міст таких як: перенаселеність, споживання енергії, управління природними ресурсами, охорона навколишнього середовища. Саме в цьому контексті розумні міста з'являються не тільки в якості інноваційного способу дій для майбутнього міського життя, але в якості ключової стратегії по боротьбі з бідністю, нерівністю, безробіттям і енергоспоживанням. За прогнозами Morgan Stanley Research, друга хвиля урбанізації, в основі якої розумні технологічні «надміста» – регіональні кластери мегаполісів, оточених великими містами-супутниками, – можуть стати для Китаю рушієм нового економічного зростання, що матиме значні наслідки для глобальної економіки [3]. Одним із ключових елементів сучасної економічної та соціальної політики Китаю є стратегія урбанізації, яка була прийнята у 2014 році та викладена у Національному плані урбанізації нового типу на 2014–2020 роки, та невід'ємним компонентом якого став розвиток розумних міст. В національній програмі «Просування розвитку здорових розумних міст» китайський уряд визначає смарт-місто к «нову концепцію та модель, в якій використовується наступне покоління інформаційних технологій, таких як Інтернет речей, хмарні обчислення, великі дані, для просування розумного містобудування, управління та обслуговування міста» [8].

У сучасній науковій літературі спільною рисою у трактуванні сутності смарт або розумного міста є визначальна роль інфраструктури ІКТ, людського, соціального капіталу, освіти та навколишнього середовища. Зокрема, ключовими характеристиками розумних міст є використання мережевої інфраструктури для підвищення економічної та політичної ефективності та соціального, культурного та міського розвитку; вирішальна роль високотехнологічних та креативних галузей у довгостроковому зростанні міст; соціальна та екологічна стійкість як головна стратегічна складова розумних міст [4]. Так, аналітики міжнародної консалтингової компанії Deloitte у дослідженні «Smart Cities of the Future» ідентифікують три ключові відмінності розумних міст: якість життя, економічна

конкурентоспроможність та сталість. В розумних містах створюється середовище, яке сприяє підвищенню рівня міського життя з мінімізацією негативних чинників, а також забезпечується економічне зростання шляхом сприятливого інвестиційного та бізнес клімату на довгострокову перспективу [7]. Схожої позиції дотримуються китайські науковці Ч. Їнь, Чж. Сюн та Х. Чень, визначаючи розумне місто як системну інтеграцію технологічних інфраструктур, що спирається на провідну систему аналізу даних, з метою ефективного управління містом, розвитку бізнесу, підвищення якості життя населення, забезпечення сталості довкілля [9, с. 14-15]. Італійські вчені П. Ломбарді, С. Джордано та єгипетські дослідники Х. Фару і В. Юзеф у своїй роботі «Modelling the Smart City Performance» визначають взаємозв'язок шести компонентів смарт-міст з аспектами міського життя. Зокрема, встановлено взаємозв'язок наступних пар: смарт-економіка – промисловість; смарт-населення – освіта; смарт-уряд – цифрова демократія (e-democracy); смарт-мобільність – логістика і інфраструктура; смарт-середовище – ефективність і сталість; смарт-життя – безпека і якість [1, с. 11].

У дослідженні питання технологічної інфраструктури смарт-міст, британські професори М. Дікін та Х. Ваєр виділяють наступні характеристики технологій розумних міст, по-перше, це прикладні електронні або цифрові технології, що задіяні в містах; по-друге, інформаційно-цифрові технології для трансформації житлових і робочих умов в регіоні; по-третє, технології для покращення роботи місцевого уряду. Таким чином, технології, що використовуються в розумних містах інтегруються у відповідні структури, щоб підвищити якість надання послуг, зменшити вартість та споживання ресурсів, а також поліпшити комунікації громадянам. Смарт-місто – це місто, в якому ефективно поєднуються людський, соціальний капітал і інформаційно-комунікаційних технології (ІКТ) задля забезпечення сталого економічного розвитку та підвищення якості життя.

З метою оцінки ефективності взаємодії людського, соціального капіталу і ІКТ міжнародні організації та світові аналітичні центри спільно з науковцями і дослідниками розробили низку систем аналізу рівня розвитку міст. До таких індексів і рейтингів належать: **глобальні** – *Індекс розумних міст Інституту розвитку менеджменту* (Smart City Index – IMD Business School), *Уряди розумних міст* (Smart City Governments – Eden Strategy Institute та ONG & ONG (OXD)), *Індекс розумних міст* (Smart Cities Index – EasyPark), *Індекс інноваційних міст* (Innovation Cities Index – 2ThinkNow), *Індекс глобальних міст* (The Global Cities Index – Kearney), *Індекс прогресу міст* (Cities in Motion Index – IESE University of Navarra); **регіональні** – *Індекс розумних міст Європи* (European Smart Cities – Vienna University of Technology, Delft University

of Technology), *Європейський індекс цифрових міст* (European Digital City Index – Nesta), *Монітор метрополій* (Metro Monitor – Brookings Institution), *Індекс інтелектуальних міст Китаю* (Intelligent Cities Index China – Sydney Business School).

Найбільш релевантним до нашого дослідження та має всеохоплюючі індикатори є Індекс розумних міст Інституту розвитку менеджменту, який розроблений у співпраці з Сінгапурським університетом технологій та дизайну. У звіті 2020 року оцінюються 109 міст світу шляхом опитування 120 місцевих респондентів. В основі методології лежить оцінка за двома групами індикаторів: структурний субіндекс та технологічний субіндекс, які аналізуються за п'ятьма ключовими сферами – здоров'я і безпека, мобільність, діяльність, можливості, управління. До п'ятірки лідерів за Індексом розумних міст увійшли: Сінгапур, Хельсінкі, Цюрих, Окленд, Осло; аутсайдерами стали африканські міста – Лагос, Найробі, Абуджа, Каїр, Рабат [5].

Таблиця 1

Позиції китайських міст в глобальних рейтингах

Назва індексу	Китайські міста
Індекс розумних міст Інституту розвитку менеджменту 2020 / Smart City Index – IMD Business School	Чжухай (62 місце), Тяньцзін (63), Чунцін (64), Ханчжоу (65), Нанкін (66), Шеньчжень (67), Гуанчжоу (68), Ченду (69; 58), Шанхай (81), Пекін (82).
Топ-50 урядів розумних міст (2018/2019) / Top 50 Smart City Governments	Шанхай (10 місце), Шеньчжень (14), Пекін (30).
Індекс розумних міст 2019 / Smart Cities Index – EasyPark	Шанхай (93 місце), Пекін (99).
Індекс інноваційних міст 2019 / Innovation Cities Index – 2ThinkNow	Пекін (26 місце), Шанхай (33), Шеньчжень (53), Гуанчжоу (74), Чунцін (237), Нінбо (240), Тяньцзін (242), Ухань (243), Сучжоу (244) та ще 31 місто.
Індекс глобальних міст 2019 / The Global Cities Index – Kearney	Пекін (9 місце), Шанхай (19).
Індекс прогресу міст 2019 / Cities in Motion Index – IESE University of Navarra	Шанхай (59 місце) Пекін (83), Гуанчжоу (113), Шеньчжень (119), Тяньцзін (154).

Джерело: складено авторами на основі даних звітів

Згідно з рейтингом Сіднейської бізнес школи – Індекс інтелектуальних міст Китаю 2020, в основі якого оцінка використання штучного інтелек-

ту (ШІ) для міського розвитку, до 10 провідних китайських розумних міст належать: Пекін, Шанхай, Нанкін, Гуанчжоу, Шаньчжень, Ханчжоу, Ухань, Харбін, Сіань, Ченду, Шеньян. Оцінка цих міст здійснювалася за наступними групами показників: *підприємництво – 40 % впливу* (підприємства є одночасно користувачами та новаторами у галузі штучного інтелекту, а також постачальниками ШІ людям); *дослідження ШІ – 30 %* (дослідження і розробки китайських університетів, НДІ та високотехнологічних підприємств відіграють ключову роль у стимулюванні комерційних інновацій); *інфраструктура ШІ – 20 %* (ключові міста Китаю нарощують інфраструктуру ШІ для створення сприятливого середовища для подальших інновацій у галузі); *місцевий уряд – 10 %* (місцеві уряди Китаю використовують можливості технологічних фірм для створення платформ для надання послуг державних служб). Містом лідером за показниками «підприємництво» та «дослідження» є Пекін. По-перше, в місті знаходиться район Чжунгуаньцунь, який є китайським центром високих технологій, осередком стартапів та технологічних фірм, зокрема в галузі ШІ; по-друге, в місті базуються 5 дослідницьких університетів світового класу, які, зокрема, здійснюють дослідження у галузі ШІ (найголовніший Університет Цінхуа). Провідним містом за показником «інфраструктура» є Шеньчжень, що обумовлено розбудовою економічного та інвестиційного центру району Дельти Перлинної річки, а також швидким впровадженням 5G і розвитком Інтернету речей. За субіндексом «місцевого уряду» перше місце посідає Нанкін за рахунок розбудови високотехнологічних парків та відкриття низки платформ державного обслуговування для ШІ, а також наявності спеціальних економічних зон з податковими перевагами та стимулами для ДіР і стартапів [6].

Таким чином, розумні міста – це важливий стратегічний напрямок мегаполізації Китаю. Китай став світовим лідером у ініціативах з розвитку розумних міст, з використанням технологій Індустрії 4.0 для управління містом та громадським простором. Уряд Китаю продемонстрував важливість розвитку розумних міст, включивши до національної стратегії. Станом на кінець 2019 року в Китаї впроваджується або планується майже 800 пілотних програм смарт-міст, що становить більше половини загальної кількості розумних міст в світі. За оцінками китайських консалтингових компаній, вартість ринку рішень для смарт-міст становила 7,9 трлн юанів (1,1 трлн дол.) у 2018 році, а також прогнозується 33 %-те щорічне його зростання до 2022 року [2, с. 2].

Література:

1. Albino, V., Berardi, U., Dangelico, R. M. Smart Cities: Definitions, Dimensions, Performance, and Initiatives. *Journal of Urban Technology*. 2015. No 22(1). P. 3–21. DOI: <https://doi.org/10.1080/10630732.2014.942092>.

2. Atha K., Callahan J. China's Smart Cities Development. *The U.S.-China Economic and Security Review Commission*. 2020. URL: https://www.uscc.gov/sites/default/files/2020-04/China_Smart_Cities_Development.pdf.

3. China's Supercities Boom and the Next Era of Urban Growth. Morgan Stanley Research. 2019. URL: <https://www.morganstanley.com/ideas/china-smart-cities-economy>.

4. Drobotiuk O.V. Chinese Megacities: Economic Growth and Development. *Chinese Studies*. 2019. No 2. P. 13–28. DOI: <https://doi.org/10.15407/chinesest2019.02.013>.

5. IMD Smart City Index 2020. *IMD*. 2020. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/smart_city/smartcityindex_2020.pdf.

6. Riemer K, Peter S., Curtis H., Pan K. Intelligent Cities Index China: Assessing the artificial intelligence capabilities of Chinese Cities. *Sydney Business Insights*. 2019. URL: https://sbi.sydney.edu.au/wp-content/uploads/2020/06/Intelligent-Cities-Index-China-2020_EN.pdf.

7. Smart Cities of the Future. *Deloitte*. 2020. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/consulting/solutions/smart-cities-of-the-future.html>.

8. The Guidance on Promoting Healthy Smart City Development. *National Development and Reform Commission*. Beijing. 2014. URL: <http://www.sdpc.gov.cn/gzdt/201408/W020140829409970397055.pdf>.

9. Yin, C., Xiong, Z., Chen, H., Wang, J., Cooper, D., & David, B. (2015). A literature survey on smart cities. *Science China Information Sciences*. 2015. No 58(10), P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11432-015-5397-4>.

Беззубченко Ю.Я.

ORCID: 0000-0002-7129-0899

Студентка III курсу

Науковий керівник: **Булик М.**

кандидат політичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики

Маріупольський державний університет

м. Маріуполь, Україна

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО КНР ТА ФРН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова: КНР, ФРГ, співробітництво, економіка, торгівля, економіка.

Федеративна Республіка Німеччина і Китайська Народна Республіка встановили дипломатичні відносини в 1972 році. З 1972 року німецько-китайські відносини набули великого розмаїття, значну щільність і політичний зміст.

Китайсько-німецькі економічні відносини продовжують позитивно розвиватися, незважаючи на недавнє помірне зростання китайської економіки і ускладнюються рамкові умови. Німеччина є найбільшим торговим партнером Китаю в Європі. У 2018 році Китай втретє поспіль був найбільшим торговим партнером Німеччини.

У 2018 році обсяг двосторонньої торгівлі становив майже 200 млрд євро. Це означає, що на Німеччину припадає майже третина загального обсягу торгівлі ЄС з Китаєм (близько 605 мільярдів євро) [5].

Німецький експорт до Китаю склав близько 93 мільярдів євро, а імпорт Німеччини з Китаю – майже 106 мільярдів євро. Німецькі експортні товари були в основному машини, транспортні засоби та транспортні засоби частини, електротехніка і хімікати. У 2018 році німецький експорт до Китаю виріс на 8 відсотків.

Обсяг прямих інвестицій Німеччини в Китай в 2017 році склав 81 млрд євро. Обсяг прямих китайських інвестицій на кінець 2017 року склав 3,3 мільярда євро. Однак з тих пір китайські інвестиції в Німеччину швидко збільшилися, особливо в сфері корпоративних поглинань.

Китай має вигоду з відкритих ринків ЄС та Німеччини. Проте, німецькі компанії в Китаї як і раніше піддаються численним обмеженням і дискримінації в порівнянні з китайськими компаніями (зобов'язання по створенню спільних підприємств в окремих галузях, відсутність доступу до певних секторів економіки, можливість отримання тільки міноритарних пакетів акцій в певних областях, в тому числі у фінансовому секторі і т. д.).

Тому головною передумовою для подальшого розвитку двостороннього співробітництва є те, що Китай продовжує відкривати свої ринки і скорочувати дискримінацію щодо іноземних компаній [2].

За оцінками Міжнародного валютного фонду (МВФ), після фази дуже динамічного зростання економічне зростання Китаю в даний час стабілізується на рівні приблизно 6,3 відсотка. Через продовження швидкого зростання китайського ринку, незважаючи на поточне уповільнення і політичний намір китайського уряду, перш за все, щодо збільшення внутрішнього споживання, прагненню до більш стійкого зростання і надолуження упущеного в сфері високих технологій, Китай залишається цільовим ринком для німецьких компаній. На додаток до класичних галузях обробної промисловості в найближчі кілька років очікується зростання попиту в таких областях, як транспорт, виробництво енергії, екологічні технології та охорону здоров'я. З огляду на швидкого економічного розвитку останніх декількох десятиліть кількість споживачів з купівельною спроможністю в Китаї також збільшується, які вимагають західних, а значить, і німецьких споживчих товарів. Сьогодні від 200 до 300 мільйонів чоловік в Китаї належать до середнього класу. А німецькі компанії інноваційні, надійні і конкурентоспроможні на міжнародному рівні, тому у них є добрі передумови для успішної роботи на зарубіжних ринках.

Однак важливо, щоб Китай підкріпив свої недавні оголошення про відкриття ринку конкретними діями. Необхідні заходи, які відкривають ринки і створюють стабільні, надійні рамкові умови і призводять до рівного відношенню до іноземних компаній і місцевим компаніям в Китаї. Для зміцнення відносин справедливої торгівлі іноземним компаніям необхідні рівні, прозорі і справедливі умови конкуренції на китайському ринку.

Коли Китай вступив до СОТ у 2001 році, він взяв на себе великі зобов'язання щодо відкриття ринку. Прогрес також був досягнутий в деяких областях, але важливо послідовно продовжувати йти цим шляхом, в тому числі в областях «недискримінаційного доступу до ринку» (наприклад, за рахунок скорочення лімітів участі іноземних компаній, усунення технічних обмежень доступу на ринок за допомогою стандартів і вимог сертифікації, оптимізації тривалих процедур ліцензування і т. д.), а й у сфері «державних закупівель» (рівний доступ іноземних компаній до публічних тендерів, приєднання Китаю до Угоди про державні закупівлі СОТ) [3].

В області автоматизації основним завданням є забезпечення захисту даних, безпеки даних та захисту інтелектуальної власності. У той же час для цього потрібно безкоштовний доступ до високошвидкісного Інтернету, який також повинен гарантувати захист комерційної таємниці.

Всі ці питання слід обговорити з китайською стороною. Комітети з відповідальними китайськими міністерствами-партнерами забезпечують основу для цього.

Захист інтелектуальної власності залишається особливою проблемою для німецьких компаній в Китаї. Китай – одна з країн, в яких особливо багато випадків порушення прав промислової власності. Китайський уряд створило правову ситуацію, яка наближається до міжнародних стандартів з його законами і іншими правовими положеннями. Однак адміністративне виконання, судова практика і покарання за правопорушення повинні бути значно покращені. Для багатьох німецьких компаній примус до примусової передачі технологій є центральною проблемою. Критика насамперед відноситься до правових норм і особливої практики, які вимагають, щоб технології розкривалися або передавалися китайським економічним суб'єктам безкоштовно, наприклад в рамках процесів сертифікації. Від такої поведінки неринковою економіки, яке викликає сумніви за стандартами СОТ, слід якомога швидше відмовитися [3].

У 2019 Китай з об'ємом торгівлі понад 200 мільярдів євро був найважливішим торговим партнером Німеччини по товарах. З огляду на міжнародних криз і зростаючих глобальних викликів (серед іншого COVID19, Китайсько-німецьке співробітництво та координація в рамках «Всеохоплюючого стратегічного партнерства» мають велике значення. Китай розглядає Німеччину як економічно, а й політично як ключового партнера в Європі. Регулярна політична координація на високому рівні приблизно в 80 діалогових механізмах, а також динамічні торгові відносини, інвестиції, екологічне співробітництво, а також культурне і науково-політичне співробітництво формують відносини. Німеччина також виступає за більш тісні відносини між Європою з Китаєм [4].

Підсумовуючі можна сказати, що дивлячись на в цілому позитивний розвиток двосторонніх відносин, принципи розбіжності як і раніше існують. Це відноситься, зокрема, до прав людини, перш за все до особистих прав на свободу і до питань дійсності міжнародного права, міжнародного порядку і тлумачення багатосторонності. Як і раніше важливим інтересом Німеччини залишається те, що Китай збільшує відкритість своїх ринків, продовжує свій економічний розвиток, розвиває конституційні структури і соціальні системи, допускає більш широку політичну та економічну участь. Незаперечно зростання впливу КНР на світову економіку і міжнародну політику стимулює необхідність Німеччини, і ширше – ЄС, прискорити забезпечення регіональної економічної безпеки. При цьому Німеччина, незважаючи на торговельні війни з США, залишилася вірна як традиційним для Заходу неоліберальним підходам в цілому, так і трансатлантичним ціннісним орієнтирам зокрема.

Література:

1. Альтмайер їде до Китаю для двосторонніх переговорів: «Китай – партнер і конкурент». URL: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2019/20190618-altmaier-reist-zu-bilateralen-gespraechenach-china.html> (дата звернення: 18.06.2019).
2. Інтерв'ю міністра закордонних справ Хайко Маас. URL: <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/maas-t-online/2401814> (дата звернення: 03.10.2020).
3. Китай – економічні відносини. URL: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Aussenwirtschaft/laendervermerk-china.html> (дата звернення: 04.03.2020).
5. Німеччина та Китай: двосторонні відносини. URL: https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/laender/china-node/bilateral/200472#content_1 (дата звернення: 17.08.2020).
6. 40 років успішного співробітництва в метрології – Німеччина та Китай продовжили співпрацю ще на 5 років. URL: <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2019/20190821-40-jahre-erfolgreiche-zusammenarbeit-in-der-metrologie.html> (дата звернення: 21.08.2019).

УДК 339.9

Біла С.О.

ORCID: 0000-0003-3909-5054

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу
Національний авіаційний університет (НАУ)
м. Київ, Україна.*

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, аграрний сектор, експорт, сільськогосподарські комуні, сімейні аграрні господарства, колективні аграрні господарства, дотації, продовольча проблема, інфраструктура, ірригаційні споруди, високоточне аграрне виробництво, логістика, конкурентоспроможність.

Серед негативних наслідків пандемії COVID-19, поряд з руйнівними соціальними наслідками (ризики для здоров'я та життя людини), в масштабах світової економіки відбуваються вкрай негативні процеси: закриття кордонів та уповільнення вільного руху товарів, капіталів, робочої сили. Переважна більшість країн переходить до неопротекціонізму, вводить

жорсткі торговельні обмеження для захисту національного ринку від імпорتنих товарів. У світі зростає роль нетарифних механізмів для обмеження зовнішньої торгівлі – санкції, ембарго. Популярності набувають двота багатосторонні торговельні угоди між країнами, знижується роль уніфікованих вимог СОТ щодо розвитку міжнародної торгівлі. Нові умови господарювання у світовому господарстві вимагають і нових рішень щодо удосконалення національної економічної політики. З таким викликом стикається і КНР.

Розвиток китайської економіки (за I квартал 2020 р., порівняно з I кварталом 2019 р.) продемонстрував зниження ВВП на 6,8 %, у тому числі: обсяги промислового виробництва скоротилися на –8,4 %, загальний обсяг роздрібних продажів товарів на –19 %; експорт скоротився на – 11,4 %; а імпорт скоротився на –0,7 %; інвестиції в основний капітал скоротилися на – 16,1 %. Водночас, навіть попри негативні тенденції розвитку промисловості та базових макроекономічних показників, у КНР спостерігалось зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на +3,5 % (за I квартал 2020 р., порівняно з I кварталом 2019 р.) [1]. Це свідчить про достатній рівень стабільності та про стійкий розвиток аграрного сектору економіки Китаю, що є наслідком успішних реформ у цій сфері.

На початку 70-х років ХХ ст. Китай усвідомлює необхідність подолання таких негативних та масштабних явищ як злиденність населення, недоїдання та голод. Це вимагало забезпечити інтенсивний розвиток сільського господарства та налагодити переробку сільськогосподарської продукції, розвивати аграрний сектор. У 1978 р. було проголошено новий курс Китаю на «чотири модернізації». У тому числі, для села це передбачало створення сімейних аграрних господарств (фермерського типу) на базі розформованих неконкурентних сільських комун. Сімейні аграрні господарства швидко налагодили взаємовигідну економічну співпрацю з сільськими колективними господарствами (колгоспами); налагодили обмін виробленої аграрної продукції на засоби виробництва, що надавалися сімейним аграрним господарствам в оренду (йдеться про сільськогосподарську техніку, машини, обладнання). Вже до 1984 року нову модель «сімейної відповідальності» та кооперації з сімейними господарствами застосовували понад 99 % китайських колгоспів.

До організаційно-управлінських реформ Китаю у сфері розвитку аграрного сектору слід віднести реформи у сфері ціноутворення. У середині 90-х років ХХ ст. у Китаї відмовляються від примусових поставок аграрної продукції з села до міста, масово переходять до укладання добровільних контрактів по ринковим цінам між колгоспами, сімейними аграрними господарствами та споживачами у містах. Поряд з цим, уряд КНР проводив політику економічної підтримки національних аграріїв. За рахунок державних коштів виплачувалися «премії» вище ринкових цін (дотації,

субсидії), що позитивно позначилось на збільшенні обсягів аграрного виробництва на всій території КНР. Після вступу КНР до СОТ (2001 р.), митні тарифи на імпорт сільськогосподарської продукції до Китаю були знижені і, в середньому, становили біля 15 %. Водночас, від збільшення обсягів імпорту аграрної продукції на внутрішній ринок, китайські аграрії не постраждали. Адже держава продовжила економічну підтримку колективних та аграрних сімейних господарств. В Китаї були запроваджені прямі дотації для аграріїв, у т.ч.: для аграрних господарств, що спеціалізуються на вирощуванні зерна; дотації на придбання посівного матеріалу; дотації аграріям на придбання сільськогосподарської техніки та ін. І хоча обсяг таких дотацій не перевищував 2,5 % у загальній вартості виробленої аграрної продукції [1], але їх впровадження мало позитивний стимулюючий ефект – підвищення товарності аграрного виробництва та відчуття піклування держави про аграріїв.

Усвідомлюючи стратегічне значення національного аграрного сектору та його зв'язок із забезпеченням продовольчої та національної безпеки, а також – вирішальну роль у розвитку сільських та віддалених (гірських) територій, на вищому рівні державного управління КНР було визначено стратегічні пріоритети системної підтримки аграрного сектору Китаю. Першим пріоритетом стає визнання необхідності скоротити розрив у доходах між мешканцями міст та сільської місцевості. Серед пріоритетів – і стимулювання розвитку сільської економіки (агросектору) на засадах партнерства з містом, забезпечення необхідної партнерської допомоги («шефства») промислових, індустріальних підприємств міст (заводів, фабрик) – малим, середнім та великим колективним та сімейним аграрним господарствам.

Позитивно слід оцінити роль держави у розбудові сучасної інфраструктури Китаю. Так, державне будівництво шляхів загальнонаціонального та місцевого значення знизило логістичні витрати аграріїв на доставку аграрної продукції у міста, на внутрішній ринок Китаю. За рахунок цільового бюджетного фінансування, а також на основі залучення механізму державно-приватного партнерства в КНР за планом модернізації аграрного сектору будували ірригаційні споруди та складські комплекси для зберігання та первинної переробки зібраного врожаю. Розбудова ірригаційних споруд стимулювала розвиток зрошувального землеробства та гарантовано збільшила врожайність. У партнерстві з бізнесом держава забезпечила розбудову Інтернет-інфраструктури на всій території Китаю, що створило матеріальні передумови для переведення традиційного аграрного виробництва на високоточне та більш продуктивне. Сільські території масово приєдналися до ІТ-благ урбанізованого міста, а Інтернет-технології стали доступними для всіх громадян КНР, незалежно від місця їх проживання, що уповільнило процеси масової міграції молоді з села до міста.

Сучасна транспортна, ірригаційна, логістична, а також – Інтернет-інфраструктура були побудовані на всій території Китаю за рахунок як бюджетних коштів, так і приватних інвестицій, а також – на засадах державно-приватного партнерства малого, середнього та великого бізнесу і органів державної влади. Наявність розвинутої інфраструктури справило позитивний ефект на розвиток аграрного сектору Китаю. Зокрема, це здешевлило собівартість логістичних витрат аграріїв, скоротило «ланцюги посередників» та дозволило налагодити прямі логістичні торговельно-постачальні зв'язки між виробником аграрної продукції та масовим споживачем у містах. За останній період все більше уваги у Китаї приділяють розвитку органічного аграрного виробництва, що має багатовекторний позитивний ефект: забезпечення безпеки життєдіяльності, зростання якості харчових продуктів, збільшення експортного потенціалу та зростання доходів китайських аграріїв.

Наведені вище заходи щодо пріоритетів розвитку аграрного сектору дозволили Китаю кардинально зменшити ризики голоду та на національному рівні суттєво просунулись у вирішенні продовольчої проблеми. За оцінками FAO, за період з 1999 р. до 2018 р. кількість людей, що недоїдають та проживають на території Китаю зменшилась з 207,2 млн осіб (16,2 %) до 121,4 млн осіб (8,6 % від загальної кількості населення КНР). Такого успіху щодо подолання голоду та зменшення рівня недоїдання серед населення (за означений період) не досягла жодна з країн світу [2]. Вже до кінця 2020 р. Китай планує збільшити площі ріллі до 120 млн. га. Подальший розвиток та структурна модернізація аграрного сектору у Китаї пов'язується з розвитком високоточного аграрного виробництва, з використанням ІТ-технологій, інновацій, технологій цифрової економіки та «Індустрії 4.0».

Між КНР та Україною започатковано партнерське торговельне співробітництво у аграрній сфері. Китай нині став одним з найбільших імпортерів українського зерна, соняшникової олії та кукурудзи. Внаслідок загострення «торговельних війн» між США та КНР Україна змогла замінити експорт американської кукурудзи, а українські аграрії готові експортувати на ринки Китаю, у середньому 4–6 млн. т кукурудзи на рік.

Реалізація проголошеної стратегії Китаю «Один пояс – один шлях» ставить за мету розбудову нової транспортної інфраструктури – сухопутної («Новий економічний пояс Шовкового шляху») та морської («Шовковий шлях XXI століття») від Китаю через Центральну Азію до Європи [3]. Реалізація такого глобального інфраструктурного проекту забезпечить для КНР нові ринки збуту, сприятиме зростанню конкурентоспроможності китайської економіки та створить нові стимули для системного розвитку промисловості, сфери послуг та аграрного сектору національної економіки Китаю.

Література:

1. National Bureau of Statistics of China [Електронний ресурс]. URL: <http://www.stats.gov.cn/english/>
2. FAO Офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН. FAO. [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.fao.org>
3. One Belt One Road Strategy in China and Economic Development in the Concerning Countries [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/337946852_One_Belt_One_Road_Strategy_in_China_and_Economic_Development_in_the_Concerning_Countries

УДК 330.342.146+338.24(510)

Борзенко О.О.

ORCID: 0000-0002-1017-5942

доктор економічних наук, професор,

професор Вищої школи політики і міжнародних відносин

Ланчжоуського університету (Китай)

завідувач сектором міжнародних фінансових досліджень

ДУ «ІЕР НАН України»

м. Київ, Україна

МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ: ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ (ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Ключові слова: Китай, соціально-економічна модель, розвиток, геополітика

Трансформація Китаю з бідної, відсталого країни в потужну економічну державу протягом останніх 30 років часто характеризується аналітиками як один з найбільших економічних успіхів сучасної епохи [1].

Дуже важливу роль відіграє активна участь держави в економічному житті країни. У китайській теорії реформ для позначення ролі держави вживається термін «комплексна система макроекономічного контролю, що здійснюється за рахунок економічних важелів» [2].

Розвиток китайської економіки може бути охарактеризований поступовим, послідовним переходом від однієї реформи до іншої. Цей підхід різко відрізняється від методів «шокової терапії», де застосовується одночасне проведення кількох реформ, їх швидке, практично миттєве, здійснення. Другим фактором швидкого зростання продуктивності є значні ресурси робочої сили при постійному підвищенні її якості у комплексі з невисокою зарплатою. Третій фактор – висока частка

заощаджень та інвестицій (вище 30% ВВП), доповнена ефективними стратегіями залучення іноземного капіталу, в першу чергу до високотехнологічних галузей.

Дуже важливим є те, що модель розвитку країни є орієнтованою на експорт, що додає відкритості економіці Китаю. Ця модель розвитку передбачає підвищення техно- та наукоємності економіки, освоєння новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження сучасних схем промислової логістики за рахунок зростання валютної виручки. Важливе значення в успіхах Китаю має географічне положення його території, а також багатий природно-ресурсний потенціал. Таким чином, китайська практика економічного зростання досить проста. Незважаючи на різноманітні труднощі, Китаю вдалося вирватися з убогості та створити сильну, стійку економіку, здатну конкурувати на світовому рівні.

У своїй політиці регіонального розвитку Китай прагне виробити особливий підхід до кожного з регіонів, керуючись не тільки специфікою природних, ресурсних та загальноекономічних чинників, але також чинників соціальних. Стратегія збалансованого регіонального розвитку прагне до того, що більш розвинені – східні – регіони передають свій динамізм відсталім – західним – без гальмування свого розвитку. Саме тому сучасний Китай відіграє важливу роль у світовій економіці. КНР підтримує зовнішньоекономічні зв'язки більш ніж з 220 країнами та територіями. Провідними торговельними партнерами є Японія, США, країни ЄС, Республіка Корея, Австралія, Росія, Канада.

Якщо з економічною складовою китайського впливу на світовій арені все досить зрозуміло, то з геополітичної точки зору ситуація складніша, до того ж вона перебуває у стані постійних змін. Сучасна світова геополітична обстановка відрізняється помітним посиленням «китайського» чинника у світовій політиці, якій зараз притаманні такі риси:

- високий динамізм змін у міжнародній структурі, що помітно проявився з появою у XXI столітті таких організацій, як ШОС, БРІКС, групи «20», в яких Китай постає країною, яка структурує їх систему та займає в ній лідируючі позиції;

- критична нестабільність у світовій економіці та світових фінансах, при якому положення Китаю з його щорічним стабільним зростанням виглядає не тільки більш виграшним, але й домінуючим, а якщо сюди додати збільшення частки КНР в МВФ, то Китай взагалі виявляється єдиною країною-бенефіціантом;

- граничний ризик виникнення регіональних конфліктів на Близькому Сході (Сирія, Іран, Ізраїль-Палестина), а тепер і в зоні Південно-Китайського (КНР – Філіппіни, В'єтнам) та Східнокитайського морів (КНР – Японія).

Геополітика Китаю концентрує свою увагу переважно на власних прикордонних районах та в цьому сенсі виникла з дійсно географічної політики, що має на увазі пряме відношення до власних кордонів та власного економічного простору. Країни й регіони, які були далеко від його кордонів, Китай ставив на важливе місце, вважаючи, проте, що вони не мають прямого відношення до Китаю. Геополітика Китаю говорить про визначення кордонів власної безпеки, в межах яких не повинна формуватися пряма загроза країні.

У геополітичних ідеях Китаю завжди наголошувалося на необхідності мирного співіснування з прикордонними країнами. У Китаї вважається, що якщо прикордонні країни «не турбують» Китай, то їх можна розглядати як такі, що не представляють прямої загрози Китаю. Можливо, це пов'язано з тим, що Китай протягом тисячоліть був єдиною великою державою цього регіону та у філософському плані відчував досить глибокий вплив «ідей гуманізму» і «золотої середини» Конфуція [2].

У політичній практиці Заходу та Китаю геополітичні ідеї мають також багато відмінностей. Майже всі великі держави Заходу проводили політику експансії та за досить короткий історичний період часу істотно розширили свої території. Так, США з 1783 по 1900 роки збільшили свою територію в 7 разів, Росія з XVI по XX століття розширила свою територію з кількох сотень тис. квадратних кілометрів до 22 млн. Територія Китаю ж до початку XX століття у порівнянні з територією династії Хань, що існувала 2000 років тому, залишалася практично без змін [3].

Ще однією особливістю геополітичної думки Китаю є те, що вона включає в себе дипломатичну та військову геостратегії. Дипломатична геостратегія – це стратегія, яка виробляється на основі співвідношення сил у ході політичної боротьби з ближніми державами; це генеральний напрямок дій держави в певний період часу, що проводить політику об'єднання з друзями для боротьби зі своїми ворогами; це основний задум, послідовно здійснюваний в ході зовнішньої діяльності держави, в якому передбачено розподіл сил і визначені стратегічні пріоритети [4].

За весь період свого існування КНР тричі стикалася з глобальними викликами, які безпосередньо впливали на формування її геополітичних поглядів. Перший, політичний, виклик (1949–1971 гг.) був пов'язаний з боротьбою Китаю за своє визнання, включення до системи міжнародних відносин і носив суто юридичний характер. Він завершився відновленням прав КНР в ООН та Раді безпеки цієї організації.

Другий, економічний, виклик (1971–2001 гг.) Китай відчув, коли борюся за існування своєї економічної системи. Вступ Китаю у 2001 році до Світової організації торгівлі ознаменував собою входження країни в світову економіку та визнання китайської економічної моделі розвитку.

Третій, цивілізаційний, виклик, який можна спостерігати і сьогодні, безпосередньо стосується китайської ідентичності. Китай в даний час відчуває тиск Заходу практично на всі боки життя своєї держави – політику, суспільство, духовне життя народу. Сьогоднішнє протистояння між Китаєм та США носить принциповий, ідеологічний характер, оскільки зачіпає основні питання китайської ідентичності: систему цінностей та загальну модель розвитку країни, і ведеться в сфері суспільної свідомості. 2019 рік був роком випробування моделі соціально- економічного розвитку Китаю через пандемію «Ковід-19», яку Китай вистояв, демонструючи всьому світу грамотну політику.

У нову епоху змін міжнародної системи Китай теж знаходиться в процесі самостійної або спільної з іншими країнами трансформації. Китай є важливою рушійною силою зміни світової системи, а також її головним результатом. Тому постає законне питання про місце Китаю в ХХІ столітті на геополітичній арені світу. Китайські дослідники прийшли до висновку, що Китай зараз являє собою державу, що відображає чотири не однакові за своєю природою суті, які можна умовно назвати «чотири в одному»:

- країна, що розвивається;
- розвинена країна;
- глобальна держава;
- квазінаддержава [5].

Китай відіграє велику роль у формуванні економічної активності не тільки свого регіону, а й усього світу. Стабільно високі темпи економічного зростання, продемонстровані Китаєм за останні роки, масштаб його економіки й величезна чисельність населення – всі ці фактори роблять Китай значущою країною для всього світу.

Література:

1. Киссинджер, Г.О. Китає / Г. Киссинджер: перевод с англ. В.В. Львов: – М. : Ладомир, 1997. – 729 с.
2. Открытие Китая: Выгодна ли для Украины свободная торговля с Поднебесной // Интернет-ресурс. URL: <http://www.aif.ua/politic/world>
3. Дергачов, В.А. Геоэкономика (сучасна геополітика). – Київ: ВІРА-Р, 2013. – 512 с.
4. Мережевий журнал «СВОИ» – Електронне періодич. Видання // Интернет-ресурс. URL: <http://www.smi-svoi.ru>
5. Світ не повинен бути багатополярним [Електронний ресурс] / Незалежна газета – інтернет-версія // Интернет-ресурс. URL: http://www.ng.ru/ng_politics

Вашай Ю.В.

ORCID: 0000-0002-0664-0485

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу,

Національний університет водного господарства

та природокористування

м. Рівне, Україна

КИТАЙСЬКА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Ключові слова: Китай, економічна безпека, міжнародні економічні відносини, економічне зростання.

У світі існують різноманітні системи й моделі національної безпеки, а саме:

- американська – орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують за взірцем більшість держав;
- японська – з акцентом на внутрішню соціальну безпеку;
- китайська, яка є найконцентрованішим виразом систем безпеки соціалістичних держав;
- системи, властиві державам, які нещодавно здобули незалежність, а також здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку [1, с. 52].

Вважаємо за доцільне також розглянути підходи до економічної безпеки в Китаї – країні, чий швидкий економічний розвиток є об'єктом численних досліджень.

Перетворення країни в глобальний економічний комплекс, збільшення масштабів відкритості, індустріалізація, розвиток товарного господарства спричинили за собою зростання загроз економіці, а отже, і зростанню актуальності проблем економічної безпеки [2, с. 37].

Економічне зростання і національна безпека розглядалися китайським урядом як два різних поняття до початку економічної кризи в Азії в 1997 р. До середини 1990-х років, економічні реформи та економічне зростання були виділені в якості пріоритетних напрямків внутрішньої політики, у той час як національна безпека як найважливіша частина зовнішньої політики Китаю, була спрямована, в основному, на забезпечення територіальної цілісності та запобігання дії ворожих сил. З листопада 1992 р. (особливо після азіатської економічної кризи в 1997 році і вступу Китаю до СОТ) почалося переосмислення взаємозв'язку національної безпеки та економічного зростання [3, с. 524].

«Економічна безпека» в китайському розумінні – це економічна конкурентоспроможність держави, її здатність протидіяти експансії, загрозам, ударам ззовні, це економічна політика держави, спрямована на створення сприятливої внутрішньої і зовнішньої обстановки [4, с. 15-16].

Іншими словами, в Китаї виділяються дві сторони «економічної безпеки»: конкурентоспроможність і економічний суверенітет. Економічна конкурентоспроможність має життєво важливе значення не тільки для стимулювання національного економічного зростання, але і для проникнення на міжнародний ринок. Економічний суверенітет, в свою чергу, розглядається як засіб контролю країни над власним економічним розвитком і здатністю протистояти зовнішнім втручанням [2, с. 39].

З точки зору китайських політиків і вчених, Китаю кинутий ряд викликів – саме викликів, а не загроз. Оскільки, з точки зору китайців, «виклик» – це те, що може принести вигоду Китаю, зміцнити його міжнародну роль, однак тільки в разі прийняття адекватних заходів адаптації.

Головними викликами КНР є внутрішні проблеми, серед яких виділяють дисбаланс між розвитком районів, збільшення розриву між містом і селом, який може бути описаний формулою «одна країна, дві системи». Ще одним викликом є брак ресурсів і проблеми екології, а також дисбаланс між економічним зростанням і збільшенням зайнятості. Останній пов'язаний з тим, що хоча Китай і багатий трудовими ресурсами, він також відчуває величезний тиск надлишкового населення. Існують і зовнішні виклики, які посилюють внутрішні проблеми, головним з яких є залежність від іноземного капіталу [2, с. 40-41].

Одним із засобів підтримки економічної безпеки КНР керівництво країни вважає т.зв. «економічну експансію», яка включає в себе товарну експансію і забезпечення доступу до сировини. Головним китайським ноу-хау є підходи до інвестування. В першу чергу, для китайських інвесторів інтерес представляють видобувна галузь, галузі енергетики. Китай йде на високі ризики. Навіть при вкрай нестабільній внутрішньополітичній ситуації в країнах африканського континенту, надходження фінансів з КНР не припиняється. У країнах Латинської Америки Китай також прагне збільшити число контрактів на будівництво ГЕС і АЕС, залізниць і ліній метро, прокладку нафто-і газопроводів, освоєння родовищ вуглеводнів і т.д. Китай інтенсивно продовжує збільшувати свою присутність в Центральній Азії [2, с. 42-43].

Україна має багато відмінностей в економічному розвитку та його передумовах від Китаю. У контексті підвищення рівня економічної безпеки, проте, знову варто звернути увагу на підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Шляхи зниження її собівартості залежать від галузі виробництва, однак слід дотримуватись пріоритетних напрямків діяльності, що мають базуватись не на добуванні і первинній переробці сировини, а на більш складних операціях, не матеріаломістких.

Література:

1. Єдинак В. Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення економічної безпеки // Економіка та підприємництво. Держава та регіони. 2009. № 3. С. 51–54.
2. Лабюк А. И., Понимание экономической безопасности в Китае // У карты Тихого океана. Научно-практический семинар «Экономическая безопасность АТР и будущее Тихоокеанской России. № 18 (216). С. 37–45
3. Wang Zhengyi. Conceptualizing economic security and governance: China confronts globalization, The Pacific Review, 2004. 17:4, pp. 523–545, DOI: 10.1080/0951274042000326050.
4. Чжао Ин, Сюй Хепін, Сін Гожень. КНР: проблема економічної безпеки. Інформаційні матеріали. С. 15-16.

УДК 339.9:316.344.27:330.138.12(510)

Волков В.П.

ORCID: 0000-0002-1270-895X

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва,
менеджменту організацій та логістики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Переверзєва А.В.

ORCID: 0000-0001-8391-6636

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

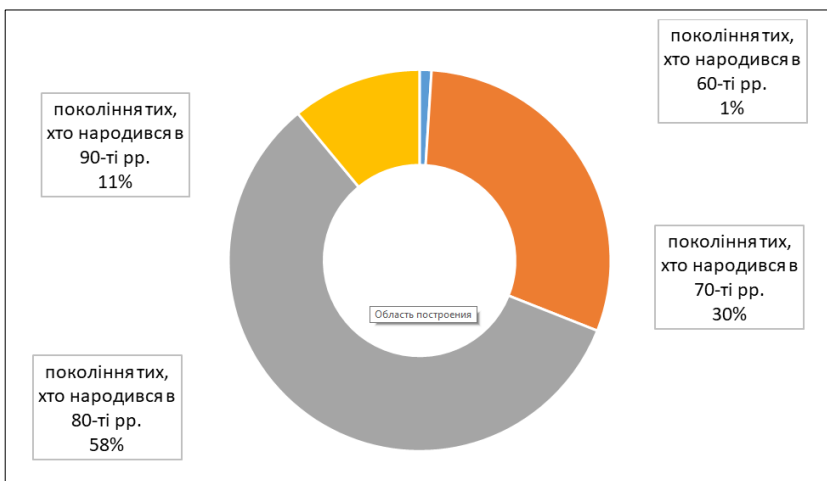
ВИТРАТИ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В КИТАЇ

Ключові слова: середній клас, витрати, інвестиції.

На сучасному етапі розвитку суспільства з метою підвищення рівня економічного розвитку окремих країн та світу загалом виникає необхідність формування і зростання середнього класу, який забезпечує високий рівень внутрішнього споживання, і, відповідно, сприяє соціально-економічному розвитку національної економіки. Розглянемо особливості споживання та напрями витрат середнього класу Китаю.

Міжнародний валютний інститут Народного університету Китаю (International Monetary Institute of RUC) опублікував дослідження присвячені добробуту мешканців середніх та великих міст Китаю. У ньому зазначено, що більшу частину китайського «середнього класу» складають люди від 25 до 45 років. Серед них більшість мають вищу освіту, в середньому дохід складає 60–600 тис юанів. У китайського «середнього класу» є фінансові та економічні можливості, маючи значний ступінь «креативності». Вони також виділяються своїми смаками з загальної маси звичних споживачів.

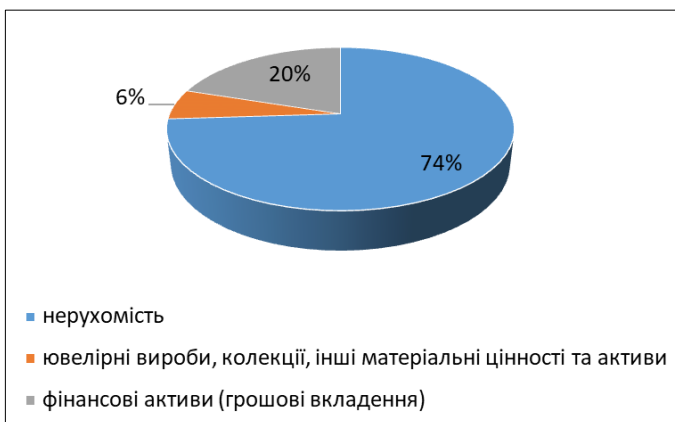
Середній вік людей з високим рівнем доходу (більше 500 тис юанів на рік) – 33,5 років. Представники покоління, народжені в 80-ті роки складають 58 %. Середній дохід – 75 тис юанів, обсяг фінансових інвестицій в середньому – 112 тис юанів. Уточнені дані показують, що щорічний дохід народжених у 80-ті рр. складає в середньому 92,5 тис юанів за обсягу інвестицій, відповідно, 166,5 тис юань. Віковий склад китайського «середнього класу»: покоління тих, хто народився в 80-ті рр. складає більшість. Найменшу кількість середнього класу складають ті, хто народився в 60-ті роки (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл середнього класу за групами з високим рівнем доходу за віком, 2016 р.

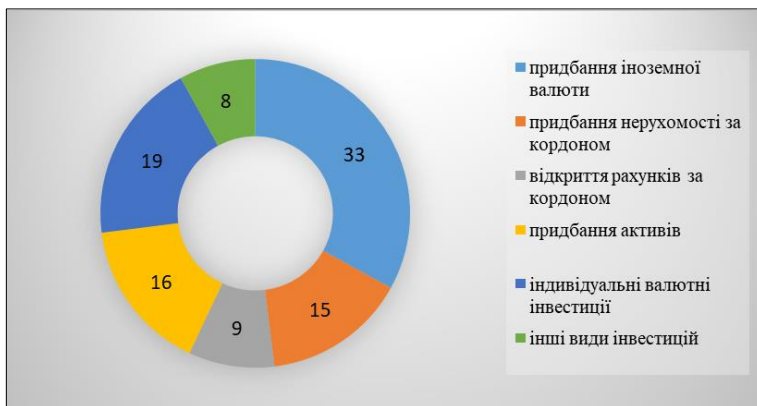
Джерело: [1, с. 12-13]

Представники середнього класу в Китаї схильні до інвестування перш за все в нерухомість – 74 %, на другому місці – грошові вклади. Найменше коштів вкладається в ювелірні вироби (рис. 2).

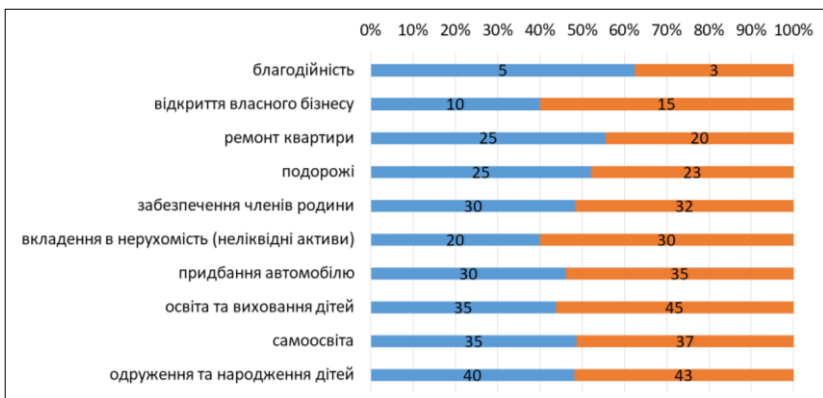
Рис. 2. Схильність середнього класу до інвестування, 2016 р.
Джерело: [1, с. 12-13]

Зауважимо, що на сучасному етапі економічного розвитку Китаю виникають нові напрями інвестування представниками середнього класу. На першому місці – придбання іноземної валюти (33%), на другому – індивідуальні валютні інвестиції (19%). Приблизно однаковий відсоток інвестицій спрямовані на придбання активів (16%) та придбання нерухомості за кордоном (15%). Лише 9% представників середнього класу відкривають рахунки за кордоном, що свідчить про непопулярність зазначеного напрямку інвестування і високого рівня довіри до національної валюти.

Рис. 3 Нові напрями інвестування середнього класу, 2016 р.
Джерело: [1, с. 12-13]

Зосередимо увагу на структурі витрат середнього класу в Китаї в 2015-2016 рр. (рис. 4). У 2015 р. представники середнього класу Китаю витрачали на одруження та народження дітей – 40 % свого бюджету, у 2016 р. цей показник збільшився до 43 %. У 2016 р. домінуючим з точки зору витрат є освіта та виховання дітей (45 %), тоді як у 2015 р. лише 35 %. Найменше коштів як у 2015 р., та і 2016 р. витрачається на благодійність. Також у 2016 р. скоротилися витрати на ремонт квартир (на 5 %), подорожі (на 2 %).

Рис. 4 Структура витрат середнього класу, 2015-2016 рр.

Джерело: [1, с. 12-13]

Аналіз структури витрат представників середнього класу Китаю свідчить про значну частку витрат на фінансування освіти, виховання майбутніх поколінь за зменшення витрат на розваги та подорожі. Отже, Китай розглядає підвищення освітнього рівня як пріоритет та передумову подальшого економічного розвитку країни загалом. Інвестиції в людський капітал сьогодні є основою конкурентоспроможності країни на майбутнє.

Література:

1. На что тратит деньги китайский «средний класс». Инфографика. *Журнал «Китай»*. 2017. № 05 (139). С. 12-13.

Воронкова В.Г.

ORCID: 0000-0002-0719-1546

*Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організації
та управління проектами,
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

КИТАЙСЬКА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ключові слова: китайська парадигма, цифровізація, кіберзлочини.

Сьогоднішня парадигма економіки та управління у сучасному Китаї завелика для вибухового зростання. До певної міри більшість спостерігачів досі недооцінювали численні критичні чинники – зростання заборгованості, старіння населення, інерцію, що перемогла економічні реформи, посилення загрози хронічної інфляції, – які нині вказують на уповільнення зростання китайської економіки. Після двох десятиліть, 1980–1990-х, нестійкого зростання Китаю вдалося 12 років поспіль тримати показники зростання на рівні 8–11%, майже не відчуваючи світових фінансових криз. Інвестори вважають, що Китай входить у період великого застою 2.0. [1]. Зараз потенціал китайського економічного буму закінчується – надлишок робочої сили вичерпується, зайнятість на заводах сягає можливого максимуму, рівень доходів набагато нижчий, ніж у США. Експорт, що є основою зростання економіки Китаю, має уповільнитися через боргові проблеми на Заході. У минулому десятилітті китайський експорт зростав у середньому на 20% щороку, у майбутньому такі темпи знизяться, вже сьогодні Китай прямує до якогось колапсу. Це означає, що його зростання уповільнюється, швидко посилюється руйнування довілля і глобальне потепління [1].

Сьогоднішня парадигма економіки та управління являє собою еквівалент компанії, що володіє революційними технологіями, діє агресивно, знищує конкурентів і підносить країну. Китай перебирає на себе такі товари, як телевізори, автомобілі, промислові товари, сталь тощо. Повільніший Китай – це менш руйнівний Китай, нижчий рівень геополітичної напруженості, менше торгових війн, але як такий, що витрачає більше на нові інвестиції. Сьогодні в обігу у Китаї більше грошей, ніж у США – 10 трлн. проти 8 трлн. Інфраструктура Китаю сприяє зростанню

економіки Китаю. Управління є принципово важливим чинником. На Китай припадає 8% світового ВВП, з часом цей показник збільшиться [1]. Населення Китаю 1,3 млрд. людей впливає на процеси глобальної економіки. Цифрові ринкові механізми – потужний мікроекономічний інструмент у Китаї. Економіка розвитку базується на навчанні, здобуванні навичок, необхідних для більшої дерегуляції, вільніших ринків та чіткішого зосередження на отриманні доходів у короткочасовій перспективі. Економічний розвиток Китаю був лише однією зі складових «економічного дива», але його не відчуває все населення Китаю, більша частина якого відчуває себе незахищеною.

Поступово змінюється тип відтворення, так як все більше стає висококваліфікованих спеціалістів, швидкими темпами розвиваються галузі високих технологій (інформаційні технології, електроніка, аерокосмічна промисловість). Інтернет можна порівняти з рівнем провідних країн світу і до глобальної мережі Інтернет відноситься 155 млн. людей. Сьогодні у Китаї створені умови для переходу на нову модель економічного зростання: 1) закладені основи сучасного виробництва; 2) швидкими темпами зростає сфера НІОКР; 3) створено ефективний інвестиційний клімат і практично відсутня зовнішня загроза для країни; 4) зростає цифрова економіка. Однією з проблем кадрової політики є перенаселеність країни, яка викликає дефіцит трудових ресурсів (особливо у частині малокваліфікованої робочої сили) і труднощі із забезпеченням повної зайнятості. Унікальність економічної моделі КНР у розвитку ринкової економіки при провідній ролі державного сектору та ідеологічному контролі комуністичної партії. Крім того, на формування китайської моделі китайського менеджменту здійснює вплив управлінська практика зарубіжних компаній і сучасних підприємств, особливо тих, де власниками і менеджерами є етнічні китайці. Х. Йошихара, оцінюючи практику управління людськими ресурсами у компанії *Haier* вважає, що вона базується на ринкових принципах економіки. Найбільші компанії володіють сучасними управлінськими методами, іноземними мовами, специфікою західних ринків, для них близькими є китайські традиції. Зарубіжні китайці відіграли визначну роль у русі по шляху економічних реформ і модернізації Китаю, так як володіли сильними управлінськими навичками, налагодженими зв'язками у світовій економіці і фінансах. У північно-східних провінціях, де домінують державні підприємства, зростає виробнича бюрократія, у південно-східних провінціях і приморських містах – високу ефективність демонструє культура підприємницького типу; у таких містах, як Шанхай і Гуанжоу – управлінська культура індивідуалістичного типу. Подальша підготовка управлінських кадрів і підвищення кваліфікації свідчить про те, що зростає значимість людського капіталу (управлінських знань і навичок), що задіяні на державних

підприємствах, сумісних підприємствах і приватних фірмах. Наявна хакінгова діяльність Китаю забезпечує йому значні стратегічні переваги, у тому числі й негайні тактичні та оперативні переваги у будь-якому конфлікті зі США. Володіння відомостями про значну кількість оборонних систем США і знання принципів їх функціонування дозволяло віднайти способи їх подолання під час кожної критичної ситуації. Великий «мозковий грабіж» зекономив Китаю мільярди доларів власних витрат на воєнні розробки просто через привласнення результатів [2]. Мішенню Китаю стали американські військові технології. Китай був звинувачений у зламів серверів багатьох провідних медіа. Технологічні злочини мали серйозні наслідки і спричинили величезні збитки для підприємств на всіх континентах. Крадіжки комерційної урядової і військової інтелектуальної власності принесли країні велику частку чистого доходу. Китай далеко не єдина країна, що вдається до кібероперацій. Мішенями завжди були комерційна таємниця і початковий код глобальної системи управління програмного забезпечення. Істотний ризик для життя у технологічно опосередкованому світі полягає у тому, що цей світ надає безмежні можливості для маніпулювання інформацією прихованими способами. Біткоїн-революція у Китаї створила нові типи грошей і перед зростаючою цифровою економікою відкрилися великі перспективи – отримання фінансових інструментів. Біткоїн сформувалася як найпотужніша у світі валюта. Зростаюча мережа загроз, що викликана завдяки впровадженню Інтернету речей, створила не тільки можливості для злочинності, а й для цілих держав глобального світу які створюють вже безліч загроз. Ці технологічні інновації свідчать про розвиток нової реальності, до розвитку якої ми не готові. Сьогодні в сучасному інформаційному світі велику роль відіграє китайський чинник. Головна ідеологічна платформа Китаю – прагматизм. Китайська модель – це поєднання економічної свободи й політичних утисків. Намагання зрозуміти сучасний Китай за допомогою цих двох характеристик веде до явної помилки. Стосовно економічної моделі, Китай створив елементи економіки вільного ринку, в якій робоча сила, капітали й товари переміщуються все більш вільно. Однак держава зберігає жорсткий контроль за стратегічними секторами економіки і великим сегментом базових галузей промисловості, включно з комунальними послугами, транспортом, телекомунікаціями, фінансами й засобами масової інформації. Щоб сказати точніше, Китайська Народна республіка має змішану економіку з триступеневою системою підприємництва, що складається з великих урядових компаній, гібридних місцевих та іноземних фірм і малого бізнесу. ймовірно призведе до занепаду партії. Вертикальна політична меритократія є політично реалістичним і морально бажаним способом поєднати політичну меритократію і

демократію. Першим елементом китайської моделі є демократія знизу. Другим елементом є експериментування між місцевим і центральним рівнями врядування. Третій елемент китайської моделі – меритократія на вищому рівні. На розвиток китайського менеджменту впливає статус Китаю як ринкової економіки, розширення структурних реформ і поглиблення ринкових перетворень. Основний ефект від змін у внутрішньому і зовнішньому економічному середовищі буде трансформуватися в управлінську стратегію, організаційну культуру, стратегічні рішення.

Таким чином, Китай сьогодні – це велика промислова держава, яка знаходиться на шляху ринкової і цифрової економіки, розвиває цифрові стратегії на всіх рівнях, створивши величезну всесвітню мережу кібершпіонажу, кібершпигуни якої провели хвилі кібератак проти урядових установ і критичних інфраструктур США, проникли навіть до електромереж США, так як терористичні організації якої отримали несанкціонований доступ до чужих ресурсів задля фінансування своїх операцій у реальному світі. Китай таємно створив цілу армію кібершпиунів, які організували тисячі комп'ютерних атак проти мереж міністерства оборони США. Китай був звинувачений у зламі серверів багатьох провідних медіа. Технологічні злочини Китаю мають серйозні наслідки і спричиняють величезні збитки для підприємств на всіх континентах. Крадіжки комерційної, урядової і військової інтелектуальної власності принесли країні більше чистого доходу, ніж усі пограбування в історії людства, так як 41 % кібератак [3, с. 47] у світі здійснені Китаєм, який здатен використовувати у власних інтересах ненадійність і вразливість технологічної інфраструктури нашого світу.

Література:

1. Воронкова В. Г. Глобальне управління: навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» та освітньо-професійної програми «Державне управління». Запоріжжя: ЗНУ. 2020. 162 с.
2. Гудмен Марк. Злочини майбутнього: усе взаємопов'язане, усі вразливі і що ми можемо з цим зробити / пер з англ. І. Мазарчук, Я. Машико. К. : Вид-во Ранок: Фабула, 2029. 592 с.
3. Тепскотт Дон, Тепскотт Алекс. Блокчейн революція. Львів : Літопис, 2019. 492 с.

Воронкова В.Г.

ORCID: 0000-0002-0719-1546

*Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організації
та управління проектами,
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

Нікітенко В.О.

ORCID: 0000-0001-9588-7836

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організації
та управління проектами,
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізького національного університету,
м. Запоріжжя, Україна*

СТРІМКИЙ РОЗВИТОК ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ НОВОГО «ЕКОНОМІЧНОГО ДИВА» КИТАЮ

Ключові слова: сталий розвиток, економічні успіхи, гонитва за розвитком.

В сучасних умовах досягнення нового «економічного дива» на наших очах здійснюється стрімкий розвиток Китаю і «золота середина» у керуванні економікою держави належить КПК, яка підносить ринок, цифрову економіку, здійснює технологічно-інноваційний розвиток та цифрові стратегії як сучасного, так і майбутнього, зводить фундамент інноваційно-інформаційного суспільства. Головними складниками стрімкого розвитку «економічного дива» Китаю є: 1) аграрна політика; 2) промислове виробництво; 3) цифрова стратегія; 4) розподіл фінансування; 5) бізнес. Існує три критично важливих видів втручання, які застосовує уряд із метою прискорення економічного розвитку, які призвели до швидкого переходу від бідності до багатства: 1) реструктуризація агрокультури на засадах трудомісткого сільського господарства, в якій використовується доступна робоча сила, і випуск продукції агровиробництва, що зростає до найвищих рівнів; 2) спрямування інвестицій та підприємців у виробництво, що пояснюється тим, що індустрія поточно-масового виробництва найефективніше використовує навички робочої сили в економіці, що розвивається;

3) втручання у фінансовий сектор із метою фокусування капіталу на інтенсивному, дрібному сільському господарстві та розвитку виробництва, що забезпечує третій шлях до швидкої економічної модернізації. Роль нового «економічного дива» Китаю полягає у тому, щоб завжди мати кошти, спрямовані на стратегію розвитку, яка передбачає найшвидше з можливих технологічне навчання, а відтак – і перспективу високого доходу у майбутньому замість короткочасної віддачі та індивідуального споживання,- відмічає Джо Стадвелл [2, с. 12].

Гонитва за розвитком розпочалася з того, що уряд Китаю радикально переструктурувавши сільське господарство після Другої світової війни, використавши стратегії, які сприяли успіху, – сільськогосподарські, виробничі та фінансові, заклали успіхи на десятиліття вперед. Вибір кожної стратегії спричинив розрив у розвитку азійського регіону, що забезпечив стрімкий та прогресивний розвиток регіону. Фінансова дерегуляція привела до зростання банків, контрольованих родинним бізнесом. Все це свідчить про те, що уряд уторопав, що якщо не змінити методи, то можна відстати назавжди, тому потрібно змінитися, модернізувати економіку, досягти технологічного прогресу, що й виявилось природним способом економічної трансформації та випиву на неї глобального розвитку [1, с. 80–90]. У сьогоднішніх дискусіях про очікування нового «економічного дива» Китаю беруть участь два табори: 1) оптимісти, що грають на «цілковите підвищення», екстраполюючи в нескінченне майбутнє тренди минулого; 2) песимісти, що грають – «на зниження та роблять наголос на дивовижній ірраціональності. Напевно, істина десь посередині і наймовірніше, що Китай піде шляхом Японії початку 1970-х років, коли досягнувши післявоєнного буму, середньорічне зростання скоротилося з 9% до помітніших 5% і на цьому показнику зупинилося ще на майже двадцять років – абсолютно природна траєкторія для економічного дива, що досягає зрілості [2, с. 25]. Манія нових економік в очікуванні нового «економічного дива» розпочалася з Китаю, який упродовж двох десятиліть зростав швидко, але нерівномірно – від 4 до 12%, а з 1998 року на 8% щороку, наче щасливе число 8 стало залізним законом китайської економіки. В результаті відбулася кардинальна зміна динаміки, якою зумовилося піднесення нових економік протягом кільком десятиліть, до яких відноситься і економіка Китаю. Китай як і чимало інших економік (хоча і не всі) реалізують майже двозначні показники китайського зростання, якщо вони цього робити не будуть, то будуть викинуті з ринку. Китайська модель зростання нині переходить на новий, інший етап, і тепер мають значення витрати і реакція громадськості, а це означає, що місця для дорогих експериментів немає. Експорт, що є основою зростання економіки, майже уповільнюється через боргові проблеми на Заході,

китайське зростання сьогодні є незбалансованим, нескоординованим і нестійким. Усе це означає, що Китай прямує до якогось колапсу. За площею країни Китай близький до США, а рівень доходів набагато нижчий. Стрімке зростання заробітних плат змушує серйозно сумніватися у майбутньому китайської економіки, ґрунтованої на дешевій робочій силі й експорті. Зростання продуктивності праці зробило можливим швидке економічне зростання при низькій інфляції, але ця епоха добігає кінця. Високі зарплати змушують власників переносити виробництво до країн з дешевою робочою силою, таких як Індонезія та Бангладеш, тож бум експортного виробництва у Китаї, швидше за все, сягнув своєї межі. Найгірша ситуація спостерігається на ринку нерухомості. Недавня житлова манія в Америці видається прикладом розумності порівняно з китайськими спекуляціями нерухомістю. Для утримання показників зростання під час світової фінансової кризи 2008 року уряд наказав банкам знизити планку кредитування, в результаті чого у наступні два роки у Китаї ціни на нерухомість подвоїлися, а до 2010 року підскочили ще на 40 %. Тож для величезної більшості китайців житло стає дедалі менш доступним. Хоча Ден СяоПін проголосив, що «багатим бути почесно», його наступники роблять усе для того, щоб ніхто не був занадто багатим (статки жодного китайського багатія не перевищують 10 млрд. дол. Якщо порівняти неможливі ціл, то усе це значно зменшує імовірність реалізації катастрофічного сценарію. Нові економіки називають «80 на 20 навиворіт»: за цим правилом 20 % клієнтів генерують 80 % прибутків. Чимало азійських країн досі покладаються на експорт на Захід, тоді як економічний розвиток багатьох країн Східної Європи більше залежить від західних інвестицій. Доходи сільського і міського населення відрізняються втричі. Було зупинене лише зростання нерівності і продовжує залишатися вища політична терпимість до нерівності. Китайський фермер не володіє землею, фермери не можуть продавати свою землю, вона може тільки перейти у державну власність, а базові реалії такі, що земля належить колгоспам і це має певні наслідки. І, навпаки, місцева влада може продавати землю, що перейшла у державну власність. Розрив між селом і містом у Китаї соціально деструктивний, але однак з точки зору економічного розвитку він не є руйнівним. Китай все ж таки має стати не лише технологічно потужною країною, але й країною інституційно системною. Лише поєднання цих двох чинників може вивести країну у світовий авангард і дозволити її жителям по-справжньому пишатися своїм походженням. Поки що її недостатньо розвинуті інституції не надто сповільнювали економічне зростання Китаю. Протягом наступних років розвинене ним націям світу у просуванні своїх політичних та гуманітарних принципів доведеться мати справу з доволі самовпевненим Китаєм [3, с. 7].

Висновки.

1. В умовах глобалізації уповільнення Китаю все ж таки не зашкодить його подальшому прогресу. В очікуванні нового «економічного дива» потрібно звернути увагу на режим, що панує у країні та на те, яким у даний момент є поєднання економічних і політичних чинників, що ведуть до економічного зростання, з якою метою та швидкістю. Тим часом економічні результати нових економік протягом десятиліть залишаються ненадійними. Їм не вдається зберегти імпульс сталого розвитку, вони починають втрачати імпульс сталого розвитку. Все ж таки глобальний соціум і глобальна економіка перебуває на порозі великих системних змін. Китай знаходиться на порозі природного уповільнення. 2. Сьогодні Китай завеликий для вибухового зростання, у Китаї вже відбувається процес переосмислення, що змінить світовий баланс сил, економічних і політичних, і позбавить динаміки чимало економік, і ознаки майбутнього сповільнення очевидні вже сьогодні. Ймовірно, вони стануть незаперечними у наступні 2-3 роки, коли показники зростання китайської економіки скоротяться з 10 до 6-7%. Зрештою, мільйони інвесторів і компаній, які роблять ставку на майже двозначні показники китайського зростання, будуть викинуті з ринку. В Східній Азії кожен успішний уряд був першим у пошуку шляхів прискореної технологічної модернізації виробництва через субсидії, що надаються відносно до показників експорту. 3. До певної міри більшість спостерігачів досі недооцінили численні критичні фактори – зростання заборгованості, старіння населення, інерцію, що перемогла економічні реформи, посилення загрози хронічної інфляції. Успішні країни Східної Азії, включаючи і Китай, продемонстрували, що найліпший спосіб досягнення успіхів полягає у реструктуризації агрокультури на засадах трудомісткого сімейного господарства, тобто більш масштабного варіанту городництва. Успіхам сприяло те, що у такий спосіб використовується вся доступна у бідній країні робоча сила, а прибутковість і випуск продукції зростають до найвищих із можливих рівнів, а інвестиції спрямовуються у виробництво, так як індустрія поточно-масового виробництва найефективніше використовує обмежені навички робочої сили в економіці, що розвивається.

Література:

1. Voronkova Valentyna H., Nikitenko Vitalina A., Teslenko, Tatyana V., Bilohur Vlada E. Impact of the worldwide trends on the development of the digital economy. *Amazonia investiga*. Volume 9. Issue 32 / August 2020. 81–90.
2. Стадвелл Джо. Чому Азії вдалося. Успіхи і невдачі найдинамічнішого регіону світу / пер. з англ. Олександра Цехановська. Київ : *Наш формат*, 2017. 448 с.
3. Шарма Ручір. Передові країни. В очікуванні нового «економічного дива» / пер. з англ. Андрій Іщенко. Київ : *Наш формат*, 2018. 296 с.

Головаш Б.Е.

ORCID: 0000-0001-8049-057X

кандидат економічних наук, доцент,

Доцент кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування
Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Головаш Л.В.

ORCID: 0000-0002-8399-6135

аспірантка кафедри економічної теорії, обліку та оподаткування
Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова: економічна політика, реформування економіки, внутрішній ринок.

*«Дорогоцінний камінь не можна відполірувати без тертя.
Також і людина не може стати успішною без достатньої
кількості важких спроб»*

Конфуцій

Стрімкий економічний та соціальний розвиток Китайської народної республіки (КНР) є вдалим, дієвим прикладом симбіозу поєднання ринкової та державно-регульованої економіки для багатьох країн світу. В умовах необхідності швидкої реструктуризації та модернізації економіки України, дослідження досвіду становлення КНР, як потужної економічної держави має допомогти нашій країні сформувати власний шлях розбудови національної економічної політики.

Необхідно зазначити, що одним з головних чинників успішної модернізації економіки КНР є вдала адоптація традиційних, м'яких постулатів китайської ідеології конфуціанства до жорстких викликів сучасного глобалізованого суспільства. Саме завдяки цим перевагам КНР у XXI століття стала однією зі світових індустріальних наддержав, займаючи 2-е місце в світі за величиною номінального ВВП, 1-е – за обсягом валютних резервів, 2-е – за обсягом зовнішньої торгівлі [1].

Серед основних факторів перебудови економіки КНР необхідно зазначити вдалу митно-тарифну, нетарифну та податкову зовнішньоекономічну політику, яка запроваджуючи певні торговельні заходи обме-

ження імпортерам, стимулювала вкладання інвестицій, в тому числі для створення внутрішнього виробництва іноземних корпорацій.

Особливо потрібно відзначити досвід КНР у розвитку спеціальних економічних зон (які, наприклад, нажалі в Україні були закриті, без належного моніторингу їх діяльності). Уряд КНР, у тому числі, вимагав передачу технологій від іноземних інвесторів китайській стороні, особлива увагу при цьому приділялась стимулюванню розвитку підприємств з виробництва високотехнологічних продуктів [2].

Останнім часом головними напрямками соціально-економічної політики Китаю на сучасному етапі стали підвищення внутрішнього попиту, досягнення середньозаможного рівня життя кожного громадянина, побудова «гармонійного суспільства» та поліпшення екології. Основним зовнішньоекономічним напрямком Китаю у державній економічній політиці є підтримка технологічного лідерства та НДДКР [3].

Потрібно зазначити, що виклики, які з'явилися перед КНР в 2020 р. у зв'язку з пандемією призвели до необхідності перегляду її зовнішньоекономічної політики, в тому числі у контексті врахування загострення торговельних відносин з США та прагнення деяких країн зменшити свою залежність від китайських поставок у рамках глобальних технологічних ланцюгів.

Це призвело до того, що у найближчому традиційному державному п'ятирічному плані розвитку плані Китаю на 2021–25 роки, який має вийти у березні 2021 року відбулися суттєві корегування, що можуть значно змінити орієнтири і пріоритети розвитку КНР [4]. В даному плані розглядається переорієнтація економіки КНР з зовнішніх ринків на внутрішню самодостатність, яка зменшить залежність Китаю від примхів світової економіки та світової кон'юнктура і зробить її більш незалежною від балансу світового попиту та пропозиції.

Література:

1. Жуджунь, Дин. Феномен экономического развития Китая [Текст] / Дин Жуджунь, М.М. Ковалев, В.В. Новик – М. : издательский центр БГУ, 2008. – 446 с.
2. Пэй, Ван. Экспортный сектор в модели экономического развития КНР [Электронный ресурс]: Автореферат дис. кандидата эконом. наук / Ван Пэй // М., 2010. – Режим доступа: http://dis.podelise.ru/pars_docs/diser_refs/62/61717/61717.pdf.
3. Лазарчук М.О. Соціально-економічні реформи у Китаї: генезис та чинники / М.О. Лазарчук. – Харків.: Вісник МСУ. економічні науки. 2013, т. XVI, № 1-2. – С. 117–124.
4. Turning inwards: what Asia's self-sufficiency drive means for business and investors / China's dual circulation model: managing risk trumps growth. – LONDON.: The Economist Intelligence Unit. September 2020. P. 4–7.

Голод В.Ю.

*кандидат економічних наук,
голова правління Української асоціації китаєзнавців,
м. Київ, Україна*

КИТАЙСЬКИЙ СПОЖИВЧИЙ РИНОК: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

Ключові слова: китайські споживачі, споживчі тренди, середній клас, споживчі тренди, зростання споживання, міста вищого та нижчого рівнів, «Китайська мрія».

Китайський споживчий ринок демонструє тенденцію до зростання. За даними McKinsey, до 2030 року 58 % китайських домогосподарств досягнуть середнього рівня достатку, а значить їхні витрати урівняються з мегаполісами інших країн світу. Транснаціональні корпорації вже мають значну присутність на китайському ринку (біля 40 % в 10 важливих категоріях споживання), та китайський ринок демонструє нові можливості для іноземних компаній, серед яких певну нішу мають зайняти українські товари. Побудова суспільства споживання із заможним середнім класом – це програма уряду Китаю, зокрема особиста ініціатива Сі Цзіньпіна, спрямована в тому числі на захист своєї економіки від зовнішніх негативних впливів.

Торговий конфлікт з США, уповільнення темпів зростання ВВП, COVID-19 внесли значні корективи в споживчу поведінку китайців. Не дивлячись на те, що показники інвестиційної активності, виробництва, експорту падають, індекс споживчої довіри зростає. Китайський споживчий ринок залишається потужним драйвером розвитку як національної, так і глобальної економік. Торік споживчі витрати становили 56 % валового внутрішнього продукту Китаю. Однак, з початку 2020 року роздрібна торгівля в Китаї демонструвала негативні тенденції (падіння на 8,6 %) і лише в серпні зросла на 0,5 % до відповідного місяця 2019 року. Це говорить про поступове відновлення економіки у постковідний період, що досягалось за активної участі уряду, який запровадив низку заходів на національному та регіональному рівнях з метою стимулювати споживання.

Китайські споживчі вподобання зазнають соціальних та культурних змін. Серед основних споживчих трендів можна виділити наступне.

1. Збільшення частки молодого населення у загальному споживанні, що витрачають більше на забезпечення більш комфортного життя.

Молодь забезпечила 60% у зростанні загального споживання в 2018 році. Серед основних категорій витрат виділяють технологічні продукти, закордонні подорожі, дорогу косметику, що мають відношення до певного стилю життя та соціального статусу.

2. Спостерігається більш зважене споживання з фокусом на якість продукту.

3. Попит на здоровий образ життя, що відповідно формує нові вподобання до продуктів харчування та інших категорій товарів.

4. Тренд на індивідуальні подорожі, які дорожчі у ціні.

5. Надання переваги національним брендам з високим рівнем якості.

Торгова війна США та КНР відкриває нові можливості для українських виробників. Як приклад, Україна в разі збільшила свій експорт кукурудзи до Піднебесної. Китай є світовим лідером по виробництву та споживанню продуктів харчування. Зростає імпорт нетрадиційних для китайців продуктів, наприклад, коров'ячого молока, йогуртів, білого курячого м'яса, що може бути гарним стимулом розвитку для українських підприємств.

Література:

1. McKinsey & Company, China consumer report 2020, December 2019. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/china/china-consumer-report-2020-the-many-faces-of-the-chinese-consumer>

2. USDA, China: Evolving Demand in the World's Largest Agricultural Import Market, September 2020. URL: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2020-09/china-iatr-2020-final.pdf>

3. Jun Nie and Andrew Palmer, Consumer Spending in China: The Past and the Future, 2016. URL: <https://www.kansascityfed.org/~media/files/publicat/econrev/econrevarchive/2016/3q16niepalmer.pdf>

4. Joyce Huang, China Plans to Lift Economy by Boosting Consumption, May 25, 2020. URL: <https://www.newsbreak.com/news/1572495470875/china-plans-to-lift-economy-by-boosting-consumption>

5. National Bureau of Statistics of China. URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2019/indexeh.htm>

Гончар Д.Р.

студент 3 курсу кафедри міжнародних економічних відносин ім. Артура Голікова Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Казакова Н.А.

*ORCID: 0000-0002-4592-1466
кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова*

ГУАНДУН ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

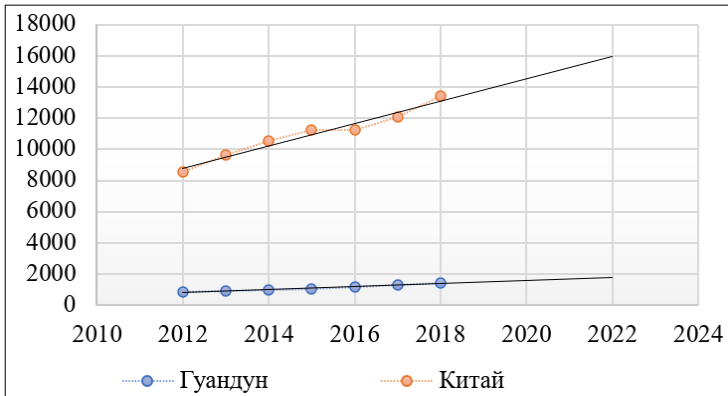
Ключові слова: високі технології, гео економічне положення, геополітика, демографія, економічний потенціал, експорт, населення, технологічний прогрес.

Гуандун – провінція на півдні Китаю, яка омивається водами Південно-Китайського моря, має жаркий клімат та населення 100 млн людей. Здавалося, що дана провінція ідеально підходить для розвитку туристичного бізнесу, проте за останні роки розвиток промисловості, торгівлі та збільшення інвестицій в столицю даного регіону – Гуанчжоу – зуміли створити економічне диво та зробити провінцію одним із центрів економічного розвитку Китайської Народної Республіки.

Територія сучасної провінції стала частиною території Китаю внаслідок завоювання в 3 ст. н. е. Приморське вигідне положення було передумовою не тільки для розвитку активної зовнішньої торгівлі, але й викликало бойові дії в різні епохи, включаючи Опіумні війни 1839–1842 та 1856–1860 рр. [1].

Гуандун споконвіку більше інших китайських регіонів відкрито зовнішнього світу. З 16 століття Гуандун вів активну морську торгівлю з Європою: британцями, французами і португальцями. Останні в 1557 році заснували на східному березі річки Чжуцзян місто Макао. Провінція була дуже важливими торговими воротами: китайський чай, фарфор, шовк і нефрит вважалися на Заході розкішшю.

Сприятливе гео економічне положення регіону сприяло стабільному економічному розвитку та в темпах приросту ВВП за даними національної служби статистики Китаю в досліджуваній період з 2012 по 2018 роки Гуандун складав близько 10 % від загального ВВП КНР.

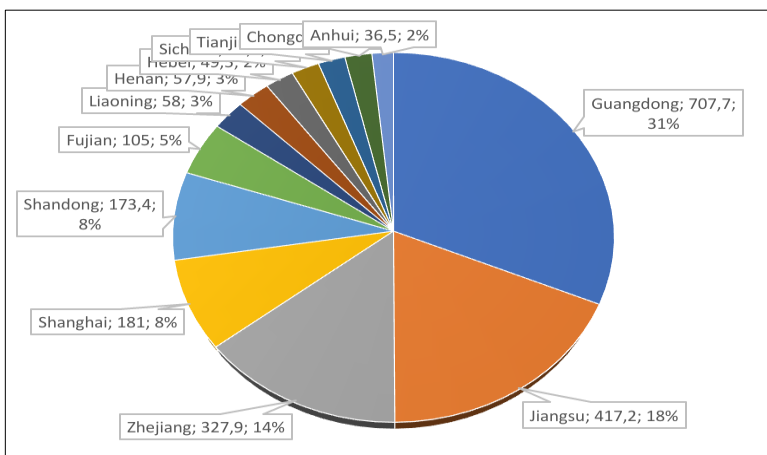
Рис. 1. ВВП Китаю та провінції Гуандун (2012–2018) [2; 3]

В цілому, з рисунку, побудованого на основі даних, наданих Statista, видно стабільний та впевнений ріст ВВП як провінції, так і китайської економіки в цілому. З цього можна зробити висновок, що частка у 10 % може вважатися суттєвою і провінція Гуандун є локомотивом розвитку економіки держави. Пропонуємо розібратися, завдяки чому даний регіон досяг таких результатів. Побудований тренд свідчить про те, що ВВП Китаю зростає швидше, ніж ВВП Гуандуну, що в довгостроковій перспективі може негативно відобразитися на положенні провінції серед інших, вона може почати відставати від інших регіонів Китаю.

Гуанчжоу – політичний, економічний, науково-технічний, освітній, культурний і транспортний центр всього Південного Китаю, найбільший промисловий центр, всесвітньо відомий центр легкої промисловості. На кантонській землі розгорнулося велика кількість підприємств: від крихітних складальних заводів до величезних інтегрованих виробництв.

Використовуючи картографічний метод дослідження, ми виявили, що в провінції Гуандун знаходяться виробництва найбільших китайських виробників. Перше місце з них посідає Huawei, чистий прибуток якої сягнув 8 млрд доларів США, компанія займається інноваційним бізнесом та знаходиться під наглядом інвесторів зі всього світу. Другою за розміром компанією є широкопрофільний гігант – Tencent – компанія, яка займається як ритейлом, так і розробкою комп'ютерних та мобільних ігор. Третьою компанією даного регіону є Південні Китайські авіалінії, чистий прибуток яких склав 500 млн дол США в 2018 році. Також значними платниками податків є такі компанії як Meizu, BYD, ZTE, DJI та інші [4; 5].

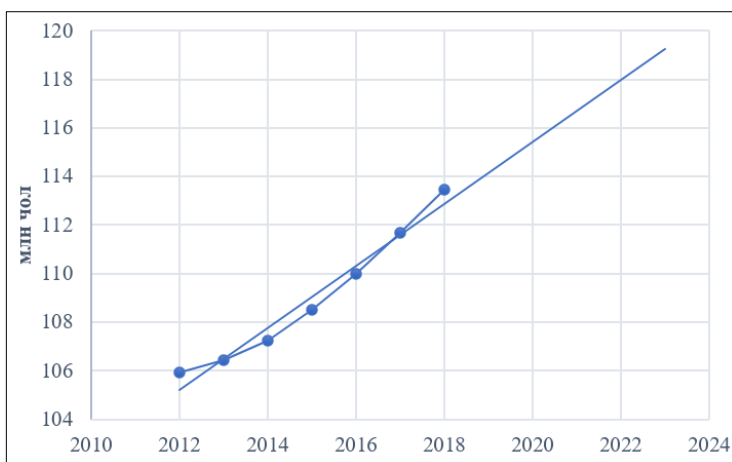
Також, щоб порівняти економічний успіх досліджуваного регіону, звернемося до статистики експорту за регіонами, наданої за 2018 рік.

Рис. 2. Експорт за регіонами за 2018 рік (млрд доларів США) [6]

З діаграми видно, що даний регіон приносить Китаю третину виручки від експорту, при чому аналіз компаній дозволяє стверджувати, що даний експорт є високотехнологічним, а отже продукція має високу додану вартість.

Іншою передумовою розвитку даного регіону є велика кількість населення, яке постійно зростає. Це здешевлює людську працю, пропозиція якої на ринку в надлишку, а отже це й дозволило перенести такі великі виробництва саме в Гуандун.

Рис. 3. Населення провінції Гуандун (2012–2018), млн чол [7]

Приріст населення є очевидним. Це зумовлено, перш за все, високим рівнем народжуваності та також міграцією робочої сили (в основному, внутрішньодержавної). Також, побудувавши лінійний тренд, ми виявили, що до 2023 року населення провінції буде досягати близько 119 млн чол, що є добре з точки зору збільшення трудових ресурсів, але це є небезпечним з точки зору забезпечення населення продовольством.

Отже, регіон Гуандун та його адміністративний центр – місто Гуанчжоу – територіальні одиниці, які в рамках КНР на сучасному етапі розвитку розвиваються найбільш динамічно. Це, передусім, зумовлено вигідним гео економічним положенням з виходом до моря, великою кількістю населення та перенесенням найбільших виробників саме в цей регіон. Експорт готової високотехнологічної продукції забезпечує стабільний приріст ВВП провінції та дозволяє їй бути локомотивом розвитку усієї Китайської Народної Республіки. Головними загрозами, які можуть спричинити втрату лідерства провінції можуть стати неконтрольоване збільшення населення та сповільнення темпів економічного зростання в порівнянні з іншими провінціями КНР.

Література:

1. История провинции Гуандун. URL: <https://www.chinahighlights.ru/guangdong/history.htm> (дата звернення : 05.10.2020).
2. Guangdong : GDP. URL: <https://www.google.com/amp/s/www.ceicdata.com/en/china/gross-domestic-product-prefecture-level-city/cn-gdp-guangdong-guangzhou/amp> (дата звернення : 05.10.2020).
3. Gross domestic product (GDP) of China 2012–2024. *Statista* : website. URL: <https://www.statista.com/statistics/263770/gross-domestic-product-gdp-of-china/#:~:text=The%20graph%20shows%20China's%20gross,reached%20about%209%2C608%20U.S.%20dollars.> (дата звернення 05.10.2020).
4. 14 китайских компаний из провинции Гуандун, которые нужно знать. URL : <http://ekd.me/2019/09/14-kitajskix-kompanij-iz-provincii-guandun-kotorye-nuzhno-znat/> (дата звернення : 05.10.2020).
5. Guangdong, China. *Google maps* : web version. URL : <https://maps.google.com/?q=Guangdong%2C+Chine&ftid=0x315285f132af5c3f:0x2ed41c6f09259f29> (дата звернення : 05.10.2020).
6. Export of goods from China 2018, by region. *Statista* : website. URL : <https://www.statista.com/statistics/278579/export-of-goods-from-china-by-region/> (дата звернення : 05.10.2020).
7. Population of Guangdong province, China 2009–2018. *Statista* : website. URL : <https://www.statista.com/statistics/1033846/china-population-of-guangdong/> (дата звернення : 05.10.2020).

Горбачук В.М.

ORCID: 0000-0001-5619-6979

доктор фізико-математичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу інтелектуальних інформаційних технологій
Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України,
м. Київ, Україна

Сулейманов С.-Б.

магістр, аспірант

Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України,
м. Київ, Україна

Батіг Л.О.

магістр, аспірант

Інститут кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України,
м. Київ, Україна

ЛІДЕРСТВО У СУЧАСНИХ ФІНАНСОВО-ПРОМИСЛОВИХ ГРУПАХ

Ключові слова: Китай, США, економіка, фінанси, позики, технології.

Нехай у двошелонному ланцюзі постачання (роздрібний) торговець, який має обмеження на капітал, здійснює замовлення через опціонний контракт від єдиного постачальника, щоб задовольняти невизначений попит. Цей торговець може подати заявку на отримання банківської позики чи торгового кредиту від постачальника за необхідності. Постачальник бере до уваги не лише свій економічний дохід, але й дохід торговця, тобто враховує взаємозв'язок з торговцем. Для розв'язання проблем фінансування й упорядкування у ланцюгу постачання можна застосовувати поняття лідера і послідовника моделі Штакельберга й доводити, що за наявності ризику банкрутства торговця постачальнику завжди вигідно його фінансувати за безризиковою відсотковою ставкою. Через таку ставку торговець надаватиме перевагу торговому кредиту. При цьому ефективність ланцюга постачання збільшується, коли собівартість виробництва висока, і зменшується, коли така собівартість низька. Врахування взаємозв'язку постачальника з торговцем може поліпшувати ефективність ланцюга постачання та дохід торговця у більшості випадків, але може збільшувати ризик банкрутства торговця,

коли собівартість виробництва висока: суспільна взаємодія постачальника і торговця є не тільки важливою, але й взаємно відповідальною [1].

Обмеження на капітал мають багато фірм, зокрема, малі та середні підприємства (small and medium-sized enterprises, SMEs). Наприклад, за кредитним опитуванням понад трьох тисяч SMEs США, майже половина з них зверталася по фінансування у 2015 р., причому лише близько чверті з них (близько тисячі SMEs) мали достатні грошові потоки [2]. У країнах, що розвиваються, фінансовий стан SMEs не кращий, ніж у США: у таких країнах SMEs зверталися в 2011 р. по фінансування обсягом понад 2 трлн. дол. Згадані обмеження можуть суттєво звужувати операції фірм, а тому вважаються найбільшою перешкодою для зростання фірм. Оскільки багато класичних досліджень з операційного менеджменту ґрунтуються на припущенні достатності капіталу, то їх результати не відповідають у повній мірі сучасній практиці.

Позики комерційних банків – це поширений спосіб для фірм долати обмеження капіталу. Однак через складність процедур подання кредитних заявок і суворість вимог застави SMEs, як правило, відмовляються від фінансування за допомогою банківських позик: наприклад, SMEs Китаю дістають менше 5 % позик оборотного (робочого) капіталу та менше 25 % банківських позик [3]. Тому в багатьох галузях загальноприйнятними є торгові кредити, особливо для SMEs, де такі кредити поширюються протитечійними (upstream) партнерами вздовж одного й того самого ланцюга постачання: в Канаді у 2004 р. торгові кредити становили майже 23 % пасивів нефінансових галузей, а в Китаї у 2012 р. – 20 %. У 2007 р. 90 % світової торгівлі товарами (загальним обсягом 14 трлн.дол.) було підтримано торговими кредитами. Для сприяння операціям SMEs і підвищення ефективності ланцюга постачання в цілому великі протитечійні постачальники, що мають достатньо капіталу, на практиці часто надають фінансові послуги для торгових кредитів для течійних (downstream) SMEs. Наприклад, Ford Motor Company (заснована у 1903 р.; F у лістингу біржі NYSE) надає оптові позики дилерам для фінансування купівлі частин транспортних засобів, а також позики дилерам для фінансування оборотного капіталу (оборотних коштів) та вдосконалення дилерських спроможностей, фінансування купівлі дилерської нерухомості, фінансування інших дилерських програм для транспортних засобів через свою дочірню компанію Ford Motor Credit Company LLC (заснована у 1959 р.). Компанія Gree Electric (заснована у 1989 р; ShenSE:000651 у лістингу Шеньчженської (Shenzhen) фондової біржі), провідний виробник побутової техніки в Китаї, укладає контракти з багатьма дрібними дилерами, що зазнають суворих бюджетних обмежень і зазвичай не можуть отримувати банківські позики. Для цього Gree Electric співпрацює зі страховими й борговими компаніями для

розвитку і захисту свої каналів збуту, наприклад, з державним підприємством Zhuhai Gree Group Finance Company (засноване у 1985 р.), зареєстрованим у порті Жухай (Zhuhai) провінції Гуандонг (Guandong) з територією майже 180 тис. км² і центром у м. Гуанчжоу (Guangzhou). Цей порт розташований між портами Макао (Macau) і Гонконг (Hong Kong), а територія провінції Гуандонг перевищує територію більшості держав Європи – Греції, Болгарії, Ісландії, Угорщини, Португалії, Азербайджану, Австрії, Чехії, Сербії, Ірландії, Грузії, Литви, Латвії, Хорватії, Боснії і Герцеговини, Словаччини, Естонії, Данії (без Гренландії), Швейцарії, Нідерландів (без Карибських територій), Молдови, Бельгії, Вірменії, Албанії, Північної Македонії, Словенії, Чорногорії [4]. Отримавши позики, ці дилери здатні приймати кращі операційні рішення, особливо користуючись послугами Zhuhai Gree Group Finance Company. Компанія IBM (заснована у 1911 р.; IBM у лістингу біржі NYSE) через свою дочірню компанію IBM Global Financing допомагає своїм клієнтам отримувати доступ до програмного забезпечення IBM, пропонуючи їм короткострокові та довгострокові позики. Аналогічно фірма General Electric (заснована у 1892 р.; GE у лістингу біржі NYSE) через свою дочірню фірму GE Capital (заснована у 1932 р. під час Великої депресії) пропонує різні фінансові продукти клієнтам GE у таких капіталомістких галузях, як енергетика й охорона здоров'я.

Спираючись на довіру партнерства, фінансові послуги торгових кредитів від великих протитечійних постачальників не лише сприяють операціям SMEs, але й створюють потенційні доходи чи прибутки цих постачальників. Наведені кейси свідчать, що поведінка протитечійних виробників пропонування фінансових рішень своїм дрібним течійним партнерам означає врахування взаємозв'язків між виробниками і торговцями, щоб поліпшувати стан таких партнерів і таким чином сприяти власним вигодам, підтримуючи належний розподіл ринку та стійку кооперацію у ланцюгу постачання. У багатьох моделях управління ланцюгами постачання неявно припускається егоїстична поведінка осіб, які приймають рішення (поведінка на збільшення тільки власних поточних доходів без урахування довгострокових планів, зокрема, своїх партнерів). Однак у поведінковій економіці такі особи можуть також брати до уваги взаємозв'язки між виробниками і торговцями, виявляючи лідерські якості [5]. Наприклад, автовиробники Ford, Toyota (заснована у 1937 р.; TM у лістингу біржі NYSE), Nissan (заснована у 1933 р.; NSANY у лістингу біржі NASDAQ), Honda (заснована у 1948 р.; HMC у лістингу біржі NYSE) та інші розвивають взаємозв'язки з постачальниками своїх компонентів, направляючи своїх інженерів на заводи постачальників та організуючи навчання для працівників цих заводів з метою вирішення операційних проблем і забезпечення високої якості компонентів. У Китаї

Gree Electric пропонує своїм дилерам навчання і пряме обслуговування клієнтів. У Великобританії такі крупні брендові фірми, як Procter & Gamble (заснована у 1837 р.; PG у лістингу біржі NYSE) та Imperial Tobacco (заснована у 1901 р.; IMT у лістингу Лондонської фондової біржі), надають підтримку дрібним місцевим роздрібним торговцям, які повідомляють фірмам про потреби споживачів. Дослідження доводять, що існують члени ланцюга постачання, що враховують взаємозв'язки між виробниками і торговцями: особи, які приймають рішення, мають стимули підтримувати такі взаємозв'язки для поліпшення економічних вигадів своїх партнерів, виходячи із довгострокових планів. Вищенаведені кейси мотивують до вивчення спільних рішень щодо замовлення та фінансування на основі поведінкової економіки. Припустимо, постачальником є базова фірма з достатнім капіталом, а роздрібним торговцем – SME, яке зазнає обмежень капіталу. Нехай торговець намагається збільшувати тільки власний економічний добробут, а постачальник – не лише свій власний дохід, але й дохід торговця, виходячи із взаємозв'язків між виробниками і торговцями.

У двошелонному ланцюгу постачання, що складається з єдиного постачальника та єдиного роздрібного торговця (SME), слід вивчити питання фінансування каналу збуту, коли доступними є як банківські позики, так і торгові кредити. Застосовуючи поведінкову економіку для осіб, які приймають рішення, можна вивчити конкретний спосіб фінансування ланцюга постачання – опціонний контракт (договір купівлі-продажу), похідний фінансовий інструмент, що широко використовується для хеджування різних ризиків на фінансових ринках [3]. З точки зору операцій, такий контракт сприяє фірмам хеджувати ризики за рахунок мінливості цін і невизначеності попиту. У галузі напівпровідників Intel Corporation (заснована у 1968 р.; INTC у лістингу біржі NASDAQ) заощадила мільйони доларів, впровадивши дворезимну схему закупівель, яка використовувала опціонний контракт. Такий контракт сприяє Suning Commerce Group (заснована у 1990 р.; SZSE:002024 у лістингу Шеньчженської фондової біржі) управлінню запасами в роздрібній торгівлі.

Література:

1. Горбачук В.М. Методи індустріальної організації. Кейси та вправи. Економіка та організація виробництва. Економічна кібернетика. Економіка підприємства. Київ: А.С.К., 2010. 224 с.
2. Ayuagari M., Demircuc-Kunt A., Maksimovic J. SME Finance. Policy Research Working Paper. 8241. Washington, DC: World Bank Group, 2017. 58 p.
3. Hua S., Liua J., Cheng T.C.E., Zhai X. Financing and ordering strategies for a supply chain under the option contract. International journal of production economics. 2019. 208. P. 100–121.

4. Лещенко Л. Україна – Китай: підсумки та нові обрії співробітництва. Україна дипломатична: Науковий щорічник. Київ: Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України, 2002. Вип. II. С. 346–374.

5. Gorbachuk V.M. Generalized Cournot–Stackeleberg–Nash equilibrium. *Cybernetics and systems analysis*. 2006. V. 42. № 1. P. 25–33.

УДК 330:004.9(510)

Гоу Кванденг

ORCID ID 0000-0001-6573-9859

аспірант PhD

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ

Ключові слова: цифрова економіка, цифрова індустріалізація, промислова цифровізація, Китай, тенденції розвитку.

Китай надає великого значення розвитку цифрової економіки. Генеральний секретар Сі Цзіньпін багато разів видавав важливі вказівки, наголошуючи на необхідності енергійно сприяти глибокій інтеграції Інтернету, великих даних, штучного інтелекту та реальної економіки, розвивати цифрову економіку, економіку спільного використання, розвивати нові точки зростання та формувати новий імпульс. Китай послідовно випускає низку основних стратегій, планів і заходів, таких як Інтернет-енергія, широкосмуговий Китай, “Інтернет +”, інтелектуальне виробництво, сприяння розвитку великих даних, штучний інтелект та програмне забезпечення, і висуває чіткі вимоги. Виконання рішень та розгортання Центрального комітету партії та Державної ради, прискорення розвитку цифрової економіки та заповнення недоліків цифрових технологій є актуальними та нагальними.

Цифрова економіка сприймає цифрові знання та інформацію як ключові виробничі фактори, цифрові технології як основну рушійну силу, сучасну інформаційну мережу як важливого носія, а також глибоку інтеграцію цифрових технологій та реальної економіки для постійного вдосконалення цифрових технологій та інтелекту економіки і суспільства, прискорення реконструкції нових форм економічного розвитку та

моделей управління. Взагалі кажучи, цифрова економіка в основному включає два аспекти: один – це цифрова індустріалізація, розвиток передових технологій штучного інтелекту, хмарні обчислення та великі дані, тощо; інший – цифровізація промисловості, інтеграція промисловості та даних, а також інтелектуальне злиття.

За останні роки цифрова економіка стала новою рушійною силою для якісного розвитку національної економіки Китаю. Згідно з Доповіддю про розвиток цифрової економіки Китаю за 2020 рік Інституту передбачення, масштаб доданої вартості цифрової економіки збільшився з 2,6 трильйонів юанів у 2005 році до 35,8 трильйонів юанів у 2019 році. У той же час частка цифрової економіки у ВВП з кожним роком зростала з 14,2 % у 2005 році до 36,2 % у 2019 році. Що стосується чотирьох основних областей цифрової економіки, цифрова індустріалізація в цілому досягла стабільного зростання; промислова цифровізація прискорила зростання, а промислова цифрова трансформація перетворилася з односточкових додатків на постійну скоординовану еволюцію; можливості цифрового управління поступово вдосконалювались; просування значення даних поступово прискорювалось. З точки зору внутрішньої структури цифрової економіки, частка цифрової індустріалізації з кожним роком зменшується, навпаки, частка промислової цифровізації в цифровій економіці з кожним роком збільшується.

Раптовий вплив нової епідемії коронавірусу в 2020 році на економічний та соціальний розвиток у короткостроковій перспективі призвів до «зворотного» та «каталітичного» ефекту на ітеративне оновлення інформаційних технологій нового покоління, збагативши відтінок цифрової економіки та розширивши новий простір для розвитку цифрової економіки. Виникнення епідемії коронавірусу сприяло вибуховому зростанню житлової економіки Китаю в 2020 році, що, в свою чергу, пришвидшило проникнення цифрової економіки в різні сфери. Таким чином, розвиток цифрової економіки представляє п'ять основних тенденцій.

Тенденція 1: Прискорити цифрову трансформацію галузей та сприяти цифровій трансформації підприємств. В умовах цифрових тенденцій розвитку багато компаній завжди залежали від шляху і насправді не вирішили здійснити цифрову трансформацію. Вплив нової епідемії коронавірусу змусив багато компаній виявити, що традиційним методам виробництва важко швидко реагувати на швидкі зміни в промисловому ланцюгу та ланцюгу поставок [1, с. 9–14], потрібен рішучий для здійснення цифрової трансформації пошук змін та проривів у методах виробництва та підвищення конкурентоспроможності ринку.

Тенденція 2: Інтегрований розвиток цифрової економіки став важливим напрямком розвитку, що енергійно сприяє «двоколісному зв'язку» цифрової

індустріалізації та промислової оцифровки [2, с. 80-81]. З одного боку, необхідно застосовувати великі дані як стратегічний орієнтир, розвивати конкурентоспроможний кластер цифрової індустрії, будуючи диверсифіковану багатofункціональну платформу інноваційних кластерів промислових технологій, та ефективно покращувати рівень розвитку цифрової економіки; з іншого боку, – надати повну відповідальність провідним компаніям цифрової економіки за наслідки впливу.

Тенденція 3: Міжгалузєва та міжпідприємницька співпраця стала неминучим вибором. Інформаційні технології, особливо Інтернет-технології, значно зменшили інформаційні витрати на співпрацю та спілкування між підприємствами, зробивши можливим широке та недороге співробітництво. Через інформаційну платформу, а не платформу інтеграції організацій, між партнерами формується віртуальне підприємство. Таке віртуальне підприємство не лише має перевагу у великих підприємствах щодо ресурсів, але й має гнучкість малого підприємства, забезпечуючи великі конкурентні переваги для всіх сторін у співпраці. Надалі 60% мережєвих додатків китайських підприємств будуть використовуватися для внутрішнього бізнесу та ділового спілкування з партнерами.

Тенденція 4: Середовище розвитку цифрової економіки продовжує вдосконалюватися. В основному формується політична система, яка адаптується до розвитку цифрової економіки, послідовно оприлюднює програму розвитку інформатизації, програму дій для сприяння розвитку великих даних, план розвитку штучного інтелекту нового покоління, реалізує спеціальну акцію для прискорення вирощування нових рушіїв економічного розвитку та запускає великий проєкт цифрової економіки для подальшого вдосконалення інформації. Потужність постачання індустрії зв'язку доповнює недоліки розвитку та оптимізує середовище розвитку цифрової економіки.

Тенденція 5: Цифрова економіка породжує нові моделі споживання. Характер цифрових технологій визначає, що цифрова економіка не лише формує величезний мережєвий ефект на світовому ринку, а й приносить абсолютно нову модель споживання на ринку [3, с. 39–43].

Цифрова економіка є продуктом цифрової епохи. Нові економічні моделі продовжують створювати нові можливості в процесі світового економічного розвитку, що привернуло широку увагу світу, і Китай не є винятком. В останні роки Китай надавав великого значення розвитку цифрової економіки та живив багато важливих заходів для сприяння розвитку цифрової економіки.

У цій статті цифрова економіка приймається як вихідна точка: вводиться поняття цифрової економіки, аналізується стан розвитку цифрової економіки Китаю; зосереджується увага на майбутніх тенденціях розвитку цифрової економіки в Китаї.

Література:

1. Се Мейджуан, Лі Хунмей. Тенденція розвитку та контрзаходи цифрової економіки Китаю в умовах нової епідемії коронкової пневмонії. Журнал Партиїної школи муніципального комітету Чанчуня, 2020(3). С. 9–14.
2. Бай Цзіньхао, Лю Ру. Тенденція розвитку та майбутні можливості цифрової економіки. Народний форум, 2020 (20). С. 80–81.
3. Хе Сяоїнь. Тенденція розвитку цифрової економіки та стратегічний вибір Китаю [J]. Сучасні економічні дослідження, 2013 (03). С. 39–43.

УДК 339.727.22(476:510)

Гречишкіна Е.А.

ORCID: 0000-0003-0653-9210

*кандидат економічних наук, доцент,
заведуючий кафедрою маркетинга і
міжнародного менеджмента*

*Учреждение образования «Полесский государственный университет»
г. Пинск, Республика Беларусь*

Самоховец М.П.

ORCID: 0000-0002-4564-2424

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового менеджмента*

*Учреждение образования «Полесский государственный университет»
г. Пинск, Республика Беларусь*

ИНВЕСТИЦИОННОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КИТАЯ И БЕЛАРУСИ

Ключевые слова: Китай, Беларусь, сотрудничество, иностранные инвестиции, индустриальный парк «Великий камень».

Китай является важным экономическим партнером Республики Беларусь. Сотрудничество между странами осуществляется по разным направлениям, в том числе в рамках инвестиционного сотрудничества. Инвестиционное сотрудничество между Республикой Беларусь и Китаем формирует основу их внешнеэкономических связей и обеспечивает финансирование модернизации, инфраструктурных проектов, а также в целом способствует экономическому росту Республики Беларусь [1].

Китай входит в топ-10 стран-инвесторов Республики Беларусь и занимает 7-е место по объему иностранных инвестиций, 6-е место по объему прямых иностранных инвестиций (ПИИ) и 3 место по объему ПИИ на чистой основе. Объем иностранных инвестиций из Китая в реальный сектор экономики Республики Беларусь увеличился почти в 5 раз с 71,4 млн. долл. США в 2010 году до 339,9 млн. долл. США в 2018 году. В общей структуре иностранных инвестиций поступления из Китая возросли с 0,79 % в 2010 г. до 3,14 % в 2018 г. Приток ПИИ из Китая за анализируемый период увеличился в 6,6 раз и составил 186,92 млн. долл. США. В 2018 году чистый приток ПИИ из Китая составил 109,1 млн. долл. США [2].

Почти половина всех китайских ПИИ в Беларусь в 2018 году была направлена в индустриальный парк «Великий камень» десятью крупными компаниями. Индустриальный парк «Великий камень» создан в 2014 году в рамках межгосударственного китайско-белорусского сотрудничества и функционирует для привлечения инвестиций, а также обеспечения благоприятной инвестиционной среды.

Индустриальный парк «Великий камень» имеет отдельный и независимый орган государственного управления, осуществляет комплексное административное обслуживание по принципу «одного окна» [3] и предоставляет беспрецедентные льготы и преференции. Для резидентов индустриального парка «Великий камень» предусмотрены следующие налоговые льготы (до 2062 года): ставка по налогу на прибыль 0 % на 10 лет и последующая уплата по ставке, сниженной в 2 раза; ставка земельного налога, налога на недвижимость – 0 % на период работы предприятия. Кроме того, предусмотрена ставка 0 % по НДС на товары для начала проекта и 0 % при экспорте товаров за пределы ЕАЭС, 0 % налога на дивиденды в течение 5 лет с момента объявления прибыли, сниженная ставка подоходного налога и другие [3]. Гарантируется неизменность условий бизнеса в течение 10 лет, отсутствие валютного контроля и контрольных проверок и т. д. Это позволяет систематически улучшать основные показатели деятельности резидентов «Великого Камня». В 2018 году по сравнению с 2017 годом объем ПИИ увеличился более чем в 3 раза, выручка от реализации товаров, продукции (работ, услуг) за пределами Республики Беларусь увеличилась более чем в 12 раз, среднесписочная численность работников увеличилась более чем в 4 раза.

В качестве резидентов индустриального парка могут выступать любые компании независимо от страны происхождения капитала, однако заявленный объем инвестиций юридического лица на реализацию инвестиционного проекта должен быть не менее 500 тыс. долл. США и их осуществление в полном объеме в течение 3 лет после регистрации в

качестве резидента. По состоянию на 1 декабря 2019 года общее количество резидентов «Великого Камня» достигло 60 (33 из которых имеют китайский капитал) [3]. География резидентов «Великого Камня» довольно широка. Помимо китайских компаний, есть представители США, РФ, Литвы, Эстонии, Израиля, Швейцарии и других стран.

На базе подготовки и реализации «дорожной карты» по осуществлению совместного строительства Экономического пояса Шелкового пути предстоит наполнение новыми производствами индустриального парка «Великий камень». Индустриальный парк «Великий камень» может стать эффективной площадкой по созданию новых производств в сферах телекоммуникационного оборудования, микроэлектроники, тонкой химии, биотехнологий, электроники, автокомпонентов, машиностроения.

Вместе с тем, можно выделить ряд присущих инвестиционному сотрудничеству Китая и Беларуси рисков, среди которых обязательность использования государственных гарантий, вовлечение в основном китайского оборудования и иностранной рабочей силы в реализацию инвестиционных проектов и ограниченное использование факторов местного производства; организационные проблемы (случаи некачественной работы китайских компаний, задержка запуска производственных линий, проблемы экологической оценки и т.п.) [4].

Несмотря на это, инвестиционное партнерство Беларуси и Китая, который на сегодняшний день является одним из наиболее активных иностранных инвесторов в мире, становится все более заметным. Имеются значительные перспективы развития инвестиционного сотрудничества через торговый, кредитный, технологический и финансовый каналы [5]. Например, размещение государственных облигаций на финансовом рынке Китая дает эмитентам ряд преимуществ по сотрудничеству с китайскими инвесторами [6, с. 31]. Немаловажным становится использование кредитных ресурсов Китая для реализации инвестиционных проектов. Заемщиками выступают ОАО «Банк развития Республики Беларусь», ОАО «АСБ Беларусбанк» (до 1 млрд. долл. США), Правительство Республики Беларусь (льготные кредиты до 3 млрд. долл. США и коммерческие кредиты до 4 млрд. долл. США), выделяются также кредиты для малого и среднего бизнеса через механизм кредитных линий на льготных условиях [7]. Кроме того, в рамках межрегионального сотрудничества с Китаем ежегодно каждой областью Республики Беларусь и г. Минском планируется привлечение не менее 100 млн. долл. США прямых китайских инвестиций.

С целью активизации инвестиционного сотрудничества Беларуси и Китая целесообразным видится стимулирование развития индустриального парка «Великий камень» за счет привлечения новых резидентов; сохранение налоговых льгот, преференциальных режимов и пролонгация

сроков их действия для производителей высокотехнологичных и инновационных товаров, научных организаций, субъектов инновационной инфраструктуры, резидентов индустриального парка «Великий камень»; активизация международного научно-технического сотрудничества; дальнейшее расширение инвестиционного сотрудничества и углубление экономической интеграции со стратегическими партнерами.

Литература:

1. Hrechyshkina O., Samakhavets M. Importance of Foreign Direct Investment in Financing for Innovative Development of the Republic of Belarus. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. № 4. S. 339–348.

2. Samakhavets M., Hrechyshkina O. Main characteristics of the foreign investment development of Belarus. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*. 2020. № 48. S. 129–139.

3. Китайско-Белорусский индустриальный парк «Великий камень». URL: <https://www.industrialpark.by/> (дата обращения: 20.04.2019).

4. Зайцева Е. Сотрудничество Республики Беларусь и КНР в инвестиционной сфере. *Банковский вестник*. 2019. № 8. С. 36–44.

5. Рудый К. В. Беларусь – Китай: каналы инвестиционного сотрудничества. *Белорусский экономический журнал*. 2016. № 2 (75). С. 15–30.

6. Самоховец М. П., Дяк Т. Д., Глазкова Н. Г. Внешние заимствования Республики Беларусь: современное состояние и перспективы. *Региональная экономика. Юг России*. 2019. Т. 7. № 2. С. 27–34.

7. Гречишкина Е. А., Самоховец М. П. Направленность и структура иностранных инвестиций в Республике Беларусь. *Экономический бюллетень НИЭИ Министерства экономики Республики Беларусь*. 2020. № 5. С. 15–21.

Грицаєнко М.І.

ORCID: 0000-0003-2507-771X

кандидат економічних наук, старший викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

м. Мелітополь, Україна

Грицаєнко Г.І.

ORCID: 0000-0001-7168-2836

кандидат економічних наук, доцент, доцент

кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

м. Мелітополь, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, інвестиційна привабливість, прямі іноземні інвестиції, рейтинг легкості ведення бізнесу, індекс довіри інвесторів.

Економічний розвиток будь-якої країни напряму пов'язаний з її інвестиційною привабливістю, що знаходить відображення в скоординованій та науково обґрунтованій економічній політиці з залучення прямих іноземних інвестицій та формування сприятливого інвестиційного середовища відповідно до довгострокової стратегії розвитку національної економіки.

Питання інвестиційної привабливості економіки Китаю досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, в тому числі Бецклеї М., Макарчук К., Метваллі М., Муцяо Х., Смітг О., Танг Р., Харина У., Шуба М. та інші. Незважаючи на численні публікації, залишаються недопрацьованими проблеми покращення інвестиційної привабливості економіки країни, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Більшість учених та експертів разом зі спільнотою вважають Китай економічним гігантом, але в останні роки в його економіці спостерігаються негативні тенденції. Як відмічає у власному дослідженні Бецклеї М., «...економіка Китаю велика, але неефективна. Вона забезпечує високу продуктивність при високих витратах. Китайський бізнес страждає від хронічно високих виробничих витрат, а 1,4 мільярда чоловік в Китаї створюють величезний тягар добробуту та безпеці» [1, с. 10]. Вважаємо, що загальноекономічні проблеми відбилися на

інвестиційній привабливості економіки країни, про що свідчить аналіз її головних індикаторів [7, с. 84–87] – чистого припливу прямих іноземних інвестицій як в цілому, так і в розрахунку на одну особу (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка чистого припливу прямих іноземних інвестицій в економіку Китаю

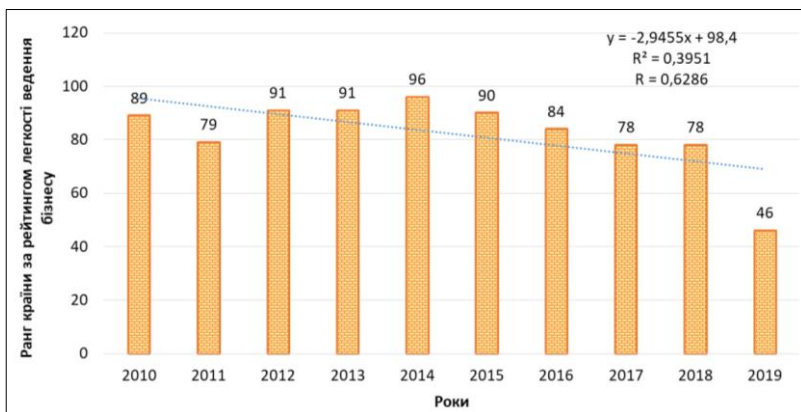
Джерело: складено за даними [6]

Так, загальний обсяг чистого припливу прямих іноземних інвестицій в Китай з 243,7 млрд дол. США в 2010 р. зменшився до 155,8 млрд дол. США в 2019 р., або на 87,9 млрд дол. США; середньорічний темп скорочення показника становив 4,8%. В розрахунку на одну особу чистий приплив прямих іноземних інвестицій з 183,8 дол. США в 2010 р. зменшився до 112,4 дол. США в 2019 р., або на 71,5 дол. США; середньорічний темп скорочення показника становив 5,3%.

Вважаємо, що одним з факторів, який впливає на інвестиційну привабливість економіки країни, є легкість ведення бізнесу (Doing business), міжнародний рейтинг якого визначається Світовим банком (рис. 2).

В рейтингу легкості ведення бізнесу Китай в 2010 р. посідав 89 місце – після Сербії (88 місце), Мальдів (87 місце) та Домініканської республіки (86 місце). І хоча за 2010–2019 рр. Китай піднявся в рейтингу до 46 місця (в середньому щорічно на 3 позиції), його «обійшли» такі країни, як Косово (44 місце), Туреччина (43 місце), Словачка Республіка (42 місце). Для пошуку причин такого відставання розглянемо складники рейтингу легкості ведення бізнесу та ранги Китаю по кожному з них (рис. 3).

В 2010 р. найбільш проблемними були «отримання дозволу на будівництво» (180 місце), «відкриття бізнесу» (151 місце) та «сплата податків» (130 місце), найкраща ситуація була по «виконанню контрактів» (18 місце) та «реєстрації власності» (32 місце).

Рис. 2. Динаміка рангу Китаю в міжнародному рейтингу легкості ведення бізнесу

Джерело: складено за даними [2]

Рис. 3. Ранги Китаю за складниками рейтингу легкості ведення бізнесу в 2010 та 2019 рр.

Джерело: складено за даними [2]

В 2019 р. складними залишилися «отримання дозволу на будівництво» (121 місце) та «сплата податків» (114 місце), в рази покращилась ситуація з «відкриттям бізнесу» (28 місце порівняно з 151-м у 2010 р.), найліпші результати за «виконанням контрактів» (6 місце), «отриманням доступу до електроенергії» (14 місце) та «реєстрацією власності» (27 місце).

Для визначення інвестиційної привабливості національної економіки викликає інтерес індекс довіри інвесторів (Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index®), що складається для 25-и країн, найбільш привабливих для прямих іноземних інвестицій. Китай стабільно входить у першу десятку, але його позиції дещо погіршуються: якщо в 2017 р. він посідав третє місце в рейтингу, в 2018 р. – п'яте, в 2019 р. – сьоме, а в 2020 р. – вже восьме [5].

Наявність величезного внутрішнього ринку, інтегрованої промислової системи, ефективної інфраструктури, високоосвічених кадрів, застосування інноваційних технологій, безумовно, формують інвестиційну привабливість економіки Китаю. Але, на наш погляд, надмірне регулювання інвестиційної діяльності, мінливе правове середовище, бюрократичні складнощі, відсутність прозорості у вирішенні інвестиційних питань – це фактори, які негативно впливають на інвестиційну привабливість країни.

Перспективами подальших досліджень є розробка рекомендацій з покращення інвестиційної привабливості України на основі вивчення досвіду економіки Китаю.

Література:

1. Beckley M. China's Economy Is Not Overtaking America's. *Journal of Applied Corporate Finance*. 2020. Vol. 32(2). P. 10–23.
2. Doing business. *The World bank* : website. URL: <http://www.doingbusiness.org> (date of application: 22.09.2020).
3. Muqiao X. China's Economy in Retrospect and Prospects. *Economic Reform in the PRC*. New York, 2019. P. 12–22;
4. Tang R., Metwalli M., Smith O. Foreign investment: Impact on China's economy. *Journal of Corporate Accounting & Finance*. 2010. Vol. 21(6). P. 25–40.
5. The 2020 Kearney Foreign Direct Investment Confidence Index®. *Kearney* : website. URL: <https://www.atkearney.com/foreign-direct-investment-confidenceindex> (date of application: 22.09.2020).
6. World Development Indicators. *The World bank* : website. URL: <http://databank.worldbank.org/> (date of application: 22.09.2020);
7. Грицаєнко Г., Грицаєнко М. Інвестиційна привабливість України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Вип. 3, № 1. С. 80–93.

8. Макарчук К., Шуба М. Сучасний стан і перспективи залучення прямих іноземних інвестицій в економіку Китаю. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 45–50.

9. Харина У. Становлення і розвиток інвестиційної привабливості КНР. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 29(1). С. 198–203.

УДК 351.77:502-025.12:001.895

Грищенко І.М.

ORCID: 0000-0002-8191-1177

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри публічного управління
та менеджменту інноваційної діяльності,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ БЕЗПЕКОВІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЄКТІВ КИТАЮ

Ключові слова: безпека, механізми державної підтримки, екологічні проєкти.

В умовах сучасного надзвичайно динамічного світу та кардинального відставання національної (української) економіки від світових стандартів, постає низка нагальних питань, вирішити які можна лише за умови швидких якісних змін та інноваційного технологічного стрибка [3, с. 159].

Загальновідомо, що застосування моделей розвитку соціальних систем як сфер впливу – це вибір напрямів та методів прикладання управлінських зусиль стосовно певних соціальних систем. Його основа – виявлення станів та тенденцій розвитку, визначення необхідності переходів між ними в таких системах.

На сьогодні загальносвітовою пріоритетною проблемою є проблема забезпечення безпеки, оскільки безпека як явище втрачає здатність бути прогнозованою [2, с. 35].

За словами генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй Антоніу Гуттеріша, які він висловив під час першого в історії саміту ООН щодо кризи біорізноманіття: «Людство повинно припинити війну з природою для того, щоб вберегти планету від знищення» [1].

Усе більша кількість дослідників проблеми безпеки під час аналізу загроз доходить висновку, що спектр загроз виходить на наднаціональний

рівень, посилаючись на загрози, пов'язані з недостатнім приділенням уваги погіршенню стану навколишнього середовища, інфекційним загрозам тощо [6].

Грунтуючись на доповіді ПРООН під назвою «Нові виміри безпеки людини», можемо виокремити сім базових аспектів безпеки людини, серед яких:

- екологічна безпека як свобода і захист від загроз екологічного забруднення, де перш за все мова йде про наявність чистого повітря і незабрудненої води; як можливість придбання екологічно безпечної їжі; як можливість проживання в умовах, що не становлять безпеку для здоров'я з точки зору екології; як захищеність від екологічних катастроф;

- безпека для здоров'я як захищеність людини від ризиків захворюваності, можливість проживання в безпечному для здоров'я середовищі; як доступність ефективного медичного обслуговування;

- особиста безпека як свобода та захист людини від загроз насилля;

- економічна безпека, що трактується як забезпеченість прибутком, достатнім для задоволення поточних потреб;

- продовольча безпека як доступність основних продуктів харчування в сенсі їх наявності, достатньої кількості, вільного доступу до них та достатньої купівельної спроможності населення;

- політична безпека як можливість проживати в суспільстві, що визнає основні права людини;

- громадська й культурна безпека як захищеність культурного різноманіття та захист громадського розвитку [7].

В цьому аспекті актуальним є дослідження досвіду Китаю з державної підтримки розвитку екологічних проєктів шляхом виявлення взаємозв'язків між соціально-економічними показниками розвитку країни і індексами оцінки якості державного управління.

За «Показником державного управління» (*Governance Research Indicator Country Snapshot*, GRICS) Світовий банк оцінює ефективність державного управління в різних країнах, відповідно до шести індексів, що комплексно визначають якість інституційних утворень за допомогою яких здійснюється управління країною відповідно до національних традицій.

Завдяки проведенню міжнародної незалежної оцінки ефективності державного управління в різних країнах світу, світова спільнота володіє інформацією цікавою для прийняття інвестиційних рішень, а органи державної влади відповідних країн отримують інструменти для вирішення нагальних проблем в державі та, відповідно, мають можливість значно підвищити рівень державного управління за рахунок залучення технічної допомоги та фінансових продуктів, обміну інноваційними знаннями.

За 2020 рік Світовий банк схвалив для Китаю низку проєктів розвитку (див. табл. 1)

Проекти розвитку Китаю, схвалені як проекти Світового банку

<i>Назва проєкту</i>	<i>Дата затвердження</i>	<i>дата завершення проєкту</i>	<i>загальна вартість проєкту</i>
Проект екопромислових парків Цзянсі	18.06.2020	31.12.2026	400 млн. доларів США
Проект профілактики, готовності та реагування на інфекційні хвороби	18.06.2020	30.09.2025	350 млн. доларів США
Проект розумного та сталого сільського господарства Хубей	21.05.2020	31.12.2025	352 млн. доларів США
Проект зеленого фонду сільського господарства Хенань	26.03.2020	31.12.2026	300 млн. доларів США
Проект державно-приватного партнерства із водопостачання та санітарії в провінції Січуань	03.03.2020	31.12.2026	152 млн. доларів США
Поліпшення лісової екосистеми у верхів'ях басейну річки Янцзи	17.12.2019	31.12.2023	686 млн. доларів США

Джерело: Сформовано автором на основі джерела [5]

Зокрема проєкт екопромислових парків провінції Цзянсі створений з метою зміцнення регуляторної та інституціональної бази екопромислових парків та приведення її у відповідність до міжнародної структури екопромислових парків. Проєкт містить чотири складові, які включають у себе:

1. Забезпечення відповідності стандарту екопромислових парків на рівні провінцій, формування платформи моніторингу та нормативної бази для підтримки:

- створення новаторської системи управління ефективністю екопромислових парків;
- модернізації інституційної та політичної бази провінції Цзянсі;
- дорожньої карти та планів дій на рівні зони впровадження проєкту;
- розбудови потенціалу та управління проєктами.

2. Створення екопромислових парків для демонстрації та ініціювання діяльності з нульовими відходами, що передбачає:

- ініціювання діяльності з нульовими відходами;
- створення розумного центру управління екопромисловими парками;
- створення розумного центру управління зеленими інкубаторами та мікрорайонами багатофункціонального призначення.

3. Відновлення природних рішень та надання екосистемних послуг передбачає:

- модернізацію обраного громадського простору та ландшафтів;
- зниження забруднення та покращення якості води;
- з'єднання існуючих озер в зоні проєкту з річкою Фу для збільшення обсягу води в посушливий період.

4. Залучення технічної допомоги для розбудови потенціалу та управління проєктами передбачає:

- дослідження ініціативи з нульовими відходами та розробку плану дій;
- розробка критеріїв скринінгу для зелених галузей та стимулів для екологізації на рівні фірми;
- аналіз існуючих будівель та їх модернізація;
- належний облік споживання енергії та викидів парникових газів;
- забезпечення більшої ефективності у проєктуванні, сертифікації та наданні допоміжних послуг;
- розбудова спроможності щодо управління парками та соціальної інтеграції.

Наступний проєкт «Поліпшення лісової екосистеми у верхів'ях басейну річки Янцзи» також направлений на відновлення екологічної безпеки регіону, адже основними центрами економічного зростання Китаю є, як відомо, дві найбільші економічні зони – дельта Перлинної річки та дельта річки Янцзи.

Таким чином через провайдерів інноваційних безпекових механізмів державної підтримки розвитку екологічних проєктів Китай намагається контролювати екологічну безпеку країни і таким чином підвищувати ефективність державного управління.

Література:

1. Балян А.В. Гришова І.Ю. Пріоритети екологічної безпеки в аграрній політиці в контексті співробітництва України та Китаю. Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii (30.06.2020) – Warszawa, 2020. P. 33–37.

2. Грищенко І. М. Програма діяльності Кабінету Міністрів України в аспекті консолідації та розвитку української нації. Зб. наук. праць Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2020. Вип. 1. С. 33–40. URL: <http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua/article/view/208994/209142>. DOI 10.36.030/2664-3618-2020-1-33-40

3. Ковальова О. В. Державні орієнтири реалізації інноваційних провайдерів структурної політики аграрного сектора економіки України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 159–166. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-6-159-166>

4. Ковальова О.В. (2020). Інноваційний інструментарій структурної політики управління розвитком аграрного сектору економіки. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, (2), 99–108. URL: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.02.11>

5. Офіційний сайт Всесвітнього банку. Проекти в Китаї. URL: https://projects.vsemirnyjbank.org/ru/projects-operations/projects-summary?countrycode_exact=CN

6. Gryshchenko I. M. The impact of personal needs on the formation of leadership. *Scientific Bulletin of National Mining University (SciVerse Scopus)*, 2016, vol. 4, pp. 154–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvngu_2016_4_22.

7. Gryshova I., Nikoliuk O., Marchuk L. Institutional aspects of the regulation of economic security of the agricultural production // *Food Industry Economics*. 2019. Vol.11, Issue 3. P. 23–32. doi: 10.15673/fie.v11i3.1458

УДК 336.7:338.2(510)

Єфремов Д.П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії,
співробітник Інституту вивчення сучасного Китаю
імені Бориса Курца
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО ОБІГУ: ДОСВІД КИТАЮ

Ключові слова: цифровий юань, цифрова валюта, криптовалюта

На фоні проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в банківську сферу, розвитку електронних платежів та диверсифікації фінансових відносин в світі спостерігається тренд на відмову від традиційних засобів платежу – готівки та платіжних карт. Лідером в цих процесах є населення КНР, яке в 2018 році 83 % поточних платежів

здійснювало за допомогою програмного забезпечення на пристроях мобільного зв'язку. В обмежених локаціях Китаю уже запущено тестування транзакцій за допомогою передового засобу платежу, емітованого Народним банком Китаю, – цифрового юаню (DCEP). На відміну від діючих електронних платіжних систем (Alipay компанії Alibaba та WeChat Pay компанії Tencent) він забезпечуватиме безготівкові розрахунки навіть без під'єднання до Інтернету, а також уникаючи участі посередників – банків. Запуск цифрового юаню, як очікується, посилить фінансову інклюзивність населення.

Цифровий юань 1) виступатиме різновидом централізовано емітованої валюти (CBDB); 2) його стабільність забезпечуватиметься гарантіями державного Народного банку Китаю. Перша ознака різнить його від криптовалют (Bitcoin, Ethereum та ін.), які випускаються децентралізовано, а друга – від грошових знаків, створених приватними корпораціями (Libra компанії Facebook). Децентралізований випуск криптовалют продовжується біля 10 років, за цей період сформувався їх специфічний ринок, проте вони не змогли перетворитися на повноцінну альтернативу звичайним грошам. Їх головним недоліком вважається нееластична пропозиція. Кількість їх користувачів залишається обмеженою: Bitcoin використовують більше 1 млн. осіб. Криптовалюти не виконують функції 1) одиниці вартості, оскільки не мають надійного емітента; 2) посередника обміну, демонструючи низьку швидкість підтвердження транзакцій; 3) засобу накопичення, будучи чутливими до психологічних очікувань та настроїв користувачів. Переваги криптовалют – анонімність і децентралізованість – маргіналізують їх обіг на стик між офіційною та тіньовою економікою.

Приватні цифрові валюти (ПЦВ), як очікується, будуть забезпечені активами приватних корпорацій та створеними ними фінансовими резервами. В деяких випадках, як от із Libra компанії Facebook, наявність мережі користувачів (2,5 млрд. осіб) гарантуватиме їм масштаб використання, операбельність та гіперліквідність. Нагляд за емісією ПЦВ, за прикладом Libra, здійснюватимуть приватні асоціації з монетарною експертизою, створені представниками фін-тех корпорацій, зацікавлених в стабільному обігу електронних грошей. Під кожен випущену одиницю цифрової валюти вони формуватимуть резервну корзину з активів інших компаній – цінних паперів переважно короткострокового обігу, здатних приносити відсотковий дохід. Звичайні користувачі отримуватимуть Libra не напряму від емітента, а через авторизованих дистрибуторів, що купуватимуть її у асоціації в обмін на активи. Вигоди запуску ПЦВ для компаній-емітентів очевидні – вони отримуватимуть сеньйораж від конвертації електронних грошей в дохідні активи. Для кінцевих користувачів зберігається ризик надмірної

емісії такої цифрової валюти в погоні за прибутком, що вестиме до падіння її купівельної спроможності [2].

Усунути емісійний ризик потенційно можуть «електронні валюти центральних банків» (*Central bank digital currency, CBDC*), запропоновані не приватними гравцями, а неупередженими держаними інститутами. Китайський цифровий юань DCEP – один із перших кроків у цьому напрямку.

В теоретичних розробках [1] проглядаються три моделі організації розрахунків за допомогою будь-якої CBDC: пряма, непряма та гібридна. Різняться вони за ступенем участі в транзакціях комерційних банків. Пряма модель є достатньо революційною і передбачає усунення комерційних банків із розрахунків решти економічних суб'єктів на основі цифрової валюти. Їх функції – інформаційний супровід переказів, перевірку платоспроможності клієнтів, оцінку ризикованості їх діяльності – має перебрати на себе центральний банк (ЦБ). Оскільки цифрова валюта – це електронне договірне зобов'язання, випущене центральним банком, то існувати воно буде в формі записів на рахунках фізичних або юридичних осіб. З точки зору користувачів CBDC являтиме собою їх безготівкові депозити, інформація по яким в будь-якому разі перебуває в розпорядженні ЦБ. Внаслідок радикального розвитку технологій обробки та збереження інформації ЦБ набудуть здатності без посередників, напряму обслуговувати цифрові рахунки своїх клієнтів. Відтак за прямої моделі центральний банк контролюватиме цифрові розрахунки, делегуючи за потреби оцінку *due diligence* користувачів окремому інституту, контрольованому також державою.

Така модель посилюватиме швидкість та надійність транзакцій, усуваючи із них посередників. Її ризик криється в ускладненні обробки комп'ютерними алгоритмами різновимірної інформації та неадекватного укрупнення масивів даних щодо платоспроможності клієнтів. Ці функції в рамках традиційної банківської системи виконували комерційні банки, виступаючи посередниками між ЦБ та клієнтами. Консервативна, непряма модель організації розрахунків CBDC передбачає їх збереження. Комерційні банки, як вважається, згладжуватимуть частину ризиків, пов'язаних із ідентифікацією платоспроможності контрагентів, надаватимуть додаткові послуги похідного характеру (напр., іпотеки, овердрафту) та забезпечать розв'язання суперечливих ситуацій швидшими темпами. Однак, збереження в системі комерційних банків вимагатиме оновлення процедури нагляду та регулювання їх діяльності, захисту клієнтів від їх банкрутства, а відтак підвищуватиме витрати на організацію роботи системи.

Гібридна модель передбачає передачу в приватні руки лише сервісів, пов'язаних із обміном інформацією щодо цифрових розрахунків. Її ризик

криється в надійності постачальників послуг, які обслуговують дані, їх здатності захищати конфіденційність. В рамках такої моделі ЦБ контролюватиме не рахунки клієнтів, а ключові процеси системи.

Підхід Китаю до моделі організації власної DCEP можна виявити в оголошеному принципі «Одна монета, два адреси, три центри». Поняття «монета» стосується самого цифрового юаню, випущеного і гарантованого китайським ЦБ. «Два адреси» пов'язують «монети» із центрами обробки даних, якими керуватимуть Народний банк Китаю та уповноважений клієнтом комерційний банк. «Три центри» – інституції, створені для обробки цифрової інформації – ідентифікаційний центр, центр записів та центр аналізу великих даних. Із оголошеного підходу випливає, що присутність комерційних банків поки що буде збережена, але із урізаними функціями. Від початку Народний банк Китаю чітко дав зрозуміти, що DCEP запозичить лише такі концептуальні елементи криптовалюти, як одношаблеві розрахунки, простежуваність та захист від фальсифікацій. Замість технології блокчейну архітектура розрахунків буде зафіксована та централізована, що поставить під державний контроль потенційні бізнес-флуктуації [3].

Важливим результатом впровадження цифрової валюти в грошово-кредитному обігу, що підтверджує китайською практикою, швидше за все стане звуження ролі комерційних банків. Вони зазнають відтоку депозитів на користь ЦБ, який розглядатиметься вкладниками як безризикова альтернатива. Але відсутність посередників, що усувають неспівпадіння строків користування позиченими грошима, здійснюють моніторинг та абсорбцію ризиків, ускладнить умови надання кредитів для кінцевих користувачів. Можна очікувати зростання норми резервування, обсягів банківських резервів та уповільнення швидкості видачі кредитів. Недоінвестовані підприємства зменшуватимуть обсяги виробництва, що гальмуватиме темпи зростання економіки.

Комерційні банки втрачатимуть роль універсальних фінансових інститутів, відмовившись від частини другорядних послуг, вони дрейфуватимуть до патерну інвестиційних фондів. Натомість із поширенням цифрової валюти центральні банки перетворюватимуться на мегаститути, відповідальні за ризики, рефінансування та ліквідність комерційних банків, а відтак за те, в які сектора економіки, на яких умовах та в яких обсягах спрямовуватимуться цифровізовані фінансові потоки держави.

Література:

1. Auer R. The technology of retail central bank digital currency [Електронний ресурс] / R. Auer, R. Böhme // Bank of International Settlements. – 2020. – URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2003j.pdf.

2. Claeys G. The next generation of digital currencies: in search of stability [Электронный ресурс] / G. Claeys, M. Demertzis // Bruegel. – 2019. – URL: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2019/12/PC-15_2019.pdf.
3. Kong S. DCEP: An inside look at China's digital currency [Электронный ресурс] / Shuyao Kong // Decrypt. – 2020. – URL: <https://decrypt.co/33866/dcep-an-inside-look-at-chinas-digital-currency>.

УДК 331:159.99

Жмай А.В.

ORCID: 0000-0001-5276-3462

член правления ГО «МО «Энектус» ОНУ»

г. Одесса, Украина

Рахими А.М.

Студентка II курса специальности «Менеджмент»

экономико-правового факультета

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

г. Одесса, Украина

ВОЗМОЖНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ТРАКТАТА «ИСКУССТВО ВОЙНЫ» В СОВРЕМЕННОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ

Ключевые слова: Китай, управление, менеджмент, история управленческой мысли, Сунь-цзы, «Искусство войны», история, принципы управления.

Помимо даосизма и конфуцианства, на культуру современного менеджмента значительное влияние оказывает философия Сунь-цзы, автора военного трактата «Искусство войны». Эта книга была написана около 500 лет до н. э. и насчитывает 13 разделов, каждый из которых содержит рекомендации касательно различных стратегий и тактик. Несмотря на то, что книга посвящена военной тематике, она является образцовой и в менеджменте. Сунь-цзы затрагивает такие вопросы, как лидерство, управление людьми, анализ, планирование, условия работы, инновации и конкуренция.

Если проанализировать основную деятельность современных бизнесменов, то можно прийти к выводу, что они всё те же захватчики, только вместо земель они занимают рынки. А бизнес имеет очень много общего с войной: победы и поражения, заключение договоров и применение обманных маневров.

Принципы Сунь-цзы дают возможность осознать, как правильно вести себя в этой изменчивой среде, полной конкурентов. В целом, можно выделить 6 основных принципов Сунь-цзы, которые руководители применяют в современной практике менеджмента: конкуренция, доля рынка, бизнес-разведка, союзы, лидерство, своевременность.

Например, в главе 9 «Походы» описаны реакции руководителя на определенные ситуации, с которыми он и его войско сталкивается [1].

Управленцу приходится иметь дело с подчиненными и убеждать их в правильности своих идей. Для этого он должен быть авторитетом в коллективе и производить впечатление уверенного в себе профессионала даже в конфликтных ситуациях.

Хороший лидер, по мнению Сунь-цзы, берет на себя ответственность, проявляет честность и уважение к сотрудникам и поддерживает хороший уровень управления организацией. Он становится сильнее и развивает в себе решимость добиться успеха. Такие руководители также создают благоприятные условия для развития своих подчиненных и достижения поставленных целей.

Также Сунь-цзы затрагивает взаимоотношения руководителя с подчиненными, которые основываются на умелых награждениях и наказаниях [1]. Для управленца важно не бросаться из крайности в крайность, а научиться правильно использовать свои возможности для поощрения и наказания подчинённых. Чрезмерные награды свидетельствуют о том, что полководец исчерпал другие средства воздействия и мотивации подчиненных, а чрезмерные наказания указывают, что он и войско пребывают в тяжелом положении.

Это особенно значимо для новых руководителей, к которым подчиненные ещё не расположены. Им следует ближе познакомиться со своим коллективом, изучить его достоинства и недостатки, а также его прежнюю работоспособность. И только после этого вводить поощрения и наказания.

Сюда же можно отнести ситуационный анализ, при помощи которого управленец изучает влияние внутренних и внешних факторов на коллектив. Проводя такие расчеты, руководитель сможет разработать план по повышению конкурентоспособности и обеспечению выгодного положения на рынке. Такие навыки отличают менеджера с твёрдыми моральными устоями и мотивацией к успеху.

Компании (противники) не раскрывают полностью свои сильные или слабые стороны. Хорошие руководители должны уметь отличать реальные факты от иллюзий, как в своей компании, так и в компании конкурентов.

Для правильного построения конкурентной борьбы управленец должен изучить преимущества и слабости конкурента. В современном

менеджменте основным инструментом для проведения такого оценивания является SWOT-анализ. Выделив угрозы, возможности, сильные и слабые стороны, он помогает создать стратегию, которая поможет преодолеть конкурентов.

Изучив трактат «Искусство войны», можно сделать вывод, что, будучи первым трактатом по военному искусству, он дает практическую философию, согласно которой исход войны определяется не силой или агрессивностью, а осознанием реальных возможностей и альтернатив. Поскольку Сунь-цзы был, прежде всего, менеджером, то принципы, описанные в этой книге, могут помочь в решении управленческих вопросов. Война была для него скорее психологическим действием, в котором решимость и мотивация одной стороны значительно превосходит другую. Сунь-цзы был сторонником организации и искусства убеждения, а не бездумного разрушения [2]. А победы, которые не приводят к обнищанию нации и казны, являются основным показателем успеха.

Можно сказать, что в настоящее время древнекитайское наследие в сфере управления активно используется в различных школах менеджмента. Изучение трактата «Искусство войны» и остальных образцов азиатской философии управления необходимо управленцам для расширения их профессионального мировоззрения.

Литература:

1. Сунь-Цзы Искусство войны (под редакцией Томаса Клири) Перев. с англ. – М. : Издательство «София», 2013. – 224 с.
2. Сунь-Цзы, Галиарди Г. Искусство войны и искусство управления // СПб: ИД Нева, 2003. – 160 с.

Кириченко А.В.

ORCID: 0000-0002-5647-7698

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри організації підприємництва та біржової діяльності
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, пенсійне страхування, соціально-економічний розвиток.

Основна проблема пенсійних систем всіх розвинених держав світу – це старіння населення. Китайська політика однієї дитини ще більше загострила вищезгадану проблему. Населення держави вважається старим, згідно стандартів ООН, якщо кількість громадян старше 65 років більше 7%. В Китаї цей показник вже становить 15%, а за прогнозом у найближчому часі становитиме 39%. [5]. До 2030 р. борг пенсійного фонду досягне декілька мільярдів доларів [1]. Саме тому в Китаї назріла необхідність реформувати модель пенсійного страхування з метою подальшого соціально-економічного розвитку держави.

До недавнього часу розраховувати на отримання пенсії могли тільки держслужбовці, а це лише 30% китайців [5]. Але китайська пенсійна реформа внесла зміни і тепер сучасна модель пенсійного страхування Китаю представлена трьома видами:

1. Найбільш розповсюджений вид – державне пенсійне страхування, яке ґрунтується на сплаті страхових внесків до пенсійного фонду (8% найманий працівник, 3% роботодавець). Крім того, будь-яка людина може додатково приймати участь в накопичувальному пенсійному страхуванні.

2. Цей вид страхування розповсюджується лише на держслужбовців. Раніше їх пенсія повністю сплачувалась з бюджету, але зараз, після протестів, вона формується з відрахувань і частково з бюджетних коштів.

3. Мінімальна пенсія для безробітних громадян [1; 5].

Щодо мінімальної пенсії, то в Китаї єдиної базової мінімальної пенсії немає. Мінімальна пенсія для селян становить приблизно 17–19 доларів, а для жителів міст вже 200–250 доларів [5]. Середній розмір пенсії становить 150 доларів [2].

Пенсійний вік становить 60 років для чоловіків та 50–55 років для жінок (залежно від сфери діяльності). Але, як і в більшості держав світу, планується підвищення пенсійного віку і в 2045 р. він буде становити 65 років і для чоловіків і для жінок [5].

Згідно «Глобального пенсійного індексу» (Melbourne Mercer Global Pension Index, MMGPI), який оцінює пенсійні системи держав світу з 2009 р., в 2019 р. Китай отримав найнижчу оцінку D, яка говорить про те, що пенсійна система Китаю має велику кількість недоліків, без усунення яких ефективність такої системи є сумнівною [6].

Для вирішення проблем що склалися в пенсійному страхуванні Китаю можна виділити три основні шляхи:

полати проблему старіння нації допоможе відміна обмеження родини однією дитиною (в цьому питанні вже відбувається пом'якшення);

вирішити питання дефіцитності пенсійного фонду зможе допомогти підвищення віку виходу китайців на пенсію (як зазначалося вище це планується робити поступово і досягти 65-ти річного віку виходу на пенсію в 2045 р.);

розвивати такий вид страхування життя як страхування на випадок дожиття застрахованої особи до закінчення дії договору та/або досягнення обумовленого віку [3, с. 106], що стане важливою складовою сучасної моделі пенсійного страхування Китаю.

Сьогодні ринок страхування життя в Китаї розвивається дуже динамічно і вже за розміром займає друге місце в світі. Це вражаючий результат враховуючи, що ще тридцять років тому ринку страхування життя в державі не існувало взагалі. Такий розвиток можна пояснити тим, що відбувається заохочення на державному рівні щодо залучення населення до участі у страхуванні життя в цілому, так і до його складової – страхування пенсій [4].

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що основним інструментом подолання проблем сучасної моделі пенсійного страхування Китаю є добровільне пенсійне страхування. Стимулювати його розвиток буде старіння населення та реформа пенсійної системи через прагнення населення вкладати свої фінансові ресурси в накопичувальні фонди страхування життя, що, в свою чергу, буде сприяти соціально-економічному розвитку Китаю.

Література:

1. Забродина Е. Поднебесная, но не заоблачная. Неделя. 2018. № 162(7625). URL: <https://rg.ru/2018/07/25/kak-ustroena-pensionnaia-sistema-v-sovremennom-kitae.html>

2. Интересные факты о пенсионных системах в разных странах мира. URL: <https://uteka.ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-interesnye-fakty-o-pensionnyh-sistemax-v-raznyh-stranax-mira>

3. Кириченко А.В. Особливості страхування життя населення. «Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка». 2019. №15(43). С. 104–107.

4. Китай: страхове диво. URL: <https://taslife.com.ua/blog/china-insurance>

5. Поліщук О. А як з пенсіями в півтора мільярдному Китаї? Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2188745-a-ak-z-pensiami-v-pivtoramilardnomu-kitai.html>

6. Melbourne Mercer Global Pension Index 2019 (MMGPI). URL: <https://www.mercer.com.au/our-thinking/mmgpi.html>

УДК 327(510):061.1(100)

Ключ В.В.

ORCID: 0000-0002-4503-4699

студент I курсу ОС «Магістр» спеціальності

«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Маріупольського державного університету

м. Маріуполь, Україна

ВНУТРІШНІ ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ КИТАЙСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ «ПОЯСУ І ШЛЯХУ»

Ключові слова: Китай, ініціатива «Поясу і Шляху».

В сучасній системі міжнародних відносин роль і вплив Китайської Народної Республіки постійно зростають. Намагання Китаю затвердитися у ролі провідної держави і навіть одержати роль головного глобального гравця підтверджує його ініціатива «Поясу і Шляху», розпочата урядом КНР в 2013 році. КНР розглядає ініціативу як новий мега-проект інтеграції інших країн з Китаєм як лідером, здатним надати «суспільні блага» країнам регіону. Ініціатива є найбільш амбітним проектом розвитку в даний час, а її реалізація призведе до значного розширенню діяльності і глобальної присутності Китаю. З іншого боку, цей проект обумовлений рядом економічних чинників. В Китаї очікують, що цей проект сприятиме подальшому сталому економічному розвитку і зростанню економічного добробуту населення, від чого залежить легітимність Комуністичної партії Китаю.

За останні три десятиліття Китай здобув вражаючу репутацію «фабрики світу». Однак вже в 2010-ті роки його порівняльні переваги у виробництві, такі як низька вартість робочої сили, почали зникати. Уряд КНР бачить необхідність виробництва товарів з більш високої доданою вартістю і, таким чином, очолити глобальні ланцюжки доданої вартості.

Для цього Китаю необхідно модернізувати свою промислову базу. Це є його однією з найважливіших внутрішньо-економічних завдань. Для цього була розроблена стратегія «Зроблено в Китаї 2025», головними цілями якої є зробити обробну промисловість більш інноваційною, зробивши акцент на якості, а не на кількості; реструктурувати дешеву обробну промисловість і розвиток високотехнологічних галузей. Очікується, що «ІПШ» зіграє важливу роль у сприянні експорту високоякісних промислових товарів. Китайські політики вірять, що країни, що розвиваються, які співпрацюють з Китаєм в рамках «ІПШ» будуть більш схильні купувати китайську високотехнологічну продукцію, ніж країн Європи, Північної Америки, або Японії і Південної Кореї. Ці зусилля підтримуються китайськими фінансистами, які часто закликають одержувачів кредитів прийняти товари китайського виробництва в якості умови надання кредиту [1].

Під час фінансової кризи 2008 року уряд КНР впровадив один з найбільших пакетів стимулювання економіки в новітній економічній історії, що врятувало Китай від рецесії. Хоча програма стимулювання була ефективною, одним з її побічних ефектів стало створення величезних надлишкових потужностей у багатьох галузях промисловості. В 2013 році будівельні фірми займалися неефективними проектами з будівництва інфраструктури, а виробники стали виробляти рекордні обсяги продукції при зниженні попиту [3, с. 12]. Вирішення проблеми надлишкових потужностей і зайвих засобів виробництва, є одним з головних економічних пріоритетів для уряду Китаю. Ініціатива «Поясу і Шляху» є більш ефективним засобом вирішення проблеми надлишкових потужностей, яка пропонує два варіанти. З одного боку, Китай може експортувати надлишки промислової продукції в сусідні країни. Коли «ІПШ» була проголошена, ряд експертів таким чином її пояснювали. З іншого боку, Китай може вивезти надлишкові виробничі потужності в інші країни. Прем'єр-міністр Лі Кецян у своєму виступі перед лідерами АСЕАН в 2014 році заявив: «У нас багато надлишкового обладнання для виробництва сталі, цементу і складчастого скла для китайського ринку. Це обладнання хорошої якості. Ми хочемо, щоб компанії перенесли ці надлишкові виробничі потужності шляхом прямих іноземних інвестицій в країни АСЕАН, яким необхідно будувати свою інфраструктуру. Ці товари повинні вироблятися в тому місці, де вони необхідні» [5]. Китайський уряд очікує, що його власні компанії будуть планувати і будувати проекти, які він фінансує.

Ще одна мета, яку переслідує Китай – створення нових робочих місць для своїх громадян. Китайський ринок праці страждає від уповільнення росту економіки, тому необхідно зменшити тиск на нього. Значна кількість угод щодо створення спільних підприємств з країнами «ІПШ» передбачають залучення китайської робочої сили. В листопаді 2019 року,

загальна кількість китайських робочих за межами країни перевищувала мільйон осіб [2]. Таким чином, осмислення проблеми надлишкових промислових потужностей є раціональним мотивом для реалізації масштабного проекту, який перемістить неефективне виробництво, залучить китайську робочу сили і сприятиме росту китайського експорту.

Будучи найбільшою в світі торговою державою, інтерес Китаю полягає в зниженні витрат на транспортування товарів. Всі проекти, які вже профінансовані в рамках цієї ініціативи, містять статистичні дані про те, скільки часу і витрат на поїздки буде скорочено в результаті їх завершення [3, с. 7]. Оскільки такі поліпшення торкнуться всіх вантажів, що використовують ці транспортні маршрути, вони принесуть користь світовій торгівлі. Таким чином, ініціатива «Поясу і Шляху» може представляти інтерес для країн за межами маршрутів Шовкового шляху, оскільки їх партнери будуть використовувати модернізовану інфраструктуру.

Чи не головним чинником «ППШ» є необхідність розвиток менш економічно розвинутих китайських регіонів, вирівняти темпи їх економічного зростання і спробувати вирівняти їх доходи. Уряд КНР планує, що всі китайські регіони будуть залучені до «ППШ». Це може дати можливість провінціям, які раніше були на периферії розвитку, ввійти в стадію бурхливого розвитку, що знизить залежність економіки Китаю від південних прибережних провінцій. Наприклад, прибережний мегаполіс Шанхай в вісім разів багатший, ніж внутрішня західна провінція Цінхай [4].

Таким чином, внутрішніми економічними чинниками ініціативи «Поясу і Шляху» є проблема надлишкових потужностей, потреба в доступі до необхідних природних ресурсів, нерівномірний економічний розвиток регіонів Китаю, потреба в створенні робочих місць для китайських громадян, зниженні витрат на транспортування товарів, а також намір Китаю просувати китайські стандарти в різних секторах. Для забезпечення подальшого сталого зростання економіки КНР ці цілі повинні бути досягнуті, тому «ППШ» повинна стати ефективним інструментом їх досягнення. «ППШ» зможе вирішити чи не найголовнішу внутрішньо-економічну проблему Китаю – надлишкових потужностей і зайвих засобів виробництва. Китайський уряд очікує, що його власні компанії будуть планувати і будувати проекти, які він фінансує, і таким чином будуть вивезені надлишкові виробничі потужності в інші країни. Також уряд КНР бачить необхідність виробництва товарів з більш високої доданою вартістю і, таким чином, очолити глобальні ланцюжки доданої вартості. Для цього Китаю необхідно модернізувати свою промислову базу. Китайські політики вірять, що країни, що розвиваються, які співпрацюють з Китаєм в рамках «ППШ» будуть більш схильні купувати китайську продукцію, ніж інших високотехнологічних країн. Ключовою умовою ефективного впровадження «ППШ» є сприяння економічній

глобалізації, що, одного боку, сприятиме подальшої економічної експансії Китаю, а, з іншого боку, перетворить Китай в головного споживача світу.

Література:

1. Cai P. Understanding China's Belt and Road Initiative. Lowy Institute. 2017. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/understanding-belt-and-road-initiative> (дата звернення: 24.04.2020)

2. China's overseas workforce rises in the first three quarters. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-11/03/c_138525814.htm (дата звернення: 25.04.2020)

3. Djankov S. China's Belt and Road Initiative: Motives, Scope, and Challenges. Washington. Peterson Institute for International Economics. 2016. URL: https://www.piie.com/system/files/documents/piieb16-2_1.pdf (дата звернення: 24.04.2020)

4. Gross domestic product (GDP) of China in 2018, by region. URL: <https://www.statista.com/statistics/278557/gdp-of-china-by-region/> (дата звернення: 25.04.2020)

5. Remarks by H.E. Li Keqiang Premier of the State Council of the People's Republic of China At the 17th ASEAN-China Summit. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1212266.shtml (дата звернення: 25.04.2020)

Ковальова О.В.

ORCID 0000-0002-3156-8413

*Доктор економічних наук,
професор кафедри державного управління та інновацій НУБіП України
Національний університет біоресурсів
і природокористування України України
м. Київ, Україна*

Гришова Р.М.

ORCID 0000-0002-3422-1704

*здобувач кафедри державного управління та інновацій НУБіП України
Національний університет біоресурсів
і природокористування України України
м. Київ, Україна*

ПРИНЦИПИ ЦИРКУЛЯРНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ

Ключові слова: циркулярна економіка, нові економічні моделі Китаю, соціально-економічний розвиток Китаю, інноваційний провайдинг, імплементація досвіду.

Сьогодні перед нашою державою постали виклики підвищення дієвості державних механізмів в сфері екологічної та національної безпеки. Саме тому актуальними та своєчасними для світової спільноти та вітчизняних науковців є імплементація принципів циркулярної економіки, що на протязі останнього часу впевнено демонструє розвиток Китаю, як амбітного гравця та країни-лідера міжнародних економічних відносин. Дослідженню принципів циркулярної моделі розвитку економіки Китаю присвятили наукові праці вітчизняні вчені : Балян А.В. [1], Гришова І.Ю. [1], Ковальова О.В. [2], Самсоненко В. [3], Шабатура Т. [3], Хаустова В. [7] тощо, які використовували в своїх наукових наробках праці китайських вчених.

Наприклад, Ді Ву у праці «Дослідження регіональної системи кругової економіки для Шанхаю» (A study on regional circular economy system and its construction, operation and suggestion for Shanghai) [4] акцентує увагу, що циркулярна економіка є моделлю взаємозв'язку економіки та екології, метою якої є економія ресурсів, підвищення ефективності використання ресурсів, захисту навколишнього середовища та сприяння сталому економічному розвитку та соціальному розвитку в цілому, та зокрема, для досягнення гармонії людського суспільства і природи [4].

Ма Кай [5] під циркулярною економікою розуміє модель економічного зростання, що підтримує положення сталого розвитку, та передбачає використання ресурсів по колу за принципом 3R:

принцип зменшення (*Reducing*) полягає у максимальному зменшенні витрат матеріальних ресурсів на процес виробництва та, у свою чергу, споживання;

принцип повторного використання (*Reusing*) покликаний забезпечувати якнайдовший термін використання продукції. Економічна ефективність проявляється у тому, що використання вторинної сировини дає змогу досягти суттєвої економії порівняно з використанням первинних ресурсів, а також досягти екологічного ефекту завдяки зниженню забруднення вод і викидів різних шкідливих речовин в атмосферу;

принцип переробки (*Recycling*) передбачає забезпечення повторного використання продукції або ж відходів з метою продовження їх корисного «існування» [5].

На принципі 3R акцентували увагу і Лі Цзянь та Цю Ліченг [6], наголошуючи, що кожен R є обов'язковим і взаємопов'язаним. З часом принцип 3R було трансформовано у принцип 4R шляхом доповнення принцип відновлення (*Recovering*), який передбачав забезпечення відновлення продукції або ж відходів з метою продовження їх корисного «існування».

Трансформація до принципу «4R», в першу чергу, передбачала трансформацію бізнес-взаємодій, зокрема, шляхом імплементації суб'єктами господарської діяльності так званої стратегії «індустріального симбіозу» [5; 6], тобто організації взаємодії ресурсного забезпечення за каскадним принципом, за якого відходи одного виробництва мають стати сировиною для іншого, забезпечуючи тим самим скорочення кількості утворюваних відходів, їх повторне використання та рециклінг [6].

Проте у 2018 році Всесвітній економічний форум розширив чотири базових принципів циркулярної економіки до десяти, так звані 10R, які включають: *Refuse* (відмова виробляти продукт за даною технологією та матеріалів, пропозиція альтернативного продукту), *Rethink* (переосмислення напрямів використання продукту, обмін або спільне використання продукту), *Reduce* (скорочення використання природних ресурсів з підвищенням ефективності виробництва продукції або споживання), *Reuse* (повторне застосування іншим споживачем продукту, що був у використанні, за його призначенням), *Repair* (ремонт та технічне обслуговування дефектного виробу з подальшим його використанням за основним призначенням), *Refurbish* (відновлення старого продукту для подальшого споживання), *Remanufacture* (повторна обробка та застосування частини старого виробу у новому продукті за його основним призначенням), *Repurpose* (переорієнтація частини старого виробу у

новому продукті на інше функціональне призначення), *Recycle* (переробка матеріалів для отримання продуктів такої ж або нижчої якості), *Recover* (спалювання матеріалів із відновленням витраченої на їх виробництво енергії).

Отже, принципи циркулярної моделі розвитку економіки Китаю є успішним прикладом для України в контексті побудови ефективних міжнародних економічних відносин, забезпечення екологічної безпеки та вимог Європейського зеленого курсу, формування міжнародного іміджу світової держави та дієвості механізмів державного управління.

Література:

1. Баян А.В. Гришова І.Ю. Пріоритети екологічної безпеки в аграрній політиці в контексті сівпвробітництва України та Китаю. Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii (30.06.2020) – Warszawa, 2020. P. 33–37.

2. Ковальова О.В. Стиренко Л. М. Екологічна безпека органічної продукції: міжнародний досвід. Zbiór artykułów naukowych z Konferencji Międzynarodowej Naukowo Praktycznej (on-line) zorganizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych oraz badawczych z państw obszaru byłego Związku Radzieckiego oraz byłej Jugosławii (30.06.2020) – Warszawa, 2020. P. 30–33.

3. Шабатура Т.С. Перспективи розвитку аграрного сектору України в контексті цифрових технологій. *Приазовський економічний вісник. Електронний науковий журнал*. 2019. Випуску 3 (14). С. 123–128.

4. Di Wu. (2014). A study on regional circular economy system and its construction, operation and suggestion for Shanghai. Michigan Technological University. available at: <http://digitalcommons.mtu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article> (дата звернення: 15.03.2018).

5. Kai M. (2004). Implementation of scientific development outlook and promotion of circular economy in China. M. National circular economy conference.

6. Jian L., Licheng Q. (2004). Research on the Principle and Operation Model of Circular Economy. *Modern Finance and Economy*. Vol. 173. Pp. 3–6.

7. Mykola Kyzym, Viktoriia Khaustova, Olena Reshetnyak, Natalia Danko. (2020). Significance of Developmental Science under Assimilation of the Digitalization of the Ukrainian Economy. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(6s), 1037–1042. Retrieved from <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/916>

Компанець К. А.

ORCID: 0000-0002-7189-2355

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Франовська В. О.

ORCID: 0000-0002-8009-3539

магістр

Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПЕРСОНАЛУ В КИТАЙСЬКИХ КОМПАНІЯХ

Ключові слова: оцінка персоналу, персонал, людські ресурси, китайські компанії, управління персоналом.

Оцінка персоналу є найважливішою управлінською технологією, спрямованою для досягнення цілей, завдань і реалізацію стратегії організації, а також на підвищення ефективної діяльності компанії по значимих функцій управління. Вона виступає механізмом визначення ефективної діяльності кадрів в реалізації поставлених завдань компанії, що дозволяє отримати потрібну інформацію для винесення подальших управлінських рішень.

Для економіки Китаю дослідження системи оцінки персоналу має особливу актуальність в силу специфіки економічної моделі країни і особливостей її розвитку на даному етапі. З розширенням ринкового сектора і розвитком приватних форм бізнесу проблема ефективного побудови оцінки кадрів знайшла велике значення.

Цілі і завдання оцінки персоналу в сучасній компанії. Сьогодні оцінка персоналу стає не тільки джерелом інформації про рівень кваліфікації працівників, а й компонентом діагностики персоналу, методом вивчення індивідуальних рис і подальшого потенціалу співробітників. Це служить основою для прийняття не тільки таких організаційних рішень, як відбір або кадрові переміщення, але і таких як зарахування до кадрового резерву, розвиток, навчання, стимулювання до праці, формування ефективних команд, створення сприятливого морально-психологічного клімату. Таким чином, в умовах збільшення ролі персоналу в забезпеченні та підвищенні конкурентоспроможності компанії і пов'язаної з цим

необхідністю отримання достовірної інформації про стан і перспективи його розвитку оцінка персоналу повинна стає інструментом контролю в регулюванні не тільки управлінських і економічних, а й психологічних і соціально-трудова процесів, що протікають в організації і впливають на темпи і якісний рівень її розвитку [1, с. 5].

При правильному проведенні оцінка персоналу є ефективним інструментом, що дозволяє виявити слабкі та сильні сторони діяльності працівників, скласти план професійного розвитку і підвищити прибутковість бізнесу. Для компанії проведення оцінки персоналу дозволяє визначити результати роботи, рівень знань і навичок персоналу компанії; здійснювати ротацию кадрів і створити кадровий резерв; створювати цілеспрямовану програму; мотивувати персонал; побудувати корпоративну культуру [2].

Таким чином, всі оціночні цілі можна об'єднати в три групи: цілі, пов'язані з адміністративними рішеннями; цілі, спрямовані на розвиток потенціалу; цілі, пов'язані з поточною діяльністю (табл. 1).

Особливості оцінки персоналу в китайських компаніях. Для економіки Китаю грамотна побудова системи оцінки персоналу компаній має особливу актуальність в силу специфіки економічної моделі країни і особливостей її розвитку на даному етапі. У китайських компаніях сьогодні оцінка персоналу стає не тільки джерелом інформації про рівень кваліфікації працівників, але і компонентом діагностики персоналу, методом вивчення індивідуальних рис і подальшого потенціалу співробітників. У практиці оцінки персоналу китайських компаній сьогодні існує безліч оціночних методик: методи біографічного опису, інтерв'ю, тестові методи, анкетування, ранжування, шкалювання та інші (табл. 2).

Таблиця 1

Основні цілі оцінки персоналу

Адміністративні рішення	Розвиток потенціалу	Поточна діяльність
Зміни в заробітній платі Зміна системи заохочення Відповідність займаній посаді	Зворотній зв'язок від співробітників Виявлення потенціалу співробітників Розвиток кар'єри Інформування співробітників про очікування компанії Коригування планів організації Особисте розвиток Інформація для планування кадрів	Минула діяльність за певний період Поліпшення поточної діяльності Потреба в навчанні Виявлення робочих проблем Досягнення результатів за минулий період

Джерело: розроблено автором на основі [1]

Класифікація методів оцінки персоналу

Метод	Опис методу
Біографічний	Аналіз анкетних даних: особистих заяв, автобіографії, характеристик
Інтерв'ювання	Бесіда з працівником в режимі «питання? відповідь» по заздалегідь складеною або довільною схемою
Тестування	Визначення професійних знань і умінь, здібностей, мотивів, психології особистості за допомогою спеціальних тестів
Анкетування	Оціночна анкета являє собою набір питань, на які має відповісти співробітник
Спостереження	Спостереження за оцінюваним працівником у неформальній або робочій ситуаціях і фіксація оцінювачем позитивних (негативних) випадків поведінки працівників
Ранжування	Порівняння працівників між собою і розподіл їх за певним критерієм в порядку убунання або зростання рангів
Бальний метод	Оцінка співробітника шляхом проставлення балів за досягнення або недоліки в роботі
Метод коефіцієнтів	Визначення нормативних значень оціночних факторів, порівняння фактичного результату з нормативним, отримання коефіцієнтів
Метод самооцінки	Самоаналіз працівника за заданими критеріями
Метод шкалювання	Оцінка результатів роботи оцінюваного і його особистісних якостей, необхідних в роботі, за спеціально розробленими шкалами

Джерело: розроблено автором на основі [2]

З одного боку, у багатьох компаніях оціночні методики обмежуються одним інтерв'ю і методом анкетування. З іншого боку, деякі великі компанії надмірно захоплені передовими зарубіжними методиками, які не завжди є доцільними і економічно ефективними. Крім того, існують і інші проблеми в галузі оцінки кадрів в компаніях КНР: відсутність зворотного зв'язку з оцінюваними, нерегулярність проведення оціночних процедур, неструктурованість критеріїв і процедур оцінки; гостра проблема дефіциту кваліфікованих кадрів, в тому числі керівників вищої ланки та ін.)

Практика оцінки персоналу в компаніях КНР. Існують приклади успішних китайських компаній, система оцінки персоналу яких може служити основою системою оцінювання співробітників не тільки національних компаній, але і зарубіжних підприємств. Наприклад, відома китайська компанія Haier – лідер з виробництва побутової техніки. Дохід компанії становить в останні роки не менше 17 млрд. дол. [3]. У компанії сьогодні працюють 50 тис. працівників, які щорічно

проходять процедуру оцінки. У компанії працюють фахівці, відповідальні за оцінку персоналу, однак активну участь в оцінці беруть також і керівники. Традиційними методами оцінки в компанії Haier були інтерв'ю, анкетування та тестування. В останні роки стали використовуватися такі оціночні методики, як метод 360-градусів і метод компетенцій. Велику увагу стали приділяти психологічному тестуванню (особистісні, проєктні тести, тести здібностей, тести на стресостійкість і конфліктність та ін.).

Цікавим є і система «посадового контролю», прийнята в компанії. Будь-який працівник Haier контролюється за допомогою трьох видів контролю: самоконтролем, взаємним контролем (з боку працівників відділу), спеціальним контролем (з боку оцінює структура). Дана система схожа на методику 360-градусної атестації, при якій співробітник оцінюється не тільки з боку керівника, але і з боку своїх колег, а також використовує метод самооцінки.

У компанії Torband головним методом оцінки керівних співробітників є метод асесмент-центр (assessment center, Центр оцінки та ін.) – універсальний метод комплексної оцінки професійних і психологічних якостей, заснований на моделюванні діяльності оцінюваного кандидата (співробітника). В ході процедури оцінки даною методикою використовуються такі інструменти, як тести здібностей, в тому числі тести на інтелект, професійні опитувальники, самопрезентації, групові вправи, рольові ігри, бізнес-кейси, аналітичні та індивідуальні ділові вправи, вправи на пошук інформації, структуроване інтерв'ю. За допомогою даної методики в компанії Torband оцінюють комунікативні навички, лідерські якості, здібності та навички роботи в команді, здатності планування, конфліктність, стресостійкість. Асесмент-центр є передовою зарубіжною методикою, яка, однак, в КНР поки не отримала широкого розповсюдження.

Висновки. В даний час оцінка персоналу стає найважливішим інструментом ефективного управління сучасною компанією, проте в системі кадрової оцінки в китайських компаніях існує безліч проблем. Подальший розвиток систем оцінки персоналу в китайських організаціях вимагає підвищення професіоналізму людей, що займаються оцінкою, розширення їх компетенцій, перегляду існуючих систем оцінки персоналу і становлення їх на принципово новий рівень.

З метою вдосконалення систем оцінки людських ресурсів в компаніях КНР можливе впровадження закордонних технологій (зокрема досвіду західноєвропейських і американських компаній). З зарубіжного досвіду побудови систем оцінки персоналу для фірм КНР можна застосувати наступне: ретельне планування процедури оцінки; проведення опитувань про систему оцінки персоналу і задоволеності їй з боку співробітників;

розширення набору оціночних методик (від традиційних інтерв'ю до більш складних комплексних методів оцінки персоналу (управління по цілям, асесмент-центр); використання перевірених достовірних методів оцінки (структуроване інтерв'ю та ін.); запрошення фахівців в області оцінки персоналу в оціночні комісії (в тому числі із зарубіжних консалтингових агентств, що працюють на території країни); відкритість оцінки (доведення до кожного співробітника правил, результатів і наслідків оцінки); ретельний аналіз результатів проведеної процедури оцінки.

Таким чином, в китайських компаніях необхідно підвищити ефективність ділової оцінки співробітників через зміну економічного мислення управлінського персоналу, впровадження ступеневої системи оцінки, розширення діапазону використовуваних методик, використання зарубіжного досвіду, адаптованого до національної специфіки.

Література:

1. Джан Б. Психологія відбору персоналу. – Шанхай: Сінхуа, 2015.
2. Джи Л. Сучасні технології оцінки і розвитку управлінського персоналу. – Пекін, 2019 року.
3. Лей А. Організація відбору та оцінки персоналу. – Пекін, 2018.

УДК 304:364](510)

Курносенко Л.В.

ORCID: 0000-0003-2309-695X

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук

ОРИДУ НАДУ при Президентові України,

м. Одеса, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФОРМ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я КНР

Ключові слова: КНР, охорона здоров'я, Національний комітет охорони здоров'я КНР, «Здоровий Китай 2030».

Національна реформа охорони здоров'я КНР розпочалася у 2009 році з ініціативи Державної ради КНР щодо розробки і впровадження низки політик з метою вдосконалення системи медичного страхування, системи медичного обслуговування, системи охорони здоров'я, системи постачання фармацевтичних препаратів та системи управління медичними

зкладами. Метою реформи було всебічне охоплення населення Китаю медичною допомогою. Значним результатом реформ, започаткованих у 2009, стало реалізація Національної програми базових служб охорони здоров'я КНР [1], що сприяло доступності медичних послуг, базовий (гарантований) рівень яких фінансується із державного бюджету. За минуле десятиліття Китай сформував багаторівневу систему медичної безпеки, що включає основне медичне страхування, страхування від критичних захворювань та базовий (гарантований державою) рівень медичної допомоги [2]. Стандарт дотації з державного бюджету на душу населення для основних послуг охорони здоров'я у 2020 році складає 74 юані, ще 5 юанів фінансуються з бюджетів сільських або міських громад та використовуються у базових центрах охорони здоров'я громад [3].

У 2016 році Центральний комітет комуністичної партії КНР та Державна рада КНР провели Національну конференцію з проблем охорони та зміцнення здоров'я та оприлюднили Ініціативу «Здоровий Китай 2030» (далі – Ініціатива), яка окреслила цілі та завдання побудови системи охорони здоров'я з китайською специфікою. Ініціатива передбачає досягнення таких показників розвитку системи охорони здоров'я у 2030 році, які б дозволили Китаю увійти до числа високорозвинених країн за Індексом людського розвитку, збільшивши середню тривалість життя до 79 років. Іншими стратегічними показниками Ініціативи є зниження рівня передчасної смертності від основних хронічних захворювань на 30 % порівняно з 2015 роком; зниження частки особистих витрат на охорону здоров'я в загальних витратах на охорону здоров'я з 29,3 % до 25 % [4].

Ініціатива є продовженням національної реформи системи охорони здоров'я, започаткованої в 2009 році, однак ключові принципи ініціативи дещо зміщують акценти загальноприйнятих на той час підходів у плануванні розвитку системи охорони здоров'я. Так, Ініціатива зосереджується не на «хворобі», а на «здоров'ї», не на «лікуванні», а на «профілактиці», не на «центральному органі влади, як опорі системи охорони здоров'я», а на «суспільній згуртованості у збереженні і відновленні здоров'я». Ініціатива прагне перетворитись «із документу в соціальні дії, поєднати науку і популярність, донести основний зміст цілей в сфері охорони здоров'я до людей зрозумілою мовою, мотивувавши їх до активних дій».

Одним із напрямів інституційної реформи Державної ради Китаю, започаткованої у 2018 році, було створення у її складі Національного комітету охорони здоров'я КНР для запобігання та контролю основних захворювань та реагування на старіння. [5].

Національний комітет охорони здоров'я був створений на заміну існуючого Національного комітету з питань охорони здоров'я та планування сім'ї та зберігав в своєму складі Національний робочий

комітет зі старіння. Одночасно зі створенням Національного комітету охорони здоров'я ліквідовувався офіс провідної групи Державної ради з поглиблення реформи системи охорони здоров'я.

Основними обов'язками Національного комітету охорони здоров'я в теперішній час є формування національної політики в сфері охорони здоров'я, координація та сприяння поглибленню реформи медичної та охороннооздоровчої системи, організація національної системи основних лікарських засобів, нагляд та управління громадським здоров'ям, медичними службами, надзвичайними ситуаціями в галузі охорони здоров'я та відповідальність за управління та послуги з планування сім'ї, формування політики та заходів щодо боротьби зі старінням населення та інтеграцію медичної допомоги в догляді за літніми людьми [6].

За два роки свого існування Національним комітетом був розроблений проект закону, який 28 грудня 2019 року Постійним комітетом 13-го Національного народного конгресу КНР був прийнятий, як «Основний закон про медичну гігієну та зміцнення здоров'я» (далі – закон) [7]. Закон, введений в дію 1 червня 2020 року, являє собою конституційну хартію охорони здоров'я КНР, встановлюючи правові, організаційні, економічні та соціальні засади в цій галузі. Слід зауважити, що Закон був прийнятий за 3 дні до офіційного звернення КНР до ВООЗ з приводу епідемії COVID-19 у місті Ухань.

Однією з найважливіших цілей цього закону є реалізація ініціативи «Здоровий Китай 2030». Закон містить 110 положень із 10 розділів та охоплює такі теми, як основні послуги охорони здоров'я, медичні установи та їх персонал, постачання наркотиків, зміцнення здоров'я та фінансування. Стаття 4 відкрила новий шлях до зміцнення правової системи КНР, визнавши «право на здоров'я», яке не згадується в чинній Конституції Китаю, «правом громадянина». Згідно зі статтею 5 це право визнається як конкретне право громадян користуватися «базовими послугами охорони здоров'я», що пропонуються державою та суспільством щодо профілактики захворювань, діагностики, лікування, догляду та реабілітації. Стаття 6 визначає стан здоров'я населення як пріоритетне значення для кожного рівня управління. Стаття 15 передбачає, що «основні послуги в галузі охорони здоров'я» повинні надаватися державою безкоштовно, а відповідно до статті 16 – держава зобов'язується покращувати профілактику та контроль захворювань. Стаття 19 зобов'язує державу створити комплексну систему надзвичайних ситуацій у галузі охорони здоров'я та організувати зусилля з готовності щодо подолання їх наслідків. Стаття 20 зобов'язує створити систему профілактики та боротьби з інфекційними захворюваннями і робить акцент на ранній профілактиці, що зобов'язує людей та групи дотримуватися заходів ізоляції, лікування та медичного спостереження.

Згідно зі статтею 21, держава повинна проводити політику профілактичної вакцинації, а для її мешканців вакцинація визначається як право та обов'язок. Статті 22–28 стосуються контролю та управління неінфекційними хворобами, зміцнення системи охорони праці, захисту здоров'я дітей та жінок.

Стаття 97 закликає приватних громадян здійснювати соціальний нагляд або громадянський контроль за державними закладами охорони здоров'я шляхом подання скарг до компетентних органів влади. Однак існування соціального нагляду або громадського контролю передбачає функціонування в країні такого демократичного інституту, як свобода слова, існування якого в Китаї ставлять під сумнів провідні експерти світу після утискань, яких зазнавали лікарі Уханя у 2019 році, намагаючись оповістити спільноту про існування небезпечного вірусу [8].

У червні 2019 року Державною радою КНР були опубліковані «Висновки щодо реалізації Ініціативи «Здоровий Китай 2030» [9], які можна вважати керівництвом з профілактики захворювань та зміцнення здоров'я на найближчі десять років. У документі перелічено 15 основних заходів щодо забезпечення національного здоров'я, серед яких: профілактика захворювань, розширення знань про здоров'я, здорове харчування, збільшення фізичних навантажень, посилення контролю над тютюном, зміцнення психічного здоров'я, поліпшення умов навколишнього середовища, захист здоров'я матерів та немовлят, зміцнення здоров'я школярів, забезпечення гігієни праці, зміцнення здоров'я людей похилого віку, профілактика серцево-судинних захворювань, профілактика онкологічних захворювань, профілактика хронічних захворювань дихальної системи, профілактика захворювань на діабет та профілактика ендемічних та інфекційних захворювань.

З метою виконання цих завдань Державною радою КНР було створено Комітет сприяння Ініціативі «Здоровий Китай 2030» та опубліковано Ініціативу «Здоровий Китай 2019–2030». Генеральний офіс Державної ради КНР також видав «План імплементації та оцінки організації Ініціативи «Здоровий Китай 2030». Зазначені три документи в сукупності становлять нормативно-правову базу реалізації всекитайської Ініціативи «Здоровий Китай 2030».

Комітет зі сприяння Ініціативі «Здоровий Китай 2030» є дорадчим та координаційним органом Державної ради КНР. Він відповідає за координацію та просування в організації, впровадженні, моніторингу та оцінці Ініціативи «Здоровий Китай 2019–2030» [10].

Національний комітет охорони здоров'я та Комітет зі сприяння Ініціативі «Здоровий Китай 2019–2030» в процесі реалізації реформ в системі охорони здоров'я співпрацюють з іншими міністерствами та адміністраціями Державної ради КНР, серед яких: Національна комісія з розвитку

та реформ, Державна адміністрація з питань харчових продуктів і медикаментів та Міністерство людських ресурсів та соціального забезпечення [11].

Організаційна структура Національного комітету охорони здоров'я є бюрократичною системою, яка має 32 регіональні відділення, а саме: 4 муніципальних комітети в містах Пекін, Тяньцзінь, Шанхай, Чунцінь, 5 комітетів в автономних областях і округах та 23 комітети в провінціях КНР.

Організаційна структура головного офісу Національного комітету охорони здоров'я, як і структура офісів регіональних комітетів, побудована за лінійно-функціональним типом, що дозволяє гнучко реагувати на глобальні виклики часу, особливо в періоди загострення медико-соціальних ризиків. Підрозділи головного офісу Національного комітету охорони здоров'я та офісів його регіональних відділень забезпечують управління кадрами, розвиток інформаційних систем, управління фінансами, управління реформами в системі охорони здоров'я, управління різними рівнями медичної допомоги, контроль надзвичайних ситуацій в системі охорони здоров'я, оцінку безпеки харчових продуктів, охорону здоров'я людей похилого віку, матері і дитини тощо. Національний комітет охорони здоров'я здійснює дозвільну, ліцензійну, атестаційну та акредитаційну діяльність в системі охорони здоров'я КНР.

Отже, керівництвом КНР створена потужна організаційно-правова база реформування системи охорони здоров'я, ефективність якої визначатиметься відповідністю досягнутих результатів запланованому рівню реформ.

Література:

1. Національна програма базових служб охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – 2009. – URL: <https://baike.baidu.com/itemitem/国家基本公共卫生服务项目/4201345>.

2. Повідомлення про хорошу роботу в базових проектах охорони здоров'я у 2020 році [Електронний ресурс] // Департамент первинної медичної допомоги Національного комітету охорони здоров'я КНР. – 2020. – URL: <http://www.nhc.gov.cn/jws/s7874/202006/619506aa0fd14721b7e5711d389c323f.shtml>.

3. Пекін: У 2020 році субсидія на медичне страхування для міських і сільських жителів збільшиться на 1000 юанів на душу населення на рік [Електронний ресурс] // Сінхуанет. – 2020. – URL: http://www.xinhuanet.com/fortune/2019-11/12/c_1125223192.htm.

4. Центральний комітет Комуністичної партії Китаю та Державна рада видали Ініціативу “Здоровий Китай 2030» [Електронний ресурс] // Сінхуа. – 2016. – URL: http://www.gov.cn/zhengce/2016-10/25/content_5124174.htm.

5. Програма інституційної реформи Державної ради [Електронний ресурс] // Сінхуа. – 2018. – URL: http://www.gov.cn/guowuyuan/2018-03/17/content_5275116.htm.

6. Національний комітет охорони здоров'я [Електронний ресурс] – сайт – URL: <http://www.nhc.gov.cn/>.

7. Основний закон про медичну гігієну та зміцнення здоров'я Китайської Народної Республіки [Електронний ресурс] // Сінхуа. – 2019. – URL: http://www.gov.cn/xinwen/2019-12/29/content_5464861.htm.

8. Наскільки надійною є безпека охорони здоров'я Китаю? [Електронний ресурс] // ChinaPower. – 2019. – URL: <https://chinapower.csis.org/china-health-security/>.

9. Висновки Державної ради щодо реалізації Ініціативи «Здоровий Китай 2030» [Електронний ресурс] // Державний розвиток (2019),-№ 13 від 24.06.2019. – 2019. – URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/2019-07/15/content_5409492.htm.

10. Комітет зі сприяння Ініціативі «Здоровий Китай 2030» [Електронний ресурс] – URL: <https://zh.wikipedia.org/wiki/%E5%81%A5%E5%BA%B7%E4%B8%AD%E5%9B%BD%E8%A1%8C%E5%8A%A8%E6%8E%A8%E8%BF%9B%E5%A7%94%E5%91%98%20E4%BC%9A>

11. Міністерство людських ресурсів та соціального забезпечення [Електронний ресурс] – URL: <http://www.gov.cn/fuwu/bumendifangdating/bumendating/renliziyuanshehuibaozhangbu/index.html>.

Липов В.В.

ORCID: 0000-0003-3215-0612

*доктор економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу економічної теорії
Інституту економіки та прогнозування НАН України,
м. Київ, Україна*

ПАРАДОКС ШЕРИНГОВИХ ПЛАТФОРМ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Ключові слова: інформаційна економіка, Китай, прекаризація, цифрові платформи, шерингові платформи.

Практично миттєве, в масштабах історії сучасної цивілізації, повернення Китаю до вищої ліги світової економіки та політики, більше того, стрімкий вихід на позицію лідера, не може не привертати увагу дослідників. Особливої актуальності визначення витоків цього успіху набуває на фоні пробуксовування реформ на пострадянському просторі. Серед значного за обсягами та широкого за тематичним охопленням спектру праць, що висвітлюють з різних сторін трансформації, які відбуваються в Китаї, варто нагадати роботи Р. Коуза [1], Дж. Нейсбіта [2], Дж. Лін [3], Я. Бергера [4], Виноградова А. [5], Малявіна [6], Е. Пивоварової [7], колективне дослідження українських вчених [8]. Особливої уваги заслуговують роботи, в який досліджується логіка формування концепцій економічних реформ. Їх прикладами можуть слугувати праці О. Борох [9], М. Леонарда [10], Дж. Аррігі [11].

Дослідники відмічають намагання здійснювати процес реформ таким чином, щоб опора на національну культуру господарювання поєднувалась з творчим використанням кращих надбань світової цивілізації, їх «китаїзації». Саме в цьому знаходить свій вираз властива традиційній культурі Китаю логіка Мудреця. На відміну від характерної для Заходу логіки Героя, зорієнтованого на перетворення світу, що його оточує, готового йти наперекір обставинам, діяти згідно із задалегідь підготовленим планом, логіка Мудреця передбачає здатність «плисти за течією», природним чином використовувати потенціал, що містить саме середовище господарювання, орієнтуючись на мету, сформульовану в узагальненому вигляді [12, с. 47 – 49]. Стратегія «слідування фатуму» цілком очікувано знайшла своє втілення й в увазі, яку керівництво країною з самого початку реформ приділяло використанню можливостей, надаваних технологічним

розвитком й розвитком інформаційних технологій, зокрема. Особливе місце в цій політиці зайняли шерингові (інформаційні, цифрові) платформи й похідна від їх функціонування шерингова економіка.

В офіційних документах цей термін вперше було використано у 2016 році у Доповіді про першочергові завдання уряду. Шерингові платформи визнаються новою рушійною силою економічного зростання, соціального добробуту, сталого розвитку. Посилання на необхідність їх використання постійно включаються в документи, що визначають напрямки розвитку. Вже з 2016 року Державний інформаційний центр, структурний підрозділ Національної Комісії Китаю з розвитку і реформ, видає щорічники, присвячені розвитку шерингової економіки. У 2017 році було створено Центр з її дослідження. Вона розглядається як рушійна сила формування інноваційної економіки, ключовий інструмент імплементації нових ідей розвитку та вибудови нових підвалів національних переваг в епоху інформатизації. Шерингова економіка асоціюється з ідеалами відкритості, соціальної гармонії, моделі «зеленого» споживання, більш відповідального, стійкого способу життя великих мегаполісів. Щорічник 2016 р визнає економіку шерингових платформ інноваційною, координованою, зеленою, відкритою, такою, що забезпечує спільний розвиток. Їх активне створення призначене сприяти розширенню зайнятості, скороченню бідності, подоланню проблем слаборозвинених і кризових регіонів країни, працевлаштуванню безробітних.

Саме термін шерингові (економіка, платформа) на відміну від більш розповсюджених на Заході їх визначень як інформаційні, цифрові отримує визнання. Можна назвати кілька причин опори на нього. Перш за все – універсальність вживання. Адже шерингова економіка за змістовним наповненням охоплює широкий спектр напрямів і форм обміну вартостями (відкриті джерела, дані; державні послуги, колективні закупівлі; краудфінансінг, краудсорсинг; соціальні медіа; соціальне підприємство; спільні володіння, мікропідприємництво, мікрофінансування, оренда, переробка, перерозподіл, підписка, позики, споживання, створення; кооперативи; економіка на вимогу, співпраці; циркулярна економіка ...). Водночас варто зазначити, що шерингові платформи в класифікаціях ІІІ зазвичай розглядаються як один з різновидів ІІІ. За відношенням до ресурсу створення вартості їх виділяють поряд з такими групами ІІІ, як хмарні (обробка й зберігання даних з використанням зовнішніх ресурсів), виробничі (забезпечення інформаційної єдності в оп-ліне режимі всіх складових процесу виробництва). В свою чергу група шерингових ІІІ орієнтується на створення можливості спільного використання певних матеріальних ресурсів та професійних навичок учасників екосистеми такої ІІІ.

По-друге, і це можна вважати ключовим, варто враховувати вплив національного контексту на вибір терміну. Адже термін шерингова ... отримує ідеологічну конотацію за використання в документах, що визначають напрямки розвитку країни (платформа як план (спільних) дій, як етап його (спільного) виконання, як запропоновані правила (спільної) поведінки). І в цьому контексті характеристика китайської економіки як економіки, платформи спільного використання цілком відповідає специфіці національної культури, зорієнтованої на цінності комунітаризму, урядовій політиці сучасного Китаю.

Разом із тим діалектичність смислового наповнення терміну (від англійського Share – спільно володіти, мати частку, приймати участь / ділити, розподіляти; участь / пай, акція), суперечність спільного та його частин, надає йому парадоксального забарвлення у контексті таких негативних реалій економіки Китаю, як зростання економічних дисбалансів, масова прекаризація робочої сили. Одночасно воно дозволяє прослідкувати суть, витоки та перспективи розвитку процесів, що розгортаються в економіці Китаю під впливом впровадження інформаційних технологій в цілому та активного створення інформаційних (цифрових) платформ зокрема. Знайомство з їх особливостями як інноваційній інституційній формі дозволяє зрозуміти підґрунтя виникнення вказаної суперечності.

Побудовані на принципі горизонтальної взаємодії ІІІ, як домінуюча інституціональна структура інформаційної економіки, становлять альтернативу ієрархічним інституціональним структурам економіки індустріальної доби. Яскраво виражений діалектичний характер сумісно-розділених відносин в ІІІ, що на основі поєднання незалежних учасників, які в свою чергу виконують альтернативні (виробник / споживач) функції, дозволяє сформувати економічну єдність більш високого рівня. Суперечність інтересів протилежних сторін, за умов мінімізації транзакційних витрат та дії ефекту масштабу мережі (забезпечення можливості вибору для обох сторін), стає каталізатором зростання ефективності економічної системи. Зворотна сторона – монополізація на ринку самих ІІІ. Досить пригадати велику американську четвірку GAFAs (Google, Apple, Facebook, Amazon). На китайському ринку аналогічних успіхів досягли Tencent, Alibaba, Baidu, Ant Financial, JD.com, Didi Chuxing, Ctrip.com.

Разом із тим, використання даних як ключового ресурсу, мінімальні витрати організації, скорочення транзакційних витрат, необмежені можливості горизонтальної взаємодії учасників екосистеми роблять ІІІ ефективним інструментом створення робочих місць в сфері малого та середнього бізнесу, кластерних структур. Про це красномовно свідчать дані про динаміку кількості платформ і задіяних на їх базі працівників у Китаї у 2016, 2017, 2018, 2019 роках, у млн. Відповідно – 5 і 50, 5,85 і

58,5, 7,16 і 70, 5,98 і 75 млн. Одночасно дані за 2019 рік, коли зростання кількості створюваних робочих місць з 70 до 75 млн. супроводжувалось скороченням кількості платформ на 1,17 млн., свідчать про початок процесу концентрації бізнесу й в цій сфері.

Оборотною стороною поширення ІІ як бази працевлаштування стає масова прекарізація робочої сили, втрата гарантій зайнятості, посилення соціальної диференціації. Шерингові платформи з інструменту формування масової суспільної співучасті перетворюються для десятків мільйонів працівників на чинник посилення соціального відчуження, яке доповнюється індивідуалізацією інтересів мільйонів власників шерингових платформ.

Ситуація лише ускладнюється виникненням внутрішніх та міжгалузевих дисбалансів, до яких призводить успіх шерингових платформ у конкурентному змаганні з традиційними формами бізнесу, особливо у сфері послуг.

Досвід попередніх років успішних соціально-економічних трансформацій свідчить про значний творчий потенціал керівництва Китаю у вирішенні суперечностей, що виникають процесі реформ. Його вивчення та запозичення з врахуванням української специфіки сприятиме розвитку нашої економіки.

Література:

1. Коуз Р., Ван Н. Как Китай стал капиталистическим. М. : Новое издательство, 2016. 386 с.
2. Нейсбит Дж. Китайские мегатренды: 8 столпов нового общества. М. : Астрель, 2012. 315 с.
3. Лин Дж. Демистификация китайской экономики. М. : Мысль, 2013. 384 с.
4. Бергер Я. Экономическая стратегия Китая. М. : Форум, 2009. 560 с.
5. Виноградов А. Китайская модель модернизации. Поиски новой идентичности. М. : Памятники исторической мысли. 2005. 335 с.
6. Малявин В. Китай управляемый. М. : Европа, 2005. 304 с.
7. Пивоварова Э. Социализм с китайской спецификой. М. : Форум, 2011. 352 с.
8. Цивилизационная структура современного мира. Т. 3. Кн. 2. Китайско-Дальневосточный цивилизационный мир. К. : Наукова думка, 2008. 640 с.
9. Борох О. Современная китайская экономическая мысль. М. : Восточная литература, 1998. 295 с.
10. Леонард М. О чем думают в Китае? М. : АСТ, 2009. 222 с.
11. Арриги Дж. Адам Смит в Пекине. М. : ИОП, 2009. 456 с.
12. Липов В. Дж. Арриги versus П. Кругман: фатальні стратегії та комплементарні витоки фінансової кризи // Економічна теорія. 2014. № 1. С. 37–50.

Людвенко Д.В.

ORCID: 0000-0002-7908-5718

к.е.н., доцент, докторант

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

м. Київ

ПРИКЛАД КИТАЮ У ПОБУДОВІ ОБЛІКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА У СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

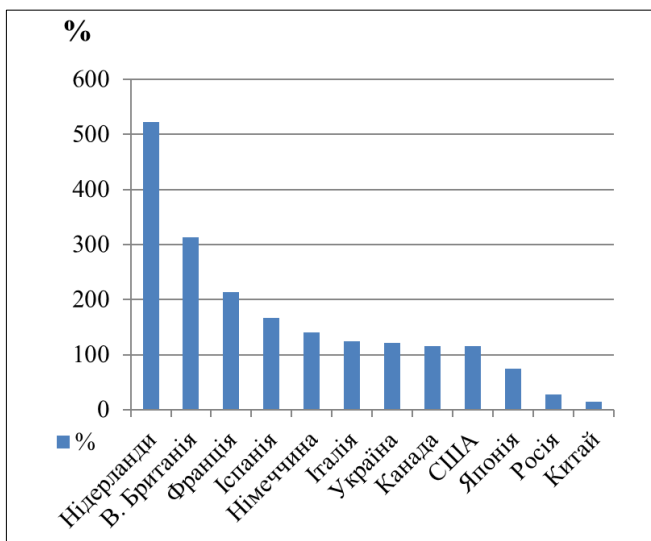
Ключові слова: Китай, обліково-інформаційне забезпечення, сталий розвиток, тваринництво, сільське господарство.

Китайський уряд, мабуть перший зрозумів, що потрібно переглянути матеріальні, соціальні, духовні цінності в сучасних економічних умовах. Сьогодні, як ніколи, Концепція сталого розвитку виходить на перше і головне місце в житті людства на Землі. Усвідомлення зміни місії бізнесу по всьому світі – це вже не отримання прибутку, а проста, банальна фізіологічна потреба – вижити.

Світова пандемія короно вірусу CONVID-19 показала, як людство не готове до глобальних катастроф. Пандемія посилила світову продовольчу та енергетичної кризи в суспільстві та змусила шукати новий еквівалент економічного росту і добробуту. Людству стало необхідним перегляд системи та механізмів формування золотовалютних резервів, так як відбувається стрімке знецінення світових паперових грошей (долар США, Євро та інші) прив'язка яких до золота знята ще у XX столітті 60–70 х роках.

В наслідок цього відбувається стрімка динаміка зросту заборгованості провідних держав світу, які, щоб залишатися в топ світових економік, практично знищують ринки та економіку країн, що розвиваються (до яких відноситься і Україна), третіх країн в умовах глобальної геополітики через світові валюти, які стрімко знецінюються. Окреме місце займає Китай з найменшим відсотком (рис. 1).

Китай, як і інші країни з розвинутою економікою: США, Франція, Німеччина, Японія споживають хлібні вироби у досить обмеженій кількості. Зерно згодовується худобі, населення харчується за рахунок продуктів галузі тваринництва. Збагачуються ті країни, які продають хліб, а не ті які його купують. Ось чому, розвиток галузі тваринництва, повинно бути в пріоритеті держави, саме вона дає більше можливостей для розширеного асортименту продукції і відповідно створення доданої вартості.

Рис. 1. Країни світу за зовнішнім боргом, % до ВВП*

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_зовнішнім_боргом

Ще в далекому в 1911 році в книзі « Фермери сорока віків» чи «Постійне сільське господарство в Китаї, Кореї та Японії» американський вченим-агроном Франкліном Хирама Кінга, звеличував цінності традиційних методів ведення сільського господарства в Китаї, що зіграло ключову роль в підтримці зростання населення, яке зараз є найбільше у світі [2]. На нашу думку, саме розквіт та лідерські позиції КНР в світовій економіці повинна завдячувати на змінних засадах фізичної економії та концепції сталого розвитку. Як знову не згадати, Героя України, М. Руденка та його п'ять абсолютних благ – земля, зерно, солома, худоба, гній.

Прогноз експертів Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) і Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) зазначає, що світове виробництво м'яса всіх видів в 2025 році виросте на 16 % в порівнянні із середнім об'ємом виробництва в 2013–15 років. У 2013–15 роках у світі превалювало виробництво свинини – близько 117 млн. т (у забійній вазі), м'яса птиці вироблялося близько 110,3 млн. т, а м'яса ВРХ – 69 млн. т. У 2025 році структура споживання зміниться з урахуванням зміни споживчих смаків. Так, популярну наразі свинину посуне м'ясо птиці з орієнтовним обсягом виробництва близько 131,3 млн. т, виробництво свинини ж в свою чергу зросте до 131 млн. т, а м'яса ВРХ– до 77,8 млн. т. Найбільше зростання виробництва прогнозується серед групи країн, що розвиваються [1]. Потрібно зазначити, що всесвітнє зростання попиту на м'ясо різних

видів відбувається, особливо у країнах Азії, (де нарощення споживання протеїну здійснюється за рахунок збільшення доходів населення), та з боку *Китаю*, (де ціни зросли через скорочення поголів'я внаслідок поширення хвороб, а також через підвищення цін на корми для тварин). Тому, на нашу думку, Україна може поборотися та зайняти своє місце на світовому ринку м'яса серед таких гравців ринку як США, Бразилія, Аргентина, ЄС, Індія та Австралія. Не виключенням є також і ринок молочної продукції. Тому галузь тваринництва набуває особливого значення в умовах проголошення стратегії держави на збільшення частки експортної продукції з доданою вартості в її загальному обсязі.

Зараз Китай є прикладом для України, де уряд КНР має власну сильну, сталу та зрозумілу програму економічної політики по досягненню національної продовольчої безпеки. Для розробки даної національної галузевої програми, потрібно залучити науково-практичний, матеріальний ресурс для здійснення поставлених завдань, а саме звернутися до спеціалістів з «Піднебесної». На нашу думку, це можливо здійснити за рахунок розроблення урядових програм з твіннінгу або секондменту.

У сучасних умовах реформування в нашій країні це набуває особливого значення і буде спрямовано на:

- пріоритетність співробітництва між Україною та світом з питань бухгалтерського обліку в тваринництві;
- стратегія розвитку галузі тваринництва на вимогу світових пріоритетів у створенні продовольчої безпеки на планеті;
- наближення національних до світових стандартів обліку та звітності в аграрному секторі економіки та галузі тваринництва зокрема [3, с. 226].

Головним завдання керівництва держави при здійсненні аграрних реформ потрібно звернути увагу на фізичну економію з позиції сталого розвитку. Результатом повинно стати всебічний розвиток людства для впорядкування і розвиток Всесвіту за рахунок вирішення продовольчої безпеки. Продукція галузі тваринництва (м'ясо, молочні продукти) є найважливішого з абсолютних благ у світі.

Збільшення виробництва продукції тваринництва сьогодні – це:

- розквіт аграрно-продовольчої сфери країни, як запорука фінансово-економічної, військово-політичної, соціально-екологічної та енергетично-продовольчої безпеки держави;
- фінансово-грошова стабільність в умовах наближення фінансової та продовольчої кризи;
- енергетична та продовольча незалежність та захист власних громадян в умовах нестабільної ситуації у світі;
- впевнений шлях до світового лідерства за рахунок технічного співробітництва між органами влади держав (twinning) на паритетній основі.

Китайська економіка, загалом і сільське господарство, змогла подолати значний шлях, щоб порівнятися та стати лідером у розвитку із провідними економіками світу, як США, Японія та країн ЄС, зокрема Німеччина. Сподіваємося, що Україна зробить відповідні висновки та зможе переймати цей безцінний досвід та зайняти своє гідне місце в світі. На нашу думку, це під силу та цілком реально – є можливість увійти у десятку кращих економік світу у недалекому майбутньому, з урахуванням усіх вимог сталого розвитку та нових економічних умов господарювання.

Отже, можемо стверджувати, що досвід Китаю та наш вітчизняний досвід з додаванням креативу, нового бачення, усвідомлення усього вище згаданого, повинен стати однією з пріоритетних стратегій для аграрних підприємств, що й визначатиме в подальшому перспективи досліджень у цьому напрямі.

Література:

1. Глобальні тренди у світовій торгівлі м'ясом. *UCAB: Український клуб аграрного бізнесу*. 21.07.2017. веб-сайт. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/globalni_trendi_u_svitoviy_torgivli_myasom# (дата звернення: 20.04.2020)

2. Сельское хозяйство в Китае – Agriculture in China. *Вікіпедія, вільна енциклопедія*. веб-сайт. URL: https://ru.qwe.wiki/wiki/Agriculture_in_China (дата звернення: 21.09.2020)

3. Людвенко Д.В. Місце обліку тваринництва у забезпеченні продовольчої безпеки України. Науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво» Випуску 2 (113). Запоріжжя, С. 222–227.

Могилевська О.Ю.

ORCID: 0000-0001-8482-7950

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки,
підприємництва, менеджменту
Київський міжнародний університет
м. Київ, Україна*

Сідак І.В.

ORCID: 0000-0002-2265-0421

*аспірант кафедри економіки, екології,
практичного підприємництва
Європейський університет
м. Київ, Україна*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КИТАЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ключові слова: Китай, економіка, міжнародні відносини, глобалізація, пандемія.

Економіка Китайської Народної Республіки (КНР) – друга після США економіка світу. Країна є найбільшою за чисельністю населення державою світу (понад 1,38 млрд осіб). За прогнозом компанії PricewaterhouseCoopers, до 2050 року Китай стане найбільшою економікою світу [1]. КНР – потужна аграрно-індустріальна країна, де розвиваються традиційні галузі промисловості – текстильна, вугільна, чорна металургія, фосфорно-фаянсове виробництво, також створені нові галузі – нафтопереробна, газова, хімічна, авіаційна, космічна, електронна, машинобудування, приладобудування. Китай займає провідні позиції у світі з видобутку вугілля, цементу, виробництва мінеральних добрив, сталі, електроенергії.

За роки реформ розвиток народного господарства набув динамічного характеру. До кінця 1980-х Китай подвоїв обсяг ВВП, зняв проблему забезпечення населення продуктами споживання. 1990-ті роки відмічено високими темпами економічного розвитку. Починаючи з 1991 став збільшуватися обсяг зовнішньої торгівлі. У 1992 і 1993 приріст ВВП становив 13 %. Китай був визнаний країною з економікою, що найбільш динамічно розвивається. До початку 1997 обсяг іноземних інвестицій в китайську економіку перевищив 40 млрд дол. США. ВВП в Китаї в 1980–1990 зростав в середньому на 10,2 %, з 1990 по 1997 його приріст

був найбільшим у світі – в сер. 11,9 %, а в 1998 склав бл. 8 %. Спостерігається зростаюча залежність країни від імпорту нафти з нестабільних країн близькосхідний регіону: незважаючи на високі ціни на цю сировину, тільки за перше півріччя 2003 обсяги китайського нафтоімпорту зросли на 33 % [2].

Китайський досвід показав, що поступовість переходу до ринкової системи і пом'якшення соціальних наслідків економічних реформ дає змогу послабити чи навіть ліквідувати антиринкові настрої серед населення. Високим темпам економічного зростання КНР сприяли певні економічні фактори, зокрема такі:

- перебування КНР на етапі індустріалізації, завдяки якій потенціал екстенсивного зростання ще не вичерпаний. Країна досягла високих показників валового виробництва, а показники ВВП на душу населення залишаються на низькому рівні. Для їхнього підвищення необхідне економічне зростання;

- зниження частки аграрного сектору у ВВП. Поступово скорочується питома вага зайнятих у сільському господарстві працівників і збільшується в інших секторах народного господарства. Міграція робочої сили з нединамічного сектору в галузі з вищою віддачею сприяє прискоренню темпів економічного зростання;

- зменшення військового навантаження китайської економіки протягом періоду реформування. Це звільняє ресурси для розвитку цивільних галузей;

- збереження в руках уряду командних важелів макроекономічного державного регулювання, що дає змогу уряду вчасно змінювати курс реформ, оперативно реагувати на проблеми.

У керівних документах Комуністичної партії Китаю зазначено, що необхідним є науковий розвиток Китаю, слід більше уваги приділити координуванню розвитку економіки і суспільства, прискоренню розвитку соціальної сфери, встановленню рівності в суспільстві, щоб усі громадяни змогли скористатися досягненнями реформ. Спостерігається нова для Китаю тенденція здійснення економічної діяльності – не тільки отримувати зарубіжні інвестиції, а й бути інвестором за кордоном. За повідомленням газети «Цзинци жибао» («Економічна газета»), у 2005 р. обсяг прямих інвестицій китайських підприємств в економіку зарубіжних країн досяг 6,92 млрд доларів США, 1067 вітчизняних підприємств одержали дозвіл на створення за кордоном філій, що на 28,7 % більше порівняно з попереднім роком [3].

До початку економічних реформ та лібералізації торгівлі майже 40 років тому Китай підтримував політику, яка тримала економіку дуже бідною, застійною, централізовано контрольованою, вкрай неефективною та відносно ізольованою від світової економіки. З часу відкриття

для зовнішньої торгівлі та інвестицій та впровадження реформ на вільному ринку у 1979 році Китай був однією з найбільш швидкозростаючих економік світу, при цьому реальний річний приріст валового внутрішнього продукту (ВВП) до 2018 року становив у середньому 9,5 %. Таке зростання дозволило Китаю в середньому подвоювати свій ВВП кожні вісім років і сприяло виведенню з бідності 800 мільйонів людей. Китай став найбільшою економікою світу (за паритетом купівельної спроможності), виробником, торговцем товарами та власником валютних резервів. Це, у свою чергу, зробило Китай головним комерційним партнером США. Китай є найбільшим американським торговим партнером, найбільшим джерелом імпорту та третім за величиною експортним ринком США. Китай також є найбільшим іноземним власником цінних паперів казначейства США, які допомагають фінансувати федеральний борг і підтримують низькі процентні ставки в США.

По мірі розвитку економіки Китаю його реальний ріст ВВП значно уповільнився – з 14,2 % у 2007 році до 6,6 % у 2018 році, і за прогнозами Міжнародного валютного фонду (МВФ) до 2024 року це зростання впаде до 5,5 %, назвавши це «новим нормальним явищем» і визнавши необхідність Китаю прийняти нову модель зростання, яка менше покладається на постійні інвестиції та експорт, а більше на приватне споживання, послуги та інновації для стимулювання економічного зростання. Такі реформи потрібні для того, щоб Китай не потрапив у «пастку із середнім рівнем доходу», коли країни досягають певного економічного рівня, але починають відчувати різке зниження темпів економічного зростання, оскільки вони не в змозі прийняти такі нові джерела економічного зростання, як інновації.

Уряд Китаю визначив інновації головним пріоритетом у своєму економічному плануванні завдяки низці гучних ініціатив, таких як «Зроблено у Китаї–2025». У 2015 році оголошений план щодо модернізації виробництва Китаю у 10 ключових галузях за допомогою значної державної підтримки для того, щоб зробити Китай головним світовим гравцем у цих секторах. Однак такі заходи все частіше викликають занепокоєння з приводу того, що Китай має намір використовувати промислову політику для зменшення залежності країни від іноземних технологій (у тому числі шляхом блокування іноземних фірм у Китаї) і врешті-решт домінувати на світових ринках [4]. На думку Ніколаса Ларді, вченого економіста Інституту міжнародної економіки Петерсона у Вашингтоні і експерта з Китаю, обсяг виробництва Китаю цього року з урахуванням інфляції ймовірно досягне 11,9 трлн. доларів. Це приблизно 70 % від очікуваного випуску в США – на 7 відсотків більше, ніж у минулому році, і це найбільший прогрес, досягнутий Китаєм щодо США за один рік.

Хомі Харас, старший науковий співробітник Інституту Брукінгса з питань глобальної економіки та розвитку, заявив, що коронавірус ставить економіку Китаю на шлях досягнення паритету з США у 2028 році в абсолютних показниках, використовуючи поточні долари – на два роки швидше, ніж оцінювали до коронавірусу. Пандемія також допоможе збільшити економічну потужність Китаю порівняно з іншими країнами, що розвиваються, такими як Росія та Бразилія, сказав пан Харас, колишній головний економіст Світового банку в Азії [5].

Китайська економіка зуміла зрости сильніше, ніж очікувалося, коли вона вийшла із блокування. Всі стимулюючі заходи, оголошені владою, здаються, працюють, про що свідчать дані зростання промислового виробництва. Але один з секторів, який не відновився так швидко, як сподівались – це роздрібний продаж. У дослідницькій записці Deutsche Bank зазначається, що «споживчі витрати все ще перебувають на шляху, який передував Covid, але залишок, що залишився, значною мірою зосереджений у декількох секторах – подорожі, харчування, послуги дозвілля – де швидке відновлення мало ймовірно» [6].

Література:

1. Якою буде світова економіка в 2050 році – прогноз PwC. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/397746/yakoyu-bude-svitova-ekonomika-v-2050-rotsi-prognoz-pwc> (дата звернення: 28.09.2020).

2. Економіка КНР. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_КНР#cite_note-2 (дата звернення: 28.09.2020).

3. Економічний розвиток Китаю. URL: https://pidru4niki.com/19210226/ekonomika/ekonomichniy_rozvitok_kitayu (дата звернення: 28.09.2020).

4. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States. URL: <https://www.everycrsreport.com/reports/RL33534.html> (date of application: 28.09.2020).

5. China's Economy Is Bouncing Back – And Gaining Ground on the U.S. URL: <https://www.wsj.com/articles/chinas-economy-is-bouncing-backand-gaining-ground-on-the-u-s-11598280917> (date of application: 28.09.2020).

6. Coronavirus: Chinese economy bounces back into growth. URL: <https://www.bbc.com/news/business-53399999> (date of application: 28.09.2020).

Мошковська О.А.

ORCID: 0000-0002-1176-9478

професор кафедри обліку та оподаткування

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Долинна А.В.

студентка 21 групи 4 курсу,

факультету торгівлі та маркетингу

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В КИТАЇ (КНР)

Ключові слова: Китай (КНР), Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ), Китайські стандарти бухгалтерського обліку (CAS), бухгалтерський облік.

Темп економічного, фінансового та технологічного розвитку Китаю на стільки динамічно розвивається, що, практично, за два десятиліття країна стала одним зі світових лідерів у багатьох галузях економіки. Підприємницька активність, потужний виробничий та науково-технічний потенціал, налагоджена промислово-логістична система та величезний споживчий ринок зробили Китай надзвичайно привабливим об'єктом для міжнародних інвесторів.

Здавалося б, що поєднання сучасного бізнес-світу та застарілої комуністичної системи – це поєднання таких історичних етапів, які суперечать один одному. Проте Китай зумів перетворити конкуренцію вищезначених зовсім різних «світів» у систему, яка працює на повну силу. Однак, відсутня система, яка б не мала недоліків, тому, розкриваючи сутність бухгалтерської справи, конфлікт між ринковою економікою Китаю та його комуністичною ідеологією все ж віддзеркалюється у господарських операціях, які потребують своєчасного обліку.

Облік в КНР формувався під впливом економічних, географічних, природних, ментальних та інших факторів. Держава століттями жорстко контролювала економічну діяльність та облік в країні. Поява європейських методів ведення обліку та їх практичне застосування, безумовно, спричиняло безліч конфліктів всередині держави. Елемент методу бухгалтерського обліку – подвійний запис називався капіталістичним,

а наукові дослідження у даній сфері йшли на спад. І лише у трьох вищих навчальних закладах країни тривала підготовка за фахом «Бухгалтерський облік» [1].

Комуністична ідеологія, планова економіка та, як результат – ведення обліку за радянським зразком, передбачали використання балансового підходу, який не потребував ведення інших форм звітності.

Сучасна система ведення бухгалтерського обліку почала формуватися в Китаї лише у другій половині ХХ ст. Саме з цього часу розпочалося упорядкування та виведення бухгалтерського обліку КНР на нові етапи свого розвитку.

Однією із важливих наслідків «перевороту» бухгалтерського обліку став розвиток ринкової економіки у країні. Такий період розпочався в 70-х роках минулого століття і вивів систему обліку на новий рівень. У 1979 р. в країні розпочалися економічні реформи, які б мали вивести фінансову звітність на новий етап та поставили їй завдання щодо відповідності міжнародній практиці бухгалтерського обліку. Зокрема, Міністерство фінансів Китаю у 1985 р. затвердило закон, який передбачав діяльність спільних підприємств – «Система обліку Китайської Народної Республіки для спільних підприємств за участю китайського та іноземного капіталу». Всі системи обліку та звітності розроблялися або затверджувалися вищезазначеним міністерством і тільки після цього підлягали оприлюдненню [2, с. 132].

Розроблення Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) передбачало стандартизацію та використання єдиної системи обліку для більшості країн світу. Проте, не зважаючи на загальноприйнятність, міжнародні стандарти не могли повністю замінити національні, та й самий документ передбачає самостійні професійні рішення бухгалтерів. У зв'язку з вищезазначеним, для багатьох країн вони стали основою для створення національних стандартів бухгалтерського обліку, і Китай не був виключенням.

Китайські стандарти бухгалтерського обліку (Chinese accounting standards, CAS) чи Загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку КНР (Generally Accepted Accounting Principles, PRS GAAP) – є сукупністю загальних стандартів бухгалтерського обліку та національних правил і принципів, які були розроблені китайським Міністерством фінансів з метою формування в інвесторів впевненості щодо достовірності фінансової інформації [3, с. 198].

З 2001 р. в Китаї набули чинності Стандарти бухгалтерського обліку для комерційних підприємств (Accounting standards for Business Enterprises, ASBE01), що були сформовані на основі Китайських стандартів бухгалтерського обліку і містили методологічні засади ведення обліку та формування фінансової звітності.

Проте, пізніше законодавством було визначено, що така система не відповідає вимогам облікової системи в умовах ринкової економіки. Адже було передбачено збільшення іноземних інвестицій, зростання ВВП, розширення та розвиток усіх ланок ринку та й загалом створювалася нова економічна система управління. Вищезазначене потребувало реформування та оновлення стандартів бухгалтерського обліку, з метою наближення їх до МСФЗ. Тоді ж, у 2006 р., уряд Китаю затвердив переглянутий закон про бухгалтерський облік. Зокрема, стандарти бухгалтерського обліку були реформовані і 15 лютого 2006 р. Міністерство фінансів оприлюднило основні принципи бухгалтерського обліку, які склалися з 38 нових стандартів. Отже, попередні китайські стандарти бухгалтерського обліку (CAS) були максимально приведені у відповідність Міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ), з метою наближення Китаю до провідних держав світу. Тотожність нових китайських стандартів бухгалтерського обліку та МСФЗ становить майже 90–95 % [4].

Новим етапом, який характеризується сприянням розвитку та підвищенням конкурентоспроможності китайських компаній, є прийняття Міністерством фінансів 2 квітня 2010 р. «Дорожньої карти зближення китайських положень і МСФЗ» [7, с. 12]. Одним із головних завдань Міністерства фінансів КНР у системі обліку було встановлення стандартів та процедур, що відображають конкретні економічні умови Китаю. Цю мету вони намагаються досягти, співставляючи китайські національні норми у відповідність до стандартів, що застосовуються на міжнародному рівні. І Китай, як одна з країн, що стрімко розвивається, підтримує зближення національних стандартів з міжнародними. Це є раціональним та виваженим рішенням для країни на фоні глобалізації світової економіки та, безумовно, сприяє розвитку систем обліку та звітності в Китаї.

Отже, національні стандарти обліку (CAS) значною мірою відповідають вимогам МСФЗ, і з 2012 р. було прийнято рішення щодо їх застосування всіма компаніями Китаю.

Відмінність національних стандартів Китаю та міжнародних стандартів полягає у наступних пунктах [5, с. 744]:

1. Питаннями обліку та звітності, а також їх контроль та регулювання здійснюється Міністерством фінансів КНР.
2. Облік на підприємствах у Китаї ведеться за єдиною системою, що передбачає затверджені плани рахунків.
3. Записи у документах ведуться лише в юанях, проте, якщо договори передбачено інше, то такі операції в іноземній валюті переводяться в юані за офіційним курсом.
4. Історичний метод обліку витрат використовується більш широко, особливо для приватних фірм, оскільки важко отримати достовірну інформацію про справедливу вартість.

5. Фінансовий рік починається в Китаї 1 січня й закінчується 31 грудня чергового календарного року. Кожна структура формує фінансову звітність і подає її щомісяця, щокварталу, щорічно в контролюючі відомства.

6. Додаткові вимоги для розкриття інформації: інформація щодо ділових партнерів, звіт про рух грошових коштів та інші.

Ведення бухгалтерського обліку в сучасному Китаї здійснюється з урахуванням двох правових рівнів:

1. Правові акти спеціального характеру, що містять окремі вимоги по веденню бухгалтерського обліку й звітності.

2. Безпосередні базові джерела правового регулювання [6, с. 166].

Слід зазначити, що у Китаї діє така форма щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, як заборона використання МСФЗ суб'єктам підприємницької діяльності, які не знаходяться у лістингу [7, с. 48]. Така ситуація і відображає вплив традиційної системи ведення обліку у Китаї та спричиняє її конфлікт з міжнародною практикою.

В даний період часу підприємства Китаю повинні складати наступні три форми бухгалтерського звіту [3, с. 198]:

- бухгалтерський баланс;
- звіт про прибутки та збитки;
- звіт про зміни у фінансовому становищі.

Однак, для того, щоб підтвердити та деталізувати інформацію основних форм, складаються ще й додаткові звіти. В обов'язковому порядку комплект таких щорічних бухгалтерських звітів повинен підкріплюватися «Роз'ясненнями фінансового становища», в якому аналізуються підсумки поточного року та рекомендації щодо змін у наступному році.

Китайський план рахунків бухгалтерського обліку характеризується значною деталізацією, великою кількістю рахунків та чотиризначною системою нумерації. Він містить розширену номенклатуру рахунків, що дозволяє отримати розгорнуту прозору облікову інформацію і є базою для складання надійної звітності [8, с. 106].

Для працівників бухгалтерської сфери у КНР існують чіткі правила. Такий бухгалтер повинен мати високу кваліфікацію, успішно пройти обов'язкову державну сертифікацію та бути свідомим у своїх діях [1].

Отже, на основі вищезазначеного, доцільно зробити висновок, що в даний період у Китаї триває процес врегулювання законодавчої бази та приведення облікової діяльності у відповідність зі стандартами міжнародної практики. Правова регламентація обліку та звітності Китаю відображає значну кількість нормативно-правових актів та законів, які тісно переплітаються між собою та пройшли численні етапи формування змін та доповнень, що у підсумку відповідають міжнародним стандартам. Тобто, зусилля держави відповідати міжнародним стандартам все ж є позитивними

у своєму результаті та максимально співставлені за своїми нормами. Проте, Китай, засвідчуючи наближення своєї системи обліку до МСФЗ, відстоює право на існування власних національних інтересів та особливостей. Тому, на його прикладі слід зазначити, що економічний розвиток та соціалістичний характер держави неабияк впливає на розвиток та сталий характер звітності загалом. Численні законопроекти приймалися з метою відповідності звітності та обліку Китаю сучасному (світовому) рівню, які підтверджують суттєвість бухгалтерського обліку та відображають його правову регламентацію у самостійній та базовій формах.

Література:

1. Бирюкова А. Жизнь бухгалтера в поднебесной. URL: <http://www.buhgalteria.ru/article/1199>.
2. Лучко М. Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посіб. / М. Р. Лучко, І. Д. Бенько; за ред. П. З. Гуцала. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 205 с.
3. Мокринська З.В. Особливості бухгалтерського обліку в Китаї / З.В. Мокринська. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Херсон: ХДУ, 2015. – Вип. 10. – С. 197–201.
4. Chinese accounting standards. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_accounting_standards.
5. Столяр Л.Г. Порівняльна характеристика Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку / Л. Г. Столяр, З. В. Клебанович // Молодий вчений : наук. журн. – Херсон: Гельветика, 2017. – Вип. 5 (45). – С. 742–745.
6. Мазуренко А.А. Зарубежный бухгалтерский учет и аудит / А.А. Мазуренко ; ред. Л.И. Ушвицкого. – М. : КНОРУС, 2014. – 234 с.
7. Пальчук О.В. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах глобалізації та інформатизації суспільства : монографія / О.В. Пальчук, В.М. Савченко, І.В. Рузмайкіна та ін; ред. Г.М. Давидов. – Кропивницький : ПП «Ексклюзив-Систем», 2017. – 248 с.
8. Потриваєва Н. В. Гармонізація ведення бухгалтерського обліку в Україні та Китайській Народній Республіці / Н. В. Потриваєва. // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». – Миколаїв : МНАУ, 2018. – Вип. 10. – С. 102–107.

Овчарова Л.П.

ORCID: 0000-0002-1550-2308

науковий співробітник

ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва НАН України»

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕКТОРА КИТАЮ

Ключові слова: науково-технологічний сектор, дослідження та розробки, інноваційна діяльність, реформа, наука, науково-технічна політика.

Зростання ролі науки і перехід до економіки, заснованої на знаннях, – ключова тенденція розвитку Китаю. За останні двадцять років КНР стала лідером в науково-технологічному розвитку. Успішна політика реформ у науково-технологічному секторі протягом 40 років сприяла розширенню впливу Китаю на світову наукову сферу.

Усвідомлення необхідності поглиблення ринкових реформ і розширення відкритості зовнішньому світу, політика підтримки науки й стимулювання підприємств до впровадження результатів наукових досліджень і розробок (ДіР), реалізація економічних програм під керівництвом уряду країни сприяли здійсненню амбіційних планів у країні. За більшістю індикаторів розвитку НТС країна входить в п'ятірку світових лідерів. Інвестиції в науку постійно зростають більш ніж на 20 % щорічно. В 2018 р. бюджет на ДіР у КНР склав більш як 470 млрд. дол., що становить 22 % загальносвітових витрат на науку. Крім значних фінансових інвестицій в ДіР, у Китаї збільшилася чисельність дослідників з 1,1 млн. – в 2005 р. до – 1,7 млн – в 2017 р. Високі темпи росту чисельності дослідників в КНР – результат визнання важливості науки як фактору розвитку економіки. Отримуючи достатні інвестиції, НТС вносить свій внесок в інноваційний розвиток економіки, щорічно збільшує показники результативності. В 2017 р. обсяг експорту високих технологій досяг 504 млрд дол., що становить 25,7 % у загальносвітовому обсязі. Китай став лідером за кількістю заявок на отримання патентів на винаходи, обігнавши США і Японію. В 2017 р. у КНР було подано 1,4 млн. заявок на патенти від національних і іноземних заявників. Проявом довгострокових трансформацій, що відбуваються в китайській економіці є входження країни до двадцятки найбільш інноваційних країн світу. В 2019 році згідно з доповіддю «Глобальний індекс інновацій

2019» Китай займає 14 позицію в рейтингу серед 129 країн та 28 місце в рейтингу серед 141 країни за Глобальним індексом конкурентоспроможності. Досягнення цих показників стало можливим завдяки послідовній реалізації урядом КНР інноваційної стратегії розвитку національної економіки .

Вивчення законодавчих і програмних документів Китаю, аналіз різномісних поглядів учених, експертів з китайської проблематики [1–5] дозволив розкрити особливості реформування й розвитку китайського НТС.

Як показало дослідження реформування китайського НТС здійснювалося еволюційним шляхом. Протягом 40-річного періоду реформ НТС, було прийнято сотні національних довгострокових програм, серед яких найбільш важливі наступні: Штурмовий план, Програма 863, Програма 973, Іскра, Факел, інші. Загальною метою всіх програм було підвищення конкурентоспроможності китайської економіки за рахунок подолання розриву у взаємодії між НТС і реальним сектором економіки. В 2006 р. були прийняті нові державні програми довгострокового й середньострокового розвитку НТС до 2020 р., спрямовані на підвищення якості науки, розвитку талантів у КНР. При проведенні реформ у НТС уряд Китаю продемонстрував гнучкий, творчий та системний підхід до їх впровадження, постійно корегуючи механізми та шляхи їх здійснення.

Китайські реформи в сфері НТС були спрямовані, насамперед, на взаємодію науки, освіти та підприємств, комерціалізацію наукових ДіР, посилення підтримки успішних учених і наукових колективів, розширення джерел фінансування ДіР, перехід на ефективні контракти, на підтримку ключових університетів та стимулювання підприємств до впровадження ДіР.

Значна увага приділялася кадровій політиці в НТС – залученню кадрів у науку, підвищенню їхньої кваліфікації, організації мобільності наукових кадрів. Так, політика китайського уряду щодо залучення молодих кадрів у науку та повернення висококваліфікованих кадрів у Китай, яка передбачала підтримку й надання фінансової допомоги, позитивно вплинула на розвиток національного НТС. Китайські випускники іноземних вузів стали важливим джерелом поповнення наукових кадрів сфери ДіР. Важливо відзначити, що в ході реформи китайський уряд, забезпечив гідну оплату праці науковцям, що значно підвищило престиж наукової діяльності.

Структурні реформи НТС у Китаї були спрямовані на перетворення підприємств в основних суб'єктів науково-дослідної діяльності, на активізацію ДіР в університетах, на оптимізацію державних НДІ. Реформою передбачалося розширення співробітництва компаній з університетами, академічними й відомчими НДІ, підвищення їхньої інноваційної спроможності.

Процес реформування НТС здійснювався поетапно. На кожному новому етапі реформи зміст науково-технічної політики (НТП) уряду вдосконалювався. Так, у період з 1985–1996 р. реформа НТС була спрямована на зміну механізму функціонування комплексу, на реформування системи фінансування НДІ та принципів управління проектами. У ході реформи Китайської академії наук (КАН) неефективні НДІ було скорочено, на базі Академії створенні дочірні компанії. Практично всі НДІ прикладного спрямування переорієнтовано на комерційну діяльність, або включено до складу великих промислових підприємств.

Саме на цьому етапі відбувалося поширення ринкових механізмів в НТС. Орієнтуючись на розвиток інновацій, впровадження й комерціалізацію наукових результатів, інтеграцію бізнесу й науки уряд Китаю використовував різні інструменти стимулювання ДіР, підтримки трансферу технологій. Одним з найбільш важливих інструментів такої політики було створення особливих зон і інкубаторів для підтримки високотехнологічних галузей. Завдяки реалізації програми «Факел» у Китаї сьогодні діють більше 120 зон високих технологій, які стали місцем взаємодії компаній, університетів, науково-дослідних центрів.

На наступному етапі (1996–1999 р.) ставилося завдання реалізувати стратегію «розквіт держави шляхом розвитку науки й техніки»; збільшити до 2020 р. внесок НТС в економічний розвиток КНР. Уряд Китаю прагнув максимально розширити джерела фінансування наукових досліджень у НДІ. З цією метою в країні впроваджувалися заходи спрямовані на об'єднання НДІ з великими й середніми підприємствами (МСБ), на залучення приватних інвесторів до участі в державних проєктах у галузі науки й технологій.

Як відзначають експерти, у ході реформ НТС, при поступовому відході від централізованого планування й контролю на користь ринкових стимулів і ринкового попиту на наукові ДіР, у Китаї було створено безліч посередницьких організацій: центри підтримки виробництва, бізнес-інкубатори, технологічні бюро, консалтингові агентства, які об'єдналися в недержавний сектор підтримки розвитку науки та інновацій в країні. Зараз у Китаї діє більш як 6 млн. науково-технічних посередницьких організацій, які надають допомогу підприємницьким структурам [5].

Науково-технологічна політика китайського уряду значно відрізнялася в умовах переходу від стратегії «Відкритості» до стратегії «Взаємодії й інтеграції у світову економіку». З початку реалізації політики реформи відкритості уряд КНР створював інноваційну та промислово-інфраструктуру, стимулюючи надходження іноземних інвестицій і технологій у країну, шляхом залучення іноземних високотехнологічних компаній у НТС. Завдяки такій політиці були залучені відомі іноземні компанії, які розмістили в Китаї свої наукові підрозділи. Так, наприклад, фірма

Microsoft має в Пекіні свою науково-дослідну групу, що нараховує близько 3000 учених і інженерів, які займаються глобальними дослідженнями. Фірми Philips і General Electric також розмістила головні офіси своїх підрозділів у Китаї [1; 2].

Однак, як показало дослідження, політика пасивного засвоєння знань, «імітаційного копіювання» західних технологій мала як позитивний, так і негативний вплив на розвиток НТС Китаю. Надмірна орієнтація на зовнішній ринок, вкладення значних коштів у запозичення технологій не сприяли розвитку фундаментальної науки та національних інновацій. Уряд, визнаючи помилки, поставив завдання трансформувати стратегію інноваційного розвитку Китаю. На початку 2000-х було запущено процес переходу Китаю від стратегії запозичення до стратегії власних інновацій. З метою створення національних інновацій передбачено вирішити такі завдання: розвиток фундаментальної науки; створення науково-технічних центрів світового рівня; збільшення частки видатків на НТС у ВВП до 2,5 %, зниження імпорту технологій до 30 %.

На сучасному етапі ми спостерігаємо трансформацію політики зовнішньої відкритості. Державна політика спрямована на підтримку й стимулювання інвестицій китайських компаній в технологічні галузі розвинених країн. Останні роки китайські ТНК суттєво збільшили інвестиції у високотехнологічний сектор країн Європи, Північної і Південної Америки.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що інтелектуальна і політична еліта КНР спираючись на досягнення своєї цивілізації, адаптуючи державу й політичну систему до сучасних умов, успішно здійснює науково-технологічний та інноваційний розвиток економіки. Реформи НТС ґрунтуються на успішному світовому досвіді, який в Китаї вивчають, вміло запозичують, копіюють та застосовують з урахуванням національних особливостей. Завдяки успішній трансформації НТС інноваційне зростання Китаю в ХХІ столітті буде забезпечуватися конкурентоспроможними технологіями, високотехнологічними галузями й компаніями, сучасними НДІ академічного сектора, університетами й стартапами з інноваційним потенціалом.

Література:

1. Салицкий А.И. Китай на волнах глобализации. Москва. Издательство Московского университета. 2018. 356 с.
2. Салицкий А.И. Наука и техника Китая: состоявшаяся модернизация. Вестник Российской академии наук. 2016. Т. 86. № 2. С. 152–160.

3. Виноградов А. В. Китайская модель модернизации. Поиски новой идентичности. Москва. Институт Дальнего Востока РАН. 2008. 363 с.

4. Борох О., Ломанов А. Новая эпоха Китая: от обогащения к усилению. Мировая экономика и международные отношения. 2018. Том 62. № 3. С. 59–70.

5. Ковалев, М. М. Китай строит экономику знаний. Минск. Изд. центр БГУ. 2015. 152 с.

УДК 339.972(510)(045)

Олійник О.М.

ORCID: 0000-0002-0083-9960

*кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник*

відділу історії країн Азії та Африки

Інститут всесвітньої історії НАН України

м. Київ, Україна

КИТАЙ В УМОВАХ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ»

Ключові слова: нова нормальність, розвиток, якість, структурні реформи.

У 2014 році економіка Китаю увійшла до так званої «нової нормальності», що характеризується порівняно меншим економічним зростанням, проте більш якісним. Зараз Китай зосереджується на якості, а не на швидкості економічного зростання. «Нова нормальність» має три характеристики: перша – швидкість росту, що поступово переходить від високої до середньо-високої швидкості; друга – це коригуюча економічна структура, у якій галузі постійно удосконалюються; третя – нова мотивація зростання [1, с. 26].

Якість економічного зростання Китаю на початковій стадії програми реформ була дуже низькою, що характеризується надмірними виробничими потужностями і, як наслідок, перенасиченістю продукції. Усі ці фактори також спричинили економічний спад. Крім того, глобальна економічна ситуація в цілому є далекою від ідеальної з великими невизначеностями, які сильно впливають на експорт китайських товарів. Навіть підприємства, які досягли ринкової трансформації, не побачать результатів у короткостроковій перспективі. Більше того, хоча промислові реформатування розпочалися, це не буде «звичайним плаванням».

Перебудова неминує тягне за собою проблеми з роботою, труднощі та тернисту адаптацію. Отже, потрібне терпіння і постійне налаштування.

Виступаючи на 17-й конференції академіків Академії наук Китаю, що відбулась у червні 2014 р., Голова КНР повідомив, що сьогодні Китай як ніколи потребує інновації. На його думку, науково-технічні інновації є стратегічною опорою підвищення продуктивних сил та комплексної міцї держави. Модель екстенсивного розвитку, при якій ріст економіки та її масштаби, головним чином, залежить від витрачання ресурсів та інших факторів виробництва. Така модель не може бути стійкою. Якщо в Китаї робити модернізацію на основі екстенсивної моделі, то ресурсів всього світу не вистачить для цього. Альтернативою є перехід до моделі, що заснована на науково-технічних інноваціях, так званій моделі інноваційного розвитку. Для того, щоб здійснити це, потрібно підвищити рівень власних інноваційних здібностей. Він також відзначив, що не можна постійно розраховувати на підвищення рівня науково-технічних результатів країни за рахунок чужих науково-технічних результатів, також не можливо бути додатком технічних досягнень інших країн, в результаті чого можна бути тільки позаду інших країн. Тому у Китаю немає іншого вибору, крім як іти шляхом самостійних інновацій [2].

Сі Цзіньпін також зауважив, що в Китаї протягом багатьох років існує застаріла недуга – повільне запровадження науково-технічних досягнень у виробництво. Одна із заковик у процесі науково-технічних інновацій – це інституційні бар'єри, слабкий зв'язок між ланцюгами інновацій та їх впровадження у виробництво. Для того, щоб вирішити цю проблему, потрібно поглибити реформу науково-технічної системи, викоренити різні ідеологічні перепони та ліквідувати інституційні бар'єри, налагодити відношення між урядом та ринком, сприяти поглибленню поєднання науки та технологій із соціально-економічним розвитком, продовжити шлях від потужної науки та техніки до потужної економіки та держави. Голова КНР особливо звернув увагу на людський фактор у науці. Він зазначив, що людина – найважливіший фактор у науково-технічних інноваціях. Справа інновацій закликає творчих людей. Повага обдарованих людей – це древня китайська традиція. Потрібно створити в суспільстві сприятливу атмосферу, активно заохочувати тих, хто готовий сміливо йти до інновацій [3, с. 166–80].

Іншим важливим напрямком підвищення якості росту стало питання енергетичної безпеки. Виступаючи на 6-ому засіданні керівної групи з фінансів та економіки, що відбулась у червні 2014 р., Голова КНР відмігив, що в результаті багаторічного розвитку Китай став найбільшим у світі виробником та споживачем енергетичних ресурсів. Однак країна надалі стикається з різними викликами, зокрема, таких, як велике навантаження в попиті на енергію, значні обмеження в постачанні

енергоносіїв, серйозні екологічно шкідливі наслідки виробництва та споживання енергії, тотальне відставання в енерготехнічному рівні. Ці виклики створюють загрозу енергетичній безпеці країни. Для забезпечення енергетичної безпеки були визначені такі заходи. По-перше, необхідно просувати вперед революцію у споживанні енергії, стримувати її нераціональне та марнотратне споживання. Для цього потрібно затвердити концепцію споживання – дотримання принципів економії енергії та прискореними темпами створити суспільство типу економічного витрачання енергії. По-друге, потрібно просувати вперед революцію в постачанні енергії та створити багатополюсну систему постачання для забезпечення енергетичної безпеки. Для цього потрібно спиратись на внутрішнє багатополюсне постачання для забезпечення безпеки та створити систему постачання енергії як сукупне забезпечення вугіллям, нафтою, газом, атомною енергією, новою та відновлюваною енергією. У синхронному порядку потрібно посилити будівництво мережі транспортування та розподілу енергії, а також споруд для її зберігання. По-третє, потрібно просувати ескалацію виробничої структури. Враховуючи конкретні реалії Китаю та міжнародні тенденції на енергетичному ринку, потрібно впритул зайнятися розвитком зелено-низьковуглецевої енергетики. По-четверте, потрібно розвивати ринкові механізми в енергетичній галузі, зокрема: відновити товарну сутність енергоносіїв, створити ринкову структуру та ринкову систему ефективної конкуренції, сформувавши механізм визначення ціни, де визначальну роль відіграватиме ринок, вдосконалити державний енергонагляд та оздоровити юридичну систему з енергоносіїв. По-п'яте, потрібно зміцнити міжнародне співробітництво та досягати енергетичної безпеки в умовах відкритості з максимально ефективним використанням міжнародних ресурсів [3, с. 182–185].

У грудні 2015 під час роботи Центральної наради з економічної роботи центральним питанням, що розглядалось, було питання «нового нормального стану», так званої «нової нормальності». Результати розвитку Китаю в 2013 та 2014 рр. підтвердили перехід економіки країни до нового нормального стану, який у першу чергу характеризується уповільненням темпів економічного росту та структурними змінами в економіці Китаю. Світове співтовариство визнало цей факт на основі комплексного розвитку світової економіки, особливостей поетапного розвитку китайської економіки та їх взаємодії. Саме ці три тенденції і склали контекст «накладення трьох періодів». З'ясування суті «накладення трьох періодів» та «нової нормальності» дозволяє прийти до висновку, що потрібно повністю відмовитись від ідеї стимулювання нового швидкого росту з використанням старої логіки, старого мислення та старих методів. Пошук нових стимулів розвитку економіки в рамках

«нової нормальності» дозволить розкрити значний потенціал та переваги економіки Китаю, сприятиме також прискоренню трансформації моделі економічного розвитку, регулюванню структури економіки та культивуванню нових стимулів економічного росту.

Трансформація до «нової нормальності» вимагатиме трансформування акцентів уряду в різних сферах. Ці акценти були визначені на цій нараді. По-перше, для стимулювання розвитку потрібно приділяти більше уваги підвищенню якості та ефективності економічного розвитку. По-друге, для досягнення стабільного економічного росту потрібно більше уваги приділяти структурним реформам у сфері економіки. По-третє, для ефективного здійснення макрорегулювання та макроконтролю потрібно приділяти більше уваги напрямку ринкового розвитку та соціально-психологічних очікувань. Для цього потрібно чітко розуміти мотиви споживачів та інвесторів. Це є важливим чинником оцінки соціальної психології та оцінки ринків. По-четверте, для зміни структури виробництва потрібно більше уваги приділяти ліквідації непотрібних підприємств і створенню нових. Для цього важливо виявляти роль інновацій як найважливішої рухомої сили розвитку, прискорено здійснити прорив у ключових технологіях, підвищити продуктивність праці та рентабельність інвестиційного капіталу. По-п'яте, для стимулювання урбанізації потрібно більше звертати уваги на те, що в центрі всіх процесів знаходиться людина. По-шосте, для стимулювання регіонального розвитку потрібно більше уваги звертати на баланс між населенням та економікою, з однієї сторони, а також ресурсами та довкіллям, з другої. По-сьоме, для захисту екології потрібно більше уваги приділяти реформуванню «зеленого» виробництва та способів споживання. По-восьме, для забезпечення та покращення життєвого рівня народу потрібно звертати увагу на адресну допомогу визначеним групам населення, які знаходяться у складній життєвій ситуації. По-дев'яте, при розподілі ресурсів потрібно приділяти більше уваги провідній ролі ринку в цьому процесі. По-десяте, для розширення відкритості зовнішньому світу потрібно приділяти більше уваги просуванню відкритості на високому рівні у двох напрямках. Це означає, що потрібно слідувати стратегії взаємовигідної та взаємовиграшної відкритості, дотримуватись принципів скоординованості внутрішнього та зовнішнього попиту, збалансованості експорту та імпорту. Необхідно також однаково важливе значення надавати залученню капіталу, технологій та інтелекту, брати активну участь в глобальному економічному управлінні, забезпечувати народ соціальними благами, а також розширювати голос Китаю в розробці політики з глобального управління.

Реалізація визначених акцентів уряду в здійсненні структурних реформ сприятиме ефективному трансформуванню економічної моделі в умовах «нової нормальності» [4, с. 346–354].

Протягом періоду з 2015 по 2017 рр. у Китаї спостерігалась стабілізація економічного розвитку в умовах «нової нормальності», середній рівень економічного росту у країні становив 6,8%, середній рівень споживчої інфляції склав 1,7%, середній обсяг експорту склав 2,3 трлн дол. США, проте надалі тривало зниження його частки по відношенню до ВВП з 21,4% в 2015 р. до 19,9% в 2017 р., середній обсяг імпорту країни склав 2 трлн дол. США, проте його частка по відношенню до ВВП залишилась без змін. Стабілізація економіки в умовах «нової нормальності» призвела до зниження рівня доходу, що своєю чергою призвело до зниження обсягів прямих іноземних інвестицій. Так, чистий притік іноземних інвестицій із 2015 р. по 2017 р. знизився на 31,5% з 242,5 млрд дол. США до 166,1 млрд дол. США, незначно зріс обсяг внутрішнього кредиту, його частка по відношенню до ВВП з 2015 р. по 2017 р. зросла лише на 3,8%, з 153,2% до 157% [5].

Стабілізація економіки Китаю в умовах «нової нормальності» зовсім не означала, що питання трансформації до нової економічної моделі завершено. Питання якості росту і надалі залишається найважливішим питанням для Китаю.

Література:

1. Jiao Feng. Prospects for the Chinese Economy. China Today. – Vol. 68, N10. – October, 2019. – С. 26–29.
2. Олійник О. Зростання через інновації: досвід Китаю. Проблеми науки. – 2014. – № 11–12. – С. 53–58.
3. Си Цзиньпин. О государственном управлении. – 北京：外文出版社, 2014. – 491 с.
4. Си Цзиньпин. О государственном управлении. – 北京：外文出版社, 2017. – 802 с.
5. Investing in high-quality growth. China economic update, World Bank. Report N126710-CN. May, 2018. [Електронний ресурс]. URL: file:///C:/Users/HP/Desktop/China%20economy/126710-WP-PUBLIC-CEU-May-2018-EN-002.pdf

Охріменко О.О.

ORCID: 0000-0001-7361-3340

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри міжнародної економіки

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

МОДЕЛЬ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ КНР: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЧЕРЕЗ ОНОВЛЕННЯ

Ключові слова: інновації, міський та сільський розвиток, ресурсозбереження.

Забезпечення економічного зростання Китаю вимагає регулярних трансформацій структури економіки, зважаючи на глобальні виклики. Мобілізація факторів розвитку на кшталт класичних складових – землі, праці та капіталу вже не задовольняє потреб конкурентного виробництва. Тому для досягнення нових конкурентних позицій уряд КНР здійснює періодичне оновлення програм економічного розвитку. З приходом до влади Сі Цзіньпіна відбулася зміни парадигми «приховувати можливості та чекати свого часу» на «прагнути до досягнень» [цитовано за 1].

Тринадцятий п'ятирічний план економічного розвитку Китаю, склав основу для моделі економічного розвитку Китаю у період 2016–2020 рр. Цільовим орієнтиром для даного періоду є «всестороння побудова помірно заможного суспільства до 2020 року», що зосереджується на реалізації завдань за такими напрямками: перехід від зростання, спричиненого накопиченням капіталу, до зростання, спричиненого інноваціями; здійснення інтегрованого міського та сільського розвитку; сприяння зеленому розвитку; інклюзивний розвиток; відкритість економіки.

В економічній інтерпретації ці завдання проявляються через досягнення таких показників: середньорічний темп росту ВВП повинен бути не нижче 6,5%; витрати на НДДКР: 2,5% ВВП у 2020 році (з 2,1% у 2015р.); зростання середнього класу з 100 мільйонів до 200 мільйонів до 2025 року завдяки тенденціям урбанізації; до 2020 р. скоротити викиди на одиницю ВВП на 40%, збільшити частку відновлювальної (невикопної) енергії до 15% у 2020 р.; зменшити кількість бідних на 55,75 млн. осіб; об'єднати 106 державних підприємств, що перебувають у власності центрального уряду у 40 груп світового класу у стратегічних галузях [3].

Також у плані закладено нові ініціативи політики центрального уряду Made in China 2025 та Internet Plus. Щоб стати світовим лідером, Китай зосереджує свої зусилля на 10 стратегічних галузях: нові інформаційні

технології; енергозбереження та нові енергоносії; космічна авіація та аеронавігаційне оснащення; морська інженерія та високотехнологічне суднобудування; залізничний транспорт; цифрові інструменти управління; робототехніка; сільське господарство; високопродуктивні медичні пристрої; нафтохімічне обладнання.

Таким чином модель конкурентного розвитку КНР робить акцент на новітніх технологіях та бережному використанні наявних ресурсів. Основними ідеями курсу, економічної політики є раціональне використання наявного потенціалу, залучення ресурсів із зовні, стабільність економічного зростання, модернізація промислового сектору, покращення умов життя та добробуту населення. 13-й п'ятирічний план передбачає, що Китай стане інноваційною державою, захоплюючи технологічні сегменти у ланцюгу доданої вартості. Планом передбачено створення екологічно – стійкої економіки шляхом ефективного використання сільськогосподарських земель, підвищення ефективності використання енергії, води та інших ресурсів, зменшення забруднення та відновлення довкілля. Передбачається, що внутрішній ринок КНР стане більш доступним для іноземних товарів, послуг та інвестицій, ж розширить можливості для китайської промисловості самостійно експортувати та інвестувати за кордон, в тому числі завдяки ініціативі «Один пояс, один шлях».

Перехід КНР «від високих темпів зростання до якісного розвитку» призвів до необхідності підвищення добробуту населення та попиту на ресурси. Якщо порівняти цільові установки п'ятирічних планів розвитку у розрізі основних напрямів, то можна відмітити зміни в акцентах. Зменшується кількість поставлених цілей, спрямованих на швидке зростання та збільшується кількість цілей, спрямованих на збереження навколишнього середовища та бережне використання ресурсів.

Таблиця 1

Тренди у плануванні у період з 2001 по 2020 рік

	10-й (2001–2005)	11-й (2006–2010)	12-й (2011–2015)	13-й (2016–2020)
Економіка	7	5	3	5
Науково-технічна діяльність	4	2	4	5
Навколишнє середовище	3	8	12	16
Соціальне забезпечення	8	8	9	7
Разом	22	23	28	33
Всього виконано	14	20	28	–

Джерело: складено за [5, с. 22]

Показники економічного розвитку, рівня життя, інноваційності та екологічності КНР за період 2010–2020 рр. свідчать про вагомі результати у досягненні запланованих цілей.

1. Зростання, спричинене інноваціями. Згідно досліджень Глобального інституту McKinsey, що було проведено у червні 2019 р., Китай досягнув вагомих успіхів у сфері розвитку інновацій. Також країна активно імпортує передові технології. За підсумками 2017 р. на КНР припадало 40 % світових продажів мобільних телефонів, 64 % – електромобільних батарей та 46 % споживання напівпровідників. Доступ на китайських ринків надав багатом високотехнологічним гравцям значні можливості зростання [5].

2. Інтегрований міський-сільський розвиток. Реформа у системі хукоу (класифікація у системі розподілу на сільських та міських жителів) допомогла збільшити кількість місцевих жителів. Відбувається спрощення процесу отримання доступу до основних соціальних послуг. За даними 2018 р. рівень урбанізації досяг 59,1 %. Проте має місце проблема нерівності доходів жителів міст та сіл.

3. Зелений розвиток. Лише починаючи з 11-ої п'ятирічки Китай почав приділяти увагу охороні навколишнього середовища шляхом включення до плану цілей стосовно зменшення споживання енергії, викидів основних забруднюючих речовин, збільшення лісових насаджень. Зелений розвиток також проявляється у структурі енергетики Китаю. На кінець 2019 р. частка вугілля у структурі енергоджерел знизилась майже на 14 %. Частка природного газу, гідроенергії, атомної енергії та вітроенергії зросла на 11,4 %. Якість повітря та поверхневих вод у Китаї з року в рік покращується. Також країна зменшила імпорт твердих відходів на 46,5 %. Очікується, що загальний дохід галузі охорони навколишнього природного середовища Китаю в 2020 році перевищить 2 трлн юанів (близько 281 млрд доларів США) [6].

4. Інклюзивний розвиток Інклюзивне суспільство фокусує увагу на освіті, науці, культурі та охороні здоров'я, активізує зусилля у подоланні бідності. Інклюзивна модель розвитку побудована на основі соціальної справедливості та стимулювання внутрішнього споживання. За останні 10 років економіка Китаю уповільнила темпи зростання, що саме й обумовлено переорієнтацією на стимулювання внутрішнього попиту. За індексом інклюзивного розвитку 2018 р. Китай посідає 26 місце серед 74 економік, що розвиваються. Китай сподівається вивести понад 55 млн. людей із бідності до 2020 р. У той же час країна планує створити додаткові 50 млн. робочих місць у містах, розширити можливості в освіті та підвищити доступ до пенсій для пенсіонерів. Серед реформ передбачається створення система соціального страхування та поліпшення охорони здоров'я через медичні реформи.

5. Відкритість економіки. Сьогодні в Китаї діють різні адміністративно-економічні структури з пільговими режимами. Це, перш за все, 5 спеціальних економічних зон (Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу, Сямень, Хайнань, а також прирівняний до них за статусом Новий район Пудун (Шанхай); 15 зон вільної торгівлі (міста Шанхай, Тяньцзінь, Далянь, Гуанчжоу тощо); 14 зон прикордонного економічного співробітництва. Також, країна має велику кількість китайських промислових парків, зон вільної торгівлі та переробки експорту, що створені внаслідок співпраці з іншими країнами. За даними доповіді Світового банку «Doing Business 2020», було введено здійснено реформи щодо полегшення ведення бізнесу.

Темпи економічного розвитку та чітке бачення способів досягнення поставлених цілей дають підстави стверджувати, що Китай посилює міжнародні конкурентні позиції шляхом системної роботи згідно сформованих планів і в недалекому майбутньому спроможний досягти нових результатів.

Література:

1. Кіктенко В.О. Геоелектронічне зростання Китаю у сучасному світі. Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 22 лютого 2017 р. Вісник Національної академії наук України. 2017. № 4. С. 42–60.

2. Outline of the PRC 13 the Five-Year Plan (FYP, 2016–2020) on National Economic and Social Development. US-China Business Council URL: <https://www.uschina.org/sites/default/files/Outline%20of%20the%20PRC%2013th%20Five-Year%20Plan%20%28FYP%202016-2020%29.pdf>

3. Aglietta M. China's 13th Five-Year Plan. In Pursuit of a "Moderately Prosperous Society". URL: http://www.cepii.fr/PDF_PUB/pb/2016/pb2016-12.pdf.

4. Kennedy S., Johnson C.K. Perfecting China, Inc. A report of the CSIS Freeman Chair in China Studies // Centre for Strategic and International Studies. May 2016. URL: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/160521_Kennedy_PerfectingChinaInc_Web.pdf (Last accessed: 09.10.2020).

5. Madgavkar A., Seong J., Woetzel J., Mironenko A. China and the world Inside the dynamics of a changing relationship. McKinsey Global Institute. 2019. URL: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/china/china%20and%20the%20world%20inside%20the%20dynamics%20of%20a%20changing%20relationship/mgi-china-and-the-world-full-report-june-2019-vf.ashx>.

6. New China in 70 years) China Focus URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-09/23/c_138415043.htm

Пархоменко Н.О.

ORCID: 0000-0001-8776-6970

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічного аналізу

Харківський національний економічний університет

імені Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КИТАЄМ

Ключові слова: міжнародна торгівля, експортно-імпортні операції, Україна, Китай.

Останнім часом Китай стає важливим партнером для української економіки в міжнародній торгівлі як один із вагомих ринків щодо експорту продукції. Китай посилює свої позиції в світовій економіці, що визначає геополітичні, фінансові та економічні зміни у міжнародній співпраці.

Міжнародна торгівля між Україною та Китаєм нарощується високими темпами. Протягом 2017–2019 років експорт товарів до Китаю постійно зростав, як і імпорт з Китаю [1]. Причому імпорт китайської продукції до України більше ніж в два рази перевищує експорт за наведений період. Протягом цього часу можна простежити тенденцію до зростання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування у структурі українського експорту до Китаю.

У 2019 році Україна експортувала до Китаю значні обсяги продукції, серед якої максимальну питому вагу мали наступні товари позиції: зернові культури, жири та олії тваринного та рослинного походження, руди, шлаки та зола, чорні метали, реактори ядерні, котли, машини [2]. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією має для української економіки як переваги, так і недоліки. Зростання долі експорту цією продукцією стимулює розвиток агропромислового сектору, проте, розширення площ вирощування, наприклад, соняшнику, призводить до виснаження ґрунту та вимагає його довготривалого відновлення в майбутньому. У 2019 році Україна до топ-імпорту з Китаю належали органічні хімічні сполуки, різноманітна хімічна продукція, пластмаси та полімерні матеріали, каучук, гума, одяг текстильний та трикотажний, нитки синтетичні та штучні, килими, взуття, чорні метали, виробі з чорних металів, реактори ядерні, котли, машини,

електричні машини, засоби наземного транспорту, прилади та апарати оптичні та фотографічні, меблі, іграшки. Збільшення долі експорту сировини супроводжується зменшенням продажу готової промислової продукцією [2]. Позитивним є те, що Китай є одним з головних партнерів України на ринку ядерних реакторів, котлів та машин. Тобто ця продукція є для ринку Китаю привабливою за якістю, ціною, технологічним рівнем. До того ж, порівняно високими є показники і стосовно імпорту зазначеної категорії, що говорить про те, що у майбутньому, конкурентна перевага може бути втрачена.

Стосовно міжнародної торгівлі послугами, вона займає незначне місце у двосторонніх експортно-імпортних операціях та має тенденцію до зростання. Торговля послугами між двома країнами реалізується в сферах ділових, фінансових, транспортних, туристичних, інформаційних і телекомунікаційних послуг [2].

Незважаючи на зростання обсягів експортно-імпортних операцій між Україною та Китаєм, можна простежити наявні проблеми. Так, український експорт до Китаю є більшою мірою не диверсифікованим, хоча в його структурі у 2019 році налічувалося більше 60 позицій. Більшість позицій у структурі експорту займає 0,1 % або навіть менше [1-2]. Крім того, ринок Китаю залишається закритим для певних товарних позицій. Проблеми у зовнішній торгівлі виникають через обмежувальну дію тарифних та нетарифних бар'єрів, низьку конкурентоспроможність українських товарів, різні уподобання та смаки споживачів, специфіку ведення бізнесу з китайськими партнерами, складні умови виходу на китайський ринок.

Негативними явищами у міжнародній торгівлі між Україною та Китаєм є те, що спостерігається негативне сальдо зовнішньоторгівельного балансу, яке має тенденцію для збільшення, тобто Україна є імпортозалежною країною відносно Китаю. Негативною тенденцією є низька доля експорту високотехнологічною продукцією. Тобто Україна є для Китаю експортером сировинної продукції з низькою доданою вартістю, проте імпортує переважно товари споживання, високотехнологічні вироби з високою доданою вартістю. Тобто Україна має низькі значення показника покриття експортом імпорту і доволі високу часту в експорті високотехнологічної продукції.

Скорочення попиту на високотехнологічну українську продукцію машинобудування та збільшення попиту на сировину в Китаї, проблеми щодо зменшення обсягів виробництва, обмеженості ресурсів, зростанням цін в Україні, географічна віддаленість двох держав, складність виходу українського бізнесу на китайський ринок, використання посередницьких структур в міжнародній торгівлі негативно впливають на розвиток міжнародної торгівлі між країнами.

Зважаючи на позитивні риси міжнародної торгівлі та, враховуючи недоліки, необхідно формувати та реалізовувати вигідні стратегії співпраці у сферах міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування, а також високотехнологічними виробами. Доцільним є скорочення експорту сировини та стимулювання виробництва та продажу готової високотехнологічної продукції.

Література:

1. Офіційний сайт “International trade center”. [Електронний ресурс]. – URL : <http://www.trademap.org>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 339.9:316.344.27(510)

Переверзєва А.В.

ORCID: 0000-0001-8391-6636

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародної економіки,
природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Волков В.П.

ORCID: 0000-0002-1270-895X

*доктор технічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва,
менеджменту організації та логістики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

ПОНЯТТЯ ТА РОЗВИТОК СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В КИТАЇ ТА СВІТІ

Ключові слова: середній клас, розвиток, дохід, критерії, товари тривалого користування.

Важливим процесом, що супроводжується розвитком світової економіки є зменшення нерівномірності розподілу доходів, підвищення рівня життя населення з одночасним подоланням бідності. Індикатором

ефективного вирішення зазначених питань є формування та розвиток середнього класу як в окремих країнах, так і на світовому рівні.

Питання визначення поняття «середнього класу» є актуальним, але остаточно не врегульованим, оскільки відсутній єдиний критерій віднесення визначеної групи населення до зазначеної категорії. Аналіз досліджень щодо виокремлення «середнього класу» дозволив виділити дві основні ознаки: рівень доходу та наявність товарів тривалого користування в розпорядження сім'ї. Розглядаючи процес за критерієм доходу зауважимо, що в Китаї до середнього класу належать ті, хто має дохід від 2,5 до 17 тис дол США на рік. При цьому існують певні відмінності в критеріях виокремлення середнього класу залежно від провінцій та міст. Наприклад, жителю Пекіна потрібно мати дохід не менше 1000 дол на місяць США для того, щоб належати до середнього класу, тоді як мешканцю сільської місцевості достатньо мати дохід у 10 разів нижче [1].

За результатами досліджень консалтингової фірми McKinsey & Company 76 % міського населення Китаю увійде до категорії середнього класу до 2022 р. Розширений аналіз результатів показав, що дохід міської сім'ї середнього класу складе від 9 000 до 34 000 дол США на рік. Хоча цей діапазон значно нижчий, ніж у розвинених країнах із врахуванням ринкових цін, але дозволяє забезпечити такий самий рівень життя середнього класу в Китаї [2]. Як зазначено в доповіді «Підйом середнього класу в Китаї», підготовленої за участю Азіатського банку розвитку, до середнього класу належить ті, хто витрачає на день від 2 до 20 дол США [3].

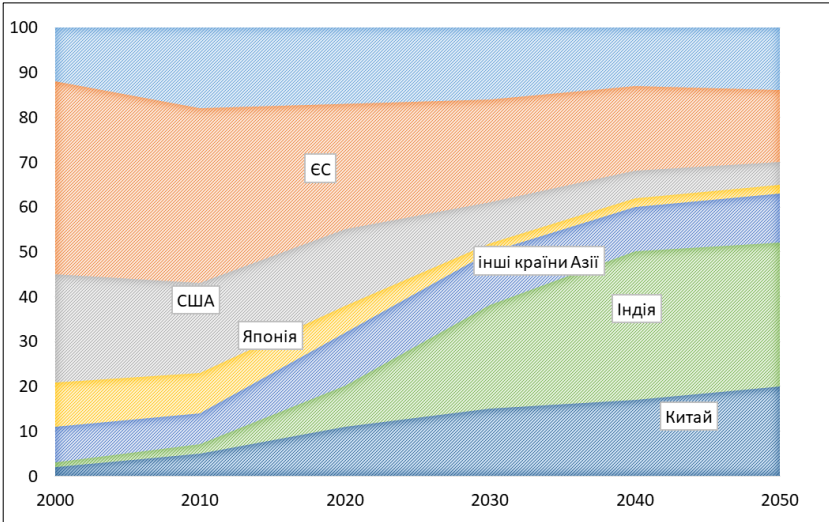
Згідно з дослідженням банку Credit Suisse, на сучасному етапі розвитку середній клас у Китаї складає 20 % населення країни – тобто більше 100 млн осіб. При цьому ключовим критерієм є рівень доходу на рік, який для середнього класу складає від 10 до 100 тис дол. Зауважимо, що середній клас складає половину населення в США та дві третини населення в Південній Кореї [2].

Другий критерій – придбання товарів тривалого користування. Тобто, якщо сім'я в Китаї не має товарів тривалого користування, то вважається, що має низький рівень життя та є бідною.

На сучасному етапі розвитку економіки практично в усіх країнах світу спостерігається зростання середнього класу. Збільшується абсолютна кількість та відсоткове співвідношення населення, котре за найближчі 15–20 років буде претендувати на статус середнього класу. Навіть за песимістичним прогнозом зростання загальної кількості представників середнього класу в світі з 1 млрд у 2019 р. до більше 2 млрд у найближчому майбутньому. За розрахунками інерційного прогнозу середній клас буде налічувати 3 млрд осіб. Найбільш стрімке зростання середнього

класу за прогнозами буде спостерігається в країнах Азії. При цьому Індія буде випереджати Китай протягом тривалого періоду. Якщо Китай досягне поставлених цілей, то 75 % населення країни до 2030 р. буде мати рівень життя середнього класу, а рівень бідності значно скоротиться.

Поряд із зростанням середнього класу зростає частка споживання, що сприяє розвитку економіки (рис. 1).

Рис. 1. Частка споживання середнього класу в країнах світу з 2000 р. та прогноз до 2050 р.

Джерело: [4, с. 2]

За прогнозами найбільший обсяг споживання середнього класу спостерігається в Індії, друге місце посідає Китай, а третє ЄС (рис. 1). При цьому, якщо в Індії та Китаї за період 2000–2050 рр. спостерігається тенденція зростання обсягу споживання середнього класу, то для ЄС характерним є тренд зниження.

Значення середнього класу для розвитку китайської економіки динамічно зростає. Постійне збільшення представників цієї категорії є головною умовою впровадження прийнятої у 2020 р. Китаєм стратегії «внутрішньої циркуляції» [5], яка передбачає зростання обсягу внутрішнього споживання за рахунок розширення середнього класу. Перспективним напрямом досліджень є визначення структури витрат середнього класу, що дозволить оцінити можливості реалізації в Китаї стратегії «внутрішньої циркуляції».

Література:

1. Как Живут Люди В Китае – особенности и традиции китайцев. URL: <https://gruz-china.ru/blog/kak-zhivut-lyudi-v-kitae-osobennosti-i>.
2. Рівні життя в Китаї (середній клас). URL: <https://prc.today>.
3. Подъём среднего класса в Китае. URL: <https://svpressa.ru/world/article/45629/>.
4. Глобальные тенденции 2030: альтернативные миры. Национальный совет по разведке, 2019. 169 с.
5. Внутренняя циркуляция – новая экономическая стратегия Китая. URL: <https://bin.ua/news/foreign/world/254924-vnutrennyaya-cirkulyaciya-novaya-yekonomicheskaya.html>.

УДК 339.7

Полторак А.С.

ORCID ID: 0000-0002-9752-9431

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Миколаївський національний аграрний університет,

м. Миколаїв, Україна

Брашавецька О.В.

здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету,

Миколаївський національний аграрний університет,

м. Миколаїв, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Ключові слова: економічний розвиток Китаю, моделі макроекономічної системи, новітні технології, інноваційно-технологічний прорив, валовий внутрішній продукт.

Китай закріпився на світовій геополітичній і гео економічній арені як потужний та виважений гравець, що має довгострокові цілі та здійснює системні тактичні кроки для їхнього досягнення. Сьогодні Китай – це не тільки високі кількісні показники економічного росту, а й позитивна зміна якісних індикаторів. Китайська модель економічного розвитку зазнала низки трансформацій та обрала серед напрямів здійснення інноваційного та технологічного прориву: штучний інтелект, дослідження космосу, альтернативну енергетику, застосування новітніх матеріалів

й робототехніку. Це дало змогу досить успішно закріпити лідерські позиції в глобальних рейтингах.

Серед основних галузей, які підтримували швидкий розвиток економіки Китаю в минулому, були: традиційне виробництво, будівництво та нерухомість. Зараз стратегічними галузями, що розвиваються, є сфера послуг та сучасне виробництво. Розвиток традиційної автомобільної промисловості доповнюється відкриттям нових енергетичних транспортних засобів. Завод Tesla у Шанхаї запущений у виробництво. Це найбільший в історії Шанхаю виробничий проєкт із залученням іноземних інвестицій. Продажі Tesla в Китаї також збільшуються з кожним роком [1].

Новий популярний у Китаї бренд косметики Tmall «Perfect Diary» створений лише два роки, але вже у 2019 році зайняв лідерські позиції, залишивши позаду L'Oreal та Estée Lauder.

Провідні технології Китаю (5G, штучний інтелект, напівпровідники, автономне водіння, хмарні обчислення, IoT, блокчейн) виходять на перший план. Так, китайські компанії володіють 36 % загальносвітових основних патентів 5G, майбутньою інфраструктурою плоского світу, а китайська компанія DJI займає понад 70 % світового ринку безпілотників [1].

У 2010 році Державною Радою КНР було ухвалено Рішення про прискорення розвитку «стратегічно нових галузей промисловості»: енергоефективність та охорона довкілля, інформаційні технології нового покоління, виробництво високотехнологічного обладнання, нова енергія, нові матеріали, транспортні засоби, які працюють за допомогою альтернативної енергії.

2020 рік – останній рік 10-річного плану Китаю щодо подвоєння ВВП. Згідно з прогнозою моделлю розвитку Китаю у 2020 р. темпи зростання ВВП Китаю будуть збережені, а рівень зайнятості та цін в основному залишатимуться стабільними [2].

З аналізу якісних факторів економічного розвитку Китаю з'ясовано, що економіка Китаю перейшла від стадії швидкісного зростання до стадії розвитку високої якості. По-друге, темпи економічного зростання Китаю у 2020 році, ймовірно, незначно знизяться. Відповідно, за умови відсутності проведення сильної стимулюючої політики фактичний темп економічного зростання Китаю буде слідувати за його потенційною траєкторією зростання. Також у 2020 р. очікується номінальний темп приросту інвестицій в нерухомість у основні засоби Китаю на рівні 5,1 %, що менше, ніж у попередньому році, на 0,1 процентного пункту [2].

У 2020 році тенденція модернізації споживання Китаю буде продовжувати посилюватися, що в основному відображається у двох аспектах: споживання домогосподарств буде продовжувати неухильно зростати (так, загальний роздрібний продаж споживчих товарів у Китаї швидко

зростає із середньорічними темпами на рівні 15 %); рушійна роль споживання в економічному зростанні продовжує посилюватися. Так, уряд приділяє значну увагу ролі споживання у стимулюванні високоякісного економічного розвитку. Процес оновлення споживання сприяє інтеграції різних ресурсних елементів у реальну економіку, сприяє подальшій оптимізації розподілу запасних ресурсів та подальшому розширенню високоякісних додаткових ресурсів, які можуть бути спрямовані на розв'язання проблем реального економічного розвитку та згладжувати вплив структурної перебудови та модернізації економіки [2].

За прогнозними оцінками у 2020 році фактичний приріст чистого доходу сільських жителів на душу населення та наявного доходу мешканців міст Китаю становитиме 6,2 % та 5,1 % відповідно. Фактичний темп приросту чистого доходу сільських жителів на душу населення є вищим, у порівнянні з аналогічним показником міських жителів, протягом багатьох років [2].

Довгоочікуване закінчення 10-річного планового періоду та вихід на новий етап дещо змінила загальносвітова пандемія коронавірусу. ВВП Китаю впав на 6,8 % у першому кварталі 2020 року порівняно з аналогічним періодом 2019 року та на 9,9 % порівняно з четвертим кварталом 2019 року, що стало найбільшим її падінням з моменту першого оприлюднення квартальних звітів щодо динаміки ВВП. Заводи і різні компанії країни не працювали протягом більшої частини цього періоду, оскільки влада Китаю ввела жорсткі заходи щодо стримування темпів поширення коронавірусу [3].

У травні 2020 р. представники влади Китаю зазначили, що не ставитимуть серед цілей на 2020 рік економічне зростання, оскільки ситуація з пандемією коронавірусу може змінитися. Вперше з 1990 року Пекін не встановив мету зростання економіки. Всесвітній банк у кінці березня 2020 р., коли Китай вже почав виходити з карантину, визначив діапазон прогнозів від 0,1 % зростання ВВП при найгіршому сценарії до 2,3 % при базовому сценарії [3].

Економіка Китаю зросла на 3,2 % у другому кварталі після рекордного спаду на початку 2020 року. Найбільше квартальне зростання зафіксовано у сільському господарстві та промисловості. Сфера послуг зростала меншими темпами. Отже, національна економіка КНР почала долати негативний ефект епідемії вже в першій половині року [4].

Отже, за останні 70 років Китайська Народна Республіка пройшла великий шлях від суто аграрної країни до глобального економічного, інноваційного й технологічного лідера, сповнений трансформацій та реформ.

Література:

1. Вінтер Ні. 2020 Тенденції Китаю. URL: <https://www.imd.org/research-knowledge/imd-publications-in-chinese/7-chinese-business-trends-to-watch-out-for-in-2020--сп/> (дата звернення: 05.10.2020).
2. Чжаофей Ву. Пен Ван. Звіт про економічні тенденції Китаю за 2020 рік. *Economic Daily*. К., 2020. № 11.
3. Проценко М. Таємниці Китайського ВВП: економіка КНР повертається в надзвичайний режим. URL: <https://easaily.com/ru/news/2020/05/27/taunu-kitayskogo-vvp-ekonomika-knr-vozvrashchaetsya-v-chrezvychaynu-rezhim> (дата звернення: 05.10.2020).
4. Ткачук Б. Економіка Китаю першої в світі повернулася до зростання після кризи. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/ekonomika-kitaya-pervoj-v-mire-vernulas-k-rostu-posle-krizisa> (дата звернення: 05.10.2020).
5. Полторак А.С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізаційних змін: теорія, методологія, практика : монографія. Миколаїв : МНАУ, 2019. 463 с.

УДК 304.5+327

Предеина М.Ю.

*кандидат философских наук,
старший преподаватель кафедры философии и истории
Таврического национального университета имени В.И. Вернадского
г. Киев, Украина*

КИТАЙ: ПОИСК «ГЛАВНОГО» ПРОТИВОРЕЧИЯ

Ключевые слова: КПК, Мао Цзе-дун, рынок, «главное» противоречие.

Мао Цзе-дун – если судить по переводам его работ на русский – любил слово «ухватиться» (да и не он один): «*крепко ухватиться*» [2, с. 462] – «*ухватиться за главное*» [3, с. 426] – определённое с точки зрения *практической нужды*. – Нужно заинтересованным взглядом разглядеть «главное» противоречие и ухватиться за него. Думаю, в наших исследованиях «по Китаю» не хватает заинтересованного взгляда. Неясно, что нам надо от Китая – хотя нас больше не заботят китайские «ревизионисты». – Попробую рассмотреть версии относительно «главного» китайского противоречия.

Капитал внизу – Партия вверху

Это, с точки зрения Соединённых Штатов. – В США смотрят на Китай заинтересованным взглядом, что не есть плохо: чтобы что-то

разглядеть, нужно быть вовлечённым в борьбу. Это, по марксизму. Вопрос в другом: исчерпывается ли интерес США заботой о «распространении демократии в мире»? Не очень хороший вопрос, Славой Жижек – известный «левый» интеллектуал – называет такие вопросы «сталинскими», вроде вопрос есть вопрос, не утверждение, но от сомнения уже не уйти. Сам Жижек, впрочем, не чурается таких вопросов и «подозрений»: «что, если тех, кого беспокоит дефицит демократии в Китае, – спрашивает он, – на самом деле больше беспокоит быстрое развитие Китая, которое делает его следующей глобальной сверхдержавой, угрожающей превосходству Запада?» [1, с. 76]. Это немного меняет нашу оценку критики Китая, даваемую в «американских СМИ». Хотя исключить эти СМИ из анализа вряд ли получится, при всём желании опираться на газету «Жэньминь жибао», центральный печатный орган ЦК КПК, заботливо издаваемый в т. ч. по-русски, не выйдет: о противоречиях, «главных» ли или «второстепенных», они молчат. Что не очень умно. Тот, кто формулирует противоречие, уже получает дополнительные очки в игре.

Итак, есть «главное» противоречие, по версии Foreign Policy, The Wall Street Journal, The Economist, etc.: развитие экономики, рынка, капитализма упирается в архаичную партийную надстройку. Базис, если опять-таки говорить по-марксистски, не может развиваться из-за надстройки. Это положение напоминает канун «Великой французской буржуазной революции», когда абсолютистская власть короля превратилась уже в помеху для буржуазного развития. Настораживает сама древность аналогии. Но уйти от этой аналогии непросто, поскольку, если суммировать то, чего нет и что надо Китаю по версии хотя бы Foreign Policy, то и получится – буржуазная революция. Если просмотреть статьи Foreign Policy, посвящённые КНР, то создаётся впечатление, что журнал примеряет на Китай главу из учебника, вероятно, политологии под названием «Правовое государство»: в Китае нет – «независимых судов», «верховенства права», «ответственности правительства в части расходов перед налогоплательщиками» и так далее. С другой стороны, издания, специализирующиеся на экономике, примеряют главу из «Экономикс» и перечисляют то, что в Китае есть и чего не должно быть: «регулирование биржи», «государственная поддержка «зомби»-компаний, то есть проблемных предприятий металлургической и угольной отрасли» и т.д. Установление одного и устранение другого и есть программа буржуазной революции. Конечно, другой вопрос, насколько эта программа адекватна «текущему моменту» и действительно ли её реализация позволит Китаю расти дальше? То есть подозрение «по Жижеку». – Пока сформулирую, по версии означенных журналов, перед Китаем выбор: либо экономическая стагнация, либо демократизация.

Это, с точки зрения США. Но точки зрения, подкрепляемой из Китая. Обычным источником таких журналов служил, во всяком случае, до недавнего времени Рен Чжицянь – недавно осуждённый за коррупцию (так ли?) «строительный магнат», «строительный магнат» – так его представляют всегда. Он озвучивал всё то, что и должен озвучивать буржуа в канун буржуазной революции, и благодаря ему противоречие «Капитал – Партия» обретало лица, превращаясь в противоречие «Рен Чжицянь – Си Цзиньпин».

Нет ни малейших сомнений, что противоречие «Капитал – Партия» существует. Вопрос в том, является ли оно «главным»? Как известно, Французская революция стала классической потому, что ещё не было должным образом осмыслено и сформулировано противоречие «буржуа – санкилот», раз. И два: через полвека после Французской революции, в 1848-ом году, немецкая буржуазия уже не решилась проводить свою программу.

Пролетариат внизу – (Капитал + Партия) вверху

Китай очень интересная страна, потому что там ещё есть пролетариат. В то время, как западные авторы пишут об «Индустрии 4.0» (Клаус Шваб) или гораздо более эмоционально о «фабриках, которые только скрывают тот факт, что индустрия уже умерла» (Жан Бодрийяр) или о том, что все мы теперь фрилансеры (кстати, тот же Жижек), нужно помнить – где-то есть Китай. Если смога нет в Лондоне, он есть в Таншане, городе, который при обычной загрузке предприятий производит столько же стали, как США (если не ошибается Financial Times). Если мы все перешли в прекариат (термин Гая Стэндинга, означающий временно занятого), то где-то – хотя бы в том же Таншане – есть пролетариат. Короче говоря, в Китае есть возможность не только для буржуазной революции. Но об этом судить ещё тяжелее. Придётся делать выводы не из наличия, а из отсутствия. Уже знакомый нам Жижек пишет: «власть настолько чувствительна к любому упоминанию о самоорганизации рабочих, что даже в официальных изданиях о прошлом коммунистической партии и рабочего движения в Китае замалчивается история профсоюзов и других форм рабочего сопротивления, даже если они организовывались коммунистами» [1, с. 79]. Это интересно; можем ли мы из отсутствия упоминания сделать вывод о *наличии* противоречия? И какой союз вероятнее, «Рен Чжицянь, строительный магнат + его рабочие» против Партии или рабочие Рен Чжицяня против «Рен Чжицянь + Партия»? Конечно, зависит от ситуации. В т.ч. от того, кто и как будет формулировать «главное» противоречие. Пока у нас есть одно отсутствие. – Есть и другое отсутствие. В январе 2016-го года появилась забавная новость: в провинции Хэнань установили и через пару дней снесли 37-ми метровую позолоченную статую Мао. Новость сообщили многие СМИ, а Financial Times обратила внимание на то, что это пример обычного

колебания властей КНР – КПК – в отношении к Мао, по сообщения газеты, в КНР также пользуется популярностью туризм «по местам Мао», но чиновникам запрещено его рекламировать [4]. Получается, что если ты оскорбишь Мао – тебе попадёт, но и если очень сильно похвалишь – попадёт тоже. И это «естественно»: Мао следует уважать как основателя КНР, но не следует брать с него пример – как с революционера.

Здесь интересно посмотреть, в какой мере Мао, вернее, уже его работы могут произвести революционизирующее воздействие и побудить рабочих сформулировать «главное» противоречие по-марксистски (или по-маоистски).

КНР – США

Есть, конечно, ещё одно противоречие: борьба за сферы приложения капитала и союзников. КНР и США противостоят друг другу в Южно-Китайском море, для большего успеха КНР намерена нарастить свою военно-морскую мощь. Только недавно у КНР появился второй авианосец. – Работает Китай над программой «Один пояс – один путь». А уже помянутый журнал *Foreign Policy* это дело критикует, один из последних примеров: «Один пояс, один путь: беспорядок, а не генеральный план» [5], это название статьи из этого журнала. – Сталкиваются КНР и США и на других континентах, в Африке и Южной Америке. – В какой мере фактор борьбы за сферы приложения капитала примирит китайский Капитал с Партией? Это тоже немаловажно.

Некоторые выводы

Все ждут, куда будет развиваться ситуация в Китае. Обычно предполагается, что она куда-то развиваться должна. Исключение, пожалуй, составляет Жижек, который утверждает, что Китай уже находится в «нормальном» положении и является «идеальной капиталистической страной» [1, с. 79], вернее, он это в своей манере спрашивает. То есть если проблема «демократии» в том, что ей мешают «массы», см., напр., статью в *Foreign Policy* после избрания Трампа «Пора элитам восстать против масс!» [6], то КПК «массы» не мешают, она их успешно контролирует. Другой вопрос, насколько это нравится «массам» и способны ли «массы», по-марксистской вере, играть какую-то роль? И чьё лицо будет у «масс», капиталиста или рабочего? – Или прав Жижек?

Литература:

1. Жижек С. Размышления в красном цвете: коммунистический взгляд на кризис и сопутствующие предметы. Москва: Европа, 2011, 476 с.
2. Мао Цзе-дун. Методы работы партийных комитетов (13 марта 1949 г.). // Мао Цзе-дун. Избранные произведения. Пекин: Издательство литературы на иностранных языках, 1964, т. IV, с. 459–466.

3. Мао Цзе-дун. Отноительно противоречия // Мао Цзе-дун. Избранные произведения. Пекин: Издательство литературы на иностранных языках, 1967, т. I, с. 399–446.

4. Dombey D. Golden Mao monolith heads for the scrapyard // Financial Times. January 8, 2016. URL: <https://www.ft.com/content/cb4f1bae-b619-11e5-b147-e5e5bba42e51>.

5. Jones L. China's belt and road initiative is a mess, not a master plan // Foreign Policy. Oktober 9, 2020. URL: <https://foreignpolicy.com/2020/10/09/china-belt-and-road-initiative-mess-not-master-plan>.

6. Traub J. Its time for the elites to rise up against ignorant masses // Foreign Policy. 28.06.2016. URL: <http://foreignpolicy.com/2016/06/28/its-time-for-the-elites-to-rise-up-against-ignorant-masses-trump-2016-brexit>.

УДК 339.5

Редзюк Є.В.

ORCID: 0000-0001-5592-5121

кандидат економічних наук, доцент,

старший науковий співробітник

сектору міжнародних фінансових досліджень

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

м. Київ, Україна

РОЛЬ І ПЕРСПЕКТИВИ КИТАЮ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СВІТУ

Ключові слова: економіка Китаю, глобалізація і китайська економіка, світова економіка.

За більш ніж 30 років після початку проведення політики реформ і відкритості, Китай системно докладає зусиль по розробці шляхів подальшої модернізації економіки, що відповідає китайським реаліям і вимогам сучасної епохи. При цьому, китайське вище керівництво безперервно вдосконалює й узагальнює уроки, накопичені в ході досвіду як розвитку самого Китаю, так і досвіду інших країн. На даний момент часу, державне управлінське сприяння самовдосконаленню і розвитку стійкості соціально-економічної системи Китаю є для багатьох сучасних держав прикладом довгострокового успішного соціально-економічного розвитку.

Китай робить акцент на економічному будівництві, посилюючи свій соціально-економічний потенціал, а також приділяє розвитку науково-

орієнтованих виробництв основну увагу, тому безперервно вивільняє і розвиває суспільні продуктивні сили для цього. Крім того, Китай розглядає концепцію наукового розвитку в якості головного керівного курсу в ході соціально-економічного розвитку, вважає завдання інноваційного розвитку першочерговим завданням керівної партії в процесі управління країною, проводить в життя концепцію «Людина понад усе», всебічно координує всі аспекти тривалого розвитку і намагається приділяти увагу всім відповідним областям [1].

Відзначимо, що китайська економіка стає з кожним роком все більш глобальною і конкурентною в світі. Так, Китай бере участь в економічній глобалізації та регіональному економічному співробітництві, безперервно підвищуючи рівень зовнішньої відкритості. Обсяг китайського експорту та імпорту зріс з 20,6 млрд. доларів США в 1978 році до 2,974 трлн. доларів США в 2010 році, досягнувши в 2018 році більше 5,1 трлн. доларів США. При цьому китайський експорт системно й істотно домінує над імпортом. Китай на початку XXI століття є першою світовою індустріальною державою за обсягами промислового виробництва. По показникам станом на 2018 рік частка послуг (58,6 %) і промислових товарів (33,9 %) системно зростає, а аграрного сектору (7,5 %) знижується, що свідчить про побудову в Китаї індустріально потужної, інтелектуальної та інноваційно-орієнтованої економіки.

Необхідно відмітити і те, що Китай вносить істотний внесок у справу стабільного розвитку світової економіки. Так, останні 5–10 років зростання ВВП Китаю, який в 2018 році займав 11-ге місце в світі / 14 трлн. дол. США; 16 % – світової економіки/ за величиною номінального ВВП (після США, перевершивши цю країну в 2014 році за показником ВВП по паритету купівельної спроможності) становив 6–8 % щорічно. Крім того, з огляду на падіння світової економіки в 2020 році від пандемії COVID-19 – очікується падіння світової економіки на рівні від –3 % до –5,5 %; і тільки Китаю прогнозують зростання в 1-2 % мінімум. Все це свідчить про правильну і збалансовану соціально-економічну політику китайського керівництва, що націлена на довгостроковий і сталий розвиток свого суспільства, з огляду на його потенціал і можливості [2;3].

Вищезазначені показники свідчать про формування нового глобального лідера світової економіки та торгівлі – Китаю. В цьому контексті новий п'ятирічний план розвитку Китаю може сформувати нового лідера не тільки в індустріально-торговельній сфері, але й в інноваційно-інтелектуальній сфері, віддавши світове лідерство китайській економіці. Так, Китай все більше зосереджується на секторах, в яких лідерство останні 50–70 років було в США і в країнах Західної Європи, а саме – це такі сфери як програмно-цифровий сектор, 5G та ще одна галузь

майбутнього, так звані «зелені технології». Необхідно врахувати і те, що коли китайське керівництво пропонує свій п'ятирічний план розвитку промисловості та перераховує галузі, на які найбільш активно буде орієнтуватися країна, реалізація цього плану призводить до того, що в середньому кількість компаній у цільових галузях в Китаї зростає на 30 %. Тоді як у США зайнятість у цих сферах падає на 5 %, а кількість компаній – на 7 %; аналогічна ситуація з падінням очікується і в країнах ЄС.

Нова стратегія Китаю в першу чергу буде передбачати внутрішній попит для стимулювання економічного зростання, а також буде доповнена іноземними інвестиціями та технологіями. При цьому очікується, що міжнародна конкуренція у секторах інноваційного підприємництва суттєво посилиться.

До цього часу галузь новітніх технологій не займала важливого місця в п'ятирічних планах Китаю. У дванадцятому плані Китаю, який діяв з 2011 по 2015 рік, стратегія економічного зростання змінилася, оскільки темпи розвитку сповільнились у порівнянні з роками після вступу до Світової організації торгівлі. Нинішній план соціально-економічного розвитку Китаю згадує «інновації» більше 200 разів і наполягає на інтелектуальному посиленні програми «Зроблено в Китаї 2025» – політики, яка стала найбільшою проблемою в торгових суперечках Китаю із США. Тобто в найближчому часі Китай намагатиметься стати самодостатнім в найбільш інтелектуальних виробництвах, здобути домінування на міжнародному рівні в галузях високотехнологічного виробництва, сховищ даних та кіберпросторі. До того ж, саме ці сектори найбільш важливими для інших впливових країн світу. Для досягнення успіхів нової програми соціально-економічного розвитку на наступні 5 років, китайське керівництво активізує реформування державних підприємств та формує стимули до тіснішої співпраці приватних підприємств з державою [4].

Для України досвід соціально-економічного розвитку Китаю є прикладом як поступово і системно рухатись до більш соціально-справедливого і заможного життя, розвитку інфраструктури, поступового включення у світові ланцюги доданої вартості з трансформацією до лідерства у промислово-інноваційному секторі. До речі роль Китаю в міжнародній співпраці з українською економікою також є дуже значимою. Так, за 9 місяців 2020 року Україна імпортувала товарів на понад 38 млрд. доларів США, що у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року менше на 5,1 млрд. доларів США (-11,8 %). Серед основних країн, з яких імпортували товари до України, саме китайські товари знаходяться на I-му місці:

1. Китай – 5,8 млрд. доларів США;
2. Німеччина – 3,7 млрд. доларів США;

3. Росія – 3,4 млрд. доларів США. Експортували з України найбільше також до Китаю – на 4,8 млрд. доларів США, Польщі – на 2,3 млрд. доларів США та Росії – 2 млрд. доларів США.

До трійки найбільш експортованих з України товарів належать:

- зернові – на 6,8 млрд. доларів США;
- чорні метали – на 5,8 млрд. доларів США;
- соняшникова олія – на 4 млрд. доларів США.

Найбільше імпортували до України:

- палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки – 5,7 млрд. доларів США;
- машини, обладнання і механічні пристрої – 4,3 млрд. доларів США;
- засоби наземного транспорту – 3,8 млрд. доларів США [5].

На жаль, існуюча статистика свідчить про аграрно-сировинний експорт України, а Китай навпаки зосередився на поставках в Україну продукції з високою доданою вартістю: машини, обладнання і механічні пристрої, засоби наземного транспорту. Китай поступово стає світовим лідером зі значними, або найбільшими обсягами економіки, торгівлі, фінансів, інвестицій. Тому Україні потрібно інтенсивніше використовувати дружні відносини з цією країною, активніше долучатись до перспективних програм і проєктів Китаю, як наприклад «Новий шовковий шлях». Включення України де це є взаємовигідно в нову програму соціально-економічного розвитку Китаю, в кооперацію з інноваційно-індустріальними секторами Китаю забезпечить вітчизняній економіці більш стабільне положення у світовій економіці та покращить її структурне різноманіття, знизить залежність від сировинного сектору.

Підсумовуючи відзначимо, що, на наш погляд, використання і дотримання китайським керівництвом чітких планів соціально-економічного розвитку, дотримання пріоритетів, системний розвиток інфраструктури власної країни, консолідація китайського народу навколо вирішення існуючих завдань та розумне використання «м'якої сили» – роблять перспективи китайської економіки в найближчому майбутньому стабільно-розвиваючими, навіть в умовах глобальної нестабільності, кризи, а також в умовах жорсткої конкуренції на світових товарних ринках. Крім того, політична роль Китаю в сучасних геоекономічних та геополітичних умовах посиляться, що обумовлює від України підтримання стратегічних партнерських відносин з акцентом на інтенсифікацію інноваційно-індустріального співробітництва [6;7].

Література:

1. Белая книга Китая / Мирное развитие Китая / [Електронний ресурс]. – URL: <http://by.china-embassy.org/rus/zt/zfbps/t868717.htm>

2. Экономика КНР / интернет-библиотека «Википедия» / [Электронный ресурс]. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%9A%D0%9D%D0%A

3. Кноета / Внешняя торговля Китая / [Электронный ресурс]. – URL: <https://knoeta.ru/atlas/Китай/topics/Внешняя-торговля>

4. Нова стратегія економічного розвитку Китаю може завдати серйозного удару США – Bloomberg / щотижневик «Дзеркало тижня» / 15 жовтня 2020 року / <https://zn.ua/ukr/WORLD/nova-stratehija-ekonomichnoho-rozvitku-kitaju-mozhe-zavdati-serjoznoho-udaru-ssha-bloomberg.html>

5. Товарообіг України за 9 місяців 2020 року склав більше \$73 млрд / Агробізнес / Понеділок, 12 жовтня 2020 року / [Електронний ресурс]. – URL: <http://agro-business.com.ua/agrobusiness/item/19110-tovaroobig-ukrajini-za-9-misyatsiv-2020-roku-sklav-bilshe-usd73-mlrd.html>

6. Редзюк Є.В. Інвестиційний потенціал Китаю в глобальному торговельно-економічному співробітництві / European scientific journal of Economic and Financial innovation № 1 (3) (2019). – С. 80–88. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/65/53>

7. Редзюк Е.В. Особенности и последствия кризисных явлений пандемии COVID-19 на мировую экономическую активность / ЭКОНОМИКА XXI ВЕК. Международный журнал. – Тбилисский Государственный Университет им. Иванэ Джавахишвили / Институт Экономики им. Паата Гугушвили: Тбилиси. 3-4.07.2020. – С. 102–108.

Сардак С.Е.

ORCID: 0000-0002-4716-3355

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

Лисенко А.О.

ORCID: 0000-0003-3563-3927

*студентка кафедри міжнародних економічних відносин,
регіональних студій та туризму
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ КНР: ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: КНР, реформи, економічна модель, змішані підприємства, НДДКР.

Кожна держава в умовах глобалізації ставить собі за мету становлення розвинутої та конкурентоспроможної економіки. Тому уряди країн приділяють велику увагу до постановки цілей, програм та перспектив у власних моделях економічної політики.

КНР є одним з найкращих прикладів економічно розвинутої країни, яка протягом останніх років займає провідні місця серед найбільших економік світу. Також Китай активно та позитивно розвивається у науково-технічній сфері, у сфері послуг та сфері досліджень [1].

Вивченням та дослідженням питань формування китайської економічної політики займалися зокрема такі дослідники, як: О. О. Васильєва, О. О. Кареліна, М. О. Лазарчук, Лінь Іфу, В. В. Новицький, С. О. Радзівська, С. Е. Сардак, Цай Фан та інші.

КНР пройшла довгий тернистий шлях від закритої соціалістичної економіки до відкритої ринкової з елементами соціалізму. Цей період характеризувався:

1) структурною трансформацією всієї економіки (особливо в селах: впровадження подвійних ставок, сімейного підяду);

2) повномасштабною інтеграцією у світову економіку (відкрита економіка для інвестицій, нарощення експорту та імпорту наукомістої продукції);

3) підвищенням рівня та якості життя суспільства та їх благополуччя.

Завдяки тому, що Китай в період формування внутрішньої економіки, не опирався на принцип міжнародного поділу праці, за умовами якого, кожна країна повинна виробляти те, що їй вигідно та рентабельно, а почав випускати та пропонувати на світовому ринку весь спектр продукції, починаючи з тканин та кулькових ручок і закінчуючи робототехнікою та іншою наукомісткою продукцією – він зайняв провідні місця на міжнародній арені [2].

Сучасна модель економічної політики КНР поєднує в собі найсильніші сторони ринкової політики та політики державного регулювання, які спрямовані на захист власного виробника від іноземних конкурентів та залученні внутрішнього попиту і в той же час, головною метою та завданням на найближчі роки є посилення та закріплення передових позицій на світовому ринку та залучення інвестицій для НДДКР [4].

Країна завдяки реформам, які було реалізовано для переходу від аграрної політики до аграрно-індустріальної (закупівлі у розвинутих країн нового більш функціонального обладнання та технологій), змогла найшвидше серед своїх конкурентів отримати ті результати, які ми спостерігаємо зараз. Також у Китаї зараз діють 6 так званих економічних зон: Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу, Сямень, Хайнань, Пудун (Шанхай); 32 зони економічного та технологічного розвитку (в Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу, Тяньцзіні та інших великих містах); 15 зон вільної торгівлі (міста Шанхай, Тяньцзінь, Далянь, Гуанчжоу тощо); 14 зон прикордонного економічного співробітництва – які виконують функції «дослідницьких центрів» реформ та впровадженнь, пов'язаних із залученням іноземних інвестицій та технологій [4]. Ще одним цікавим явищем політики КНР є спеціальні змішані підприємства, особливість яких полягає в тому, що максимальна частка іноземних інвестицій в їхньому капіталі становить 49% і вони мають привілеї в оподаткуванні. Проте більша частка виробленої іноземними інвесторами продукції повинна бути вивезена за кордон, задля популяризації внутрішнього виробника [2].

Хоча КНР і розвивається досить швидкими темпами, проте проблеми залишаються. Рівень зайнятості в країні дуже низький і навіть швидкий ріст ВВП не дає ніяких можливостей для покращення цього показника. Тому владі слід вжити певних заходів, щоб далі це не стало серйозною перешкодою на шляху до омріяних результатів [3].

Залучення іноземних інвестицій та технологій з однієї сторони є потужним двигуном розвитку економічної політики країни, а з другої – тягне за собою низку внутрішніх проблем, які втрачають свою важливість у вирішенні.

Зростання диспропорції у рівні життя населення та диференціації між районами та регіонами створює дисбаланс в країні. Для вирішення цього питання владі КНР потрібно дослідити діяльність та показники роботи

центрів тяжіння важливих галузей та макрорегіонів в яких вони знаходяться, та можливо змінити їх районування [2].

Для вирішення всіх цих проблем у КНР визначили стратегічні напрями розвитку на найближчі роки, головними з яких є:

1) спонукання китайських підприємств до участі в глобальних інноваційних та дослідницьких проєктах, для набуття досвіду;

2) переосмислення ролі уряду в соціально-економічній сфері;

3) заохочення до конкуренції та розвиток приватного бізнесу;

4) створення стійкої системи соціального захисту та добробуту населення;

5) встановлення більш тісних та дружніх взаємозв'язків з іншими державами [1].

Для реалізації цих напрямів уряд Китаю впроваджує програми «Made in China 2025» та «Китай 2030 – будуючи сучасне, гармонійне та креативне суспільство». Діяльність першої закріплює промислові реформи, а саме: пріоритет у розвитку національних підприємств-гігантів, особливо у наукомістких галузях; розміщення на території Китаю високотехнологічних потужностей; інтеграція взаємодії з іншими потужними економіками світу [2]. «Китай 2030» в свою чергу також дотримується схожих напрямів розвитку, головним чином спрямованих на становлення КНР лідером на світовому ринку технологій.

Також одним з найголовніших напрямів, який Китай активно розвиває та просуває серед населення, є захист екології та так звані «зелені технології», що є життєвоважливим для досягнення середнього рівня достатку всіх верств населення, а також для побудови щасливого та гармонійного населення [3].

Отже, соціально-економічна модель Китаю не є ідеальною, проте реформи та програми у сфері регулювання демографічних процесів [5], які постійно впроваджуються та реалізуються урядом КНР дають змогу країні займати все більш високі позиції у сфері економіки, випереджаючи своїх головних конкурентів США, Японію, Німеччину, Велику Британію та інші держави.

Література:

1. Антонюк Б.О. Гороховська Н.В. Стратегічні напрями конкурентного розвитку Китаю в XXI столітті. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 13.

2. Олефір А. Економічна політика Китаю: досвід реформ для України. Господарське право і процес. 2018. № 2.

3. Козка В.М. Еволюційні процеси в Китайській економіці та необхідність трансформації моделі розвитку. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2012. № 1-2.

4. Лазарчук М.О. Соціально -економічні реформи в Китаї: генезис та чинники. Вісник МСУ. 2013. № 1-2.

5. Sardak S., Korneyev M., Dzhyndzhoian V., Fedotova T., Tryfonova O. Current trends in global demographic processes. Problems and Perspectives in Management. 2018. № 16(1). P. 48–57.

УДК 656.025.4

Семенцова О.В.

ORCID: 0000-0003-2897-8580

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту і адміністрування

Український державний університет залізничного транспорту

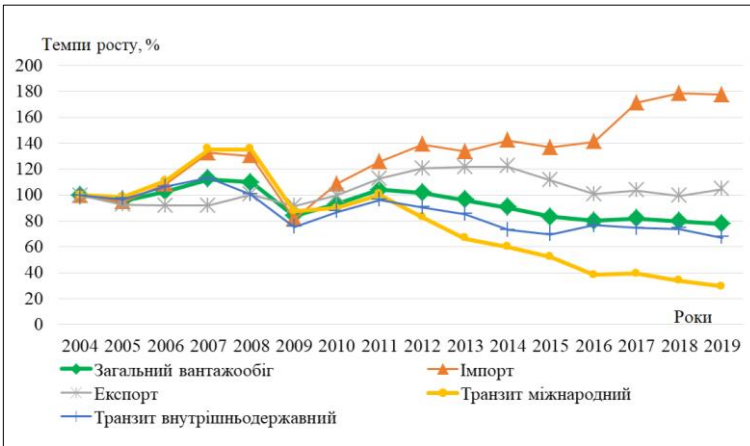
м. Харків, Україна

ТРАНЗИТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВПРАЦІ З КИТАЄМ

Ключові слова: залізничний транспорт, вантажні перевезення, транзит, Китай, транзитний потенціал.

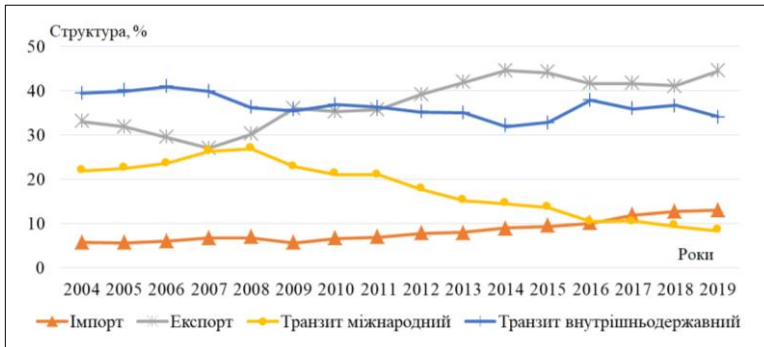
Україна – держава з великими можливостями. Природа наділила її багатими покладами, родючими ґрунтами та доволі спритливим кліматом, що створює безліч можливостей для її економічного та суспільного розвитку. Окрім того, в еволюційному розвитку людства територія України була завжди привабливою, бо має й досі привабливе територіальне розташування – на перетині шляхів, що поєднують схід та захід, південь та північ.

Але, маючи такі значні переваги наша країна й досі не може зайняти гідне серед провідних держав світу та використовує свій економічний потенціал доволі обмежено. Так, за останні 15 років, можна спостерігати значні втрати у використанні транзитного потенціалу України в сфері перевезень вантажів залізничним транспортом. Як видно з рис. 1, найбільші темпи приросту міжнародного транзиту залізничним транспортом України у періоді з 2004 по 2019 рр. спостерігалися лише у 2006–2008 рр. Доля міжнародного транзиту в цей період у загальній структурі перевізної роботи вітчизняної залізничної галузі сягала 27% (рис. 2). Але, хвиля світової фінансової кризи, що охопила світову економіку наприкінці 2008 року, призвела до різкого уповільнення торгівельних

Рис. 1. Темпи росту загального обсягу перевізної роботи залізничного транспорту України у вантажному русі вцілому та за видами сполучень (імпорт, експорт, транзит міжнародний та транзит внутрішньодержавний)

Джерело: розроблено автором по [1, с. 8, 9]

Рис. 2. Динаміка структури загального обсягу перевізної роботи залізничного транспорту України у вантажному русі за видами сполучень (імпорт, експорт, транзит міжнародний та транзит внутрішньодержавний)

Джерело: розроблено автором по [1, с. 8, 9]

операцій, що неминуче відбилосся на затребуваності нашої залізничної галузі щодо міжнародних транзитних перевезень вантажу. Не встигла країна оговтатись від світових економічних кризових явищ, як на зміну ним прийшла внутрішньодержавна суспільно-економічна

криза, що спричинена була втратою контролю над окремими територіями, і, як наслідок, втратою вантажопотоків, які потекли більш безпечними шляхами. Наразі, доля міжнародного транзиту у загальній структурі роботи залізниць з перевезень вантажів України має стійку тенденцію до зниження та у останньому році періоду, що досліджувався (2019 р.) займає лише 8 %. Тож, сукупність означених фактів та обставин акцентує увагу на необхідності та нагальній потребі негайних структурних змін в залізничній галузі, які мають проходити в напрямку розвитку транзитного потенціалу України в умовах глобалізації та поглиблення співпраці з країнами-лідерами світової економіки, зокрема Китаєм.

Китайська Народна Республіка на сьогодні – це країна з найдинамічнішим розвитком. За короткий час вона змогла досягнути разючих змін у своєму економічному розвитку, пройшовши лише за 30 років шлях від імпортера капіталу ще в 90-х роках ХХ сторіччя, до одного з провідних світових лідерів в інвестивунні та кредитуванні. КНР ставить перед собою амбітні плани та досягає їх з приголомшливими результатами та швидкістю втілення. Можливо, одним з наймасштабніший проектів Китаю став проект «Один пояс, один шлях», метою якого є поєднання держав континенту, що лежать між ним та Європою. І звісно, Україна має зайняти принагідне місце у втіленні цього проекту.

Звісно, на цьому шляху Україна має подолати ряд перешкод:

- непрозорість ведення бізнесу в Україні; велика кількість перешкод на шляху створення та реалізації бізнесових проектів, корумпованість влади;
- Україна не є членом Європейського Союзу, отже вантажі мають проходити додатковий митний контроль;
- посилення мит на вантажі вартістю понад 100 євро.

Для подолання означених перешкод можна виокремити наступні пропозиції. По-перше, – це створення сприятливого клімату для іноземних інвестицій, що може бути досягнуто шляхом розробки та ухвалення стратегії співпраці України та КНР в рамках проекту «Один пояс, один шлях»; налагодження тісного контакту поміж українською та китайською сторонами на найвищому управлінському рівні. Китай готовий інвестувати в інфраструктурні проекти країн-учасниць проекту «Один пояс, один шлях», про що він неодноразово наголошував та втілював в життя. Але саме український Уряд має зацікавити та переконати уряд КНР в доцільності інвестицій саме в наші інфраструктурні проекти. Прикладами, таких проектів можуть бути будівництво інфраструктури для коридору Нового Шовкового шляху від українського порту до кордону з ЄС у європейському форматі (1435 мм), що створить додаткові можливості та прискорить проходження потягів до країн Європейського союзу; будівництво вантажних терміналів на перетині автошляхів, залізничних колій та шляхів авіасполучень; а також інші ініціативні проекти з розбудови інфраструктури та налагодження логістики.

По-друге, це налагодження сприятливих умов економічної співпраці, а саме: приєднання до міжнародної фінансової організації «Азійський банк інфраструктурних проєктів», який виступає основним інвестором у інфраструктурні проєкти «Одного поясу, одного шляху»; створення спрощених умов для торговельних операцій між Україною та КНР (пільговий режим оподаткування, розмитнення тощо).

Означені заходи створюють умови для поглиблення співпраці з Китаєм та іншими країнами-лідерами світової економіки, зокрема країнами Європейського Союзу, а також розвитку та нарощування транзитного потенціалу України в умовах глобалізації.

Література:

1. Довідник основних показників роботи регіональних філій АТ «Українська залізниця» (2004–2019 роки). Київ, 2020. 39 с.

УДК 339.97

Могилевська О.Ю.

ORCID: 0000-0001-8482-7950

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки,
підприємництва, менеджменту,
Київський міжнародний університет,
м. Київ, Україна*

Тищук І.М.

ORCID: 0000-0002-5670-3202

*студент економічного факультету,
Київський міжнародний університет,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КИТАЮ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ ПІД ЧАС ЕПІДЕМІЇ «COVID-19»

Ключові слова: COVID-19, ВВП, бізнес, економічні чинники, екологія, модель ринку праці.

В області високих технологій Китай замахнувся на завдання стати глобальною науковою державою до 2050 року. Метою попередньої стратегії “Made in China 2025” було до 2025 року вивести Китай у лідери

високих технологій. В результаті Китай вже сьогодні сприймається, як всесвітня лабораторія. Пандемія коронавірусу негативно вплинула на економічне зростання та багато країн зрозуміли, що Китай вийде із періоду «пандемії» із важко-загостреною економікою. Коронавірус ознаменував початок нової доби. У критичний момент COVID-19 вразив Китай, а пізніше, практично, всю глобальну економіку, в тому числі, вітчизняну. Вірус для Китаю нині зовсім не на часі. Економіка країни й без нього ослабла: минулого року вона зросла лише на 6,1 %, чого з нею не траплялося з кінця минулого століття. Цього року китайська економіка зросте на 2,5 %, вважають аналітики. Вірусна криза створила нові загрози, пов'язані зі станом і трансформацією національного ринку праці та його інфраструктурним забезпеченням, такі як: зниження довіри до інституцій, послаблення соціальної згуртованості та інклюзії населення, втрата роботи для різних фахівців, зростання безробіття, порушення прав на працю і соціальний захист і тд. Проблема з падінням експорту для Китаю має не тільки економічний, а й соціально-політичний вимір. Окрім внутрішніх структурних причин, економічну активність підірвали торговельна війна з США та протести у Гонконзі. Сфери, що найбільше постраждали від вірусу, – це туризм і пов'язані з ним сектори, а саме транспорт, авіаперевезення й готельний бізнес.

Всесвітня асоціація фінансистів «Institute of International Finance» (IFF) підрахувала, що з середини січня, коли почали вимальовуватися масштаби епідемії у Китаї, відплив грошей з ринків, що розвиваються, склав 100 млрд доларів і набагато перевищив виведення капіталу навіть на піку фінансової кризи десятирічної давнини. Але не все так погано, як здається. Минуло трохи часу, а Китай не стоїть на місці – він рятує себе та не здається. У цілому китайські антикризові заходи виявилися менш масштабними, ніж ті, що вже запустили західні країни: за підрахунками CSIS, Китай витратив на такі цілі близько 1,3 % ВВП, тоді як витрати Великої Британії становили 17,7 %, Німеччини – 15,2, а США – 10,5 %. Китаю навіть в умовах негативного впливу пандемії коронавірусу до кінця 2020 року пророкують найвищі темпи економічного зростання. Сучасне економічне зростання Китаю залежить від належного інвестиційного середовища, новітніх технологій виробництва та відповідної робочої сили. Унікальність Китаю полягає в наявності найбільшого в світі ринку праці. За інформацією команди розробників штучного інтелекту китайського банку «WeBank», яка аналізувала дані геолокації, вже в квітні 81 % робітників уже повернулись на робочі місця. Згідно з офіційними даними, коефіцієнт завантаження великих промислових підприємств у Китаї, під час коронавірусу становив 98,6 %. Промислове виробництво Китаю прискорилося найшвидшими темпами, в той час як продажі ще більше зросли вперше цього року, що вказує на відновлення

економіки і поліпшення попиту після кризи, викликаної COVID-19. Майже всі промислові виробничі компанії відновили роботу. Серед 6,9 тис. компаній з іноземними інвестиціями таких вже понад 70 %, повідомляє Міністерство торгівлі КНР. Аналогічний показник для малих і середніх підприємств перевищив 80 %. Зростання промислового виробництва в серпні проти того самого періоду попереднього року прискорилося до 5,6 %, що стало найшвидшим приростом за вісім місяців, показали дані Національного бюро статистики.

Зараз, Китай шукає баланс між необхідністю запустити економіку, щоб уникнути соціальних хвилювань і банкрутств, і водночас не допустити нового спалаху епідемії. На нашу думку, Китаю потрібно звернути увагу на демографічну ситуацію в країні, її величезне населення, що зумовлює велике споживання ресурсів, стимулює поглиблення розподілу праці, товарності, розвиває внутрішній та зовнішній попит і веде до підняття рівня життя усіх верств населення. Також велику роль грає так званий ЦК КПК (Відділ пропаганди Центрального комітету Комуністичної партії Китаю). Найважливішою функцією відділу пропаганди ЦК КПК є контроль за ідеологією, пресою і телебаченням, політикою в сфері освіти. Відділ пропаганди здійснює контроль над ЗМІ, мережею установ і органів (в тому числі над структурами Державної ради КНР, провінційних і муніципальних урядів), що відають питаннями культури, друку, видавничої справи, телебачення і кіно, радіо. Саме тому, китайці із самого дитинства уже готові боротися за економіку Китаю будь якою ціною. Економіка Китаю знаходиться на піку відновлення після кризи, пов'язаної із початком пандемії коронавірусу, але до кінця 2020 року країна вже не зможе повністю відновитися. До того ж, на країну насили проблеми повстань та конфліктів з США. Уряд повинний продовжувати зусилля із підтримки економік, але зберегти зростання, що намітилося, буде непросто. Впливає висновок про поки що не дуже стабільний розвиток економіки Китаю, але ефективний, та намагання уряду зосередитися на відкритті на зовнішньому ринку нових сегментів національної економіки, незважаючи на небезпеку вірусу. На наш погляд, Китайська модель управління нічим не гірша за ліберальну демократію, а в сьогоденнішніх реаліях навіть ефективніша. Китайський уряд, розуміючи виклики майбутнього та глобальні проблеми людства, взяв курс на внутрішній розвиток у поєднанні з відкритістю та інноваційністю економіки.

Література:

1. Китайський досвід. Чи може авторитаризм бути краще за демократію? URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/03/26/7245258/> (дата звернення: 28.09.2020)

2. Інклюзивне зростання КНР: соціально-економічний ефект. URL: <https://uifuture.org/publications/22479-ekonomika-kitau-inkluzivne-zrostanna-proanalizuvav-ekspert-ukrainskogo/> (дата звернення: 28.09.2020)

3. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States? URL: <https://www.everycrsreport.com/reports/RL33534.html> (дата звернення: 28.09.2020)

4. After COVID-19, Can China Still Become 'Moderately Prosperous'? URL: <https://thediplomat.com/2020/06/after-covid-19-can-china-still-become-moderately-prosperous/> (дата звернення: 28.09.2020)

5. China could overtake the US as the world's largest economy by 2024. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/largest-global-economies-1992-2008-2024/> (дата звернення: 28.09.2020)

УДК 339

Бугайчук К.А.

студентка III курсу

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

Науковий керівник: Ушакова О.А.

ORCID: 0000-0001-6161-7344

кандидат економічних наук,

викладач, спеціаліст вищої категорії

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО КИТАЮ

Ключові слова: Китай, соціально-економічний розвиток, економічна політика.

Ще на початку ХХ століття Китай був бідною, напівфеодальною, напівколоніальною країною, що перебувала в залежності від імперіалістичних держав. Однак створення у 1949 році в результаті визвольної війни Китайської Народної Республіки (КНР), а також подальші рішучі кроки держави протягом 50-річного розвитку, що призвели до динамічних зрушень у політичній, економічній, культурній сферах, відкритості китайської економіки, призвели до вагомих результатів, визнаних

світовою спільнотою. Складовою частиною складного шляху стратегії китайських соціально-економічних перетворень є цінності політики відкритості зовнішньому світу і традиційні цінності Китаю як необхідні умови модернізації країни, враховуючи питання соціального статусу, рівня життя, стандартів споживання населення.

У 2018 році Політиці реформ та відкритості виповнюється 40 років [3]. Варто зауважити, що в основу формування нової концепції побудови китайського «соціалістичного гармонійного суспільства» покладено фундаментальні цінності, що базуються на міцній конфуціанській традиції, впливаючи на економічний потенціал та механізми державного регулювання.

Традиційними категоріями духовної культури Китаю виступають обов'язок/справедливість, відвертість, гармонія, моральність тощо. Ці категорії є традиційними, закладені в основу політичного курсу КНР та є основою збереження національного менталітету.

Незважаючи на формальну відокремленість державних інститутів та релігії у Китаї, конфуціанство на рівні ментальних та культурологічних традицій чудово оминає державні дозвоільно-регламентуючі норми і бар'єри, і в такий спосіб продовжує залишатися світоглядним фундаментом економічного життя китайської субцивілізації [1]. Конфуціанство – це довгостроковий, соціально-етичний макроінститут, що визначав фундаментальні основи життя китайського суспільства протягом тисяч років і визначає їх нині. Моральність класичного конфуціанства в Китаї на цей час гармонійно поєднана із раціональністю сучасної утилітарної економіки.

Розвинута індустріально-аграрна економіка КНР сьогодні є найбільшою в світі економікою за паритетом купівельної спроможності, найбільшим виробником товарів, значним товарним трейдером і власником валютних резервів. Водночас Китай входить до числа найбільш швидкозростаючих економік світу.

Втім, за багатьма іншими показниками ця країна не знаходиться навіть у топ-10. Зокрема, за номінальним значенням ВВП Китаю посідає 67 місце. ВВП на душу населення складає 10099 доларів США у 2019 році. Індекс щастя (найвищий-найкращий) 5,12 у 2019 році, 31 місце в рейтингу країн світу.

Китай оприлюднив інформацію про те, що до 2050 року в країні не залишиться бідняків. За підрахунками китайських учених, до прогнозованого періоду мінімальний щомісячний дохід середньостатистичного китайського громадянина становитиме 1300 доларів США, а середня тривалість життя перевищить 80 років. Основним засобом досягнення значних змін повинна стати індустріалізація з наступним вирівнюванням рівня життя між міським і сільським населенням. При цьому загальний рівень життя населення КНР повинен постійно поліпшуватися, до 2050 року половина населення Китаю зможе дозволити собі придбати особистий автомобіль [2].

До 2030 року Китай передбачає подвоєння ВВП на душу населення, створення досконалої соціалістичної ринкової економіки. До 2049 року в планах та економічних прогнозах країни – досягнення наступного подвоєння ВВП на душу населення шляхом модернізації промисловості, сільського господарства, науково-технічної сфери, оборонного комплексу, забезпечення зростання економіки Китаю до рівня середньорозвинутої за міжнародними параметрами країни. У 2079 році Китай планує завершити процес наступного подвоєння ВВП на душу населення та всебічне якісне перетворення навколишнього середовища, а у 2100 році – структурні економічні перетворення, які полягатимуть у досягненні країною рівня економічного розвитку високорозвинутих країн.

Також упродовж XXI століття відповідно поставлених цілей розвитку КНР необхідно реалізувати наступні завдання:

1) завершення повноцінного будівництва соціалістичної ринкової економіки зі збереженням традиційних китайських атрибутів в оновленій політико-економічній площині розвитку країни (так звана «китайська мрія» з об'єднання традиції і модерну);

2) створення досконалої інституційної бази у сфері політики, культури, юриспруденції тощо у відповідності до історикокультурної спадщини Китаю;

3) удосконалення демографічної ситуації в країні (пом'якшення контролю за народжуваністю за прогнозними оцінками має стимулювати збільшення кількості робочої сили на 30 % та зниження частки старіючого населення на 2 % до 2050 року);

4) задоволення матеріальних та культурних потреб населення, у т.ч. у житлі та працевлаштуванні.

Одним з характерних проявів сучасної економіки Китаю є консьюмеризм, який функціонує і як складова внутрішнього попиту, і як складова зовнішньої економічної політики країни. Культ споживання, що виходить за межі, окреслені фізичними чи духовними потребами, експлуатація людських пристрастей, емоцій та пороків, формування нової фетишизованої субкультури нескінченного процесу «купівлі заради купівлі» отримують цікаву протизагу у китайській економіці поміркованості і стриманості, що культивуються економічною філософією конфуціанства.

В сучасних умовах політичних та соціально-економічних проблем сучасного розвитку КНР, її енергетичної безпеки та викликів зовнішній політиці перспективами подальших досліджень соціально-економічного розвитку сучасного Китаю є такі аспекти, які торкаються не лише економічної політики, а й соціальної, зокрема інклюзивної, екологічної, науково-технологічної та інших сфер:

– збільшення частки ринку в економіці Китаю та зменшення рівня підтримки державних підприємств. З одного боку, це посилить приватний

сектор та конкуренцію, з іншого – наблизить до міжнародного надання Китаю статусу ринкової економіки;

– покращення соціального захисту, що допоможе вирішити демографічні проблеми і дасть поштовх до омолодження нації та збільшення кількості робочої сили;

– з точки зору розвитку відносин між Україною та Китаєм – розвиток туристичної співпраці.

Література:

1. Вовчий К. З. Конфуціанство і сучасна економіка: зв'язки, паралелі, суперечності. URL: <https://docplayer.net/71256076-Docent-kafedri-ekonomichnoyi-teorii-i-ternopil'skogo-nacionalnogo-ekonomichnogo-universitetu.html>

2. Геоелектронічні сценарії розвитку і Україна. URL: https://pidru4niki.com/19210226/ekonomika/ekonomichniy_rozvitok_kitayu

3. Фан Нін, Чжан Цянь Історія та логіка реформи політичної системи Китаю за 40 років. URL: <https://sinologist.com.ua/fan-nin-chzhan-tsyani-istoriya-ta-logika-reformy-politychnoyi-systemy-kytayu-za-40-rokiv/>

УДК 339

Ушакова О.А.

ORCID: 0000-0001-6161-7344

кандидат економічних наук,

викладач, спеціаліст вищої категорії

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

Бунечко К.І.

студентка III курсу

спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ВСП «Рівненський технічний фаховий коледж НУВГП»

м. Рівне, Україна

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ

Ключові слова: Китай, історія економічного розвитку, національне господарство.

У стародавні часи Китай був географічно ізольований, відіраний від іншого світу морем, горами, пустелями і степами Центральної Азії. Наскільки відомо, у Китаю не було прямих контактів із західними

країнами аж до II ст. до н.е., доки його не відвідало посольство з Рима. Тому його розвиток був іншим, ніж розвиток інших культур. Перший імператор династії Цинь – Цинь Ши Хуанді – не тільки об'єднав землі, удосконалив законодавство, адміністративну систему, але і ввів єдину грошову систему. Монети мали отвір посередині для того, щоб їх можна було нанизувати на шнурок. Він же започаткував будівництво Великої стіни, яка повинна була захистити належні йому землі від набігів кочівників – гунів. Згодом у Китаї з'явилися вироби із заліза, які відразу ж були застосовані для виробництва зброї. Китайці мали товари, що не вироблялися більше ніде, наприклад, шовк, який виготовляли з коконів шовкопрядів. У I ст. до н.е. шовк із Китаю експортували навіть у Римську імперію. Китайці експортували також напівкоштовні камені – особливо нефрит, порцеляну і прянощі. Економічна думка Стародавнього Китаю виникла та розвивалася у рамках філософських та політичних вчень, основними з яких були – конфуціанство, легізм, даосизм, моїзм, які сформувалися у 4-3 ст. до н. е. Між цими напрямками велася полеміка про економічний лад суспільства, общину, міру втручання держави в економіку та методи управління нею. Провідною течією було конфуціанство, яке з часом перетворилось у державну ідеологію і мало величезний вплив на суспільно-економічний та політичний розвиток Китаю упродовж приблизно 2 тисяч років [4].

У Стародавньому Китаї у долинах річок Хуанхе і Янцзи, близько V тисячоліття до н.е. панівним було зрошувальне землеробство. Урожаї бавовни, цукрової тростини, рису, пшениці, проса, льону збирали двічі на рік.

Невелика частина рабів серед населення, що належали державі, використовувалися як домашня прислуга. Сільськогосподарське виробництво було поза рабовласницьким впливом.

Розвиненими були ремесла – ковальство, ткацтво, гончарство, ювелірна справа. Швидко розвивалася торгівля.

Китай належав до східного рабства. Основною продуктивною силою були селяни-общинники, вільні ремісники. Головними джерелами рабства були війни, піратство, заборгованість селян. Сільська община була панівною [7].

На цей час сільське господарство Китаю є одним з найбільших у світі за масштабами виробленої продукції, зокрема рису пшениці, картоплі, сорго, арахісу, чаю, ячменю, вівса, бавовни, соняшникової олії, свинини та риби. Експорт Китаю за підсумками 2019 року зріс на 0,5 %, а імпорт впав на 2,8 % в порівнянні з показниками 2018 року. Загальний товарообіг Китаю за 2019 рік у доларовому вираженні впав на 1 % і склав 4,57 трлн доларів США. Експорт склав 2,49 трлн доларів США, а імпорт – 2,07 трлн доларів США. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного обороту Китаю за 2019 рік склало 421,5 млрд доларів

США. За підсумками 2018 року зовнішньоторговельний оборот Китаю показав рекордні результати і досяг цифри в 4,62 трлн доларів США, що на 12,6 % вище ніж в 2017 році. Експорт Китаю виріс в 2018 році на 9,9 %, склавши 2,48 трлн доларів США, а імпорт на 15,8 %, до 2,14 трлн доларів США. Позитивне сальдо торгового балансу за підсумками 2018 року склало 351,8 млрд доларів США.

У Китаї активно розвиваються традиційні галузі промисловості – текстильна, вугільна, чорна металургія, фосфорно-фаянсове виробництво, а також нафтопереробна, газова, хімічна, авіаційна, космічна, електронна галузі, машинобудування, приладобудування. Китай займає провідні позиції у світі з видобутку вугілля, цементу, виробництва мінеральних добрив, сталі, електроенергії. Розвинені сучасні види транспорту [2].

У суспільній думці Стародавнього Китаю можна простежити два основних напрямки: «традиційний», представлений філософом Конфуцієм і його послідовниками, і «тоталітарний», представлений Шан Яном та іншими легістами («законниками»). Конфуцій (551–479 роки до н.е.), автор збірника «Лунь-юй» («Бесіди і судження»), обґрунтував ідеї «природного» порядку і «розуму», згідно з яким бог створив світ, але потім відсторонився від втручання в розвиток життя на землі.

Конфуцій створив прецедент для розуміння об'єктивності законів господарського життя. На основі «розуму», тобто розуміння кожним свого місця в суспільстві, філософ обґрунтував класове суспільство.

З метою стабілізації соціально-економічного ладу Китаю Конфуцій запропонував програму морального удосконалення людини: «Піднімайте праведних, ставте над несправедливими, – і люди будуть слухняні». Повагу до старших Конфуцій вважав характерною рисою «шляхетної людини».

Він розглядав державу як велику родину, а правителя як «батька народу»: «Секрет мудрого правління в тім, щоб відбирати на службу чесних людей». На думку Конфуція, необхідно більш рівномірно розподіляти багатство, полегшити тягар податків; залучати народ до виконання трудових повинностей, не порушуючи циклу землеробських робіт.

Інтереси сформованої в IV–III ст. до н.е. тоталітарно-бюрократичної системи в Стародавньому Китаї захищали легісти. Найбільш відомий серед них – Шан Ян (390–338 роки до н.е.), правитель області Шан, що відкидав державне керування на основі гуманності і був прихильником твердої централізованої влади.

Легісти виступали за сильну державу і накопичення багатства в скарбниці, за розвиток, головним чином, землеробства і військової справи, за максимальне обмеження торгівлі і контроль над цінами; за примус до суспільних робіт «ледарів, гульвіс і нахлібників» [3].

КНР поставила за мету досягти глобального лідерства в усіх галузях людської діяльності. У КНР технологічний розвиток значно випередив майже всі країни світу. Китай наполегливо й успішно втілює в життя стратегію, яка має привести КНР до економічного домінування на світовій арені. Серйозно розвиває ІТ-індустрію, нанотехнології, робототехніку [1; 6].

У 1978 році діяч Комуністичної партії Китаю Ден Сяопін почав реалізацію політики реформ, націленої на відкритість зовнішньому світу, побудову соціалістичної ринкової економіки і створення товариства «малого добробуту», яка стала вирішальною. Дані ініціативи підвищили рівень життя більшості населення Китаю і пізніше дозволили підтримати комплексні реформи.

Китай є світовим лідером за виправкою сталі, виробництвом цементу, дешевих товарів широкого вжитку. Сільське господарство забезпечує продуктами харчування мільярдне населення країни. В цій країні зосереджено 40 % світового поголів'я свиней, вирощується понад 50 видів зернових, головним з яких є рис. За експортом рису КНР посідає перше місце у світі [5].

Основними центрами економічного зростання є дві найбільші економічні зони Китаю Дельта Перлинної річки та Дельта річки Янцзи. Економіка КНР сьогодні продовжує зростання, а розвиток сільських місцевостей став найголовнішим вектором урядової політики.

Стрімке економічне зростання Китаю було б неможливим без його активної інтеграції в процеси міжнародного руху капіталу, перш за все прямих іноземних інвестицій, зокрема, надходження прямих іноземних інвестицій до Китаю у 2018 році становило практично 135 млрд доларів США, а в 2019 році – 107,4 млрд доларів США. На початку 2020 року прямі іноземні інвестиції скоротилися практично на 9 %.

Отже, Китай має довгу і майже неперервну цивілізаційну історію упродовж 6 тисяч років та одну з найстаріших і найскладніших систем письма. Він є батьківщиною багатьох технічних винаходів, які змінили долю людства: папір, компас, порох, друкарство. Особливістю сучасних китайських реформ є те, що вони не зачепили політичну сферу. У Китаї при владі залишається Комуністична партія. Економіка Китаю демонструє позитивні зміни у сфері структурних реформ та здатність контролювати як зовнішні, так і внутрішні ризики, що допомагає країні залишатися однією з провідних економік світу та визначати процеси подальшої глобалізації світового господарства.

Література:

1. Гончарук А. З. Китай, що дивує та надихає. URL: <https://sinologist.com.ua/goncharuk-z-kytaj-shho-dyvuye-ta-nadyhaye/>

2. Економіка КНР. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Економіка_КНР
3. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб./ за ред. проф. С. І. Архієреєва, доц. Н. Б Решетняк. Х.: НТУ «ХП», 2010. 336 с.
4. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / Л. О. Чорна [та ін.]; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Вінниц. торг.-екон. ін-т. Вінниця: ВТЕІ КНТУУ, 2015. 323 с.
5. Історія Китаю. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_Китаю
6. Китай. «Шовковий шлях» до світового IT- панування. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2379421-kitaj-sovkovij-slah-do-svitovogo-it-panuvanna.html>
7. Конспект лекцій з дисципліни «Історія економіки та економічної думки» (І ч). Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальностей 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» очної та заочної форм навчання / укладач Єфремова Н. Ф. Кам'янське: ДДТУ, 2018. 96 с.

УДК 369.5

Хачікян С.А.

ORCID: 0000-0003-0460-4269

*магістр кафедри «Економіка підприємства»
Донбаська Державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна*

Науковий керівник: Познякова О.О.

*к.е.н., ст. викладач кафедри « Економіка підприємства»
Донбаська Державна машинобудівна академія
м. Краматорськ, Україна*

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ В ПОРІВНЯННІ З КИТАЄМ

Ключові слова: Україна, Китай, пенсійне забезпечення, суспільство, економіка.

Питання стосовно пенсійного забезпечення протягом тривалого часу залишається найважливішим питанням в соціальній сфері. Провідний корінь фінансування пенсійного забезпечення громадян України – це кошти бюджету Пенсійного фонду, за базу прибутків і видатків якого приймаються головні макропоказники економічного і соціального розвитку держави на

плановий рік, також враховуються положення бюджету та коригування в законодавстві в поточному році. Соціальна та економічна роль пенсійної системи у сьогоднішньому суспільстві визначається тим, що її надійність є гарантією соціальної стабільності, а інколи і економічної. Важке положення ефективності дієвої економіки та погіршення соціальних проблем передусім відображаються на пенсійній системі. Пенсійна система, яка складалася протягом десятиліть внаслідок переходу України до ринкових відносин в економіці, опинилась у стані кризи.

В Україні пенсія нараховується відповідно до закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Протягом багатьох років пенсійна система працює по принципу «солідарності поколінь», а саме коли за рахунок внесків покоління працюючих виплачуються пенсії для покоління пенсіонерів [1].

Громадяни, які досягли пенсійного віку або отримали необхідний страховий стаж мають право отримувати пенсію. Система пенсійного забезпечення України складається з трьох рівней. Перший рівень – це солідарна пенсія. Вона надає соціальні послуги за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Другий рівень – це накопичувальна система пенсійного страхування, а саме те, що частина внесків буде накопичуватися і враховуватися в індивідуальному порядку у майбутньому. Третій рівень – це система недержавного пенсійного забезпечення [2]. Вона означає, добровільний внесок на рахунок своєї майбутньої пенсії. В свою чергу китайська пенсійна система має два способи для виплати пенсій. А саме це – не менш ніж 15 років працювати на державній службі та щомісячно у розмірі 11 % від заробітної плати виконувати внески у пенсійний фонд. Китай на теперішній день є одним із ведучих лідерів у світовій економіці. Пенсійний вік у чоловіків з 60 років, а у жінок після 55. В Україні пенсійний вік у чоловік також становить – 60 років, а у жінок – 59 років та 6 місяців. Але з 1 квітня 2021 року, чоловіки і жінки будуть виходити на пенсію однаково – в 60 років.

На теперішній час, в залежності від того, чи живе людина в місті чи сільській місцевості, та чи працює вона на державу або на приватну компанію, системи нарахування пенсії в Китаї відрізняються. Як у Китаї, так і в Україні сподіватися на пенсію можуть в першу чергу громадяни, які працювали в підприємствах та держаних структурах, бо тільки ці категорії можуть розраховувати на будь-які виплати.

На відміну від України китайські пенсіонери, крім безкоштовного медичного обслуговування та проїзду мають право на безкоштовні процедури, що включають різного роду голковколювання та масажи, відвідування діагностичних кабінетів, які обладнані в кожному районі, право харчуватися в публічних їдальнях за символічний внесок, безкоштовне відвідування музеїв та заняття тайцзи в парках.

Пенсійна система у Китаї не є зовсім справедливою, тому що пенсію, кому вона належить за віком досі отримують не всі. До певного часу в цій країні отримували пенсію лише чиновники або працівники держкомпаній. Але після наслідків політики обмеження народжуваності, влада КНР декілька років тому ввела пенсії і для жителів сільської місцевості. Пенсійна система Китаю майже не відрізняється від української. Кожна людина, яка робила внески протягом трудового життя, має право на гарантовані державою виплати в старості. Пенсійне забезпечення громадян України має чи мало проблем, основні з них: низький рівень пенсій та несвоєчасна сплата страхового збору до Пенсійного фонду України. Єдина система пенсійного забезпечення виявляється перш за все у тому, що виплата пенсій здійснюється за рахунок коштів Пенсійного фонду України і, частково, дотацій з Державного бюджету, які виділяються на пенсійне забезпечення. Вона передбачає централізоване правове регулювання, яке гарантує повсюдне на всій території країни однакові умови та можливості здійснення громадянами України одного з найважливіших соціальних прав.

Література:

1. Ветухова І. А., Г. О. Яковлева, О. М. Ярошенко. Навч. Посібник / Пенсійне забезпечення 2013 р. С. 70-71.
2. Малецкий А. Накопительная система. *Вестник Пенсионного фонда Украины*. 2007. № 1.

УДК 330.342.001.36

Хвостенко Д. О., Чжоу Веньлян

Здобувачі PhD, аспіранти

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»,

м. Київ, Україна

СУЧАСНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИТАЮ, ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, економіка Китаю, модель розвитку, пріоритети, стратегія, позитивний досвід.

Для дослідження соціально-економічної моделі Китаю, варто зосередитись на цілях соціально-економічної стратегії Китаю та обраних засобах їх досягнення, структурі цих цілей та ієрархії засобів. При цьому

визначальним має бути розгляд базових характеристик моделі, співвідношення ринкових та командних принципів функціонально-орієнтованої китайської економіки. Особливо інтенсивно китайська модель еволюціонувала в останні два десятиліття, коли суттєво змінилися основоположні принципи функціонування економіки Китаю, зміст та ієрархічна структура економічної стратегії.

Основними етапами еволюції моделі розвитку Китаю є наступні (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи еволюції моделі розвитку Китаю

Етап	Період	Характерні особливості моделі
Перший етап	1978–1984 рр.	Особливу увагу було зосереджено на реформуванні села. В прибережних районах організувалися спеціальні економічні зони, які в той період були ізольовані від основної економічної системи.
Другий етап	1984–1991 рр.	Період проходив під гаслом: «Планова товарна економіка». В цей період головна увага реформи була зосереджена на містах, а саме на державних промислових підприємствах та спрямовувалась на поступову лібералізацію цін на промислову продукцію.
Третій етап	з 1992 року по сьогоднішній час	Китайські реформи проходять під гаслом: «Соціалістична економіка ». Цей етап відзначився модернізацією системи мікрорегулювання та державного контролю над діяльністю господарюючих суб'єктів, заснованого принципах ринкової економіки

Оцінити дієвість та ефективність соціально-економічної моделі розвитку Китаю можна тільки враховуючи цю еволюцію, її направленість на відмову від командно-розподільних принципів та максимальне впровадження ринкових механізмів. Специфіка цього процесу полягає в його поступовості, яка забезпечується завдяки територіальному та галузевому поширенню ринкових механізмів та ринковій логіці [1].

Азійська фінансова криза 1997–1999 рр. поставила перед азіатсько-тихоокеанською спільнотою ряд гострих питань: як максимально швидко та ефективно здійснити адаптацію викликам глобалізації світової економіки, використати її для власного економічного росту та запобігти негативним наслідкам глобалізації? Як синхронізувати фінансово-економічну і соціальну політику країн Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР) і здійснювати моніторинг внутрішніх та

міжрегіональних потоків фінансів для запобігання новим фінансовим катаклізмам і разом мінімізувати обмежувачий контроль за діяльністю іноземного капіталу? Як поєднувати політику відкритості (яка є обов'язковою передумовою і одночасно наслідком зростання взаємної економічної залежності країн) із збереженням національних економічних інтересів та забезпеченням економічної безпеки?

У відповідь на глобальні економічні виклики АТР обрав політику регіоналізму, що полягає у посиленні взаємної економічної залежності країн АТР та ріст їх зацікавленості у розвитку Азійсько-Тихоокеанської економічної інтеграції, де головними гравцями є Китай, США і Японія, чії частки в світовому обсязі ВВП становить відповідно 15 %, 25 % і 3 %.

В кінці 90 х рр. минулого століття Китай зіштовхнувся з принципово новими для себе економічними проблемами, пов'язаними вже не з переходом від командної економіки до ринкової, а з логікою функціонування самої ринкової економіки. Не з переходом від політики автаркії до відкритості, а з залученням Китаю в світову економіку, впливом світових економічних процесів на економіку Китаю і зворотним впливом того, що відбувається в китайській економіці, на азійсько-тихоокеанське і світове господарство. До таких гострих проблем належать проблеми дефляції, державного боргу, реформування банківської системи і державних підприємств, вибір оптимального валютного курсу, підтримання темпів зростання експорту, забезпечення енергетичної безпеки, зростання безробіття.

Ключовими складовими еволюціонуючої моделі розвитку Китаю, увагу на які варто звернути Україні, є:

1. Перехід від екстенсивних до інтенсивних факторів виробництва, від розвитку виробництва та експорту до інновацій та споживання. У стратегії модернізації відбувається зміна акцентів: цілі внутрішньої стабільності і укріплення позицій Китаю на міжнародній арені повинні досягатись вже не лише завдяки високим темпам зростання, а завдяки високим темпам на основі якісних змін в китайській економіці. З цією метою розпочато реформу державної промисловості та державних фінансів, пріоритети в моделі розвитку все очевидніше зсуваються в сторону наукоємного виробництва.

2. Якісно оновлений підхід до застосування зовнішніх чинників економічного росту. Китайська модель вже не просто відкриває свою економіку, а по суті встає на шлях її інтеграції в регіональну, азійсько тихоокеанську і світову економіку. Тут необхідно виділити націленість Китаю на вступ до СОТ, готовність до багатостороннього співробітництва в АТР і Північно-Східній Азії [2].

До інших нових складових китайської реформи, що є перспективними для впровадження в Україні, відносяться:

- розвиток виробничої інфраструктури та освоєння нових західних земель – як засіб оживити приватну господарську ініціативу в економічно відсталих регіонах за рахунок бюджетних видатків;
- створення великих корпорацій для підвищення рівня конкурентоспроможності китайської економіки на світових ринках;
- реформа ВПК шляхом створення корпорацій, які могли б виробляти високотехнологічну продукцію;
- стимулювання внутрішнього споживчого попиту;
- спроба звільнити держпідприємства від невігідних кредитів за рахунок бюджетних коштів;
- підготовка до приватизації фінансової сфери;
- підготовка до участі в регіональних, перш за все в Північно-Східній Азії, інтеграційних починаннях;
- все більш акцентована ставка на використання науково-технічного прогресу як основного чинника економічного розвитку.

Підвищуючи і якісно посилюючи роль зовнішніх факторів економічного розвитку, Китай не може не реагувати на виклики економічної глобалізації. Китайське керівництво в цілому двояко відноситься до економічної глобалізації і азійського регіоналізму. З одного боку, Китай прагне використовувати економічну глобалізацію і концепції відкритого регіоналізму для вирішення внутрішніх економічних і фінансових завдань, що випливають з курсу реформ, перш за все, отримати вихід на товарні ринки розвинених країн, доступ до їх капіталів і сучасних технологій. Практичною метою Пекіна номер один в області політики економічної глобалізації було реалізоване нині прагнення якомога швидше вступити в СОТ. Серйозним стимулом, що підштовхнув Китай до більш активної участі в процесах економічної глобалізації та азійського регіоналізму, стала азійська фінансова криза. Пекін побачив загрозу поширення кризи на китайську економіку і небезпеку повторення азійської фінансової кризи.

З іншого боку, Китай, як і набагато менше розвинені країни, які вимушено втягнені в глобалізаційні процеси, розглядає глобалізацію насамперед як можливість додаткових імпульсів розвитку від розвинених країн, можливість справедливого перерозподілу фінансових та інтелектуальних ресурсів. При цьому питання зворотного боку глобалізації – необхідності ділитися суверенітетом – залишається без адекватного рішення. В цьому полягає головний виклик глобалізації, на який Китай повинен буде дати відповідь.

Особливу увагу організаторам реформ в Україні, зважаючи на досвід Китаю, слід приділяти таким компонентам економічної моделі, як поступовість краху командно-розподільчої системи, збалансованість реформ в різних секторах економіки, творче застосування іноземного

досвіду, ставка на інтеграцію в світову економіку при дотриманні національних інтересів, розвиток науково-технічного прогресу і нефорсування політичної реформи і т. п.

В принципі ці рекомендації вельми тривіальні і природні. І, мабуть, як раз в тому, що Китай слідував тривіальним ідеям і природному розумінню власних реалій, і закладені успіхи китайської реформи. І в той же час китайський досвід у якійсь своїй частині міг би бути сьогодні корисний Україні.

Особливо цікавим є досвід створення фінансових основ китайської моделі ринкової економіки. Однак це не означає, що нам потрібно все копіювати. Китайські фінанси навряд чи можуть служити ідеалом для нас. За формальними ознаками – ступеня відкритості, лібералізації, розвиненості фінансових інститутів тощо – українська фінансова система до 1998 р виглядала більш розвинутою, ніж китайська. Проблема, однак, в тому, що українська фінансова економіка була відірвана від економіки реальної. З одного боку, це врятувало нашу економіку від фінансового обвалу 1998 року, проте, з іншого – не дозволяло їй нормально розвиватися, витягуючи капітальні ресурси з ринку інвестицій на користь спекулятивного фінансового інтересу.

У цьому контексті головний урок китайського досвіду для України полягає в необхідності підтримання відповідності між фінансовою та реальною сферами національного господарства.

Сьогодні різниця між Україною та Китаєм, крім іншого, полягає і в тому, що Україні треба привести у відповідність фінансовий і реальний сектори економіки і навчитися забезпечувати їх адекватність в ході подальших реформ.

Китайський досвід цікавий для нас і в контексті поширеної нині концепції про те, що держава повинна створювати умови розвитку, а приватний бізнес повинен забезпечувати економічне зростання. Посилаються при цьому і на досвід післявоєнної Німеччини, і Японії, і Республіки Корея.

Китайський досвід має і ще один важливий аспект, що робить його цікавим і цінним для України, не з точки зору застосування китайських рецептів, але з урахуванням міжнародної та регіональної економічної і політичної ролі Китаю, як партнера України і як активного гравця на економічному просторі АТР. Якщо враховувати точку зору, що розділяється сьогодні в Пекіні, що розвиток України без її вбудовування в процеси глобалізації та регіоналізації та без урахування цих процесів в економічній стратегії України неможливий, то першорядне практичне значення для України та українських реформ набуває постійне і поглиблене відстеження та аналіз того, як веде себе і як буде вести себе Китай в нових регіональних інтеграційних процесах. Китай вже одним своїм

існуванням і економічною динамікою постійно нагадує українським політикам з їх євроцентристським стратегічним економічним мисленням про те, що досвід Китаю як азійської країни також має враховуватися в стратегії економічного розвитку України.

Література:

1. China. Trade Policy Review, Revision. WT/TPR/G/375, 14/09/2018 / WTO. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry

2. Бороденко М. Восток вместо Запада: Экономика Украины впала в зависимость от Китая / Евразияэксперт. 28 Апреля 2020 г. URL: <https://eurasia.expert/ekonomika-ukrainy-vpala-v-zavisimost-ot-kitaya/>

3. Дроботюк О. В. Еволюція моделі економічного розвитку КНР / О.В. Дроботюк // Україна–Китай, № 17(3), 2019. URL: <https://sinologist.com.ua/drobotyuk-o-v-evolyutsiya-modeli-ekonomichnogo-rozvytku-kr/>

4. Єфремов Д. На сторожі правил міжнародної торгівлі: аналіз позиції КНР щодо реформ СОТ / Д. Єфремов // Україна–Китай № 1(19), 2020. URL: <https://sinologist.com.ua/yefremov-d-na-storozhi-pravyl-mizhnarodnoyi-torgivli-analiz-pozytsiyi-krn-shhodo-reform-sot/>

5. Лазарчук М.О. Соціально-економічні реформи в Китаї: генезис та чинники / М.О. Лазарчук // Вісник МСУ /Vestnic MSU/, економічні науки, Харків, 2013, т. XVI, № 1-2. С. 117–124.

6. Олефір А. Економічна політика Китаю: досвід реформ для України / А. Олефір // Підприємництво, господарство і право, Полтава, 2018, № 2. С. 53–57.

7. Островский А. В. Модернизация Китайской модели перехода от плановой экономики к экономике рыночной в ходе экономической реформы / А. В. Островский // ФН. – 2015. – № 1. – С. 135–152.

8. Хоменко О. В. Формування інноваційної конкурентоспроможності економіки Китаю : дис. канд. ек. наук : 08.00.02 / Хоменко Ольга Володимирівна – Київ, 2014. – 264 с.

Drobotiuk O.V.

ORCID: 0000-0003-2409-5131

Candidate of Economic Sciences, Postdoc,

Associate professor at International Economics,

Director of the Institute for Contemporary China Studies

named after Borys Kurts

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

DIGITAL TRANSFORMATION OF CHINA'S ECONOMY

Key words: digitalization, China, digital transformation, economic growth, digital competitiveness.

The United States and the People's Republic of China play a leading role in the global digital economy. According to UNCTAD, in 2019 the United States and China created more than 40 % of the value-added of the global information and communication technology (ICT) sector, these countries accounted for 50 % of Internet development costs, 75 % of blockchain technology patents, and more than 75 % of the global cloud computing market [4]. In 2018, China's digital economy reached \$ 4.6 trillion (34.8 % of GDP, for example in the U.S. this figure was 59 % of GDP, in Japan – 46 % of GDP [3; 11]. China's share in international trade in digital services was 4.5 % of the total (\$ 131 billion or 49.3 % in China's foreign trade in services in 2018) [7].

According to The IMD World Digital Competitiveness Ranking, in 2020, China ranked 16th out of 63 countries (22nd in 2019). China's key strengths are Scientific concentration (2nd place), including R&D productivity by publication (1st), robots in Education and R&D (1st) and scientific and technical employment (2nd); business agility (4th), including world robots distribution (1st) [10]. According to a study by Oxford Insights and the International Development Research Center, presented in the report "Government Artificial Intelligence Readiness Index 2020", China ranked 19th among 172 countries in terms of government readiness to implement and develop artificial intelligence (the USA – 1st, U.K. – 2nd, and Ukraine – 57th) [6].

China ranks first in the world in terms of e-commerce market (\$ 1 trillion in January 2020), ahead of the United States (\$ 420 billion), Japan (\$ 99 billion), the United Kingdom (\$ 85 billion) and Germany (\$ 82 billion). According to Statista analysts, by 2024, the market will grow to \$ 1.3 trillion [5]. A key player in the Chinese e-commerce market is Alibaba, which accounts for more than 60 %. Along with the growth of e-commerce, payment systems and platforms have

developed rapidly. In particular, the social network WeChat (Weixin), owned by Tencent, and Alipay (Alibaba) cover almost the entire Chinese payment market – 39.5 % and 54.5 % respectively [2].

China is one of the world's top three venture capital investors in digital technologies, including virtual reality, 3D printing, robotics, drones and artificial intelligence. The most expensive start-up in the world is the Chinese ByteDance (he owns the social network TikTok), which is valued at \$ 78 billion.

The achievement of those results is due to the Chinese government's policy in the field of education, science, technology and innovation. Since the 1978 reforms, education, science and technology have been critical drivers of economic change in China, with each of the thirteen five-year socio-economic development plans containing measures to stimulate innovation. The rapid development of ICT, the Internet (including mobile), the beginning of the Fourth Industrial Revolution formed an urgent need for digitalization of industries. In 2008, one of the first steps of the Chinese government towards digital transformation was the creation of a specialized executive arm – the Ministry of Industry and Information Technology, whose tasks include the development of China's information system and information security. Strategic plans for the digital transformation of China's economy are set out in the government's strategies "Internet Plus", "Made in China 2025" (both for the period 2015–2025), the Plan for the development of artificial intelligence of the next generation (2017–2030). The strategy "Made in China 2025" is aimed at developing high-tech production, stimulating technological innovation, small and medium-sized businesses through financial instruments. The "Internet Plus" Strategy aims to stimulate socio-economic transformation through digital technologies, the interconnection of all industries through the Internet, and the development of the digital economy. The "Internet Plus" Strategy aims to integrate mobile Internet, Cloud Computing, Big Data and the Internet of Things with modern production, promote e-commerce, industrial networks and Internet banking, and help Internet companies increase their international involvement [1; 8].

Within the framework of the "Internet Plus" Strategy, the Three-Year Guidelines "Internet Plus Artificial Intelligence" was introduced in 2016, and in 2017 the Next-Generation Artificial Intelligence Development Plan was adopted. The medium-term goal of the Plan is to become China's global innovation centre of artificial intelligence by 2030, as well as to build the country on the principles of the intellectual economy [9].

Finally, as China rapidly going digital transformation of the economy. Digitalization has a significant impact on economic growth – the share of the digital economy exceeds one-third of the country's GDP, and also provides new jobs (annual employment growth of up to 21 %). By 2025, the Chinese government expects the digital economy to become the country's leading source of employment.

References:

1. China unveils Internet Plus action plan to fuel growth. *The State Council*. 2015. URL: http://english.www.gov.cn/policies/latest_releases/2015/07/04/content_281475140165588.htm.
2. China's Mobile Payments Market Grows Over 15 % in Q3 2019. 2020. URL: <http://www.chinabankingnews.com/2020/01/21/chinas-mobile-payments-market-grows-over-15-alipays-market-share-exceed-half/>.
3. China's digital economy reaches 31.3 trillion yuan in 2018. *Xinhua*. 2019. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-05/06/c_138038007_3.htm.
4. Digital Economy Report 2019 (Overview). *United Nations Publications*. 2019. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_en.pdf.
5. E-Commerce China. *Statista*. 2020. URL: <https://www.statista.com/outlook/243/117/ecommerce/china>.
6. Government Artificial Intelligence Readiness Index 2020. *Oxford Insights*. 2020. URL: <https://www.oxfordinsights.com/government-ai-readiness-index-2020>.
7. International trade in digitally-deliverable services, value, shares and growth, annual. *UNCTAD*. 2019. URL: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>.
8. Internet Plus. *The State Council*. 2016. URL: <http://english.www.gov.cn/2016special/internetplus/>.
9. Next-Generation Artificial Intelligence Development Plan. *Ministry of Science and Technology of P.R. China*. 2017. URL: <http://fi.china-embassy.org/eng/kxjs/P020171025789108009001.pdf>.
10. The IMD World Digital Competitiveness Ranking 2020. *IMD*. 2020. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2020/digital_digital_2020.pdf.
11. Zhang L. China's Digital Economy: Opportunities and Risks. *VoxChina*. 2019. URL: <http://voxchina.org/show-52-139.html>.

Kaptur V.A.

ORCID ID: 0000-0003-4200-1151

*PhD (Technology/Engineering), Senior Researcher, Vice Rector,
O.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications
Odessa, Ukraine*

Kniazieva O.A.

ORCID ID: 0000-0002-9853-0637

*D.Sc. (Economics), Professor the Department
of Business Economics and Corporate Management
O.S. Popov Odessa National Academy of Telecommunications,
Odessa, Ukraine*

TRANSPORT CORRIDORS IN CONTEXT OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF PRC

Key words: transport corridors, model, infrastructure.

The People's Republic of China (PRC) at current stage of its development is not only the successor of the ancient cultural heritage but a modern, highly developed state. Despite the state-controlled economy, it actively develops market mechanisms, including the plane of international cooperation. The export-orientated economy confirms the relevance of applied scientific activities aimed at developing methods and models for interethnic socio-economic cooperation.

One of the aspects of such a cooperation is the need for infrastructure. The later, nowadays, is implemented in the form of international transport corridors (ITC). ITC is a high-tech transport system that concentrates public transportation (railway, vehicles, marine transport, pipelines), telecommunications and other elements along the main routes. Multimodal ITCs and the ones integrating modern information and communication technologies (broadband Internet access, 5G mobile technologies) are considered to be the most effective. This approach allows to maneuver management methods (which is especially important in international cooperation considering differences in socio-economic, geopolitical and other factors, as well as the supply and demand ratio in different regions) and to optimize the load through traffic monitoring using telecommunication facilities, satellite data, etc. ITCs significantly contribute through creating an international transport infrastructure with agreed technical parameters for solving the transport problems related to interstate social, economic, and cultural ties.

Further intensification of international cooperation between PRC and neighbors led to the further development of logistic approaches for transportation systems, which, in turn, resulted in creation of transport corridors along the most significant cargo and passenger lines.

Asian countries including China are implementing the largest ITC called “One Belt – One Road” (OBOR). It brings together 125 countries and 29 international organizations. In the first four months of 2020 alone, the foreign trade turnover between China and the countries along the OBOR reached 2.76 trillion yuan, which corresponds to an increase of 0.9 percent in annual terms. In the first four months of 2020, Chinese businesses invested 4.2 billion USD to 52 countries participating OBOR, which is 11.7% more compared to the same period of 2019 [1]. In the foreseeable future, this ITC is expected to form a global infrastructure of trade routes uniting two other ITCs, namely “The Silk Road Economic Belt” and “The 21st Century Maritime Silk Road”.

Creation of local ITCs is the priority task for PRC. For example, the prospects of deploying ITC connecting Urjar (Republic of Kazakhstan – RK) and Chuguchak (PRC) are being studied within the framework of the project of the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UN ESCAP) [2]. The purpose of this ITC is to strengthen and deepen regional cooperation to ensure sustainable development of the region.

The Urjar – Chuguchak ITC runs through the border between Kazakhstan and China. It includes the security checkpoint at Bakhty that acts as a “window” from China to Central Asia and Europe namely a “green corridor” (with a 72-hour visa-free regime). Besides, this ITC fits into the concept of “The Silk Road Economic Belt” and can be geopolitically beneficial for both PRC (through reducing dependence on maritime transportation) and for RK as well as for neighboring countries.

Analysis of the existing infrastructure in the region of ITC implementation shows the equivalence in terms of quantitative characteristics and ambiguity in terms of quality. Specifically, having a sufficient number of motorways, the quality of the roads somewhat differs in favor of PRC. Energy infrastructure on the side of RK relies on steady operation of a regional energy company, while on the side of PRC it largely depends on imports, which leads to a shortage of energy resources and, as a result, to a constant search for alternatives (particularly, intensification in own nuclear energy). Telecommunication infrastructure on the side of RK prevalently includes 4G mobile communications and wireline broadband high-speed Internet. Priority of PRC focuses at the 5G mobile communications and modern Internet services. Considering this, the deployment of Urjar – Chuguchak ITC requires RK to plan motorways reconstruction, the possibility of switching to nuclear energy, and fast deployment of 5G networks, now operating in test mode only in Almaty, Nur-Sultan and Shymkent.

Another key aspect of successful ITC implementation is to find partners and establish optimal partnerships. The Public-Private Partnership seems to be the priority form of partnership, considering international nature of the project and compulsory involvement of state representatives and regional authorities (to harmonize regulatory and legal conditions). This form of partnership is capable of integrating all the necessary organizational, regulatory, financial, human and other resources. It is also capable of working out uniform standards for quality of services and customer care along with legal support for international transit and investment flows.

In addition, ITC deployment requires to consider the possibility and feasibility of simultaneous deployment (or upgrade) of telecommunication and power supply networks, motorway infrastructure, possibilities to provide multimodal transportation (in terms of transloading terminals availability), etc.

This actualizes a need to develop a parametric model that integrates all the technological tasks associated with the joint deployment of communication routes, terminals (hubs), infocommunication networks and power grids based on determining their technological compatibility. Technological elements of the model for building ITC (including transport, energy, communications, and others) must be combined into a system according to the criterion of their compatibility in terms of functions performed, structural and functional properties. These properties ensure coordinated functioning of the elements as a single technological system with the specified parameters.

The model should consider the typical risks and problems, including:

- difficulties in harmonizing regulatory and legislative framework as well as alignment of shipping documents for goods;
- risk of inadequate throughput estimation and its synchronization (especially when crossing borders);
- risk of losing strategic meaning of an ITC for a participant-country or the entire chain of participants;
- difficulties in ITC arrangements when they run through federal lands, provinces, territories or municipalities (federal structure of countries);
- need for all participating countries to ensure environmental friendliness, energy efficiency, and measures to prevent smuggling;
- uncertainty of development trends in world and national markets, tourist flows, etc., due to the COVID-19 pandemic.

The Urjar – Chuguchak ITC has a remarkable economic and social significance at the local and international level, despite the fact, its deployment is complex and requires a multivariate analysis to be performed. The operation of ITC will enhance business partnership between PRC and other countries at the macro level, and the development of the region's economy at the meso-level.

References:

1. One Belt – One Road. URL: <https://rg.ru/2020/05/25/odin-poiias-odin-pu-put-stimuliruet-razvitie-mirovoj-ekonomiki>.
2. Committee on Transport. URL: <https://www.unescap.org/committee/>

УДК 336.713

Zapotichna R.A.

ORCID: 0000-0002-5588-171X

doctoral student, teacher

Lviv State University of Internal Affairs

Lviv, Ukraine

CHINESE BANKS BEFORE AND AFTER CORONAVIRUS PANDEMIC

Key words: China, banks, expansion, credits, pandemic, home countries.

The paper presents an overview of the latest scientific publications and up-to-date data on Chinese banks. The comparison of trends regarding Chinese banking before and after 2020 coronavirus pandemic is considered. The list of the largest banks by market capitalization in the world and position of Chinese banks in the list are traced. The main factors which led to China's banks dominance are determined. The conclusion about strengthening position of China as multinational banks' home country and its growing importance as multinational banks' host country, as well as geographic expansion of its banks' activities before 2020 coronavirus pandemic has been made. In the same time, diametrically opposite trends have been determined after 2020 pandemic.

On the basis of “The Banker” and “Global Finance” database, we tracked how the list of the largest banks by market capitalization has changed during the period 1990–2019. In 1990, Japanese banks dominated, because the Japanese economy experienced relatively rapid growth. Among the TOP-20 largest banks there were 9 Japanese (Sumitomo Bank, Dai-Ichi Kangyo Bank, Fuji Bank, Sanwa Bank, Mitsubishi Bank, Industrial Bank of Japan, Tokai Bank, Long- Term Cr. Bank of Japan, Bank of Tokyo), 3 French (Credit Agricole, Compagnie Financiere de Paribas, Banque Nationale de Paris), as well as 2 Swiss (UBS, Swiss Bank Corp.), 2 British (Barclays Bank, National Westminster Bank) banks. And finally, only one bank of the USA (Citicorp), Germany (Deutsche Bank) and China (Bank of China) is listed. The situation

changed in the 2000s, when the TOP-20 list was headed by US banks Citigroup and Bank of America. Although most of the banks were Japanese, their number decreased to 7. At the same time, the number of US banks doubled. As of 2010, 11 of the TOP-20 largest banks were European, 5 were US, 3 were Chinese, and 1 was Japanese. In 2015, the list of the largest banks was headed by Industrial and Commercial Bank of China. However, if in 1990 only one China's bank – Bank of China was in the TOP-20, in 2015 there were 5 of the 20 largest banks in the world. Along with this, only 1 Japanese bank – the Mitsubishi UFJ Financial Group entered the TOP-20, while, as noted above, in 1990 Japanese occupied almost half of the list. In 2019, the list was still dominated by US and Chinese banks respectively 7 and 5 [1, p. 137].

The dominant position of China as the main multinational banks' home country was the result of a number of reasons. According to Borst [2], Calkins [3], Gallagher [4], and Xu [5] the most important were:

1) the Chinese "Going global" foreign economic policy. The aim of this policy is to encourage Chinese corporations and banks to invest abroad and enter foreign markets. The main aim of the banks' expansion strategy is to provide access to natural resources and to help Chinese businesses expand abroad. The implementation of this policy was also facilitated by China's accession to the World Trade Organization;

2) Chinese banks, as a result of their relative isolation from the financial systems of the West, were less affected by the 2008–2009 crisis and, therefore, were better positioned than Western banks and were able to expand. Western banks were forced to consolidate their overseas operations, overcoming the effects of the global crisis and the Eurozone debt crisis, while Chinese banks pursued an active foreign expansion strategy;

3) the setting up of China Development Bank and China Export-Import Bank, which implemented political functions. Their key task of which was to achieve the political goals of the Chinese government. The Big Four Banks (Bank of China, China Construction Bank, Agricultural Bank of China, and Industrial and Commercial Bank of China) implemented the commercial function and focused on market-oriented credit flows;

4) Chinese banks conduct their activities in the markets of a substantially different group of countries (usually those countries for which access to international capital markets is restricted) than international financial institutions or Western banks, which reduces the level of competition between them. Consequently, Chinese banks have expanded their network by operating in the markets undervalued by Western banks (in particular, the resource-rich countries of Africa and Latin America).

Caplen writes, that «Chinese banks will take a hit from a rise in bad credits as a result of the pandemic, and transnational banks need to relook at the

financing of supply chains». Given the fact that pandemic was firstly identified in China, the Chinese banks can't be bystanders as the crisis develops. Banks were the avenue used by the government to pump demand into the economy following the financial crisis 12 years ago. It is likely, therefore, that they will be called upon again to support the economy as it suffers from the spread of coronavirus. The problem is that the banks are less well placed to assist than during 2008–2009 global crisis and they will also take a direct hit to their balance sheets resulting from coronavirus, which was not the case previously. Back in 2008–2009 the Chinese banks did not take a direct hit to their balance sheets as the subprime bad assets that caused the financial crisis were mostly held by Western banks. On top of this they were in robust health, with lots of spare capital, allowing them to make billions of dollars-worth of new credits and help keep China's growth rate high as the global economy, and the economies of China's major trading partners, contracted [6].

The Industrial and Commercial Bank of China, the world's largest commercial bank by total assets, posted a net profit of \$44bn for 2019, up 4.9 per cent from the previous year. Bank of China reported a 4.1 per cent rise in profit, but also noted in its annual report that coronavirus would probably have an impact on the group's asset quality. Agricultural Bank of China, the country's third largest commercial bank, warned the pandemic could cause distress among its manufacturing customers [7, p. 50].

Country's big four banks also risk rise in bad credits amid economic recovery effort. Profit growth of China's big four state-owned commercial banks, which rank among the Top-20 banks and world's largest lenders, is expected to be eroded and bad debts are likely to stack up in 2020 as banks do their national duty to help battle the economic destruction caused by the pandemic. Since the outbreak of coronavirus in January, Chinese government has ordered the country's banks to assist to the national

recovery by continuing to lend to troubled companies while also lowering interest rates. Such «national service» is a common practice for state-owned companies in China and often includes making non-commercial decisions to help the economy at the expense of profits.

References:

1. Murshudli F., Zapotichna R. 2020. Multinational Banking in the Times of Coronavirus Outbreak: Trends and Challenges. 55th International Scientific Conference on Economic and Social Development, Baku. Vol. 1. p. 135–146.
2. Borst, N., Creehan, S. 2015. Asian Banks Go Global. Federal Reserve Bank of San Francisco. July 17. Retrieved from <http://www.frbsf.org/banking/asia-program/pacificexchange-blog/asian-banks-go-global>.
3. Calkins, J. 2013. Banking Abroad: The Globalization of Chinese Banks. CKGSB (Cheung Kong Graduate School of Business) Magazine, 9, March.

Retrieved from <https://knowledge.ckgsb.edu.cn/2013/03/28/china/banking-abroad-the-globalization-of-chinese-banks>.

4. Gallagher, K., Irwin, A., Koleski, K. 2012. *The New Banks in Town: Chinese Finance in Latin America*. Report. Washington, DC: Inter-American Dialogue. February. 37. Retrieved from https://www.thedialogue.org/wp-content/uploads/2012/02/NewBanks_FULLTEXT.pdf.

5. Xu, J., Gan, C., Hu, B. 2013. An empirical analysis of China's Big four state-owned banks' performance: A data envelopment analysis. *Journal of Banking Regulation*, 16(1), 1–21.

6. Caplen B. 2020. How will the coronavirus impact China's banks? The bankers. Retrieved from <https://www.thebanker.com/Editor-s-Blog/How-will-the-coronavirus-impact-China-s-banks>.

7. Zapotichna R. A. 2020. Transnational Banks after 2008–2009 Economic Crisis and 2020 Pandemic: Comparison of Trends. *The European Journal of Humanities and Social Sciences*. No 5–6. C. 48–53.

СЕКЦІЯ ІV. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 811.581'367'25:398.91(=581)

Гандзюк О.М.

ORCID: 0000-0003-0629-9632

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК (У ПЕРЕКЛАДІ)

Ключові слова: Китай, прислів'я та приказки, синтаксис.

Синтаксис китайських прислів'їв і приказок (у перекладі українською) має ряд особливостей. За будовою в китайських прислів'ях трапляються прості і складні речення: *Жебраки не люблять гуртом ходити* (с.37); *Здоровому бідняку й багачі заздять* (с. 40); *Згряя шакалів може й тигра покусати* (с. 24); *Лихий язик і гору може спалити* (с. 32); *Живий будеш – із золотого келиха нап'єшся* (с. 99).

Прості речення, вжиті в прислів'ях, бувають не лише стверджувальними, але й заперечними: *Весняні вітри всюди однакові* (с. 116); *Кусюче тигреня зубів не показує* (с. 81). Вони належать до розповідних, питальних та спонукальних: *Із курячого гнізда фенікс не вилетить* (с. 91); *Порядна жінка не може їсти рис двох чоловіків* (с. 95); *Чи варто йти вслід за тигром у гори?* (с. 111); *Яка користь від помидування після страти?* (с. 111); *Наступного року в торішній календар не заглядай* (с. 109).

Для простих реченневих конструкцій типове вираження умовних відношень: *У собачій пащі слонячі бивні не ростуть* (с. 82) – Якщо паша собача, в ній бивні не ростуть; *У ціле яйце муха не залетить* (с. 82) – Якщо яйце ціле, в нього муха не залетить; *Під великим деревом іній не падає на траву* (с. 115) – Якщо дерево велике, іній не падає на траву. Тут наявні двоскладні й односкладні структури: *Найблідіше чорнило краще за гарну пам'ять* (с. 70); *Мудрець платить за образи добрими словами* (с. 67); *Балувати дитину – прирікати її на загибель* (с. 92); *Відірватись*

від людей – крила втратити (с. 26); *Вогонь у папір не завернеш* (с. 102); *Порожній мішок не поставиш стійма* (с. 62).

Тут функціонують і неповні речення. Вони представлені такими видами, як неповні двоскладні речення, в яких неназваний а) підмет: *Справжня врода людей полонить, штучна – сміх викликає* (с. 96); б) присудок: *Всі успіхи приписують господині, всі промахи – служниці* (с. 95); *Після блискавки грім буває, після грому – дощ* (с. 114); *Холодна осінь – на жарке літо* (с. 113); *Кіт звикає до дому, собака – до господаря, а дитина – до матері* (с. 95); *Життя людини в сімдесят років схоже на свічку на вітрі, у вісімдесят – на весняний іній на черепиці* (с. 100); в) обставина: *Птахи гинуть, корм шукаючи, люди – багатство* (с. 36).

Серед односкладних переважають узагальнено-особові речення, особливо поширені ті, в яких предикат має форму 2-ї особи однини наказового способу: *Не зазіхай ні на коня чужого, ні на чужу дружину* (с. 78); *Не доручай мавпі фрукти стерегти* (с. 107); *У курячому яйці не шукай кісток* (с. 107); *Не сподівайся на м'ясо співучого птаха* (с. 106).

Значно рідше трапляються конструкції з предикатом у формі 2-ї особи однини теперішнього часу, і ці структури мають переважно заперечну форму: *Чужого м'яса до свого тіла не приліпши* (с. 85); *Чиряка на обличчі не сховаєш від чужих очей* (с. 109); *Склянкою води палаючий віз з хмизом не потушиши* (с. 102); *Намальованою пампушкою не наїсишися* (с. 102); *Жмутом води соломи не зігрієш* (с. 102). Семантично в них наявна умова: *Поле від сонця віялом не прикриєш* (с. 102) – *Якщо ти маєш лише віяло, то не прикриєш ним поле від сонця*.

Спорадично можна зустріти конструкції з предикатом у 3-й особі множини: *В час осінньої повені невід не продають* (с.105); *У ковбанях на дорозі рибу не розводять* (с. 104).

Інфінітивних речень у китайських прислів'ях і приказках небагато: *Марно розпитувати дорогу в сліпого* (с. 105); *Не варто бити мух на голові в тигра* (с. 106); *Одній мурасі дерева не розхитати* (с. 25); *Пізнати істину не важко, важко дотримуватись її* (с. 56).

У китайських сентенціях (у перекладі) наявні дієприслівникові звороти. Вони ускладнюють речення в площині синтаксису, але й увиразнюють змістовно.

Контекстуально найчастіше ці звороти мають семантику умови: *Накликавши вогонь на сусіда – сам згорши* (с. 27) – *Якщо накликав вогонь на сусіда, сам згоршиш; Малюючи гарбуз, не забувай про сам овоч* (с. 107); *Не зазнавши ні щастя, ні горя, не пізнаєш ні радості, ні страждань* (с. 101).

Як двоскладні, так і односкладні конструкції можуть бути ускладнені однорідними членами речення та дієприслівниковими зворотами: *На одному дереві плоди бувають солодкі й кислі* (с. 94); *Перед чесністю,*

правдивістю та сміливістю навіть каміння не встоїть (с. 71); *Надівши на голову таз, неба не побачиш* (с. 102).

Рідше представлені речення, ускладнені дієприкметниковими зворотами: *Сосна і звільнена з-під снігу залишається сосною, нефрит і в багнюці сяє чистою* (с. 73).

Є речення з узагальнюючими словами: *Два слова: мир та спокій – дорожчі від золота* (с. 22).

Багато китайських прислів'їв мають форму складносурядного речення. Тут переважно фігурують структури з протиставними сполучниками **а, та, але**: *Щедра людина і за шматочок корала спасибі скаже, а від скнари і за тисячу золотих доброго слова не почуєш* (с. 41); *Вода тече тисячами каналів, та однаково в море попадає* (с. 26); *Вода несе корабель, але може його потопити* (с. 26).

Семантично вони можуть мати значення допусту. В них використовують сполучник **але**: *Сосна зачахне від спеки, а до води не спуститься* (с. 73); *Верба скоріше потоне, а на гору не підніметься* (с. 73);

Трохи рідше вживається сполучник **і**: Він допомагає оформити значення умови: *Не куритимеш три роки, і назбирається грошей на вола*; наслідку: *Хвороба минула – і біль почав забуватись* (с. 98); причини: *Не смійся над старим, і сам колись таким станеш* (с. 100).

Досить часто китайські прислів'я мають усталену форму. Це складнопідрядна конструкція з підрядним умовним реченням. Вона починається словами **коли, як, якщо**: *Одяг кращий, коли новий, друзі – коли давні* (с. 30); *Як сказав, що вполюєш тигра, в куці не ховайся* (с. 84); *Як людина трудиться, то й земля трудиться, як людина лінується, то й земля лінується* (с. 54); *Якщо дерево вранці посадив, до дров надвечір з нього не нарубаєш* (с. 48); *Якщо ти нічого не зробив для друзів, то й молитва тобі не допоможе* (с. 31); *Якщо весь час збирати по шерстинці, то й халат на вовні можна пошити* (с. 41). За умови повторення в такій реченнєвій конструкції одного з названих раніше слів, її значення стає ще більш вагомим: *Якщо в трьох спільна мета, вони й глину в золото перетворять, якщо мета різна – і золото переведуть на глину* (с. 23). До речі, серед складнопідрядних речень, складнопідрядні речення з підрядним реченням умови – найбільш часто вживана конструкція в китайських прислів'ях. Лише спорадично тут представлені складнопідрядні речення з підрядною допустовою частиною: *Хоч совість і беззуба, до смерті загризти може* (с. 86); *Хоч і негарна Му, та з чеснотами, хоч і чарівна Сі, та з вадами* (с. 78); наслідковою частиною *Люди на землі живуть, тому їм і земні діла вершити* (с. 22); темпоральною частиною: *Поки квітка не відцвіте, плід не зав'яжеться* (с. 113); *Не спускай сокола, доки зайця не побачиш* (с. 110); *Ліки дають після того, як хвороба розпізнана* (с. 98); цільовою частиною: *Щоб батьків зрозуміти,*

спробуй своїх дітей виростити (с. 88); *Одного слова досить, щоб здобути репутацію розумного чи дурня* (с. 63); з частиною, що вказує на міру і ступінь: *Скільки поту проллєш, стільки каші з'їси* (с. 48); *Скільки в людини любові до праці, стільки в землі щедрості* (с. 46).

Тут трапляються й складнопідрядні речення з підрядними означальними частинами: *Той, хто овочі украв, у городі ховатись не буде* (с. 85); *Не буває гір, де б трава не росла; не буває морів, де б риба не водилась* (с. 116).

Поміж китайських прислів'їв наявні також і безсполучникові структури. Досить усталено вони передають семантику умови: *Серця з'єднуються – гори в яшму перетворюються, сили складуться – земля в золото перетвориться* (с. 22); *Хмизу багато – багаття високе, людей багато – рішення мудре* (с. 23); *На один дзвіночок більше – більше дзвону буде, на одну свічку більше – світліше буде* (с. 23); *Без хмари дощу не буде, без людей діло не зробиться* (с. 23); *Комарі запищали – запасайтесь плащами* (с. 15); *Книжки не прочитав – розуму не додалося* (с. 70).

Інколи китайські прислів'я можуть бути оформлені як складні синтаксичні конструкції з різним типами зв'язку: *Лай себе, а не сонце, що твої сад не зацвів* (с. 50) – сурядний і підрядний; *Столичний чиновник схожий на гарбуза: росте непомітно, але швидко* (с. 45); безсполучниковий та сурядний; *Людина без знань однаково, що гриб: хоч на вигляд і міцний, а за землю погано тримається* (с. 55) – сурядний, безсполучниковий та підрядний; *Молодому багато чого вдивовижу: побачить верблюда й думає, що кінь горбатий* (с. 59).

Тут є й структури з підрядністю різних видів: *Тільки коли холод настає, помічаєш, як зеленіють сосни та кипариси* (с. 116); *Якщо любиш рідний дім, то полюбиш і ворону, що сидить на нім* (с. 87); *Якщо корінь кривий, то не чекай, що стовбур буде рівний* (с. 90); *Коли п'єш воду, не забувай того, хто криницю викопав* (с. 28); *Коли їси бамбукове пагіння, не забувай про того, хто його виростив* (с. 28).

Як бачимо, у перекладах китайських прислів'їв і приказок наявні прості і складні речення. Серед простих речень більшість належать до двоскладних. Серед односкладних переважають узагальнено-особові речення. Складні речення виразно членуються на складносурядні, складнопідрядні, безсполучникові та речення з різними типами зв'язку.

Література:

1. Китайські прислів'я та приказки / з кит. перекл. І. Чирко; упоряд. та передм. В. Мясникова; іл. худож. В. Кузьменка. К. : Дніпро, 1984. 117 с.

Гао Цзінси

Аспірант 1 курсу

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Черненко Г.А.

Доктор філологічних наук,

доцент Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ТИПИ МОВНОГО КОНФЛІКТУ У ВИСВІТЛЕННІ КИТАЙСКИХ СОЦІОЛІНГВІСТІВ

Ключові слова: Китай, соціолінгвістика, мовний конфлікт.

Мовний конфлікт як один із видів соціальних конфліктів є дуже поширеним соціальним явищем. Сьогодні Китай активно бере участь у процесі глобалізації і активно реформує свою внутрішню систему.

З розвитком Китаю у всіх сферах суспільства між регіонами та націями поступово виникають конфлікти, включаючи мовні конфлікти. Китайські вчені-лінгвісти також помітили ці проблеми, приділяючи увагу мовним конфліктам, вони висували різні шляхи вирішення різних типів мовних конфліктів. Стаття в основному узагальнює основні типи мовних конфліктів у висвітленні різних китайських соціолінгвістів та представляє результати досліджень китайських учених щодо мовних конфліктів за останні роки.

Основними типами мовних конфліктів, які помітили китайський вчений, є внутрішні та зовнішні [1 с. 140].

До внутрішньомовних конфліктів належать:

- 1) конфлікт між стандартною мовою та діалектом;
- 2) конфлікт між сучасною та класичною китайською мовою;
- 3) конфлікт між елегантністю та усною мовою;
- 4) конфлікт між мовою Інтернету та повсякденною мовою.

Зовнішні конфлікти включають:

1) мовний конфлікт між офіційною мовою та мовою національних меншин;

- 2) конфлікт між офіційною мовою та іноземною мовою.

Варто зазначити, що китайські соціолінгвісти здебільшого досліджували мовні конфлікти з точки зору мовної політики та застосування мови, але не досліджували та не аналізували тексти мовних конфліктів з точки зору мікроперспективи, що включає у себе конкретні тексти, які можуть відображати мовні конфлікти. Це також змушує дослідження китайських соціологів щодо мовних конфліктів здебільшого залишатися на макрорівні.

Література:

1.何俊芳. 论语言冲突的若干基本理论问题〔J〕·中央民族大学学报(哲学社会科学版), 2009, 36(3).

УДК 811.581

Гобова Є.В.

ORCID: 0000-0002-1245-2229

*Кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник
Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського НАН України
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ 责任 «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» У КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Ключові слова: відповідальність, китайська мова, лінгвоконцепт.

У «Великому словнику китайської мови» 《汉语大词典》 надаються такі три визначення поняття 责任: 1) зобов'язання людини взяти на себе певний обов'язок або функцію; 2) справа, яку необхідно виконати в рамках обумовлених обов'язків; 3) провина, за яку треба відповідати через невиконання обов'язку. При цьому перше значення – відносно застаріле та не вживається у сучасній китайській мові. Зокрема воно не наводиться у тлумаченні цього слова у «Словнику сучасної китайської мови» 《现代汉语大词典》, котрий фактично дублює їх. Таким чином у сучасній китайській мові слово 责任 («відповідальність») має два аспекти значення: відповідальність за завдання та відповідальність за помилку чи провину. На відміну від сучасної, у давньокитайській мові елементи слова 责 та 任 функціонували окремо та були багатозначними. Згідно визначень у «Словнику часто вживаних ієрогліфів давньокитайської мови» за редакцією Вана Лі, у ієрогліфа 责 п'ять значень:

1) вимагати, просити; 2) опитувати; 3) звинувачувати, карати; 4) обов'язок, відповідальність; 5) боргувати, позичати гроші. Ієрогліф з'являється ще у цзягувені, скоріше за все зі значенням «заборгувати гроші», що згодом стало записуватися ієрогліфом 债. У ієрогліфа 任 дев'ять значень: 1) обіймати, нести в руках; 2) нести тягар (на спині), нести відповідальність; 3) виконувати обов'язок, відповідати за щось; 4) довіра, довіряти; 5) використання, функція; 6) уміння, здатність; 7) завдяки чомусь, виходячи з чогось; 8) не втручатися, давати свободу дій; 9) вагітніти, вагітність. Як окреме слово вперше з'являється у «Новій історії династії Тан» Оуяна Сю (《新唐书·王珪薛收等传赞》). Отже це питомо китайське слово, утворене складанням морфем з однорідним значенням.

У сучасній китайській мові є різні аспекти вжитку цього слова. З точки зору адміністративного управління, поняття «відповідальність» 责任 має два типи значення. Перше це «обов'язок (моральний, юридичний), зобов'язаність нести відповідальність за свою поведінку, порушення якої призводить до морального або правового осуду та покарання». Друге – «персональний обов'язок, що пов'язаний з певною посадою чи організацією, здебільшого у сфері службових повноважень чи компетенції». З точки зору юриспруденції, поняття «відповідальність» 责任 має декілька тлумачень. По-перше, «доручені справи, що необхідно виконати, наприклад «посадова відповідальність (посадові обов'язки)». В цьому випадку ключовим є поняття «персональний обов'язок». По-друге, «визначені обов'язки конкретної людини щодо виникнення, розвитку, змін та результатів визначеного процесу», що теж фактично відноситься до «персонального обов'язку». По-третє, є «відповідальність за порушення договору», «відповідальність за правопорушення», тобто «відповідальність за невиконання обумовленого завдання», тобто відповідальність за провину чи помилку. З точки зору етики, це «правове та моральне зобов'язання окремої людини чи колективу, відповідно до їх статусу, втілювати певні завдання, та відповідати за їх результати».

Таким чином «відповідальність» ділиться на попередню, тобто таку, що описує обов'язок (часто добровільний), та постфактум – таку, що вказує на тягар помилки чи бездіяльності. Такий розподіл в цілому збігається з фактичним тлумаченням та використанням поняття «відповідальності» у контексті західної культури, що не завжди повністю відображається у словникових визначеннях, але присутнє у практичному вжитку.

Література:

1. 朱迪俭, 林永森。基于语义学的责任概念研究 // 特区实践与理论, 2017年, 第六期, 106–112 页。

2. 谢军。《责任论》。上海，上海人民出版社，2007年。
3. 张文显。法理学（第二版）。北京，高等教育出版社，1997年。

УДК 821.581-1.09:24](06)

Дащенко Г.В.

ORCID: 0000-0003-3432-3679

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англомовних країн

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ЧАНЬ-БУДДИСТСЬКИХ МОТИВІВ У ЦЗЮЕЦЗЮЙ СУНСЬКИХ МОНАХИНЬ

Ключові слова: чань-буддизм, мотив, поезія, образ, династія Сун.

Буддизм є однією з найстаріших світових релігій, яка виникла в Індії у VI ст. до н. е. та проникла до Китаю у I ст. н. е. [3, с. 7]. Співіснуючи в Китаї з даосизмом і конфуціанством, буддизм поступово прийняв форми, які були помітно відмінні від початкових. Він настільки сильно відрізняється від власне буддистського вчення, що дослідники часто називають його «китайським буддизмом» або «чань-буддизмом» (禪宗) [1, с. 290].

Вчення школи *чань* мало довгу історію у Китаї й відіграло важливу роль у формування творчої спадщини китайського народу. Це вчення значно вплинуло як на літературу в цілому, так і конкретно на поезію, котра почала розглядатись як засіб духовного самозаглиблення й філософського осмислення світу.

Сучасні дослідники відмічають, що докази динамічної взаємодії між розвитком світогляду школи *чань* і головними літературними процесами середньовіччя можуть бути виявлені на декількох рівнях: ідейному (ідеї просвітлення, відлюдництва, повернення до природності), стилістичному (насиченість віршів риторичними питаннями, чітко виражений логічний розрив), образному (надання старим образам нового значення) і семантичному (намагання авторів через дрібні художні деталі передати велике, навіть нескінченне значення). Вплив *чань* простежується в творах багатьох відомих китайських поетів – від Тао Юаньміна (陶淵明, 365–427), Се Лін-юня (谢灵运, 385–433) і Лю Се (劉勰, 465–522)

до Ван Вєя (王維, 699–759), Бо Цзюї (白居易, 772–846), Су Ши (蘇軾, 1037–1101) та інших.

Поєзія чань-буддизму являє собою синтез мистецтва, релігії та філософії. За допомогою віршів практикуючи вчення *чань* висловлюють свої знання та здобутий досвід щодо розуміння та практики *чань*, щоб сприяти його поширенню або щоб виразити його дух [6, с. 10]. Ця поєзія може також допомогти посилити власну практику та посприяти на шляху до більшого усвідомлення та розуміння Всесвіту [4, с. 7].

Авторів поєзії чань-буддизму можна поділити на дві категорії: до першої відносяться буддистські та чаньські монахи, а до другої – літератори, що захоплювались чань-буддистськими принципами [6, с. 11], а також «мали дружні стосунки із поетами-монахами, обмінювались із ними віршами» [7, с. 18]. Відповідно до цього розмежування чаньську поєзію, написану китайською та японською мовами, поділяють на два типи: «відверто релігійні вірші та загадкові імажистичні вірші» [5, с. 58]. Вірші першого типу мають суто релігійну тематику, в них використані терміни школи *чань* або є посилання на добре відомі коани та доктрини *чань*. Вірші другого типу позбавлені відверто релігійної мови, проте надають чітку картину, щоб викликати певні емоції та підказати конкретне «освянення», фіксуючи швидкоплинні образи внутрішнього почуття, поза розумом і поза думкою [5, с. 58].

Поєзія чань-буддизму налічує понад 30 тисяч творів, які за змістом поділяють на шість типів: вірші розуміння, метафори, контексту, алегорії, практики та просвітлення [6, с. 11].

Естетичні принципи ліричних творів чань-буддистів дещо відрізняються від законів традиційного мистецтва, адже на їх формування безпосередньо вплинула система релігійно-філософських поглядів *чань*. М. Є. Кравцова зазначає, що «в школі *чань* була розроблена уже цілісна естетична концепція, у якій були остаточно стерті межі між життям і творчою діяльністю, що й давало змогу перенести на неї усі релігійно-філософські положення, які належали чаньському вченню» [2, с. 349]. Це призвело до того, що навіть найбільш повсякденне й непримітне стало джерелом натхнення й об'єктом художнього твору. У цьому полягає вихідний принцип естетичної програми *чань*, яка, на відміну від класичного мистецтва, не потребувала звернення виключно до витонченого й вишуканого.

Твір повинен був створюватись експромтом, швидко, без попереднього обдумування та підготовки. Це пояснюється уподібненням натхнення до раптового і неочікуваного просвітлення. Миттєвістю натхнення і моментальністю творчого акту можна пояснити вибір багатьма поетами жанру *цзюецзюй* (絕句), адже ці твори є короткими й надзвичайно змістовними, що допомагає авторам швидко й лаконічно відобразити в них свої думки.

Яскравим прикладом є вірш чаньської монахині династії Сун Мяо Цзун (妙總, 1095–1170), який являє собою миттєву відповідь на коан наставника Дахуей Цзунгао (大慧宗杲, 1089–1163), котрий піддавав сумніву, чи насправді дівчина осягнула істини *чань* і вірно розуміє принципи цього вчення. Звідси стає очевидним, що цей поетичний твір є імпровізацією, тобто створений протягом декількох секунд, що є типовим для чаньської поезії і пояснює вибір такого жанру, як *цзюецзюй*.

Першим образом, який задає тональність твору, є образ човна (一葉扁舟泛渺茫). Оскільки у чаньській ліриці усе символічно, човен – це символ переходу від суєтного, квапливого світу, до світу ясності, спокою, який відкриває свої двері людині, що досягла просвітлення. Як човен перепливає з одного берегу на інший, так і людина переходить від химерного мирського оточення до істинної реальності, яка недоступна непросвітленій людині. Туман же, який опоясує човен й робить його недосяжним для зору звичайної людини, символізує ту саму химерну реальність, мінливе земне середовище, у якому живуть звичайні, земні люди. Тільки позбавившись, піднявшись вгору над цим світом, можна відкрити собі шлях до просвітлення. Враховуючи багатозначність знаків ієрогліфічного письма, цей рядок можна перекласти як *один листок човника пливе [у] безмежному [просторі]*. У такому випадку безмежний простір уособлює безкрайню людську свідомість, можливість якої неосяжні, проте не кожен здатен навчитись використовувати їх максимально.

У другому рядку помічаємо весла, які «видніються» окремо від човна (呈橈舞棹別宮商), тобто це і є символ того, що може допомогти звичайній людині стати просвітленою, – сукупність чань-буддистських практик: медитації, коани, спілкування з наставниками. А оскільки ці самі весла «танцюють», то можна сміливо стверджувати про наявність персоніфікації у вірші.

Третій рядок (雲山海月都拋卻) наповнений образами природи, які символізують те, від чого людині варто позбутися: хмари й гори – турботи, які заважають людині бачити істину сутність світу; місяць у морі – образ предметів, що ми сприймаємо, адже вони входять до нашої свідомості лише як форми речей, подібно до того як місяць відбивається у воді. Проте цей рядок також можна інтерпретувати інакше природні образи-символи разом являють собою зібраний образ природи, а злиття з природною, повернення до природності – одна з головних умов досягнення мети, до якої прагнуть усі чань-буддисти.

У четвертому рядку (贏得莊周蝶夢長) бачимо метафору – «сновидіння Чжуан Чжоу». За легендою китайський філософ Чжуанцзи побачив себе уві сні метеликом, а прокинувшись, задався питанням: чи він метелик, якому сниться, що він людина; або ж він людина, якій наснилось, що вона була метеликом. Ця метафора означає змішання

реальності зі сном, тобто відсутність двоякості, яка затьмарює свідомість, адже тільки зрозумівши, що лише у єдності – духовного, культурного й соціального; людини і природи; чорного і білого; реальності й сну – можна віднайти істину.

Отже, після проведеного аналізу бачимо чітку композиційну систему, притаманну жанру *цзюецзюй*: перший рядок – зачин (перебування у химерному,

ілюзорному світі), другий – розвиток дії (використання «весел», які допомагають очистити свідомість від мирського нальоту), третій – кульмінація (злиття з природою, очищення), четвертий – кінцівка (усвідомлення єдності усього сущого, досягнення просвітлення). Крізь композиційну побудову схематично вимальовується шлях чань-буддистів, а отже, простежуються відповідні мотиви: мотив суєтності усього земного, мотив чаньських практик як шляху до очищення, мотив повернення до природності, мотив знищення протиріч, мотив життя як сну, який підкреслюється образами туману, що є рідким і невловимим, та метелика, котрий є центральним у метафорі сновидіння Чжуанцзи та мерехтіння крил якого підкреслюють нетривалість та швидкоплинність життя.

Чаньська лірика має специфічний набір художніх характеристик й тим самим дає змогу виокремити її як відмінне від традиційної китайської поезії, специфічне літературне явище. Крім цього, виявлений постійно повторюваний комплекс чань-буддистських мотивів, характерний для релігійно-філософської поезії чаньського спрямування, та встановлення ступені трансформації цих мотивів, відкриває значний простір для подальших поглиблених досліджень у даній сфері.

Література:

1. Гольгина К. И. Буддизм и поэтическая мысль Китая. *Типология и взаимосвязи средневековых литератур Востока и Запада*. Москва: Наука, 1974. С. 289–308.
2. Кравцова М.Е. История искусства Китая. Санкт-Петербург, 2004. 960 с.
3. Торчинов Е. А. Введение в буддологию: курс лекций. Санкт-Петербург, 2000. 304 с.
4. Hamill Sam, J.P. Seaton. *The Poetry of Zen*. Boston, 2004. 208 p.
5. Surapeepan Chatraporn. The doubly Eastern Snyder: Zen Buddhist philosophy and poetics in selected short poems by Gary Snyder. *MANUSYA: Journal of Humanities*. 2009. 12.1. Pp. 53–72.
6. Wu Yansheng. The power of enlightenment: Chinese Zen poems. Shanghai, 2014. 192 p.
7. 周裕锴。文字禅与宋代诗学。北京, 1998。 240页。

Ершова-Бабенко И.В.

ORCID: 0000-0002-2365-5080

*доктор философских наук, профессор
академик Международной Академии информатизации ООН
профессор кафедры искусства та дизайну
Международный гуманитарный университет
г. Одесса, Украина*

ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ ПСИХОЛИНГВИСТИКИ И ПСИХОКОРРЕКЦИИ В АСПЕКТЕ ПРИМЕНЕНИЯ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА (ИЕРОГЛИФОВ)

Ключевые слова: китайский язык, мышление, концепция, психологическая реабилитация.

В докладе рассматривается опыт применения китайского языка (иероглифов) в целях: 1) психологической диагностики и реабилитации у взрослых при паника атаках; 2) посттравматических состояниях (высокоскоростные травмы с диффузным характером повреждения головного мозга и памяти разного генеза – психоэмоционального и кататравм); 3) психокоррекции при нарушениях развития у детей; 4) интеллектуального развития и формирования культуры нелинейного мышления.

Исходной концептуально-теоретической и методологической базой при разработке нами специальных психолингвистических методик, реализующих указанные цели, являются:

- концепция осевого пространственно-временного центрирования (ОПВЦ) [2, с. 53–72; 3, с. 314–326 и др],
- К-метод «Создающая Сила» [4, с. 488],
- концептуальная модель «целое-в-целом» [1, с. 368],
- ряд К-методик [5, с. 256], подтвержденных в диссертационных исследованиях [789].

Идея, положенная в основу излагаемых разработок, состоит в горизонтальности одних языков и вертикальности других, что сказывается на особенности формирующегося под влиянием родного или второго языка мышления. Горизонтальными можно считать языки, в которых письмо осуществляется на горизонтальной линии. В этом аспекте иероглифические языки, в том числе китайский язык, можно считать вертикальными. В плане вопроса о формировании мышления под влиянием языка, можно

утверждать, что владение двумя разноосевыми языками ведет к формированию более продуктивного мышления – объемного. Наряду с этим, в культуре и языке Китая по-другому (относительно, например, славянской культуры и языков) представлено и время, соответствующее, например, социальной и индивидуальной временным шкалам Броделя. Олвин Тоффлер в Предисловии к книге Ильи Пригожина и Инессы Стенгерс «Порядок из Хаоса» обращает внимание на то, что «не предпринималось ... сколько-нибудь значимых попыток «состыковать» их (эти понятия) с нашими естественнонаучными теориями времени, хотя такие понятия не могут не быть связанным с нашими исходными допущениями о физической реальности» [6 с. 22-23].

Таким образом, одна из наших концепций – концепция осевого пространственно-временного центрирования (ОПВЦ) позволяет сделать вывод, что, например, при задержке развития памяти и/или интеллекта у ребенка включение «вертикального» языка как второго относительно родного «горизонтального», становится новым способом коррекции развития за счет формирования осевой объемности в пространстве и времени мышления и памяти ребенка одновременно. Опыт включения иероглифов в психолого-коррекционную работу показал, что это действительно имеет место. Возникает недостающая согласованность когнитивных операций, ускоряется процесс развития в целом, в т. ч. и координации.

В ходе психологической реабилитации посттравматической потери способности к долговременному запоминанию было обнаружено особое положительное влияние написания иероглифов пальцем в воздухе. Этот вид написания был введен в реабилитационную программу после периода отсутствия результатов при использовании традиционных способов письма ручкой на бумаге.

Также положительное коррекционное влияние обучения иероглифам, «вертикализации» и осевого пространственно-временного центрирования мышления, наблюдалось нами при реабилитации людей, перенесших психоэмоциональные травмы, например, потеря ценностной ориентации личности (развал Союза, потеря близкого человека, слишком быстрые социально-экономические изменения в современных условиях, боевые контузии, потеря подвижности).

Кроме того, включение китайского языка, иероглифов в учебную программу демонстрирует снижение усталости от других предметов и «горизонтальных» языков.

В целом, опираясь на наш длительный опыт, можно сделать вывод о том, что включение китайского языка (иероглифов) и культуры в когнитивные процессы современного человека, как взрослых, так и детей и пожилых людей,

приводит к формированию нового качества мышления, памяти и двигательного-координационной системы человека. Новое качество выражено возникновением осевого пространственно-временного центрирования когнитивных процессов. Оно возникает под влиянием иероглифического письма. Это, в свою очередь, способствует когнитивному развитию, с одной стороны, и может применяться как в обучении, так и в реабилитации.

Литература:

1. Єршова-Бабенко І.В. Психосинергетичні стратегії людської діяльності. (Концептуальна модель): монографія / І. В. Єршова-Бабенко. – Вінниця, 2005. – 368 с.
2. Ершова-Бабенко И.В. Методологические проблемы разработки новой теории психики в свете постнеклассических практик. – В Сб.: Постнеклассические практики: определение предметных областей. Материалы международного междисциплинарного семинара. – М.: Изд-во МаксПресс, 2008. – С. 53–72
3. Ершова-Бабенко И. В. Психомерные среды в контексте психосинергетики и их роль в постнеклассическом понимании социума – нелинейное целое в нелинейном целом. – В кн.: Синергетическая парадигма. Социальная синергетика – М.: Прогресс-Традиция, 2009. С. 314–326.
4. Ершова-Бабенко И.В. Психосинергетика: монография / И.В. Ершова-Бабенко. – Херсон: изд-во Гринь Д.С., 2015. – 488с.
5. Психосинергетика: методологический статус, теория и практика: юбилейный сборник научных трудов профессора И.В. Ершовой-Бабенко / ред.-сост. В.Б. Ханжи, Н.В. Кривцова. – Одесса : Фенікс, 2020. – 256 с.
6. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. М., 1986. – 430 с.
7. Кривцова Н.В. (2018) Психологічні особливості потенціалу самореалізації особистості а/р... канд. психол. н., 2018. – Одесса
8. Мадінова Ю.Г. (2016) Особливості дезадаптації студентів-медика, а/р... канд. психол. н., 2016 – Одесса
9. Медянова О.В. (2013) Когнітивні складові як чинники розвитку ціннісної сфери особистості студента-медика, а/р ... канд. психол. н., 2013. Одесса.

Іванова Т.Ю.

ORCID: 0000-0002-5684-200X

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Беляєва К.О., Маснюк В.Р.

студенти 4 курсу

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Миколаївський національний університет

імені В.О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

СПЕЦИФІКА ТА ІСТОРІЯ КИТАЙСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Ключові слова: китайське мовознавство, специфіка, історичний підхід, словники, розвиток, дослідження.

У сучасному динамічному світі нові сфери діяльності виникають дуже часто, а технічний процес повністю змінює уявлення про умови праці в наявних галузях. У лінгвістиці неодноразово підкреслювалася роль процесу оволодіння людиною іншомовною комунікативною компетенцією для розвитку та удосконалення навичок й вмій.

Зважаючи на загальні тенденції розвитку освіти ХХІ ст., проблема історії китайського мовознавства є актуальною і потребує подальшого дослідження. Біла пляма специфіки мовознавчої думки Давнього Китаю була предметом вивчення цілого ряду науковців.

Варто відмітити, що постійний інтерес вчених до різних аспектів проблеми представлений в працях таких вітчизняних фахівців сходознавства, як Т. А. Амирова «Очерки по истории лингвистики» [1], І. І. Ковалик «Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки» [2], Ло Чанпей «Краткий очерк истории китайского языкознания» [3], Ян Синь-ань «Современный китайский язык» [4] та інші.

Історія китайського мовознавства нараховує понад дві тисячі років. Цей довготривалий проміжок часу, дає нам можливість прослідкувати складний процес розвитку поєднання лінгвістичної думки із китайською писемністю.

Найдавніші пам'ятки китайського письма датуються I тисячоліттям до н. е. Нормування китайської ієрогліфіки та безпосереднє становлення сучасної структури китайського писемності припадає на I-II ст. н.е. Саме тому виділяють 3 стилі китайського письма: уставне письмо (кайшу), напівуставне (синшу), скоропис (цаошу).

У III ст. до н. е. китайське мовознавство стало впевнено розвиватись, виникає теорія «виправлення імен». Вона полягає в тому, що відбувається вибір імені, яке б відповідало позначуваному. Наприклад, якщо правління імператора було невдалим, девіз правління оголошували «неправильним» і змінювали. Вважалося, що людина, яка займає певне соціальне становище, повинна поводитись відповідно до назви цього становища.

Основними причинами досліджень граматики в Китаї є потреба реконструкції знищених імператором Цинь канонічних текстів, їх коментування та систематизації. Варто підкреслити, що найдавнішою книгою, яка мала вплив на китайське суспільство є «Ші Чжоу пян». Вона містила в собі список ієрогліфів, необхідних для навчання грамотності тодішнього населення. Історики відносять даний посібник до періоду династії Цинь, до нашого часу вона не збереглася.

Фундаментом китайського мовознавства є чотири найважливіші праці: «Ер'я», «Фаньян», «Шовень», «Шимін». Працею, що має особливу велику наукову цінність для вивчення історії китайської мови, вважають словник «Шовень цзе цзы» I ст. н.е.

Одним із напрямків вивчення специфіки китайської лінгвістики є публікація Сю Шеня [5]. Перший класик китайського мовознавства здійснив класифікацію ієрогліфів і виділив їх складові частини, якими користуються в сьогоденні. Опрацьований Сю Шенем аналіз ієрогліфів з'явився набагато раніше, ніж перші праці з фонетики. Це пояснюється складністю структури китайських ієрогліфів, які вимагають уміння розподілу їх на частини й складання. Таким чином, створення таких словників зумовлене великою кількістю ієрогліфів, запам'ятовування яких перевищує здібності людської пам'яті.

Досліджували китайські вчені й питання діалектології та етимології. Про це свідчить праця про народні слова Ян Сюна. Не можна відкидати словник Лю Сі "Шимін" ("Пояснення імен") датований близько II ст. н.е. Китайський мовознавець, пояснюючи значення слів, близьких за звучанням, наводить такі приклади: цин 'зелений' – тому що шен 'живий'; ку 'гіркий' – тому що ту 'плювати', адже гірке випльовують. Однак головна цінність "Шиміна" полягає не в етимологізуванні, а в тому, що він дає можливість довідатись, які слова в кінці епохи Хань звучали приблизно однаково [6, с. 150].

Також важливо пригадати про те, що китайське мовознавство аж до кінця XIX ст. розвивалося самостійно без будь-яких впливів інших лінгвістичних традицій. У XIX ст. китайці ознайомилися з європейським мовознавством, і китайська традиція, на відміну від індійської, швидко піддалася впливу європейської. На сьогоднішній день, воно не існує в чистому вигляді хоча деякі ідеї та методи, особливо ті, що стосуються ієрогліфіки, збереглися. На початку XXI ст. спостерігається істотний вплив китайської лінгвістичної традиції на японське мовознавство.

Отже, ми бачимо, що китайське мовознавство відрізняється своєю специфікою. Загальний стан вивчення лінгвістики дозволяють поглибити дослідження у напрямку не лише китайського глоттогенезу, а й світового.

Література:

1. Амирова Т. А., Ольховников Б. А., Рождественский Ю. В. Очерки по истории лингвистики. – М., 1975.
2. Ковалик І. І., Самійленко С. П. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки. – Київ, 1985.
3. Кочерган М. П., Загальне мовознавство – К. : Академія, 1999. – С. 150. – (Альма-матер).
4. Ло Чанпэй., Краткий очерк истории китайского языкознания. – Кэсюэ тунбао, 1953.
5. Сю Шэнь. Описание простых и объяснение сложных знаков ("Шовэнь цзецзы"). – Шанхай, 1931. – Т. 1–4.
6. Ян Синь-ань. Современный китайский язык (Сяньдай ханьюй). – Чунцин, 1957.

Карпенко М.Ю.

ORCID: 0000-0003-0308-5284

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри граматики англійської мови

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОГО ГІПНОТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Ключові слова: гіпнотичний дискурс, гіпноз, гіпностилістичні шаблони, гіпностилістика.

Наразі гіпнотерапія є одним з популярних методів психотерапії, ефективність якого була клінічно доведена. Так, в 1953 році Британська медична асоціація ініціювала аналіз валідності використання гіпнотерапії в медичній практиці. Створена асоціацією комісія в 1955 році зробила наступний висновок: «гіпнотизм має [наукову] значущість і може бути рекомендованим методом лікування в деяких випадках так званих психосоматичних розладів та психоневрозів..., було доведено його можливість знімати симптоми й змінювати патологічні патерни мислення і поведінки» [6, с. 191]. З огляду на те, що сеанс гіпнозу здійснюється під час комунікації між гіпнотерапевтом і клієнтом, і саме те, що говорить терапевт, й призводить до появи у клієнта трансового стану, лінгвістичний аналіз гіпнотичного дискурсу є плідною темою для досліджень. Обмежена кількість саме лінгвістичних розвідок з означеної проблематики зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Об'єктом дослідження є гіпнотичний дискурс в китайській мові, а предметом – лінгвальні механізми проведення гіпнотичного комунікативного акту в китайській мові. Матеріалом послуговували записи мовлення гіпнотерапевтів під час гіпнотичного сеансів китайською мовою сумарним обсягом 100 годин.

В роботі використовується визначення **гіпнозу**, надане АРА: **гіпноз** – це «стан свідомості, який включає фокусування уваги й зниження ступеня периферичного усвідомлення, що характеризується збільшенням можливості реакції на навіювання» [4 с. 6]. Історично гіпноз мав два напрями й дві пов'язані з ними комунікативні моделі. В XVIII ст. виник перший підхід до гіпнозу, наразі відомий як **директивний** чи **класичний** підхід, який наголошував на важливості авторитарності гіпнотерапевта й слухняності клієнта [2, с. 424]. В XX ст. американським психіат-

ром М. Еріксоном був розроблений новий підхід до гіпнозу, який отримав назву **недирективного чи еріксонівського** за ім'ям розробника. Головною метою цього підходу було розробити формат гіпнотерапії, який працював би на всіх пацієнтах, без розділення їх на «гіпнабельних» та «негіпнабельних» [2 с. 425]. М. Еріксон досяг цієї мети шляхом уникнення прямих наказів й заміщенням їх непрямыми мовленням й непрямыми навіюваннями, які надавались у великій кількості й з яких клієнт самостійно обирав, яких дослухатись, а яких – ні. Основними його рисами є **множинність засобів терапії, відсутність прямих наказів, образність мовлення, використання певних сугестивних лінгвістичних шаблонів, ратифікація мінімальних ознак трансу** [див. докл. 5].

В цьому дослідженні термін **гіпнотичний дискурс** розуміється як результат комунікації в ситуації гіпнотерапевтичного впливу разом із всіма (матеріальними й нематеріальними) конститuentами комунікативної ситуації. Гіпнотичний дискурс характеризується наступними дистинктивними ознаками: **терапевтичність** (за допомогою гіпнотерапії можна надавати терапію у наступних випадках: **проблеми пов'язані з світосприйняттям клієнта, неврози, деструктивні звички, стрес** тощо [7 с. 47–49]), **індивідуальна спрямованість, стратегічність, алогічність і неграматичність, образність**.

В нашій роботі ми сконцентруємося саме на сугестивних лінгвальних шаблонах (патернах), які використовуються під час гіпнотерапії. Задля посилання на лінгвістичне дослідження трансгенних шаблонів гіпнотичного мовлення нами запропоновано термін **гіпностилїстика**, а для термінування основного методу їх вивчення – **метод гіпностилїстичного аналізу**.

В нашому дослідженні ми виділяємо гіпностилїстичні патерни двох рівнів: лексичного й синтаксичного. До **лексичних шаблонів** належать такі: **неконкретне мовлення**, тобто використання слів, які мають більший ступень абстракції [1 с. 40], серед яких можна виділити **неконкретні дієслова, неконкретні прикметники, неконкретні займенники, неконкретні детермінативи** (тобто всі випадки зазначення неконкретного місця, часу, способу та інших обставин), **неконкретні іменники, та номіналізації** [див. 2 с. 412] (**每一天你会利用晚上十分钟的时间来进行改善**); **втрачений перформатив** [2 с. 412], який можна дефінувати як уникнення називання актанта твердження задля відсутності тону наказу (**你的眼皮也会感觉到越来越沉重, 越来越想闭上眼睛**); **універсальні кількісні і модальні оператори** [2, с. 413], які можна пояснити як максимальну генералізацію за допомогою засобів вираження модальності й кількісних показників із уникненням абсолютизації (**夫妻之间的关系有时候可以非常复杂**); **предикати усвідомлення** [2 с. 379], які містять пресупозицію усвідомлення необхідності дій (**你会意识到你非常愉快**).

Гіпнотилістичні шаблони синтаксичного рівня розподіляються на три групи прийомів: 1) такі, що використовують **універсальні закони моделювання причинно-наслідкових зв'язків**, а саме **псевдологічне поєднання за допомогою сполучників** [3, с. 147] (并且开始为现在与未来带来丰富的收获—对于每一件事情总是能分清轻重缓急。并且适当的分配资源去完成这些事情), **імпліцитний каузатив** [3, с. 147], (你闭上眼睛以后, 就会感觉越来越放松), **експліцитний каузатив** [3, с. 148], тобто створення неіснуючих причинно-наслідкових зв'язків з метою створити штучний привід для виконання певної інструкції (慢随地闭上你的眼睛……你的眼睛一闭起来, 你就开始放松了, ……你什么都不会想……你也什么都不用想), **імплікація розуміння глибинних процесів** [3, с. 151], яка охоплює випадки, коли терапевт озвучує потенціальні думки клієнта (有时候每个人会感觉很孤独……那个时候 (йдеться про травматичний для людини спогад) 你也感觉很孤独; **гіпнотилістичні шаблони, які призводять до трансдериваційного пошуку**, серед яких виокремлюються **порушення вибіркового обмеження** [3, с. 163] (想象白光自动流向你身体最需要治疗的部位, 白光集中在这个部位, 进行自动的修复。), **багатозначність** [3 с. 164–170], яку можна позначити як використання фрази, що має подвійне значення – поверхнєве й більш глибинне, яке є навіюванням (використання омонімів, наприклад, 浑勉 (cuīmiǎn) замість 催眠 (cuīmián) або ж 水饺 (shuǐjiǎo) замість 睡觉 (shuìjiào), **менші включені структури** [3, с. 171], такі як **включене питання** [3, с. 171] (我在想你是否愿意去那个地方), **аналогове маркування** – тобто, використання змін аналогових параметрів каналу передачі інформації (зміна тону, швидкості мовлення, пози, поворот голови, зміна шрифту в тексті і т.д.) задля виділення деяких слів в потоці мовлення, які, якщо їх скласти разом, формують певне повідомлення, яке відрізняється від тексту, який передається за допомогою поверхневої структури [3, с. 239-240] (你告诉我什么比进入催眠状态好?); **гіпнотилістичні шаблони, які базуються на експлікації значення: пресупозиції** [3, с. 176], які є введенням нової інформації в комунікацію таким чином, ніби вона є вже відомою співрозмовнику (将来你每次进入催眠的状态, 每一次会更容易……), **розмовний постулат** [3 с. 177] (你有香烟吗?)).

Можемо висновувати, що серед гіпнотилістичних шаблонів на лексичному рівні було виокремлено різні типи неконкретного мовлення (7425 випадків використання), втрачений перформатив (1834), універсальні кількісні та модальні оператори (1912) й предикати усвідомлення (2187 випадків). Вони використовуються з великою частотністю і є важливими інструментами формування гіпнотичної комунікації.

Щодо гіпностилестичних шаблонів синтаксичного рівня, нами було виокремлено три групи шаблонів: 1) ті, що використовують універсальні закони моделювання причинно-наслідкових зв'язків (що включають псевдологічне поєднання за допомогою сполучників (117), імпліцитний каузатив (390), експліцитний каузатив (1049) та імплікацію розуміння глибинних процесів (272); 2) ті, які призводять до трансдериваційного пошуку (що включають в себе порушення вибіркового обмеження (458), багатозначність – фонологічну чи синтаксичну (8), менші включені структури – включене питання (514 разів), включену команду (1670), цитату, а також такий допоміжний прийом, як аналогове маркування); 3) ті, які базуються на експлікації значення (що включають в себе пресупозиції (3089) та розмовні постулати (795)). Найчастіше вживаними серед них є пресупозиції, менші включені структури (зокрема, включені команди) та експліцитний каузатив, що характеризує китайськокомовний гіпноз як більш прямий й схильний до надавання команд, хоч і в рамках недирективного підходу.

Література:

1. Гинзбург М.Р., Яковлева Е.Л. Систематический курс эриксоновского гипноза. М. : Московский психолого-социальный институт, 2008. 312 с.
2. Плигин А., Герасимов А. Руководство к курсу НЛП-Практик. М. : КСП+, 2000. 578 с.
3. Bandler R., Grinder J. Patterns of the Hypnotic Techniques of Milton H. Erickson, M.D. Vol. I. Scotts Valley: Grinder & Associates. 1975. 269 p.
4. Elkins G.R., Barabasz A.F. , Council J.R. , Spiegel D. Advancing research and practice: the revised APA Division 30 definition of hypnosis // International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis. 2015. Vol. 63(1). – P. 1–9.
5. Erickson M.H., Rossi E.L. Hypnotherapy. An Exploratory Casebook. NY: Irvington Publishers, 1979. 421 p.
6. Medical Use of Hypnotism: Report of a Subcommittee Appointed by the Psychological Medicine Group Committee of the British Medical Association. *The British Medical Journal*. 1955. Vol. 1, No. 4920. P. 190–193. URL: <https://www.jstor.org/stable/20363379> (Last accessed: 27.06.2020).
7. 曹子策. 催眠术与心理治疗. 安徽 : 安徽人民出版社, 2007. 272页.

Костанда І.О.

ORCID:0000-0002-5144-0941

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри китайської філології

Київський національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

СЛОВНИКИ РИМ, ЯК НОСІЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОДИФІКАЦІЇ ДАВНЬОКИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Ключові слова: Китай, словники рим, фонетичні особливості, поезія, засоби кодифікації, стандартизація мови.

Організація та наповнення словників відображають рівень розвитку лінгвістичного знання та накопичений досвід мовних досліджень, тому історія їх виникнення, необхідність складання, особливості структури та використання можуть надати багато фактологічного матеріалу про мову, процеси її нормалізації та кодифікації, культурні та соціальні зміни. Унікальність китайської філологічної традиції яскраво проявляється через детальний розгляд такого специфічного явища китайської лексикографії, як словники рим, головним призначенням яких є допомога у підборі відповідної рими при складанні віршів. Поезія для стародавнього Китаю має велике значення, так як з нею нерозривно пов'язана конфуціанська філософія. Розповсюдження складання віршів, зробило словники рим носіями фонетичної кодифікації, фактично інструментом стандартизації вимови. Ідея культивування поезії походить безпосередньо від Конфуція, який ототожнював термін «ши» (诗, «вірш» або «класичний вірш») з терміном «чжи» (志, «думка, що не вимовлена, але керує всіма прагненнями, всією поведінкою людини»), ці терміни дуже близькі за звучанням. У передмові до «Шизціну» («诗经») Алексєєв В.М. так передає слова Конфуція: «Те, що існує у серці, – це ідея (чжи); те, що проявлено у слові, – це вірші (ши)» [1, с. 88]. Прирівнювання поезії до «ідеї серця», набагато століть уперед визначило та сформувало головні напрями розвитку не лише літератури, але й, нерозривно з нею пов'язаної, лінгвістичної традиції.

Фонетика та фонетична кодифікація почали розвиватися у Китаї у III ст. н.е., це пов'язують з появою буддистського вчення, яке принесло із собою знайомство з алфавітною писемністю, котра надавала можливість фонетичного аналізу слова та відкрила принципи класифікації звуків [2]. У китайській мові головною фонетичною одиницею є склад, внутрішня побудова якого підпорядкована певним правилам: початкова

частина складу (приголосний звук) мала назву «шен» (声), кінцева частина (один голосний звук або комбінація голосних звуків) мала назву «юнь» (韵) [3, с. 99-100].

Ідеографічний тип писемності є перешкодою для передачі фонетичної оболонки ієрогліфа: звучання ієрогліфа або взагалі не представлено при написанні або представлено дуже посередньо через використання фонетика (графічного елементу, який зустрічається у складі ієрогліфічних знаків і вказує на звучання ієрогліфа). Але головна проблема у використанні фонетиків для кодифікації звучання ієрогліфів була у тому, що переважна частина знаків не мала у своєму графічному складі такого елемента. Фонетичні дослідження починають проводитися лише за династії Хань (汉朝, 206–221 р. н.е.), а це відносно пізно, якщо порівнювати з такими галузями філології, як «веньцзисюе» (文字学) – дослідження етимології та структури ієрогліфічних знаків, та «сюньгусюе» (训诂学) – дослідження та тлумачення слів. Однак незважаючи на це вони внесли значний вклад у формування та стандартизацію фонетичної системи китайської мови саме через появу словників рим, які мали назву «юншу» (韵书, досл. «книга рим») та були систематизацією ієрогліфів відповідно до співвідношення звуку, рими і тону [4, с. 114].

Згідно з історичними джерелами, найбільш раннім словником рим у стародавньому Китаї був словник «Шен Лей» («声类», досл. «Класи звуків»), складений Лі Деном (李登), у царстві Вей (період Трицарства, 三国, 220-280 рр.). Ієрогліфи були розподілені у ньому згідно з тональностями «Гун, Шан, Цзяо, Чжен та Ю» («宫, 商, 角, 徵, 羽»), які використовуються у стародавній китайській музиці, поділу на групи за римуванням не було [5].

За династії Цзін (晋朝, 265-420 рр.) Ан Сялінем (安夏令) було складено словник «Юнцзи» («韵集», досл. «Зібрання рим»). Ієрогліфи були розподілені згідно з тональностями стародавньої китайської музики, поділу на групи за римуванням також не було, ієрогліфи у кожній тональності були також розподілені на групи з однаковим звучанням [5].

За династії Суй (隋朝, 581–618 рр.) Лу Фаянем (陆法言) було складено словник «Це Юнь» («切韵», досл. «Розрізання рими»). У ньому рими розділені за тонами, у загальній кількості нараховується 193 груп рим [5], упорядковані відомості про фонетику та представлено тогочасну фонологічну систему.

За династії Тан (唐朝, 611–907 рр.) Сунь Лянь (孙愐) склав словник «Тан Юнь» («唐韵», «Рими династії Тан»), у ньому нараховано 195 груп рим [5], велика увага приділяється графічній формі ієрогліфів. Він мав

великий вплив на формування фонетичних засад класичної поезії династії Тан.

За династії Сун (宋朝, 960–1279 pp.) було створено словник рим «Гуан юнь» («广韵», повна назва «大宋重修广韵», досл. «Розширений та виправлений словник рим Великої династії Сун»). Рими з однаковим кінцевим елементами зводилися до однієї групи, їх класифікували за серединним, центральним та кінцевим елементами, усередині кожної групи було виділено підгрупи з урахуванням тону. На той час це був найбільш повний словник рим [4, с. 114].

За династії Юань (元朝, 1271–1368 pp.) у 1297 році під редакцією Сюн Чжуна (熊忠) складено словник рим «Гуцзінь юнхуї цзюйяо» («古今韵会举要», досл. «Збірка ключових аспектів стародавніх та сучасних рим»). У ньому відображено групи рим та тогочасну фонетичну систему, вміщено довідкову інформацію про стародавню прозу, поезію, конфуціанські канони та докази взаємозв'язків між стародавніми ієрогліфами, їх звучанням та змістом [4].

У 1324 році виходить перша версія, а у 1333 році остаточний варіант одного з найвидатніших словників рим «Жонгань їньюнь» («中原音韵», досл. «Рими Центральної рівнини») за редакцією Чжоу Децина (周德清). Основою словника є лексика юаньських п'єс. У ньому було виділено 19 груп рим, без урахування тону, введено та відображено фонетичні особливості та аспекти тогочасної розмовної мови (північного діалекту) [4].

За династії Цин (清朝, 1644–1911 p.) у 1711 році складено найбільший словник рим «Пейвен Юнфу» («佩文韵府», досл. «Палата рим, що супроводжує офіційний текст»). У словнику 106 розділів, 18 000 сторінок, ієрогліфи розбито на групи за чотирма тонами китайської мови, усередині кожної групи є підгрупи розбиті за принципом римування ієрогліфів [5]. Для кожного ієрогліфа вміщено відомості щодо його вимови (записані способом фаньце («反切», досл. «розрізання»), походження та значення, підібрані цитати з давніх книг, вміщено відомості про рими та фонологічні системи різних історичних періодів, вказує джерела походження стародавніх алюзій, ідіом та архаїзмів [5].

Підсумовуючи, можна сказати, що словники рим, за типом класифікації, діляться на три категорії.

1) Словники, в яких спочатку класифікували ієрогліфи за тонами, потім у середині групи ієрогліфів з однаковим тоном визначали однакові фонологічні компоненти (найчастіше кінцеву фіналь), що створюють риму, і після цього упорядковували ієрогліфи в групи з повністю однаковим звучанням. Прикладом словника з такою системою класифікації може слугувати «Гуань Юнь».

2) Словники, в яких спочатку ієрогліфи розподіляли на групи з однаковим фонологічним компонентом, що створював риму, а потім у середині цих груп виділяли ієрогліфи з однаковими тонами, і тільки після цього формували підгрупи ієрогліфів з повністю однаковим звучанням.

3) Словники, в яких спочатку ієрогліфи розподіляли в окремі групи за римуванням, потім всередині кожної групи ієрогліфи розбивали на підгрупи з однаковим початковим приголосним звуком (ініціаллю), і вже після цього у кожній підгрупі гуртували разом ієрогліфи з однаковим тоном.

Подібні класифікації ієрогліфів наочно демонструють тісний зв'язок між фонологічним компонентом, що утворює риму, загальним звучанням ієрогліфа та тоном. Саме тому словники рим, окрім своєї безпосередньої функції допомагати у складанні віршів, ще виконували не менш важливу функцію – виступали кодифікаторами вимови, ставши задіяними у процесах стандартизації мови.

Історична та структурна систематизації словників рим та конкретизації ряду фонетичних термінів може надати новий поштовх для переосмислення значення процесів кодифікації у лінгвістичній традиції Китаю загалом і у формуванні сучасних фонетичних особливостей китайської літературної мови зокрема.

Література:

1. Алексеев В.М. Китайская литература. Избранные труды / за ред. Л.З. Эйдлиной. Москва : «Наука» ГРВЛ, 1978. 596 с.

2. Воронина О.Ю. К проблеме определения критерия периодизации истории китайского языка на примере работы Анри Масперо. *Magister Dixit*. Иркутск, 2011. № 4 (12). С. 40–44.

3. Яхонтов С.Е. История лингвистических учений. Древний мир. / за ред. С.Е. Яхонтов, А.В. Десницкая. Москва : АСТ, 2007. 638 с.

4. 周秉钧. 古汉语自学手册. 湖南 : 湖南任命出版社, 1955. 522 с.

5. 李峰. 中国古代韵书综述. 图书馆学刊. 2010. № 5. URL: <http://www.cqvip.com/QK/92019X/20005/4776186.html>

Павлюк І.З.

ORCID: 0000-0001-8698-3498,

доктор наук із соціальних комунікацій,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник

Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України

професор кафедри української преси

Львівського національного університету імені Івана Франка,

письменник,

м. Львів, Україна.

СУЧАСНИЙ КИТАЙСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК МО ЯНЬ ТА УКРАЇНА. ОСОБИСТИЙ ДОСВІД СПІВТВОРЧОСТІ

Ключові слова: Китай, міжнародні відносини, Мо Янь.

Сім років тому (7 вересня 2013 року) я одержав першого листа від новоявленого на той час (2012 рік) лауреата Нобелівської премії з літератури китайського прозаїка Мо Яня, який написав мені про зацікавленість його мною як письменником і запропонував організувати в УНІАН конференцію, на якій оголосили його офіційного листа, де були, зокрема, такі слова: «Мое перше враження від англійських перекладів віршів Ігоря Павлюка було подібне до того, коли я читав книгу Шеймаса Гіні. І після спілкування через десятки листів з Ігорем у мене в голові виник образ дуже талановитого поета [...] Я впевнений, що колись Україна одержить Нобелівську премію з літератури. Можливо, раніше, ніж ми можемо уявити [...] і я радий, що в Україні є дуже хороший поет» [6].

Інформаційним приводом для конференції був вихід у світ моєї поетичної збірки польською мовою «Męskie wroźbu» («Чоловічі ворожіння»), випущеної у цей же час люблінським видавництвом «Episteme» у перекладі Тадеуша Карабовича. Ведучим презентації був головний редактор журналу «Всесвіт», відомий літературознавець Дмитро Дроздовський, а серед тих, хто виступив на ній: лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Герой України, поет, публіцист Дмитро Павличко, лауреат Шевченківської премії, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка, літературознавець Микола Жулинський...

Із тих пір почалося моє активне багатотомне епістолярне спілкування із одним із кращих сучасних письменників світу Мо Янем, публікація якого, я впевнений, змінить уявлення про сучасну літературу, оскільки оприятить

документи, факти і коментарі, про які не знає нині культурно-інформаційний простір як України, так і світу. Але це справа майбутнього...

Наразі творчість Мо Яня, зокрема оповідання «Геній» включена до шкільної програми із зарубіжної літератури в Україні для 10 класу, а мої вірші та прозу друкують кращі китайські журнали, як-от “FLEURS DES LETTRES” (вірші Ігоря Павлюка у перекладі китайською мовою JoAnna [1, р. 109–111], чи уривок із роману «Мезозой» [9, р. 136–142], інтерв'ю зі мною беруть китайські теле- і радіоканали на кшталт CCTV-4 (International Chinese).

Загалом же нашу восьмирічну творчу співпрацю із китайським письменником-нобеліантом можна означити такими бібліографічними та дієвими віхами:

1. У англійському видавництві «Waterloo Press» (Лондон) вийшла друком книга моєї дірки «A flight over the Black Sea» («Політ над Чорним морем») [2]. Перекладач книги – Стівен Комарницький. Передмови до книги написали: лауреат Нобелівської премії з літератури Мо Янь, Наомі Фойл, Стівен Комарницький, Дмитро Дроздовський.

2. Я написав рецензію «Піднебесна гуманітарна допомога Україні» на роман Мо Яня «Червоний гаолян» [5], яку надрукував у журналі «Всесвіт» [7, с. 237–241] та газеті «Україна молода» [7], між іншим зазначаючи: *«Червоний гаолян» – твір соціально-психологічний, філософський, притчевий, афористичний, де кожен афоризм сам собою існує (літературний жарт), як добре відредагований роман, на кшталт: «не дивись на обличчя монаха, дивись на обличчя Будди, не дивись на рибу, дивись на воду», «минуло, яке ніколи не вмирає, і теперішнє, яке завжди зникає» (с. 17), «повільно часом виходить найшвидше» (с. 98), «із безбаченків усі шибеники». «Якщо вона смерті не боїться, то чого їй іще боятися?» (с. 76), «геройство – це вроджена якість» (с. 141), «плач водночас є музикою» (с. 142), «побита дружина – це добре вимішане тісто» (с. 613). В цій «історії одного роду» багато демонології, фольклорної органіки, як, приміром», опис бабусі, яка іноді була схожа на відьму (с. 26), розмаїтих перевертнів (с. 507) і тут же магічно-реалістичний геніально-поетичний опис жіночої краси другої бабусі ліричного героя в молодості (див. с. 541): «Лінії тіла другої бабусі плавні; груди другої бабусі високо здіймаються; по горбистому й нерівному чолі другої бабусі тече тоненький потічок піску; чуттєві губи другої бабусі напинаються під золотим піском, ніби закликаючи якусь ідею справженості, яка підноситься, прикрита чарівним одягом»... Пізніше, вже стоячи на її могилі, ліричний герой скаже: «Я прийшов поклонитися могилі другої бабусі в останню чергу після того, як відвідав багато інших могил. Коротке й наповнене життя другої бабусі було яскравим епізодом в історії моєї батьківщини, звідки походять «найкращі герої й найбільші дурні» (с. 632)».*

3. Організація (разом із Дмитром Дроздовським) «Міжнародної літературно-мистецька акції «Нічні читання» прози Мо Яня (Київ, Національна Спілка письменників України, 13-14 червня 2016 року.)

4. Переклад мною із англійської мови фрагменту роману Мо Яня «Жаба» [4, с. 47–68] та організація його презентації-читання у Національній спілці письменників України (19 березня 2018 року) із моїм виступом «Про Китай, його літературу та Мо Яня»[8, с. 279–285], який повністю належить дискурсові вельмишановної конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» і зокрема містить пасажі на кшталт: *«Що ж до китайської літератури, то вона належить до найдревніших великих літератур світу, і її історія налічує більше трьох тисяч років: від перших записів пророцтв на кістках тварин та черепахових панцирах до писань на папері з 2 століття до нашої ери, дереворитництва у 9 столітті та винайдення друкарського верстату у 12 столітті. Зміст, форма та формозміст китайської літератури визначають двома найпоширенішими способами: за жанровим поділом та за хронологічними межами династій. [...] Серед перекладачів творів китайської літератури українською мовою Іван Чирко, Лідія Голубнича, Геннадій Турков, Надія Кірносова, Ярослава Шекера (уже покійна, на превеликий жаль)... Китайська література має двох Нобелівських лауреатів – Гао Сінцзянь (2000 рік, який у 1997 році став громадянином Франції і проживає в Парижі) та «наш» Мо Янь (2012 рік), презентацію-читання творчості якого ми вже другий раз презентуємо у Національній спілці письменників України, який під час Культурної революції в Китаї залишив школу і пішов на фабрику. Коли Гуань Мое було двадцять років, він вступив до Народно-визвольної армії Китаю, де й почав писати і друкуватися у 1980-ті роки, а з 1984 року викладав літературознавство в Армійській академії культури, закінчивши 1986 року Вищу школу мистецтв Народно-визвольної армії Китаю. Його творчість загалом магічно-натуралістична, з елементами гумору та сатири за стилем і належать до «літератури пошуків коріння» за змістом, адже він описує життя Китаю як люблячий син життя своїх предків – чесно і з любов'ю, щоби була користь душам нащадків. Я із задоволенням перекладав його «Жабу» підчас цьогорічної подорожі Європою. Хоча це мій перший масштабний переклад з англійської, яку я вивчаю самотужки, адже, як і Мо Янь, учився у радянській сільській школі, де її практично не вчив».*

5. До виданої нещодавно у престижному видавництві США «Dorrance Publishing Co.» книги моїх віршів англійською мовою «Arthania» [3] Мо Янь написав розлогу передмову під назвою «Література: Ігоря Павлука не просто для розваги», де, зокрема пише: *«Ігор – ніби моя українське обличчя. Немає жодного протиріччя з моєю політичною думкою, коли я жорстоко критикую партійних чиновників у своїх*

книгах. Я неодноразово підкреслював, що я пишу від імені народу, а не від партії. Я ненавиджу корумпованих чиновників. Ігор також пише від імені народу своєї країни. І я дуже пишаюся ним. Він не поважає офіційних церемоній і президентських обрядів, він вільний від волі свого президента і він є потужним поетом. Хотілося б, щоби Ігор був частково китайцем або просто мав китайське серце».

...Ми обмінюємося із Мо Янем національними стравами та напоями, які пересилаємо поштою. Наше емоційно-фактологічне листування уже складається мінімум із шести томів. Як поет і науковець я свідомий того, що наша письменницька і людська дружба, задокументована у статтях, виступах, численних листах, – досить унікальна в історії літератури, тому й наважився тезисно і делікатно оприядити її літературні та суто людські прояви для шановної гуманітарної публіки.

Література:

1. JoAnna. 伊戈尔-巴甫留科 (Ihor Pavlyuk). 无题. Fleurs des lettres. – 2020. May-Jun.
2. Pavlyuk Ihor. A Flight over the Black Sea. London: Waterloo Press. 2014. 126 p.
3. Pavlyuk Ihor. Arthania: Selected Poems. United States, Dorrance Publishing Co., 2020. 182 p.
4. Мо Янь. Жаба: Уривок із роману / Переклад з англійської Ігоря Павлюка. Всесвіт. 2018. № 1-2.
5. Мо Янь. Червоний гаолян: історія одного роду: роман / пер. з кит. Н. Кірносолової. Х.: Фоліо. 2015. 638 с.
6. Нобелівський лауреат Мо Янь привітав Ігоря Павлюка. Друг чита-ча. 2013. 3 жовт.
7. Павлюк Ігор. Піднебесна гуманітарна допомога Україні: Стаття. Всесвіт. 2025. № 3-4. С. 237–241; Україна молода. 2015. 21 квіт.
8. Про Китай, його літературу та Мо Яня: Стаття. Всесвіт. 2018. № 5-6.
9. 长篇小说《中生界》，作者：伊戈尔·巴甫留科 第一章 冈瓦那村. 与魔鬼神秘相遇 // Foreign literature and art (外國文學藝術). 2020. № 4.

Савченко М.П.

*заступник директора з навчально-методичної роботи,
вчитель-методист історії, Київська гімназія східних мов № 1
заслужений вчитель України
м. Київ, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ, КУЛЬТУРНО-МОВНИХ ЦІННОСТЕЙ КИТАЙЦІВ У НАУКОВОМУ ТОВАРИСТВІ ГІМНАЗИСТІВ

Ключові слова: особистість, наукове товариство гімназистів, науково-дослідницька робота учнів, дослідно-експериментальна робота в гімназії, етнонаціональні цінності, культурно-мовні цінності.

«Проблема особистості – одна з найважливіших проблем, яка хвилювала людей як у глибоку давнину, так і в наш час. Людина, будучи частиною природи, вершиною розвитку органічного світу, водночас виступає в унікальній і неповторній формі як суб'єкт діяльності і спілкування, вона – будівничий і перетворювач соціального і предметного світу, творець духовних і матеріальних цінностей», – зазначає О. Столяренко – український дослідник психології особистості [5, с. 5].

Особливої актуальності проблема особистості набула на сучасному етапі динамічних політичних, соціальних, культурних, освітніх процесів, соціальних настанов і ціннісних орієнтацій, формування соціального і національного характеру людини як члена тієї або іншої спільності [5, с. 9].

Організація науково-дослідницької роботи учнів у шкільних наукових товариствах є важливим чинником розвитку особистості як цінності освітнього простору. У сучасних умовах реформування національної системи освіти інтелектуальні, дослідницькі здібності, ціннісні орієнтири особистості набувають усе більшого значення. Одне з провідних завдань сучасної освіти – розвиток особистості, творчих обдарувань учнів, прищеплення здобувачам загальної середньої освіти навичок створення інтелектуального продукту. Провідним способом розв'язання цього завдання є організація науково-дослідницької роботи здібних, обдарованих учнів, розвиток творчих здібностей особистості у позаурочній, позашкільній діяльності.

Застосування компетентісно особистісного підходу до учнів – шлях до вирішення завдань освіти України в ХХІ столітті.

Участь учнів у науковому товаристві гімназистів (НТГ) – це вироблення навичок навчання впродовж всього життя, навичок аналітичного, критичного мислення, комунікації, глибокого засвоєння суті знань й поглиблення інтересу. До них, засвоєння практичної соціальної значущості окремих результатів конкретного дослідження, програмування і планування нових досліджень, застосування знань з теорії різних галузей науки, інших інструментів пізнання, розробка стратегій особистісного самовдосконалення.

Науково-дослідницькі проекти, до яких долучаються старшокласники в науковому товаристві гімназистів – колективному членові Київської Малої академії наук учнівської молоді – надійний шлях пізнання кожним юним науковцем не тільки своїх творчих можливостей, а й майбутнього професійного самовизначення.

Дослідницька діяльність дітей та учнівської молоді розглядається як діяльність, безпосередньо пов'язана з вирішенням творчого, дослідницького завдання, що немає наперед відомого результату (у різних галузях науки, техніки, мистецтва) та передбачає етапи характерні для наукового дослідження (визначення проблеми, ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання, формулювання гіпотези дослідження, власне проведення дослідження, оброблення й аналіз його результатів і остаточне узагальнення, написання тексту роботи, оформлення її вступу, формулювання висновків, опис використаних джерел і створення додатків, підготовка до захисту і захист наукового дослідження, конкретна суспільно корисна, масова чи природоохоронна робота учнів за результатами здійсненого дослідження [1, с. 82, 236].

Наукове товариство гімназистів (НТГ) – колективний член Київської Малої академії наук учнівської молоді, організоване в 1981 році.

Наукове товариство гімназистів – творче формування (об'єднання) учнів гімназії східних мов № 1 м. Києва, які прагнуть поповнювати, удосконалювати свої знання в галузі наук, розвивати свій інтелектуальний потенціал, розширювати науковий кругозір, набувати умінь та навичок науково-дослідницької діяльності під керівництвом вчених, педагогічних керівників, інших спеціалістів, формувати інтерес до сроднознавчих знань.

У НТГ працює 9 відділень та 34 секції.

Дослідження етнонаціональних, культурно-мовних цінностей китайців у науковому товаристві гімназистів здійснюється у секції китайської мови (відділення іноземної філології та зарубіжної літератури), сходознавства (відділення іноземної філології та зарубіжної літератури).

Культурно-мовні цінності учнів – предмет дослідження педагогічного колективу Київської гімназії східних мов № 1 у ході дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Реалізація

інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів» (2012–2019 роки) [3].

Провідною ідеєю дослідження є положення про те, що культурно-мовні цінності – це система створених у певній мовленнєвій культурі усталених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими [3, с. 170].

Розвиток культурно-мовних цінностей учнів розглядається як педагогічна система, що забезпечує розвиток мовленнєвої, комунікативної культури особистості як невід'ємну складову індивіда; з точки зору формування національної умовної ідентичності, мовного світогляду, соціальних і моральних позицій на основі етнонаціональних, культурно-історичних цінностей українського, інших народів, мов яких навчаються гімназисти у сукупності основних принципів;

Розроблена тематика досліджень для секції китайської мови:

1. Китайський національний характер і менталітет. Риси.
2. Яскраво виражені соціальні риси сучасного китаїця.
3. Сино-тибетська сім'я китайської групи (ханьці, хуей (дунгани) тощо). Мова. Культурно-мовні цінності.
4. Сино-тибетська сім'я в Китаї (тибето-бірманська група: тибетці, іцзу, ханг, лісу). Релігійні, мовні, господарсько-культурні особливості.
5. Алтайська сім'я в Китаї (тюркська, монгольська, тунгусо-маньчжурська групи).
6. Австронезійська сім'я (гаошань (горці)) на Тайвані. Спорідненість з малайцями. Культурно-мовні цінності.
7. Впливи конфуціанства на формування світогляду китаїців: історія і сьогодення.
8. Вплив даосизму на формування світогляду китаїців: історія і сьогодення.
9. Вплив буддизму на світогляд китаїців: історія і сьогодення.
10. Етнопсихологічні особливості китаїців (ханців) на сучасному етапі.
11. Особистісні цінності китайської молоді. (середньостатистичного китаїця та загальнолюдські цінності особистості).
12. Сімейні цінності (вартості) у сучасній китайській сім'ї.
13. Загальна середня освіта в КНР. Яку особистість вона формує? Роль держави, школи у формуванні молодого громадянина КНР.
14. Роль НТП (науково-технічного процесу) у формуванні нового економічного мислення сучасного китаїця.
15. Китаєць (китайка) в місті, в селі: спільне у життєвих цінностях та відмінності.
16. Сучасні моральні риси громадянина КНР (школяра, студента, службовця, державного діяча, партійного діяча, інженера тощо).

17. Соціальні інститути, які займаються громадянським (правовим), патріотичним вихованням китайської молоді. Суть виховання [4, с. 115-116].

Наукове товариство гімназистів за успіхи, досягнуті у науково-дослідницькій роботі учнів та перемоги у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН на різних рівнях” нагороджене Почесними грамотами Президії НАН України та Президії Київського територіального відділення МАН України (2014, 2015, 2018, 2019, 2020 роки), почесною відзнакою «Золота Сова» Київської МАН учнівської молоді (2016, 2017 роки).

Література:

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [Голов. ред. В.Кремень]. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

3. Савченко М.П. Науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії . *Дидактика: теорія і практика*: зб.наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 160–171.

4. Савченко М. Організація досліджень етнонаціональних, культурно-мовних цінностей народів у науковому товаристві гімназистів у контексті дослідно-експериментальної роботи. *Дидактика: теорія і практика*: зб.наук. праць. Київ: Педагогічна думка, 2018. С. 107–121.

5. Столяренко О.Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

Цюп'як І.К.

ORCID: 0000-0002-9547-3390

кандидат філологічних наук, доцент,

професор кафедри філології та мовної комунікації

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

м. Дніпро, Україна

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВЕЛІСТИКИ ДОБИ СУН

Ключові слова: новела, оповідка, оповідач, мораль, образ, конфлікт, епітет.

У статті розглядається особливий жанр новели у китайській літературі доби Сун (X–XIII ст. н.е.), яка виділила новелу як найяскравіший та своєрідний жанр серед інших. Аналізується образна та композиційна система творів Чжан Ши «Червоний листок», Цінг Чунь «Летюча ластівка», Лю Фу «Нефритова Гуаньїнь», «Фен Юймей повертається до свого чоловіка», «Записки про Сяолінь», невідомий автор «Наложниця Мей». Досліджуються особливості творення художності – система художніх тропів, властивих китайській новелі.

Дослідженням китайської літератури займалось багато відомих науковців: В. Алексеев, Р. Мамаєва, М. Конрад, І. Циперович та ін. Зокрема, думка академіка В.М. Алексеева спрямована на задуману ним історію китайської літератури. Він вказував, що тільки настійно-систематична думка зможе досягти повноти обґрунтувань, які базуються «на духовній житни народа и на первом средстве ее выражения – литературе» [1, с. 7].

Щоб зрозуміти китайську літературу, звісно, слід зануритися у світ китайської міфології, історії та літератури. Найпривабливішим жанром, на нашу думку, є стислий і образний витвір творчої думки – новела. Китайська література доби Сун (X–XIII століття нашої ери) явила світу виквіт саме цього жанру – одного з найяскравіших та довершених. Хоча новела в більш-менш сформованому вигляді існувала у попередню, танську добу і вже містила характерні ознаки китайської новели: коротка розповідь про дивовижне, тобто, про зустрічі людей з духами, перевертнями, мерцями тощо; розвинений сюжет; певний тип героя – найчастіше це юнак-конфуціанець, який долає випробування; стислість оповідки; конфлікт та розв'язка з моральним підтекстом; несподіваний кінець. З початком доби Сун, як зазначає Борис Рифтін, новела не тільки не припиняє свого існування, а набуває все більшої популярності: «Виникають усе нові й нові твори цього жанру – новели про славетних красунь: про фаворитку ханського государя Ченді на прізвисько Летюча

Ластівка (вона була така граціозна, що її хода нагадувала стрімку птицю, що ширяла в небі) [2, с. 11].

На відміну від уже усталеного образу покірної коханки, яка знаходить щастя у слугуванні своєму пану (новела «Записки про Сяолінь»), новела невідомого автор «Наложниця Мей» сприймається як бунтарська, яка підриває усталені канони конфуціанської філософії та моралі. Ця новела викриває імператора як деспота, який оточив себе негідними людьми. В останньому розділі, який став своєрідним резюмуванням оповіді, оповідач, який втілює думки народу після моральної настанови задає риторичне питання: «Закон відплати не хибить ні на волосину. І все ж, невже в усьому, що сталося, винні були тільки дві цих жінки?» [2, с. 69].

Новели доби Сун вирізняються зануренням у минуле, у якому вони знаходять справжні взірці моральності, людяності, благочестя. Значна частина новел позначена впливами народної творчості.

Важливу роль у новелах відіграють вставні епізоди – поезії, які увиразнюють зміст оповіду, надаючи чіткого морального спрямування, Промовистим є введення поетичного зачину у новелі «Фен Юймей повертається до чоловіка»:

О, не сумуй! Повсюди місяць сяє, немов кришталь.

В одних рідинах – радощі без краю, а в інших –

Жаль.

В одних домах під пологом розшитим подружжя

Спить,

А в інших десь блукати білим світом біда велить.

Цей зачин споріднений з онтологічною українською приказкою «півсвіту скаче, а півсвіту плаче», з народною мудрістю, з основними дидактичними посланнями у творчості Л. Толстого.

Характерним для новели є прийом протиставлення, за допомогою антитези Лю Фу досягає потрібного ефекту, наперед окреслюючи задану парадигму подій. Кільцеве поетичне обрамлення надає творові композиційної довершеності і рівноваги. Це підсумок-висновок автора про винагороду чесному і вірному подружжю. А останні рядки поезії – власне, складають мораль, задля якої створено твір:

За те, що вірними вони були,

Ім небеса зійтися помогли [2, с. 327].

У новелі «Червоний листок» Чжан Ши поезія відіграє ключову роль у розв'язанні конфлікту і щасливому завершенні фабульної лінії. Вона наскрізно перемишує текст, виконуючи різноманітні функції: ідейно-естетичну, гносіологічну, структуруючу та генеруючу. Художня деталь – червоний листок, слугує смислоутворюючим центром в основі композиційної будови.

Автор притримується усталених концептуальних засад та принципів – «Якщо Небо дозволить двом поєднати свої душі, то де б вони не були, хоч на різних кінцях світу, а все одно зустрінуть одне одного» [2, с. 37].

Майстерність китайських новелістів заслуговує на велику увагу. Постійне відточування мінімалістської традиції зображення подій, рух фабули лише за рахунок подієвих змін, усталеність характерів і моральних канонів, скупість тропеїчної системи витворило зовсім своєрідні, насажені силою думки китайських митців, новели. Характерні риси і художні особливості донесли її до нашого часу у збереженому довершеному вигляді, що уможливило вивчення і розуміння широкого пласту тисячолітньої китайської культури.

Література:

1. Эйшлин Л. История китайской литературы в трудах академика В.М. Алексеева. Алексеев В.М. *Китайская литература. Избранные труды*. Москва: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1978. С. 6–28.

2. Рифтин Б. *Новели та оповідки доби Сун*. Нефритова Гуаньинь. Київ: Дніпро, 1923. С. 5–27.

УДК 821.581

Черниш Н.О.

ORCID: 000-0002-2384-1481

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри порівняльної філології східних та англomовних країн

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

КИТАЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА НОВОГО ПЕРІОДУ: ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ

Ключові слова: література шрамів, література дум про минуле, література пошуку коріння, гонконгська та тайванська література.

Протягом своєї історії література Китаю змінювалася, вона пройшла шлях довжиною в п'ять тисяч років від усної народної творчості, від перших поетичних збірок, історичних записів, філософських трактатів до сучасної, дуже складної системи жанрів і напрямків. Незмінним

залишається прагнення в художніх образах зрозуміти світ таким, яким він є, отримати відповіді на важливі питання, довідатися про нього більше, зазирнути за межі відомого. Не винятком є і сучасна китайська література, яка поряд з економічним підйомом переживає новий розквіт художньої творчості. Китай завжди був країною, культура якої будується навколо тексту, тут читають і пишуть багато. Розібратися у величезній кількості робіт, що публікуються, допомагають самі ж китайці, які дуже зацікавлені в тому, щоб їх читали в усьому світі. Але два сучасних письменника, Гао Сінцзянь (高行健) і Мо Янь (莫言), стали відомі світу завдяки Нобелівській премії, яка відкрила європейському читачеві нову літературу з незвичною естетикою й художньою мовою. Гао Сінцзянь в 2000 році одержав премію з формулюванням: «твори всесвітнього значення, відмічені гіркою за стан людини в сучасному світі», Мо Янь – в 2012 році з формулюванням «за галюциногенний реалізм, який поєднує народні казки з історією та сучасністю». Один живе у Франції, другий у Китаї.

Під сучасною китайською літературою ми розуміємо не тільки те, що написано в континентальному Китаї, але й те, що написано за його межами. Це – Тайванська література, література Гонконгу, Сінгапуру, уся література, яка написана китайцями китайською мовою в Європі або в Азії. Така географічна розкиданість літератури ускладнює задачу вивчення, але разом з тим відчиняє й нові можливості для розуміння, що таке національна література, чи існують в неї межі, які впливи вона зазнає в той або інший період, що нове вона каже читачеві і т. ін.

Традиційно вся література Китаю поділяється на класичну (古典文学) та сучасну літературу (现代文学). У свою чергу китайські літературознавці поділяють сучасну літературу на: 1) літературу періоду нової історії 1840–1917/1919 (近代文学); 2) власне сучасну літературу 1917–1949 (现代文学); 3) літературу даного періоду 1949 – (当代文学), але у даному періоді виокремлюють особливий етап – літературу нового періоду (新时期文学).

До художніх творів нового періоду відносяться твори, написані після або під час «Культурної революції» (1966 – 1976), але опубліковані після неї. Загальна тенденція художньої творчості цього періоду робить таку траєкторію: від важкої пам'яті до творчої фантазії, вимислу й утопії. В перше десятиліття після «Культурної революції» з'являються головні напрямки художньої прози, по перше саме «література шрамів» (伤痕小说). Потім з'явиться термін «рефлексивна література» або «література дум про минуле» (反思小说). Ці напрямки художньої думки мають деяку послідовність у часі, але існуюча межа між ними не зовсім визначена. Можна говорити про те, що «література шрамів» є початком

«рефлексивної літератури», яка продовжує, поглиблює й розвиває теми «літератури шрамів». З 1985 року з'являються твори, які йдуть від політичного переосмислення у бік культурної переоцінки минулого, відбувається перегляд національного характеру й національних рис. Цю літературу назвуть літературою «пошуку коріння» (寻根文学). Для неї стане характерним прагнення до нових форм, до нових способів естетичного вираження традиційної китайської літератури, пошук основ світогляду в традиції китайської культури. Саме в цей період відбувається зіткнення національної літератури Китаю із західною літературою, численні переклади якої повідомляють про великий інтерес до неї китайського читача. Це надихнуло багатьох письменників розвернутися до пошуку власних корінь, до продовження власних культурних традицій. Коротко кажучи, у літературі Китаю 80-х років можна окреслити три основні тенденції художньої думки: 1) переосмислення недавнього минулого, причин і наслідків болю й втрат; 2) звертання до власної культурної традиції як до джерела натхнення й 3) вплив нових форм і естетичної думки Заходу. Кожен китайський письменник або поет тією чи іншою мірою відгукується на ці головні теми у своїй творчості. У літературі нового часу китайськими вченими будуть виділені такі напрямки, як: література потоку свідомості (意识流小说); модерністські романи (现代派小说); авангардна проза (先锋小说); нова реалістична література (新写实小说); нова хвиля неореалізму (新现实主义冲击波); нова жіноча проза або «приватна проза» (私人化小说); нова історична проза (新历史小说); місцева література (乡土文学) та ін.

Якщо говорити про сучасну тайванську літературу (台湾现代文学), то термін – сучасна література (现代文学) – тут часто застосовується до літератури після 1950 року, тоді як у Китаї період 现代文学 закінчується у 1949 році. Тайванська література в найширшому сенсі означає «всі письмові роботи, які були опубліковані або з'явилися на Тайвані», у вузькому сенсі – це література, яка описує тайванських місцевих жителів, зображує життя й думки тайванського народу, художньо відтворює типову обстановку Тайваню. Починаючи з 1960-х років література Тайваню розвивається в умовах відносної свободи, з'являються різні літературні напрямки й течії. Тут знають таких письменників і поетів, як Бо Ян (柏杨), Лі Ао (李敖), Бай Сяньюн (白先勇), Юй Гуанчжун (余光中), Лун Інтай (龙应台), Сі Мужун (席慕蓉), Сань Мао (三毛), Гу Лун (古龙). З 90-х років минулого сторіччя з'являється онлайн-література (网路文学), LGBT література (同志文学), науково-фантастична література (科幻文学), фентезі (奇幻文学), лицарська література (骑士文学), література відеоігор

(电玩文学), в цей час починає користуватися попитом т.зв. надихаюча (мотиваційна) література (励志文学). Усі ці напрямки змінюють літературний образ Тайваню нового століття й мають сильний вплив на літературу материкового Китаю.

Відомо, що після заснування Китайської Народної Республіки материкова частина Китаю почала будівництво соціалістичного суспільства, а Гонконг був тимчасово ізольований від материка. Тому література Гонконгу була відносно самостійною. Вона почала формувати свій особливий стиль, який сильно відрізняється від літератури материка. Проте, література Гонконгу як і раніше пишеться китайцями, що живуть у Гонконзі, китайською мовою. Тут відомі такі письменники, як Цзінь Юн (金庸)、Лян Юйшен (梁羽生), Ні Куан (倪匡), І Шу (亦舒), Лі Біхуа (李碧华), Є Лінфен (叶灵凤) та інші. У літературі Гонконгу склалися такі риси:

1. Поступово формуються регіональні особливості гонконгської літератури, з'являються «місцеві романи», що відображають звичаї простих людей, «міські романи», що розкривають протиріччя торгових міст, модерністські твори, що становлять екстравагантні форми сучасності.

2. Відкритість європейському впливу. Гонконгська література завдяки особливому геополітичному положенню, завдяки взаємодії китайської й західної культур відрізняється особливою строкатістю, з'єднує старе й нове, безліч різних напрямків (武侠小说, 科幻小说, 实验小说, 宗教小说, 言情小说).

3) Комерціалізація. Гонконг – високорозвинене товарне місто, де все стає товаром, і культура не виняток. Багато людей, які спеціалізуються на літературній творчості, свідомо або не усвідомлено стали професійними «пишучими машинами» на замовлення. У центрі уваги масової літератури не філософські, історичні, культурні питання, а особисті потреби приватної людини. Талановиті письменники прагнуть швидко отримати результат, швидко викликати відповідне почуття, численні відгуки в Інтернет просторі. Це впливає на розвиток літератури Гонконгу, як, втім, і на розвиток літератури Тайваню, і літератури континентального Китаю. Вибрати із загального хаосу книжкової продукції справжній твір виявляється дуже не просто, що, очевидно, під силу тільки часу. Комерціалізація літератури з однієї сторони дає легкий доступ до швидкого успіху, з іншого боку – за численністю друкованої й Інтернет літератури часом складно помітити справжнє слово, ту його правду, яку література завжди несла й продовжує нести сьогодні, і яка так необхідна сьогоднішній людині.

Turmys O.V.

ORCID: 0000-0002-6728-6811

PhD (Philology), Associate professor

Military Academy (Odessa)

Odessa, Ukraine

“TOPIC-COMMENT” STRUCTURES AS TYPICAL SYNTACTIC CONSTRUCTIONS IN CHINESE

Key words: topic, comment, predication, structure.

One of the aspects of the typological specificity of the Chinese language is the dominance of syntactic constructions of the «topic-comment» type in written and spoken speech. The Topic and the Comment (T/C) [3, p. 49–55], are universal typical designations of so-called basic units of structures involved in the language turnover – the predicated (T) and the predicating (C) components [2, p. 193–230, 11].

The topic is: 1) in its most general form: a universal basic category of a language – a predicted component; which is subject to characterization at all levels, stages, in all dimensions of the language; 2) in the classical sense of Li Ch., Thompson S.: subject-contrasted syntactic category, functioning in the (T/C) sentences.

The Comment is: 1) in its most general form: the universal basic category of the language is the predicting component; which characterizes the topic for subsequent approval – at all levels, stages, in all dimensions of the language; 2) in the classical understanding of Li Ch., Thompson S.: a syntactic category opposed to the predicate, functioning in the (T/C) sentences.

Research has shown that the typical Chinese communicator prefers to use predictively divided statements (T/C) [2, p. 196, 11], rather than the combined subject-predicate (S-P). Moreover, this tendency turned out to be characteristic not only for the Chinese language, but also for the modern spontaneous English language [6; 7, p. 108–112; 8, p. 23–34; 9, p. 138–149; 10, p. 107–114]. The concept of Topicality of language as a typological determinant (Li Ch., Thompson S.) is the peak of structures binarity understanding: starting from the Platonic-Aristotelian «name» and «verb», then through the Subject and the Predicate, then through the Psychological subject and the Psychological predicate, the Given and the New, the Theme and the Rheme etc. Moreover, Topic structures are natural for the deep syntax of thought [1, p. 89–102]. The speaker, as soon as he has the intention to speak,

is repelled by the thought in his mind in the form of «something about something», that is (T/C). It should be noted that, particular T/C cases are also examples of subject and predicate agreement in the surface syntax. As we know, language is a process. The language starts there and then, where the binary separation begins and the predicated (T) and the predicating (C) components arise.

The form of language implementation is predication – continuous reproduction of binary structures [3, p. 49–56; 4, p. 16–23]. Divided binary structures are observed throughout the entire process of generation-speaking-perception. A finished sentence, if it is built on the subject model, contains a «topic-perceived» and «topic-dismembered» thought. And to express a thought, one may need either a verbose binary structure, or just one word: («Help!»).

The predicative unit of surface syntax, the T/C sentence, is the model, the center of the language world, because:

- a) a series of deep T/C structures which precede the sentence aspire to it;
- b) a series of deep T/C structures (which arise upon perception) «decodes» the sentence;
- c) language levels which are above sentences (a complex sentence, a super-phrasal unity, a text, a speech as supertext in all linear variants and intersections) are «expanded» sentences» themselves;
- d) levels «below» the sentence (a phrase, a word, a morpheme) are «folded» sentences (since in the modern language, most likely, there are no longer and cannot be unmotivated words and even morphemes).

It should be noted that, ostensibly, the primary systemicity of the traditional levels of language (morpheme – word – phrase – sentence – complex sentence – super-phrasal unity – text – speech – ...) is not in reality primary, since it is derived from speaking, representing a kind of speaking «residue «,»sediment» (human experience).

Proceeding from the fact that in real language there is nothing «meaningless», since meaningfulness is communicativeness, and non-communicative language is nonsense, we involuntarily ask ourselves the question: if language is a flow [3, p. 49–56; 4, p. 16–23], then is it possible for it to «interrupt» and become a «non-language»? Paradoxically, but it is possible. This happens to the language upon reaching two fundamental barriers:

– the barrier of its physical embodiment, transformation into a material sign (the sign is integral and it is perceived as binary only through performing a certain analytical operation, but no longer over it, but over its image).

– the barrier of T/C regrouping into a passive-linguistic (cognitive) «borderline» structure «predicate + equally-unselected actants» (the so-called Tenier's model) and the final cognitive «crystallization» into a holistic image

in non-linguistic consciousness (integration into the picture of the World) [5, p. 125–130, 226–300].

But, in any case, any interruption is not final: it is again followed by predication. Thus, the true object of fundamental linguistics is the constant renewal of the linguistic flow, that is, the cyclical movement «depth – surface», or predication. Language does not arise from anywhere and does not disappear anywhere without a trace. It is incredible and endless. Language is a constant renewable flow, which is carried by binary T/C-structure molecules [3, p. 49–56; 4, p. 16–23].

According to Kurdyumov, the statement that texts are made up of sentences, and sentences are made up of words is categorically wrong. He believes that words and phrases are quite virtual and secondary units, in many respects they are the result of the decomposition of communicative units – texts and sentences. Of course, everyone thinks that there are vocabulary and rules – that's what language comes from. This is one of the most global linguistic delusions. By highlighting words, a person simply acts as a linguist-analyst, who decomposes sentences. It is the Chinese language that almost clearly demonstrates that words are nothing more than stabilized placeholders for initially existing syntactic cells, namely the Topic and Comment and all their derivatives (their convolutions) [12].

So, the implementation of T/C-structures in Chinese speech helps to understand that the ideal object of linguistics is language as a process realized through predication – the process of reproducing mutual transitions of isomorphic binary structures. It makes it possible to build an integral multidimensional sign-based model of language as a whole, including both its individual aspects (phonology, syntax, semantics), its levels (folded-predicative, predicative, expanded-predicative), and predication itself, i.e. a row of «zero» signs (sentence and all its analogues) reincarnations.

References:

1. Ахутина Т.В. Порождение речи. Нейролингвистический анализ синтаксиса. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 215 с.
2. Ли Ч.Н., Томпсон С.А. Подлежащее и топик: новая типология языков // Новое в зарубежной лингвистике. Выпуск XI: Современные синтаксические теории в американской лингвистике. – М. : Прогресс, 1982. – С. 193–235.
3. Курдюмов В.А. Китайский язык и идеальный объект языкознания // Изучение китайского языка. Научно-методический сборник. – М. : ИД «Муравей», 1997. – Том 2. – С. 49–56.
4. Курдюмов В.А. Предикация и предикативность в китайской и русской речи. – Автореферат дисс. ... канд. филол. наук. – М. : ВАЭФП,

1994. – 18 с., Курдюмов В.А. Предикация, природа коммуникации, норма и типология языка // НТИ. Сер. 2. – 1993. – N 9. – С. 16–23.

5. Мельников Г.П. Принципы и методы системной типологии языков. Дисс. ... д-ра филол. наук. – М. : ВКИ, 1990. – 406 с.

6. Образцова О. В., Образцова О. М. Висловлення з частковою або нульовою предикацією в системі сучасної англійської мови (на матеріалі художньої прози ХХІ століття) монографія – Одеса: Освіта України, 2015. – 262 с.

7. Образцова О. В. Структурні характеристики вигуківих висловлень // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Філологія. – Одеса: Видавництво Міжнародного гуманітарного університету. – Вип. 19. – 2015. – С. 108–112.

8. Турмис О. В. Висловлення з частковою або нульовою предикацією в еволюції діалектичного взаємозв'язку мислення, мови та мовлення // Новітня філологія. – 2017. – № 52. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – С. 23–34.

9. Турмис О. В., Образцова О.М. Вигуківі висловлення: проблематика перекладу / Образцова О.М., Турмис О.В. // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. Зб. наук. пр. – № 22. – Одеса: Астропринт, 2016. – С. 138–149.

10. Турмис О. В. Nominative Utterances Of Partial Or Zero Predication In The 21st Century Artistic Discourse // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. Зб. наук. пр. – № 23. – Одеса: Астропринт, 2016. – С. 107–114.

11. Li Ch.N., Thompson S.A. Mandarin Chinese: A Functional Reference Grammar. – Berkley: Univ. of California Press, 1981. – XVIII, 691 P.

12. Linguistic dialogues. The latest linguistics. Topic: Predication, predicativity, etc. Retrieved from <http://www.konf-csu.narod.ru/ze/dialogi/dialog.html>

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

5 листопада 2020 р.

Підписано до друку 02.11.2020. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 28,83. Тираж 300. Замовлення № 1020-254.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
03150, м. Київ, вул. Велика Васильківська 74, оф. 7
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.